

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ : ਵਿਹਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ
Lexicological Study of Dialect-Dictionaries of Punjabi : Practical Aspects

A
Thesis

Submitted to

For the award of
DOCTOR OF PHILOSOPHY (Ph.D)
in
PUNJABI

By
Harjinder Singh
Reg. No. 41300090

Supervised By
Dr. Avtar Singh

Co-Supervised by
Dr. Harjot Kaur

LOVELY FACULTY OF BUSINESS AND APPLIED ARTS
LOVELY PROFESSIONAL UNIVERSITY
PUNJAB

2019

ਘੋਸ਼ਣਾ-ਪੱਤਰ

ਮੈਂ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਇਹ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 'ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ : ਵਿਹਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਲਿਖੇ ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚਲਾ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਨਿਰੋਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਭਾਈਵਾਲ/ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਅਦਾਰੇ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਡਿਪਲੋਮਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੇਰਾ ਮੌਲਿਕ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਹੈ।

ਨਿਗਰਾਨ

ਡਾ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ,
ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ,
ਲਵਲੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਫਗਵਾੜਾ।

ਖੋਜਾਰਥੀ

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਰਜਿ. ਨੰ. 41300090

ਸਹਾਇਕ ਨਿਗਰਾਨ

ਡਾ. ਹਰਜੋਤ ਕੌਰ,
ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ,
ਲਵਲੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਫਗਵਾੜਾ।

ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ

ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੋਜਾਰਥੀ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ : ਵਿਹਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ’ ਵਿਸ਼ੇ ’ਤੇ ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ. (ਪੰਜਾਬੀ) ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਮੇਰੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਧੀਨ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਖੋਜਾਰਥੀ ਦਾ ਮੌਲਿਕ ਕਾਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਡਿਪਲੋਮੇ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਅਦਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ/ਸਮਝਦੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਦਾ/ਕਰਦੀ ਹਾਂ।

ਮਿਤੀ :

ਨਿਗਰਾਨ

ਡਾ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ,

ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ,

ਲਵਲੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਫਗਵਾੜਾ।

ਸਹਾਇਕ ਨਿਗਰਾਨ

ਡਾ. ਹਰਜੋਤ ਕੌਰ,

ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ,

ਲਵਲੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਫਗਵਾੜਾ।

ਐਬਸਟ੍ਰੈਕਟ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ-ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁਢਲਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁੱਝ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਪੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਕੁੱਝ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਪਰਖਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪੱਖ ਲਗ-ਪਗ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ “ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ : ਵਿਹਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ” ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਚਾਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 2007’; ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 2008 (ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ)’; ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 2001 (ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ)’; ਅਤੇ ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 2005’ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਪਰਖਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿਹਾਰਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਪਾਲਣਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਨਿਰਧਾਰਨ ਦੇ ਨਿਯਮ; ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਣ; ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੇ ਨਿਯਮ; ਉਚਾਰਨ ਦੇਣ ਜਾਂ ਨਾ ਦੇਣ; ਵਿਆਕਰਨਕ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ; ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਦੇਣ; ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ; ਬਹੁਅਰਥਕ, ਸਮਰੂਪ, ਸਮਾਨਾਰਥਕ, ਵਿਪਰੀਤਆਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ; ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ, ਤਸਵੀਰਾਂ, ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚੀਆਂ, ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ, ਵਿਉਤਪਤੀ, ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਯਮ; ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ, ਅਖੌਤਾਂ ਤੇ ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ; ਦੋਹਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਢੰਗ; ਬਨਸਪਤੀ ਅਤੇ ਪਛੂ-ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦਾ ਢੰਗ; ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਤਰਤੀਬ; ਅਤੇ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਚਾਰਨਯੋਗ ਮਸਲੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਅਤੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤਿ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ। ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ

ਗਈ ਪਾਲਣਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰਾਂ, ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ, ਬਿੰਦੀ, ਅੱਧਕ, ਟਿੱਪੀ, ਪੈਰ-ਅੱਖਰ, ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੈ? ਅਤੇ ਇਸ ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਬੇਤਰਤੀਬੀ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਕਿਹੜੇ ਮਿਆਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਆਦਿ ਮਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ। ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

1. ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਕਮੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ।
2. ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਮੂਨਿਆਂ (Patterns) ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ।
3. ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਪਾਲਣਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨਾ।
4. ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਉਘਾੜਨਾ।
5. ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸਿਰਜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੂਝ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ (ਤਾਂ ਕਿ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਲਈ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਸਾਰਥਕਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ)।
6. ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਤਾਂ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਬਤੌਰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹਨ-ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਸੰਬੰਧੀ ਪਿੜ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ 'ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ' ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਥਲੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਲਈ 'ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ' ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ 'ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ' ਵਿੱਚ, ਆਧੁਨਿਕ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਅਤੇ ਆਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਥਾਪਿਤ 'ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ' ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ (ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ) ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ 'ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ' ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ 'ਸ਼ੀਰਸ਼ ਭਾਗ' ਅਤੇ 'ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ' ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ 'ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ' ਵਿੱਚ 'ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ' ਅਤੇ 'ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ' ਸੰਬੰਧੀ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਉਤਪਨ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਯਥਾਸੰਭਵ ਸਮਾਧਾਨ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਵੀ

ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚਲੇ ਗੁਣ-ਦੋਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅਧਿਆਇ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਪੰਜਵੇਂ ਤੱਕ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’, ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’, ‘ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਸਥਾਪਿਤ ‘ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ’ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ (ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ) ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਵੱਲ ਬਹੁਤੀ ਤਵੱਜੋ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ, ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ, ਉਚਾਰਨ ਦੇਣ, ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ, ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਤਕਨੀਕ, ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਹੀ ਹੈ। ਕੇਵਲ ‘ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਪ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ‘ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਦੇਹਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ, ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਆਦਿ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇੱਕ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਲਈ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ‘ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਧੁਨੀ ਲਿਪੀ’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਸਹਿਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੇਵਲ ‘ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ‘ਸ਼ੀਰਸ਼ ਭਾਗ’ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਤਰਤੀਬ ਜਾਂ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਨਸਪਤੀ ਅਤੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ ਨਾਲ

ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ, ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਜਾਂ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਹੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੁਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਨਿੱਜੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕਸਾਰਤਾ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 'ਸ਼' ਅਤੇ 'ਲ਼' ਲਈ ਵੱਖਰੀਆਂ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀਆਂ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਬਾਕੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਅੱਖਰ ਲਈ ਵੱਖਰੀ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ, ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਲਗਾਪਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਨਿੱਜੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਕੇਵਲ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ-ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਕਨੀਕ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਉਂਤ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ (ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਜੇ ਸਿੱਟੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ: ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼, ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖੇਤਰ, ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਛਾਣ-

ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ, ਕੇਸ਼ ਲਈ ਸਮਗਰੀ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸਾਧਨਾਂ, ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਤਰਤੀਬਾਂ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ, ਉਚਾਰਨ ਦੇਣ, ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ, ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਤਕਨੀਕ, ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼’, ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਥਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਬੰਧਤ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੇਸ਼ਾਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ, ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮਅਰਥੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹਨ। ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼’ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ, ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’, ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਹਨ। ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਦੇਹਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਥਾਨ ’ਤੇ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਦੇਵਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’, ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਸਥਾਨ ’ਤੇ ‘ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ’ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਦੂਜਾ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ‘ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ’ ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥਕ

ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਿਆਇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼', 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਤਰਤੀਬ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ, ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਹੀ ਦਰਜ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਆਏ ਵਰਨਾਂ ਅਤੇ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ।

ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦਲ ਰਹੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ, ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ, ਵਿਉਂਤਪਤੀ ਅਤੇ ਅਰਥ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਚੇ ਗਏ ਕੇਸ਼ ਹੀ ਸਾਰਥਕ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੇਸ਼, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਚੇ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਲਗਪਗ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਜੇ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤੀ ਵਿਤ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਪੱਖਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ 'ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੁੰਨ ਵਰਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਪਾਲਣਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਅਗਲੇਰੀ ਖੋਜ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਨਾਵਾਂ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਭੂਮਿਕਾ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ-ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁਢਲਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁੱਝ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਪੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਕੁੱਝ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਪਰਖਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪੱਖ ਲਗ-ਪਗ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ “ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ : ਵਿਹਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ” ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਚਾਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 2007’; ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 2008 (ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ)’; ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 2001 (ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ)’; ਅਤੇ ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 2005’ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਪਰਖਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ‘ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ’ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਥਲੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਲਈ ‘ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ’ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ‘ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ’ ਵਿੱਚ, ਆਧੁਨਿਕ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਅਤੇ ਆਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਥਾਪਿਤ ‘ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ’ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ (ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ) ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ‘ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ‘ਸ਼ੀਰਸ਼ ਭਾਗ’ ਅਤੇ ‘ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ’ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ‘ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ’ ਵਿੱਚ ‘ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ’ ਅਤੇ ‘ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ’ ਸੰਬੰਧੀ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਉਤਪਨ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਯਥਾਸੰਭਵ ਸਮਾਧਾਨ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚਲੇ ਗੁਣ-ਦੋਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਖੇਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅਧਿਆਇ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਪੰਜਵੇਂ ਤੱਕ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼', 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼', 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼' ਅਤੇ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਸਥਾਪਿਤ 'ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ' ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ (ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ) ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਰੇਕ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਹਰੇਕ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਅਧਿਆਵਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ 'ਸਾਰ ਅਤੇ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ, ਸਾਰੇ ਖੇਜ-ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਟੇ ਸੂਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਹਥਲੇ ਖੇਜ-ਕਾਰਜ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਛਪੀ/ਅਣਛਪੀ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ 'ਸਹਾਇਕ ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ MLA (8th Edition) ਸਟਾਇਲ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਖੇਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਸਮੁਚਿਤ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਮਿਲ ਸਕੇ।

ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਖੇਜ-ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਸ਼ਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ/ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀਆਂ ਨੂੰ ਖੇਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ 'ਅੰਤਕਾਵਾਂ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕਾਂ ਅਤੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਦਾ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਸ ਖੇਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਲਈ ਠੋਸ ਆਧਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ।

ਇਸ ਖੇਜ-ਕਾਰਜ ਦੇ ਨਿਗਾਰਨ ਡਾ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਸ਼ੁਕਰੀਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਸਦਕਾ ਇਹ ਖੇਜ-ਕਾਰਜ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਖੇਜ-ਕਾਰਜ ਦੇ ਸਹਿ-ਨਿਗਾਰਨ ਡਾ. ਹਰਜੋਤ ਕੌਰ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਬਹੁਤ-ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਲੇੜੀਂਦੀ ਮਦਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ।

ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਕਨੀਕੀ ਉਲਝਣਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ, 'ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ' ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸੁਝਾਅ ਦੇ ਕੇ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਲੰਮਾ ਤਜਰਬਾ ਰੱਖਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਡਾ. ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਸਿਸ਼ਟ, ਡਾ. ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਉਮਾ ਸੇਠੀ, ਡਾ. ਮੁਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਡਾ. ਅਕਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਤਨਵੀ, ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਕੋਮਲ' ਅਤੇ ਡਾ. ਸਾਰਿਕਾ ਜੈਨ ਦਾ ਵੀ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਭਰੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਤਰਕਸੰਗਤ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਡਮੁੱਲੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ 'ਅੰਤਕਾ-1' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਡਾ. ਕਿਰਨਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਮੁਖੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਲਵਲੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਫਗਵਾੜਾ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਅਧਿਆਪਕ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਬਹੁਤ-ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ। ਡੀ.ਆਰ.ਪੀ. ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸਮੂਹ ਅਮਲੇ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ।

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਸ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਛੁਟਿਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਤੱਥ ਆਧਾਰਿਤ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰ ਜਤਨ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਈ ਪੱਖ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾਯੋਗ ਹਨ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮਾਡਲ ਬਣਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਪਾਲਣਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਅਗਲੇਰੀ ਖੋਜ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਨਾਵਾਂ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਿਤੀ :

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਖੋਜਾਰਥੀ

ਤਤਕਰਾ

ਐਬਸਟ੍ਰੈਕਟ	iii - ix
ਭੂਮਿਕਾ	x - xii
ਤਤਕਰਾ	xii - xvi
ਅਧਿਆਇ ਪਹਿਲਾ : ਕੇਸ਼, ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ	1 - 110
1.1. ਰੂਪ-ਰੇਖਾ	1 - 14
1.1.1. ਭੂਮਿਕਾ	1 - 3
1.1.2. ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਐਨ	3 - 12
1.1.3. ਉਦੇਸ਼	12 - 13
1.1.4. ਸੰਭਾਵਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ	13 - 14
1.1.5. ਖੋਜ ਵਿਧੀ	14
1.2. ਕੇਸ਼	14 - 22
1.2.1. ਕੇਸ਼ : ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ	15 - 16
1.2.2. ਕੇਸ਼ : ਉਦੇਸ਼	16 - 17
1.2.3. ਕੇਸ਼ : ਮਹੱਤਵ	17 - 20
1.2.4. ਕੇਸ਼ : ਵਰਗੀਕਰਨ	20 - 22
1.3. ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ	22 - 24
1.3.1. ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ : ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ	22 - 24
1.4. ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ	24 - 29
1.4.1. ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ : ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ	25 - 26
1.4.2. ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ : ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿਛੋਕੜ	26 - 28
1.4.3. ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ : ਕੇਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਪੜਾਅ	28 - 29

1.5. ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ	29 - 31
1.6. ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ	31 - 77
1.6.1. ਸ਼ੀਰਸ਼ ਭਾਗ	32 - 45
1.6.1.1. ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ	32 - 36
1.6.1.2. ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ	37 - 39
1.6.1.3. ਉਚਾਰਨ	39 - 42
1.6.1.4. ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ	42 - 45
1.6.1.5. ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ	45
1.6.2. ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ	46 - 77
1.6.2.1. ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ	47 - 52
1.6.2.2. ਸਮੀਕਰਨ: ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੀ ਦੂਜੀ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਰੱਖਣਾ	52 - 55
1.6.2.3. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ	56 - 60
1.6.2.4. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ	61 - 63
1.6.2.5. ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼	64 - 66
1.6.2.6. ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ	66 - 69
1.6.2.7. ਨਿਰੁਕਤੀ ਅਤੇ ਵਿਉਤਪਤੀ	69 - 75
1.6.2.8. ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ	75 - 77
1.6.3. ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੇਤਾਂ	77 - 82
1.7. ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ	82 - 110
1.7.1. ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ	82 - 104
1.7.1.1. ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ	82 - 88

1.7.1.2. ਸੰਯੁਕਤ-ਅੱਖਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ	88 - 90
1.7.1.3. ਅਨੁਨਾਸਕ ਅਤੇ ਦੁੱਤ-ਅੱਖਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ	90 - 92
1.7.1.4. ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ	92 - 95
1.7.1.5. ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ	95 - 99
1.7.1.6. ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ	99 - 104
1.7.2. ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ	104 – 110
ਅਧਿਆਇ ਦੂਜਾ : ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ	111 - 197
2.1. ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ : ਮੁਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ	111 - 113
2.2. ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ : ਉਦੇਸ਼	114
2.3. ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ : ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ	115 - 165
2.4. ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ : ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ	166 - 194
2.5. ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ : ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ	195 - 196
2.6. ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ : ਮਹੱਤਵ	196 - 197
ਅਧਿਆਇ ਤੀਜਾ : ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ	198 - 289
3.1. ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ : ਮੁਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ	198 - 200
3.2. ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ : ਉਦੇਸ਼	201 - 202
3.3. ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ : ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ	202 - 262
3.4. ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ : ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ	262 - 288
3.5. ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ : ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ	288
3.6. ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ : ਮਹੱਤਵ	288 - 289
ਅਧਿਆਇ ਚੌਥਾ : ‘ਪੋਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ	290 - 386
4.1 ਪੋਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ : ਮੁਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ	290 - 292

4.2 ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ : ਉਦੇਸ਼	292 - 293
4.3 ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ : ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ	294 - 358
4.4 ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ : ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ	358 - 385
4.5 ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ : ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ	385
4.6 ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ : ਮਹੱਤਵ	386
ਅਧਿਆਇ ਪੰਜਵਾਂ : ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਦਾ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ	387 - 483
5.1 ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ : ਮੁਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ	387 - 390
5.2 ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ : ਉਦੇਸ਼	390 - 391
5.3 ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ : ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ	391 - 459
5.4 ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ : ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ	460 - 482
5.5 ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ : ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ	482
5.6 ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ : ਮਹੱਤਵ	482 - 483
ਸਾਰ ਅਤੇ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ	484 - 514
ਸਹਾਇਕ ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ	515 - 525
ਅੰਤਕਾਵਾਂ	526 - 536
ਅੰਤਕਾ-I : ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਰਾਇ	526 - 531
ਅੰਤਕਾ-II : ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼’ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ	532
ਅੰਤਕਾ-III : ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ	533
ਅੰਤਕਾ-IV : ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ	534
ਅੰਤਕਾ-V : ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ	535 - 536

ਅਧਿਆਇ ਪਹਿਲਾ :

ਕੋਸ਼, ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ

1.1. ਰੂਪ-ਰੇਖਾ

1.1.1. ਭੂਮਿਕਾ

ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ “ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ : ਵਿਹਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ” ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਗਿਆਨ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸਮੂਹ ਹੀ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਜ਼ਾਮਨੀ ਭਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ‘ਕੋਸ਼’ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ, ਅਧਿਆਪਨ ਅਤੇ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਾਧਨ ਹੈ। ‘ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਰਬਪੱਖੀ ਉਨਤੀ ਲਈ ਠੋਸ ਬੁਨਿਆਦ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਕੋਸ਼ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾਈ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

‘ਕੋਸ਼’ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੈਦਿਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਮੇਘ, ਵਸਤੂ ਰੱਖਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਸ਼ਬਦ-ਲੋਕ ਤੇ ਮੱਧਲਾ ਭਾਗ, ਚੁਰਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ, ਬਾਲਟੀ, ਬਕਸਾ, ਟਰੰਕ ਆਦਿ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਵੈਦਿਕ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕਿਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ‘ਕੋਸ਼’ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੋਨਾ ਚਾਂਦੀ, ਕਲੀ (ਫੁੱਲ ਦੀ), ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਮਿਆਨ, ਖਜ਼ਾਨਾ ਆਦਿ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ‘ਕੋਸ਼’ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਮੱਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਕੋਸ਼’ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ‘ਖਜ਼ਾਨਾ’ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ‘ਖਜ਼ਾਨਾ’ ਰੁਪਏ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ‘ਕੋਸ਼’ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

‘ਕੋਸ਼’ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਹਵਾਲਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਕਲਨ ਕੀਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਰਥ (ਉਸੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ), ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ, ਉਚਾਰਨ, ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਉਪਸ਼ਬਦ, ਨਿਰੁਕਤੀ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਤੇ ਵਿਰੋਧਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ,

ਉਦਾਹਰਨਾਂ, ਤਸਵੀਰਾਂ, ਟੂਕਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਸਮਝ ਸਕੇ ਕਿ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਰਚਨਾ ਲਈ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸੇਧ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ 'ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼ਾਖਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖਾਂ ਅਤੇ ਆਧਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਗਰੀ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ, ਕਿਹੜੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ, ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਨਿਰੁਕਤੀ ਕਿਸ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਕਿੰਨੀ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਦੇਣੀ ਹੈ, ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਿਵੇਂ ਲੈਣੀ ਹੈ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਕਿਵੇਂ ਦੇਣੀ ਹੈ, ਤਸਵੀਰਾਂ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਕ ਉਦਾਹਰਨਾਂ, ਵਾਕ ਅਤੇ ਟੂਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿੱਥੇ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਆਦਿ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ' ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਕੋਸ਼ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਸਿਧਾਂਤ ਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਬੋਲੀ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਕੋਹਾਂ ਤੇ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਬਦਲ ਜਾਣ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੂਪ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਭਾਸ਼ਾ ਰੂਪ ਕੁੱਝ ਫਰਕ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਇਲਾਕਾਈ ਰੂਪ ਵਾਲੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਅਟੁੱਟ ਅਤੇ ਗਹਿਰਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹੀ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵੀ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੋਈ ਉਸ ਦੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਆਪਣੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਧਾਰਨ ਕੋਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ 'ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ' ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 2007', 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 2008 (ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ)', 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 2001 (ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ)' ਅਤੇ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 2005', ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ

ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖਾਂ ਅਤੇ ਆਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ “ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ : ਵਿਹਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ” ਵਿਸ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

1.1.2. ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਐਨ

ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਿਧਾਂਤਕ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਲਗ-ਪਗ ਅਭਾਵ ਸੀ। 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਜੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੇਸ਼ਕਾਰਾਂ ਕੋਲ ਕੇਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਢੁਕਵਾਂ ਮਾਡਲ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ‘ਮਹਿਕਮਾ ਪੰਜਾਬੀ, ਪਟਿਆਲਾ’ ਦੁਆਰਾ 1955 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼’ ਦੀ ‘ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ’ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਵੱਲੋਂ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵ-ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਦਰਭਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼’ ਦੀ ਇਸ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ 1956 ਵਿੱਚ ਪੁਸਤਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ 1991 ਵਿੱਚ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜੋ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਨਿਮਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

ਡਾ. ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ’ (1956) ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਸੰਬੰਧੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੁਕਤਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਉਂਤਪਤੀ, ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਰਥ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ, ਟੂਕਾਂ ਅਤੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਬਣਾਉਣ, ਕੇਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ, ਵਿਭਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਪਰੰਪਰਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੇਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼’ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਜੋਂ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼’ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ. ਜੀ.ਐਸ. ਰਿਆਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਰੁਕਤੀ’ (1972) ਵਿੱਚ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਰੁਕਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਨਵੇਂ ਸਿਧਾਂਤ ਬੜੇ ਹੀ ਤਾਰਕਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੋ. ਰਿਆਲ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ, ਨਿਰੁਕਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਐਸ.ਐਸ. ਜੋਸ਼ੀ, ਦੇ 'ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁੱਝ ਲੇਖ 'ਸੇਧ' ਪਤ੍ਰਿਕਾ (1974), ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਡਾ. ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੇਖ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ' ਜੋ 'ਖੇਜ ਦਰਪਣ' (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੇ ਜਨਵਰੀ, 1975 ਦੇ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਵਿੱਚ ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਯੁਗ 1849 ਈ. ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ 'ਏ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ, ਇੰਗਲਿਸ਼ ਐਂਡ ਪੰਜਾਬੀ' ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਪਤਾਨ ਸਟਾਰਕੀ ਦੇ 'ਏ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ, ਇੰਗਲਿਸ਼ ਐਂਡ ਪੰਜਾਬੀ' ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕੋਸ਼ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਲੇਖ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ 'ਦੁਭਾਸ਼ੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ' ਵਿੱਚ ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ 'ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ' ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਤੋਂ ਆਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਤੇ ਅਰਥ ਪਰਿਵਰਤਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀਆਂ 'ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ' ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਾਰੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮੱਸਿਆ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, 'ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ' ਅਤੇ 'ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਟੈਕਸਟ-ਬੁੱਕ ਬੋਰਡ' ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਸੀਮਤ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਟੀਚੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੇਖ 'ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਸਮੱਗਰੀ' ਜੋ ਕਿ 'ਖੇਜ ਦਰਪਣ' (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੇ ਜਨਵਰੀ, 1978 ਦੇ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਬਣਾਏ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਨਕਲ ਮਾਰਨਾ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਖੇਜ-ਕਾਰਜ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਕੋਸ਼ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਕੋਸ਼, ਨਿਰਕੁਤ ਕੋਸ਼, ਮੂਲ-ਪਾਠ ਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਬਾਲ-ਕੋਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਬਾਲ-ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਬਾਲ-ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਅਤਿ ਲੋੜੀਂਦਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਲੇਖ 'ਕੋਸ਼-ਰਚਨਾ : ਮੁਢਲੇ ਯਤਨ ਅਤੇ ਪਰਯੋਜਨ' ਜੋ ਕਿ ਡਾ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਪੁਆਰ' ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕ 'ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ : ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ', ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਕਾਦਮੀ, ਜਲੰਧਰ,

1988, ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ 'ਅਮਰਕੋਸ਼' ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਰਚੇ ਗਏ ਅਨੇਕਾਂ ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਹਾਰਕ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ 'ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ' ਅਤੇ 'ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ' ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਈਸਾਈ ਪਾਦਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ 'ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ' (1894) ਆਦਿ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕੀਤੇ ਜਤਨਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖਾਂ 'ਏ ਸਟੈਂਡਰਡ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ', ਵਰਕਸ਼ਾਪ-ਕਮ-ਸੈਮੀਨਾਰ ਆਨ ਲੈਕਸਿਕੋਗ੍ਰਾਫੀ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ ਕੈਰਲ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ, 1977; 'ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਪਰਿਆਇ', ਖੋਜ ਦਰਪਣ, ਜੁਲਾਈ, 1977, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ; 'ਦ ਲੇਨ ਵਰਡਜ਼ ਹੈਵਿੰਗ-ਪੈਕਿਊਲੀਅਰ ਏਲੀਅਨ ਸਾਊਂਡਜ਼- ਦ ਅਰੋਜਮੈਂਟ ਇਨ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ' ਵਰਕਸ਼ਾਪ-ਕਮ-ਸੈਮੀਨਾਰ ਆਨ ਲੈਕਸਿਕੋਗ੍ਰਾਫੀ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ ਕੈਰਲ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ, 1977; 'ਨੀਆਨਇਜ਼ਮ ਐਂਡ ਬਾਈਲਿੰਗੁਅਲ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀਜ਼' ਵਰਕਸ਼ਾਪ-ਕਮ-ਸੈਮੀਨਾਰ ਆਨ ਲੈਕਸਿਕੋਗ੍ਰਾਫੀ, ਪੰਜਾਬ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ, 1978; 'ਦ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੋਨਿਮੀ', ਪਰਖ, 1978, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ; 'ਏ ਲਿੰਗੁਇਸਟਿਕ ਸਟੱਡੀ ਆਫ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੋਨਿਮਜ਼' ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ, 1979; 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ : ਏ ਲੈਕਸਿਕੋਗ੍ਰਾਫੀਕਲ ਅਸੈਸਮੈਂਟ, ਸੁਰੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸੰਪਾਦਿਤ 'ਕੋਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ : ਸਿਧਾਂਤ ਔਰ ਪਰੰਪਰਾ' ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੇਂਦਰੀਯ ਹਿੰਦੀ ਸੰਸਥਾਨ, ਆਗਰਾ, 1983'; 'ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀਜ਼ ਐਂਡ ਦ ਪਿਕਟੋਰੀਅਲ ਇਲਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨਜ਼', ਵਰਕਸ਼ਾਪ-ਕਮ-ਸੈਮੀਨਾਰ ਆਨ ਲੈਕਸਿਕੋਗ੍ਰਾਫੀ, ਸੈਂਟਰਲ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਇੰਡੀਅਨ ਲੈਂਗੁਏਜ਼ਿਜ਼, ਮੈਸੂਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ, 1988 ; ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ 'ਤੇ ਨਿੱਠ ਕੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ. ਜੀ.ਐਸ. ਰਿਆਲ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਸਾਡੇ ਬੋਲ' (1989) ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਨਿਰੁਕਤਕ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਪਸ਼ਟ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਮਗਰੀ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰੁਕਤੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ 'ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਰੁਕਤੀ' ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨੁਕਤਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਲੱਛਣ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਝਲਕੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਰੋਚਕ ਤੇ ਲੋਕਿਕ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਤੱਥਾਂ ਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਦੀ ਬਿਆਨਕਾਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ਾਂ

ਦੀ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਵੀ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 'ਨਿਰੁਕਤ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ', 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼' ਅਤੇ 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਨਿਰੁਕਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਉਕਾਈਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਰੋਚਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ. ਜੀ.ਐਸ. ਰਿਆਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਤੀਸਰੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ'(2004) ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ 'ਕੋਸ਼ਕਾਰੀਆਂ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਟੀਕਾ-ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ 'ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ' ਅਤੇ 'ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ' ਦੀਆਂ ਸੁਧਾਈ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨਿਰੁਕਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਟੀਕਾ-ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੋਮਲ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸ਼ਬਦ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ' (1990) ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ 'ਸ਼ਬਦ-ਵਿਗਿਆਨ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ 'Lexicology' ਲਈ 'ਸ਼ਬਦ-ਵਿਗਿਆਨ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੇਵੀਅਤ ਸ਼ਬਦ-ਵਿਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ-ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ 'ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ' ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰੂਪ, ਵਰਗੀਕਰਨ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ, ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ, ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਯੂਰਪ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ-ਪੰਜਾਬੀ, ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ' ਦੀ 'ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ' ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਇਸਦੀ ਦੀਰਘ ਸੰਰਚਨਾ ਅਤੇ ਲਘੂ ਸੰਰਚਨਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਹਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਸਿਸ਼ਟ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ' (1992) ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ 'ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ', ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ ਜਿਵੇਂ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਆਖਿਆ, ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ, ਕੋਸ਼ੀ-ਅਰਥ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਹਿਲੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਬਹੁਅਰਥਕਤਾ, ਸਮਾਨਰਥਕਤਾ, ਸਮਨਾਮਤਾ, ਉਪਨਾਮਤਾ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਕੋਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਟੇਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਯੋਜਨਾ, ਸਮਗਰੀ ਸੰਕਲਨ, ਸੰਪਾਦਨ, ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਪੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ

ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਆਦਿ ਤਕਨੀਕੀ ਜੁਗਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਭਾਗ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ' ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ, ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ ਸੰਭਾਵੀ ਖੋਜ ਲਈ ਆਧਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼' ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਇਸ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਨ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ' (1995) ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ-ਕਲਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ' (1995) ਨੂੰ ਅੱਠ ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਏ 'ਕੋਸ਼ : ਸੰਕਲਪ' ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਰ ਮੱਦਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਅਧਿਆਏ 'ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ : ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਅਮਲ' ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਮਲ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੀਜੇ ਅਧਿਆਏ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਮਕਸਦਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਚੌਥੇ ਤੋਂ ਸੱਤਵੇਂ ਅਧਿਆਏ ਤੱਕ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਕੋਸ਼ਾਂ, ਗੁਰਬਾਣੀ-ਕੋਸ਼ਾਂ, ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਨਤੀਜੇ ਅੱਠਵੇਂ ਅਧਿਆਏ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਡਾ. ਨਵਰਤਨ ਕਪੂਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ (ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ)' (2004) ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਲੱਛਣ ਤੇ ਪਰਕਾਰ, ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦੇ ਗੁਣ, ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਮਲਾ ਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸਾਖਾਵਾਂ, ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸੰਖੇਪ, ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅੱਖਰ ਕ੍ਰਮ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਸ਼ਬਦ ਕ੍ਰਮ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ, ਸ਼ਬਦ ਭੇਦ, ਸ਼ਬਦ ਨਿਕਾਸ ਅਤੇ ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਡਾ. ਅਕਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਤਨਵੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਦੁਭਾਸ਼ੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ' (2005), ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਏ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੰਕਲਪਾਂ ਅਤੇ ਤੱਤਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅਧਿਆਏ ਵਿੱਚ 'ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ' ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ

ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਗ ਵੰਡ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਬਿਊਰਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਜੇ ਸਿੱਟੇ ਨਿਕਲੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਗਲੇ ਤਿੰਨ ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ‘ਐਂਗਲੋ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼’; ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ‘ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼’ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਟੈਕਸਟ-ਬੁੱਕ ਬੋਰਡ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ‘ਇੰਗਲਿਸ਼-ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਕਸਨਰੀ’ ਦਾ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ‘ਵਿਚਾਰਾਂਤ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਪੂਰੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਸਿੱਟਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ : ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ’ (2007) ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ 10 ਲੇਖ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਲੇਖ ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਚਾਰ ਲੇਖ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ’ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਰਾਜਿੰਦਰ ਪਾਲ ਜਿੰਦਲ ਦੇ ਲੇਖ ‘ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ-ਸਰੂਪ, ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸੁਝਾਅ’ ਵਿੱਚ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਜਾਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵੀ ਸੁਝਾਵਾਂ ਉੱਪਰ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਪਾਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੇਖ ‘ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ : ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪਰਿਪੇਖ’ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਵਿਭਿੰਨ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦੌਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਹੋਏ ਪੜਾਅ ਬੱਧ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਲੇਖ 5ਵੀਂ ਸਦੀ ਈ. ਪੂਰਵ ਤੋਂ ਸਮਕਾਲੀ ਸੂਚਨਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਯੁੱਗ ਤੱਕ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲਿਆ ਹੈ, ਨੂੰ ਰੇਖਾਂਕਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਦਾ ਲੇਖ ‘21ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ : ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ’ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨਾਲੋਜੀ, ਕਾਰਜਾਤਮਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਨਵੇਂ ਸਿਆਸੀ ਸਮੀਕਰਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਉੱਤੇ ਪੈ ਰਹੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜਨਸਧਾਰਨ ਦੇ ਪਰਗਟਾਅ ਲਹਿਜੇ ਅਤੇ ਲਿਖਿਤ ਢੰਗਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਉਲੇਖ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਆਪਣੇ ਅਗਲੇਰੇ ਪੱਖ ’ਤੇ ਤੁਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੇਖ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ : ਅਣਗੌਲੇ ਪੱਖ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ’ ਅਣਗੌਲੇ ਰਹਿ ਗਏ ਜਾਂ ਘੱਟ ਗੌਲੇ ਗਏ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਦਲਜੀਤ, ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ (ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ)’ (2009) ਵਿੱਚ ‘ਕੇਸ਼’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਦਭਵ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਾਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਵਾਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਰਿਪੇਖ ਨੂੰ ਵੀ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਰਧਾਰਨ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਤਿੰਨ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ 'ਤਿਆਰੀ' ਅਧੀਨ- ਕੋਸ਼ ਯੋਜਨਾ, ਸਮਗਰੀ ਇਕੱਤਰਨ ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਤਾਰ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪੜਾਅ 'ਸੰਪਾਦਨ' ਅਧੀਨ- 'ਸ਼ੀਰਸ਼ ਭਾਗ' ਅਤੇ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਤੀਜੇ ਪੜਾਅ 'ਪ੍ਰੈੱਸ ਕਾਪੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ' ਅਧੀਨ- ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ, ਯੋਜਨਾ, ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਭੇਦਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤਕਨੀਕੀ ਪੱਖ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦੀ ਰੇਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਡਾ. ਉਮਾ ਸੇਠੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ : ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਧਾਨ' (2009), ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼, ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਪੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ, ਸਮਗਰੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ, ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ, ਸਮਨਾਮ ਅਤੇ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਨ, ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਚੋਣ, ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ, ਉਚਾਰਨ, ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ, ਕੋਸ਼ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਤਕਨੀਕੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਹਿਤ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ, ਨਿਰੁਕਤੀ, ਸਮਰੂਪ ਅਤੇ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ, ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਪਰਿਆਇ ਵਿਧੀ, ਲਾਖਣਿਕ ਅਰਥਾਂ, ਸ਼ਬਦ-ਸੰਗਤ, ਸਮਨਾਮੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਨ, ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਰਥ ਨਿਰਧਾਰਨ, ਤਸਵੀਰਾਂ, ਟਿਪਣੀ, ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਉਲੀਕਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 'ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼'; 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ)'; 'ਐਂਗਲੋ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ)'; 'ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਟੈਕਸਟ ਬੁੱਕ ਬੋਰਡ)'; 'ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼ (ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ, ਸਰਨ ਸਿੰਘ, ਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ)'; 'ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼ (ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,

ਪਟਿਆਲਾ); ‘ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਫੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਦਰਭ ਕੋਸ਼ (ਡਾ. ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ)’; ਅਤੇ ‘ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮੁਹਾਵਰਾ ਕੋਸ਼’ ਆਦਿ ਕੋਸ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਰੁਕਤ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਜੀ.ਐਸ. ਰਿਆਲ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ’ (2013) ਵਿੱਚ ਜੀ.ਐਸ. ਰਿਆਲ ਦੇ ਜੀਵਨ, ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਨਿਰੁਕਤ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਰੁਕਤ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਜੀ.ਐਸ. ਰਿਆਲ ਰਚਿਤ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨਿਰੁਕਤ ਕੋਸ਼ : ਭਾਰੋਪੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਸਹਿਤ ਚੋਣਵੀਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ’ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਸ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਨਿਰੁਕਤ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਡਾ. ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਸਿਸ਼ਟ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ’ (2018), ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼, ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਰੁਚਿਤ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ‘ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ’ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ‘ਐਂਗਲੋ-ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ’ (ਸੰਪਾਦਕ : ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਦੂਜਾ ਸੰਸਕਰਨ, 1964); ‘ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ (ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, ਚੌਥੀ ਸੋਧੀ ਛਾਪ, 1994); ‘ਸਟੂਡੈਂਟ ਇੰਗਲਿਸ਼-ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ’ (ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, 1996); ‘ਐਕਸਫੋਰਡ ਕੰਪੈਕਟ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼’ (ਸੰਪਾਦਕ : ਡਾ. ਸੁਮਨ ਪ੍ਰੀਤ); ‘ਇੰਗਲਿਸ਼-ਪੰਜਾਬੀ (ਰੋਮਨ ਸਕ੍ਰਿਪਟ)- ਗੁਰਮੁਖੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ’ (ਸੰਪਾਦਕ : ਐਸ. ਬਲਵੰਤ ਤੇ ਜਸਬੀਰ ਅਟਵਾਲ); ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੋਸ਼ ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਲੇਖਕ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣਾ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ ਦੀ ਮਕਾਨਕੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਬਲਕਿ ਹਰੇਕ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਮਾਡਲ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ, ਕੋਸ਼ ਦਾ ‘ਤਕਨੀਕੀ ਪੱਖ’ ਅਤੇ ਦੂਜਾ, ‘ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ’ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਡਾ. ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੇਖ ‘ਸਮ ਪ੍ਰਾਬਲਮਜ਼ ਆਫ ਲੈਕਸਿਕੋਗ੍ਰਾਫੀ’, ਬੀ.ਜੀ. ਮਿਸਰ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕ ‘ਲੈਕਸਿਕੋਗ੍ਰਾਫੀ ਇਨ ਇੰਡੀਆ’, ਸੈਂਟਰਲ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਇੰਡੀਅਨ ਲੈਂਗੂਏਜਿਜ਼, ਮੈਸੂਰ, 1980 ਵਿੱਚ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਮਗਰੀ ਸੰਕਲਨ, ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ, ਮਾਂਗਵੇਂ ਸ਼ਬਦ, ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ, ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਅਤੇ ਇਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ, ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਨ, ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਆਦਿ ਸੰਬੰਧੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲੇਖ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਅ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਵੀ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ: ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ, 'ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ੀ ਹੁਨਰ', ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਸਮਾਰੋਹ (25 ਮਾਰਚ, 1980) ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ; ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ, 'ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਨਕਸ਼ਾ', 'ਸੇਧ' ਅੰਕ 10, 1973; ਬਲਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ 'ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੇ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ', ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਸਮਾਰੋਹ (25 ਮਾਰਚ, 1980) ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਖੋਜ ਪੱਤਰ; ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਪਾਧੀ ਸਾਪੇਖ ਹੋਏ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਐਮ.ਫਿਲ. ਅਤੇ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ. ਪੱਧਰ ਦੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ: ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ ਦਾ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ', ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਐਨ ਸਕੂਲ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਐਮ.ਫਿਲ. ਲਈ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ, 1987; ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ 'ਕਿਤੱਈ ਉਪ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ : ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਸੰਕਲਨ', ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਰਿਜਨਲ ਸੈਂਟਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਐਮ.ਫਿਲ. ਲਈ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ, 1990; ਰਜਵਿੰਦਰ ਦਾ 'ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ', ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਐਨ ਸਕੂਲ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਐਮ.ਫਿਲ. ਲਈ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ, 1990; ਸੁਮਨ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ 'ਦ ਕਨਸੈਪਟ ਆਫ ਸਿਨੇਨਿਮੀ ਇਨ ਬਾਇਲਿੰਗੁਅਲ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀਜ਼', ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਆਫ ਐਥਰੋਪਲਾਜਿਕਲ ਲਿੰਗੁਇਸਟਿਕਸ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਐਮ.ਫਿਲ. ਲਈ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ, 1991; ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ 'ਨਿਰੁਕਤ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਜੀ.ਐਸ. ਰਿਆਲ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਨਿਰੁਕਤ ਕੋਸ਼', ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਐਮ.ਫਿਲ. ਲਈ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ, 2009; ਅਤੇ ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ ਦਾ 'ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ', ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ. ਲਈ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ,

2013 ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਖੋਜ-ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਰਵੇਖਣ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ-ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ, ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਠੋਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ੇ “**ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ: ਵਿਹਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ**” ਰਾਹੀਂ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ।

1.1.3. ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿਹਾਰਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਪਾਲਣਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਨਿਰਧਾਰਨ ਦੇ ਨੇਮ; ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਣ; ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੇ ਨੇਮ; ਉਚਾਰਨ ਦੇਣ ਜਾਂ ਨਾ ਦੇਣ; ਵਿਆਕਰਨਕ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ; ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਦੇਣ; ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ; ਬਹੁਅਰਥਕ, ਸਮਰੂਪ, ਸਮਾਨਾਰਥਕ, ਵਿਪਰੀਤਆਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ; ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ, ਤਸਵੀਰਾਂ, ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚੀਆਂ, ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ, ਵਿਉਤਪਤੀ, ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਯਮ; ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ, ਅਖੌਤਾਂ ਤੇ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ; ਦੇਹਰੇ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਢੰਗ; ਬਨਸਪਤੀ ਅਤੇ ਪਛੂ-ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦਾ ਢੰਗ; ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਤਰਤੀਬ; ਅਤੇ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਚਾਰਨਯੋਗ ਮਸਲੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਅਤੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤਿ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ। ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਾਲਣਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰਾਂ, ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ, ਬਿੰਦੀ, ਅੱਧਕ, ਟਿੱਪੀ, ਪੈਰ-ਅੱਖਰ, ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ

ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੈ? ਅਤੇ ਇਸ ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਬੇਤਰਤੀਬੀ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਕਿਹੜੇ ਮਿਆਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਆਦਿ ਮਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ।

1. ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਕਮੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ।
2. ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਮੂਨਿਆਂ (Patterns) ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ।
3. ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਪਾਲਣਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨਾ।
4. ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਉਘਾੜਨਾ।
5. ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸਿਰਜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੂਝ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ (ਤਾਂ ਕਿ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਲਈ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਸਾਰਥਕਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ)।
6. ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਤਾਂ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਬਤੌਰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹਨ-ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਸੰਬੰਧੀ ਪਿੜ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

1.1.4. ਸੰਭਾਵਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ

1. ਪੰਜਾਬੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਵੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।
2. ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਮਿਆਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।
3. ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਅਕਾਦਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।
4. ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ।
5. ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੰਦਰਭਮੂਲਕ ਸਮਝ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨਭਾਂਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

6. ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਮਿਲੇਗਾ।

1.1.5. ਖੋਜ ਵਿਧੀ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਸੈਟੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ’ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਆਧੁਨਿਕ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖਾਂ ਅਤੇ ਆਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਆਗਮਨਾਤਮਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਸਥਾਪਤ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਆਗਮਨਾਤਮਕ ਵਿਧੀ ਅਪਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਆਗਮਨਾਤਮਕ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਿੱਟਿਆਂ ਦੀ ਪਰਖ-ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਨਿਗਮਨਾਤਮਕ ਵਿਧੀ ਵੀ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੱਲੇਗੀ। ਸਥਾਪਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ, ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ, ਉਚਾਰਨ, ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ, ਅਰਥ ਨਿਭਾਅ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ, ਵਿਉਤਪਤੀ, ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ, ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ, ਅਖੌਤਾਂ, ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ, ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਆਦਿ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਪੜਚੋਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

1.2. ਕੋਸ਼

ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਧੀਨ ਧੁਨੀ-ਵਿਗਿਆਨ, ਭਾਵਾਂਸ਼-ਵਿਉਂਤ, ਸ਼ਬਦ-ਵਿਗਿਆਨ, ਵਾਕ-ਵਿਉਂਤ ਅਤੇ ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਨੀਂਹ ਅਰਥ ਹਨ। ‘ਕੋਸ਼’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ, ਅਧਿਆਪਨ ਅਤੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਲਈ ‘ਕੋਸ਼’ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਾਧਨ ਹੈ।

ਕੋਸ਼-ਰਚਨਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਵਿਹਾਰਕ ਜਤਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ‘ਕੋਸ਼’ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਰਬਪੱਖੀ ਉਨਤੀ ਲਈ ਠੋਸ ਬੁਨਿਆਦ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ‘ਕੋਸ਼’ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਅਰਥ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਡਾ ਮਾਰਗ-ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸ਼ੰਕੇ ਵੀ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਜਾਂ ਅਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਵੀ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਸਰਮਾਏ ਤੋਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ 'ਕੋਸ਼-ਰਚਨਾ' ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਲਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ 'ਕੋਸ਼' ਜਾਂ 'ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ 'ਕੋਸ਼' ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਨਾਂ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਅਰਥ ਅਤੇ ਵੱਖਰਾ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। 'ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਂ 'ਨਿਘੰਟੂ' ਹੈ। 'ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਲਈ ਇਹ ਨਾਂ ਈਸਾ ਪੂਰਬ 700 ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ 'ਯਾਸਕ' ਨੇ ਵਰਤਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਨਾਂ 'ਨਿਰੁਕ੍ਰਮ' ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 'ਨਿਘੰਟੂ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਮਿਤੀ ਹੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਮਿਤੀ ਹੈ।

1.2.1. ਕੋਸ਼ : ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ 'ਕੋਸ਼' ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਇੱਥੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਡਾ. ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਅਜ ਕਲ ਕੋਸ਼ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਅਜੇਹੀ ਕਿਤਾਬ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕੁਲ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਾਮਗਰੀ ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਬਦ-ਧਾਤੂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਆਪਣੇ ਅੱਖਰ ਕ੍ਰਮ ਯਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕ੍ਰਮ ਨਾਲ ਦਰਜ ਹੋਣ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਝਟ ਪਟ ਲਭਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਫਿਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਓਸੇ ਯਾ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਹੋਣ। ਅਰਥ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮੁਤੱਅਲਕ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ (1) ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸ਼ਿਸ਼ਟ ਉਚਾਰਨ (2) ਵਿਆਕਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ (3) ਵਿਉਤਪਤੀ ਯਾ ਨਿਰੁਕਤੀ (4) ਵਰਤੋਂ ਸੂਚਕ ਟੂਕਾਂ (5) ਉਸ ਨਾਲ ਬਣੇ ਸਮਾਸ (6) ਮੁਹਾਵਰੇ (7) ਸਮਾਨਾਰਥ (8) ਵਿਪਰੀਤਾਰਥ (9) ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ।” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 5)

ਡਾ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਕੋਸ਼ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕ ਜਾਂ ਗਰੰਥ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਆਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਕੇ ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਬੋਲਚਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਇੰਦਰਾਜ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ, ਉਚਾਰਨ, ਵਿਆਕਰਨਕ ਵੇਰਵੇ, ਪਰਿਭਾਸ਼ਕ ਜਾਂ ਵਰਨਾਤਮਕ ਅਰਥ, ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਲਈ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਜਾਂ ਤਸਵੀਰਾਂ,

ਵਿਉਤਪਤ ਸ਼ਬਦ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ, ਨਿਰੁੱਕਤੀ, ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ, ਟੂਕਾਂ ਅਤੇ ਲੇਬਲਾਂ ਦੀ ਵਿਸਤਰਿਤ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।” (ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 18)

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰੇ ਗਏ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਕੋਸ਼’ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਹਵਾਲਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ ਮੱਦਾਂ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਕਲਨ ਕੀਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਰਥ (ਉਸੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ), ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ, ਉਚਾਰਨ, ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਉਪਸ਼ਬਦ, ਨਿਰੁੱਕਤੀ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਤੇ ਵਿਰੋਧਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ, ਉਦਾਹਰਨਾਂ, ਤਸਵੀਰਾਂ, ਟੂਕਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਸਮਝ ਸਕੇ ਕਿ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋਣਾ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਠਕ ਪੂਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸਹਿਤ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼, ਪਾਠਕ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ‘ਤੇ ਪੂਰਾ ਉਤਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

1.2.2. ਕੋਸ਼ : ਉਦੇਸ਼

ਹਰ ਕਾਰਜ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ‘ਕੋਸ਼’ ਨੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਭਰਪੂਰ, ਸਹੀ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਤਿ ਰੁਚਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਿਹਾਰਕ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪਾਠਕ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ-ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ-ਮੂਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਰੋਤ ਹਨ। ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਕਰੂਪਤਾ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਲਾਮਿਸਾਲ ਸਾਧਨ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲਿਆ, ਪੜ੍ਹਿਆ, ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਮੇਂ ਨਵੀਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਜੁੜ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰਿਵਰਤਨਾਂ ਕਾਰਨ ਕੁੱਝ ਘੱਟ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਵੀਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ, ਪੁਰਾਣੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਅਤੇ ਪਾਠਕ ਵਰਗ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਾਉਣਾ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ।

ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸਾਹਿਤਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਦੇ ਮਕਸਦ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਹੀ ਕਿਸੇ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੂਲ ਸੋਮਾ ਜਾਂ ਆਧਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਭੂਗੋਲਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਾਰਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਵਿਸਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕੁੱਝ ਨਵੇਂ ਜੁੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਆਪਣਾ ਅਰਥ ਵਟਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ।

‘ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਦੋ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਉਦੇਸ਼ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣਾ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਉਦੇਸ਼ ਮਿਥਿਆ ਗਿਆ।

‘ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ’ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਇਸ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਮਿਥਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਉਦੇਸ਼ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਵਿਵੇਚਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਦੂਜੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਵੀ ਇਸ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਂਦੇ ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਲਈ ‘ਮਲਵਈ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

1.2.3. ਕੋਸ਼ : ਮਹੱਤਵ

ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ, ਵਿਸ਼ੇ ਪੱਖੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਭਿਆ, ਲਕਛਣਾ ਅਤੇ ਵਿਅੰਜਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ-ਵਿਉਂਤ ਸੰਬੰਧੀ ਗਿਆਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟਾਉਣ ਲਈ ਨਵੀਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ ’ਤੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸੰਬੰਧੀ D. Javare Gowda ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ,

“In modern times dictionary has become an essential household commodity of an educated family. It is an inevitable companion of any modernised man. Its uses are manifold. By being the biography of words, it is a bridge which connects the past and the future with the present.” (Lexicography in India 243)

ਉਹ ਅੱਗੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ,

“The usefulness of a dictionary in the life of any educated person need not be overemphasized.” (Lexicography in India 243)

ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਇੱਥੇ ਭਾਵ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਲਿਆਉਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਜਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਆਮ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਯੋਗਤਾ ਉਪਯੁਕਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਾਰੇ ਅਗਵਾਈ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ, ਕੋਸ਼ ਤੋਂ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੋਮਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ,

“ਅਕਸਰ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪੰਨੇ ਫਰੋਲਣ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਇੱਕ ਅਦਾਲਤ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਦਰੁੱਸਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤਾ ਫੈਸਲਾ ਹੀ ਆਖਰੀ ਫੈਸਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ, ਉਚਾਰਨ ਦੇ ਬਾਰੇ, ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣਕ ਵਰਗੀਕਰਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।” (ਸ਼ਬਦ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 96)

ਭਾਵ ਕੋਸ਼ ਕੇਵਲ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਸਗੋਂ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧੀ ਉਤਪਨ ਹੋਏ ਸੰਕੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਖੋਜਾਰਥੀ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ, ਉਚਾਰਨ, ਵਿਉਤਪਤੀ, ਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਕੇਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਹਿਤ, ਵਿਗਿਆਨ, ਸਮਾਜ-ਵਿਗਿਆਨ, ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਆਦਿ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਵਾਲੇ ਵੱਖਰੀ-ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੰਤਵ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਹਨ। ਬੱਚਾ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ, ਖੋਜਾਰਥੀ ਜਾਂ ਆਲੋਚਕ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸ਼ਬਦ-ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਭਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਹੋ ਰਹੇ ਵਿਕਾਸ ਸਕਦਾ ਨਿੱਤ ਨਵੀਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਤੇ ਫ਼ੇਰ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਨੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗੁਣਾਤਮਕ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ ਮਹਿਜ਼ ਹਵਾਲਾ ਗ੍ਰੰਥ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਸਗੋਂ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਕੇਸ਼ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਨਾ, ਸਾਹਿਤ ਆਲੋਚਨਾ, ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪਠਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ, ਸਿਖਾਉਣ, ਨਿਯੋਜਿਤ ਕਰਨ, ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਗਰੀ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਬਦਲ ਰਹੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ, ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਭੇਦ ਜਾਣਨ, ਉਸਦੀ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ, ਵਿਉਤਪਤੀ ਅਤੇ ਅਰਥ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਸਮੂਹਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਕੇਸ਼ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਭੰਡਾਰ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਗਰੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਸਮਗਰੀ-ਸਰੋਤ ਵਜੋਂ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਸੌ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਰਚੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਚਲੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਅਜੋਕੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚੋਂ ਖਾਰਜ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਜਾਂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿਚਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਅਜੋਕੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਗਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਉਲੀਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਭੰਡਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨਾਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।” (ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ-ਕਲਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ 24)

ਕੋਸ਼ ਦੂਸਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ, ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਲਈ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਕਿਸੇ ਓਪਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੌਖਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਸਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਦੈਨਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਧਾਰਨ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀ, ਕੋਸ਼ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਬੜੀ ਸੌਖ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ-ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪਰਗਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਆਪਣੀ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਸੂਬਾਈ ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਲਈ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਮਕਾਲੀ ਸਾਹਿਤਕ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਰਾਹੀਂ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਗਿਆਨ, ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਸਿਰਜਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਸ਼ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਸੰਦਾਂ ਵਜੋਂ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਸ਼, ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਪਰਗਟਾਵੇ ਜਾਂ ਲਿਖਣ ਲਈ ਢੁਕਵੀਂ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਚੋਣ ਕਰਨ ਦੇ ਸਰੋਤ ਅਤੇ ਸੰਦ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਤਸੱਲੀਬਖ਼ਸ਼ ਗਿਆਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਸੁੱਝੇ ਤਾਂ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮਿਆਰੀ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਰੂਪਾਂ, ਇੱਕ ਅਰਥ ਨੂੰ ਸੰਚਾਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ, ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ, ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਬਾਰੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

1.2.4. ਕੋਸ਼ : ਵਰਗੀਕਰਨ

ਕੋਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਇੱਕ ਵਿਹਾਰਕ ਅਮਲ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਸਿਰਜਨਾ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਪੜਾਅ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਕਾਪੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਤੱਕ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਧਾਰਕ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਕਿਸਮ ਭਾਵ ਅਕਾਰ ਅਤੇ ਪਰਕਾਰ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਉਦੇਸ਼, ਅਕਾਰ, ਕਾਲ-ਕ੍ਰਮ, ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਖੇਤਰ, ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ,

ਸੰਖਿਆ, ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ, ਅਰਥ, ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਆਦਿ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸੇਧ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਕੋਸ਼ ਸਿਰਜਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਕੋਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁੱਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੱਤਾਂ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਤੱਤ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਕਿਸਮ ਜਾਂ ਵਰਗ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਕੋਸ਼ ਵਰਗੀਕਰਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਆਧਾਰ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਭਾਵੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਰਗੀਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ:

Ladislav Zgusta ਨੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਗ ਵੰਡ-

“1. ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼ੀ ਕੋਸ਼; 2. ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼; (i. ਇਤਿਹਾਸਕ ਕੋਸ਼, ii. ਵਰਨਾਤਮਕ ਜਾਂ ਸਮਕਾਲਕ, iii. ਆਮ ਕੋਸ਼, iv. ਸੀਮਤ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੋਸ਼); 3. ਸੀਮਤ ਕੋਸ਼ (i. ਖੇਤਰੀ ਬੋਲੀ, ਵਪਾਰ, ਸ਼ਿਲਪ ਆਦਿ, ii. ਪਰਿਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, iii. ਸ਼ਬਦ ਸੂਚੀਆਂ, iv. ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਕੋਸ਼, v. ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼, vi. ਸੰਕੇਤ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼, vii. ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼, ਪਰਿਆਇ ਕੋਸ਼); ਅਤੇ 4. ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਰਗੀਕਰਨ (i. ਇਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼, ii. ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼, iii. ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ iv. ਸਿਖਿਆਰਥੀ-ਕੋਸ਼)”. (Manual of Lexicography 197-200) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਡਾ. ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਕੋਸ਼ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ- 1. ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮੁਖਤਸਿਰ ਅਰਥ ਹੋਣ, 2. ਗਿਆਨ ਕੋਸ਼, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਖਾਸ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਸਤਰਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, 3. ਉਪਬੋਲੀ ਕੋਸ਼, ਜੋ ਅੱਡ ਅੱਡ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, 4. ਵਖ ਵਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਅਤੇ 5. ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼।” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 44)

ਡਾ. ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਸਿਸ਼ਟ ਨੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ,

“1. ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਸਾਧਾਰਣ ਕੋਸ਼; 2. ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੇ ਸਮਕਾਲਕ ਕੋਸ਼; 3. ਸਮਭਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀ ਜਾਂ ਬਹੁਭਾਸ਼ੀ ਕੋਸ਼ 4. ਸਾਧਾਰਣ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੋਸ਼।” (ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 41)

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਗਵੰਡ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਧਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਸਮਗਰੀ ਦੇ ਕਾਲ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ, ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ, ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ, ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼, ਵਿਸ਼ਵ ਕੋਸ਼, ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼ੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼, ਸਮਕਾਲਕ ਕੋਸ਼ (ਸਧਾਰਨ-ਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਹਵਾਲਾ-ਕੋਸ਼), ਕਾਲਕਰਮਕ ਕੋਸ਼ (ਇਤਿਹਾਸਕ ਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਨਿਰੁਕਤ ਕੋਸ਼) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼, ਤਕਨੀਕੀ ਕੋਸ਼, ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚੀਆਂ, ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਕੋਸ਼, ਉਚਾਰਨ ਕੋਸ਼, ਪਰਿਆਇ ਕੋਸ਼, ਵਿਪਰਿਆਇ ਕੋਸ਼, ਵਾਕੰਸ਼ ਕੋਸ਼, ਮੁਹਾਵਰਾ ਤੇ ਅਖਾਣ ਕੋਸ਼, ਟੀਕਾ-ਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ ਆਦਿ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਰਗ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਵਿਸ਼ਵ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚੋਂ ਸਧਾਰਨ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ 'ਸਧਾਰਨ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼ੀ ਇਕਾਈਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

1.3. ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ

1.3.1. ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ : ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ, ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਧਿਐਨ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਭੰਡਾਰ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਹਾਰਕ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼ਾਖਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ 'ਸ਼ਬਦ' ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ 'Lexicology' ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਨਿਰੁਕਤੀ ਯੂਨਾਨੀ ਸ਼ਬਦਾਂ 'Lexico' ਅਤੇ 'Logos' ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। 'Lexico' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਸ਼ਬਦ' ਅਤੇ 'Logos' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਵਿਗਿਆਨ', ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ 'Lexicology' ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਭਾਵ 'ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨ'।

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਬਣਤਰ, ਇਤਿਹਾਸ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗਿਆਨ-ਸ਼ਾਖਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰਦੇ ਮੇਲਾਂ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਿਧਾਂਤਕ ਆਧਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖਾਂ ਅਤੇ ਆਧਾਰਾਂ ਦਾ

ਨਿਰਨਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਸਿਰਜਣਾ ਦੌਰਾਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਵਿਆਖਿਆ ਲੱਭਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

ਡਾ. ਰਾਮ ਅਧਾਰ ਸਿੰਘ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

“A word has a particular meaning, it has a particular group of sounds and a particular grammatical function. As such it is a semantic, phonological and grammatical unit. Lexicology studies a word in all these aspects i.e. the patterns of semantic relationship of words as also their phonological, morphological and contextual behavior. Words undergo constant change in their form and meaning and lexicology studies the vocabulary of a language in terms of its origin, development and current use. The study of the interrelationship of lexical units is done in terms of the contrast and similarities existing between them.” (An Introduction to Lexicography 1)

ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਅਨੁਸਾਰ:

“ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ, ਉਚਾਰਨ, ਅਰਥਾਂ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼-ਰਚਨਾ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਮਗਰੋਂ ਕੁੱਝ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ, ਕੋਸ਼-ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪ ਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ, ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ।” (ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ-ਕਲਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 33-34)

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਵਿਧੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਬਣਾਉਣ ਵੇਲੇ ਸਮਗਰੀ ਕਿਵੇਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ? ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਮਗਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ? ਕਿਹੜੀ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਿਹੜੀ ਨੂੰ ਗੌਣ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ?

ਕਿਹੜੇ ਕੇਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ? ਉਸਦਾ ਵਰਣਨ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ? ਅਰਥ ਆਦਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ? ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਲ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ? ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਨਾਤਮਕ ਕੇਸ਼ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਕੀ ਹੋਵੇ? ਆਦਿ ਦਾ ਪਤਾ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਵਿਭਿੰਨ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਮਾਨ ਭਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚਕ ਹੋਣ, ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਰਕਿਕ ਵਿਧੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਹੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਸਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕੇਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਕਾਰਜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਹੋਣ ਤੱਕ, ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ ਵਜੋਂ ਅਹਿਮ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ।

1.4. ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ

ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਜਾਂ ਕੇਸ਼-ਰਚਨਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਵਿਹਾਰਕ ਜਤਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼-ਰਚਨਾ ਕਿਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਵਿਹਾਰਕ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਗੋਂ ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹਿਤ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੈਦਿਕ-ਕਾਲ ਅਤੇ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਕਲਾਸੀਕਲ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਜਾਂ ਕੇਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਦੀ ਕਲਾ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ 1680 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਅਮਲ ਦੌਰਾਨ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵਿਹਾਰਕ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ, ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਕੇਸ਼-ਰਚਨ ਦਾ ਅਮਲੀ ਕਾਰਜ ਜਿਸ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ ਪਰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਨੂੰ ਹੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1.4.1. ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ : ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਡਾ. ਰਾਮ ਆਧਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਕੁੱਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ:

“Lexicography is *lexico* ‘word’ plus *graph* ‘writing’ i.e. the writing of words. Lexicography is the writing of the word in some concrete form i.e. in the form of dictionary.” (An Introduction to Lexicography 1)

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

“Lexicography is the science and art of compiling dictionary.” (An Introduction to Lexicography 4)

ਡਾ. ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਸਿਸ਼ਟ ਅਨੁਸਾਰ:

“ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਲਈ ਸਿਧਾਂਤਕ ਆਧਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਅਮਲੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਰਾਹੀਂ ਕੋਸ਼ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਲਾ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਜਾਂ ਕੋਸ਼-ਕਲਾ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਇਕ ਵਿਵਹਾਰਕ ਰੂਪ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰਕ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।” (ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 18)

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਡਾ. ਵਸਿਸ਼ਟ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਰਣਾਤਮਿਕ ਕਿਰਿਆ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਇਹ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਾਰੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਤਮਕ (prescriptive) ਜਾਂ ਮਾਨਕੀ (normative) ਨਿਯਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ; ਨਾ ਹੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਹੈ।” (ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 18)

ਡਾ. ਉਮਾ ਸੇਠੀ ‘ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ’ ਨੂੰ ਕਲਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਜਿਹੀ ਕਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼-ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਯੋਗਕਰਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ੀ ਅੰਦਰਜਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ ਕ੍ਰਮ ਤੇ ਲਗਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਸੂਚੀ ਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।” (ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ : ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਧਾਨ 20)

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਗਟਾਏ ਗਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਕੰਮ ਹੈ, ਭਾਵ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਬਲਕਿ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਅਰਥਪੂਰਨ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਸਮਗਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਅਤੇ ਗੌਣ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉਚਾਰਨ, ਨਿਰੁਕਤੀ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਆਦਿ ਮੱਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਜਾਂ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ (ਕੋਸ਼ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਅਕਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ) ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੁਣੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਰਥ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਿਆਇ, ਵਿਪਰਿਆਇ, ਚਿੱਤਰ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਕੇ ਕੋਸ਼ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1.4.2. ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ : ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿਛੋਕੜ

ਭਾਰਤੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮੁਢਲਾ ਕੰਮ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਇਹਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ 'ਨਿਘੰਟੂ', 'ਨਿਰੁਕਤ', 'ਅਮਰਕੋਸ਼' ਅਤੇ 'ਨਸਾਬ' ਆਦਿ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਾ ਤਾਂ ਆਧੁਨਿਕ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਹੋਏ ਇਹ ਜਤਨ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ-ਫ਼ਾਰਸੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ-ਹਿੰਦੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧੀਨ ਬਣੇ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ, ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣੇ। ਮੁਢਲੇ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇਹੀ ਮਾਡਲ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਕੋਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਮੁਢਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਕੋਸ਼ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮੁਢਲੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਰੂਪਾਂਤਰ ਹੀ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ 1544 ਈ. ਤੋਂ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਕੋਸ਼ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੋਸ਼ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵੀ 'ਨਿਖੰਟੂ', 'ਨਾਮਮਾਲਾ', 'ਅਮਰਕੋਸ਼' ਆਦਿ ਹੀ ਰੱਖੇ ਗਏ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੀ ਦੇ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੁੱਝ ਫ਼ਾਰਸੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਕੋਸ਼ ਰਚੇ ਗਏ, ਪਰ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਵੀ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫ਼ਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰਬਾਣੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਕੋਸ਼ਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲਿਖੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਐਥੇ ਸ਼ਬਦ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਲੱਭੇ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਮਨ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ- ਨਾਮਮਾਲਾ ਕੋਸ਼, ਅਮਰ ਕੋਸ਼, ਦੇ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼, ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੋਸ਼, ਅਨੇਕਾਰਥ ਕੋਸ਼, ਨਿਖੰਟੂ, ਵਿਸ਼ਵ-ਕੋਸ਼ੀ ਕੋਸ਼।

1850 ਈ. ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਉਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸਨ। 1850 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਿਧੀਵਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਤਕਨੀਕ ਪੱਖੋਂ ਨਵੇਂ ਪੱਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਤੇ ਈਸਾਈ ਪਾਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਮੁਢਲੀ ਸਮਗਰੀ ਦੇ ਸਰਵੇਖਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਅਰੰਭਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਦੇ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ। ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ 'ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਦੇ 'ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਏ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਅਖਾਣ ਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵੀ ਹੋਈ।

1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਕਾਰਜ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੋਇਆ। ਜਿਹੜੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ, ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਗਿਆਨ ਲਈ ਦੇ ਹੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਸਨ। ਪਹਿਲਾ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਸੀ, ਦੂਜਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ। 1947 ਈ. ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬਣਦਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਇਹ ਦਰਜਾ ਭਾਵੇਂ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਮਿਲਿਆ, ਪਰੰਤੂ 1967 ਈ. ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁਢਲੀ ਤੇ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਨ, ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ

ਕੰਮਾਂ-ਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼, ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼, ਤਕਨੀਕੀ ਕੋਸ਼, ਵਿਸ਼ਾ ਕੋਸ਼ ਆਦਿ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਫਲਸਰੂਪ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਗਤ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਰਚੇ ਗਏ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੋਸ਼, ਸਧਾਰਨ ਕੋਸ਼, ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼, ਪਰਿਆਇ ਅਤੇ ਵਿਪਰਿਆਇ ਕੋਸ਼, ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਕੋਸ਼, ਸਾਹਿਤ ਕੋਸ਼, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼, ਖਾਲਸਾਈ ਬੋਲਿਆਂ ਦੇ ਕੋਸ਼, ਵਿਸ਼ਾ ਕੋਸ਼, ਵਿਸ਼ਵ ਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੋਸ਼ (ਸੰਖਿਆ ਕੋਸ਼, ਲਿਖਾਰੀ ਕੋਸ਼, ਵਿਚਾਰ ਕੋਸ਼, ਸਿੱਖ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼, ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ ਕੋਸ਼) ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼, ਹਿੰਦੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼, ਰੂਸੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ-ਉਰਦੂ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼, ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀਆਂ, ਵਿਸ਼ਵ ਕੋਸ਼, ਮੁਹਾਵਰਾ ਅਤੇ ਅਖਾਣ ਕੋਸ਼ ਵਰਣਨਯੋਗ ਹਨ। ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਉਰਦੂ-ਪੰਜਾਬੀ-ਹਿੰਦੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ) ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ 1968; ਰੋਮਨ-ਪੰਜਾਬੀ-ਇੰਗਲਿਸ਼ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ (ਡਬਲਯੂ. ਆਰ. ਰਿਸ਼ੀ), ਲੈਂਗੂਏਜ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ 1981 ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ-ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤ੍ਰੈ ਭਾਸ਼ਾ ਕੋਸ਼, ਕੇਂਦਰੀ ਹਿੰਦੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਲਯ 1989 ਦੇ ਨਾਂ ਲਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁੱਝ ਫੁਟਕਲ ਸੂਚੀਆਂ (ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ) ਆਦਿ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਸੰਪੰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜਾਂ ਵੱਲ ਵੀ ਕੁੱਝ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ 'ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ' ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਕੋਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਹੈ।

1.4.3. ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ : ਕੋਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਪੜਾਅ

ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਇੱਕ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼-ਰਚਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਕਾਰਜ ਇੱਕ ਤਕਨੀਕੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮੇਂ, ਵਿੱਤ, ਭਾਸ਼ਾ, ਸਟਾਫ ਆਦਿ ਸੰਬੰਧੀ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ, ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਸੰਕਲਨ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਫੈਸਲੇ ਕਰਨ, ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕੀਤੀ ਸਮਗਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ, ਕੋਸ਼ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਕਾਪੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਆਦਿ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕੋਸ਼-ਰਚਨਾ ਦੇ ਪੜਾਵਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਥੋੜ੍ਹੇ-ਬਹੁਤੇ ਫ਼ਰਕ ਨਾਲ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ:

ਡਾ. ਰਾਮ ਅਧਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੋਸ਼-ਰਚਨਾ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ,

“1. Prepration; 2. Editing; 3. Prepration of the Press Copy” (An Introduction to Lexicography 76)

ਡਾ. ਓ.ਪੀ. ਵਸਿਸਟ ਨੇ ਪੰਜ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ,

“1. ਕੋਸ਼ ਦੀ ਯੋਜਨਾ; 2. ਕੋਸ਼-ਸਾਮੱਗਰੀ ਸੰਕਲਨ; 3. ਕੋਸ਼ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ; 4. ਕੋਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਪੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ; 5. ਕੋਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ” (ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 119)

ਡਾ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ ਨੇ ਵੀ ਤਿੰਨ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ,

“1. ਪਹਿਲਾ ਪੜਾ- ਤਿਆਰੀ; 2. ਦੂਜਾ ਪੜਾ- ਸੰਪਾਦਨ; 3. ਤੀਜਾ ਪੜਾ- ਪਰੋੱਸ ਕਾਪੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ” (ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 92)

ਕੋਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਇਹ ਪੜਾਅ ਆਪਸੀ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ ਉਪਰੋਕਤ ਵੰਡ ਕੋਈ ਪੱਕੀ ਵੰਡ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਪੜਾਅ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਸ਼-ਰਚਨਾ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਮੂਲੀ ਬਦਲਾਅ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਇੱਕ ਮੁਕੰਮਲ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚਿਤ ਅਤੇ ਉਪਯੁਕਤ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

1.5. ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ

ਸ਼ਬਦ ਸੰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ, ਇਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਅਰਥ ਭੇਦਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਕ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਸੰਕਲਪ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਸੂਚਕ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਨਿਖੇੜਾ

ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਦੀ ਕਲਾ ਤੇ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤਕ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਡਾ. ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਵਿਗਿਆਨ ਕਿਹਾ ਹੈ :

“ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਕਲੇਵਰ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਵਿਗਿਆਨ (lexicology) ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ (lexicography) ਦਾ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।” (ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ : ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ 191)

ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਡਾ. ਓ.ਪੀ. ਵਸਿਸ਼ਟ ਲਿਖਦੇ ਹਨ,

“ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਅੰਤਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਸਾਧਾਰਣ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਰਵਵਿਆਪੀ ਲੱਛਣਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਆਪਣੇ ਸਰਵਵਿਆਪੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਲਗਭਗ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਕ ਸੀਮਿਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵਿਵਹਾਰਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣਕਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।” (ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 22)

Ladislav Zgusta ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ,

“In lexicology, both the meaning and the forms of words (especially their derivations) are studied, as well as the different layers of lexicon, its recurrent patterns, the regularities and discrepancies of the connection between meaning and form, etc.; lexicology is a systematic study of the lexicon, whereas lexicography is more concerned with individual lexical units. But it is very useful if lexicographical practice is based on rich lexicological research.” (Manual of Lexicography 103)

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਿਧਾਂਤਕ ਆਧਾਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤਕ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੋਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਕਾਰਜ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਕੋਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਸਿਧਾਂਤ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਕੋਸ਼

ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿਧਾਂਤ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਥਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਨਿਰਭਰ ਵੀ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਧਾਂਤਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸੰਪਾਦਿਤ ਹੋਣ ਤੱਕ, ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਵਿਧੀ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਲਈ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਜਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਸਾਕਾਰ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੁੱਝ ਨਿਯਮ ਖੁਦ-ਬਖੁਦ ਘੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

1.6. ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ

ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਭਾਵ ਦੇ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ, ਵਰਣਨ ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਦੋ ਭਾਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਸ਼ੀਰਸ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ, ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ, ਉਚਾਰਨ, ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੇਰਵੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਬਾਰੇ ਸਾਰੀ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਵਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ (ਅਰਥ, ਵਰਣਨ ਜਾਂ ਸਮੀਕਰਨ) ਸੰਬੰਧਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਜਾਂ ਤਸਵੀਰਾਂ (ਅਰਥ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਤੋਂ), ਟਿੱਪਣੀਆਂ, ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ, ਨਿਰੁਕਤੀ, ਪਰਿਆਇ ਅਤੇ ਵਿਪਰਿਆਏ, ਵਾਕਾਂਸ਼, ਮੁਹਾਵਰੇ, ਅਖੌਤਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ (ਲੇਬਲ) ਆਦਿ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸਤਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਅਕਾਰ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੂਚਨਾ ਵੀ ਵੱਖਰੀ-ਵੱਖਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੂਚਨਾ

ਦੀ ਮਾਤਰਾ, ਕੇਸ਼ ਦੀ ਕਿਸਮ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਰੇਕ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਵੇਰਵੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

1.6.1. ਸ਼ੀਰਸ਼ ਭਾਗ (Lemma)

1.6.1.1. ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ (Head-Word/ Entry Word)

ਰੂਪਾਤਮਕ, ਵਿਆਕਰਨਕ ਅਤੇ ਅਰਥਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ, ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਰੂਪ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਮੋਟੇ (Bold) ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਯੋਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਣ ਰੂਪ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰੂਪ ਅਤੇ ਅਰਥ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਤਿਆਰੀ ਅਧੀਨ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀ (Word-Paradigm) ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀ (Word paradigm) ਵਿਧੀ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਦ-ਰੂਪਾਂ (ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਰੂਪਾਂ) ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਰਾਮ ਆਧਾਰ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ,

“A paradigm is a sum total or system of the grammatical forms of a word having a constant lexical meaning e.g. *ghoraa, ghore, ghoron, 'horse', 'horses', write, wrote, written* form the paradigm of a word. The number of forms in a paradigm is quite large especially in the case of inflecting languages.” (An Introduction to Lexicography 111)

ਹਰੇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲ ਬਣੀਆਂ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਜੋਂ ਅੰਕਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ, ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਵਲੀ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕੇਂਦਰੀ, ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਨਿਯਮਤ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਆਵਿਰਤੀ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਰਾਮ ਆਧਾਰ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ,

“All the forms of the paradigm cannot be given in a dictionary. The dictionary is concerned with the idiosyncrasies or basic irregularities of a language which are not covered by rules of grammar. The abstraction is

governed by the usual practice of expression by the languages concerned and the usual practice of expression by the majority of speakers. It is the most common form in the paradigm. This form is called the canonical form. Some of the basic criteria for abstraction of the canonical form are:

- (a) Generally, but not exclusively, it has the capacity of occurring in isolation,
- (b) It is the most frequent of all the forms,
- (c) It can stand for the whole paradigm.” (An Introduction to Lexicography 72)

ਭਾਵ ਉਹ ਸ਼ਬਦ, ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ (ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਹੀਂ) ਇਕੱਲੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅਧਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ।

ਡਾ. ਰਾਮ ਆਧਾਰ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਵਿਰਤੀ-ਗਣਨਾ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਪਰੰਪਰਾ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ,

“One of the most widely accepted criteria for selecting of entries in many dictionaries is usually frequency count. The frequency count is found by the work of statistical linguistics. In the fixation of head word the lexicographer usually choose the canonical or the most frequently occurring form of a word. This is found out from the grammatical study of the language.” (An Introduction to Lexicography 5)

ਹਰੇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਧਾਤੂ, ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਖਾਣਾ, ਖਾਧਾ, ਖਵਾਇਆ ਵਿੱਚ ‘ਖਾਣਾ’ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਹੈ।

ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਜਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕਸੈਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਸ ਰੂਪ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਰਲ ਹੋਵੇ, ਸੰਖੇਪ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਤਿ ਪ੍ਰਚਲਤ ਰੂਪ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋ ਸਕੇ।

ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਜਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਉਸ ਰੂਪ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਅਰਥ ਲੱਭਣ ਸਮੇਂ ਸੁਭਾਵਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁਣ ਅਤੇ ਜੋ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਸੋਖੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਸਕਣ।

ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ, ਵਿਆਕਰਨਕ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਨਿਯਮਤ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਅਨਿਯਮਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ‘ਖਾਣਾ’ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਨਿਯਮਤ ਰੂਪ ‘ਖਾਧਾ’ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਨਿਯਮਿਤ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਅਵੱਸ਼ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ‘ਖਾਵੇਗਾ’, ‘ਖਾਊਗਾ’ ਆਦਿ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਅਨਿਯਮਤਤਾ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵੇਰਵਾ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਜਾਹ, ਜਾਵਾਂ, ਜਾਂਦਾ, ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਊ, ਜਾਣਗੇ, ਗਿਆ, ਜਾਈਏ, ਜਾਊ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ‘ਗਿਆ’ ਅਨਿਯਮਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ-ਰੂਪ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਬਣਾ ਕੇ, ਅਨਿਯਮਤ ਰੂਪ ਨੂੰ ਉਸੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਸਥਾਨ ’ਤੇ ਆ ਰਹੇ ਅਨਿਯਮਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ:

‘ਜਾਣਾ’ ਕਿਰਿਆ- ਭੂਤਕਾਲ ‘ਗਿਆ’

ਗਿਆ, ਜਾਣਾ ਦਾ ਭੂਤਕਾਲ ਜਾਂ ਦੇਖੇ ‘ਜਾਣਾ’।

Hanri Bejoint ਵੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ,

“When an inflected form is irregular, like *went*, it is normally also given a separate entry, with usually only a cross-reference to the main entry for the lemma. *Better* and *best* must have separate entry if the dictionary is to be useful for decoding.” (Modern Lexicography: an Introduction 192)

ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਰਥ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਦਾ ਵੀ ਅਰਥ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਦੇ ਅਰਥ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਰੂਪ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ:

“ਟੀਕਾ¹(ਸੰ.) ਪੁ. ਕਿਸੇ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੁਸਤਕ ਆਦਿ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਟਿੱਪਣੀ

ਟੀਕਾ² (ਹਿੰ.) ਪੁ. ਮਾਤਾ, ਪਲੇਗ ਆਦਿ ਦਾ ਲੋਦਾ, ਸੁਆ;” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ (ਜਿਲਦ ਤੀਜੀ) 25)

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨਿਯਮਤ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਹੋਵੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਵਿਚਲੇ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਅੰਕਿਤ ਕਰਕੇ ਵਰਣਨ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨਿਯਮਤ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨਾਲ ਅਰਥ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀ ਸੀਸੀ, ਸੀਸੀਆਂ, ਸੀਸਾ ਵਿੱਚ 'ਸੀਸਾ' ਅਨਿਯਮਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਹ 'ਸੀਸੀ' ਦਾ ਪੁਲਿੰਗ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦੀ 'ਸੀਸੀ' ਨਾਲ ਅਰਥ ਦੀ ਕੋਈ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ 'ਸੀਸੀ' ਅਤੇ 'ਸੀਸਾ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਿਆਂ ਨਾਵੀਂ, ਪੜਨਾਵੀਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ, ਕਿਰਿਆਵੀ ਆਦਿ ਅਨਿਯਮਿਤ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਵਿਧੀ ਕੇਵਲ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਅਨਿਯਮਿਤ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਥਾਂ 'ਤੇ ਦੋ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਵੱਲ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਰਥ ਵੀ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਦੇ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਜਿਵੇਂ 'ਗਿਆ' ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਅਰਥ 'ਜਾਣਾ' ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਨਿਯਮਿਤ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਉੱਥੇ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਵੱਖੇ-ਵੱਖਰੇ ਰੂਪ ਵਰਤਮਾਨੀ, ਭੂਤਕਾਲੀ ਅਤੇ ਭੂਤਕਾਲੀ ਕ੍ਰਿਦੰਤ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਕਿਰਿਆ 'ਜਾਣ' ਦੇ ਭੂਤ-ਕਾਲੀ ਰੂਪ 'ਗਿਆ' ਦੀ ਬੇ-ਨਿਯਮਤਾ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਪੰਜਾਬੀ-ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ' ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ ਦੇ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣਾ/ਜਾਂਦਾ/ ਜਾਂਦੇ/ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਗਿਆ/ਗਏ/ਗਈ ਦੇ ਦੋ ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਜਾਂਦਾ' ਅਤੇ 'ਗਿਆ' ਦੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ 'ਜਾਂਦਾ' ਦਾ ਭੂਤਕਾਲ 'ਗਿਆ' ਅਸਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਖਾਸ ਨਾਂਵ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਰੂਪਕ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ 'ਕੈਦੋਂ ਹੀਰ ਦਾ ਚਾਚਾ' ਇੱਕ ਖਾਸ ਨਾਂਵ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਇੱਕ ਆਮ ਸ਼ਬਦ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੇ ਇਹਨਾਂ ਰੂਪਕ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਨਿਰੂਪਣ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਖਾਸ ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਆਮ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਨਾਂਵਾਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਂ ਬਣੇ ਮਿਸ਼ਰਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

1.6.1.1.1. ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ

ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਧਾਰਨ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮਿਆਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਬਲਕਿ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖਿੱਤੇ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੂਹ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਮਿਆਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੂਹ ਤਕ ਸੀਮਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਢੰਗ ਵੱਖਰਾ-ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ-ਭੇਦਾਂ ਦੇ ਮਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਰੂਪ-ਭੇਦ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਚੁਣ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਜਾਂ ਸਾਰੇ ਰੂਪ-ਭੇਦ ਉਸ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਹੱਥ,	ਪੁ. ਬਾਂਹ ਦਾ ਗੁੱਟ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ, ਪੰਜਾ
- ਹੱਥ ਕੱਪੀ ਦੇਣੇ,	ਮੁਹਾ. ਹੱਥ ਵੱਢ ਦੇਣੇ, ਰੁਝ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇਣਾ
- ਹੱਥ ਜੁੜਨੇ,	ਮੁਹਾ. ਸਿਰ ਜੁੜਨਾ, ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ
- ਹੱਥ ਗਰੇਲੀ,	ਇ. ਗੋਰੇ ਦੀ ਗੋਲੀ
- ਹੱਥ ਭਰਾ,	ਪੁ. ਵਿਆਹ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੁਝਣ ਦੀ ਰਸਮ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 32)

ਕੁੱਝ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹੱਥ ਜੁੜਨੇ	ਮੁਹਾ. ਸਿਰ ਜੁੜਨੇ, ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾਰੀ ਹੋਣਾ
ਹੱਥ ਪੱਲਾ ਮਾਰਨਾ	ਮੁਹਾ. ਕੇਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ, ਕਰਨਾ
ਹੱਥ ਮਾਰਨਾ	ਮੁਹਾ. ਛੇਤੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ; ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ, ਹੱਥ ਨਾਲ ਸੱਦਾ
ਹੱਥ ਲਬੋਣਾ	ਮੁਹਾ. ਹੱਥ ਲਵਾਉਣਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 47)

1.6.1.1.2. ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ

ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ ਦਾ ਮੂਲ ਅੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੂੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਮੋਟੇ ਟਾਈਪ ਵਿੱਚ ਪੰਨੇ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇੱਕ ਪੰਨਾ ਕਈ ਕਾਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਹਰੇਕ ਕਾਲਮ ਦੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਅਰਥ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਤੋਂ ਵਿਉਤਪਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਮੋਟੇ ਤੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਟਾਈਪ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਉਤਪਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਆਦਿ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

1.6.1.2. ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ (Spellings)

ਇੰਦਰਾਜ ਦਾ ਅਰੰਭ, ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨੂੰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਲੋਕਾਂ, ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਅਤੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੈ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਖੋਜਕਾਰ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਮ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਦੇਖਣ ਲਈ, ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਦੇਖਣ ਲਈ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸੰਬੰਧੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਉਪ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋਣੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਗ਼ਲਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਭਣਾ ਵੀ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਸਹੀ, ਸ਼ੁੱਧ, ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਅਤੇ ਮਿਆਰੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਸੰਬੰਧੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਦੁਬਿਧਾ ਵੇਲੇ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਪਾਠਕ, ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਉਸ ਕੋਲ ਅਜਿਹੇ ਸੰਕੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਾਤਰ ਸਾਧਨ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਬੁਹਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਲਝਣਾ ਅਤੇ ਮਤ-ਭੇਦ ਹਨ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਕੋਸ਼ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਕਾਫ਼ੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਪਰਿਚੈ, ਪਰੀਚੈ, ਪਰਿਚਯ; ਪ੍ਰੀਖਿਆ, ਪਰੀਖਿਆ; ਯੁਗ, ਯੁੱਗ; ਜੁੱਧ, ਯੁੱਧ ਆਦਿ।

ਕਈ ਵਾਰ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾਅ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ। ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਬਦਲਾਅ ਧੁਨੀ ਜਾਂ ਰੂਪ ਪੱਖੋਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਔਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਕੋਈ ਸਹਿਜ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ‘ਪ੍ਰਤੀ’ ਨੂੰ ‘ਪਰਤੀ’ ਲਿਖਣਾ ਉਚਾਰਨ ਪੱਖੋਂ ਹੀ ਬੜੀ ਦੁਬਿਧਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪੈਰੀਂ /ਰ/ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਜਾਂ ਪੂਰਾ /ਰ/ ਲਿਖਣ ਨਾਲ ਉਚਾਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਮਾਣ, ਪ੍ਰਵਾਨ, ਪ੍ਰਵਾਸ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਪਰਮਾਣ, ਪਰਵਾਨ ਤੇ ਪਰਵਾਸ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਪਰੀਤਮ ਜਾਂ ਪ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਪਰਿਆ ਲਿਖਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ’ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਹੀ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਕਹਣ, ਕਹਿੰਦਾ ਨੂੰ ਕਹੰਦਾ, ਗਿਆ ਨੂੰ ਗਇਆ ਆਦਿ।

ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਡਾ. ਉਮਾ ਸੇਠੀ ਦੁਆਰਾ ‘ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼ (ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 1994)’ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਇਸ ਉਦਾਹਰਨ ਰਾਹੀਂ ਬੜੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ,

“ਸ੍ਰੀ ਅਤੇ ਸਿਰੀ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਧਕ ਇਕਾਈਆਂ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਆਦਰ ਸੂਚਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਅਰਥ ਛੋਟੇ ਸਿਰ ਦੇ ਹਨ। /ਸ੍ਰੀ/ ਅਤੇ /ਸਿਰੀ/ ਯਾਨਿ ਦੋਨੋਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਪਰ ਸਿਰੀ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ head ਯਾਨਿ ਛੋਟਾ ਸਿਰ ਹੈ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਸਿਰੀ ਵਾਲੇ ਅੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਿਰ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਰਥ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਲ ਹੀ same as ਸ੍ਰੀ ਵੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਉਂ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗਕਰਤਾ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸ੍ਰੀ ਅਤੇ ਸਿਰੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖਰਤਾ ਹੈ:

ਸ੍ਰੀ/ਸਿਰੀ adj.m. an honorific prefix to the name of a person, deity; Mr.

ਸਿਰੀ n.f. diminutive of ਸਿਰ, head; adj.m. same as ਸ੍ਰੀ”

(ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ : ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਧਾਨ 130)

ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂ ਦੇ ਤਿਉਂ ਦਰਜ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਣ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਤੌਰ ’ਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਦੇ ਜਾਂ ਦੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ/ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ, ਪ੍ਰਯੋਜਨ/ ਪਰਯੋਜਨ, ਕ੍ਰਾਂਤੀ/ ਕਰਾਂਤੀ, ਕਾਰਨ/ਕਾਰਣ, ਦਵੈਤ/ ਦ੍ਵੈਤ, ਦਵੈਸ਼/ ਦ੍ਵੈਸ਼, ਸ੍ਰੈ/ ਸਵੈ, ਪਰਿਸਥਿਤੀ/ ਪਰਸਥਿਤੀ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਦੇ ਜਾਂ ਦੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ-ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਉੱਚਿਤ ਥਾਂ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਵੱਲ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਦੇਖੇ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਇਸੇ ਨਿਯਮ ਅਧੀਨ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਜੋਂ ਤਾਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਰਥ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਰੈਕਟ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦਾ ਨਿਯਮ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕੇਵਲ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ 'ਤੇ ਹੀ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਅਰਥ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵੀ, ਦੇ ਜਾਂ ਦੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਇਕਰੂਪਤਾ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਮੁੱਖਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਅਪਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ਜਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਦਲਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

1.6.1.3. ਉਚਾਰਨ (Pronunciation)

ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਹੀ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਬਾਰੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਸਹੀ ਉਚਾਰਨ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਠੀਕ-ਠੀਕ ਉਚਾਰਨ ਦੱਸਣਾ

ਬਹੁਤ ਕਠਿਨ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਵਿੱਚ ਆਈ ਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਬੁਲਾਰਾ ਵੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਮ ਪਾਠਕ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਉਪ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਉਚਾਰਨ ਜ਼ਰੂਰ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਇਸ ਗੱਲ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਖਾਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਤਤਸਮ ਅਤੇ ਤਦਭਵ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਗ਼ਲਤ ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਉਚਾਰਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਚਾਰਨ ਹਰੇਕ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਅਨਿਖੜ ਅਤੇ ਅਭਿੰਨ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਦੇਣ ਜਾਂ ਨਾ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਕੋਸ਼ ਸਥਾਨਕ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਲਈ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਦੇਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਦੇਸੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਰਚੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਲਿਖਣ-ਜੁਗਤ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1.6.1.3.1. ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ

‘ਪੰਜਾਬੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ’ ਭਾਵ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ, ਉਪ-ਸ਼ਬਦ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭੇਦ ਅਤੇ ਅਰਥ ਇੱਕੋ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਦੱਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਅੱਖਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਘ, ਝ, ਢ, ਧ, ਭ ਅੱਖਰ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਕੱਢਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਇੱਕ ਅਜਨਬੀ ਲਈ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਉਚਾਰਨ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਤਤਸਮ ਅਤੇ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਗ਼ਲਤ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ‘ਪੰਜਾਬੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ’ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਦੇਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰਤ

ਰੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਲਘੂ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਉਲੇਖ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੰਬੰਧੀ Ladislav Zgusta ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ,

“Indeed, “pronunciation”, i.e. the spoken form which the written one is correlated, should always be given when the orthography does not give an unambiguous information about it. In some languages (e.g. Finnish) there will be only occasional cases which present trouble of this kind but other orthographies (as e.g. English spelling) are not so closely correlated to the phonemics of the languages, so that the indication of pronunciation is always useful.” (Manual of Lexicography 251)

1.6.1.3.2. ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਦੇਣ ਲਈ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ- (ੳ) ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਧੁਨੀ ਲਿਪੀ (IPA) ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ (ਅ) ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਧੁਨੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਭਾਵੀ ਪਾਠਕ-ਵਰਗ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾ ਕੇ ਨਵੇਂ ਚਿੰਨ੍ਹ ਬਣਾਏ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲਿਖਤ ਅਤੇ ਉਚਾਰਨ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਅੰਤਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ‘ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਧੁਨੀ ਲਿਪੀ (IPA)’ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ ਉੱਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਕੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ‘ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਧੁਨੀ ਲਿਪੀ (IPA)’ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਲਿਖਤ ਅਤੇ ਉਚਾਰਨ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਮਾਨ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਉੱਚਿਤ ਸੋਧ ਜਾਂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਦੇ ਨਿਰਨੇ ‘ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਉਚਾਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਤਹਿ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਉਹ ਸਥਿਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਵਰਤੋਂਕਰਤਾ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਅਤੇ ਸੌਖ ਲਈ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ-ਕੁੰਜੀ ਦੇਣੀ ਬਹੁਤ ਉਪਯੋਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਸਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਦੇਣ ਦਾ ਵੀ ਵਿਧਾਨ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਉਹਨਾਂ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਦੁਬਾਰਾ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਦੁਹਰਾਉ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਜਿਹੜੇ ਉਚਾਰਨ ਪੱਖੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵੱਖਰਾ-ਵੱਖਰਾ ਉਚਾਰਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਚਾਰਨ ਦੇ ਵਖਰੇਵੇਂ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚਲੀ ਭਿੰਨਤਾ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਪੱਖੋਂ ਅਜਿਹੇ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ, ਉਚਾਰਨ ਵਿਚਲੇ ਵਖਰੇਵੇਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਸਾਧਨ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਸ਼ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਮਧੁਨੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਚਾਰਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇੱਕੋ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਵਿਸਤਾਰ ਦੇਣਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਭੁਲੇਖੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਚਾਰਨ ਪੱਖੋਂ ਸਮਰੂਪਤਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਚਾਰਨ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

“ਤਰ¹ [tər] n.f. oblong fruit of a creeper, a kind of cucumber

ਤਰ² adj. wet, dank, damp, drenched, soaked;...

ਤਰ³ suff. For forming comparative degree of adjective, such as ਬਿਹਤਰ better...

ਤਰ⁴ v.form. nominative/imperative of ਤਰਨਾ, float; swim”

(ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼ 420)

1.6.1.4. ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ (Grammatical Information)

ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਤਕਨੀਕੀ ਪੱਖ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ, ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਵਾਕ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਪਰਕਾਰਜੀ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧੀ ਰੂਪ-ਵਾਕ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੂਚਨਾ ਇਕੱਤਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਸਮੇਂ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਿਆਕਰਨਕ ਵਰਗੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲਈ ਬੜੀ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਮੂਲ-ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ, ਕਾਰਕ, ਕਾਲ ਆਦਿ ਭੇਦਾਂ ਕਾਰਨ ਮੂਲ-ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ

ਵਿਆਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਉਦਾਹਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਦੋ ਚਾਰ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਕੇ ਨੇਮ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਤੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ 'ਤੇ ਕਿਹੜਾ-ਕਿਹੜਾ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਬਾਰੇ ਵਿਆਕਰਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰਥਕ, ਰੂਪਾਤਮਕ ਅਤੇ ਵਾਕ-ਰਚਨਾਵੀਂ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਫੈਸਲਾ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਾਕਾਤਮਕ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

ੳ) ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਅਤੇ ਕਿਸਮ

ਅ) ਤਿਆਰੀ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਵਿਧੀ

ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭਾਵਾਂਸ਼-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਵਾਕ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਹੀ ਅੰਕਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਨਿਯਮਤ ਅਤੇ ਅਣਕਿਆਸੇ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਲਿੰਗਕ ਸਥਿਤੀ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਕਰਮਕ ਅਤੇ ਅਕਰਮਕ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਹੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਸੂਝ ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਿਆਰੀ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਉਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਜੁਗਤ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਈ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰਨੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਧੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

(ੳ) ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਰੇਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਅ) ਸਮੁੱਚੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਜਾਂ ਅੰਤਕਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਹਰੇਕ ਪੈਰਾਡਿਮੈਟਿਕ ਸੈੱਟ ਦਾ ਇੱਕ ਨੰਬਰ ਲਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੰਬਰ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿਚਲੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਵੇਰਵਾ ਵੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ੲ) ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਅਨਿਯਮਤ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਨਿਯਮਤ ਰੂਪਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਜਾਂ ਅੰਤਕਾ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਪਹਿਲੀ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਬਾਰੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਵੇਰਵਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵਿਆਕਰਨਕ ਵਰਗ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਲਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ, ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਮਗਰੋਂ, ਬਰੈਕਟ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- ਮੇਜ (ਨਾ.ਪੁ.), ਕਿਤਾਬ (ਨਾਂ, ਇ.ਲਿੰ.) ਆਦਿ। ਦੂਜੀ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਰਚਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵੇਰਵੇ ਭੂਮਿਕਾ ਜਾਂ ਅੰਤਕਾ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਵਰਗਾਂ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਅੰਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਅੰਕਾਂ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਮਗਰੋਂ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਵੇਰਵੇ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੀਸਰੀ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1.6.1.4.1. ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਵੇਰਵੇ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ

ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਸੰਪੂਰਨ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵਿਕਸਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਕੇਵਲ ਸੰਕੇਤਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- ਨਾਂ, ਪੁ., ਵਿ., ਕ੍ਰਿ.ਵਿ., ਕ੍ਰਿ., ਕ੍ਰਿ.(ਅਕ. ਸਕ. ਪ੍ਰੇਰ.), ਪੜ., ਸਬੰ. ਆਦਿ।

ਵਿਕਸਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਦੇ ਵਿਭਕਤੀ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਜਿਵੇਂ *critertian* (pl. *criteria*), *dizzy*, adj. (-ier, -iest, *donkey* (pl. *s*) ਆਦਿ। ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਅਜੇ ਪਿਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੀ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ, ਭਾਵ ਜੇਕਰ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਸ਼ਬਦ ਨਾਂਵ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਤਾਂ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਇੰਨੀ ਸੂਚਨਾ

ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਨਾਂਵ ਦੀ ਕਿਸ ਉਪ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜਨਾਂਵ, ਕਿਰਿਆ ਆਦਿ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਪ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤਿਆਰੀ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਜਾਂ ਅੰਤਕਾ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਖਿਪਤ ਵਿਆਕਰਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

1.6.1.5. ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ (Language Labels)

ਅੱਜ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੂਚਨਾ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਲਗਪਗ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਦਖਲ ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ, ਤਤਸਮ ਅਤੇ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ‘ਸ਼ੀਰਸ਼’ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਸ੍ਰੋਤ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ‘ਸ਼ੀਰਸ਼’ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ- ਅੰ. (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ), ਫ਼ਾ. (ਫ਼ਾਰਸੀ), ਅਰ. (ਅਰਬੀ), ਲਹਿੰ. (ਲਹਿੰਦੀ), ਪੇਠੇ. (ਪੇਠੇਹਾਰੀ), ਸੰਸ. (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ) ਆਦਿ। ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਵੇਰਵੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਰੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਲੂਦ, (ਫ਼ਾਰਸੀ)	ਵਿ. ਲਿਬੜਿਆ ਹੋਇਆ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 11)
ਗਲਾਣਾ, (ਡੋਗਰੀ),	ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. ਆਖਣਾ, ਕਹਿਣਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 64)
ਕਾਵੜ (ਲਹਿੰ),	ਇ. ਗੁੱਸਾ, ਤੈਸ਼	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 47)
ਨਸੀਬਤ, (ਪੱਛੂ)	ਇ. ਮੁਸੀਬਤ, ਬਿਪਤਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 111)

1.6.2. ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ (Semantical Structure of Lexical-Unit)

ਭਾਸ਼ਾ ਯੂਨੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਬਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਜੂਦ ਧਾਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਰਥ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬੜਾ ਗਹਿਰਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੰਡ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੇਸ਼ੀ ਦਾ ਵਾਸਤਵਿਕ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਜ ਵਿਭਿੰਨ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ (ਸ਼ਬਦਾਂ) ਦੇ ਅਰਥ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਅਰਥ ਕੇਸ਼ੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਬਿੰਦੂ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਪੱਖ ਇਸ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਠਕ ਜਾਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਸੰਬੰਧੀ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਸ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੇਸ਼ੀਕਾਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਅਰਥ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਸ਼ੀ-ਅਰਥ ਜਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਏਨੀ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਾਠਕ ਤੱਕ ਉਸ ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰ ਸਕੇ, ਜਿਹੜੀ ਕੇਸ਼ੀਕਾਰ ਉਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਅਤੇ ਸੁੱਧ ਅਰਥ, ਸਹੀ ਤਕਨੀਕ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਕੇਸ਼ੀ ਵਰਤਣ ਵਾਲਾ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਦਾ ਅਰਥ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕੱਢ ਲਵੇ। ਕੇਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਭਿਯਾ ਅਰਥ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਕਸ਼ਣਾ ਅਰਥ ਜੋ ਮਸ਼ਹੂਰ ਅਤੇ ਆਮ ਹੋਣ, ਆਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਕੇਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਵਿਅੰਜਨਾ ਅਰਥ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਮੌਕੇ ਅਤੇ ਪਰਸੰਗ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕੇਸ਼ੀਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਇੰਨਾਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ੀਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਚੇਤਨ ਅਤੇ ਜਾਗਰੂਕ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਕੇਸ਼ੀਕਾਰ ਨੂੰ ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਅਤੇ ਦਰਜ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਕੇਸ਼ੀਕਾਰ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕੇਸ਼ੀਕਾਰੀ ਨੂੰ ਅਰਥ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟਤਾ ਦੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੇਸ਼ੀ ਵਿਗਿਆਨ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਨਿਰਧਾਰਨ, ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਕੇਸ਼ੀਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਅਰਥ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੇਸ਼ੀਕਾਰ ਨਾ ਤਾਂ ਨਵੇਂ ਅਰਥ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਥਾਪਤ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੋਧ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਨੋਰਥ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਅਰਥਾਤ 'ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ' ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਸ਼ੀਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕੇਸ਼ੀਕਾਰ ਸਮਾਨਾਰਥਕ

(ਪਰਿਆਇ) ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਪਰਿਆਇ ਨਾਲ ਅਰਥ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇ ਉੱਥੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਰਣਨ, ਵਿਉਤਪਤੀ, ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਆਦਿ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

“It is always useful to define a word in more than one way.” (An Introduction to Lexicography 121)

ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਰੀਕੇ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹਨ:

- i) ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
- ii) ਸਮੀਕਰਨ: ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੀ ਦੂਜੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਰੱਖਣਾ
- iii) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ
- iv) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ
- v) ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼
- vi) ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ
- vii) ਨਿਰੁਕਤੀ ਅਤੇ ਵਿਉਤਪਤੀ
- viii) ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ

ਹਰੇਕ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਹਰੇਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਅਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

1.6.2.1. ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ (Description and Definition of the lexical-unit)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਵਿਧੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦੀ ਅਰਥ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਇਸਦੀ ਦੂਜੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ

ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਰਣਨ ਭਾਸ਼ਾਈ ਲੱਛਣਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਕੋਸ਼ੀ ਗੁਣਾ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਾੜਸਤੀ [sársati] [ਨਾਂਇ] ਸਾਢਸਤੀ, ਦੁੱਖ ਕਸ਼ਟ ਅਤੇ ਤੰਗੀ ਦਾ ਸਮਾਂ, ਮਾੜੇ ਦਿਨ,

ਬਿਮਾਰੀ ਜਾਂ ਜ਼ਹਿਮਤ ਜੋ ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਟਲਦੀ ਹੈ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 34)

ਕਈ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਕੇਵਲ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚਕ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ, ਇਤਿਹਾਸਕ, ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ, ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤਕ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਿੱਠ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਜਾਣੂ ਹੋਵੇ। ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾ ਕੇ ਹੀ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਆੜ ਲੋਹਣੀ [ar lōni] [ਕਿਸ] ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਇਹਸਾਨ ਲਾਹੁਣ ਲਈ

ਦੇਣਦਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੌਕੇ ਤੇ ਲਈ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਵਧ ਮੋੜਨੀ, ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ

ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਆਏ ਨਿਓਂਦਰੇ ਤੋਂ ਵਧ ਨਿਓਂਦਰਾ ਮੋੜਨਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 17)

ਹੇਰਾ ਪੁ. ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਰਜ਼ ਵਿਚ ਗਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਗੀਤ,

ਸਿੱਠਣੀ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 52)

ਸੁਹਾਗ (ਪੁ.) ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਤੀ ਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ; ਭਰਤਾ, ਘਰਵਾਲਾ,

ਖਾਵੰਦ; ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਗੀਤ; ਮੁਹਾ. ਸੁਹਾਗ ਮਾਣਨਾ ਪਤੀ

ਦਾ ਸੁਖ ਵੇਖਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 90)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ

ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਮਲ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਆਪਣੀ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਮਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਪਸੰਦ ਜਾਂ ਨਾਪਸੰਦ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਾਜ ਦੁਆਰਾ ਜਿਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਉਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਘੜਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਰਣਨ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣਾਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਜਾਂ ਵਸਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅੰਤਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਮਨ-ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:

ੳ) ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਐਨ ਨਪੇ-ਤੁਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਸੰਖੇਪ, ਸ਼ੁੱਧ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਬੇਲੋੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਕਲਨਾ [ukkalna][ਕਿਆ] ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਚੱਲਣ ਨਾਲ ਗਿੱਲੀ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬੂਟਿਆਂ

ਦੀਆਂ ਜੜਾਂ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲ ਆਉਣੀਆਂ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 1)

ਇਸ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮੋਟੇ ਕੀਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ‘ਧਰਤੀ’ ਅਤੇ ‘ਵਿੱਚੋਂ’ ਦੀ ਫਾਲਤੂ ਭਰਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਢਿੱਲਿਆਂ ਕਰ ਕੇ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪਤਾ ਦੇ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅ) ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਹੀ ਅਰਥ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਾਂ ਗ਼ਲਤ ਅਰਥ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਗਾਗਰ

ਇ ਪਿੱਤਲ ਦਾ ਵੱਡਾ ਘੜਾ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 86)

ਹ) ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇਣ ਸਮੇਂ 'ਚੱਕਰੀ ਦੇਸ਼' ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਕੰਮ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਠਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਸਾਡਾ (ਪੜ) ਸਾਡਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 15)
ਸਾਡਾ (ਪੜ) ਅਸਾਡਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 78)

ਥਾਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਜਣ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਮਕਸਦ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕ) ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਚਿੱਤਰ ਉਪਭੋਗ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨਿਯਮਤਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਗੱਡਾ [gadda][ਨਾਂਪੁ] ਭਾਰ ਢੇਣ ਵਾਲੀ ਬੈਲ ਗੱਡੀ, ਬਲਦਾਂ ਨਾਲ ਖਿੱਚਿਆ

ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਠੇਲ੍ਹਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 86)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸ਼ਬਦ 'ਬੈਲ ਗੱਡੀ', 'ਗੱਡੇ' ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ 'ਬਲਦਾਂ ਨਾਲ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ' ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਬਲਦਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਿੱਚੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। 'ਠੇਲ੍ਹੇ' ਦਾ ਅਕਾਰ ਗੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਖ) ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਨਸਪਤੀ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਆਮ ਹੀ 'ਇੱਕ ਪਰਕਾਰ ਦਾ ਘਾਹ', 'ਇੱਕ ਪਰਕਾਰ ਦਾ ਛੋਟਾ ਪੌਦਾ', 'ਬਿੱਲੀ ਵਰਗਾ ਇੱਕ ਜਾਨਵਰ' ਆਦਿ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਰੂਪ, ਪਰਕਾਰ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਲਿਆ ਸਹਾਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਰਬਪੱਖੀ ਲੱਛਣਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਪੂਰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੰਬ, ਪੁ. ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦਰਖਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਫਲ (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 10)

ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਵਰਗ ਵੰਡ ਕਰਕੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਨਸਪਤੀ ਦੀ ਵਰਗ ਵੰਡ ਭੋਜਨ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ, ਦਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਉਪਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਉਪਯੋਗਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਬਨਸਪਤੀ, ਖੇਤੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਜੰਗਲੀ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਬਨਸਪਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਰੂਪ, ਰੰਗ, ਅਕਾਰ, ਜਾਤੀ, ਸਰੀਰਕ ਬਣਤਰ, ਆਦਤਾਂ, ਉਤਪਤੀ, ਭੌਤਿਕ ਲੱਛਣ, ਉਪਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮਹੱਤਵ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਕੋਸ਼ੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਅਰਥ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਅਤੇ ਨਸਲੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਗ) ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੋਸ਼ ਲਗਪਗ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਸਧਾਰਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁੱਝ ਤਕਨੀਕੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਸੁੱਧ, ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ਵ-ਕੋਸ਼ੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਧਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਰਥ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕੇ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੱਲਰ [*kallar*][*ਨਾਂਪੁ*] ਸ਼ੇਰੇ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਬੰਜਰ, ਖੇਤੀ ਦੇ ਅਯੋਗ ਧਰਤੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 64)

ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ 'ਜ਼ਮੀਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਰੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਖੇਤੀ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ' ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ-ਮਾਹਿਰ ਦੀ ਸਲਾਹ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

1.6.2.2. ਸਮੀਕਰਨ -ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੀ ਦੂਜੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਰੱਖਣਾ (Equations – the lexical-unit is equated with another lexical-unit of similar meaning)

ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਰਣਨ ਕਾਫ਼ੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਸੰਚਾਰ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਭਾਵ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗਣ ਦਾ ਡਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਸ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰ

ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਅਰਥਕ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ-ਭੇਦ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਵਲ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਪਰਿਆਇ ਰੂਪ) ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

1. ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਰਣਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਹੇਲਪੁਣਾ [səhelpuṇa][ਨਾਂਪੁ] (ਇਸਤਰੀਆਂ ਦਾ) ਆਪਸੀ ਮਿੱਤਰਤਾ ਦਾ

ਸੰਬੰਧ, ਦੇਸਤੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

2. ਇਕੱਲਿਆਂ, ਕਿਸੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਈ¹ [səi][ਨਾਂਇ] ਸਹੀ, ਠੀਕ, ਦਰੁਸਤ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੀ ਦੂਜੀ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਰੱਖਣ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਸਮੀਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਰਿਆਇਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਢੁਕਵੇਂ ਪਰਿਆਇ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਕੋਈ ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕੁੱਝ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ:

1. ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਮੂਲ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਜੇ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸਮਾਨ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਅਰਥ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਈਆਂ [səi ā][ਨਾਂਇ] ਸਹੀਆਂ, ਸਹੇਲੀਆਂ, ਸਾਥਣਾਂ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਸਕਤਾ [sakta][ਵਿਸ਼ੇ] ਡਾਢਾ, ਤਕੜਾ, ਜੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਸਉਦਾਈ (ਵਿ.) ਸੁਦਾਈ, ਪਾਗਲ, ਨੀਮ ਪਾਗਲ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 53)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ, ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ

ਸਉੜ/ਸਉੜਾ (ਵਿ.) ਤੰਗ, ਤੰਗੀ, ਭੀੜਾ, ਦਿਲ ਛੋਟਾ ਕਰਨਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 53)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਬਤੌਰ 'ਵਿਸ਼ੇਸ਼' ਦੇਣ ਵੇਲੇ 'ਤੰਗ' ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ 'ਤੰਗੀ' ਕਿਉਂਕਿ 'ਨਾਵ' ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਅਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ 'ਵਿਸ਼ੇਸ਼' ਵਾਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਵੀ ਉਹੋ ਅਰਥ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸ੍ਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹੋਣ।

2. ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਨ ਅਰਥ-ਸਮੂਹ ਵਾਲੇ ਪਰਿਆਇ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਖਤਾਈ (ਇ.) ਕਰੜਾਈ, ਸਖਤੀ, ਕਠੋਰਤਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 55)

ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਦਸ ਤੱਕ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਪਰਿਆਇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਪਰਿਆਇ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਲੱਗ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਪੂਰੀ-ਪੂਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਕੁੱਝ ਪਰਿਆਇ ਜ਼ਰੂਰ ਅਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ, ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਰੇ ਪਰਿਆਇ ਕੋਸ਼ੀ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਬਦਲ ਬਣ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਭਿੰਨ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਪਰਿਆਇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਗ਼ਲਤਫ਼ਹਿਮੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਹੁ (ਪੁ.) ਖਸਮ, ਖਾਵੰਦ, ਪ੍ਰੇਮੀ; ਸ਼ਾਹ, ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 54)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ 'ਪ੍ਰੇਮੀ' ਭਿੰਨ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਕੁੱਝ ਇੱਕ ਪਰਿਆਇਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਕਸਰ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਿਆਇਆਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚੋਂ ਅਖੀਰਲੇ ਪਰਿਆਇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਦੇ ਲਾਲਚ ਨੂੰ ਤਿਆਗਦੇ ਹੋਏ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਸਹੀ ਅਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਪਰਿਆਇ ਹੀ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

3. ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦੀ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ (ਸਧਾਰਨ), ਸਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ (ਸਾਂਝੇ), ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ (ਸਮਕਾਲੀ) ਅਤੇ ਮਿਆਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਈ, ਇ. ਸਖੀ, ਸਰੇਲੀ (ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 16)

ਸ਼ਸਕ, ਪੁ. ਸ਼ਸਕ, ਵਿਅਕਤੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 16)

ਪਰੰਤੂ ਕਈ ਵਾਰ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਅਣਜਾਣੇ ਜਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਔਖਿਆਈ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਹੀ, ਇ. ਸਿੰਝਾਣ, ਪਛਾਣ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 17)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਸ਼ਬਦ 'ਸਿੰਝਾਣ' ਮਿਆਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ 'ਸਿੰਝਾਣ' (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ) 178) ਹੈ। ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।

4. ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਿਆਇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਪਰਿਆਇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੱਚ ਪੁ. ਝੂਠ ਦਾ ਉਲਟ, ਸਹੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 17)

ਸਮੀਕਰਨ ਵਿਧੀ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋ ਲਾਭ ਹਨ ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਅਰਥ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਗਨ [sagan][ਨਾਂਪੁ] ਸਗਨ, ਮੰਗਣੀ ਦੀ ਰਸਮ, ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ

ਪੱਕੀ ਕਰਨ ਦੀ ਰਸਮ, ਮੰਗਣੀ, ਕੁੜਮਾਈ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 24)

ਸਚਿਆਰੀ [saciari][ਵਿਸ਼ੇ] ਸੁਚਿਆਰੀ, ਸੁਚੱਜੀ, ਹੁਨਰਮੰਦ, ਸੁਘੜ,

ਸਮਝ ਬੂਝ ਵਾਲੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 25)

ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣਾ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਵਰਗ ਅਤੇ ਖੇਤਰ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਛੋਟੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਆਇ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੋਵੇਂ ਦੇਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

1.6.2.3. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ (Illustrative Examples)

ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਤੱਕ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਅਕਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਚਾਰਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ, ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਇਹ ਵਿਧੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਸੌਖੇ ਅਤੇ ਸਰਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਡਾ. ਰਾਮ ਆਧਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ,

“Verbal illustration showing a word in a characteristic revealing context are used for further clarifying and distinguishing slight shades of meaning.” (An Introduction to Lexicography 136)

ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਸ਼ਬਦ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰਥਕ ਇਕਾਈਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਜਦੋਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ/ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।” (ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ-ਕਲਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 55)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਭਾਵ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਮਾਮੂਲੀ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਗਲਾ [əglə][ਨਾਂਪੁ] ਦੂਜਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੁਰਸ਼ (ਜਿਵੇਂ: ਜੇ ਤੂੰ

ਗਲਾਂ ਕੱਢੀ ਈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਗਲਾ ਗਲ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਪੱਦਾ ਤਾਂ

ਹੋਰ ਕੀ ਕਰਦਾ)

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 7)

ਸੇਲੀ ਪੱਟ

ਪੁ. ਸੇਲੀਆਂ ਪੁੱਟਣ ਵਾਲਾ; ਵੈਲੀ 'ਸੇਲੀ ਪਟ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੈਠੇ,

ਕਿਕਣ ਲਿਆਵਾਂ ਪਾਈ ਦਾ ਘੜਾ' (ਲੇ.ਗੀ.) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 43)

ਅੰਬੜੈ, ਕ੍ਰਿ.ਅਕ. ਮਿਲਣਾ; “ਅਮੜਾ ਅਮਲ ਕਾ ਅੰਬੜੈ ਮਛੀ ਨੀਰ ਨ
 ਹੋਇ” (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 11)

ਉਮਕ (ਇ) ਉਮੰਗ, ਉਤਸਾਹ ਜਿਵੇਂ “ਤਾਂ ਇਕ ਉਮਕ ਹੋਈ” (ਹੀ.ਦ.) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 9)

ਅਰਥ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੁੱਖ-ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੇਖਕਾਂ, ਪਾਠਕਾਂ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਲੇਖਕ ਜਾਂ ਪਾਠਕ ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਦੂਸਰੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ- ‘ਮਲਵਈ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇੱਕ ਪੜਨਾਂਵ ਹੈ ‘ਆਪਾਂ’ ਜਿਸ ਦੇ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ:

ਆਪਾਂ [apā][ਪੜ] ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 16)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਅਰਥਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪਾਠਕ ਜਾਂ ਲੇਖਕ ਲਈ ਸਮਝਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨ ਰਾਹੀਂ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਆਪਾਂ [apā][ਪੜ] ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ (ਜਿਵੇਂ- ਆਪਾਂ ਸਾਰੇ ਮੇਲੇ ’ਤੇ ਜਾਵਾਂਗੇ)

ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਬਹੁਭਾਂਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

1. ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਅਰਥਾਂ ਭਾਵ ਪਰਿਆਇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਣਗੁੱਦੜਾ [səngudəṛa][ਵਿਸੇ] ਸੰਗੁੱਦੜਾ, ਮਿਸ਼ਰਤ (ਭੋਜਨ), ਰਲਗੱਡ,
 (ਇਕੋ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਗਜਾ ਕਰ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ) ਵੱਖ ਵੱਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ
 ਭੋਜਨ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 25)

ਸੁਧੇ [súde][ਕਿਵਿ] ਅਚਾਨਕ, ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ ਤੇ (ਜਿਵੇਂ: ਇਹ ਗੱਲ 'ਸੁਧੇ'

ਈ ਹੋਈ); ਸਮੇਤ (ਜਿਵੇਂ: 'ਸੁਧੇ' ਰਾਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੌੜ ਗਏ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 39)

2. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਬਹੁਅਰਥੀ ਜਾਂ ਬਹੁਪਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਵਰਤੋਂ ਰਾਹੀਂ ਵਧੇਰੇ ਤਾਰਕਿਕ ਤੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੁਧੇ [súde][ਕਿਵਿ] ਅਚਾਨਕ, ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ ਤੇ (ਜਿਵੇਂ: ਇਹ ਗੱਲ 'ਸੁਧੇ'

ਈ ਹੋਈ); ਸਮੇਤ (ਜਿਵੇਂ: 'ਸੁਧੇ' ਰਾਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੌੜ ਗਏ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 39)

ਖਪਾਣਾ, ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. 1. ਦੁਖੀ ਕਰਨਾ; 2. ਜਾਨੇ ਮਾਰ ਦੇਣਾ; "ਜਾਨ ਮੇਰੀ

ਉਸ ਬੰਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਤੁਧ ਕਿਤੇ ਖਪਾਇਆ" (ਸੈਫ) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 55)

3. ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ:

ਢੇਕਾ ਲੱਗਣਾ ਮੁਹਾ. ਕੁਝ ਨਾ ਲੱਗਣਾ, ਕੋਈ ਵਾਰ ਵਾਸਤਾ ਨਾ ਹੋਣਾ 'ਤੂੰ ਕਿਆ

ਮੁਸ਼ ਦਾ ਢੇਕਾ ਲਗਦੈ?' (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 159)

ਹੱਕ ਭੰਨਣਾ, ਮੁਹਾ. ਹੱਕ ਮਾਰਨਾ; "ਹੱਕ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੰਨੇ ਨਾਹੀਂ,

ਰੱਬ ਅਦਾਲਤ ਕਰਦਾ" (ਸੈਫ.) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 31)

4. ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਂ ਸੰਬੰਧ-ਸੂਚਕ ਆਦਿ ਪਰਕਾਰਜੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ/ਸਮਝਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਸਮਝ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਗੀ [gi][ਸੰਕਿ] ਗਈ (ਜਿਵੇਂ: ਗਾਂ ਭੱਜ 'ਗੀ') (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 91)

ਚੋਂ [cō][ਸੰਬੰ] ਵਿਚੋਂ (ਜਿਵੇਂ: ਮੇਰੇ ਝੋਲੇ ਚੋਂ ਬੋਰ ਕੱਢ ਲਿਆ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 113)

ਅਈ (ਅਵ.) ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਂ ਅਈ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 14)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਕਾਰ ਅਤੇ ਪਰਕਾਰ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾ ਸੰਖੇਪ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਵੀ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਛੋਟੇ ਅਕਾਰ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਹੁਕਦਾ [hukda][ਵਿਸ਼ੇ] ਥੋੜਾ ਘੱਟ ਵਜ਼ਨ ਵਾਲਾ (ਜਿਵੇਂ: ਹੁਕਦਾ ਪਲੜਾ)

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 52)

ਕਥੇਲੀ ਇ ਕਹਾਣੀ ਜਾਂ ਕਥਾ ਦਾ ਛੋਟਾ ਰੂਪ 'ਕਥ ਪਾਵਾਂ ਕਥੇਲੀ ਪਾਵਾਂ'

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 57)

ਉੱਘੀ (ਇ) ਪੰਛੀ, ਜਿਵੇਂ ਉੱਘੀ ਵਾਂਗਣ ਦੁਮ ਮਰੋਂਦਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 3)

ਵੱਡੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਪੂਰੇ ਵਾਕ ਦੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ

ਕਮਚਾਲਾ ਵਿ. ਮੱਠਾ; ਹੋਲੀ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ('ਮਰੇ ਕਲਹਿਣੀ ਨਾਰ, ਮਰੇ

ਕਮਚਾਲਾ ਟੱਟੂ' ਅਖੋਂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਭੈੜੀ

ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਮਰੀਅਲ ਟੱਟੂ ਦੇਵੇਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਨਈਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ

ਆਖਦੇ ਹਨ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 59)

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚਲੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕੇਸ ਵਿਚਲਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਵੈ-ਰਚਿਤ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰਚਿਤ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਲਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਕੇਸ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਿਤੀਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਵੈ-ਰਚਿਤ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਚਿਤ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਈਆਂ ਜਾਣ। ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਵੈ-ਰਚਿਤ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਿਰੇਲ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸਾਹਿਤ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਵੈ-ਰਚਿਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚੋਂ ਲਈਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਿਆ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਡਾ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ,

- “1. ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਜੇ ਆਪ ਦੇਸੀ ਬੁਲਾਰਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਖੁਦ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।
2. ਸਵੈ-ਰਚਿਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
3. ਸਵੈ-ਰਚਿਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦਾ ਬਣੇ ਰਹਿਣਾ ਯਕੀਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਲਿਖਤੀ ਟੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।
4. ਸਵੈ-ਰਚਿਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪੜਤਾਲ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਸੂਖਮ ਅਰਥ-ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਆਸ ਬੱਝੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।” (ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ 129-130)

ਪਰੰਤੂ ਸੰਖੇਪ, ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਦਰੁਸ਼ਤ ਅਰਥ-ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੋਈ ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਬੜੀ ਪੀੜੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਬੜਾ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰੂੜੀਆਂ ਦਾ ਗਹਿਰਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਬਹੁਤ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਹਰੇਕ ਅਰਥ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਵਿਧੀ ਏਨੀ ਵਿਹਾਰਕ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਇੱਕ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਛੋਟੇ ਅਕਾਰ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਹੋਰ ਵੀ ਔਖਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਪਰਿਆਇ ਵਿਧੀ ਜਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

1.6.2.4. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ (Illustrative Pictures)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ, ਸਾਹਿਤ, ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਮਿਥਿਹਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਵਰਣਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਯਾਦਾਸ਼ਤ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾਉਣਾ ਅਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਜਾਂ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਮ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ Hanri Bejoint ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ,

“Some meanings might in fact be impossible to describe in linguistic terms, particularly within the constraints of the traditional lexicographical definition.” (Modern Lexicography: an Introduction 196)

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਭਾਵੇਂ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਪਰੰਤੂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਸੰਕਲਪ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਤਸਵੀਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਧਰੋਹਰਾਂ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਕਾਰ, ਅਰਥ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ‘ਪਸ਼ੋਰੀ ਟਾਂਗਾ’ (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਚੌਥੀ) 6) ਦਾ ਅਰਥ ‘ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਟਾਂਗਾ’ ਦੇਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਸਵੀਰ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਪਸ਼ੋਰੀ ਟਾਂਗਾ’, ਸਧਾਰਨ ਟਾਂਗੇ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਕੇਵਲ ‘ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਟਾਂਗਾ’ ਲਿਖ ਦੇਣ ਨਾਲ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਹੀ ਤਾਰਕਿਕ ਹੈ। ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ‘ਜਿਲਦ ਚੌਥੀ’ ਦੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 15-16 ਤੇ ‘ਪੱਖਾ’ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 14 ਤਸਵੀਰਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ -

“ਚੰਡ, [ਚੰਡਣਾ] ਪੁ. 1. ਰੰਬੇ ਕਹੀ ਆਦਿ ਦੇ ਮੂੰਹ ਦਾ ਤਿੱਖਾ ਭਾਗ; 2. ਤੇਸੀ ਦਾ ਲੋਹੇ ਦਾ

ਫਲ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇੱਟਾਂ ਘੜੀਦੀਆਂ ਹਨ; ਇ. 1. ਚਪੇੜ, ਥੱਪੜ; 2. ਨਿਸ਼ਾਨ (ਬਿ.)”

(ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਦੂਜੀ) 328)

‘ਚੰਡ’ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਅਰਥ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਪਾਠਕ ਵਿਹਾਰਕ ਤੌਰ ’ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸੰਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆਂ ਬਕਾਇਦਾ ‘ਚਪੇੜ’, ‘ਕਹੀ’ ਅਤੇ ‘ਤੇਸੀ’ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਗ ਨੂੰ ਤੀਰ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਰਾਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਉਂਝ ਭਾਵੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਸਭ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ’ਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਅਕਾਰ ਅਤੇ ਕਿਸਮ ’ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ- ਉਚਾਰਨ ਕੋਸ਼, ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਕੋਸ਼, ਤਕਨੀਕੀ ਕੋਸ਼, ਪਰਿਆਇ ਅਤੇ ਵਿਪਰਿਆਇ ਕੋਸ਼, ਮੁਹਾਵਰਾ ਤੇ ਅਖਾਣ ਕੋਸ਼ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸਧਾਰਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ, ਤਸਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਅਤੇ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰੰਗਾਂ ਆਦਿ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਰਨਾ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਅਕਾਰ, ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਫੰਡਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਧਾਰਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਆਮ ਤੌਰ ’ਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਅਤੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਸਤਾਂ, ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਗਹਿਣੇ, ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਗਰੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਨਵੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਪਰਿਚਿਤ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇੱਥੇ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਨਾਂਵ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਭੌਤਿਕ ਵਸਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਆਵੀ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੜੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੰਕੋਚ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਕਾਰ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਲੋੜੇ ਵਿਸਤਾਰ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤਸਵੀਰਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਕਨੀਕੀ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਸੰਯੁਕਤ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਅੰਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾ ਕੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਅੰਕ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਅਲਿਖਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਘੱਟ ਪ੍ਰਚਲਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਸਤਾਂ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਦਾਰਥਾਂ ਅਤੇ ਮੱਦਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸਾਂਭਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਾਂਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਡਾ. ਰਾਮ ਆਧਾਰ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

“This is also true of the dictionaries of dialects whose chief focus is to give the localisms which are naturally locality specific and region-bond. Verbal definitions may not be adequate to define them.” (An Introduction to Lexicography 145)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਹਰ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਲਈ ਤਸਵੀਰ ਦੇਣੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਲਈ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਪਰ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀਮਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਤਸਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਮਹਿੰਗਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਇਹ ਵਿਧੀ ਬਹੁਤ ਕਾਰਗਰ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇਣਾ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਸਤਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

1.6.2.5. ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ (Glosses)

ਕੋਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਕੋਸ਼ੀ-ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਬੜੀਆਂ ਵਿਹਾਰਕ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਅਰਥ ਬਿਲਕੁਲ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਬਰੈਕਟ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਸੰਖੇਪ ਸਮੀਖਿਆ ਜੋ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਕ, ਵਾਕ-ਰਚਨਾਵਲੀ ਅਤੇ ਅਰਥਗਤ ਲੱਛਣਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ (ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਹ ਅਰਥਾਂ, ਉਪਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਅਰਥ-ਭੇਦਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ (ਅੱਗੇ ਜਾਂ ਪਿੱਛੇ) ਬਰੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਬੇਲੋੜੇ ਵਿਸਤਾਰ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਡਾ. ਰਾਮ ਆਧਾਰ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ,

“Glosses are given in the definition to show the meaning in more concrete way. The glosses are short comments or some remarks showing grammatical, syntactic or semantic characteristics of the lexical units and are used in place of examples. They are usually given in brackets with the definition. As a matter of fact, the glosses are devices of saving some space in the dictionary. If long and complete illustrative examples are given the glosses are not needed.” (An Introduction to Lexicography 145)

ਇਹ ਵਿਧੀ ਜਿੱਥੇ ਕੋਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪਤਾ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਠਾਲਣਾ [*athalna*][*ਕਿਸ*] ਉਠਾਲਣਾ, (ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਨੂੰ) ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨਾ,

(ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਨੂੰ) ਜਗਾਉਣਾ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 8)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਉਗਲਣਾ’ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵੀ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਭਰਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

ਉਗਲਣਾ,

ਕ੍ਰਿ.ਅਕ. 1. ਖਿੰਡ ਪੁੰਡ ਜਾਣਾ (ਮੇਲੇ ਜਾਂ ਭੀੜ ਦਾ);

2. ਉੱਧੜ ਜਾਣਾ (ਵਲੇ ਹੋਏ ਧਾਗੇ ਆਦਿ ਦਾ); 3. ਉੱਤਰ

ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਖੁਰ ਜਾਣਾ (ਰੰਗ ਦਾ)

(ਪੇਂਟੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਤਾਂ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵਧੇਰੇ ਉੱਚਿਤ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ- 1. ਅਰਥਗਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼; 2. ਵਿਆਕਰਨਕ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼; 3. ਵਿਸ਼ਵ-ਕੋਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼

1. ਅਰਥਗਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼: ਜਿਹੜੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਅਰਥਗਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਤਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਣਗੁੱਦੜਾ [saṅgudāra][ਵਿਸ਼ੇ] ਸੰਗੁੱਦੜਾ, ਮਿਸ਼ਰਤ (ਭੋਜਨ), ਅਣਛਾਇਆ

(ਆਟਾ ਵਗੈਰਾ), ਰਲਗੱਡ, (ਇਕੋ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਗਜਾ ਕਰ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ)

ਵੱਖ ਵੱਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭੋਜਨ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 25)

ਊਬੜ ਖਾਬੜ ਵਿ. ਉਚੀ ਨੀਵੀਂ (ਧਰਤੀ) ਜੇ ਪੱਧਰ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਟੋਇਆਂ ਨਾਲ

ਭਰਿਆ (ਰਸਤਾ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 9)

ਅਨੂਨੀ (ਇ) ਭੱਕਣ (ਕੁੱਤੇ ਦੀ), ਹਵਾਕ (ਗਿੱਦੜ ਦੀ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 30)

2. ਵਿਆਕਰਨਕ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼: ਜਿਹੜੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਬਾਰੇ 'ਸ਼ੀਰਸ' ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਿਆਕਰਨਕ ਵੇਰਵੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਆਲਾ, ਪੁ. ਲਲਕਾਰ, ਲਲਕਾਰਾ: “ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹਪਾਲ ਖੂਹੇ ਵਿਚ ਵੜਿਆ,

ਆਪ ਮਰੋਂਦਾ ਆਲੇ” (ਸੈਫ.)

ਪਿਛੇ. ਇਕ ਪਿਛੇਤਰ ਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਲਗ ਕੇ ਵਾਲਾ ਦੇ ਅਰਥ

ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਅਕੜਵਾਲਾ (ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 14)

ਪੇਤ ਪੁ. ਪੇਤੇ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੇਤੇ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ

ਦਾ ਭਾਵ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 207)

3. ਵਿਸ਼ਵ-ਕੋਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅੰਸ਼: ਜਿਹੜੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਲਾਰੂਆ [alarua][ਨਾਪੁ] (ਗੱਡੇ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਉਲਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਚੋਖਟੇ

ਦੇ ਥਲੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਲਾਈ) ਲੱਕੜ ਦੀ ਡਰੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 13)

ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿਹੜੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਦਰਭਾਂ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਸੰਦਰਭਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਕਈ ਇੰਦਰਾਜ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਵਜ੍ਹਾ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਅਕਾਰ ਵੱਡਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

1.6.2.6. ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ (Cross-Reference)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ, ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਤਾ, ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧਤਾ ਆਦਿ ਜਾਂ ਅਪੂਰਕਤਾ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸੰਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਦੇ ਜਾਂ ਦੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ (ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ) ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਦੋ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੂਰਨਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਦੂਸਰੀ ਕਿਸੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਮੱਦਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹੀ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਜਦ ਕਿਸੇ ਦੋ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਜਾਂ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਗੁਣ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਵਿਸਤਾਰ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਤਾਂ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦੋ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਨਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਵੇਰਵੇ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵੇਰਵੇ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ:

ਉਸਕਲਾ (ਪੁ.) ਵੇ. ਸੋਸ਼ਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਉਸਨਾਕ (ਵਿ.) ਵੇ. ਹੁਸਨਾਕ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਉਸਾਰਨਾ (ਸ.ਕ੍ਰਿ.) ਵੇ. ਉਸਾਰਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਇੰਦਰਾਜ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹਨ।

ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਵੇਰਵੇ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਵਿੱਚ ਵੇਰਵਾ ਦਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਵਿੱਚ 'ਵੇਖੋ' ਜਾਂ 'ਦੇਖੋ' ਜਾਂ 'ਹੋਰ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਦੇਖੋ' ਆਦਿ ਸੰਕੇਤਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕੇਵਲ ਮੁੱਖ, ਮਿਆਰੀ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਰੂਪ ਦਾ ਹੀ ਅਰਥ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਨੂੰ ਉੱਚਿਤ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਮਿਆਰੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਵੱਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਕਲਾ (ਪੁ.) ਵੇ. ਸ਼ੇਸ਼ਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਸ਼ੇਸ਼ਾ (ਪੁ.) ਨਿੱਕੀ ਜੇਹੀ ਨੁੱਕਰ, ਨੇਕ ਦਾ ਦੰਦਾ; ਅਨੇਖੀ ਜਾਂ ਨਵੀਂ ਗੱਲ;

ਮੁਹਾ. ਸ਼ੇਸ਼ਾ ਛੱਡਣਾ ਗੱਲ ਹੁਲਾ ਦੇਣੀ, ਸ਼ਕ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 100)

ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ:

(ੳ) ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ

ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਜ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸੰਬੰਧਤ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਫਲਾਣੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ 'ਦੇਖੋ' ਜਾਂ 'ਵੇਖੋ', 'ਤੁਲਨਾ ਕਰੋ', 'ਹੋਰ ਵਿਸਤਾਰ ਲਈ ਦੇਖੋ' ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੰਖਚੂੜ (ਪੁ.) ਸੰਗਚੂੜ, ਸੱਪ ਦੀ ਇਕ ਕਿਸਮ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 55)

ਸੰਗ ਚੂੜ (ਪੁ.) ਵੇ. ਸੰਖ ਚੂੜ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 56)

ਸਠਰਾ (ਪੁ.) ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਚੌਲ ਜੋ ਸੱਠਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਕ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 59)

ਸੱਠੀ (ਇ.) ਵੇ. ਸਠਰਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 59)

ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਬਾਰੇ ਵਧੇਰੇ ਅਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਸੂਚਨਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ਅ) ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ

ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਜੂੜ	<i>ਪ੍ਰ.</i> ਨਰੜਾ ਦਾ ਭਾਵ, ਪੈਖੜ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਪੈਣਾ, ਪੋਣਾ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 131)
ਨਿਉਲ	<i>ਪ੍ਰ.</i> ਨੇਵਲਾ; ਜੰਜੀਰ, ਪੈਖੜ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 189)
ਪੈਖੜ	<i>ਪ੍ਰ.</i> ਨਿਉਲ, ਜੂੜ, ਨਰੜ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਪੈਣਾ, ਪੋਣਾ, ਲਗਣਾ, ਲੋਣਾ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 205)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਭਿੰਨ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

1. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭੇਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਜਾਂ ਮਿਆਰੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਦੇ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿਆਰੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੱਲ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

1. **ਉਕਰਣ** (*ਸ.ਕ੍ਰਿ.*) ਵੇ. ਉਕਰਨਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 2)
ਉਕਰਨਾ (*ਸ.ਕ੍ਰਿ.*) ਲੱਕੜੀ ਜਾਂ ਪੱਥਰ ਉੱਤੇ ਖੇਦ ਕੇ ਕੁਝ ਲਿਖਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 2)
2. **ਉਚਟ** (*ਇ.*) ਵੇ. ਔਚਟ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 3)
ਔਚਟ (*ਕ੍ਰਿ.ਵਿ.*) ਉਚਾਟ, ਉਦਾਸ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 44)

2. ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪਖੰਡ (<i>ਪ੍ਰ.</i>) ਢੋਂਗ, ਦੰਭ, ਮਕਰ, ਫਰੇਬ, ਢਕੋਂਸਲਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 430)
ਢੋਂਗ (<i>ਪ੍ਰ.</i>) ਢਕਵੰਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਖੰਡੀ, ਨਾਟਕ (ਨਕਲ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 340)
ਮਕਰ (<i>ਪ੍ਰ.</i>) ਫਰੇਬ, ਛਲ, ਧੋਖਾ; ਬਹਾਨਾ; ਵਿਖਾਵਾ, ਪਖੰਡ; ਇਕ ਰਾਸ਼ੀ ਦਾ ਨਾਮ; <i>ਮੁਹਾ. ਮਕਰ ਸਾੜਨਾ</i> ਫਰੇਬ ਕਰਨਾ; <i>ਅਖੌ. ਖਿਉ ਖਾਈਏ</i> <i>ਸਕਰ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਖਾਈਏ ਮਕਰ ਨਾਲ ਮਕਰ ਫਰੇਬ ਬਗੈਰ</i> ਦੁਨੀਆਂ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 539)

3. ਜਦ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਪਰਿਆਇ ਅਤੇ ਵਿਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਇੱਕ ਪਰਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਧ, ਅੱਧੀ ਵਿ. ਅੱਧਾ, ਜੋ ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 9)

4. ਪੁਰਾਣੇ, ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਕਲਾ (ਪੁ.) ਵੇ. ਸੋਸਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਸੋਸਾ (ਪੁ.) ਨਿੱਕੀ ਜੇਹੀ ਨੁੱਕਰ, ਨੋਕ ਦਾ ਦੰਦਾ; ਅਨੇਖੀ ਜਾਂ ਨਵੀਂ ਗੱਲ;

ਮੁਹਾ. ਸੋਸਾ ਛੱਡਣਾ ਗੱਲ ਹੁਲਾ ਦੇਣੀ, ਸ਼ਕ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 100)

ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਵਿਭਿੰਨ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਂ, ਅਨਿਯਮਿਤ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਂ, ਅਰਥਗਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਰੂਪਾਂ, ਦੁਰਲਭ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਅਪ੍ਰਚਲਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਧਾਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸ਼ਬਦ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਸੌਖੇ, ਪ੍ਰਚਲਤ ਅਤੇ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਅਤੇ ਮਿਆਰੀ ਰੂਪ ਨਾਲ ਹੀ ਦਰਜ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਭਿੰਨ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇ ਕੇ ਮਿਆਰੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਘੱਟ ਪ੍ਰਚਲਨ ਵਾਲੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁਬਾਰਾ ਅਰਥ ਦੇਣ ਤੋਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

1.6.2.7. ਨਿਰੁਕਤੀ ਅਤੇ ਵਿਉਤਪਤੀ (Etymology & Derivation)

ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੋਮਲ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ,

“ਨਿਰੁਕਤੀ ਮੂਲਕ ਅਧਿਅਨ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਅਧਿਅਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।”

(ਸ਼ਬਦ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 33)

ਭਾਵ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਉਸ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਣਾ ਹੈ। ਮੂਲ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਅਗੇਤਰ ਜਾਂ ਪਿਛੇਤਰ ਲੱਗਕੇ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਨਵੇਂ ਅਰਥ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਕਈ ਵਾਰ ਏਨੇ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰੂਪਕ ਪੱਖੋਂ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅੰਤਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਇਹ ਬਦਲਾਅ ਕਿਸੇ ਨੇਮ ਅਤੇ ਅਸੂਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਘੜਾ-ਦੁਘੜਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਹਰ ਇੱਕ ਨੇਮ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ 'ਤੇ ਨੇਮ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦੇਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਕਸਦ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ ਵਟਾ ਚੁੱਕੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਨਿਰੁਕਤੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਰੂਪ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰੂਪ ਤੱਕ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਤੱਕ ਜਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨਿਰੁਕਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸ੍ਰੋਤ ਵਜੋਂ ਵਰਤਦਾ ਹੈ।

1.6.2.7.1. ਨਿਰੁਕਤੀ ਅਤੇ ਵਿਉਤਪਤੀ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧ

ਡਾ. ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

“ਵਿਉਤਪਤੀ ਹੀ ਅਜੇਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਸਹੀ ਸੰਬੰਧ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕੋ ਰੂਪ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਭਿੰਨ ਹੋਣ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਲਈ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਪੱਕੀ ਬੁਨਿਆਦ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 30)

ਨਿਰੁਕਤੀ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਡਾ. ਸੀਤਲ ਨੇ ‘ਨਿਰੁਕਤੀ’ ਅਤੇ ‘ਵਿਉਤਪਤੀ’ ਨੂੰ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ‘ਨਿਰੁਕਤੀ’ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ‘ਨਿਰੁਕਤੀ’ ਅਤੇ ‘ਵਿਉਤਪਤੀ’, ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਦੋ ਵੱਖਰੇ ਸੰਕਲਪ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਡਾ. ਜੀ.ਐਸ. ਰਿਆਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

“ਨਿਰੁਕਤੀ ਦਾ ਮੂਲ ਮੁੱਦਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂਲ ਅਰਥ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਹੈ। ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਮੂਲ ਅਰਥ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਕਤ ਕਰਨਾ, ਅਰਥਾਤ ਗੱਲ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸਣਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ etymology ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਥਮ ਯੂਨਾਨੀ etymos, ਅਰਥਾਤ ਸੱਚ ਜਾਂ ਮੌਲਿਕਤਾ ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਇੰਜ ਇਸ ਦਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਸੱਚ ਜਾਂ ਮੌਲਿਕਤਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਹੈ। ਨਿਰੁਕਤੀ ਨੂੰ ‘ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਧਿਐਨ’ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਕਤ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ lexicology ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ‘ਸ਼ਬਦ-ਵਿਗਿਆਨ’ ਵਜੋਂ ਤਰਜਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ‘ਵਿਉਤਪਤੀ’ ਬਾਰੇ ਇਹ ਦੱਸਣਯੋਗ

ਰੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮੂਲ ਸ੍ਰੋਤ ਤਕ ਸੀਮਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਹੈ।” (ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨਿਰੁਕਤ ਕੋਸ਼ : ਭਾਰੋਪੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਸਹਿਤ ਚੋਣਵੀਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ)

ਡਾ. ਰਿਆਲ ਨੇ ਵਿਉਤਪਤੀ ਨੂੰ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਗ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ‘ਵਿਉਤਪਤੀ’ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅਰਥ ਹੈ- ‘ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਤਪਤੀ’। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ-ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਨਿਰੁਕਤ, ਵਿਵੇਚਨ ਅਤੇ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਅਰਥ ਕੱਢਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ। ਆਮ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ‘ਨਿਰੁਕਤੀ’ ਅਤੇ ‘ਵਿਉਤਪਤੀ’ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ derivation ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ vyutpatti ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਪਰਿਆਇ ‘ਨਿਕਾਸ’ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ ’ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਉਤਪਤੀ ਕਹਿਣਾ ਵਧੇਰੇ ਤਰਕਸੰਗਤ ਹੈ। ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਨਿਰੁਕਤ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਜਿਹਾ ਸ਼ਾਸਤਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਬਾਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

1.6.2.7.2. ਸਧਾਰਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

ਸਧਾਰਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਨਿਰੁਕਤ ਕੋਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਸਧਾਰਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਉਤਪਤੀ ਇੱਕ ਸੰਜੀਦਾ ਅਤੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ, ਜੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਧੁਨੀ, ਰੂਪ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੁੱਝ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਤੱਥਾਂ ’ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਦਿੱਕਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਉਤਪਤੀ ਰਾਹੀਂ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਪਏ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁੱਖ-ਅਰਥ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਉਤਪਤੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੋਲ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਲਈ ਬਣਾਏ

ਜਾ ਰਹੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਾ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਉਤਪਤੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਰੋਤ ਅਰਥਾਤ ਵਾਸਤਵਿਕ ਅਰਥ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਬਹੁਅਰਥਕਤਾ ਅਤੇ ਸਮਰੂਪਕਤਾ ਵਿਚਕਾਰ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਨਾ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੌਲਿਕ ਜਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਰਥ ਦੇ ਕੇ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਬੱਧ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਧਾਰਨ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਨਾ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਸਟੀਕਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਿਰੁਕਤੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੰਬੰਧੀ ਡਾ. ਰਾਮ ਆਧਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ,

“Etymology helps in deciding the cases of homonymy and polysemy and in ordering the sequence of the meanings of the polysemous words by giving the original or basic meaning. Etymology also helps in solving the problem of unclear meanings of some lexical units.” (An Introduction to Lexicography 18)

1.6.2.7.3. ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਉਤਪਤੀ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਦੋ ਢੰਗਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਉਤਪਤੀ ‘ਸ਼ੀਰਸ਼’ ਦਾ ਭਾਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ‘ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ’ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ‘ਚੌਰਸ ਬਰੈਕਟ []’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਦੂਸਰੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਉਤਪਤੀ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਤੇ ਭਾਵ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਉਤਪਤੀ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਢੰਗ ਅਤੇ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਭਿੰਨ ਵਿਉਤਪਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਨਾ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸਚੇ ਹੀ ਇੱਕੋ ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਪੱਖੋਂ ਸਾਂਝ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇ।

1.6.2.7.4. ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ

ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਰੁਕਤ ਪਰੰਪਰਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਿਰੁਕਤ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਈ, ਵੈਦਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ, ਅੱਖੀ ਅਤੇ ਅਪ੍ਰਚਲਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਸਹੀ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸੰਚਾਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਨਿਘੰਟੂ’ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ 'ਨਿਰੁਕਤ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਮੌਲਿਕ ਨਿਰੁਕਤ ਪਰੰਪਰਾ ਨਹੀਂ ਰਹੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦਾ ਸਥਾਨ ਅਜੇ ਸੰਕੇਤ ਮਾਤਰ ਹੀ ਹੈ। 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼', 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼', ਅਤੇ 'ਨਿਰੁਕਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁੱਝ ਕੰਮ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਨਿਰੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਫ਼ਾਰਸੀ, ਲਾਤੀਨੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦੇਣ ਵੱਲ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਤਵੱਜੋ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

1.6.2.7.5. ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹਨ ਜੋ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਵਿਉਤਪਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ:

ਲਹੁਕਾ, ਲੋਹਕਾ, ਵਿ. ਛੋਟਾ, ਹਲਕਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 151)

ਜੀ.ਐਸ. ਰਿਆਲ ਅਨੁਸਾਰ:

“ਲਹੁਕਾ, ਹਲਕਾ (ਸਮਾਨ ਪਾਲੀ lahuko) ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜੋ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ laghuka ਦਾ ਸੁਭਾਵਕ ਵਿਕਸਿਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ 'ਹਲਕਾ' ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ 'ਲਹੁਕਾ' ਦਾ ਵਿਪਰਜ (metathesized) ਰੂਪ ਹੈ।” (ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਸਾਡੇ ਬੋਲ 4)

ਸ਼ਬਦ 'ਲਹੁਕਾ' ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ' ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

“ਲਹੁਕਾ [ਹਲਕਾ ਦਾ ਵਰਣ ਵਿਪਰਜ] ਵਿ.

1. ਨਿੱਕਾ, ਛੋਟਾ;

2. ਥੋੜ੍ਹੇ ਵਜ਼ਨ ਵਾਲਾ, ਹਲਕਾ;

3. ਹਲਕਾ, ਘਟੀਆ

(ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਛੇਵੀਂ) 8)

ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰੁਕਤਕ ਹਵਾਲੇ ਦੇਣ ਦਾ ਚਲਣ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ’ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਨਿਰੁਕਤੀ ਨੂੰ ਸਾਰਥਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ (Cross-Reference) ਦੇਣਾ ਬੜਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੱਥ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ- ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਅਰਬੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਆਦਿ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੰਸ [kʌs][ਨਾਂਪੁ] ਅੰਗੀਠੀ, ਕਾਰਨਿਸ, ਛੱਜਾ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 55)

‘ਕੰਸ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਅਰਥ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲਾ ‘ਕੰਸ’ ਸ਼ਬਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:

“ਕੰਸ, [ਅੰ. ਕੋਰਨਿਸ; ਫ੍ਰਾਂ. ਕੋਰਨਿਸ; ਲਾਤ. ਕੋਰੋਨਿਸ; ਯੂ. ਕੋਰੋਨੀਸ] ਪੁ. ਕਨਸ

ਅਲਮਾਰੀ ਦੇ ਉਤਲੇ ਸਿਰੇ ਦੀ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਵਧੀ ਹੋਈ ਲੱਕੜੀ, ਕੰਧਾਂ ਦਾ

ਛੱਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾ ਕੇ ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਵਧਿਆ ਹੋਇਆ ਹਿੱਸਾ, ਵਧਾ”

(ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ) 294)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਤਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੇ।

ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਵਿਉਤਪਤੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਅੰਗ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ

ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

1.6.2.8. ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ (Label)

ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਦੀ ਆਮ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ/ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ- ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ, ਸਮਾਜ-ਵਿਗਿਆਨ, ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ, ਇਤਿਹਾਸ, ਵਿਆਕਰਨ, ਜੋਤਿਸ਼, ਡਾਕਟਰੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕੀ ਤੇ ਸੰਕਲਪਕ ਮੱਦਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਦਰਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘੱਟ ਜਾਂ ਵੱਧ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕੁੱਝ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸਤਾਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਬਿਲਕੁਲ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ/ਵਰਗ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਦੂਸਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਇੱਕ ਹੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਰੂਪ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਰਥ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਰੋਕਤ ਵਸਿਸ਼ਟਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ (Labels) ਰਾਹੀਂ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਮੰਨ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਖੇਤਰੀ ਅਤੇ ਸੈਲੀਗਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਜਦ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਅਰਥ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਰ [kar][ਨਾਇ] ਸਿੱਕਰੀ (ਵਾਲਾਂ ਦੀ)	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 62)
ਬਘਿਆੜੀ	ਇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਇਕ ਗਹਿਣਾ (ਚਾਂਦੀ ਦਾ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 215)
ਸਮਰਥੇ,	ਵਿ. ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲੀ (ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 20)
ਔਚਰ (ਯੁ) ਬਦਹਜ਼ਮੀ (ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ)	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 44)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਹ ਜਾਣ ਸਕੇ ਕਿ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਸੰਕਲਪਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ

ਸ਼ਬਦਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਬਾਕਾਇਦਾ 'ਬਰੈਕਟ' ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ।

ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ,

“ਸਧਾਰਨ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਭਾਸ਼ਾ-ਸਮੂਹ ਵਲੋਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਅਸਲੀਲ, ਸੱਭਿਅ, ਪੇਂਡੂ, ਸ਼ਹਿਰੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਾਂ ਤੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਵਪਾਰ, ਵਿਗਿਆਨ, ਸਿਹਤ-ਸਿੱਖਿਆ, ਗਣਿਤ ਆਦਿ। ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਸਮੂਹ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਜਾਂ ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਵਾਕੰਸ਼ ਜਦੋਂ ਇਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਰਜ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੇਬਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਬਲਾਂ ਨੂੰ ਬਰੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ-

Common, adj. ਸਧਾਰਨ, ਆਮ, ਸਾਝਾ... (ਗਣਿਤ) ਸਮਾਪਵਰਤੀ, (ਛੰਦ) ਭਿੰਨ...

Figure, n.v.t. & i.: ਬਲਵਾਨ, ਤਕੜਾ (ਕਾਵਿ)... ਜ਼ੋਰਦਾਰ (ਦਲੀਲ ਜਾਂ ਤਰਕ),

ਮਜ਼ਬੂਤ, ਤਕੜੀ, ਅਟਕਵੀਂ, (ਮਨੁੱਖ) ਪ੍ਰਤਾਪੀ, ਜੁਬਵਾਲਾ, ਦਬਦਬੇ ਵਾਲਾ, (ਦਵਾਈ)

ਗੁਣਕਾਰੀ, ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ, ਤੇਜ਼ ਅਸਰ ਵਾਲੀ।

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਬਰੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਲੇਬਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

(ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ-ਕਲਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 58)

ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ- ਕਾਰਜੀ ਜਾਂ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ, ਵਿਸ਼ਾ-ਸੂਚਕ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਅਤੇ ਦਰਜਾ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ।

ਕੋਸ਼ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਅਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਅਪ੍ਰਚਲਤ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ, ਉਪਭਾਸ਼ਾ, ਅਪਭਾਸ਼ਾ, ਅਸਿਸਟ, ਪੇਂਡੂ/ਗੰਵਾਰ ਬੋਲੀ, ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਗਣਿਤ, ਰਸਾਇਣ-ਵਿਗਿਆਨ, ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਆਦਿ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ-

ਸੂਚਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਘਟਾਇਆ ਜਾਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਕਾਰਜ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਕੇ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜਾਂ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਥਾਂ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਮੰਤਵ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- ਅਪ੍ਰ. (ਅਪ੍ਰਚਲਤ), ਫ਼ਾ. (ਫ਼ਾਰਸੀ), ਬਨ. (ਬਨਸਪਤੀ-ਵਿਗਿਆਨ), ਅਸ਼ਿ. (ਅਸ਼ਿਸ਼ਟ) ਆਦਿ। ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ, ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਸ਼ੈਲੀਗਤ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ, ਵਿਆਕਰਨਕ ਅਤੇ ਪਰਕਾਰਜੀ ਸੂਚਨਾ ਆਦਿ ਦੇਣ ਲਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ-ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ (Labels) ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚੀਆਂ (Glosses) ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਨਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੁੱਚੇ ਵਰਗ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਵਰਗ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨੂੰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹਰੇਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਹੀ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚੀਆਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

1.6.3. ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ (Idioms & Proverbs)

ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਮੁੱਲਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਭਾਸ਼ਾ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਥਿਰ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਵਾਇਤੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਤੱਤ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਤੱਤ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਜਿਵੇਂ- ਨੈਤਿਕ ਵਿਹਾਰ, ਜੀਵਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ, ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ, ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਸੱਚ ਦੇ ਲਖਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਧਨ ਹਨ।

ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਜਸਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ, ਜਗਰਾਓਂ ਨੇ ਕੁੱਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ:

“ਅਖਾਣ ਤੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕੌਮ ਦੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸਰਮਾਇਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਕੌਮ ਦੀ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਸਗੋਂ ਸਮਾਜਕ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ, ਵਿਗਿਆਨਕ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ, ਧਾਰਮਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ

ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ-ਤੱਥ ਤੇ ਲੋਕ-ਸਿਆਣਪਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੱਲੋਂ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਲੋਕ-ਮਨ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ ਸਾਲ-ਮਹੀਨੀਂ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਸੈਂਕੜੇ-ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਲੰਮਾ ਪੈਂਡਾ ਸੀਨਾ-ਦਰ-ਸੀਨਾ ਤੈਅ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਦਮ ਤੋੜ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਅਖਾਣ ਤੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵੀ ਦਮ ਤੋੜ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਅਖਾਣਾਂ ਤੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਤੋਂ ਹੀ ਜਾਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।” (ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਖਾਣਾਂ 'ਤੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ)

ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੋਮਲ, ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ 'ਧੁੰਦਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ' ਦੀ ਕੋਟੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, “ਧੁੰਦਲੇ ਸ਼ਬਦ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।” (ਸ਼ਬਦ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 40)

ਪਾਮਰ ਦਾ ਵੀ ਇਹੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਮੁਹਾਵਰਾ ਕਾਰਜਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ,

“an idiom is semantically like a single word it does not function like one.”(Semantics 80)

ਇਸ ਲਈ 'ਸ਼ਬਦ' ਅਤੇ 'ਮੁਹਾਵਰਾ' ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਅਕਾਰ ਪੱਖੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਅਤੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਨੂੰ ਲੰਮੀ ਇਕਾਈ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ-ਸਮਾਸੀ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦਾ ਅਰਥ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ 'ਨੌਂ ਦੇ ਗਿਆਰਾਂ ਹੋਣਾ' ਮੁਹਾਵਰੇ ਦਾ ਅਰਥ 'ਨੌਂ', 'ਦੋ' ਅਤੇ 'ਗਿਆਰਾਂ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਜੋੜ 'ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਆਧਾਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ Hanri Bejoint ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ,

“a graphic string whose sense does not correspond to the addition of the senses of the words that compose it; the string has a 'synthetic', or non-compositional meaning.” (Modern Lexicography: an Introduction 213)

ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼-ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਧੀ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਧਾਰਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਹਾਵਰਾ ਅਤੇ ਅਖੌਤ ਜਿਸ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਅਰਥਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਉਤਪਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਕੋਸ਼-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ? ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਸਮਾਸਾਂ ਅਤੇ ਬੱਝਵੇਂ ਪਦਬੰਧਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਕੋਸ਼-ਇਕਾਈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਸਰਿਓਂ ਫੁਲਣੀ, ਅੱਗ ਸੇਕਣੀ, ਅੰਨੀ ਨੈਣ ਤੇ ਵੰਞ ਦਾ ਨਹੇਰਨਾ, ਆਦਿ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼-ਇਕਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ- 'ਅੱਗ ਦਾ ਮਚਿਆ, ਟਟੈਣੇ ਕੋਲੋਂ ਡਹਿਕਦਾ' ਅਖੌਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅਰਥ 'ਅੱਗ' ਕੋਸ਼-ਇਕਾਈ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਅਖੌਤ 'ਅੱਗ' ਕੋਸ਼-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਚਾਰੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਕਈ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਹੇਠ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ 'ਅੱਗ ਪਾਣੀ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਣਾ' ਨੂੰ 'ਅੱਗ' ਵਾਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ 'ਪਾਣੀ' ਵਾਲੇ ਹੇਠ ਵੀ। ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ 'ਅੱਗ' ਵਾਲੀ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੇਣਾ ਉੱਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਉਂਗਲੀ ਪਕੜ ਕੇ ਪਹੁੰਚਾ ਪਕੜਨਾ' ਅਖੌਤ ਤਾਂ 'ਉਂਗਲੀ' ਹੇਠ ਰੱਖਣੀ ਉੱਚਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਰਥ, ਵਿਆਖਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਇੱਥੇ ਹੀ ਦੇਣੇ ਪੈਣਗੇ। ਪਰ 'ਪਹੁੰਚਾ' ਹੇਠ ਇਹੋ ਅਖੌਤ ਲਿਖ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਿਖ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, 'ਦੇਖੋ- ਉਂਗਲੀ'। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਅਖੌਤ ਵਿੱਚ 'ਪਕੜ' ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਉਲੇਖ 'ਪਕੜ' ਹੇਠ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਹੇਠ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਅਗਲੀ ਸਮੱਸਿਆ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰਨ ਜਾਂ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਪਰ ਚੰਗਾ ਹੈ ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਕੁੱਝ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਅਰਥ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕੇਸ਼ਕਾਰ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਸ਼ਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਕੇਵਲ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਕੁੱਝ ਦੂਸਰੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ, ਅਰਥਾਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਕੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਅਰਥ ਲਿਖਣ ਨਾਲ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗਕਰਤਾ ਇਸ ਨੂੰ ਢੁਕਵੇਂ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਕੇਸ਼ ਕੇਵਲ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਲਈ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਕੋਈ ਔਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਚੇਚ ਦੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਧਾਰਨ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਵਿਆਪਕ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਾਂਝ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉੱਥੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਲਾਖਣਿਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ- 'ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ 'ਅੱਖ' ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ 'ਅੱਖ ਪਰਤਣੀ' ਮੁਹਾਵਰੇ ਦਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ 'ਅੱਖ ਫੇਰ ਲੈਣੀ' ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਖਣਿਕ ਅਰਥ 'ਕਿਸੇ ਵੱਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਣਾ' ਦੇਣ ਨਾਲ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ:

ਊਤ ਆਤ ਕਰਨੀ ਮੁਹਾ. ਦਬਕਾ ਮਾਰਨਾ, ਰੇਅਬ ਪਾਉਣਾ, ਰੋਲਾ ਪਾਉਣਾ,

ਹੂਤ ਹਾਤ ਕਰਨੀ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 9)

ਉਸ਼ਕਲਾਂ ਪੁਟਨੀਆਂ, ਮੁਹਾ. ਅਨੇਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ, ਅਜੀਬ ਗਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ

(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਸ਼ਹਿ (ਇ.) ਸਰਤੰਜ ਦੀ ਬੇਲੀ ਵਿਚ ਰੋਕ ਲਾਉਣੀ, ਹਾਰ; ਮੁਹਾ. ਸ਼ਹਿ

ਡੇਵਣਾ ਹਰਾ ਦੇਣਾ, ਮਾਯੂਸ ਕਰਨਾ, ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਹਰਾ ਦੇਣਾ;

ਸ਼ਹਿ ਖਾਵਣਾ ਹਾਰ ਜਾਣਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 54)

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਤਕੜਾਈ ਕਰਨਾ ਮੁਹਾ. ਰਾਖੀ ਰੱਖਣਾ: “ਸੱਸ ਬਹੂ ਦੀਆਂ ਕਰੈ ਤਕੜਾਈਆਂ

ਆਪਣੇ ਦਿਨ ਭੁਲਗੀ” (ਲੇ.ਗੀ.)

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 161)

ਸ਼ਿਰਕਤ (ਇ.) ਭਿਆਲੀ, ਸਾਂਝ; ਮੁਹਾ. ਸਿਰਕਤ ਸਾਧਣੀ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕਰਨਾ

ਜਿਵੇਂ : ਮੈਂ ਕੀ ਸ਼ਿਰਕਤ ਸਾਧਣ ਜੇਗਾ, ਆਜਜ਼ ਖਾਕੀ ਬੰਦਾ (ਸੈਫ);

ਈਰਖਾ, ਸਰੀਕਾ, ਦੁਸ਼ਮਣੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 86)

ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੇ ਲਾਖਣਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਲਾਖਣਿਕ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਸੌਖਿਆਂ ਸਮਝ ਸਕੇ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਕਾਰ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਅਕਾਰ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ, ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਉੱਥੇ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਵਰਤੋਂ ਰਾਹੀਂ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਸਹਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਖੌਤਾਂ ਤੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹਾ ਕੇਵਲ ਵੱਡੇ ਅਕਾਰ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਚਲਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਹਾਰਕ ਗਿਆਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਉਹ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਕਾਰ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਬੰਦਸ਼ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ

ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਵਧੇਰੇ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਵਾਲੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅੱਖ, ਹੱਥ, ਨੱਕ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਅਜਿਹੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਇੱਕ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਕੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਅਕਾਰ ਵੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਕੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵਿਹਾਰਕ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜ ਦਾ ਅਕਾਰ ਲੋੜੇਂ ਵੱਧ ਵੱਡਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸੀਮਾ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਕਾਰ ਦਾ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

1.7. ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ

1.7.1. ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

1.7.1.1. ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

ਡਾ. ਰਾਮ ਆਧਾਰ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ:

“The dictionary is not only a store house of lexical information of a language. It is also clearing house of this information. The information should be presented in a dictionary in such a way that it is easily retrievable.”

(An Introduction to Lexicography 161)

ਕੋਸ਼ ਆਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਭਿੰਨਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਇਹ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਮ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ

ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਸਮੇਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਅੱਖਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਖਰੀ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਅੱਖਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਹੀ 'ਸ਼ਬਦ-ਕ੍ਰਮ' ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਰੇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਲਿਪੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਵਰਨਮਾਲਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲਿਪੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਦਾ ਅੱਖਰ ਕ੍ਰਮ 'ੳ' ਤੋਂ 'ੜ' ਹੈ, 'ੜ' ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਪੰਗਤੀ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ /ਸ਼, ਖ਼, ਗ਼, ਜ਼, ਫ਼, ਲ਼/ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਵੀ ਮੁਹਾਰਨੀ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੋਮਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

“ਇੱਕ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਲਈ ਇੰਨਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਬਾਰੇ ਸਮੁੱਚੀ ਸੂਚਨਾ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰੇ। ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਗੁੰਦਣ ਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਰਣਾ ਅਨੁਸਾਰ ਤ੍ਰਤੀਬ ਦੇਣਾ ਹੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤ੍ਰਤੀਬ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੁਣਿਆ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਨਾ ਹੋਈਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ ਦੇ ਪੰਨੇ ਫਰੋਲਦੇ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਨੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਰਣਾ ਅਨੁਸਾਰ ਤ੍ਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਪਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਿਧੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹਾਂ ਤਾਂ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਤੁਰਤ ਭੁਗਤਾਨ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ।” (ਸ਼ਬਦ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ 95)

ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤਣ ਦੇ ਢੰਗ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਲੱਭਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸ਼ਬਦ ਝੱਟ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਰਤੀਬ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ

ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਕੋਸ਼ੀ ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਬਲਕਿ ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਅੰਤਿਮ ਉਦੇਸ਼ ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਅਨੁਸਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਡਾ. ਰਾਮ ਆਧਾਰ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦੇ ਹਨ,

“The alphabetical order is followed in large number of dictionaries, in some directly in other indirectly, because it is most convenient for locating words for every type of user.” (An Introduction to Lexicography 164)

ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਧੁਨੀਆਂ ਜਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਬੜੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਅੱਖਰ (ਚਿੰਨ੍ਹ) ਜਾਂ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ, ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀਆਂ, ਸਗੋਂ ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ ਦੁੱਤ-ਅੱਖਰ, ਸੰਯੁਕਤ-ਅੱਖਰ ਅਤੇ ਅਨੁਨਾਸ਼ਕ-ਅੱਖਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਡਾ. ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ *Some Problems of Lexicography* ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ ਹਨ,

“The question of arrangement of words in alphabetical order... is not an easy job, as far as the dictionaries of Indian Languages are concerned. There is no uniform order in arranging the nasalized vowels. Punjabi has further problem of stressed vowels, as distinct from unstressed ones. Thus **Satt** with a stressed medial vowel means ‘seven’ while **Sat** with an unstressed vowel means ‘essence’ in what order should these stressed vowels be arranged?”

(Lexicography in India 104)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਵੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟਾਉਣ ਲਈ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਨਵੇਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਫ਼ਾਰਸੀ ਧੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟਾਉਣ ਲਈ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਧੁਨੀ /ਲ/ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ।

ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਡਾ. ਰਾਮ ਆਧਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ,

“The arrangement of entries in alphabetical order presents problems of the following type especially for the dictionaries of Indian languages-

a) Where either new symbols are adopted or the existing alphabets are modified to represent the sounds for which there are no symbols either in the existing script or in the script being adopted for the language if it is an unwritten language.

b) where there is a discrepancy in the traditional alphabetical order of the language and the traditional lexicographical arrangement of these alphabets in entries.” (An Introduction to Lexicography 162)

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਤਾ

ਹੈ। ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਇਸ ਮਹੱਤਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ:

ਰਾਮ ਆਧਾਰ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ:

“A good dictionary is one in which you can find the information you are looking for preferably in the very first place you look. Nothing could be sillier than the silly assumption, for too commonly encountered, that is somehow good for the soul of the user if he has to work hard for what he is looking for.”

(An Introduction to Lexicography 161)

Hanri Bejoint ਅਨੁਸਾਰ:

“The alphabetical arrangement is in no danger of being replaced in general-purpose dictionaries, especially at a time when the computer invalidate the main argument traditionally used against it, In most languages now, people find it difficult to imagine dictionaries in which the entries would not be arranged alphabetically. The arrangement has become part of the social image of the dictionary.” (Modern Lexicography: an Introduction 16)

Ladislav Zgusta ਅਨੁਸਾਰ:

“The alphabetical arrangement has several advantages. One is that splitting up the information word by word, paragraph by paragraph, condenses the subject matter of the dictionary into short texts that are easily digestible- a feature that some consider as a defect rather than a virtue. Another advantage is that the alphabetical order is by far the easiest and the fastest system for the dictionary user.” (Manual of Lexicography 282)

ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਬਾਰੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ Henri Bejoint ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

“It is totally impossible to imagine a dictionary without **macrostructure**: all dictionaries necessarily have a list of entry-words, and if the list is not

structured at all the book is clearly not a dictionary.” (Modern Lexicography: an Introduction 12)

1.7.1.1.1. ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਇੱਕੋ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਅਸੀਂ ਕੁੱਝ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ, ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ, ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਦੀਰਘ ਸੰਰਚਨਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਾਂਗੇ:

‘ਲੁਧਿਆਣਾ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ (1854)’ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਲਿਪੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ /ਅ, ਏ, ਓ/ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ - /ਸ, ਸੈ, ਸੰ, ਸਾ, ਸਾਂ, ਸਿ, ਸਿੰ, ਸੀਂ, ਸੁ, ਸੂ, ਸੁੰ, ਸ, ਸੇ, ਸੈ, ਸੇ, ਸੇ, ਸੇ, ਸੇ, ਸੇ/ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ (1955-1983)’ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ /ੳ/ ਤੋਂ /ੜ/ ਤੱਕ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਵੀ ਮੁਹਾਰਨੀ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਦਾ ਹੈ। ‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੇਸ਼, ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ (1960)’ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ‘ਗੁਰਸ਼ਬਦ-ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੇਸ਼, ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ’ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ‘ੳ’ ਤੋਂ ‘ੜ’ ਤੱਕ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਮੁਹਾਰਨੀ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ। ‘ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਆਇ ਅਤੇ ਵਿਪਰਿਆਇ ਕੇਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (1968)’ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ‘ੳ’ ਤੋਂ ‘ਵ’ ਤੱਕ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਮੁਹਾਰਨੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ‘ਮੁਹਾਵਰਾ ਤੇ ਅਖਾਣ ਕੇਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (1985)’ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਮੁਹਾਰਨੀ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ‘ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ ਕੇਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (1998)’ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਮੁਹਾਰਨੀ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਸ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਸ਼’ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪੱਟੀ ਅਲੱਗ ਤੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ /ਖ, ਗ, ਜ, ਛ/ ਯੂਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਪੱਟੀ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ‘ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੇਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (ਦੂਜੀ ਛਾਪ, 1999)’ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਮੁਹਾਰਨੀ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ ‘ਸ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਸ਼’ ਨਾਲ

ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪੱਟੀ ਅਲੱਗ ਤੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ /ਖ, ਗ, ਜ, ਫ਼/ ਧੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਪੱਟੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਦੀਰਘ ਸੰਰਚਨਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੇ-ਬਹੁਤੇ ਫ਼ਰਕ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲਗਾ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹਾਰਨੀ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਚਰਚਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਣਾ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਨਮਾਲਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਾ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਮੁਹਾਰਨੀ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਬਾਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਰਣਨ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਹਰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਸ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਲੱਭ ਸਕੇ। ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਜੇ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਡਾ. ਰਾਮ ਆਧਾਰ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

“For arrangement of entries in alphabetical order the lexicographer should keep the following in view:

- (1) Whatever be the system adopted it should be clearly stated and repeated as often as possible.
- (2) A complete list of alphabets in sequential order as adopted by the lexicographer for his dictionary should be given in the front matter of the dictionary. Any alteration or addition in the traditional order and script should be described clearly.
- (3) The phonetic value of the graphemes and their behavior in isolation, in different environments and in combinations should be discussed prominently in the Reader's guide.” (An Introduction to Lexicography 162-163)

ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿਧੀ ਦੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਦੀਰਘ ਸੰਰਚਨਾ ਦੇ ਕੀਤੇ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ

ਕੱਚੇ ਗਏ ਸਿੱਟੇ ਅਤੇ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ, ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਸੰਬੰਧਤ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

1.7.1.2. ਸੰਯੁਕਤ-ਅੱਖਰ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ‘ਹ’, ‘ਯ’, ‘ਰ’ ਅਤੇ ‘ਵ’ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੈਰ-ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੀਤਣ ਨਾਲ ‘ਯ’ ਅਤੇ ‘ਵ’ ਦੀ ਪੈਰ-ਅੱਖਰ ਵਜੋਂ ਵਰਤੋਂ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ‘ਹ’ ਅਤੇ ‘ਰ’ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਜੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣਾ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਲਈ ਇੱਕ ਚਣੌਤੀ ਭਰਿਆ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਡਾ. ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਅਜੀਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ‘ਦੁੱਤ-ਅੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ’ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਦੁੱਤ ਅੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਪੜ੍ਹੀਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜੇ ਕ੍ਰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਵੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਵੇਂ- ‘ਕਿਰ’ ਦੇ ਨਾਲ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ‘ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ’ ਆਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਕਿਰਸਾਨ’ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰ ‘ਕ੍ਰਿਸਾਨ’ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ, ਬਹੁਤ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਕੇ ‘ਕਿਰਸ’ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉੱਥੇ ਵੀ ‘ਕਿਰਸ਼ਨ’ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇਗਾ, ‘ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ’ ਪਿੱਛੋਂ।” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 71)

ਸੰਯੁਕਤ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵੱਖ-ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ-ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ‘ਮਹਾਨ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਅਨੁਸਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਯੁਕਤ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਤਰਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਅੱਧਕ ਅਤੇ ਟਿੱਪੀ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ , ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ‘ਰ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰੇ ‘ਰ’ ਵਜੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ‘ਰ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਕਸ਼ੈਟੀ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ‘ਹ’ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੋਏ ਹਨ। ਆਮ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਭਾਵੇਂ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ‘ਵ’ ਦਾ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸਮੇਂ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ‘ਵ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ‘ਰ’ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ‘ਰ’ ਦੇ ਸਮਾਨ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੋ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ‘ਰ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ‘ਰ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੈਰ ਵਿੱਚ ‘ਵ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰੇ ‘ਵ’ ਵਜੋਂ ਇਕਸਾਰ ਹੋਈ ਹੈ।

‘ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਆਇ ਅਤੇ ਵਿਪਰਿਆਇ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਪੈਰ ਅੱਖਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਪੂਰੇ ‘ਰ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਹਨ। ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਸਮੇਂ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ‘ਰ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰੇ ‘ਰ’ ਵਜੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੈਰ ਵਿੱਚ ‘ਵ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਸਨੂੰ ਪੂਰੇ ‘ਵ’ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

‘ਮੁਹਾਵਰਾ ਤੇ ਅਖਾਣ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੈਰ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

‘ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ‘ਰ’ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਰ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰ-ਰਹਿਤ ਮੰਨ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ‘ਕ੍ਰਮ’ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸ਼ਬਦ ‘ਕੜੀਦਾਰ’ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੈਰ ‘ਵ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪੈਰ ‘ਹ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਖਰ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਸੁਰ’ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ‘ਸਰਾ’ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਸਰ੍ਹੋਂ’ ਆਵੇਗਾ। ਭਾਵ ‘ਹੋੜੇ’ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ‘ਹ’ ਧੁਨੀ ਤੇ ਸਾਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇੱਥੇ ‘ਰ’ ਨੂੰ ਮੁਕਤਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰਾ ਅੱਖਰ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਅੱਖਰ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਪੈਰ ਅੱਖਰ ’ਤੇ ਸਾਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪੂਰੇ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਮੁਕਤਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

‘ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਕੋਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ’ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜੇਕਰ ਪੈਰ ‘ਰ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਕਤਾ ਅੱਖਰ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਕੰਨਾ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਭਾਵ ‘ਮੁਕਤਾ’ ਤੋਂ ‘ਕਨੋੜਾ’ ਤੱਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੈਰ-ਅੱਖਰ ਲੱਗ ਕੇ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਗੋਂ ਇਹ ਪੈਰ ਅੱਖਰ ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਲਗ-ਮਾਤਰ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਿੱਛੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸੰਯੁਕਤ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਕੀਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਤੌਰ ’ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿੰਨ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰੇ ਅੱਖਰ ਦੇ ਤੌਰ ’ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੈਰ-ਅੱਖਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਵਿਧੀ

ਅਨੁਸਾਰ, ਪੈਰ-ਅੱਖਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹ (ਲਗਾਖਰ) ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੀਸਰੀ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੈਰ-ਅੱਖਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਕਤਾ-ਅੱਖਰ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ 'ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ 'ਮੁਕਤਾ' ਤੋਂ 'ਕਨੈੜਾ' ਤੱਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੈਰ-ਅੱਖਰ ਲੱਗ ਕੇ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਦਰਸਾਈਆਂ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਿਧੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੈਰ-ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਅੱਖਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

1.7.1.3. ਅਨੁਨਾਸਕ ਅਤੇ ਦੁੱਤ-ਅੱਖਰ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ 'ਬਿੰਦੀ', 'ਟਿੱਪੀ' ਅਤੇ 'ਅੱਧਕ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਲਗਾਖਰ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹ ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ ਇਸ ਜਾਂ ਉਸ ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣ ਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਵੱਖਰੀ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਏਨੀ ਬੇਤਰਤੀਬੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀ ਹੈ। 'ਮਹਾਨ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲ ਭਾਵੇਂ 'ਟਿੱਪੀ' ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ 'ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- 'ਸੰਤ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਸੱਤ'। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ' ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ 'ਬਿੰਦੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰੰਭ ਜਾਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਜਦ ਮੁਹਾਰਨੀ-ਕ੍ਰਮ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸੰਬੰਧਤ ਅੱਖਰ ਨਾਲ 'ਟਿੱਪੀ' ਲੱਗ ਕੇ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ 'ਟਿੱਪੀ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਮਾਤਰਾ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸਮੇਂ ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਹੈ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਅੱਧਕ' ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਮੁਕਤਾ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ' ਦੀ ਦੀਰਘ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੇ ਉਲਟ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ, 'ਮੁਕਤੇ' ਵਾਲੇ ਦੂਜੇ ਅਤੇ 'ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ

ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਦੀਰਘ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਤਰਤੀਬ 'ਮੁਕਤਾ', 'ਅੱਧਕ' ਅਤੇ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੀ ਹੈ। ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਉੱਪਰ 'ਬਿੰਦੀ' ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। 'ਟਿੱਪੀ' ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਕਾਇਦਾ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸਮੇਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਕਸ਼ੈਟੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਨੁਸਾਰ 'ਅੱਧਕ' ਅਤੇ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਸਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। 'ਬਿੰਦੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ 'ਮੁਕਤਾ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਉਣਗੇ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰੰਭ ਜਾਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਜਦ ਮੁਹਾਰਨੀ-ਕ੍ਰਮ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸੰਬੰਧਤ ਅੱਖਰ ਨਾਲ 'ਟਿੱਪੀ' ਲੱਗ ਕੇ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ 'ਟਿੱਪੀ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਮਾਤਰਾ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸਮੇਂ ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਹੈ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ 'ਬਿਨਾਂ ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। 'ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ' ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ 'ਬਿੰਦੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਮੁਹਾਵਰਾ ਅਤੇ ਅਖਾਣ ਕੇਸ਼' ਦੀ ਦੀਰਘ ਸੰਰਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ 'ਬਗ਼ੈਰ ਬਿੰਦੀ' ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। 'ਟਿੱਪੀ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮਰੂਪ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਖਤਮ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ 'ਮੁਕਤਾ' ਅੱਖਰ 'ਤੇ 'ਟਿੱਪੀ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਅੱਖਰ ਦੀਆਂ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ 'ਟਿੱਪੀ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਮੁਹਾਰਨੀ ਮੁਤਾਬਕ ਹੈ, ਉੱਥੇ 'ਟਿੱਪੀ' ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 'ਅੱਧਕ' ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਲਗਪਗ ਸਮਰੂਪਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ 'ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਬਗ਼ੈਰ 'ਅੱਧਕ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਖਣ ਦਾ ਜਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। 'ਲੁਧਿਆਣਾ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ' ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ 'ਮੁਕਤਾ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਬਿੰਦੀ' ਅਤੇ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੀ ਹੈ। 'ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ। ਆਮ ਤਰਤੀਬ 'ਮੁਕਤਾ', 'ਅੱਧਕ', 'ਟਿੱਪੀ' ਹੈ। 'ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ ਕੇਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ' ਵਿੱਚ 'ਬਿੰਦੀ', 'ਅੱਧਕ' ਅਤੇ 'ਟਿੱਪੀ' ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਆਮ ਤਰਤੀਬ 'ਮੁਕਤਾ', 'ਅੱਧਕ' ਅਤੇ 'ਟਿੱਪੀ' ਹੈ। 'ਅੱਧਕ' ਨੂੰ 'ਟਿੱਪੀ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ

ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਮੁਕਤਾ', 'ਬਿੰਦੀ', 'ਅੱਧਕ' ਅਤੇ 'ਟਿੱਪੀ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੇ ਹੀ ਤਰਤੀਬ 'ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ' ਦੀ ਵੀ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ 'ਬਿੰਦੀ', 'ਅੱਧਕ' ਅਤੇ 'ਟਿੱਪੀ' ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੱਖਰਾ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਰਤੀਬਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸੰਬੰਧੀ 'ਮੁਕਤਾ', 'ਅੱਧਕ' ਅਤੇ 'ਟਿੱਪੀ' ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੇਵਲ 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼' ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਅੱਧਕ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ 'ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹਾਰਨੀ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲਗਪਗ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਬਗ਼ੈਰ 'ਬਿੰਦੀ', 'ਟਿੱਪੀ' ਅਤੇ 'ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 'ਬਿੰਦੀ', 'ਟਿੱਪੀ' ਅਤੇ 'ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਖਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ 'ਮੁਕਤਾ', 'ਅੱਧਕ' ਅਤੇ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੀ ਤਰਤੀਬ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਲਗਾਖਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

1.7.1.4. ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਧੁਨੀ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਫ਼ਾਰਸੀ ਧੁਨੀਆਂ ਦੇ ਤਤਸਮ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ /ਸ, ਖ, ਗ, ਜ, ਫ਼/ ਧੁਨੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ /ਲ/ ਧੁਨੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਲਟ ਜੀਭੀ /ਲ/ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਪਰਗਟਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਨਮਾਲਾ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਖ਼ੀਰਲੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਧੁਨੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਨਮਾਲਾ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਧੁਨੀ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਆਧਾਰਿਤ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਧੁਨੀਆਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮੱਸਿਆ ਕੀ ਹੈ? ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ? ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ,

“ਕੁੱਝ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਨਵੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਧੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਵੇਂ ਅੱਖਰ ਘੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣੇ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਾ ਕੇ ਨਵਾਂ ਅੱਖਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿੱਚ ‘ਸ’ ਤੋਂ ‘ਸ਼’ ‘ਫ’ ਤੋਂ ‘ਫ਼’, ‘ਲ’ ਤੋਂ ‘ਲ਼’ ਆਦਿ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪਰੰਪਰਾਈ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ‘ੜ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਸ਼’ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਜਿਸ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਾ ਕੇ ਨਵਾਂ ਅੱਖਰ ਘੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਅੱਖਰ ਦੀ ਪੱਟੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਨਵੇਂ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ‘ਸ’ ਪੱਟੀ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ‘ਸ਼’, ‘ਸ਼ਾ’ ਮਗਰੋਂ ‘ਸ਼ਾ’, ‘ਸਿ’ ਮਗਰੋਂ ‘ਸਿ’ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।” (ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ-ਕਲਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 61)

ਡਾ. ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਸਿਸ਼ਟ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਨੇ ਧੁਨੀ-ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਲਦੀ-ਜੁਲਦੀ ਧੁਨੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਅਨੁਨਾਸਕ, ਦੁੱਤ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ- ਸੇਰ, ਸੇਰਾ... ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸੰਪੰਨਤਾ ਲਈ ਜੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਵੇਰਵੇ ਅਤੇ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿਚ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਅੱਖਰ-ਕੁੰਜੀ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।” (ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 168)

ਡਾ. ਰਾਮ ਆਧਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ,

“Where either new symbols are adopted or the existing alphabets are modified to represent the sounds for which there are no symbols either in the existing script or in the script being adopted for the language if it is an unwritten language. Tones in Tibeto Burman language, glottal stop in Kashi (using Roman alphabet), implosives in Sindhi and some sounds in borrowed words in Hindi, Punjabi and other Indo Aryan languages present such a problem. What should be their order of arrangement? ...

As for the problem, it may be argued that the new symbols even if they are modifications of some alphabets, are given at the end of the alphabet. But as the user of a dictionary is accustomed to a set alphabetical system and its shape

and sequential order it will be difficult for him to look for some entries after all the alphabets are exhausted. In such cases the modified alphabets should be given after the one on which they are based. e.g. Sindhi, fricative ‘g’ and implosive ‘g’ can be given after g.” (An Introduction to Lexicography 162)

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਉੱਭਰਕੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਯੁਨੀਆਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੂਲ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਰਨਮਾਲਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਨਾਲ ਨਵੀਂ ਯੁਨੀ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਸਿੱਟੇ ’ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਇੱਥੇ ਕੁਝਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ:

‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’, ‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼’, ‘ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਆਇ ਅਤੇ ਵਿਪਰਿਆਇ ਕੋਸ਼’ ਆਦਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ‘ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (1998)’ ਅਤੇ ‘ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (ਦੂਜੀ ਛਾਪ, 1999)’ ਵਿੱਚ ਵੀ ਭਾਵੇਂ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਸ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਸ਼’ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪੱਟੀ ਅਲੱਗ ਤੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਯੁਨੀ /ਖ, ਗ, ਜ, ਫ਼, ਲ/ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਬਦ ਪੱਟੀ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ ਤੋਂ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਬਗ਼ੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ ਹਨ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਦੀਰਘ ਸੰਰਚਨਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪਰੰਪਰਾਈ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਸ ਅੱਖਰ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਾ ਕੇ ਨਵਾਂ ਅੱਖਰ ਘੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ ਦੀ ਹਰ ਸਥਿਤੀ ਭਾਵ ਅਰੰਭ, ਮੱਧ ਅਤੇ ਅੰਤ ਲਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੀ ਵਿਧੀ ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਜਾਂ ਲਈ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਅੱਖਰ ਦੇ ਸਮਰੂਪ ਅੱਖਰ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਅੱਖਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਅੱਖਰ ਦੀ

ਪੱਟੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਲੱਗ ਪੱਟੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (1998)’ ਅਤੇ ‘ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (ਦੂਜੀ ਛਾਪ, 1999)’ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਬਗੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਵੇਰਵੇ ਅਤੇ ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਲੋੜੀਂਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ।

1.7.1.5. ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ

ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਅਤੇ ਉਚਾਰਨ ਪੱਖੋਂ ਸਮਾਨ ਪਰ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਅਰਥ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਨਿਰੁਕਤੀ ਵੱਖੇ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਾਂ ਇੱਕੋ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਮੂਲ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

1.7.1.5.1. ਪੂਰਨ-ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਤਕਨੀਕ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਅਤੇ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪੂਰਨ-ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖੇ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਲਈ 1,2,3... ਸੁਪੀਰੀਅਰ ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਆ¹ [ua][ਸਕਿ] ਹੈ (ਜਿਵੇਂ : ਓਹ ਪੜ੍ਹਦਾ ਉਆ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 1)

ਉਆ²/ਉਆਹ [ua/uá][ਵਿਸ] ਹੈਰਾਨੀ ਜਾਂ ਅਚਾਨਕ ਆਏ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ

ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸ਼ਬਦ, ਹੈਂ ਇਹ ਕੀ ਹੋਇਆ, ਅਸਚਰਜਤਾ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 1)

ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਦੂਸਰੀ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਨਿਖੇੜੇ ਲਈ ਵੱਖੇ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਤਾਂ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਲਈ 1,2,3... ਸੁਪੀਰੀਅਰ ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਵੇਂ:

ਗੱਠ ਇ ਨਗਦੀ, ਦਿਲ ਦੀ ਘੁੰਡੀ, ਗੰਢ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 79)

ਗੱਠ

ਵਿ. ਗੱਠਾਂ ਵਾਲਾ, ਕੱਚਾ ਜਿਵੇਂ ਗੱਠ ਗੋਭੀ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 79)

ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਡਾ. ਉਮਾ ਸੇਠੀ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਵਿਧੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਤਕਨੀਕੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਮਰੂਪੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਕੋਸ਼ੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਹੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਸਹੀ ਵਿਧੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।” (ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ : ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਧਾਨ 91-92)

ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਨੰਬਰ ਲਗਾ ਕੇ ਦੇਣ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਸੌਖ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

1.7.1.5.2. ਆਂਸ਼ਿਕ-ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਤਕਨੀਕ

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਂਸ਼ਿਕ-ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਅਰਥਾਂ ਪੱਖੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਇੱਕ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵੱਖਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਛਲ

ਇ ਉਮੰਗ, ਖੁਸ਼ੀ, ਮਨ ਦੀ ਮੌਜ; ਪਹਿਲੀ ਚੋਣ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਹੋਣਾ)

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 3)

ਸਾਨ ਮਾਰਨਾ

ਮੁਹਾ. ਐਸਾਨ ਖਤਾ ਕਰਨੇ, ਹੋਸ਼ ਗਵਾਉਣਾ; ਅਹਿਸਾਨ ਜਤਾਉਣਾ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 37)

ਪਰੰਤੂ ਕੁਝ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਸੁਪੀਰੀਅਰ-ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਜਾਂ ਸੁਪੀਰੀਅਰ-ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਕਬਾਕ¹

ਪ੍ਰ. ਇਤਫ਼ਾਕ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 12)

ਅਕਬਾਕ²

ਪ੍ਰ. ਵਾਤ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 12)

ਉੱਡਾ

ਵਿ. ਉਤਨਾ, ਉਸ ਜਿੰਨਾ, ਉਸ ਆਕਾਰ ਦਾ, ਓਡਾ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 4)

ਉੱਡਾ

ਵਿ. ਉਸ ਜਿੱਡਾ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 4)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਆਸਿਕ-ਸਮਰੂਪ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣਾ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ ਮਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਬੇਲੋੜੇ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜ ਦਾ ਕੇਵਲ ਅਰਥ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸਗੋਂ ਧੁਨੀਆਤਮਕ, ਰੂਪਾਤਮਕ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਆਦਿ ਕਈ ਹੋਰ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਦੁਹਰਾਉ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸਮਰੂਪਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਬਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਆਕਰਨਕ ਹਿਜਿਆਂ ਜਾਂ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੇਸ਼ਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਸਥਾਨ ਤੇ ਦਰਜ ਕਰਕੇ 'ਤਿਰਸ਼ੀ ਲਾਈਨ (/)' ਨਾਲ ਵੱਖ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਣਭੋਲ [*aṇbhol*][*ਵਿਸ਼ੇ/ ਕਿਵਿ*] ਸਿੱਧਾ ਸਾਦਾ, ਭੋਲਾ-ਭਾਲਾ,

ਸੁਤੇ-ਸਿਧ, ਅਚਾਨਕ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 9)

ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੁੱਝ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਪਹਿਲੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਖਤਮ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਦੂਜੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦਰਜ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਉਸਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਖਲ

ਪ੍ਰ. ਰੁੱਖ ਦਾ ਮੁੱਢ ਵਿ. ਕਮਲਾ, ਮੂਰਖ, ਉਜੱਡ, ਵੱਡੀ ਉੱਖਲ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 2)

ਕੁੱਝ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਵੱਖੇ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ 1,2,3, ... ਅੰਕਾਂ ਜਾਂ I, II, III, ... ਆਦਿ ਰੋਮਨ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਹੀ I (ਇ) ਸਮਾਪਤੀ, ਰੁਕਣਾ; ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਾ II (ਵਿ) ਠੀਕ

III (ਕ੍ਰਿ.ਵਿ) ਹਾਂ, ਅਸਲ ਵਿਚ, ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 54)

1.7.1.5.3. ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਤਰਤੀਬ

ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਭਾਵੇਂ ਬਿਨਾਂ ਅੰਕਾਂ ਤੋਂ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਰਨਾ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ਤਰਤੀਬ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ, ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਜਾਂ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਡਾ. ਸਿੱਧੂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ,

“ਸਮਧੁਨੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੇਣ ਲਈ ਇਕ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿਚ ਜੇ ਕ੍ਰਮ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਧੁਨੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਕਰ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਨਾਵੀਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਰੂਪ ਨੂੰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੇਰਵੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਸਮਧੁਨੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸਮਧੁਨੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਘੱਟ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਦੇਸੀ ਸਮਧੁਨੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਉਧਾਰੇ ਲਏ ਸਮਧੁਨੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।” (ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ-ਕਲਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 63)

1.7.1.5.4. ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ

ਪੰਜਾਬੀ ਇੱਕ ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਧੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਇੱਕ-ਸੁਰ ਹਨ। ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਜੇ ਕੁੱਝ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਚਾਰਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਕੇ ਦੁਹਰਾਉ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਚਾਰੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਚਾਰਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹਰ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

1.7.1.5.5. ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਸਿੱਟਾ ਅਤੇ ਸੁਝਾਅ

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹਰ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਹਰ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼' ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਕਨੀਕ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਦੁਆਰਾ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਸੁਝਾਅ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

1.7.1.6. ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕੱਲਿਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਵਾਕ, ਵਾਕੰਸ਼, ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਵਾਕਾਂ, ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ, ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੂਪਾਂ ਭਾਵ ਮੂਲ-ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਵਿਉਤਪਨ ਹੋਏ ਉਸ ਦੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੂਲ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਵਿਉਤਪਨ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ, ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਉਤਪਨ ਰੂਪਾਂ, ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ, ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹੱਕ	ਇ ਹਕਲਾਪਣ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਪੈਣਾ); ਅਧਿਕਾਰ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 46)
ਹੱਕ ਦਬੋਚਣਾਂ)	ਇ ਹੱਕ ਦਬਾਉਣਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 46)
ਹੱਕ ਦਬੋਣਾਂ)		
ਹੱਕੀ	ਵਿ. ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੱਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੋਵੇ, ਹੱਕਦਾਰ (ਸਰੀਕ, ਵਾਰਸ)	
		(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 46)

ਇਸ ਵਿਧੀ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਉਤਪਨ ਰੂਪਾਂ ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ, ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ

ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਰੂਪ/ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮੂਲ-ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਵਿਉਤਪਨ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ, ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਵਿਧੀ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਮੂਲ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵਿਉਤਪਨ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ, ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮੂਲ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹੱਕ, ਪੁ. ਅਧਿਕਾਰ

-ਹੱਕ ਦੀ ਕਿਰਤ, ਵਾ.ਅੰ. ਸੁੱਚੀ ਕਿਰਤ

-ਹੱਕ ਭੰਨਣਾ, ਮੁਹਾ. ਹੱਕ ਮਾਰਨਾ;

“ਹੱਕ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੰਨੇ ਨਾਹੀਂ, ਰੱਬ ਅਦਾਲਤ ਕਰਦਾ” (ਸੈਫ਼.)

-ਹੱਕੀ, ਵਿ. ਹੱਕ ਵਾਲਾ, ਸੱਚਾ

-ਹੱਕਠਾ, ਵਿ. ਇਕੱਠਾ (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 31)

ਡਾ. ਰਾਮ ਆਧਾਰ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ,

“A sub-entry is a part of the main lexical entry given usually in reduced form under the same lexical entry. It carries meaning, examples, labels etc. like the general lexical entries. The sub-entry is nested with the main entry.” (An Introduction to Lexicography 178)

ਡਾ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ,

“ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸੰਗਯਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਧਾਤੂ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਵਧੇਰੇ ਗਿਣਤੀ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਕਿਸੇ ਧਾਤੂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਭ ਸ਼ਬਦ ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਥਾਉਂ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਕੱਚੇ ਰੂਪ ਨਾਲ ਪਰਤਿਆ ਜੇੜ ਕੇ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਜਿਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਰੁਪਾਂਤਰਿਤ ਅਤੇ ਵਿਉਤਪਤ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਕੱਚੇ ਰੂਪ ਦੇ ਥੱਲੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।” (ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 236)

ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਧੀ ਹੀ ਸਹੀ ਵਿਧੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਡਾ. ਉਮਾ ਸੇਠੀ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ,

“ਕੇਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਉਪ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।” (ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ : ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਧਾਨ 54)

ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਿਚਾਰਨ ਨਾਲ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਸਮੁੱਚੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੱਕੋ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਤ ਰੂਪ ਅਤੇ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਅਕਾਰ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਮੂਲ-ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਂ, ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ, ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਚਾਰੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਹੱਇਆ ਕਰਵਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਡੈਸ਼ (-)' ਜਾਂ 'ਸਵੰਗ-ਡੈਸ਼ (~)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 'ਡੈਸ਼ (-)' ਜਾਂ 'ਸਵੰਗ-ਡੈਸ਼ (~)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

“ਅੱਖ (ਨਾ.) ਨੇਤਰ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ

- ਆਉਣੀ -ਅੱਖ ਦਾ ਇੱਕ ਰੋਗ
 - ਖੁੱਲਣੀ -ਜਾਗ ਪੈਣਾ, ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ
 - ਦਾ ਤਾਰਾ -ਪੁੱਤਰ, ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ
 - ਨਾ ਚੁੱਕਣੀ -ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਚਿਹਰੇ ਵਲ ਨਾ ਦੇਖ ਸਕਣਾ, ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋਣਾ, ਹੱਸਲਾ ਨਾ ਪੈਣਾ
 - ਲਾਲ ਹੋਣੀ -ਗੁੱਸਾ ਆਉਣਾ”
- (ਨੈਸ਼ਨਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ 18)

“ਅੱਖ [əkkh] *n.f.* eye

~ ਉੱਖੜਨੀ- *ph.* for eye to open or dilate; to awaken, awake, wake up, rise from

sleep;

fig. to become conscious of, alert, realize (danger, deceit, etc.)

~ ਆਉਣੀ- *ph.* to get sore eyes; to suffer from ophthalmia

~ ਖੁਲ੍ਹਣੀ- *ph.* same as ਅੱਖ ਉੱਖੜਨੀ

~ ਦਾ ਤਾਰਾ- *ph.* most dear, pupil of one's eye, darling

~ ਨਾ ਚੁੱਕਣੀ- *ph.* not to look up in the face, be assamed; to be modest, respectful

or bashful

~ ਲਾਲ ਹੋਣੀ- *ph.* to be intoxicated; to be angry”

(ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼ 23-24)

ਇਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ‘ਸੰਕੋਚ ਵਿਧੀ’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਨਾਲ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪਤਾ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ‘ਨੈਸ਼ਨਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬੱਦਨ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ, ਦਿੱਲੀ, 2000’ ਅਤੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ‘ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼, ਸੰਪਾਦਕ- ਡਾ.ਸ.ਸ. ਜੋਸ਼ੀ, ਸ. ਮੁਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ 1994’ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਕੋਸ਼ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

“ਅੱਖ, (ਸੰ. ਅਕਸ਼ਿ) ਇ. 1. ਸਰੀਰ ਦਾ ਅੰਗ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੇਖੀਦਾ ਹੈ, ਦੀਦਾ, ਨੇਤਰ, ਲੋਚਣ;

2. ਗੋਡੇ ਦੀ ਚਪਣੀ ਹੇਠ ਨੀਵੀਂ ਥਾਂ; 3. ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਗੰਢ ਕੋਲ ਖਰੀਢ ਜੇਹਾ ਜਿਥੋਂ

ਸਆ ਜਾਂ ਤੁਈ ਫੁਟਦੀ ਹੈ

- ਅੱਖ ਉੱਖੜਨਾ, ਮੁਹਾ .ਜਾਗ ਖੁਲ੍ਹਣਾ, ਹੋਸ ਫੜਨਾ, ਖਬਰਦਾਰ ਹੋਣਾ

- ਅੱਖ ਉੱਚੀ ਕਰ ਕੇ ਨਾ ਵੇਖਣਾ, ਮੁਹਾ . ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮੀਲੇ ਹੋਣਾ, ਸ਼ਰਮ ਵਾਲੇ ਹੋਣਾ, ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇਣਾ
- ਅੱਖ ਆਉਣਾ, ਮੁਹਾ . ਅੱਖ ਦੁਖਣ ਲੱਗ ਜਾਣਾ
- ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਣਾ, ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹਣਾ, ਮੁਹਾ . ਜਾਗ ਪੈਣਾ, ਹੋਸ਼ ਆਉਣਾ”

(ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ) 35)

ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁੱਖ-ਸਮੱਸਿਆ ਵਾਕੰਸ਼ਾ, ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਜਾਂ ਉਸ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਇਹੋ ਦੇਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਰਥ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਕਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਅਧੀਨ ਅਰਥ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਉਸ ਵਾਕੰਸ਼, ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਗੱਠ ਸ਼ਬਦ ਅਧੀਨ ਵੀ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ 'ਇੱਟ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਵੈਰ' ਮੁਹਾਵਰੇ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਹਾਵਰੇ ਨੂੰ 'ਇੱਟ' ਅਤੇ 'ਕੁੱਤਾ' ਦੋਹਾਂ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਧੀਨ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਗੱਠ ਸ਼ਬਦ ਹੇਠ ਵੀ ਉਹ ਵਾਕੰਸ਼, ਮੁਹਾਵਰਾ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ, ਵੇਰਵਾ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਜਿਵੇਂ:

“ਅੱਖ [əkkh] *n.f.* eye

~-ਮਟੱਕਾ- *n.m.* ogling, exchange of amorous glances, flirtation”

(ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼ 23)

“ਮਟੱਕਾ [məṭəkka] *n.m.* same as ਅੱਖ-ਮਟੱਕਾ, ogling”

(ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼ 661)

ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਇੰਦਰਾਜ ਦੁਬਾਰਾ ਤੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਕੋਸ਼ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ' ਵਿੱਚੋਂ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ:

“ਉੱਖੜਨਾ, (ਸੰ. ਉਦਘਟਲ) ਕ੍ਰਿ.ਅਕ. ਖੁਲ੍ਹਣਾ, ਚੌੜਾ ਹੋਣਾ (ਮੂੰਹ-), ਖੁਲ੍ਹਣਾ (ਅੱਖਾਂ-)

ਨੰਗਾ ਹੋਣਾ, ਪਰਗਟ ਹੋਣਾ. (ਨੁਕਸ, ਐਬ, ਜੁਰਮ, ਗੁਣ, ਭੇਦ, ਪਾਪ. ਆਦਿ),

ਨਿਖਰਨਾ, ਸ਼ੋਖ ਹੋਣਾ, (ਰੰਗ, ਜੋਬਨ, ਸੁਰਤ-). ਚੰਗਾ ਚੜ੍ਹਨਾ (ਰੰਗ-),

ਤੁਰਨਾ, ਚਮਕ ਉਠਣਾ (ਹੁਨਰ ਵਿਚ, ਤਬੀਅਤ-)

- ਅੱਖਾਂ ਉਘੜ ਜਾਣਾ, ਮੁਹਾ. ਹੋਸ਼ ਆ ਜਾਣਾ, ਸਮਝ ਆ ਜਾਣਾ, ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਣਾ,

ਖਬਰਦਾਰ ਹੋ ਜਾਣਾ”

(ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ) 5)

“ਅੱਖ, (ਸੰ. ਅਕਸ਼ਿ) ਇ. 1. ਸਰੀਰ ਦਾ ਅੰਗ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੇਖੀਦਾ ਹੈ, ਦੀਦਾ, ਨੇਤਰ, ਲੋਚਣ;

2. ਗੋਡੇ ਦੀ ਚਪਈ ਹੇਠ ਨੀਵੀਂ ਥਾਂ; 3. ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਗੰਢ ਕੋਲ ਖਰੀਢ ਜੇਹਾ ਜਿਥੋਂ

ਸਆ ਜਾਂ ਤੁਈ ਫੁਟਦੀ ਹੈ

- ਅੱਖ ਉਘੜਨਾ, ਮੁਹਾ. ਜਾਗ ਖੁਲ੍ਹਣਾ, ਹੋਸ਼ ਫੜਨਾ, ਖਬਰਦਾਰ ਹੋਣਾ”

(ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ) 35)

ਉਪਰੋਕਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਇੱਕ ਹੀ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।

1.7.2. ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ-ਸ਼ਬਦ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਟੂਕਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਢੁਕਵੇਂ ਸਮਾਨਾਰਥਕ-ਸ਼ਬਦਾਂ, ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਟੂਕਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਾਰਕਿਕ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਵੀ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਕਿੰਨੀ ਹੋਵੇ? ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਕਿਹੜਾ ਹੋਵੇ? ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿੰਨੇ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ? ਉਪਰੋਕਤ ਸਭ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਫੈਸਲਾ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਕਾਰ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀ ਸਮਾਂ ਸੀਮਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1.7.2.1. ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ, ਇਹ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਕਾਰ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਅਕਾਰ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਭ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਛੋਟੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਅਰਥਕ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਉਸ ਅਰਥ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਅਰਥ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਗਟਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਭਾਵ ਇਸ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਗਤ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਵਿਹਾਰਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ ਲਈ ਪੂਰੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਜੇ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਔਖਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਸਮੁੱਚੀ ਸੂਚਨਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਆਵਿਰਤੀ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਵਿਰਤੀ-ਗਣਨਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਹੜੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਜਾਂ ਘੱਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬਾਂ ਨੂੰ ਡਾ. ਓ.ਪੀ. ਵਸਿਸ਼ਟ ਨੇ ਉਦਾਹਰਨ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

“ਇਤਿਹਾਸਕ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਗਤ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ੀ ਇਕਾਈ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਅਰਥ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨੂੰ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ੀ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਉੱਚਿਤ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕਰਾਂਤੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇਹ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ: ‘(1) ਗਤੀ, ਚਾਲ; (2) ਇਨਕਲਾਬ, ਪ੍ਰੀਵਰਤਨ; (3) (ਖਗੋਲ) ਉਹ ਚੱਕਰ ਜਾਂ ਰੇਖਾ ਜਿਸ ਉਤੇ ਸੂਰਜ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਕ੍ਰਾਂਤੀ-ਵ੍ਰਿਤ, ਮਦਾਰੇ ਸ਼ਮਸੀ।’ ਇਥੇ

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਰੁਕਤੀ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਲਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲੇ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ-ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਜਾਂ ਵਿਵਹਾਰਕ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਉਲਟ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਅਨੁਸਾਰ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਰਾਂਤੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅੰਦਰਾਜ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੋਸ਼ ਲਈ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਅਰਥ-ਭੇਦ ਪਹਿਲੀ ਥਾਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਵੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਰਾਂਤੀ ‘1. ਇਨਕਲਾਬ, ਪ੍ਰੀਵਰਤਨ; 2. ਗਤੀ, ਚਾਲ; 3. (ਖਗੋਲ)..... ।’ ਇਉਂ ਹੀ ਹਰੀਜਨ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਅਰਥ ‘(1) ਪਰਮੇਸਰ ਭਗਤ, ਸਾਈਂ ਲੋਕ; (2) ਅਛੂਤ ਜਾਂ ਦਲਤ ਜਾਤੀ ਦਾ ਬੰਦਾ’ ਹੋਣਗੇ, ਪਰੰਤੂ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਬਦਲ ਜਾਏਗਾ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਆਵ੍ਰਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤੀ ਤਰਤੀਬ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਵੀ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਘੱਟ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਅਰਥ ਘਟਦੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਜੋਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।’ (ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 168-169)

1.7.2.2. ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖਰੀ-ਵੱਖਰੀ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਅਰਥ ਦਾ ਨਿਖੇੜਾ ‘1,2,3...’ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਪ-ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਨਿਖੇੜਾ ‘ੳ,ਅ,ੲ...’ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਅਤੇ ‘ਕਾਮਾ (,)’ ਨਾਲ ਅਰਥ-ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਅਰਥ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਕਾਮਾ (,)’ ਅਤੇ ਉਪ-ਅਰਥ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਕੋਸ਼ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵੇਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਰਲਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਨਾਲ ‘ਕਾਮਾ (,)’ ਅਤੇ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲ ‘ਕਾਮਾ (,)’ ਅਤੇ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੇ ਉਦਾਹਰਨ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ:

ਅੜੀ [əri] [ਨਾਇ] ਸੰਗਲੀ ਦੀ ਕੁੰਡੀ; ਜਿਦ, ਅੜਵਾਈ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 14)

ਔਲ ਇ ਅਲਕਤ, ਆਲਸ; ਜੇਰ (ਲਾ.ਕ੍ਰ. ਔਣਾ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 25)

ਅਟੇਰਨਾ, ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. 1. ਧਾਗੇ ਨੂੰ ਖੁੰਟੀ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਵੱਖ ਕਰਨਾ; 2. ਚਲਾਕੀ
ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫਸਾ ਲੈਣਾ ਪੁ. ਧਾਗੇ ਨੂੰ ਖੁੰਟੀ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਸੰਦ

(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 8)

ਸਹੀ I (ਇ) ਸਮਾਪਤੀ, ਰੁਕਣਾ; ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਾ ਜਿਵੇਂ : ਹੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਢੱਠਾ ਖਾ

ਗਿਰਦੀ ਸਹੀ ਹੋਇਆ ਜਿਉਂ ਮੋਇਆ II (ਵਿ.) ਠੀਕ III (ਕ੍ਰਿ.ਵਿ.)

ਹਾ, ਅਸਲ ਵਿਚ, ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 54)

1.7.2.3. ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ਾਂ, ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ਾਂ, ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਦੇ ਜਾਂ ਦੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

1.7.2.3.1. ਤਰਤੀਬ

‘ਲੁਧਿਆਣਾ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ’; ‘ਭਾਈ ਮਈਆ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ’; ‘ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਐਂਗਲੋ-ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ’; ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’; ‘ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ’; ‘ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ’; ‘ਇੰਗਲਿਸ਼-ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ, ਬਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, (ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ) ਤੇ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਸਿਸਟ (ਸੰਪਾਦਕ), ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 1982’; ‘ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ’ ਆਦਿ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲੇ ਅਰਥ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਘੱਟ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਵ ਆਵਿਰਤੀ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਨਾ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਗ-ਸਿੱਧ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਰਤੀਬ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼, ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ-ਸਰਨ ਸਿੰਘ, 1954’ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ‘ਬਖ਼ਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ

ਐਂਗਲੋ-ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ 1953- ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ' ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਅਨੁਸਾਰ- ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਬਦਕ ਅਤੇ ਫਿਰ ਰੂਪਕੀ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤਰਤੀਬ ਕੇਵਲ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

1.7.2.3.2. ਤਕਨੀਕ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਅਰਥਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਕਨੀਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। 'ਲੁਧਿਆਣਾ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ'; 'ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ, ਬਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਪੁਰੀ, ਲਾਹੌਰ, 1922'; 'ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 1963'; 'ਐਂਗਲੋ ਗੁਰਮੁਖੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ, ਸਾਲਿਗ ਰਾਮ ਬਜਾਜ, ਲਾਹੌਰ, 1897'; 'ਐਂਗਲੋ-ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ, ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 1955'; 'ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ 1986'; 'ਹਿੰਦੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਪਟਿਆਲਾ, 1953'; 'ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਆਫ ਦ ਪੰਜਾਬੀ ਲੈਂਗੂਏਜ, ਐਲ. ਜਾਨਵੀਅਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 1854' ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ 'ਕਾਮੇ (.)' ਪਾ ਕੇ ਅਤੇ ਉਪ-ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਪਾ ਕੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕ੍ਰਮ-ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼, ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1899'; 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ'; 'ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਆਇ ਤੇ ਵਿਪਰਿਆਇ ਕੋਸ਼, ਗੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ, ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ, ਪਟਿਆਲਾ, 1968'; 'ਇੰਗਲਿਸ਼-ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ, ਬਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, (ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ) ਤੇ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਸਿਸਟ (ਸੰਪਾਦਕ), ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 1982' ਆਦਿ ਕੋਸ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 'ਸਮ ਅਰਥ ਕੋਸ਼, ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1969' ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਸਮਅਰਥ ਸ਼ਬਦ ਮਗਰੋਂ 'ਡੰਡੀ (I)' ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦੇ ਮੂਲ-ਅਰਥ ਜਾਂ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਗੋਲ ਬਰੈਕਟ ()' ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

1.7.2.4. ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਿੱਟਾ

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਥ ਦੀ ਆਵਿਰਤੀ-ਗਣਨਾ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਉਸ ਅਰਥ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਅਰਥ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਦੀ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਖੇੜੇ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਤਰਤੀਬ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ-ਬਹੁਤੇ ਫ਼ਰਕ ਨਾਲ ਹੋ ਵੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਇੱਥੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ:

ਡਾ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ ਅਨੁਸਾਰ:

“ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਜਿੱਥੇ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਕਿਸਮ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।” (ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ 143)

ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਅਨੁਸਾਰ:

“ਇਕ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁ-ਅਰਥਕ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਆਕਾਰ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।... ਵੈਸੇ ਬਹੁ-ਅਰਥਕ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ, ਹਰੇਕ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।” (ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ-ਕਲਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ 63)

ਡਾ. ਓ. ਪੀ. ਵਸਿਸ਼ਟ ਅਨੁਸਾਰ:

“ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਅਨੁਸਰਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ...ਕਈ ਵਾਰੀ... ਸਾਰੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਕੱਲ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਅਤੇ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਿਧਾਂਤ ਕੇਸ਼ੀ ਇਕਾਈ ਦੀ ਅਰਥ-ਆਵ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਅਰਥ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਲਨ ਦੀ ਘਟਦੇ ਮਹੱਤਵ ਅਨੁਸਾਰ ਤਰਤੀਬਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਅਰਥ ਅੰਤ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਲੰਕਾਰਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਾਧਾਰਣ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਯੋਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਆਮ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੁਰਲੱਭ ਪ੍ਰਯੋਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਤੇ ਸੈਖੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸਾਰਾਂਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹੀ ਤਰਤੀਬ ਸਰਬੋਤਮ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇ।” (ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 169)

ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨੀ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਬਹੁਅਰਥਕ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿੰਨੇ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਆਦਿ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਅਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸਗੋਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਭਿੰਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ‘ਹਿੰਦਸਿਆਂ’ ਅਤੇ ‘ਅੱਖਰਾਂ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਦੂਸਰੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਅਤੇ ‘ਕਾਮੇ (,)’ ਨਾਲ ਅਰਥ-ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

1.7.2.5. ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਆਵਿਰਤੀ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਦੇਣ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਚਾਰੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ’ਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ਦੂਜਾ :

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ

2.1. ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ : ਮੁਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੰਨ 2003 ਵਿੱਚ ਚੱਲੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕੋਸ਼ 2007 ਵਿੱਚ ‘ਮਨਮੰਦਰ ਸਿੰਘ’ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ 2007 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ‘ਮਲਵਈ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤਾਂ ਸਾਲਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹੀ ਰਚਿਤ ਹੋਈਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮਅਰਥੀ ‘ਮਲਵਈ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ‘ਮਲਵਈ’ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ‘ਟੀ.ਵੀ.’ ’ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਵੀ ਲਈ ਗਈ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉੱਪਰ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਛੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਲਾ ਪੰਨਾ ਖਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ’ਤੇ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਮੋਟੇ-ਕਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਨੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਨਾਂ ਅਤੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ’ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ-ਚਿੰਨ੍ਹ (Logo) ਲਗਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ’ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ’ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉੱਪਰ-ਵਿਚਕਾਰ ‘ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (1961 ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਐਕਟ ਨੰ: 35 ਤਹਿਤ ਸਥਾਪਿਤ)’ ਦੇ ਕਾਪੀ ਰਾਈਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਨਾਂ ਰੋਮਨ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ “MALWAI SHABAD KOSH (Punjabi)” ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ‘Edited by- MANMANDAR SINGH’ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਕੋਸ਼ ਦਾ ‘ISBN: 81-302-0102-X’ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਾਲ 2007 ਅਤੇ ਛਪੀਆਂ ‘550 ਕਾਪੀਆਂ’ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਮੁੱਲ ‘250.00’ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ‘ਡਾ. ਪਰਮ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ, ਰਜਿਸਟਰਾਰ,

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ' ਅਤੇ ਛਾਪਕ 'ਅਲਟ੍ਰੈਕਸ ਪ੍ਰਿੰਟ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼, ਪਟਿਆਲਾ' ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਬੋਪਾਰਾਏ, ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵੱਲੋਂ 'ਮੁੱਖ ਬੰਧ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ 'ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ' ਵੱਲੋਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ 'ਭਾਸ਼ਾ-ਸਿੱਖਿਆ' ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼' ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਗਲਾ ਪੰਨਾ ਖਾਲੀ ਹੈ। ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 'ੲ' ਤੋਂ 'ਸ' ਤੱਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ, ਮੁਖੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੁਆਰਾ 'ਭੂਮਿਕਾ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਉਪਬੋਲੀ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨ ਅਤੇ 'ਮਲਵਈ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 'ਹ' ਅਤੇ 'ਕ' ਉੱਤੇ ਮਨਮੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ 'ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ' ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ 'ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ' ਵਿੱਚ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼' ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 'ਖ' ਤੋਂ 'ਪ' ਤੱਕ 'ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਛਾਪਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਦੱਸਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ 'ਮਲਵਈ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖੇਤਰ, ਕੋਸ਼ ਦੀ ਤਕਨੀਕ, ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿਧੀ, 'ਮਲਵਈ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਛਾਣ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿਧੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦਾ ਮੂਲ ਪਾਠ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 1 ਤੋਂ 286 ਤੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਦਾ ਅਰੰਭ 'ੳ' ਪੱਟੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ-

ਉਆ¹ [ua] [ਸਕਿ] ਹੈ (ਜਿਵੇਂ : ਓਹ ਪੜ੍ਹਦਾ ਉਆ)

ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਅੰਤ 'ੜ' ਪੱਟੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ-

ੜੋਣਾ [ɽɔ᳚a][ਕਿਸ] ਅੜਾਉਣਾ, ਉੜਾਉਣਾ

ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਹਰੇਕ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਪੰਨੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ 'ਲ' ਅਤੇ 'ੜ' ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲ

ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 'ਲ' ਅਤੇ 'ਲ' ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਖਤਮ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸੇ ਪੰਨੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਪੰਨੇ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ 'ਤੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ, ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਂਝ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ 9000 ਦੇ ਲਗ-ਪਗ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹਨ।

'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ਪੰਨੇ ਦੇ ਉੱਪਰ-ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੇਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਪੰਨੇ ਨੂੰ ਦੋ ਕਾਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਕਾਲਮ ਵਿੱਚ ਮਲਵਈ ਬੋਲੀ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ '10 ਪੁਆਇੰਟ ਬੋਲਡ' ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਅੱਗੇ 'ਵੱਡੀ ਬਰੈਕਟ []' ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ 'ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਯੂਨੀ ਲਿਪੀ (IPA)' ਵਿੱਚ '10 ਪੁਆਇੰਟ ਇਟੈਲਿਕ' ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ '10 ਪੁਆਇੰਟ ਇਟੈਲਿਕ' ਵਿੱਚ 'ਵੱਡੀ ਬਰੈਕਟ []' ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵਿਸਤਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਵਾਕ 'ਗੋਲ ਬਰੈਕਟ ()' ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ 'ਕਾਮਾ (,)' ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਾਲ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਾਲ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਕੁੰਜੀ-ਸ਼ਬਦਾਂ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੰਨੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਖੱਬੀ ਅਤੇ ਸੱਜੀ ਨੁੱਕਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਪੰਨੇ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਅੱਖਰ ਦੀ ਪੱਟੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਪੰਨੇ 'ਤੇ 'ਕੁੰਜੀ-ਸ਼ਬਦ' ਅੰਕਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਪਹਿਲੇ ਕਾਲਮ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਕਾਲਮ ਦੇ ਆਖਰੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਹਰ ਪੰਨੇ ਦੀ ਖੱਬੀ ਅਤੇ ਸੱਜੀ ਨੁੱਕਰ ਤੇ 'ਕੁੰਜੀ-ਸ਼ਬਦ' ਵਜੋਂ ਦਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਕੁੰਜੀ-ਸ਼ਬਦਾਂ' ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਬਾਖੂਬੀ ਨਿਭਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਦੀ ਲੰਬਾਈ 21 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਚੌੜਾਈ 14.5 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਅਤੇ ਮੋਟਾਈ 2 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ (ਜਿਲਦ ਸਮੇਤ) ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੀ ਜਿਲਦ ਗੱਤੇ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਰੰਗ ਨੀਲਾ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬੀ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੀ ਜਿਲਦ ਦੇ ਅਗਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਂ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਮੋਟੇ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਨਾਂ 'ਸੰਪਾਦਕ: ਮਨਮੰਦਰ ਸਿੰਘ ਛੋਟੇ-ਅੱਖਰਾਂ ਅਤੇ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਲਦ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੇਠਾਂ 'ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ' ਦਾ 'ਪ੍ਰਤੀਕ-ਚਿੰਨ੍ਹ' (Logo) ਲਗਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਾਂ 'ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ' ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੀ ਜਿਲਦ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ 'ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ' ਦਾ 'ਪ੍ਰਤੀਕ ਚਿੰਨ੍ਹ' (Logo) ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

2.2. ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ : ਉਦੇਸ਼

ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਦੀਵਤਾ ਲਈ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਰੂਪ ਦੇਣਾ ਮੁਢਲੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹਿੱਤ 'ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ' ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਉਪਰਾਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੜੀ ਹੈ।

ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਗਿਆਨ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਕਾਰਨ ਨਵੀਂ ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਤਰਾਸ਼ੇ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਸਮੂਹ ਭਾਸ਼ਾਈ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਸਕੇ ਅਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਇਸ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ 'ਮਲਵਈ' ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਸ ਉਪਬੋਲੀ ਦੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲੇਖਕ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਮਲਵਈ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਖੇਤਰ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ 'ਮਲਵਈ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਦੀ ਸਮਝ ਲਈ 'ਮਲਵਈ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ 1947 ਦੀ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿਜਰਤ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਜਿੱਥੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਰਲਗੱਡ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ ਉੱਥੇ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ 'ਮਲਵਈ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ 'ਤੇ ਵੀ ਪਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ 'ਮਲਵਈ' ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰਿਕਾਰਡ ਵਜੋਂ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਵੀ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼' ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ।

2.3. ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ : ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ

2.3.1. ਸ਼ੀਰਸ਼ ਭਾਗ

2.3.1.1. ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ

ਸਮਗਰੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਲਵਾ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਲਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਪਲਬਧ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਖੇਤਰੀ-ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮਅਰਥੀ ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ, ਟੀ.ਵੀ. ’ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਵੀ ਲਈ ਗਈ ਹੈ।

ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ‘ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ :

“ਹਥਲੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਇੰਦਰਾਜ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਨਿਮਨ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਧੀ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਹੈ : ਹਰ ਇਕ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਮਲਵਈ ਬੋਲੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਅੱਗੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ ਦਾ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ 10 ਪੁਆਇੰਟ ਬੋਲਡ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ... ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਵੰਨਗੀ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਹੈ:

ਕੱਲ ਖੋਰਾ [kəll khora][ਵਿਸ਼ੇ] ਇਕੱਲਾ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੁਕੀਨਾ’

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਗ)

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦ, ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਉਪ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇ ਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਣਦੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਕੇ, ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਦੁਹਰਾਉ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਵੇਂ- ਉਗਾਹ/ ਉਗਾਹੀ, ਉਰੇ/ ਉਰੇ ਪਰੇ; ਸਗਤ/ ਸਗਤੀ, ਸੁੱਖ/ ਸੁੱਖ ਸਾਂਦ/ ਸੁੱਖ ਲੋਹਣੀ/ ਸੁੱਖੀ ਸਾਂਦੀ/ ਸੁੱਖੀ ਲੱਧਾ, ਸੁੰਨ/ ਸੁੰਨਸਰਾਂ/ ਸੁੰਨ ਬੱਟਾ/ ਸੁੰਨਮਸਾਨ/ ਸੁੰਨਮ ਸੁੰਨਾ/ ਸੁੰਨਾਂ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਉਗਾਹ, ਉਰੇ, ਸਗਤ, ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਸੁੰਨ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗੇਤਰ, ਪਿਛੇਤਰ ਲੱਗ ਕੇ ਬਣੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ-ਤਸੀਲ/ ਤਸੀਲਦਾਰ/ ਤਸੀਲਦਾਰੀ, ਤਿਲੁਕਣ/ ਤਿਲੁਕਣਬਾਜੀ/ ਤਿਲੁਕਣਾ/ ਤਿਲੁਕਮਾ ਆਦਿ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਲਏ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ, ਕਿਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ਆਦਿ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਸ਼ਬਦ ਨਾਂਵ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮਲਵਈ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੁੱਝ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਐਂ ਆਂ ਨਾ [ɛ̃änã][ਵਾਕਾਂ] ਇੰਝ ਹੈ ਨਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 17)

ਐਂਤਾਂ ਦੀਏ [ɔ̃tã die][ਵਾਕਾਂ] ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਕੱਢੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ

ਇੱਕ ਗਾਲ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 20)

ਰੈ ਕ ਨਾ [he kə na][ਵਾਕਾਂ] ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਕੋਲ ਹੋਣ ਜਾਂ

ਨਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 54)

ਰੈ ਨੀਂ [he nĩ][ਵਾਕਾਂ] ਹੈ ਨਹੀਂ, ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 54)

ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਰੂਪ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਹਥਲੇ ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੱਖ ਜਾਂ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹੋਣ, ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਲਵਈ ਬੋਲੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਆਮ ਲੋਕ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਬੋਲਦੇ ਹੋਣ। ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਮਲਵਈ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਵਾਲੇ

ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿਹੜੇ ਲਿਖਤੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਏ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮਾਝੇ ਵਿੱਚ ‘ਵ’ ਧੁਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਾਫ਼ੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਲਵਈ ਉਚਾਰਨ ਮੁਤਾਬਕ ਢਾਲੇ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਸ਼ਬਦ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ, ਮਲਵਈ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਲਵਈ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਬਦ “ਮੂੰਹ, ਸਿਰ, ਮੇਜ਼, ਕੁਰਸੀ, ਅਧਿਆਪਕ, ਲੋਹਾ, ਪਿੱਤਲ ਆਦਿ” ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।” (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ ੫)

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਕੇਵਲ ‘ਅ’ ਪੱਟੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗਾ: ਅੱਕਣਾ, ਅੱਖ ਮਟੱਕਾ, ਅਣਭੋਲ, ਅਨਰਥ, ਅਪਣੱਤ, ਆਖਣਾ, ਆਂਡਾ, ਆਲੂਣਾ।

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼’ ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ- ‘ਵ’ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ‘ਬ’ ਜਾਂ ‘ਵ’ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ‘ਮ’ ਆਦਿ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਰਥ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਦੇ ਅਰਥ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਸ ਰੂਪ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਕੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ। ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਸੁਤੇ-ਸਿੱਧ ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨਿਯਮਤ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨਾਲ ਅਰਥ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੰਘਾ [səggə][ਨਾਂਪੁ] ਮੰਜਾ ਬੁਣਨ ਸਮੇਂ ਵਾਣ ਦੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਤਿੰਨ ਛੇ

ਜਾਂ ਨੌਂ ਰੱਸੀਆਂ ਦਾ ਸਮੂਹ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 24)

ਸੰਘੀ [sʰɔggi][ਨਾਇ] ਗਲਾ, ਘੰਡੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 24)

‘ਮਲਵਈ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ‘ਸੰਘੀ’, ‘ਸੰਘਾ’ ਦਾ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ‘ਸੰਘਾ’ ਨਾਲ ਅਰਥ ਦੀ ਕੋਈ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ‘ਸੰਘਾ’ ਅਤੇ ‘ਸੰਘੀ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਸ’ ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ/ਸਮਾਨੀ, ਸੀਸਾ/ਸੀਸੀ, ਸੀਰਾ/ਸੀਰੀ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਵਖਰੇਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਉਚਾਰਨ, ਵਿਆਕਰਨਕ ਵੇਰਵੇ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਵੀ ਬੱਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ: ਸਿਰੜ/ਸਿਰੜੀ, ਸੁਆਰ/ਸੁਆਰੀ, ਸੁਬੇਦਾਰ/ਸੁਬੇਦਾਰੀ ਆਦਿ।

2.3.1.2. ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਜੋੜ (spellings) ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਰੱਖੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਮੁਤਾਬਕ “ਜੇਹੜਾ, ਕੇਹੜਾ, ਸੇਹਣਾ, ਕੈਹਣਾ, ਗੰਹ, ਸੌਂਹ....” ਦੇ ਜੋੜ ਉਚਾਰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਰੱਖੇ ਹਨ ਅਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਜੋੜ, “ਜਿਹੜਾ, ਕਿਹੜਾ, ਸੁਹਣਾ, ਕਹਿਣਾ, ਗਹੁ, ਸਹੁੰ....” ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇ। ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਲਈ ਇਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।” (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਧ)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਪੂਰੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੈਹਕਣਾ, ਸੈਹਚਾਰ, ਸੈਹ ਜਾਣਾ, ਸੈਹਜੇ, ਸੈਹਮ, ਸੈਹਮਣਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 42)

ਕੈਹਗਲ, ਕੈਹਣ ਸੁਣਨ, ਕੈਹਣਾ ਸੁਣਨਾ, ਕੈਹਣੀ, ਕੈਹਦਾ ਕਹੌਦਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 73)

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ‘ਸ’ ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ‘ਸਦਾਈ’ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ, ਇਸੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ‘ਸੁਦਾਅ’, ‘ਸੁਦਾਈ’ ਅਤੇ ‘ਸੁਦੈਣ’ ਨਾਲ ਇਕਰੂਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ‘ਸਦਾਅ’, ‘ਸਦਾਈ’ ਅਤੇ ‘ਸਦੈਣ’ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ

(ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ) ਦੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 192 ਅਤੇ 193 'ਤੇ ਦਰਜ ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ 'ਕ' ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ 'ਕੁਹਾਂਟ' ਅਤੇ 'ਕੁਹਾਂੜਾ' ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ‘ਵਿਉਤਬੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਨਿਯਮ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ‘ਜੋਹੜਾ’, ‘ਕੋਹੜਾ’ ਅਤੇ ‘ਸੋਹਣਾ’ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਇਸ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ‘ਮਲਵਈ’ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ‘ਤਿਰਸੀ-ਲਾਈਨ (/)’ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਂਘਾਰਾ/ਅੰਘਾਰਾ [ʊ̃gára/ə̃gára][ਨਾਂਪੁ] ਹੁੰਘਾਰਾ, ਗੱਲ ਸੁਣਦਿਆਂ

ਹੂੰ ਹੂੰ ਹਾਂ ਹਾਂ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 2)

ਸੰਮੁਲਨਾ/ਸੰਭਲਨਾ [səm̩lna/ sə̃mbəl̩na][ਕਿਆ] ਡਿਗਣ ਜਾਂ ਥਿੜਕਣ

ਤੋਂ ਬਚਣਾ, ਥੰਮ੍ਹਣਾ, ਰੁਕਣਾ, ਚੇਤੰਨ ਹੋਣਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 29)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਬਾਕੀ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਵਿਉਤਪਨ ਸ਼ਬਦ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਇਹਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਰੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੁਬਾਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੰਘਾਰਾ [ə̃gára][ਨਾਂਪੁ] ਹੁੰਘਾਰਾ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਸਮੇਂ ਗੱਲ

ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨਣ ਲਈ ਹਾਂ ਹਾਂ ਜਾਂ ਹੂੰ ਹੂੰ ਉੱਚਾਰਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 7)

ਸੰਭਲਨਾ [sə̃mbəl̩na][ਕਿਆ] ਚੇਤੰਨ ਹੋਣਾ, ਥਿੜਕਣ ਤੋਂ ਬਚਣਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 28)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਉਸ/ ਹੁਸ ਹੁਸ, ਉੱਘੜ ਦੁੱਘੜ/ ਅੱਗੜ ਦੁੱਘੜ, ਉੱਘੜ ਦੁਘੜ/ ਅੱਘੜ ਦੁਘੜ, ਉਘੜਾ ਦੁਘੜਾ/ ਅਘੜਾ ਦੁਘੜਾ; ਅਸਣੇ ਮਸਣੇ/ ਅਛਣੇ ਮਛਣੇ, ਅਟਕ/ ਅਟਕਾ, ਅਰਤਲਾ/ ਅੜਤਲਾ, ਅਰਲ/ ਅਲਲ, ਅਰਲੀ/ ਅਲਲੀ,

ਆਰੀ/ ਬਾਰੀ, ਆਲਾ/ ਬਾਲਾ; ਇਸ਼ਨੇ ਪਿਸ਼ਨੇ/ ਅਸ਼ਣੇ ਮਸ਼ਣੇ, ਏਕਣ/ ਇੱਕਣ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜ ਕੋਸ਼ ਦੀਆਂ ‘ਓ’, ‘ਅ’ ਅਤੇ ‘ਏ’ ਪੱਟੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਰਥ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਹੋਣੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਅਰਥ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

<u>ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ (1)</u>	<u>ਪੰਨਾ ਨੰ.</u>	<u>ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ (2)</u>	<u>ਪੰਨਾ ਨੰ.</u>
ਅੱਚੇਵਾਈ	2	ਅੱਚਵੀ	7
ਖਿੰਡਿਆ ਪੁੰਡਿਆ	2	ਖਿੰਡਿਆ-ਪੁੰਡਿਆ	7
ਉੱਚੀ	2	ਉਚੀ	3
ਉੱਤੋੜਤੀ	2	ਉਤੇੜਤੀ	2
ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ	2	ਅੱਗੇ ਪਿਛੇ	2
ਇਕ ਤੋਂ ਮਗਰ ਦੂਜਾ	2	ਇਕ ਮਗਰ ਦੂਜਾ	2

ਇਸ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਦੇ ਇੱਕੋ ਪੰਨੇ (ਪੰਨਾ ਨੰ. 2) ’ਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਏਨੀਆਂ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਦਰਜ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹੋਰ ਉਲਝਾ ਦੇਣਗੀਆਂ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਗ਼ਲਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਧਾਰਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਨਾ-ਕਾਬਲੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਗੁਨਾਹ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਪਰੂਫ਼-ਰੀਡਿੰਗ ਦੀਆਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਬ’ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਅੱਗੇ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਗ਼ਲਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ:

ਗਲਤ	ਮਲਵਈ ਕੇਸ਼	ਟਕਸਾਲੀ	ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼	ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼
ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ	ਪੰਨਾ ਨੰ.	ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ	ਪੰਨਾ ਨੰ.	ਜਿਲਦ
ਵਸੰਤੀ	214	ਬਸੰਤੀ	281	ਚੌਥੀ
ਇੱਛਿਆ	214	ਇੱਛਾ	96	ਪਹਿਲੀ
ਤਿਉਹਾਰ	214	ਤਿਉਹਾਰ	205	ਤੀਜੀ
ਨੌਹ	215	ਨੂੰਹ	612	ਤੀਜੀ
ਦਇਆ	215	ਦਯਾ	304	ਤੀਜੀ
ਰਫਤਾਰ	216	ਰਫਤਾਰ	415	ਪੰਜਵੀਂ
ਜ਼ਖਾਮ	216	ਜ਼ੁਕਾਮ	542	ਦੂਜੀ
ਰਾਏ	217	ਰਾਇ	435	ਪੰਜਵੀਂ
ਕਸੀ	219	ਕਹੀ	303	ਪਹਿਲੀ
ਕੜਾਹੀਆ	219	ਕੜਾਹੀ	407	ਪਹਿਲੀ

ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਸੁੱਧਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦਾ ਨਿਯਮ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਕੇਵਲ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਹੀ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਅਰਥ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵੀ, ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਇਕਰੂਪਤਾ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਮੁੱਖ-ਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਅਪਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ਜਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਦਲਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੇ 'ਕੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ' ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵਿਆਖਿਆ ਬਹੁਤ ਸੀਮਤ ਹੈ।

2.3.1.3. ਉਚਾਰਨ

ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਕੁੱਝ ਵਖਰੇਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਖਰੇਵਾਂ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਚਾਰਨ ਸਮੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਾਸਿਕਤਾ ਵੱਧ ਜਾਂ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੀ ਰੁਚੀ, ਦਬਾਅ ਜਾਂ ਕਈ ਹੋਰ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਭਿੰਨਤਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦੇ

ਹਨ। ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਇਲਾਕਾਈ ਵਰਤੋਂ ਮੁਤਾਬਕ ਸੀਮਤ ਜਿਹੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਚਾਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ‘ਮਲਵਈ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਵੀ ਕੁੱਝ ਨਿਵੇਕਲੀਆਂ ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ- ਮਲਵਈ ਵਿੱਚ ਕਈ ਧੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਨਾਸਿਕਤਾ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕਰਕੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਉਚਾਰ ਖੰਡ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰਵ ਧੁਨੀ ਲੇਪ ਵੱਲ ਝੁਕਾਅ ਹੈ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰੰਭ, ਵਿਚਕਾਰ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ‘ਹ’ ਦਾ ਉਚਾਰਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਵਿਅੰਜਨ ਧੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮਲਵਈ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੁੱਝ ਵਿਅੰਜਨ ਧੁਨੀਆਂ ਹੋਰ ਧੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਮਲਵਈ ਦੇ ਕੁੱਝ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਵੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਮਲਵਈ ਦੇ ਪੜਨਾਂਵ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪੜਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। ਇਸ ਲਈ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਹਰ ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ‘ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਧੁਨੀ ਲਿਪੀ (IPA)’ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ‘ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਧੁਨੀ ਲਿਪੀ’ ਵਿੱਚ ‘10 ਪੁਆਇੰਟ ਇਟੈਲਿਕ’ ਵਿੱਚ ‘ਸੁਕੇਅਰ ਬਰੈਕਟ []’ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਸਤੰਣਾ [səstəṇa][ਕਿਵ] ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਅਟਕਣਾ ਜਾਂ ਰੁਕਣਾ, ਥਕੇਵਾਂ

ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਠਹਿਰਨਾ, ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ [səhi səlamət][ਵਿਸ਼ੇ] ਠੀਕ ਠਾਕ, ਰਾਜ਼ੀ-ਬਾਜ਼ੀ,

ਸਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ, ਤੰਦਰੁਸਤ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ‘ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ’ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਉਪ ਸਿਰਲੇਖ ‘ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਉਚਾਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ:

(i) ਹਰ ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ‘ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਧੁਨੀ ਲਿਪੀ (IPA)’ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਚਾਰਨ ਕੁੰਜੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ੍ਰਵ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਵਿਅੰਜਨ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(ii) ‘ਅੱਧਕ’ ਲਈ ਦੁੱਤ ਧੁਨੀ ਪਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਦੱਭ [dábḥb][ਨਾਂਇ] ਖੜ੍ਹੇ ਪਾਈ ਵਿਚ ਉੱਗਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਕਿਸਮ

ਦਾ ਉੱਚਾ ਘਾਹ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 169)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਣਗੁੱਦੜਾ [səngudəɾə][ਵਿਸ਼ੇ] ਸੰਗੁੱਦੜਾ, ਮਿਸ਼ਰਤ (ਭੋਜਨ),

ਅਣਛਾਣਿਆ (ਆਟਾ ਵਰਗਾ), ਰਲਗੱਡ, (ਇੱਕੋ ਭਾਂਡੇ ਵਿੱਚ

ਗਜਾ ਕਰ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ) ਵੱਖ ਵੱਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭੋਜਨ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 25)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਦੁੱਤ ਧੁਨੀ ‘d’ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟਾ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ‘ਅੱਧਕ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉਚਾਰਨ ਵਿੱਚ ਦੁੱਤ ਧੁਨੀ ਪਾਈ ਗਈ ਹੈ:

ਹੜ ਹਰਾਮੀ [həɖd həɾami][ਵਿਸ਼ੇ] ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਕੀਨ,

ਕੰਮ ਤੋਂ ਟਲਣ ਵਾਲਾ, ਵਿਹਲੜ, ਅਰਾਮ ਪਸੰਦ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 47)

ਉਪਰੋਕਤ ਗ਼ਲਤੀ ਪਰੂਫ਼-ਰੀਡਿੰਗ ਦੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਿੱਲ੍ਹ, ਸੁਲੱਖਣਾ ਅਤੇ ਕੱਖ ਕਾਣ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ‘ਅੱਧਕ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਉਚਾਰਨ ਵਿੱਚ ਦੁੱਤ ਧੁਨੀ ਪਾਈ ਗਈ ਹੈ।

(iii) ‘ਬਿੰਦੀ’ ‘ਟਿੱਪੀ’ ਦੀ ਅਨੁਨਾਸਿਕਤਾ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੇ ਉੱਪਰ (˘) ਚਿੰਨ੍ਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪੰਗਾ [pəŋga][ਨਾਂਪੁ] ਛੇੜਖਾਨੀ, ਝਗੜਾ, ਚੁਭਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ,

ਗੁੱਝੀ ਸ਼ਰਾਰਤ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 193)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਕਲਬੰਦ [əkəlbənd][ਵਿਸ਼ੇ] ਅਕਲਮੰਦ, ਸੂਝਵਾਨ, ਸਿਆਣਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 6)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਅ’ ਪੱਟੀ ਦੇ ਅੰਗਲੀ ਸੰਗਲੀ, ਅੰਗੜਾਈ, ਅੱਗਿਓਂ, ਅੰਗੂਰ, ਅਟੰਕ, ਅਠਮੰਜਾ, ਅਡੰਬਰ, ਅਣੰਜਾ, ਅੰਤ ਸੂਬ ਨੀ, ਅੰਦਰਖਾਤੇ, ਅੰਦਰੇ, ਅੰਨ, ਅੰਨਦਾਣਾ, ਅੰਨਪਾਣੀ, ਅੰਧਾਲੀ, ਅੰਬਰ, ਅੰਬਰਸਰ, ਅੰਬਰਤ, ਅੰਬਰਤ ਵੇਲਾ ਅਤੇ ਅੜੰਗਣਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(iv) ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਧੁਨੀ ਉੱਤੇ (˘) ਚਿੰਨ੍ਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਿੱਧਰਾ [siddəɾa][ਵਿਸ਼ੇ] ਘੱਟ ਸਮਝ ਵਾਲਾ, ਭੇਲਾ, ਸਧਾਰਨ ਜਿਹਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 35)

(v) ਨੀਵੀਂ ਸੁਰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਧੁਨੀ ਉੱਤੇ (˘) ਚਿੰਨ੍ਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਗੰਢੇਲ [gəṇḍel][ਨਾਂਇ] ਗੰਢੇ ਦੀ ਬੀਜ ਨਲੀ, ਸਾਬਤ ਗੰਢੇ ਨੂੰ ਬੀਜਣ

ਨਾਲ ਉੱਪਰ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲਾ ਤਣਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 86)

(vi) ‘ਮਲਵਈ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਜੇ ‘ਹ’ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਲਘੂ ਸ੍ਰੀ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਵਿਅੰਜਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦੇਵਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਚਾਰਨ ਸਮੇਂ ਜੇ ਬਲ ‘ਹ’ ਧੁਨੀ ਤੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ‘ਹ’ ਨੂੰ ਵਿਅੰਜਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਬਲ ‘ਹ’ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਵਿਅੰਜਨ ਧੁਨੀ ਤੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ‘ਹ’ ਨੂੰ ਸੁਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਚਾਰਨ ਸਮੇਂ ਦੋਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਦ ਉਚਾਰਨ ਵਿਅੰਜਨ ਧੁਨੀ ਨਾਲ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਧੁਨੀ ਨਾਲ ਵੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਬਾਹਰ [bahar/bár]

ਸ਼ੈਹਰ [shahar/ shér]

ਬੋਹਲ [bohəl/ bół]

ਆਹਰ [ahar/ár]

ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਭਾਵੇਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਮਲਵਈ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਉਚਾਰਨ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਹੀ ਉਚਾਰਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਾਹਮੇਂ [sámē][ਕਿਵਿ] ਸਾਹਵੇਂ, ਸਾਹਮਣੇ, ਅੱਗੇ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 32)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੈਹਚਾਰ, ਸੈਹਮਣਾ ਅਤੇ ਕਾਹਲ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(vii) “ਹਥਲੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਜੋੜ (spellings), ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਰੱਖੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਮੁਤਾਬਕ “ਜੇਹੜਾ, ਕੇਹੜਾ, ਸੋਹਣਾ, ਕੈਹਣਾ, ਗੌਹ, ਸੌਹ...” ਦੇ ਜੋੜ ਉਚਾਰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਰੱਖੇ ਹਨ ਅਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਜੋੜ, “ਜਿਹੜਾ, ਕਿਹੜਾ, ਸੁਹਣਾ, ਕਹਿਣਾ, ਗਰੁ, ਸਹੁੰ...” ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇ। ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਲਈ ਇਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਕੋਲ ਸੁਰ (tone) ਦਾ ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।” (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ੫)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਪੂਰਨ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਚਾਰਨ ਵਜੋਂ ਉੱਪਰ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ‘ਜੇਹੜਾ, ਕਿਹੜਾ ਅਤੇ ਸੋਹਣਾ’ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

(viii) “ਮਲਵਈ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁੱਤ ਧੁਨੀ ਉਚਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਅੱਧਕ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਹੋ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇਖੋ:

<u>ਸ਼ਬਦ</u>	<u>ਉਚਾਰਨ</u>
ਲੋਟਾ	<i>loṭṭa</i>
ਗੋਡਾ	<i>goḍḍa</i>
ਗੋਦੀ	<i>goddi</i>
ਬੋਦਾ	<i>bodda</i>

ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਤਰਤਬੀਵਾਰ ਧੁਨੀਆਂ ‘ਟ’, ‘ਡ’, ‘ਦ’ ਅਤੇ ‘ਦ’ ਉਤੇ ਬਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਵਿਅੰਜਨ ਉੱਤੇ ਅੱਧਕ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਪਰ ਅਧਕ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਅੰਜਨ ਉੱਤੇ ਸ੍ਰ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਧਕ ਲਈ ਥਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ।”

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਧ-ਨ)

ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਥਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਦਲੀਲ ਮੰਨਣਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਸਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ:

ਲੋੱਟਾ [*loṭṭa*]

ਗੋੱਡਾ [*goḍḍa*]

ਗੋੱਦੀ [*goddi*]

ਬੋੱਦਾ [*bodda*]

ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਚਾਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁੱਝ ਤੱਥ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਲਘੂ ਸੰਰਚਨਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

(i) ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਹਰੇ ਉਚਾਰਨ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਇੰਦਰਾਜ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਜਾਂ ਵੱਧ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੋਣ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ‘ਤਿਰਛੀ ਲਕੀਰ (/)’ ਨਾਲ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਇੱਕ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਸੰਗ ਸਰਮ/ ਸੰਗ ਹਿਆ, ਸਗਤੀ/ ਸਗਤਾਈ, ਸੱਚੀ/

ਸੱਚੀਓਂ, ਸੱਪ ਸਲੂਟੀ/ ਸੱਪ ਸਲੁੰਡੀ/ ਸੱਪ ਸਪੇਲੀ; ਘੂਰਮਸੂਰੇ/ ਘੂਰਮਘੂਰੀ; ਚਕਾਚੁੰਧ/ ਚਕਾਚੁੰਧ, ਤਿਕੜੀ/ ਤਿਖੜੀ/ ਤਿਗੜੀ ਆਦਿ।

ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ 'ਸ' ਪੱਟੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਸੱਤ ਪਰਾਇਆ/ ਸੱਤ ਬਗਾਨੇ, ਸਬੇਰ/ ਸਬੇਰਾ/ ਸਬੇਰੇ/ ਸਬੇਰੇ-ਸਬੇਰੇ, ਸੰਭਰਬੋਣਾ/ ਸੰਭਰੋਣਾ, ਸਲੁਬਾ/ ਸਲੁਬਿਆ, ਸੜਾਕਣਾ/ ਸੜਕਣਾ, ਸੜਾਕਾ/ ਸੜਕਾ, ਸੜੀ ਸੁੰਡੀ/ ਸੜੀ ਬੁਸੀ, ਸਾਤੇ/ ਸਾਤੋਂ, ਸਿਉਣ/ ਸਿਓਂਣ, ਸਿਉਤਾ/ ਸਿਓਂਤਾ, ਸਿੱਧਾ ਸਤੋਰ/ ਸਿੱਧਾ ਸਪਾਟ, ਸੁੱਚ/ ਸੁੱਚਮ ਅਤੇ ਸੁਰਕੜਾ/ ਸੁੜਕੜਾ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

(ii) ਜੇ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਕੈਡੀ ਅਤੇ ਕਬੱਡੀ; ਅਰਲੀ ਅਤੇ ਅਲਲੀ ਆਦਿ ਵਰਨ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਮੇਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜੇ ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ 'ਤਿਰਛੀ ਲਕੀਰ (/)' ਨਾਲ ਆ ਵੀ ਗਏ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵੀ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਮਿਲੇਗਾ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਭਾਵ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ, ਜੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- ਕਬਿੰਜਮਾਂ/ ਕਮੰਜਮਾਂ, ਕਬਿੰਜਾ/ ਕਮੰਜਾ, ਕਰਲੋਣਾ/ ਕਲੋਣਾ, ਕਾਸ ਤੇ/ ਕਾਸਤੋਂ, ਕਿੱਕਣ/ ਕਿਕੂੰ। ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਰਾਹੀਂ ਪਰਗਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਅਤੇ ਅਰਥਗਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰਕੇ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹਰ ਵਾਰ ਪੂਰੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਅਤੇ ਅਰਥਗਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 'ਕ' ਪੱਟੀ ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ ਕਿਰਲਾ/ਕਿਲਲਾ ਇਸ ਦਾ ਅਪਵਾਦ ਵੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਸ ਨਿਯਮ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਤਿਰਛੀ ਲਕੀਰ (/)’ ਨਾਲ ਅਤੇ ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਤੌਰ ‘ਤੇ, ਦੋਵਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਨਿਯਮ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਡੀ/ਕਬੱਡੀ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਉਦਾਹਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ‘ਕਬੱਡੀ’ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(iii) ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

‘ਸੱਤ’¹ [sətt] *n.m.* same as ਸੱਚ

ਸੱਤ² *adj.* seven” (ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼ 81)

ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾਂ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੱਲ¹ [əll][ਨਾਂਇ] ਚੇੜ, ਰੁਨਾਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚਿੜਾਉਣ ਲਈ ਪਾਇਆ ਨਾਮ

ਅੱਲ² [əll][ਸੰਬੰ] ਵੱਲ (ਜਿਵੇਂ : ਨਰੈਣੇ ਨੂੰ ਆਥਣੇ ਮੇਰੇ ਅੱਲ ਭੇਜ ਦੀ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 13)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਡਾ, ਆਰੀ; ਸਈ, ਸਾਂਝੀ, ਸਾਨ, ਸੂਤ, ਸੇਬਾ; ਹਬਾਈ; ਕੰਡਿਆਲਾ; ਕਿੱਕਰ, ਕੋਰਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

2.3.1.4. ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਤੋਂ ਅੱਗੇ, ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਬਾਰੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ‘10 ਪੁਆਇੰਟ ਇਟੈਲਿਕ’ ਵਿੱਚ ‘ਸੁਕੋਅਰ ਬਰੈਕਟ []’ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਸਤੋਣਾ [səstəṇa][ਕਿਵ] ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਅਟਕਣਾ ਜਾਂ ਰੁਕਣਾ, ਥਕੇਵਾਂ

ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਠਹਿਰਨਾ, ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ [səhi səlamət][ਵਿਸ਼ੇ] ਠੀਕ ਠਾਕ, ਰਾਜ਼ੀ-ਬਾਜ਼ੀ,

ਸਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ, ਤੰਦਰੁਸਤ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਜੋ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਰਤੇ

ਗਏ ਹੋਣ, ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯੋਗਕਰਤਾ ਨੂੰ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਐਖ ਜਾਂ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ‘ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ’ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਲਘੂ ਸੰਰਚਨਾ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਨਾਂਵ ਪੁਲਿੰਗ, ਨਾਂਵ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ, ਕਿਰਿਆ (ਸਕਰਮਕ, ਅਕਰਮਕ), ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ, ਵਿਸਮਿਕ, ਪੜਨਾਂਵ, ਸੰਬੰਧਕ, ਯੋਜਕ ਆਦਿ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਵਿਸ਼ੇ, ਕਿਵਿ, ਨਾਂਪੁ, ਨਾਂਇ, ਕਿਅ, ਕਿਸ, ਸਕਿ, ਵਿਸ, ਪੜ, ਸੰਬੰ ਅਤੇ ਯੋਜ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਵਚਨ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਇੱਕਵਚਨ ਜਾਂ ਬਹੁਵਚਨ ਹੋਣ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਬਾਰ [sabar][ਨਾਂਪੁ] ਅਸਵਾਰ, ਸਵਾਰ, ਘੋੜੇ ਉਠ ਵਗੈਰਾ ਉਤੇ

ਚੜ੍ਹਿਆ ਮਨੁੱਖ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 28)

ਮਲਵਈ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਦੋਵਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਵਚਨ ਰੂਪ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਵਚਨ ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਵਚਨੀ ਬਣਤਰ ਕੁੱਝ ਅਸਧਾਰਨ ਹੋਵੇ।

ਮਲਵਈ ਦੇ ਕੁੱਝ ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨਿਯਮਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- ਆਪਾਂ ਆਦਿ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਕੇ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਆਪਾਂ [apā][ਪੜ] ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 16)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਆਪਾਂ [apā][ਪੜ] ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ (ਕੇਵਲ ਬਹੁ-ਵਚਨ)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਰੂਪ ਪੁਲਿੰਗ (ਪੁ.) ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ (ਇ.) ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਹੇਲਪੁਣਾ [sahelpuna][ਨਾਂਪੁ] (ਇਸਤਰੀਆਂ ਦਾ) ਆਪਸੀ

ਮਿੱਤਰਤਾ ਦਾ ਸੰਬੰਧ, ਦੇਸਤੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਸਹੇਲੀ [saheli][ਨਾਂਇ] ਮਿੱਤਰਤਾ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ,

ਸਾਥਣ, ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਕੋਸ਼ ਦੀ ਲਘੂ ਸੰਰਚਨਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਗਿਆਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਲਿੰਗਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ (ਵਿਸ਼ੇ) ਸੰਕੇਤ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਨੱਖੀ [kanakkhi][ਵਿਸ਼ੇ] ਟੇਢੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ, ਭੈਂਗੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 60)

ਕੰਨਪਾਟਾ [kannpatta][ਵਿਸ਼ੇ] ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁੰਦਰਾਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ,

ਜੋਗੀ, ਗੋਰਖ ਪੰਥੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 60)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਆਰ¹[á][ਨਾਂਇ] ਰਾਅ, ਹੋਕਾ, ਅਫਸੋਸ ਵਿਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਭਰਵਾਂ ਸਾਹ

ਆਰ²[á][ਵਿਸ਼ੇ] ਇਹ, ਨੇੜੇ ਪਈ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਕੀਤਾ ਇਸ਼ਾਰਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 15)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਆਡਾ¹[adda][ਵਿਸ਼ੇ] ਤਿਰਛਾ, ਟੇਢੇ ਰੁਖ

ਆਡਾ²[adda][ਨਾਂਪੁ] ਟੱਕਰ, ਮੁਕਾਬਲਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 16)

ਸਾਨ¹[san][ਨਾਂਪੁ] ਹੋਸ਼ ਹਵਾਸ; ਇਹਸਾਨ, ਨੇਕੀ ਦਾ ਕੰਮ, ਉਪਕਾਰ

ਸਾਨ²[san][ਵਿਸ਼ੇ] ਅਸਾਨ, ਸੌਖਾ, ਸੁਖਾਲਾ, ਬਿਨਾ ਕਸਟ ਹੋਣ ਵਾਲਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 33)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਰ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਰਲਗੱਡ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਤਿੰਨ ਰੂਪ ਕਿਰਿਆ ਅਕਰਮਕ (ਕਿਅ), ਕਿਰਿਆ ਸਕਰਮਕ (ਕਿਸ) ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ (ਸਕਿ) ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਕਰਮਕ ਅਤੇ ਅਕਰਮਕ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

‘ਮਲਵਈ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਯੋਜਕ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਕ ਆਦਿ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਗਾਂ [sagã]/[ਯੋਜ] ਸਗੋਂ, ਬਲਕਿ, ਪਰ, ਲੇਕਨ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 24)

ਕਿਆਂ [kiã]/[ਸੰਬੰ] ਦਿਆਂ (ਜਿਵੇਂ: ਘੋਟੇ ਕਿਆਂ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਨੇ ਬੱਢਿਆ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 68)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਫਿਰ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ‘ਸੁਕੇਅਰ ਬਰੈਕਟ []’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਨਿਖੇੜਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਕੱਠਾ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ (ਕਿਵਿ), ਨਾਂਵ-ਪੁਲਿੰਗ (ਨਾਂਪੁ), ਨਾਂਵ-ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ (ਨਾਂਇ), ਕਿਰਿਆ ਸਕਰਮਕ (ਕਿਸ), ਕਿਰਿਆ ਅਕਰਮਕ (ਕਿਅ), ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ (ਸਕਿ) ਆਦਿ। ਇਸ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

2.3.2. ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼’ ਦੇ ਹਰ ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ ਅਤੇ ‘10 ਟਾਈਪ ਪੁਆਇੰਟ ਨਾਰਮਲ’ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੱਲ ਖੋਰਾ [kall khora] [ਵਿਸ਼ੇ] ਇਕੱਲਾ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੁਕੀਨ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 64)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ

ਵਾਲੇ ਪਰਿਆਇਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਹੂਰ [*ṣəhur*] [ਨਾਂਪੁ] ਸਹੂਰ, ਚੱਜ ਸਿਆਣਪ, ਸਲੀਕਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 44)

ਸਕਾਰ [*ṣəkar*] [ਨਾਂਪੁ] ਸਿਕਾਰ, ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਜਾਂ ਪੰਛੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ

ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 44)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਕਾਰੀ/ ਸਿਕਾਰੀ; ਸਕੀਨ/ ਸੁਕੀਨ; ਸਕੀਨਣ/ ਸੁਕੀਨਣ; ਸਕੀਨੀ/ ਸੁਕੀਨੀ; ਸਕੈਤ/ ਸਿਕਾਇਤ; ਸੰਗਾਰ/ ਸਿੰਗਾਰ; ਸੰਗਾਰਨਾ/ ਸਿੰਗਾਰਨਾ; ਸਤਾਨ/ ਸੈਤਾਨ; ਸਤਾਨੀ/ ਸੈਤਾਨੀ; ਸਤਾਬੀ/ ਸਿਤਾਬੀ; ਸਨਾਕਤ/ ਸਨਾਖਤ; ਸਨਾਨ/ ਇਸਨਾਨ; ਸਪੱਟੇ/ ਛੜੱਪੇ; ਸਪਾਸ਼ਪ/ ਛਪਾ ਛਪ; ਸਾਹੀ/ ਸਿਆਹੀ; ਸਾਂਦਾ/ ਛਾਂਦਾ; ਸਾਬਾ, ਸਾਬਾਸੇ/ ਸਾਵਾ, ਸਾਵਾਸ; ਸਾਮਲਾਟ/ ਸਾਮਲਾਤ; ਸਿਆਰ/ ਹੁਸਿਆਰ; ਸਿਆਰੀ/ ਹੁਸਿਆਰੀ; ਸੁਰੁਲੀ/ ਛੁਰੁਲੀ; ਸੂਸਕ/ ਛੂਛਕ; ਸੌਕ/ ਸੌਕ; ਸੌਕੀ/ ਸੌਕੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ 'ਸ਼' ਪੱਟੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਇਸ ਪੱਟੀ ਦੇ ਕੁੱਲ 44 ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 27 ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਪੱਟੇ [*ṣapṭe*] [ਨਾਂਪੁ] ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ, ਛੜੱਪੇ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 44)

ਸਾਹ ਕਾਲਾ/ਕਾਲਾ ਸਾਹ [*śa kaḷa/ kaḷa śa*] [ਵਿਸ਼ੇ] ਗੂੜ੍ਹਾ ਕਾਲਾ,

ਸਿਆਹ ਕਾਲਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 44)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਠੜੀ, ਗਲਾਕੜ, ਗੜਾਂਗਾਂ, ਗਿਲਝ ਅਤੇ ਗਹਿਰ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ-ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਗਲੱਫੜੀ [*galaffari*] [ਨਾਂਇ] ਗਲਵੱਕੜੀ, ਬਾਹਵਾਂ ਦੇ ਕਲਾਵੇ

ਵਿਚ ਲੈਣ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 88)

ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਗਲਾਕੜ/ਗਲਾਖੜ [galakəṛ/ galakhəṛ] [ਵਿਸ਼ੇ] ਬਹੁਤੀਆਂ

ਗੱਲਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਗਾਲੜੀ, ਗਲਾਧੜ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 88)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਕਾਮੇ (,)' ਨਾਲ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਵਾਲੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਨਾਲ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਬੱਸ [bāss] [ਨਾਂਇ] ਵੱਸ; ਕਬਜ਼ਾ, ਅਖਤਿਆਰ; ਮੋਟਰ ਗੱਡੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 214)

ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਬਕੋਣਾ [bakōṇa] [ਕਿਸ] ਵਿਕਾਉਣਾ, ਵੇਚਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਣਾ,

ਬਕਵਾਸ ਕਰਾਉਣਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 216)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਰਥ 'ਬਕਵਾਸ ਕਰਵਾਉਣਾ' ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਅਰਥ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਟਾ¹, ਬਟੋਣਾ, ਬੱਤ ਚੜ੍ਹਨੀ, ਬਨ੍ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਬਾਂਗ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਕੇਵਲ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਬਸ਼ਰਮ [baṣarəm] [ਵਿਸ਼ੇ] ਬੇਸ਼ਰਮ, ਬੇਹਯਾ, ਢੀਠ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 215)

ਬਕਸੂਆ [bakṣua] [ਨਾਂਪੁ] ਸੇਫਟੀ ਪਿੰਨ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 215)

ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਤਤਸਮ ਅਤੇ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਰਚਮਿਚ ਗਏ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਕੇਵਲ ਦੂਸਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦੇਣਾ ਜੋ ਅਜੇ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

2.3.2.1. ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਵੀ ਭਾਵੇਂ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉੱਥੇ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਸਤੋਣਾ [sastṇa] [ਕਿਅ] ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਅਟਕਣਾ ਜਾਂ ਰੁਕਣਾ, ਥਕੇਵਾਂ

ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਠਹਿਰਨਾ, ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੇ ਵਰਣਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਵੀ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਾਰ੍ਯਸਤੀ [sārsati] [ਨਾਇ] ਸਾਦ੍ਯਸਤੀ, ਦੁੱਖ ਕਸ਼ਟ ਅਤੇ ਤੰਗੀ ਦਾ

ਸਮਾਂ, ਮਾੜੇ ਦਿਨ, ਬਿਮਾਰੀ ਜਾਂ ਜ਼ਹਿਮਤ ਜੋ ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਸਾਲ

ਮਗਰੋਂ ਟਲਦੀ ਹੈ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 34)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾ, ਸੁਆ, ਸੇਪੀ, ਸੌਕਣ, ਸੂਸ਼ਕ; ਕੱਚੀ ਕੈਲ, ਕੁਆਰੀ ਰੋਟੀ; ਗੰਡ; ਜਾਗੋ; ਝੰਬੜਮਾਟਾ ਅਤੇ ਨਰੜ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਲਵਈ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚਕ ਬਣ ਚੁੱਕੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਮਲਵਈ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾ ਕੇ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਆੜ ਲੋਹਣੀ [ar lōni] [ਕਿਸ] ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਇਹਸਾਨ

ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਦੇਣਦਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੌਕੇ ਤੇ ਲਈ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ

ਵਧ ਮੋੜਨੀ, ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਆਏ ਨਿਓਂਦਰੇ

ਤੋਂ ਵਧ ਨਿਓਂਦਰਾ ਮੇੜਨਾ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 17)

ਗੱਠ [gəṭh][ਨਾਇ] ਗੰਢ, ਵਿਆਹ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੀ ਚਿੱਠੀ; ਪੰਡ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 86)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਸਮਝਣਯੋਗ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਮਲ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਰਥ ਪੱਧਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤਸੱਲੀਬਖ਼ਸ਼ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਅਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਬੋਲੇੜੇ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਆ/ਉਆਹ [ua/há][ਵਿਸ] ਹੈਰਾਨੀ ਜਾਂ ਅਚਾਨਕ ਆਏ ਕਸ਼ਟ

ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸ਼ਬਦ, ਹੈਂ ਇਹ ਕੀ

ਹੋਇਆ, ਅਸਚਰਜਤਾ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 1)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਬੋਲੇੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਯੋਗਦਾਨ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਕਲਨਾ [ukkəṭna][ਕਿਆ] ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਚੱਲਣ ਨਾਲ ਗਿੱਲੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ

ਬੂਟਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੜਾਂ ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲ ਆਉਣੀਆਂ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 1)

ਇਸ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮੋਟੇ ਕੀਤੇ 'ਧਰਤੀ' ਅਤੇ 'ਵਿਚੋਂ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਾਧੂ ਭਰਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਢਿੱਲਿਆਂ ਕਰ ਕੇ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪਤਾ ਦੇ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਆਪਾ, ਸੀਂਢਲ, ਸੈਂਕਲ ਅਤੇ ਕੁੜਤੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੋਲੇੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਸ ਲਈ ਭੁਲੇਖਾ ਸਿਰਜਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਹੀ ਅਰਥ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ 'ਕੋਈ ਹੋਰ' ਜਾਂ 'ਗ਼ਲਤ' ਅਰਥ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਭਾਵ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਸਣ [kasən][ਨਾਂਇ] ਚਰਖੇ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਫਲੜਾਂ ਉੱਪਰ ਤਣੀ ਹੋਈ

ਰੱਸੀ, ਚਰਖੇ ਦੀ ਮਾਲੂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਰੱਸੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 55)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੁੱਝ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਧੂਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੁਰਸੀ [kursi][ਨਾਂਇ] ਜਮੀਨ ਦੀ ਸਤ੍ਹਾ ਤੋਂ ਮਕਾਨ ਦੇ ਫਰਸ਼ ਦੀ ਉਚਾਈ,

ਚਾਰ ਪਾਵਿਆਂ ਵਾਲੀ ਬੈਠਣ ਵਾਲੀ ਚੌਕੀ ਦੀ ਇਕ ਕਿਸਮ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 71)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ 'ਕੁਰਸੀ' ਲਈ ਦੂਸਰੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਦਰਜ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ 'ਚਾਰ ਪਾਵਿਆਂ ਵਾਲੀ ਬੈਠਣ ਵਾਲੀ ਚੌਕੀ ਦੀ ਇਕ ਕਿਸਮ' ਅਧੂਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ 'ਕੁਰਸੀ' ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ 'ਸਟੂਲ', 'ਪਟੜੀ' ਜਾਂ 'ਪੀੜ੍ਹੀ' ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ 'ਬਾਹਾਂ' ਅਤੇ 'ਢੋਅ' ਦੇ ਅਰਥਗਤ ਲੱਛਣ ਵੀ ਸੰਮਿਲਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਸੁੰਭੀ, ਕਹਾਰ, ਕੰਗਣਾ; ਖਤਾਨ ਅਤੇ ਗਾਹ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਰਥ-ਬੋਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਾ ਰਹੇ, ਜਿਵੇਂ:

ਚੰਗੇਰ [cəger][ਨਾਂਇ] ਛਿੱਕੂ, ਬਾਂਸ ਸਰਕੜੇ ਦੀ ਬਣੀ ਟੋਕਰੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 104)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ 'ਚੰਗੇਰ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਛਿੱਕੂ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਸੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ 'ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 108' ਤੋਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ,

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਚੱਜ [cajj][ਨਾਂਪੁ] ਸ਼ੁਰੂ, ਢੰਗ, ਜਾਂਚ, ਵੱਲ, ਸਮਝ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 104)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ 'ਚੱਜ' ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਜ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਤਾਂ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਦਾ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ 'ਚੱਜ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੱਲੀ; ਟੀਂਡੇ ਆਦਿ ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੁਤਾਹੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਰਲ, ਸਧਾਰਨ ਅਤੇ ਆਮ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਆ ਸਕਣ, ਜਿਵੇਂ:

ਓਡ [od][ਨਾਂਪੁ] ਇਕ ਟੱਪਰੀਵਾਸ ਜਾਤੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਸਮੇਤ

ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਤੇ ਘੁੰਮ ਫਿਰ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 5)

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਸੌਖੇ ਅਤੇ ਆਮ ਸਮਝ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਕੰਮ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਚੱਕਰੀ ਦੋਸ' ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੋਜਾ/ਸੋਜ [sojja/soj][ਨਾਂਪੁ] ਸੋਜਸ਼, ਸੱਟਫੇਟ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਬਿਮਾਰੀ

ਕਾਰਨ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅੰਗ ਦਾ ਸੁੱਜ ਜਾਣ ਦਾ ਭਾਵ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 42)

ਸੁੱਬ [sub][ਨਾਂਪੁ] (ਭਰੀ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲਈ) ਨਾੜ ਦੀ ਵੱਟੀ ਬੋੜ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 39)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ 'ਸੋਜਾ/ਸੋਜ' ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਵਾਕੰਸ਼ 'ਸੁੱਜ ਜਾਣ ਦਾ ਭਾਵ' ਵਿੱਚ, ਉਹ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦਰਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਸਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ 'ਸੁੱਬ' ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਵਿੱਚ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਨਾੜ’ ਅਤੇ ‘ਬੇੜ’ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ‘ਸੁੱਬ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕੀਨ, ਸ਼ਕੀਨਣ, ਚਣੇਣਾ; ਘੜਬੋਣਾ, ਘੜਮਾਂ; ਛਾਂਗ, ਛਾਂਟੀ, ਛਾਣ, ਛਾਨਣਾ ਅਤੇ ਜਜਮਾਨਣੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਚਿਤਰ ਉਘੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨਿਯਮਤਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਗਮਾਂਢੀ [gamāṁḍī][ਨਾਂਪੁ] ਗਵਾਂਢ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ

ਨਾਲ ਵਾਲੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 87)

ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਰਥ ਤੁਰੰਤ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਰਥ ਦੀ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਗੱਡਾ [gadda][ਨਾਂਪੁ] ਭਾਰ ਢੇਣ ਵਾਲੀ ਬੈਲ ਗੱਡੀ, ਬਲਦਾਂ ਨਾਲ ਖਿੱਚਿਆ

ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਠੇਲ੍ਹਾ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 86)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸ਼ਬਦ ‘ਬੈਲ ਗੱਡੀ’, ‘ਗੱਡੇ’ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ‘ਬਲਦਾਂ ਨਾਲ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ’ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਬਲਦਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਿੱਚੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ‘ਠੇਲ੍ਹੇ’ ਦਾ ਅਕਾਰ ਗੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਲਿਖੇ ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

ਛਾਣ [chān.][ਨਾਂਪੁ] ਛਾਣ ਕੇ ਕੱਢਿਆ ਆਟੇ ਦਾ ਬੂਰਾ, ਛਾਨਣ ਨਾਲ ਵਾਧੂ

ਨਿਕਲੀ ਚੀਜ਼

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 117)

‘ਛਾਣ’ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ‘ਛਾਣ’ ਅਤੇ ‘ਛਾਨਣ’ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਅਰਥ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ‘ਛਾਣ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਖਣ ਲਈ ਤਾਂ ਕੋਸ਼ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ‘ਛਾਣ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦੁਬਾਰਾ ‘ਛਾਣ’ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਮਿਲਣਗੇ ਤਾਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਹੀ ਪਵੇਗੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੋਲੀ; ਟਸਰ, ਟਾਂਟਾਂ, ਟਿੰਡ; ਠਕੋਣਾ ਅਤੇ ਡੰਡਾ

ਭੁੱਕ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨੀਆਂ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ।

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬਨਸਪਤੀ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਬਨਸਪਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਮ ਹੀ ‘ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਘਾਹ’, ‘ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਫਲ’, ‘ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਬਜੀ’, ‘ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਜੰਗਲੀ ਦਰਖਤ’ ਆਦਿ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਾਹੀ [kahi][ਨਾਂਇ] ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਘਾਹ	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 66)
ਖਰੋਟ [kharot][ਨਾਂਪੁ] ਅਖਰੋਟ, ਇਕ ਦਰਖਤ ਦਾ ਫਲ	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 79)
ਛੂਈ ਮੂਈ [chui mui][ਨਾਂਇ] ਲਾਜਵੰਤੀ, ਇਕ ਪੌਦੇ ਦਾ ਨਾਮ	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 119)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਰੂਪ, ਪਰਕਾਰ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਲਿਆ ਸਹਾਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਏਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭੋਜਨ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ, ਦਵਾਈਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਯੋਗ, ਉਪਯੋਗਤਾ/ਗੈਰ-ਉਪਯੋਗਤਾ, ਕੁਦਰਤੀ/ਜੰਗਲੀ ਆਦਿ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਬਨਸਪਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੱਕ [akk][ਨਾਂਪੁ] ਘੱਟ ਪਾਣੀ ਵਾਲੀ ਭੋ ਵਿਚ ਉੱਗਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਬੂਟਾ,	
ਦਵਾਈਆਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਬੂਟਾ	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 6)
ਸਟਾਲੂ [ṣṭála][ਵਿਸ਼ੇ] ਬਰਸੀਮ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਖਾਣ ਲਈ ਹਰੇ ਚਾਰੇ	
ਦੀ ਇਕ ਕਿਸਮ	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 44)
ਜੌਂ [jō][ਨਾਂਪੁ] ਅਨਾਜ ਦੀ ਇਕ ਕਿਸਮ, ਕਣਕ ਵਰਗੀ ਇਕ ਫਸਲ	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 129)
ਟਾਹਲੀ [táli][ਨਾਂਇ] ਸੀਸਮ, ਦਰਖਤ ਦੀ ਇਕ ਕਿਸਮ ਜਿਸਦੀ	

ਲੱਕੜ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 136)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਸਥਾਨ, ਵਰਤੋਂ ਖੇਤਰ, ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਤੁਲਨਾ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਇਹ ਅਰਥ ਵਧੇਰੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਰਥਗਤ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਰਬਪੱਖੀ ਲੱਛਣਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਪੂਰਨ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ ‘ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ’, ‘ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰ’, ‘ਪੰਛੀ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ’, ‘ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕੀੜਾ’ ਆਦਿ ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹਰਨ [haran][ਨਾਂਪੁ] ਹਿਰਨ, ਮਿਰਗ, ਇੱਕ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 49)

ਕੁੱਕੜ [kukkə][ਨਾਂਪੁ] ਮੁਰਗਾ, ਇੱਕ ਪਾਲਤੂ ਪੰਛੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 70)

ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੁੱਤਾ [kutta][ਨਾਂਪੁ] ...; ਗਿੱਦੜ ਦੀ ਨਸਲ ਦਾ ਇੱਕ ਜਾਨਵਰ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 71)

ਚਕਚੁੰਧਰ [cakcūdar][ਨਾਂਇ] ਛਛੂੰਦਰ, ਚੂਹੇ ਵਰਗਾ ਇੱਕ ਜਾਨਵਰ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 103)

ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਸ਼ਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਗਿਲੜ [gīlj][ਨਾਂਇ] ਗਿੱਧ, ਗਿਰਝ, ਮਰੇ ਹੋਏ ਜਾਨਵਰ ਖਾਣ

ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਪੰਛੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 91)

ਜੁਆਂ [juā][ਨਾਂਇ] ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲਾ ਵਿੱਚ ਪਸੀਨੇ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਏ

ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੀੜੇ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 128)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੰਛੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੂੰਜ [kūj][ਨਾਂਇ] ਲੰਮੀ ਗਰਦਨ ਅਤੇ ਲੰਮੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਵਾਲਾ

ਸਫੇਦ ਰੰਗ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਪੰਛੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 72)

ਟਟ੍ਰੀਰੀ [təṭīri][ਨਾਇ] ਲੰਮੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪੰਛੀ, ਪਾਣੀ ਦੇ

ਕਿਨਾਰੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਚਿੜੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 135)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਰੂਪ, ਰੰਗ, ਅਕਾਰ, ਜਾਤੀ, ਸਰੀਰਕ ਬਣਤਰ, ਆਦਤਾਂ, ਉਤਪਤੀ, ਭੌਤਿਕ ਲੱਛਣ, ਉਪਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮਹੱਤਵ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਕੋਸ਼ੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਾਨਵਰਾਂ ਜਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਤਕਨੀਕੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੜੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੱਲਰ [kallār][ਨਾਪੁ] ਸ਼ੇਰੇ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਬੰਜਰ, ਖੇਤੀ ਦੇ ਅਯੋਗ

ਧਰਤੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 64)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ‘ਜ਼ਮੀਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ੇਰੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਖੇਤੀ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ’ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਡਿਆਲਾ, ਕੜਬ, ਕਾਲ ਤਖਤ ਅਤੇ ਕੋਹਲੂ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

2.3.2.2. ਸਮੀਕਰਨ

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਵਰਣਨ ਵਿਧੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਪਰਿਆਇ ਰੂਪ) ਰਾਹੀਂ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਹੇਲਪੁਣਾ [səhelpuṇa][ਨਾਪੁ] (ਇਸਤਰੀਆਂ ਦਾ) ਆਪਸੀ ਮਿੱਤਰਤਾ ਦਾ

ਸੰਬੰਧ, ਦੋਸਤੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਸਕਾ ਸੋਧਰਾ [saka sódra][ਨਾਪੁ] ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਤੋਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ, ਸੰਬੰਧੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਸੰਚਾ [sāca][ਨਾਂਪੁ] ਸੱਚਾ, ਇੱਟਾਂ ਪੱਥਣ ਵਾਲਾ ਔਜ਼ਾਰ, ਠੱਪਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 25)

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੰਗਲ [sāḡal][ਨਾਂਪੁ] ਮੱਝ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲਈ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾਈ ਲੋਹੇ ਦੀ

ਜੰਜੀਰ, ਰੇਲ ਦਾ ਸਿਗਨਲ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 24)

ਸੰਢ [sāḍ][ਨਾਂਇ] ਫੰਡਰ ਮੱਝ ਜੋ ਸੂਆ ਦੇਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਾ ਹੋਵੇ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 25)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇੱਕੋ ਨਮੂਨੇ (Pattern) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ‘ਸਹੇਲਪੁਣਾ’, ‘ਸਕਾ ਸੋਧਰਾ’, ‘ਸਗਨ’ ਅਤੇ ‘ਸੰਚਾ’ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ-ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਵਿੱਚ ਵਿਚਕਾਰ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਹੇਲੀ [sāheli][ਨਾਂਇ] ਮਿਤਰਤਾ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ, ਸਾਥਣ,

ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਸਕਤਾ [sākta][ਵਿਸ਼ੇ] ਡਾਢਾ, ਤਕੜਾ, ਜੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਸਕੀਮੀ [ākimi][ਵਿਸ਼ੇ] ਜੁਗਤੀ, ਜੁਗਤ ਜਾਂ ਸਕੀਮ ਘੜਨ ਵਾਲਾ,

ਵਿਓਂਤ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਯੋਜਨਾਕਾਰ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਸਗਤ [sāḡat][ਵਿਸ਼ੇ] ਸਖਤ, ਕਰੜਾ, ਕਰੜੇ ਸੁਭਾ ਦਾ, ਮਜਬੂਤ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 24)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਛੋਟੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਟੀਚਾ ਭਾਸ਼ਾ (ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ) ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਉਪਲਬਧ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਦੂਸਰਾ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸੌਖੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਉਪਲਬਧ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਹੇਲੀ [sāheli][ਨਾਂਇ] ਮਿਤਰਤਾ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ,

ਸਾਬਣ, ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ‘ਸਖੀ’, ‘ਸੰਗਣ’, ‘ਸਾਬਣ’ ਅਤੇ ‘ਦੁਭੈਣ’ ਨਾਲ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿਚਲੀ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਵਲ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਈ¹ [səi][ਨਾਂਇ] ਸਹੀ, ਠੀਕ, ਦਰੁਸਤ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਸਕੀਰੀ [səkiri][ਨਾਂਇ] ਸਕੀਰੀ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ, ਸਾਕਾਦਾਰੀ, ਨਾਤਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਸਖਤਾਈ [səkhtai][ਨਾਂਇ] ਸਖਤੀ, ਕਰੜਾਈ, ਪਕਿਆਈ, ਧੱਕਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 24)

ਸੰਖੀਆ [səkhia][ਨਾਂਪੁ] ਜ਼ਹਿਰ, ਵਿਸ, ਵਿਉਹ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 24)

ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ, ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕੋਸ਼ੀ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ‘ਸਖਤਾਈ’ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਧੱਕਾ’ ਜਿਹੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਜੇ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸਮਾਨ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਈਆਂ [səi ā][ਨਾਂਇ] ਸਹੀਆਂ, ਸਹੇਲੀਆਂ, ਸਾਬਣਾਂ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਸਕਤਾ [səkta][ਵਿਸ਼ੇ] ਡਾਢਾ, ਤਕੜਾ, ਜੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਸਗਤ [səgat][ਵਿਸ਼ੇ] ਸਖਤ, ਕਰੜਾ, ਕਰੜੇ ਸੁਭਾ ਦਾ, ਮਜਬੂਤ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 24)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਈ¹ [səi][ਨਾਂਇ] ਸਹੀ, ਠੀਕ, ਦਰੁਸਤ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)

ਸੈਹਰੀ ਦਾ [səri da][ਵਿਸ਼ੇ] ਸਾਲਾ, ਇਕ ਸਧਾਰਨ ਜਿਹੀ ਗਾਲ਼ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 43)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਸਈ’ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ‘ਨਾਂਵ-ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ’ ਹੈ, ਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥ ‘ਸਹੀ’, ‘ਠੀਕ’ ਅਤੇ ‘ਦਰੁਸਤ’ ‘ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ’ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਦੂਸਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ‘ਸੋਹਰੀ ਦਾ’ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ‘ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ’ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥ ‘ਨਾਂਵ’ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ।

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਸਮਾਨ ਅਰਥ-ਸਮੂਹ ਵਾਲੇ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਪੂਰੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਕਤਾ [səkta][ਵਿਸ਼ੇ] ਡਾਢਾ, ਤਕੜਾ, ਜੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)
ਸਕੀਰੀ [səkiri][ਨਾਂਇ] ਸਕੀਰੀ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ, ਸਾਕਾਦਾਰੀ, ਨਾਤਾ	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)
ਸਣੇ [səne][ਸੰਬੰ] ਸਮੇਤ, ਨਾਲ, ਸਹਿਤ	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 25)
ਸਫੇਦ [safed][ਵਿਸ਼ੇ] ਸਫੇਦ, ਚਿੱਟਾ, ਬੱਗਾ	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 28)
ਸੁਰਤ [surt][ਨਾਂਇ] ਰੋਸ਼, ਸੋਝੀ, ਧਿਆਨ	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 40)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਨੇ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੰਜਮ-ਭਰਪੂਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮੇਟਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੀਮਤ ਜਿਹੇ ਅਰਥ ਦੇ ਕੇ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਘੱਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਖਤਾਈ [səkhtai][ਨਾਂਇ] ਸਖਤੀ, ਕਰੜਾਈ, ਪਕਿਆਈ, ਧੱਕਾ	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 24)
ਸਦਮਾਂ [sədmā][ਨਾਂਪੁ] ਦੁੱਖਮਈ ਘਟਨਾ, ਮੁਸੀਬਤ, ਧੱਕਾ, ਸੱਟ	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 27)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਸਖਤਾਈ’ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ‘ਧੱਕਾ’ ਅਤੇ ‘ਸਦਮਾਂ’ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ‘ਮੁਸੀਬਤ’ ਅਤੇ ‘ਧੱਕਾ’ ਸੰਬੰਧਤ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ-ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ (ਸਧਾਰਨ), ਸਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ (ਸਾਂਝੇ), ਵਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ (ਸਮਕਾਲੀ) ਅਤੇ ਮਿਆਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੰਘੀ [sāḡgi][ਨਾਂਇ] ਗਲਾ, ਘੰਡੀ	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 24)
---------------------------------------	---------------------

ਸਣੇ [səne][ਸੰਬੰ] ਸਮੇਤ, ਨਾਲ, ਸਹਿਤ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 25)

ਸੱਤਿਆ [sattia][ਨਾਂਇ] ਸਰੀਰਕ ਸ਼ਕਤੀ, ਆਤਮਿਕ ਬਲ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 26)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਣਜਾਣੇ ਅਤੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਫੈਦੀ [safedi][ਨਾਂਪੁ] ਸਫੈਦੀ, ਕੰਧਾਂ ਉਤੇ ਕੀਤੀ ਚਟਿਆਈ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 28)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਸ਼ਬਦ ‘ਚਟਿਆਈ’ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ‘ਚਿੱਟਾਈ’ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ‘ਚਿੱਟਾ’ ਨਾਲ ‘ਈ’ ਪਿਛੇਤਰ ਲਗਾਕੇ ਬਣਿਆ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ‘ਚਿਟਿਆਈ’ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ‘ਚਿਟਿਆਈ’ (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਦੂਜੀ) 374) ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਦੈਣ, ਸੱਭੇ/ਸੱਭੇ, ਸਰਾਹੀ, ਸਿੱਟਣਾ ਅਤੇ ਸੁਫਨਾ ਆਦਿ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਵਰਤੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਕਮਲੀ ਰਮਲੀ’ (ਗੈਰ-ਮਿਆਰੀ), ‘ਤਮਾਮ’ (ਅਰਬੀ), ‘ਝੱਜਰ’ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ), ‘ਗੇਰਨਾ’ (ਹਿੰਦੀ) ਅਤੇ ‘ਖਾਬ’ (ਫ਼ਾਰਸੀ) ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਰਬੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹਾਲੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਗੈਰ-ਮਿਆਰੀ ਅਤੇ ਅਣਜਾਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ। ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਿਆਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿਚਲੀ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਅਜਾਈ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਉਦਾਹਰਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਦੇਹਾਂ [sadehā][ਕਿਵਿ] ਸਵਖਤਾ, ਸਾਝਰਾ, ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 27)

ਸਬਖਤੇ [sabakhte][ਕਿਵਿ] ਸਵਖਤੇ, ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ, ਸਾਝਰੇ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 28)

ਸਬੇਰ [sabar][ਨਾਂਇ] ਸਵੇਰ, ਪ੍ਰਭਾਤ, ਸੁਬਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 28)

ਸਬੇਰ ਸਾਰ [sabār sar][ਕਿਵਿ] ਸਵੇਰ ਸਾਰ, ਸਵੇਰਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ,

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 28)

ਸਬੇਰਾ [sabāra][ਨਾਂਪੁ] ਸਵੇਰਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ, ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸਮਾਂ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 28)

ਸਬੇਰੇ [sabāre][ਕਿਵਿ] ਸਵੇਰੇ, ਸਵੇਰ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 28)

ਸਬੇਰੇ ਸਬੇਰੇ [sabāre sabāre][ਕਿਵਿ] ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ, ਸਵਖਤੇ, ਸਵੇਰ

ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 28)

ਸਾਝਰਾ [sājra][ਨਾਂਪੁ] ਜਲਦੀ ਸਵੇਰੇ, ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਅਗੇਤ ਦਾ

ਵਕਤ, ਤੜਕਸਾਰ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 33)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਉਪਰੰਤ, ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਟਿੱਪਣੀ ਦੀ ਇੱਥੇ ਸ਼ਾਇਦ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੇਵਲ ਇਸੇ ‘ਸ’ ਪੱਟੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੰਭਰਨਾ, ਸੰਭਰ ਸੂਹਰ ਕੇ, ਸੰਭਰਬੋਣਾ, ਸੰਭਰਿਆ ਸੂਹਰਿਆ, ਸੰਭਰੋਣਾ; ਸਲ੍ਹਾਬ, ਸਲ੍ਹਾਬਾ, ਸਲ੍ਹਾਬਿਆ; ਸੜ੍ਹਕ ਦੇਣੇ, ਸੜ੍ਹਕ ਦੇਕੇ, ਸੜ੍ਹਾਕਣਾ, ਸੜ੍ਹਾਕਾ, ਸੜ੍ਹਕਣਾ, ਸੜ੍ਹਕਾ; ਸਾਕ, ਸਾਕ ਸਕੀਰੀ, ਸਾਕ ਸਰਬੰਧੀ, ਸਾਕ ਨਾਤਾ, ਸਾਕਾਗੀਰੀ, ਸਾਕਾਦਾਰੀ; ਸ੍ਹਾਬ, ਸ੍ਹਾਬ ਸਿਰ, ਸ੍ਹਾਬ ਕਤਾਬ, ਸ੍ਹਾਬੀ, ਸ੍ਹਾਬੀ ਕਤਾਬੀ; ਸਿਊਣ, ਸਿਊਣ ਪਰੇਣ, ਸਿਊਣਾ, ਸਿਊਣਾ, ਸਿਊਣਾ, ਸਿਊਣਾ, ਸਿਊਣਾ, ਸਿਊਣਾ ਪਰੇਣ, ਸਿਊਣਾ, ਸਿਊਣਾ; ਸਿੱਧ ਪੱਧਰਾ, ਸਿੱਧਰਾ, ਸਿੱਧੜ, ਸਿੱਧਾ ਸਤੇਰ, ਸਿੱਧਾ ਸਪਾਟ, ਸਿੱਧਾ ਪੱਧਰਾ, ਸਿੱਧ ਪੱਧਰਾ; ਅਤੇ ਸੁੰਨ, ਸੁੰਨਸਰਾਂ, ਸੁੰਨਸਾਨ, ਸੁੰਨ ਬੱਟਾ, ਸੁੰਨਮਸਾਨ, ਸੁੰਨਮ ਸੁੰਨਾ, ਸੁੰਨਾਂ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਿਆਇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਪਰਿਆਇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

2.3.2.3. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ‘ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ,

“ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਜੇ ਕਿਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਥੇ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਵਾਕ ‘ਗੋਲ ਬੈਕਿਟ’ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਦੇਖੋ ਇਹ ਇੰਦਰਾਜ:

ਆ [a][ਸਕਿ] ਹਨ (ਜਿਵੇਂ: ਨਿਆਣੇ ਖੇਡਦੇ ਆ), ਹੈ (ਜਿਵੇਂ: ਉਹ ਬੈਠੀ ਆ)”

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ੫)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਮਾਮੂਲੀ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ, ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਗਲਾ [əglə][ਨਾਂਪੁ] ਦੂਜਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਸੰਬੰਧਤ ਪੁਰਸ਼ (ਜਿਵੇਂ: ਜੇ ਤੂੰ

ਗਲਾਂ ਕੱਢੀ ਈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਗਲਾ ਗਲ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਪੈਂਦਾ ਤਾਂ

ਹੋਰ ਕੀ ਕਰਦਾ)

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 7)

ਘਰੇਂ [ghərõ][ਨਾਂਇ] ਪਤਨੀ, ਵਹੁਟੀ (ਜਿਵੇਂ: ਮੇਰੇ ਘਰੇਂ ਪੇਕੇ ਗਈ ਆ)

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 98)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- ਓਂ, ਅੱਬਲਾ, ਅਮਕਾ, ਅੰ, ਐਸ ਐਨ; ਈ; ਸਈ, ਸਾਰ, ਸਿਆਂ; ਹਤ ਤੇਰੀ, ਹਲਕ, ਹਾਂ, ਹੇਜਲੀ; ਕਰੇ, ਕੰਨੀਂ ਦਾ, ਕਾਟ, ਕਿਹਾ, ਕੁਚੀਲ; ਖੇ; ਗਟ ਗਟ, ਗਣਬੋਣਾ; ਚੱਜ ਹਾਲ; ਜਣੇ, ਜਬਾ, ਜਾਣ ਚ, ਜਿਆ, ਜੀ², ਜੀ, ਜੇ¹, ਜੋਕਰਾ; ਫਟਕਣਾ ਅਤੇ ਫਟਕਾ ਆਦਿ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ, ਪਰ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ- ‘ਮਲਵਈ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇੱਕ ਪੜਨਾਂਵ ਹੈ ‘ਆਪਾਂ’ ਜਿਸ ਦੇ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ:

ਆਪਾਂ [apā̃][ਪੜ] ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 16)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਅਰਥਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪਾਠਕ ਜਾਂ ਲੇਖਕ ਲਈ ਸਮਝਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨ ਰਾਹੀਂ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਆਪਾਂ [apā][ਪੜ] ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ (ਜਿਵੇਂ- ਆਪਾਂ ਸਾਰੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਜਾਵਾਂਗੇ)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-

ਜਾਣੀ ਦੀ [jāni di][ਕਿਵਿ] ਅਰਥਾਤ, ਭਾਵ, ਇਹ ਕਿ, ਸਮਝ ਲਉ ਕਿ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 125)

ਹੋਰ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਜੱਖਣਾ, ਜੜਾਕ ਜੜਾਕ, ਜਾਹ ਜਾਂਦੀ, ਜਿਊਣ ਜੋਗਾ, ਜਿਕੂੰ, ਜੀਕੂੰ, ਜੈਹ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਜੈੜ ਜੈੜ ਆਦਿ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਅਕਾਰ ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣਾ ਭਾਵੇਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਸੰਪਾਦਕ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਜੇ ਕਿਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਥੇ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਾਕ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।” (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ੫)

ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੁਧੇ [sūde][ਕਿਵਿ] ਅਚਾਨਕ, ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ ਤੇ (ਜਿਵੇਂ: ਇਹ ਗੱਲ ‘ਸੁਧੇ’

ਈ ਹੋਈ); ਸਮੇਤ (ਜਿਵੇਂ: ‘ਸੁਧੇ’ ਰਾਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੌੜ ਗਏ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 39)

ਕਿਰਕ [kirk][ਨਾਂਇ] ਤਰਸ (ਜਿਵੇਂ: ਉਹਨੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗਿਆ ਕਿਰਕ ਨਾ

ਕੀਤੀ); ਆਟੇ ਵਿਚ ਰਲੇ ਹੋਏ ਬਰੀਕ ਮਿੱਟੀ ਪੱਥਰ ਦੇ ਕਣ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 69)

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਂ ਸੰਬੰਧ-ਸੂਚਕ ਆਦਿ ਪਰਕਾਰਜੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਆ¹ [ua][ਸਕਿ] ਹੈ (ਜਿਵੇਂ: ਓਹ ਪੜ੍ਹਦਾ ਉਆ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 1)

ਅਰ [ar][ਸੰਬੰ] ਔਰ, ਅਤੇ (ਜਿਵੇਂ: ਤੂੰ ਅਰ ਮੈਂ ਦੋਮੇਂ ਜਾਮਾਂਗੇ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 12)

ਗੀ [gi][ਸੰਕਿ] ਗਈ (ਜਿਵੇਂ: ਗਾਂ ਭੱਜ ‘ਗੀ’) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 91)

ਚੋਂ [cō][ਸੰਬੰ] ਵਿਚੋਂ (ਜਿਵੇਂ: ਮੇਰੇ ਝੋਲੇ ਚੋਂ ਬੋਰ ਕੱਢ ਲਿਆ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 113)

ਜੀਏ [jie][ਸੰਕਿ] ਜਾਈਏ (ਜਿਵੇਂ: ਅਸੀਂ ਹੁਣੇ ਆ ਜੀਏ ਕਿ ਨਾ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 126)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਲ, ਆ, ਆਂ, ਆਸਤੇ, ਐ, ਐਂ¹, ਐਂ²; ਕਰਕੇ; ਗੇ; ਜੂ, ਜੂੰ, ਜੇ², ਜੋਂ; ਬਿਐ, ਬੀ³ ਅਤੇ ਬੇਹ ਆਦਿ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਂ ਸੰਬੰਧ-ਸੂਚਕ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੱਲੋਂ [allō][ਸੰਬੰ] ਵੱਲੋਂ, ਤਰਫੋਂ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 13)

ਜਾਂ ਤਾਂ/ ਜਾਂ ਤੇ [jā tā/ jā te][ਯੋਜ] ਜਾਂ, ਯਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 125)

ਹੋਰ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਆਂਗੂੰ; ਬਰਗਾ, ਬੱਲ, ਬਲਕ, ਬੱਲੀਓਂ, ਬੱਲੋਂ ਅਤੇ ਬਿੱਚੀਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸ੍ਰੈ-ਰਚਿਤ ਹਨ। ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਤਿੰਨ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਹਾਵਰਾ-ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪੱਠੀ [paṭṭhi][ਨਾਂਇ] ਮੁਟਿਆਰ, ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਪੈਰ ਧਰਦੀ ਕੁੜੀ,

(ਜਿਵੇਂ: ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾ ਪੱਠੀਏ ਬਣ ਕੇ ਕਬੂਤਰ ਚੀਨਾ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 195)

ਬਦਲੇ [badle][ਕਿਵਿ] ਇਵਜ਼ ਵਿਚ, ਬਦਲ ਵਿਚ (ਜਿਵੇਂ: ਪਾਈਆ

ਸੋਨੇ ਬਦਲੇ ਪਾਈਆ ਲੋਹਾ ਲੈਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਿਆਰ ਨੀਂ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 222)

ਮਿਓਂਣਾ [miōṇa][ਕਿਅ] ਸਮਾਉਣਾ (ਜਿਵੇਂ: ਇਕ ਮਿਆਨ ਬਿਚ ਦੇ

ਤਲਬਾਰਾਂ ਨੀਂ ਮਿਓਂਦੀਆਂ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 261)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੈ-ਰਚਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਿਹਨਤ ਭਰਿਆ ਕੰਮ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਬਾਖੂਬੀ ਨਿਭਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੈ-ਰਚਿਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਕਾਰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਪੂਰੇ-ਪੂਰੇ ਵਾਕ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਹੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹੁਕਦਾ [hukda][ਵਿਸੇ] ਥੋੜਾ ਘੱਟ ਵਜ਼ਨ ਵਾਲਾ (ਜਿਵੇਂ: ਹੁਕਦਾ ਪਲੜਾ)

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 52)

ਕੰਗਣੀਦਾਰ [*kəṅḡṇidar*][*ਵਿਸ਼ੇ*] ਕੰਗਣੀਦਾਰ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਕੰਗਣੀ ਬਣੀ

ਹੋਵੇ (ਜਿਵੇਂ: ਕੰਗਣੀਦਾਰ ਗਲਾਸ)

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 56)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਜਿਹੇ ਛੋਟੇ ਅਕਾਰ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਲੰਮੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣਾ ਵਾਜਬ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕੁੱਝ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਦਾ ਅਨੁਸਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ:

ਗੀ [*gi*][*ਸੰਕਿ*] ਗਈ (ਜਿਵੇਂ: ਗਾਂ ਭੱਜ ‘ਗੀ’)

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 91)

ਗੇ [*ge*][*ਸੰਕਿ*] ਗਏ (ਜਿਵੇਂ: ਪਰੋਹਣੇ ਆ ਗੇ ਨੇ)

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 94)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ‘ਪੁੱਠੇ ਕਾਮੇ (‘)’ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਦੂਸਰੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ:

ਪੱਠੀ [*paṭṭhi*][*ਨਾਇ*] ਮੁਟਿਆਰ, ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਪੈਰ ਧਰਦੀ ਕੁੜੀ,

(ਜਿਵੇਂ: ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾ ਪੱਠੀਏ ਬਣ ਕੇ ਕਬੂਤਰ ਚੀਨਾ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 195)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਉਦਾਹਰਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ‘ਕੁੜੀ’ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ‘ਕਾਮੇ (,)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

2.3.2.4. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਸਤਾਂ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਦਾਰਥਾਂ ਅਤੇ ਮੱਦਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਾਂਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਦੋਂ

ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਮਝਣਾ ਵਧੇਰੇ ਅਸਾਨ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪੱਥਾ [pəṭṭha][ਨਾਂਪੁ] ਗੱਡੇ ਦੇ ਪਹੀਏ ਦੇ ਧੁਰੇ ਅਤੇ ਨਾਭ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ

ਠੇਕਿਆ ਗੋਲ ਲੱਕੜ ਦਾ ਟੁਕੜਾ, ਚੱਕੀ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪੁੜ ਦੇ

ਵਿਚਕਾਰ ਠੇਕਿਆ ਲੱਕੜ ਦਾ ਟੁਕੜਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 196)

ਪੀਨ [pin][ਨਾਂਪੁ] ਕਹੀ ਤੇਸੇ ਵਗੈਰਾ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਸਤਾ

ਫਸਦਾ ਹੈ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 203)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਪੱਥਾ’ ਅਤੇ ‘ਪੀਨ’ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਪਾਠਕ ਵਿਹਾਰਕ ਤੌਰ ’ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਉਏ, ਪਹੀਏ, ਪਟਾ, ਪਟਾਰੀ, ਪਤਨਾਲਾ, ਪਤਾਬਾ, ਪਨਾਲਾ, ਪੱਥ, ਪਰਨਾਲਾ, ਪਰਾਂਤ, ਪਲੀ, ਪੀਪਣੀ, ਪੀਪਾ, ਪੇਣੀ; ਬੰਝਲੀ, ਬਰਮੀ, ਬਰਾਂਡਾ, ਬਰੂਹਾਂ, ਬਾਟਾ, ਬਾਟੀ, ਬਾਰੀ, ਬੀਨ ਅਤੇ ਭੱਲਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ‘ਮਲਵਈ ਸਮਾਜ’ ਵਿੱਚੋਂ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਧਰੋਹਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਅਲੇਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਨਵੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਣਜਾਣੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਫੱਲੂੜ [fəllar][ਨਾਂਪੁ] ਗੱਡੇ ਦੇ ਚੌਖਟੇ ਉੱਪਰ ਜੁੜੀਆਂ ਫੱਟੀਆਂ ਵਿਚੋਂ

ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਛਲੀ ਫੱਟੀ, ਚਰਖੇ ਦੇ ਘੁੰਮਣ ਵਾਲੇ ਲੱਕੜ ਦੇ

ਦੇ ਪਹੀਏ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 209)

ਬੂੜੀਆ [buria][ਨਾਂਪੁ] ਹਲਟ ਦੀ ਚਕਲੀ ਦਾ ਪੁਰਜਾ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 238)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਫੱਲ੍ਹੜ’ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਉਪਰੋਕਤ ਅਰਥ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ, ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਪਾਠਕ ਵਿਹਾਰਕ ਤੌਰ ’ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਸਕੇਗਾ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਬੁੜੀਆ’ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਤਸਵੀਰ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਹਲਟ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪੁਰਜੇ ਦਾ ਕੀ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਕੇਵਲ ‘ਹਲਟ ਦੀ ਚਕਲੀ ਦਾ ਪੁਰਜਾ’ ਲਿਖ ਦੇਣ ਨਾਲ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਹੀ ਤਾਰਕਿਕ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਾਈ/ਪਰੈਈ, ਪਰਾਂਦਾ, ਪਲੜਾ, ਪੱਲੀ, ਪਾਥੀ, ਪਾਬਾ, ਪਾਲੜਾ, ਪਾੜ, ਪਾੜਛਾ, ਪੀਰੜੀ, ਪੀਂਘ, ਪੂਈ, ਪੂਲਾ, ਪੇਂਦੀ, ਪੇਂਡਾ, ਪੇਣਾ; ਫਲ੍ਹਾ, ਫਾਲਾ, ਫਿੜਕਾ, ਫੇੜ੍ਹਾ; ਬਹੋਲਾ, ਬਕਸੂਆ, ਬੰਗਾ, ਬਦਾਣ, ਬਰਮਾਂ, ਬਲਟੇਹਾ, ਬਲੁਈ, ਬਾਜੀ, ਬਾੜ, ਬਿੱਢ, ਬੀਂਡੀ, ਬੁਘਨੀ, ਬੋਰ; ਭੜੇਲਾ, ਭੂਕਣਾ ਅਤੇ ਭੋਣੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬਨਸਪਤੀ ਅਤੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਅਰਥ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

- ਪਪਲੀਹੀ** [paplihi][ਨਾਂਇ] ਪਿਪਲੀਹੀ, ਇਕ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਕੀੜਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 197)
- ਬੰਗਲਾ** [bāṅgla][ਨਾਂਪੁ] ਕੋਠੀ; ਬਗਲਾ, ਇਕ ਪੰਛੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 216)
- ਬਟੇਰਾ** [baṭera][ਨਾਂਪੁ] ਤਿਤਰ ਵਰਗਾ ਇਕ ਪੰਛੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 219)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਪਪਲੀਹੀ’ ਨਾਂ ਦੇ ਕੀੜੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਵਲ ‘ਇਕ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਕੀੜਾ’ ਲਿਖ ਦੇਣ ਨਾਲ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਦੀਨਾ, ਪਿੱਸੂ, ਪੇੜ; ਬਈਆ, ਬਛੇਰਾ, ਬੰਬੀਹਾ, ਬਕਰੈਣ, ਬਰੂ, ਬੜਘੋਂਕ, ਬਾਥੂ, ਬਿੱਛੂ, ਬੀਂਡਾ, ਬੋਕ, ਬੋਤਾ; ਭੱਬੂ ਕੱਤਾ ਅਤੇ ਭੁੰਡ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

‘ਮਲਵਈ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੂਹ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਇਲਾਕੇ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ

ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਸਤਾਂ, ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਗਹਿਣੇ, ਕੱਪੜੇ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਗਰੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਬੁੱਕ [bukk][ਨਾਂਪੁ] ਦੇਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਬਣਾਈ ਕੋਲੇ ਵਰਗੀ ਸ਼ਕਲ, ਦੇਵੇਂ ਹੱਥਾਂ

ਨਾਲ ਬਣਾਈ ਇਸ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਸਮਾ ਸਕਣ ਜੋਗੀ ਵਸਤ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 236)

ਬੁੰਦੇ [būde][ਨਾਂਪੁ] ਕੰਨ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਗਹਿਣਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 237)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਟੀ; ਫਤੂਹੀ, ਫਾਨਾ, ਫਾਲ, ਫੁੰਮੁਣ, ਫੁੱਲ; ਬਖਾਰੀ, ਬੰਗ, ਬੱਧਰੀ, ਬੰਬਲ, ਬਬਾਣ, ਬਰਸਾਤੀ, ਬਰਾਂਡੀ, ਬੱਲ੍ਹੀ, ਬਾਸਲ, ਬਾਂਕਾਂ, ਬਾਰਾਂ ਡੀਹਟੀ, ਬਾਲੇ ਅਤੇ ਮੱਟ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪੇਚ [pec][ਨਾਂਪੁ] ਚੂੜੀਦਾਰ ਲੋਹੇ ਦਾ ਕਿੱਲ, ਪਗੜੀ ਬੰਨਣ ਵੇਲੇ ਲੜ

ਦਾ ਸਿਰ ਦੁਆਲੇ ਦਿੱਤਾ ਇਕ ਗੋੜ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 205)

ਬੋਲਣਾ¹ [bolṇa][ਨਾਂਪੁ] ਵੇਲਨਾ, ਕਪਾਹ ਤੋਂ ਰੂੰ ਵੇਲਣ ਵਾਲਾ ਸੰਦ; ਚੱਕਲੇ

ਉਤੇ ਰੋਟੀ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸੰਦ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 240)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੀੜੀ; ਬਘਿਆੜੀ, ਬੋਲ; ਮੱਖੀ ਅਤੇ ਮਾਹਲ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਹਰ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਲਈ ਤਸਵੀਰ ਦੇਣੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਲਈ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਰਥ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀਮਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

2.3.2.5. ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ (ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ) ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ

ਵਰਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਰਥ-ਭੇਦਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ (ਅੱਗੇ ਜਾਂ ਪਿੱਛੇ) ‘ਬਰੈਕਟਾਂ’ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਭੜ ਖਾਭੜ [úbb̥ar kháb̥ar] [ਵਿਸ਼ੇ] ਠਿੱਬਲ ਠੇਲੇ ਵਾਲੇ (ਰਸਤੇ),

ਉਚੀ ਨੀਵੀਂ ਜਾਂ ਟੋਇਆਂ ਵਾਲੀ (ਭੋਂ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 3)

ਅਠਾਲਣਾ [athalṇa] [ਕਿਸ] ਉਠਾਲਣਾ, (ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਨੂੰ) ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨਾ,

(ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਨੂੰ) ਜਗਾਉਣਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 8)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ‘ਉਭੜ ਖਾਭੜ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ‘ਰਸਤੇ’ ਅਤੇ ‘ਭੋਂ’ ਲਈ ਦੋ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ‘ਅਠਾਲਣਾ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ‘ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ’ ਅਤੇ ‘ਸੁੱਤੇ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ’ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯੋਗਕਰਤਾ ਨੂੰ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਅਰਥਗਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਕੋਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਅਰਥਗਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਥਗਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਘਰਨਾ [úggarna] [ਕਿਸ] (ਮਾਰਨ ਲਈ) ਮੁੱਕਾ ਜਾਂ ਡਾਂਗ ਉੱਪਰ

ਚੁੱਕਣੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 2)

ਉਭੜ ਖਾਭੜ [úbb̥ar kháb̥ar] [ਵਿਸ਼ੇ] ਠਿੱਬਲ ਠੇਲੇ ਵਾਲੇ (ਰਸਤੇ),

ਉਚੀ ਨੀਵੀਂ ਜਾਂ ਟੋਇਆਂ ਵਾਲੀ (ਭੋਂ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 3)

ਅਠਮਾਹਾਂ [athmahā] [ਵਿਸ਼ੇ] ਅੱਠਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ (ਬੱਚਾ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 8)

ਅਣਿਆਈ [əɳiɑi][ਵਿਸ਼ੇ] ਨਿਹੱਕੀ, ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਵਾਲੀ (ਮੌਤ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 9)

ਸੱਤ ਪਰਾਇਆ [sətt paraia][ਵਿਸ਼ੇ] ਕੋਈ ਵੀ ਪਰਾਇਆ (ਵਿਅਕਤੀ),

ਜਿਸ (ਬੰਦੇ) ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਅਜਨਬੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 26)

ਸਰਨਾ [sərna][ਕਿਆ] ਲੱਤ ਘਸੀਟ ਕੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ (ਪਸੂ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 30)

ਹੁਬਕੀਂ ਹੁਬਕੀਂ [hubəkī hubəkī][ਕਿਵਿ] ਡੁਸਕੋਰੇ ਲੈ ਲੈ ਕੇ (ਰੋਣਾ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 53)

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥਗਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਆਪਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਹਰ ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੜੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ-ਕੋਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਗਾਲੀ [ugali][ਨਾਂਇ] ਜੁਗਾਲੀ, (ਪਸੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਖਾਧੀ ਹੋਈ

ਵਸਤੂ ਨੂੰ) ਉਗਲੱਛ ਕੇ ਮੁੜ ਚਿੱਥਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 1)

ਅਲਾਰੂਆ [alarua][ਨਾਂਪੁ] (ਗੱਡੇ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਉਲਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਚੱਖਟੇ

ਦੇ ਥਲੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਲਾਈ) ਲੱਕੜ ਦੀ ਡਰੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 13)

ਆਹਰਨ [áran][ਨਾਂਇ] ਲੇਹੇ ਦਾ ਢੇਲਾ (ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਲੁਹਾਰ ਗਰਮ ਲੇਹੇ

ਨੂੰ ਕੁੱਟਦਾ ਹੈ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 15)

ਆਂਟ [ãt][ਨਾਂਇ] (ਗੱਡੇ ਵਗੈਰਾ ਨੂੰ ਚਿੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ) ਪਹੀਏ ਅੱਗੇ

ਲਾਇਆ ਰੋੜਾ ਜਾਂ ਅੜਿੱਕਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 16)

ਸੁੱਥਣ [sutthən][ਨਾਂਇ] ਸਲਵਾਰ, ਸੀਤਾ ਹੋਇਆ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਤੇੜ ਪਾਉਣਾ

ਵਾਲਾ ਵਸਤਰ (ਜੇ ਗੋਡਿਆਂ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਅਕਸਰ ਚੂੜੀਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 39)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ-ਕੋਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿਹੜੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਦਰਭਾਂ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਸੰਦਰਭਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ’ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੇਲੋੜੇ ਵਿਸਤਾਰ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਵੀ ਬੱਚਤ ਹੋਈ ਹੈ।

2.3.2.6. ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ

ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਦੁਹਰਾਉ ਅਤੇ ਬੇਲੋੜੇ ਵਿਸਤਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਪਰ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਸਣ** [səṇ][ਨਾਂਇ] ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬੂਟਾ ਜਿਸਦੇ ਛਿਲਕੇ ਤੋਂ ਰੱਸੇ ਰੱਸੀਆਂ
ਵੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਬੂਟੇ ਦਾ ਛਿਲਕਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 25)
- ਗੱਡਾ** [gəḍḍa][ਨਾਂਪੁ] ਭਾਰ ਢੇਣ ਵਾਲੀ ਬੈਲ ਗੱਡੀ, ਬਲਦਾਂ ਨਾਲ ਖਿੱਚਿਆ
ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਠੇਲ੍ਹਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 86)
- ਬਿੱਢ** [biḍḍ][ਨਾਂਪੁ] ਗੱਡੇ ਉਤੇ ਜਿਆਦਾ ਸਮਾਨ ਲੱਦਣ ਲਈ ਗੱਡੇ ਦੇ ਫੱਟਾਂ
ਵਿਚ ਮੁੰਨੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਉੱਪਰ ਲਾਇਆ ਵੰਡ, ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮਾਹਲ
ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਕੱਢਣ ਦਾ ਢਾਂਚਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 234)
- ਲੱਦਣਾ** [ləḍḍəṇa][ਕਿਸ] ਗਧੇ ਗੱਡੇ ਵਗੈਰਾ ਉਤੇ ਬੋਝ ਰੱਖਣਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 277)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ‘ਪੱਖਲੀ’ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ‘ਪੱਖਲੀ’ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ’ਤੇ ਸਮਝਣ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪੱਖਲੀ [pakkheli][ਨਾਂਇ] ਸਣ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਪੱਟੀ ਜੋ ਗੱਡੇ ਉਤੇ ਜਿਆਦਾ

ਸਮਾਨ ਲੱਦਣ ਲਈ ਗੱਡੇ ਦੇ ਬਿੱਢਾਂ ਨਾਲ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 193)

ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ’ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਰੂਪ ਪੱਖੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਅਰਥਗਤ ਤੌਰ ’ਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪੰਜ ਦਬੰਜੀ [pāṅjabāṅji][ਨਾਂਇ] ਖੇਤ ਦੀ ਉਪਜ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਖੇਤ ਦੇ ਮਾਲਕ

ਨੂੰ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੀ ਰੀਤ ਦਾ ਨਾਮ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 194)

ਪੰਜੇ ਦੂਈ [pāṅjodui][ਨਾਂਇ] ਪੰਜ ਦਵੰਜੀ, ਖੇਤ ਦੀ ਉਪਜ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਖੇਤ

ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੀ ਰੀਤ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 195)

ਪੰਜਬੋਣਾ [pāṅbōṅa][ਕਿਸ] ਪਿੰਜਵਾਉਣਾ, ਰੂੰ ਪਿੰਜਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਵਾਉਣਾ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 194)

ਪੰਜੋਣਾ [pāṅjōṅa][ਕਿਸ] ਪਿੰਜਾਉਣਾ, ਰੂੰ ਪਿੰਜਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਾਉਣਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 195)

ਉਪਰੋਕਤ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਪੰਜ ਦਬੰਜੀ’ ਅਤੇ ‘ਪੰਜੇ ਦੂਈ’ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਕੇ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ ਦੋ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ‘ਪੰਜਬੋਣਾ’ ਅਤੇ ‘ਪੰਜੋਣਾ’ ਸਮਾਨ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਖਰਿਆਉਣ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ‘ਪਿੰਜਵਾਉਣਾ’ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਪਿੰਜਾਉਣਾ’, ‘ਕੰਮ’ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਕਾਰਜ’ ਅਤੇ ‘ਕਰਵਾਉਣਾ’ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਕਰਾਉਣਾ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਦੇ ਚੱਕਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਲਿਖੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਪੰਜੇਣਾ ਦੇਖੇ ਪੰਜਬੋਣਾ

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਰਾਹੀਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸ਼ਬਦ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਲੱਭਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੁੱਝ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸ਼ਬਦ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਰੂਪ ਨਾਲ ਟਾਂਕ ਕੇ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ।

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ‘ਤਿਰਸ਼ੀ-ਲਾਈਨ (/)’ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਾਲ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਪਰਲ ਪਰਲ/ ਪਲਲ ਪਲਲ [pəral pəral / pələ pələ][ਕਿਵਿ] ਲਗਾਤਾਰ,

ਤਤੀਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ (ਆਂਸੂ ਜਾਂ ਪਾਣੀ ਵਗਣਾ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 198)

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਰੂਪ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਉਸ ਰੂਪ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਦੇ ਸਥਾਨ ’ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਹੇਠਾਂ ਦਰਸਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

ਪੁਰਲ ਪੁਰਲ [purl purl][ਕਿਵਿ] ਹੰਝੂਆਂ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਚੱਲਣਾ, ਪਾਣੀ

ਦਾ ਵਗਦਾ ਰਹਿਣਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 204)

ਕੇਵਲ ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਿਕ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੁਬਾਰਾ ਤੋਂ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਪਰਾਈ/ਪਰੈਈ [pəraṇi/pərəṇi][ਨਾਇ] ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਹਿੱਕਣ ਵਾਲੀ ਛਟੀ,

ਉਂਗਲ ਵਰਗੀ ਮੋਟੀ ਅਤੇ ਗਜ਼ 'ਕੁ ਲੰਮੀ ਸੋਟੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 198)

ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ 'ਪਰੈਣੀ' ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ ਦੁਬਾਰਾ ਤੋਂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਨਤਾ ਬਖਸ਼ਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਭਰਮਜਾਲ ਸਿਰਜਣ ਦਾ ਜਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਪਰੈਣੀ [pəɾɛɳi][ਨਾਂਇ] ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਹਿੱਕਣ ਵਾਸਤੇ ਪਤਲੀ ਜਿਹੀ ਛਟੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 199)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਵਿਭਿੰਨ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਇੱਕੋ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਅਰਥ ਦੇ ਭਿੰਨ ਉਚਾਰ ਵਾਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਰਗਰ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਬਾਰੇ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ, ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੇ ਕੇ ਫੇਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਅਰਥਾਂ ਪਰ ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕਰੇਗਾ ਪਰ ਉੱਥੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਦੁਬਾਰਾ ਤੋਂ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸਗੋਂ 'ਦੇਖੋ' ਜਾਂ 'ਵੇਖੋ' ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਰਾਹੀਂ ਦੂਜੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅਜਿਹੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਬਾਰੇ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ, ਜਿਵੇਂ:

ਪਰਾਣੀ/ਪਰੈਣੀ [pəɾaɳi/pəɾɛɳi][ਨਾਂਇ] ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਹਿੱਕਣ ਵਾਲੀ ਛਟੀ,

ਉਂਗਲ ਵਰਗੀ ਮੋਟੀ ਅਤੇ ਗਜ਼ 'ਕੁ ਲੰਮੀ ਸੋਟੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 198)

ਪਰੈਣੀ ਦੇਖੋ ਪਰਾਣੀ

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਹੋਰ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਕੇਤਕ-ਸ਼ਬਦ 'ਦੇਖੋ' ਦੇ ਛੋਟੇ ਰੂਪ 'ਦੇ.' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪਰੈਣੀ ਦੇ. ਪਰਾਣੀ

ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ-ਦੋ ਇੰਦਰਾਜ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੁੱਝ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਕਾਫ਼ੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ’ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਰਜ ਹਨ, ਜੋ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਕੇਸ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਜਿਸਦਾ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਅਰਥ ਦੇ ਕੇ ਦੂਜੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਕੇ ਕੇਸ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੇਸ ਵਿਚਲੀ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਅਜਾਈਂ ਗਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਗਪੇੜ [gəpɜː][ਨਾਂਪੁ] ਵੱਡੀ ਗੱਪ, ਫੜ੍ਹ, ਡੀਂਗ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ 87)

ਫਰੇਟੀ ਮਾਰਨੀ [fɜːɪ marni][ਕਿਆ] ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰਨੀ, ਅਣਹੋਈ ਗੱਲ

ਨੂੰ ਹੋਈ ਜਾਹਰ ਕਰਨੀ, ਫੜ੍ਹ ਮਾਰਨੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ 209)

ਫੜ੍ਹ [fɜː][ਨਾਂਇ] ਡੀਂਗ, ਸ਼ੇਖੀ, ਗੱਪ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ 210)

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਜਿਸਦਾ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਹੋਵੇ, ਵਿੱਚ ਸਮੂਹਿਕ ਅਰਥ ਦੇ ਕੇ ਦੂਜੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆਂ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ‘ਗਪੇੜ’ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇ ਕੇ ‘ਫਰੇਟੀ ਮਾਰਨੀ’ ਅਤੇ ‘ਫੜ੍ਹ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਦਰਸਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ:

ਗਪੇੜ [gəpɜː][ਨਾਂਪੁ] ਵੱਡੀ ਗੱਪ, ਫੜ੍ਹ, ਡੀਂਗ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ 87)

ਫਰੇਟੀ ਮਾਰਨੀ [fɜːɪ marni][ਕਿਆ] ਦੇਖੇ ਗਪੇੜ

ਫੜ੍ਹ [fɜː][ਨਾਂਇ] ਦੇਖੇ ਗਪੇੜ

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਖਰੂਦ’ ਵੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਇੰਦਰਾਜ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ‘ਖੱਖਾਨ’ ਦੇ ਅਧੀਨ (ਰੋਲਾ ਗੋਲਾ, ਰਗੜਾ ਝਗੜਾ, ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬਾ ਵਜੋਂ), ਦੂਜਾ ‘ਖਰੂਦ’ ਦੇ ਅਧੀਨ (ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬਾ, ਖੱਖਾਨਾ, ਰੋਲ ਰੱਪਾ ਵਜੋਂ) ਅਤੇ ਤੀਜਾ ‘ਫਤੂਰ’ ਦੇ ਅਧੀਨ (ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬਾ, ਉਪਦਰ, ਰੋਲਾ-ਗੋਲਾ ਵਜੋਂ)। ਇੱਥੇ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਖੁਦ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ‘ਰੋਲਾ ਗੋਲਾ’ ਵਿਚਕਾਰ ‘ਜੋੜਨੀ (-)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਵਰਤੋਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਚਲੀ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਹ ਕੇਸ਼ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਹੋਣਾ ਸੀ।

2.3.2.7. ਵਿਉਤਪਤੀ

ਸਧਾਰਨ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਕੇਵਲ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੇਸ਼ ਸਧਾਰਨ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੰਸ [kās][ਨਾਂਪੁ] ਅੰਗੀਠੀ, ਕਾਰਨਿਸ, ਛੱਜਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 55)

‘ਕੰਸ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਅਰਥ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲਾ ‘ਕੰਸ’ ਸ਼ਬਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:

“ਕੰਸ, [ਅੰ. ਕੋਰਨਿਸ; ਫ੍ਰਾਂ. ਕੋਰਨਿਸ; ਲਾਤ. ਕੋਰੋਨਿਸ; ਯੂ. ਕੋਰੋਨੀਸ] ਪੁ. ਕਨਸ ਅਲਮਾਰੀ ਦੇ ਉਤਲੇ ਸਿਰੇ ਦੀ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਵਧੀ ਹੋਈ ਲੱਕੜੀ, ਕੰਧਾਂ ਦਾ ਛੱਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾ ਕੇ ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਵਧਿਆ ਹੋਇਆ ਹਿੱਸਾ, ਵਧਾ” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ) 294)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਤਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੇ।

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਦਿੱਕਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਉਤਪਤੀ ਰਾਹੀਂ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੰਗਲਾ [kãgla][ਨਾਂਇ] ਕੰਗਾਲ, ਭੁੱਖਾ ਨੰਗਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਗਰੀਬ, ਮੰਗਤਾ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 56)

ਸ਼ਬਦ ‘ਕੰਗਲਾ’ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਕੰਗਲ’ ਦਾ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ‘ਪਿੰਜਰ’ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਨਿਰੁਕਤੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰੂਪ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਰਤਮਾਨ ਰੂਪ ਤੱਕ ਦੇ ਅਰਥ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਲਈ ਬਣਾਏ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦਾ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਅਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪੂਰਨ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਵਿਉਤਪਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਸੈਟੀ[kasoti][ਨਾਂਇ] ਘਸਵੱਟੀ, ਕਸਵੱਟੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 56)

ਸ਼ਬਦ ‘ਕਸੈਟੀ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪਾਕਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ‘ਕਸਵੱਟੀ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ‘ਕਸ= ਰਗੜਨਾ+ ਪਟਿਕਾ = ਸਿਲ’ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਬਹੁਅਰਥਕਤਾ ਅਤੇ ਸਮਰੂਪਕਤਾ ਵਿਚਕਾਰ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਨਾ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੌਲਿਕ ਜਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਰਥ ਦੇ ਕੇ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਬੱਧ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੱਛ [kacch][ਨਾਂਇ] ਬਗਲ, ਕੁੱਛੜ; ਛੋਟਾ ਕੱਛਾ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 58)

‘ਕੱਛ’ ਇੱਕ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਪਹਿਲੇ ਅਰਥ ‘ਬਗਲ, ਕੁੱਛੜ’ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ‘ਕੱਛ’, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ‘ਕਕਸ਼=ਬਗਲ’ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ‘ਕਸ਼=ਬਗਲ’ ਤੋਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਏ ਅਰਥ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਅਰਥ ‘ਛੋਟਾ ਕੱਛਾ’ ਵੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ‘ਕਕਸ਼’ ਤੋਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰੁਕਤੀ ਰਾਹੀਂ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕੋ ਮੂਲ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਆਇਆ ਇੱਕ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਰਥ ਭਿੰਨਤਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ

‘ਕੱਛ’ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨਿਰੁਕਤੀ ਪੱਖੋਂ ਭਿੰਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਪੱਖੋਂ ਸਮਾਨਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ, ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਤੌਰ ’ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੋਰਾ¹ [kora][ਨਾਂਪੁ] ਸਰਦੀਆਂ ਕਾਰਨ ਹਵਾ ਵਿੱਚੋਂ ਨਮੀ ਦਾ ਜੰਮ ਕੇ

ਘਾਹ ਪੱਤਿਆਂ ਉਤੇ ਜਮ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ; ਜੰਝ ਨੂੰ ਰੋਟੀ

ਖਵਾਉਣ ਸਮੇਂ ਥੱਲੇ ਵਿਛਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੱਪੜਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 74)

ਕੋਰਾ² [kora][ਵਿਸ਼ੇ] ਅਣਲੱਗ (ਭਾਂਡਾ ਜਾਂ ਕੱਪੜਾ), ਨਵਾਂ, ਜੇ ਵਰਤੋਂ

ਵਿਚ ਨਾ ਆਇਆ ਹੋਵੇ; ਸੱਚੀ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਆਖਣ ਵਾਲਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 74)

‘ਕੋਰਾ’ ਇੱਕ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਕੋਰਾ¹’ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ ‘ਕੋਰਾ’ ਦਾ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਹੈ ਜੋ ਅੱਗੋਂ ‘ਕੋਰੀ’ ਤੋਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਇੰਦਰਾਜ ‘ਕੋਰਾ²’ ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ‘ਕੋਰਾ’ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਤਤਸਮ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਤੋਂ ਆਇਆ ਇੱਕ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਅਤੇ ਉਚਾਰਨ ਪੱਖੋਂ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ‘ਕੋਰਾ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੋ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਹਿੰਦੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਅਰਬੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਆਦਿ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਬਾਰੇ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਸੋਭਲਾ [kasóbhla][ਵਿਸ਼ੇ] ਗੰਦਾ, ਜੋ ਸੋਭਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 56)

‘ਕਸੋਭਲਾ’ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ‘ਪੁਆਧੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਗੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ‘ਸੋਭ’ ਯਾਤੂ ਨਾਲ ‘ਕੁ’ ਅਗੇਤਰ ਅਤੇ ‘ਲਾ’ ਪਿਛੇਤਰ ਲਗਾ ਕੇ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਦੇ ਹੋਰ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਉਤਪਤੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ‘ਮਲਵਈ’ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।

2.3.2.8. ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਮਲਵਈ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਂਦੀ ਆਮ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਿੱਤੇ, ਰੰਗ, ਖੇਡਾਂ ਅਤੇ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ- ਫਲ, ਪਸ਼ੂ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਆਦਿ ਖੇਤਰਾਂ/ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ‘ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ ()’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੱਜਰਾ [səjjəra] [[ਵਿਸ਼ੇ] ਬਿਲਕੁਲ ਤਾਜ਼ਾ (ਫਲ), ਹੁਣੇ ਦਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 25)

ਸੰਤਰੀ [səṭəri] [[ਵਿਸ਼ੇ] ਸੰਤਰੇ ਦੇ ਰੰਗ ਵਰਗਾ (ਰੰਗ), ਪੀਲੇ ਤੇ

ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਨ ਵਾਲਾ (ਰੰਗ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 26)

ਹਾੜੂ [háru] [[ਵਿਸ਼ੇ] ਹਾੜੂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਕੱਟੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ (ਫਸਲ),

ਹਾੜੂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 51)

ਖੱਟਾ² [khəṭṭa] [[ਵਿਸ਼ੇ] ਪੀਲਾ (ਰੰਗ); ਤੁਰਸ, ਤੇਜ਼ਾਬੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 77)

ਗੱਦਰ [gəddər] [[ਵਿਸ਼ੇ] ਅੱਧ ਪੱਕਾ (ਫਲ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 87)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਰ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਰ [kar] [[ਨਾਇ] ਸਿੱਕਰੀ (ਵਾਲਾਂ ਦੀ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 62)

ਖੱਟਾ² [khəṭṭa] [[ਵਿਸ਼ੇ] ਪੀਲਾ (ਰੰਗ); ਤੁਰਸ, ਤੇਜ਼ਾਬੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 77)

ਗੱਦਰ [gəddər] [[ਵਿਸ਼ੇ] ਅੱਧ ਪੱਕਾ (ਫਲ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 87)

ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਹੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ’ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਜਾਨਵਰਾਂ, ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ:

ਅਲੁਕ [ʔlak][ਵਿਸ਼ੇ] (ਵਹਿੜਕਾ) ਜਿਸ ਦੇ ਕੰਨ੍ਹੇ ਤੇ ਅਜੇ ਜੂਲਾ ਨਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇ,	
ਅਵੈੜਾ, ਅੜਬੰਗ	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 13)
ਸੱਜਰਾ [sajjara][ਵਿਸ਼ੇ] ਬਿਲਕੁਲ ਤਾਜ਼ਾ (ਫਲ), ਹੁਣੇ ਦਾ	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 25)
ਹਾੜੂ [hāru][ਵਿਸ਼ੇ] ਹਾੜੂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਕੱਟੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ (ਫਸਲ),	
ਹਾੜੂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 51)
ਖੱਟਾ ² [khṭṭa][ਵਿਸ਼ੇ] ਪੀਲਾ (ਰੰਗ); ਤੁਰਸ, ਤੇਜਾਬੀ	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 77)

ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਕਾਰਜ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਕੇ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

2.3.3. ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਉਪਬੋਲੀ ‘ਮਲਵਈ’ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਮਿਥਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਸਿੱਖਿਆ, ਅਜੇਕੇ ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ, ਨਵੀਂ ਤਕਨੀਕ, ਵਿਉਪਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਾਰਣਾਂ ਕਰਕੇ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰਿਕਾਰਡ ਵਜੋਂ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।” (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ੲ)

ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲੋਕਧਾਰਾਈ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ, ਵਿਗਿਆਨਕ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ, ਧਾਰਮਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕੇਵਲ ਉੱਥੋਂ ਦੀ

ਬੋਲੀ ਦੀ ਸਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਗਿਆਨ ਲਈ ਸੰਬੰਧਤ ਬੋਲੀ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ, ਜੀਵਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਤੇ ਆਪਸ ਦੀ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਦੇ ਲਖਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਰੰਤੂ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਮਲਵਈ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਗੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਸਰੀਆਂ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ- ਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੋਠ ਲਿਖੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਇੱਟ ਖੜੱਕਾ [iṭṭ̪ khəṛəkka][ਨਾਂਪੁ] ਲੜਾਈ ਝਗੜਾ, ਬੋਲ-ਬੁਲਾਰਾ,

ਕਜੀਆ ਕਲੇਸ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 21)

ਸ਼ਾਹਦੀ ਭਰਨੀ [ʃádi bhəni][ਕਿਸ] ਗਵਾਹੀ ਦੇਣੀ, ਪਰਮਾਣ ਦੇਣਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 44)

ਚੱਕ ਥੱਲ ਕਰਨੀ [cəkk thəll kəni][ਕਿਸ] (ਚੀਜ਼ਾਂ) ਇਧਰ ਉਧਰ ਕਰਨੀਆਂ,

(ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ) ਫੇਲਾ-ਫਾਲੀ ਕਰਨੀ, ਭਾਲ ਕਰਨੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 103)

ਤਰਲੇ ਮੱਛੀ [tərlə macchi][ਨਾਂਇ] ਬੇਚੈਨੀ, ਵਿਆਕੁਲਤਾ,

ਤੜਫੜਾਹਟ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 156)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਕੇ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਖੌਤਾਂ ਜੋ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

2.4. ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ : ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ

2.4.1. ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

2.4.1.1. ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ‘ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ’ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਉਪ-ਸਿਰਲੇਖ ‘ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿਧੀ’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਹਥਲੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਆਏ ਵਰਨਾਂ ਅਤੇ ਲਗਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਵਰਨਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਮਲਵਈ ਦੀਆਂ ਹੇਠਾਂ ਦਰਜ ਧੁਨੀਆਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ:

ੳ	ਅ	ੲ	ਸ	ਸ਼	ਹ
ਕ	ਖ	ਗ	ਘ		
ਚ	ਛ	ਜ	ਝ		
ਟ	ਠ	ਡ	ਢ	ਣ	
ਤ	ਥ	ਦ	ਧ	ਨ	
ਪ	ਫ	ਬ	ਭ	ਮ	
ਰ	ਲ	ਲ਼	ਵ	ੜ	

ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ੳ’ ਧੁਨੀ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ‘ਅ, ਏ, ਸ---- ਝ’ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਰੱਖੇ ਹਨ। ਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਵਰਨ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸੇ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਵਰਨ ਤੇ ਫਿਰ ਤੀਜੇ ਵਰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵਰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲਗਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲਗਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖੀ ਹੈ:

ਮੁਕਤਾ, ਕੰਨਾ (ੲ), ਸਿਹਾਰੀ (f), ਬਿਹਾਰੀ (i), ਅੱਕੜ (), ਦੁਲੈਕੜ (), ਲਾਂ (), ਦੁਲਾਵਾਂ (), ਹੋੜਾਂ (), ਕਨੈੜਾਂ ()।” (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਨ)

ਉਪਰੋਕਤ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ‘ਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਲ਼’ ਨੂੰ ਹੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਗਏ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇੱਥੇ ਤਰਜੀਹ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਲ਼’ ਅੱਖਰਾਂ ਲਈ ਵੱਖਰੀਆਂ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀਆਂ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਅੱਖਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਖ਼’, ‘ਗ਼’, ‘ਜ਼’, ‘ਫ਼’ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਵੀ ਵਰਣਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ‘ਵ’ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੱਕ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸ ਅੱਖਰ ਦੀ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ‘ਓ’, ‘ਅ’, ‘ਏ’, ‘ਸ਼’, ‘ਹ’, ‘ਕ’, ‘ਚ’, ‘ਟ’, ‘ਤ’ ਅਤੇ ‘ਪ’ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ ਵਿਧੀ ਦੀ ਪੂਰਨ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਭੰਗ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ

ਤਰਤੀਬ ਜੋ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ

➤ ਓਲੀ- ਓਲ - ਓੜਕ	ਓਲ - ਓਲੀ- ਓੜਕ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 5)
➤ ਅੱਲਾ ਫੱਟ - ਅਲਾਕਾ- ਅਲਾਕੋਟ-
ਅਲਾਰੂਆ	ਅਲਾਕਾ- ਅਲਾਕੋਟ- ਅੱਲਾ ਫੱਟ - ਅਲਾਰੂਆ
(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 13)
➤ ਅੜੀਕਣਾ- ਅੜੁੱਤ - ਅੜੁੱਚਾਂ	ਅੜਚਣ- ਅੜੁੱਤ - ਅੜਤਲਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 14)
➤ ਸਭਨਾਂ- ਸੰਭਰਨਾ- ਸੰਭਰ ਸੂਹਰ ਕੇ -
ਸੰਭਰਬੈਣਾ	ਸਭਨਾਂ- ਸੰਭਰ ਸੂਹਰ ਕੇ - ਸੰਭਰਨਾ-
ਸੰਭਰਬੈਣਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 28)
➤ ਹਟਕੇਰਾ- ਹਟਮਾਈਆ- ਹਟਮਾਂ -
ਹੱਟਾ ਕੱਟਾ	ਹਟਕੇਰਾ- ਹਟਮਾਂ - ਹਟਮਾਈਆਂ-
ਹੱਟਾ ਕੱਟਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 47)
➤ ਕਹੀ ਜੀ- ਕਹੇ ਜੇ- ਕਹੈਤ- ਕੱਕਰ- ਕੱਕਾ-
ਕੱਕਾ ਰੇਤਾ- ਕਹੇ - ਕੱਖ	ਕਹੀ ਜੀ- ਕਹੇ - ਕਹੇ ਜੇ- ਕਹੈਤ- ਕੱਕਰ- ਕੱਕਾ-
ਕੱਕਾ ਰੇਤਾ- ਕੱਖ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 56)
➤ ਕਿਰਕਲ- ਕਿੱਲ- ਕਿੱਲ੍ਹਣਾ- ਕਿੱਲਤ-
ਕਿਰਲਾ -ਕਿੜ ਕਿੜ	ਕਿਰਕਲ- ਕਿਰਲਾ - ਕਿੱਲ- ਕਿੱਲ੍ਹਣਾ- ਕਿੱਲਤ-
ਕਿੜ ਕਿੜ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ 69)

➤ ਬੜੁਕਣਾ- ਬੜੁਕੱਕ- **ਬੜੁਕੈਣਾ**- ਬੜਨਾ ਬੜੁਕਣਾ- **ਬੜੁਕੈਣਾ**- ਬੜੁਕੱਕ- ਬੜਨਾ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 227)

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੰਨਿਆਂ ਤੱਕ ਦਾ ਅੰਤਰ ਹੈ, ਭਾਵ ਗ਼ਲਤ ਤਰਤੀਬ ਕਾਰਨ ਇੰਦਰਾਜ ਸੰਬੰਧਤ ਪੰਨੇ ’ਤੇ ਦਰਜ ਨਾ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਅਗਲੇ ਜਾਂ ਪਿਛਲੇ ਪੰਨੇ ’ਤੇ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ

➤ ਸੜੀ ਭੁੱਜੀ- **ਸੜੁਕਣਾ**- **ਸੜੁਕਾ**- ਸੜੇਹਾਣ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 32)

➤ ਕਲੀਂਦਲ- **ਕਲਜਣਾ**- ਕਲੇਸ਼

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 65)

ਤਰਤੀਬ ਜੋ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ

ਸੜੁ- **ਸੜੁਕਣਾ**- ਸੜੁਕ ਦੇਣੇ- **ਸੜੁਕਾ**

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 31)

ਕਲੇਤਾ- **ਕਲਜਣਾ**- ਕਲਜੀਭਾ- ਕਲਜੀਭੀ...

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 64)

ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਉਪਰੋਕਤ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਪਰੂਫ਼-ਰੀਡਿੰਗ ਦੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਸੜੁਕਾ’ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ‘*sər ùka*’ ਅਤੇ ‘ਕਲਜਣਾ’ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ‘*kaljūṇa*’ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਉਚਾਰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਤਰੁਟੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਭੁਲੇਖਾ ਸਿਰਜਣ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਸ਼ਬਦੀ (Multi-Word) ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

1. **ਖੱਲ ਖੁੰਜਾ** [*khəll khūja*][ਨਾਂਪੁ] (ਘਰ ਦਾ) ਤੰਗ ਅਤੇ ਹਨੇਰਾ ਥਾਂ, ਘਚੇਰ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 79)

2. **ਖਲਜਗਣ** [*khəljagan*][ਨਾਂਪੁ] ਝੰਜਟ, ਬੇਮਤਲਬੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ, ਖਿਲਾਰਾ ਪਸਾਰਾ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 79)

ਉਪਰੋਕਤ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਖੁੰਜਾ’ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਕ੍ਰਮ ਉਲਟ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ‘ਖੜ੍ਹਾ ਖੜੋਤਾ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਖੜ੍ਹਾਮਾਂ’; ‘ਖਿੱਚ ਧੂਰ’ ਤੋਂ

ਬਾਅਦ ‘ਖਿੱਚਮਾਂ’; ‘ਖੁਰਕ ਖਾਧਾ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਖੁਰਕਣਾ’; ‘ਖੂਰ ਖਾਤਾ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਖੂਹਣੀ’ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ।

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁੱਧਤਾ ਪਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਭੂਮਿਕਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਵੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਤੁਰੰਤ ਭੁਗਤਾਨ ਕੇਂਦਰ ਹੋਣ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ।

2.4.1.2. ਸੰਯੁਕਤ-ਅੱਖਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ‘ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ’ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਉਪ-ਸਿਰਲੇਖ ‘ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿਧੀ’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਰ’ ਅਤੇ ‘ਵ’ ਧੁਨੀਆਂ ਪੂਰੇ ਅੱਖਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਂ ਪੈਰੀਂ ਅੱਖਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਉਣ, ਤਰਤੀਬ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ‘ਰ’ ਅਤੇ ‘ਵ’ ਧੁਨੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਧੁਨੀ ‘ਹ’ ਨੂੰ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਜੇ ਪੂਰਾ ‘ਹ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ‘ਹ’ ਵਿਅੰਜਨ ਵਾਲੀ ਹੀ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਚਾਰਨ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਸੁਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਇਹ ਧੁਨੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਧੁਨੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ਪਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਹੜ੍ਹ, ਪੜ੍ਹ, ਆਦਿ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਅੱਖੋਂ ਓਹਲੇ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।”

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਪ)

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੈਰ-ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ, ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਧੁਨੀ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਪਾਈ /ਹ/ (ਹਾਹਾ) ਧੁਨੀ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ’ਤੇ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਪਾਲਣਾ ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਉਰ੍ਹਾਂ- ਉਰਾ ਪਰਾ- ਉਰ੍ਹਾਂ ਪਰ੍ਹਾਂ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 3)
- ਅੰਨ੍ਹਾ ਝੋਟਾ- ਅਨਾਮ- ਅੰਨ੍ਹੇਬਾਹ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 11)
- ਅੱਲਮ ਗੱਲਮ- ਅੱਲ੍ਹੜ- ਅੱਲ੍ਹੜ ਦੁੱਲ੍ਹੜ- ਅੱਲਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 13)
- ਅਲੋਹਣੀ- ਅਲੁਕ- ਅਲਕਤ- ਅਲੁਕ ਬਛੇਰੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 13)

- ਅੜ- ਅੜੁਕਣਾ- ਅੜਕ ਮੜਕ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 14)
- ਅੜੀਕਣਾ- ਅੜੁੱਤ- ਅੜੁੱਚਾ- ਅੜੁੱਕਣ- ਅੜੁੱਕਣਾ- ਅੜੁੱਣਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 14)
- ਆਲਣ- ਆਲੁਣਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 17)
- ਸਮਰਨਾ- ਸੰਮੁਲਨਾ- ਸਮਾਂ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 29)
- ਸਰਾਟਾ- ਸਰਾਣਾ- ਸਰਾਂਦ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 30)
- ਸਲਾਹ- ਸਲੁਾਬ- ਸਲੁਾਬਾ- ਸਲੁਾਬਿਆ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 31)
- ਸਲੈਣਾ- ਸੜੁ- ਸੜੁੱਕ ਦੇਣੇ- ਸੜਨ ਭੁੱਜਣ- ਸੜੁਕਣਾ
- ਸੜੁਕਾ- ਸੜੁਾਧ- ਸੜੀ ਸੁੰਡੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 31)
- ਸੜੀ ਭੁੱਜੀ- ਸੜੁਕਣਾ- ਸੜੁਕਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 32)
- ਸੁਾਬ- ਸੁਾਬ ਸਿਰ- ਸੁਾਬ ਕਤਾਬ- ਸਾਬਤਾ- ਸਾਬਾ- ਸੁਾਬੀ
- ਸੁਾਬੀ ਕਤਾਬੀ- ਸੁਾਮ ਸਮੁਾਈ- ਸਾਮੁਣਾ- ਸਾਮਰਤੱਖ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 33-34)
- ਸਿਆਂ- ਸਿਆਹੀ ਚੂਸ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 34)
- ਸਿੱਲੁ- ਸਿਲਬਟ- ਸਿੱਲੁਾ-ਸਿਲ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 36)
- ਚਲੁਾ- ਚਲਾਈ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 108)

ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੈਰ-ਅੱਖਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ:

- ਐਂ- ਐਂ- ਐਂ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 17)
- ਐੱਓ- ਐੱਓ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 17)
- ਐਂ ਈਂ- ਐਂ ਈਂ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 17)
- ਐਸ- ਐਸ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 17)
- ਐਹਾ ਜਿਆ- ਐਹਾ ਜਿਆ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 18)
- ਐਹੀ ਜੀ- ਐਹੀ ਜੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 18)
- ਐਹੇ ਜਿਆ- ਐਹੇ ਜਿਆ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 18)
- ਐਹੇ ਜੇ- ਐਹੇ ਜੇ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 18)

- ਐਹੋ-ਐਹੋ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 18)
- ਐਹੋ ਜਿਆ- ਐਹੋ ਜਿਆ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 18)
- ਐਹੋ ਜੀ- ਐਹੋ ਜੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 18)
- ਐਕਣ- ਐਕਣ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 18)
- ਐਕੁੰ- ਐਕੁੰ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 18)
- ਐਮੋਂ ਜੀਮੋਂ- ਐਮੋਂ ਜੀਮੋਂ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 19)
- ਸਾਨ- ਸਾਨੁ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 33)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਪੈਰ ‘ਹ’ (ਹਾਹਾ) ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੈਰ ‘ਹ’ ਨਾਲ਼ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ਼ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੈਰ /ਰ/ ਅਤੇ /ਵ/ ਧੁਨੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

2.4.1.3. ਅਨੁਨਾਸਕ ਅਤੇ ਦੁੱਤ-ਅੱਖਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ (ਲਗਾਖਰਾਂ) ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ‘ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਰਜੀਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਆਂਡਲ- ਆਡਾ¹- ਆਡਾ²- ਆਂਡਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 16)
- ਸੀੱਖ- ਸੀਖਤਾ- ਸੀੱਖ ਲੈਣੀ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 37)
- ਹਿਆ- ਹਿਆਂ- ਹਿਆ ਸਰਮ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 51)
- ਗਾਹ- ਗਾਹਲ- ਗਾਂਹਾਂ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 89)
- ਚਾਟ²- ਚਾਂਟਾ- ਚਾਟੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 109)

ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਜਿਹੇ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ‘ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਦਾ ਹੀ ਅੰਤਰ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ‘ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ‘ਬਿੰਦੀ-ਰਹਿਤ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਊਈ- ਊਈਂ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 4)

➤ ਅਈ- ਅਈਂ;	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 6)
➤ ਆ- ਆਂ;	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 15)
➤ ਆਹਾ- ਆਹਾਂ;	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 15)
➤ ਆਡਾ- ਆਂਡਾ;	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 16)
➤ ਐ- ਐਂ;	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 17)
➤ ਸਾਗ- ਸਾਂਗ;	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 33)
➤ ਸੈਡ- ਸੈਂਡ;	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 42)
➤ ਹਿਆ- ਹਿਆਂ;	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 51)
➤ ਕੇਰਾ- ਕੇਰਾਂ;	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 73)
➤ ਗਰਾ- ਗਰਾਂ;	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 88)
➤ ਗੋਹਲਾ- ਗੋਹਲਾਂ;	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 94)
➤ ਡਾਟ- ਡਾਂਟ;	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 147)
➤ ਤਿਓਹ- ਤਿਓਂਹ;	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 159)
➤ ਤੀਆ- ਤੀਆਂ;	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 161)
➤ ਤੇਹਾ- ਤੇਹਾਂ;	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 162)
➤ ਪੀ- ਪੀਂ;	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 203)
➤ ਪੈ- ਪੈਂ;	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 207)
➤ ਬਾਗ- ਬਾਂਗ;	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 229)
➤ ਲਾ- ਲਾਂ;	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 279)
➤ ਲੇ- ਲੇਂ	(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 284)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਪਾਲਣਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ‘ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਰ-ਅੱਖਰ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ‘ਪੈਰ-ਅੱਖਰ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਰ-ਅੱਖਰ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ

ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਉਲਟ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਉਰ੍ਹਾਂ- ਉਰਾ ਪਰਾ- ਉਰ੍ਹਾਂ ਪਰ੍ਹਾਂ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 3)
- ਬੱਲੋਂ- ਬੱਲੋਂ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 227)

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ‘ਅੱਧਕ’ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੱਖਰਾ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਉੱਕਾ- ਉਕਾਈ- ਉੱਕਾ ਪੁੱਕਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 1)
- ਅੱਕਣਾ- ਅਕਤਾਲੀ- ਅਕਤੋਣਾ- ਅੱਕ ਪਲਾਹ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 6)
- ਇੱਲ੍ਹ- ਇੱਲਤ- ਇੱਲਤੀ- ਇਲ ਬਲਾਅ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 22)
- ਸੱਕਰ- ਸਕਰਕੰਦੀ- ਸੱਕਰਖੇਰਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 23)
- ਹੱਕਣਾ- ਹਕਲਾ- ਹਕਲੋਣਾ- ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 46)
- ਕੱਛ- ਕਛਰਾਲੀ- ਕੱਛਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 58)
- ਛਿੱਲ- ਛਿਲਕ- ਛਿੱਲੜ- ਛਿਲਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 118)
- ਜੱਟ- ਜਟਕਾ- ਜੱਟ ਜੱਫਾ ਆਦਿ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 122)

ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਦਰਜ ਹਨ ਜੋ ‘ਅੱਧਕ’ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅੱਲ੍ਹੜ ਦੁੱਲੜ- ਅੱਲਾ ਫੱਟ- ਅਲਾਕਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 13)

ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ‘ਅੱਧਕ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ‘ਬਗੈਰ ਅੱਧਕ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅਜੇ- ਅੱਜੇ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 8)
- ਹਲਾ- ਹੱਲਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 50)
- ਜਕੜ- ਜੱਕੜ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 121)

- ਟਕ- ਟੱਕ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 135)
- ਫਟ- ਫੱਟ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 208)
- ਮਖ- ਮੱਖ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 253)
- ਰਸਾ- ਰੱਸਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 268)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਪਾਲਣਾ ਹੋਈ ਹੈ। ‘ਪੈਰ-ਅੱਖਰ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਰ-ਅੱਖਰ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਅੱਧਕ’ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਉਲਟ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਡੱਬਾ- ਡਬਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 146)
- ਬੱਜਾ- ਬਜਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 218)

ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ‘ਅੱਧਕ’ ਅਤੇ ‘ਟਿੱਪੀ’ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਅੱਧਕ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ‘ਟਿੱਪੀ’ ਵਾਲੇ, ਜਿਵੇਂ:

- ਖੱਡ- ਖੰਡ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 77)
- ਗੁੱਡਾ- ਗੁੰਡਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 92)
- ਜੱਗ- ਜੰਗ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 121)
- ਜੱਡ- ਜੰਡ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 122)
- ਡੱਕ- ਡੰਕ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 145)
- ਡੱਗਾ- ਡੰਗਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 146)
- ਡੁੱਡ- ਡੁੰਡ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 148)
- ਢੱਗਾ- ਢੰਗਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 150)
- ਪੱਗ- ਪੰਗ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 193)
- ਬੱਗ- ਬੰਗ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 216)
- ਬੱਗਾ- ਬੰਗਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 216)
- ਬਗਾਰ- ਬੰਗਾਰ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 217)

- ਬੱਡਾ- ਬੰਡਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 220)
- ਰੱਜ- ਰੰਜ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 269)
- ਲੱਪ- ਲੰਪ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 278)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਵੀ ਇਕਸਾਰ ਪਾਲਣਾ ਹੋਈ ਹੈ।

‘ਟਿੱਪੀ’ ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅੰਨ- ਅਨਸਾਫ- ਅਨੁੱਕਾ- ਅੰਨ ਦਾਣਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 11)
- ਬੰਡ ਬੰਡਾਈ- ਬੰਡ ਬੰਡਾਰਾ- ਬੱਡ ਬਡਰਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 220)

ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ‘ਟਿੱਪੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ‘ਬਗੈਰ ਟਿੱਪੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ

ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅਟਕ- ਅਟੰਕ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 8)
- ਕਸ- ਕੰਸ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 55)
- ਕਜ- ਕੰਜ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 58)
- ਜੁਮਾ- ਜੁੰਮਾਂ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 127)
- ਜੂ- ਜੂੰ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 128)
- ਤਬਾ- ਤੰਬਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 156)
- ਬਗਣਾ- ਬੰਗਣਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 216)
- ਰਦਾ- ਰੰਦਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 270)
- ਰਬਾ- ਰੰਬਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 270)
- ਲਬਾ- ਲੰਬਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 278)
- ਲੂ- ਲੂੰ¹- ਲੂੰ²; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 283)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਪਾਲਣਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਅੱਧਕ-ਬਿੰਦੀ’, ‘ਟਿੱਪੀ-ਬਿੰਦੀ’, ‘ਅੱਧਕ-ਮੁਕਤਾ-ਟਿੱਪੀ’, ‘ਮੁਕਤਾ-ਅੱਧਕ-ਟਿੱਪੀ’, ‘ਮੁਕਤਾ-ਅੱਧਕ-ਬਿੰਦੀ’ ਅਤੇ ‘ਮੁਕਤਾ-ਅੱਧਕ-ਬਿੰਦੀ-ਟਿੱਪੀ’ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇਖਣ ਲਈ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹਨ।

2.4.1.4. ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ‘ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿਧੀ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ‘ਨ’ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ‘ਸ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਲ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਲ਼’ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਅੱਖਰਾਂ ਲਈ ਅਲੱਗ ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ‘ਤੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਅੱਖਰ (ਸ ਅਤੇ ਲ) ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਸ਼ ਅਤੇ ਲ਼) ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ‘ਸ’ ਅਤੇ ‘ਸ਼’ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ:

- ਉੱਲਬੱਟੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਉਸ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 1)
- ਅਸਲਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸਕੇ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 6)
- ਕਸੈਟੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਸਬੇ- ਕਸ਼ਮਦ- ਕਸ਼ਮਦੀ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 56)
- ਕੁਸਕਣਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਸ-ਕੁਸ ਨੀਂ- ਕੁਸ ਬਨੀ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 69-70)
- ਕੋਸਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਸਟ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 73)

ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਲ’ ਅਤੇ ‘ਲ਼’ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ:

- ਉੱਲੁਬਾਟਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਲਝਣ- ਉਲਝੇਮਾਂ- ਉਲਟ ਪੁਲਟ- ਉਲਟੀ-ਉਲਾਂਘ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 3)
- ਅਲੋਹਣੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਲੁਕ- ਅਲਕਤ- ਅਲੁਕ ਬਛੇਰੀ- ਅਲਝਣਾ- ਅਲਝਬੋਣਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 13)
- ਆਲਾ ਭੋਲਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਲਸ- ਆਲਸੀ- ਆਲ ਜੰਜਾਲ- ਆਲਾ- ਆਲਾ- ਆਲਾ ਦਾਲਾ- ਆਲੇ ਦਾਲੇ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 17)

- ਔਲੋਹਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਔਲ- ਔਲੀ- ਔਲੂ- ਔਲੇ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 20)
- ਸਲੇਤਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਲੰਘ- ਸਲੰਘ ਭਰ- ਸਲਝਬੋਣਾ- ਸਲਝੋਣਾ-
ਸਲਾਈ-ਸਲੇਣਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 31)
- ਸਿੱਲ੍ਹਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਲ- ਸਿਲਤ- ਸਿਲਬੱਟਾ- ਸਿਲਾ- ਸਿਲੇਹਾਰ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 36)
- ਸੁਲਫਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੁਲਗਣਾ- ਸੁਲਝਣਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 40)
- ਹਲੇਣਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਲਸ- ਹਲਕ- ਹਲਕਣਾ- ਹਲਕਬਾ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 50)
- ਹਾਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਾਲਾ- ਹਾਲੀ- ਹਾਲੀ ਪਾਲੀ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 51)
- ਹੋਲਦਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਲ ਅੰਘਾਰੇ- ਹੋਲਾ ਫੁੱਲ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 54)
- ਕਲੇਤਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਲਜੀਭਾ- ਕਲਜੀਭੀ- ਕਲਜੇਗਣ- ਕਲੱਤਣ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 64)
- ਕਾਲੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਲ- ਕਾਲਸ- ਕਾਲ ਕਲਟਾ- ਕਾਲਖ; (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 67)

ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਉਪਰੋਕਤ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਸ’ ਅਤੇ ‘ਲ’ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਅੱਖਰ (ਖ, ਗ, ਜ, ਫ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣਾ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਲਗ-ਮਾਤਰ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੱਲ- ਕਲ੍ਹ ਕਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ- ਕਲਕਾਰੀ- ਕੱਲਖੇਰਾ- ਕਲੱਛਣਾ- ਕਲੰਨ- ਕਲਬੂਤ -ਕਲਬੂਤਰ- ਕੱਲਮ
ਕੱਲਾ- ਕੱਲਰ- ਕੱਲਰੀ- ਕੱਲਾ- ਕੱਲਾ ਕਲਾਪਾ- ਕਲ੍ਹਾ ਕਲੇਸ- ਕੱਲਾ ਕਾਰਾ- ਕਲਾਖਰ- ਕੱਲਾ
ਦੁਕੱਲਾ- ਕਲਾਪਾ- ਕਲ੍ਹਿਆਰਾ- ਕਲੀ- ਕਲੀਰਾ- ਕਲ੍ਹਕਾਲ- ਕਲੈਹਣਾ- ਕਲੈਹਰੀ- ਕਲੇਲਾਂ-

ਕਲੋਤਾ- ਕਲਜੀਭੀ- ਕਲਜੋਗਣ- ਕਲੱਤਣ- ਕਲਪਣਾ- ਕਲਪੈਣਾ- ਕਲਬਾਟ- ਕਲਮੂੰਹੀ-

ਕਲਾਬਾ- ਕਲੀਢਲ- ਕਲੁੰਜਣਾ- ਕਲੇਸ਼- ਕਲੇਜਾ- ਕਲੇਣਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 64-65)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਹਰ ਲਗ-ਮਾਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

ਕੱਲ- ਕਲ੍ਹ ਕਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ- ਕਲਕਾਰੀ- ਕੱਲਖੇਰਾ- ਕਲੱਛਣਾ- ਕਲੰਨ- ਕਲਬੂਤ- ਕਲਬੂਤਰ-ਕੱਲਮ

ਕੱਲਾ- ਕੱਲਰ- ਕੱਲਰੀ- ਕਲਜੀਭੀ- ਕਲਜੋਗਣ- ਕਲੱਤਣ- ਕਲਪਣਾ- ਕਲਪੈਣਾ- ਕਲਬਾਟ-

ਕਲਮੂੰਹੀ- ਕੱਲਾ- ਕੱਲਾ ਕਲਾਪਾ- ਕਲ੍ਹਾ ਕਲੇਸ਼- ਕੱਲਾ ਕਾਰਾ- ਕਲਾਖਰ- ਕੱਲਾ ਦੁਕੱਲਾ-

ਕਲਾਪਾ- ਕਲਾਬਾ- ਕਲਿਆਰਾ- ਕਲੀ- ਕਲੀਰਾ- ਕਲੀਢਲ- ਕਲੂਕਾਲ- ਕਲੁੰਜਣਾ- ਕਲੇਸ਼-

ਕਲੇਜਾ- ਕਲੈਹਣਾ- ਕਲੈਹਰੀ- ਕਲੇਲਾਂ- ਕਲੇਤਾ- ਕਲੇਣਾ

ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਨਮੂਨੇ (Pattern) ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਹਾਈ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

2.4.1.5. ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ‘ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ’ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਉਪ-ਸਿਰਲੇਖ ‘ਤਕਨੀਕ’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਜੇਕਰ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਇਕ ਹੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ

ਰੂਪ ਰਖਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇੰਦਰਾਜ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ

ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੀ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ “ਤੱਕ¹” (ਅੰਦਾਜ਼ਾ) ਅਤੇ “ਤੱਕ²”

(ਤਾਈਂ); “ਬੋਰੀ¹” (ਇੱਕ ਦਰਖਤ) ਅਤੇ “ਬੋਰੀ²” (ਵਾਰੀ) ਆਦਿ। ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ

ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਿੰਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।” (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ੫)

ਭਾਵ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਅਤੇ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪੂਰਨ-ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਲਈ ‘ਸੁਪੀਰੀਅਰ ਅੰਕ ਵਿਧੀ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਆ¹ [ua][ਸਕਿ] ਹੈ (ਜਿਵੇਂ : ਓਹ ਪੜ੍ਹਦਾ ਉਆ)

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 1)

ਉਆ²/ਉਆਹ [ua/uá][ਵਿਸ] ਹੈਰਾਨੀ ਜਾਂ ਅਚਾਨਕ ਆਏ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ

ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸ਼ਬਦ, ਹੈਂ ਇਹ ਕੀ ਹੋਇਆ, ਅਸਚਰਜਤਾ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 1)

ਬਾਜਾ¹ [baja][ਵਿਸ਼ੇ] ਕੋਈ, ਟਾਵਾਂ, ਵਿਰਲਾ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 229)

ਬਾਜਾ² [bajja][ਨਾਂਪੁ] ਵਾਜਾ, ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 229)

ਬਾਜਾ³ [bajja][ਵਿਸ਼ੇ] ਝੱਲਾ, ਮੂਰਖ, ਬੇਵਕੂਫ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 229)

ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਡਾ. ਸੇਠੀ ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਵਿਧੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਤਕਨੀਕੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਮਰੂਪੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਕੋਸ਼ੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ

ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਹੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਸਹੀ ਵਿਧੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।”

(ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ : ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਧਾਨ 91-92)

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਨਿਖੇੜੇ ਲਈ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰੀ ਸੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਨੰਬਰ ਲਗਾ ਕੇ ਦੇਣ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਸੌਖ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਜਾ ਸਕਿਆ।

ਪੂਰਨ-ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ‘ਸੁਪੀਰੀਅਰ ਅੰਕ ਵਿਧੀ’ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਰਨਾ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ਤਰਤੀਬ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਦੋਵੇਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਂਵ-ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ-ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਾਂਝੀ¹ [sáji][ਨਾਂਪੁ] ਸੀਰੀ, ਹਿੱਸੇਦਾਰ, ਸਾਂਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ

ਸਾਂਝੀ² [sáji][ਨਾਂਇ] (ਨਰਾਤਿਆਂ ਅਤੇ ਦੁਸਹਿਰੇ ਦੇ ਦਿਨ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਲਈ)

ਕੰਧ ਉਤੇ ਬਣਾਇਆ ਗੋਰੇ ਦੀਆਂ ਟਿੱਕੀਆਂ ਦਾ ਤੀਵੀਂ ਸਰੂਪ, ਅਹੋਈ ਦੇਵੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 33)

ਬਸਤਾ¹ [basta][ਨਾਂਪੁ] ਸਕੂਲ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਕਾਪੀਆਂ ਦਾ ਥੈਲਾ ਜਾਂ ਕੱਪੜਾ

ਬਸਤਾ² / ਬਸਥਾ [basta/bastha][ਨਾਂਇ] ਅਵਸਥਾ, ਹਾਲਤ, ਸਥਿਤੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 214)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਲ, ਸੇਬਾ; ਬੱਟ, ਬੰਡ, ਬੱਤ, ਬਾਗ, ਬਾਣ, ਬਾਰ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਂਵ-ਇੰਸਤਰੀਲਿੰਗ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:

ਬਾਢੀ¹ [báddi][ਨਾਂਇ] ਵਾਢੀ, ਵਢਾਈ, ਫਸਲ ਦੀ ਕਟਾਈ

ਬਾਢੀ² / ਬੇਢੀ [báddi/béddi][ਨਾਂਪੁ] ਤਰਖਾਣ, ਲੱਕੜ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ

ਵਾਲਾ ਕਾਰੀਗਰ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 230)

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਨਾਂਵ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਆਹ¹ [á][ਨਾਂਇ] ਹਾਅ, ਹੋਕਾ, ਅਫਸੋਸ ਵਿਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਭਰਵਾਂ ਸਾਹ

ਆਹ² [á][ਵਿਸ਼ੇ] ਇਹ, ਨੇੜੇ ਪਈ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਕੀਤਾ ਇਸ਼ਾਰਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 15)

ਸਾਨ¹ [san][ਨਾਂਪੁ] ਹੋਸ਼ ਹਵਾਸ; ਇਹਸਾਨ, ਨੇਕੀ ਦਾ ਕੰਮ, ਉਪਕਾਰ

ਸਾਨ² [san][ਵਿਸ਼ੇ] ਅਸਾਨ, ਸੌਖਾ, ਸੁਖਾਲਾ, ਬਿਨਾ ਕਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਾਲਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 33)

ਕਿਹਾ¹ [kiha][ਨਾਂਪੁ] ਆਖਾ, ਹੁਕਮ

ਕਿਹਾ² [kiha][ਕਿਵਿ] ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ, ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ, ਕਿਉਂ (ਜਿਵੇਂ : ਏਹ

ਪੈਸੇ ਕਰੋ ਦਿੱਤੇ ਨੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ)

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 68)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਈ, ਸੂਤ, ਸੈ; ਹਬਾਈ; ਕੰਡਿਆਲਾ, ਕਿਹਾ, ਕੋਰਾ; ਬਕਾਰ, ਬਾਸੀ, ਬਾਰੀ, ਬੇਰੀ, ਬੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਤੋਂ ਉਲਟੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

- ਆਡਾ**¹ [adda][ਵਿਸ਼ੇ] ਤਿਰਛਾ, ਟੇਢੇ ਰੁਖ
ਆਡਾ² / **ਆਢਾ** [adda/ ádda][ਨਾਂਪੁ] ਟੱਕਰ, ਮੁਕਾਬਲਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 16)
ਕਿੱਕਰ¹ [kikkar][ਕਿਵਿ] ਕਿਵੇਂ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਕਿੱਕਰ² [kikkar][ਨਾਂਇ] ਕੰਡੇਦਾਰ ਇਕ ਦਰਖਤ ਦਾ ਨਾਮ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 68)
ਬਲੀ¹ [bali][ਵਿਸ਼ੇ] ਬਲਵਾਨ, ਚੰਗੀ ਕਿਸਮਤ ਵਾਲਾ
ਬਲੀ² [bali][ਨਾਂਇ] ਕੁਰਬਾਨੀ, ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਭੋਟ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 226)

ਏਨਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ‘ਬਾਜਾ’ ਦੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਤਿੰਨ ਇੰਦਰਾਜ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਹਨ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ:

- ਬਾਜਾ**¹ [baja][ਵਿਸ਼ੇ] ਕੋਈ, ਟਾਵਾਂ, ਵਿਰਲਾ
ਬਾਜਾ² [bajja][ਨਾਂਪੁ] ਵਾਜਾ, ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ
ਬਾਜਾ³ [bajja][ਵਿਸ਼ੇ] ਝੱਲਾ, ਮੂਰਖ, ਬੇਵਕੂਫ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 229)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕ ਅਤੇ ਯੋਜਕ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਂਵ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅੱਲ**¹ [all][ਨਾਂਇ] ਚੇੜ, ਕੁਨਾਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚਿੜਾਉਣ ਲਈ ਪਾਇਆ ਨਾਮ
ਅੱਲ² [all][ਸੰਬੰ] ਵੱਲ (ਜਿਵੇਂ : ਨਰੈਣੇ ਨੂੰ ਆਥਣੇ ਮੇਰੇ ਅੱਲ ਭੇਜ ਦੀ) (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 13)
ਆਲਾ¹ [ala][ਨਾਂਪੁ] ਕੰਧ ਵਿੱਚ ਬਣਿਆ ਖੁੱਡਾ ਜਾਂ ਖਾਨਾ
ਆਲਾ² / **ਬਾਲਾ** [ala/ baʎa][ਸੰਬੰ] ਵਾਲਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 17)
ਭਮਾਂ¹ [bhāmā][ਨਾਂਪੁ] ਭਵਾਂ, ਭਰਵੱਟੇ
ਭਮਾਂ² [bhāmā][ਯੋਜ] ਭਾਵੇਂ, ਚਾਹੇ, ਅਥਵਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 246)

ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਰੂਪ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਨਾਂਵ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੀਗਾ¹ [sigga][ਨਾਂਪੁ] ਵਸੀਲਾ, ਸੰਗ ਸਾਥ, ਹੀਲਾ

ਸੀਗਾ² [siga][ਸਕਿ] ਸੀ (ਜਿਵੇਂ : ਕਲੁ ਆਥਣੇ ਕਰਮਾ ਘਰ ਈ ਸੀਗਾ)

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 37)

ਬਛੋਣਾ¹ [bachṇa][ਨਾਂਪੁ] ਵਿਛੋੜਾ, ਅਲੱਗ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ, ਜੁਦਾਈ

ਬਛੋਣਾ² [bachṇa][ਕਿਸ] ਵਿਛਾਉਣਾ, ਕੱਪੜਾ ਵਗੈਰਾ ਲੰਮੇ ਰੁਖ ਵਿਚ ਮੰਜੇ

ਉਤੇ ਜਾਂ ਧਰਤੀ ਵਗੈਰਾ ਤੇ ਖਿਲਾਰਨਾ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 218)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਟਣਾ, ਬਾਰਨਾ, ਬੇਲਣਾ, ਬੈਹਣਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਪੂਰਨ ਸੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਨਾਂਵ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਮਿਕ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਆਦਿ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਆ¹ [ua][ਸਕਿ] ਹੈ (ਜਿਵੇਂ : ਓਹ ਪੜ੍ਹਦਾ ਉਆ)

ਉਆ²/ਉਆਹ [ua/uá][ਵਿਸ] ਹੈਰਾਨੀ ਜਾਂ ਅਚਾਨਕ ਆਏ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ

ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸ਼ਬਦ, ਹੈਂ ਇਹ ਕੀ ਹੋਇਆ, ਅਸਚਰਜਤਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 1)

ਐਂ¹ [Ē][ਸਕਿ] ਹੈਂ (ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰਦੈਂ)

ਐਂ² [Ē][ਕਿਵਿ] ਇੰਝ, ਇਵੇਂ, ਇਉਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਜਿਵੇਂ : ਤੂੰ ਐਂ ਕਰ ਜਿਮੇਂ ਮੈਂ ਕਰਦਾਂ)

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 17)

ਪਰੰਤੂ ਉਪਰੋਕਤ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕਿਰਿਆਵੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਜੇ¹ [je][ਵਿਸ਼ੇ] ਜੇਰੇ (ਜਿਵੇਂ : ਇਕੇ ਜੇ ਦੇ ਪੈਂਨ ਦੇ ਦੇ)

ਜੇ² [je][ਸਕਿ] ਜਾਵੇ (ਜਿਵੇਂ : ਉਹ ਰੋਟੀ ਖਾ ਜੇ)

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 128)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਆਰੀ¹ [ari][ਵਿਸ਼ੇ] ਲਾਚਾਰ, ਸਰੀਰਕ ਨੁਕਸ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ

ਆਰੀ² / **ਬਾਰੀ** [ari/bari][ਕਿਵਿ] ਵਾਰੀ, ਦਫਾ (ਜਿਵੇਂ : ਇਕ ਆਰੀ ਸੁੱਤੇ

ਪਏ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਦੇਖ ਲੈਣ ਦੇ)

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 17)

ਸੰਬੰਧਕ ਅਤੇ ਯੋਜਕ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਬੰਧਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਤੇ¹ [te][ਸੰਬੰ] ਉਤੇ, ਨਾਲ, ਕਰਕੇ (ਜਿਵੇਂ : ਕੰਮ ਹੋਣ ਤੇ ਈ ਪਤਾ ਲੱਗੂ)

ਤੇ² [te][ਯੋਜ] ਅਤੇ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 162)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹਰ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ‘ਸੁਪੀਰੀਅਰ ਅੰਕ ਵਿਧੀ’ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਾਵੇਂ ਦਰਜ ਹੈ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜੋ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹਰ ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਾਨ¹ [san][ਨਾਂਪੁ] ਹੋਸ਼ ਹਵਾਸ; ਇਹਸਾਨ, ਨੇਕੀ ਦਾ ਕੰਮ, ਉਪਕਾਰ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 33)

ਸਾਨ² [san][ਵਿਸ਼ੇ] ਅਸਾਨ, ਸੌਖਾ, ਸੁਖਾਲਾ, ਬਿਨਾ ਕਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਾਲਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 33)

ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵੇਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਨਾਲ ਉਚਾਰਨ ਦੇਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਚਾਰਨ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਹੋ ਵਿਧੀ ਅਪਣਾਕੇ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ‘ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਅਤੇ ਉਚਾਰਨ ਪੱਖੋਂ ਸਮਾਨ ਪਰ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਅਰਥ ਰੱਖਦੇ ਹਨ’। ਪਰੰਤੂ ‘ਮਲਵਈ

ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਕੋਟੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਉਚਾਰਨ ਪੱਖੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੀਗਾ¹ [sigga][ਨਾਂਪੁ] ਵਸੀਲਾ, ਸੰਗ ਸਾਥ, ਹੀਲਾ

ਸੀਗਾ² [siga][ਸਕਿ] ਸੀ (ਜਿਵੇਂ : ਕਲ੍ਹ ਆਥਣੇ ਕਰਮਾ ਘਰ ਈ ਸੀਗਾ)

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 37)

ਸੇਬਾ¹ [sebba] [ਨਾਂਪੁ] ਸੂਤੜੀ, ਬੋਰੀਆਂ ਸਿਊਣ ਲਈ ਸਣ ਦੀ ਬਣੀ ਪਤਲੀ ਰੱਸੀ

ਸੇਬਾ² [seba] [ਨਾਂਇ] ਸੇਵਾ, ਟਹਿਲ, ਦੇਖ-ਰੇਖ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 41)

ਬਾਜਾ¹ [baja][ਵਿਸ਼ੇ] ਕੋਈ, ਟਾਵਾਂ, ਵਿਰਲਾ

ਬਾਜਾ² [bajja][ਨਾਂਪੁ] ਵਾਜਾ, ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 229)

ਭਾਬੀ¹ [bhabbi][ਨਾਂਇ] ਭਾਵੀ, ਹੋਈ, ਭਾਣਾ, ਮੰਦੇ ਕਰਮ

ਭਾਬੀ² [bhabbi][ਨਾਂਇ] ਭਰਜਾਈ, ਭਾਬੇ, ਭਰਾ ਦੀ ਪਤਨੀ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 248)

ਇੱਥੇ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ‘ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ’ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਉਪ-ਸਿਰਲੇਖ ‘ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ’ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਮਲਵਈ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੁੱਤ ਧੁਨੀ ਉਚਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ

ਅੱਧਕ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਹੋ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇਖੋ:

<u>ਸ਼ਬਦ</u>	<u>ਉਚਾਰਨ</u>
ਲੋਟਾ	lotṭa
ਗੋਡਾ	godḍa
ਗੋਦੀ	goddi
ਬੋਦਾ	bodda

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਧੁਨੀਆਂ ‘ਟ’, ‘ਡ’, ‘ਦ’, ‘ਦ’ ਉਤੇ ਬਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਵਿਅੰਜਨ ਉਤੇ ਅੱਧਕ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਪਰ ਅਧਕ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂ

ਜੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਅੰਜਨ ਉਤੇ ਸ੍ਰੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧਕ ਲਈ ਥਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ

ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਧੁਨੀ ਲਿਖੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।” (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਧ-ਨ)

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਉਚਾਰਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ (ਸੀਗਾ, ਸੇਬਾ, ਬਾਜਾ, ਭਾਬੀ) ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸਮਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ‘ਦੁੱਤ ਧੁਨੀ’ ਲਈ ਉਚਾਰਨ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਪਰਗਟਾਏ ਗਏ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਹੀ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚ ‘ਅੱਧਕ’ ਲਈ ਦੋ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ‘ਅੱਧਕ’ ਅਤੇ ‘ਅਧਕ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇੱਕ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਅਜਿਹੀ ਗ਼ਲਤੀ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਸਮਰੂਪਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਬਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਅਰਥਾਂ ਪੱਖੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੱਕ ਵਾਰ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (:)’ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵੱਖਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਤਾਦੀ [ustadi][ਨਾਂਇ] ਚਲਾਕੀ, ਹੱਥ ਫੇਰੀ, ਛਲ-ਕਪਟ; ਹੁਨਰਮੰਦੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 1)

ਉੱਪਰਲਾ [uppərla][ਨਾਂਪੁ] ਰੱਬ, ਪ੍ਰਭੂ; ਚੰਦਰਮਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 2)

ਅੰਸ [s][ਨਾਂਇ] ਉਲਾਦ, ਸੰਤਾਨ; ਹਿੱਸਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 6)

ਅੰਗੂਰ [gur][ਨਾਂਪੁ] ਜ਼ਖਮ ਦੇ ਉੱਪਰ ਆਇਆ ਖਰੀਂਢ, ਜ਼ਖਮ ਦੀ ਠੀਕ

ਹੋਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ; ਇੱਕ ਫਲ ਦਾ ਨਾਮ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 7)

ਸਮਾਨ [səman][ਨਾਂਪੁ] ਸਾਮਾਨ, ਵਸਤ ਵਲੋਂ ਵਾ, ਲੁੜੀਂਦੀਆਂ

ਵਸਤਾਂ; ਅਕਾਸ਼, ਆਸਮਾਨ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 29)

ਹਾਅ [haa][ਨਾਂਇ] ਹਮਦਰਦੀ ਜਾਂ ਬਚਾ ਲਈ ਪੁਕਾਰ; ਦੁੱਖ ਜਾਂ

ਹੈਰਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਬਦ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 50)

ਕਸਰ [kasar][ਨਾਂਇ] ਭੂਤਾਂ ਦਾ ਸਾਇਆ, ਜਿੰਨ ਦਾ ਵਾਸਾ; ਕਮੀ,

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹੂੰ, ਉੱਲ, ਉਹੂੰ, ਓੜਕਣਾ; ਅਸਣੇ ਮਸਣੇ, ਅੱਖ ਝਮੱਕਾ, ਅੜੀ, ਆਰ; ਇਸਨੇ ਪਿਸਨੇ; ਸਜੋਣਾ, ਸੰਨੀ, ਸਰਨ, ਸੱਲ, ਸਿੱਟਾ, ਸੂਆ; ਹਲਕ; ਕਣ, ਕਣੀ, ਕਰਾਰ, ਕਲੋਣਾ; ਬਹੋਣਾ, ਬਖਤ, ਬਰ, ਬਲੋਣਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸਮਰੂਪਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਬਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਆਕਰਨਕ ਹਿਜਿਆਂ ਜਾਂ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਆਕਰਨਕ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਸਥਾਨ ‘ਤੇ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ‘ਤਿਰਸੀ-ਲਾਈਨ (/)’ ਨਾਲ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਣਭੋਲ [ənbhol][ਵਿਸ਼ੇ/ ਕਿਵਿ] ਸਿੱਧਾ ਸਾਦਾ, ਭੋਲਾ-ਭਾਲਾ,

ਸੁਤੇ-ਸਿਧ, ਅਚਾਨਕ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 9)

ਅੜੋਣਾ [arɔna][ਕਿਅ/ ਕਿਸ] (ਮੱਝ ਦਾ) ਉੱਚੀ ਅੜਿੰਗਣਾ, ਅਰੜਾਉਣਾ;

(ਕੁੰਡੀ) ਬੰਦ ਕਰਨਾ, ਉਡਾਉਣਾ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 15)

ਇੰਝ / ਇੰਝੂ [ij/ iju][ਨਾਂਇ/ ਨਾਂਪੁ] ਹੰਝੂ, ਅੱਥਰੂ, ਆਂਸੂ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 21)

ਸੁੰਡ [sūd][ਨਾਂਪੁ/ ਨਾਂਇ] ਰੀਂਘ ਕੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਬਹੁਤੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਵਾਲਾ ਇਕ

ਕੀੜਾ, ਹਾਥੀ ਦਾ ਨੱਕ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 39)

ਹਾਰਾ / ਹਾਰੀ [hara/hari][ਨਾਂਪੁ/ ਨਾਂਇ] ਭੜੋਲੀ, ਦਾਲ/ ਸਾਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ

ਜਾਂ ਦੁੱਧ ਕਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਗੁਲਾਈ ਵਿਚ ਬਣਿਆ ਚੁੱਲ੍ਹਾ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 51)

ਬੱਢ ਬਢਾਈ / ਬੱਢ ਬਢਾ [bə'dd bəðai/ bə'dd bəðə][ਨਾਂਇ/ ਨਾਂਪੁ]

ਵੱਢ-ਵਢਾਈ, ਵੱਢ-ਵਢਾ, ਮਾਰ-ਧਾੜ, ਕਤਲੇ-ਗਾਰਤ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 220)

ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ-ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਨਾਂਵ-ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ; ਕਿਰਿਆ-ਸਕਰਮਕ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ-ਅਕਰਮਕ; ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਆਦਿ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

2.4.2. ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਵਲ ਏਨਾ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ ਅਤੇ

10 ਟਾਈਪ ਪੁਆਇੰਟ ਨਾਰਮਲ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।” (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਗ)

ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਜਾਂ ਤਕਨੀਕ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਦੇ ‘ਪੰਨਾ ਘ’ ਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਜੇ ਕਿਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ

ਉੱਥੇ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਜਿਹਾ ਵਾਕ ‘ਗੋਲ ਬਰੈਕਟ ()’ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਦੇਖੋ ਇਹ ਇੰਦਰਾਜ:

ਆ [a][ਸਕਿ] ਹਨ (ਜਿਵੇਂ: ਨਿਆਏ ਖੇਡਦੇ ਆ), ਹੈ (ਜਿਵੇਂ: ਉਹ ਬੈਠੀ ਆ)”

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਘ)

ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਤੀਜੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਏ:

2.4.2.1. ਤਰਤੀਬ

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਤਾਜ [ustaj][ਨਾਂਪੁ] ਉਸਤਾਦ, ਅਧਿਆਪਕ, ਹੁਨਰ ਸਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ

ਵਿਅਕਤੀ, ਗੁਰੂ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 1)

ਔਂਤ [ɔt][ਵਿਸ਼ੇ] ਔਂਤਰਾ, ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਜਿਸਦੇ ਕੋਈ ਉਲਾਦ ਨਾ ਹੋਵੇ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 19)

ਇੰਝ/ਇੰਝੂ [ij/iju][ਨਾਂਇ/ਨਾਂਪੁ] ਹੰਝੂ, ਅੱਥਰੂ, ਆਂਸੂ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 21)

ਕਸਾਨ [kasan][ਨਾਂਪੁ] ਕਿਸਾਨ, ਵਾਹੀਕਾਰ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪੁਰਸ਼

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 55)

ਪਸਾਰਾ [pəsara][ਨਾਂਪੁ] ਖਿਲਾਰਾ, ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਖਿੰਡੇ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 192)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਉਹ ਰੂਪ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਬਦ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਕੇਵਲ ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿਹੜੇ ਨਿਰੋਲ 'ਮਲਵਈ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਅਰਥਗਤ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਓਦਰਨਾ [odarna][ਕਿਆ] ਜੀ ਨਾ ਲੱਗਣਾ, ਉਦਾਸ ਹੋਣਾ, **ਓਦਰ ਜਾਣਾ**

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 5)

ਅੰਝੂ [ʌju][ਨਾਂਪੁ] ਅੱਥਰੂ, ਹੰਝੂ, ਇੰਝੂ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 8)

ਸੰਗ ਸ਼ਰਮ/ ਸੰਗ ਹਿਆ [səŋ sərɪm/ səŋ hia] [ਨਾਂਇ] ਲੱਜਿਆ, ਸ਼ਰਮ,

ਸੰਕੋਚ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 24)

ਤੁਰਲਾ [t úrla][ਨਾਂਪੁ] ਤੁੱਰਾ, **ਤੁਰਲਾ**, ਟੋਰਾ, ਸਮਲਾ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 162)

ਪਰ੍ਹਾਂ [pər ʌ][ਕਿਵਿ] ਦੂਰ, ਪਰੇ, ਇਕ ਪਾਸੇ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 198)

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਥਾਪਤ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਮੋਟੇ (Bold) ਕੀਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ- ਉਕਣਾ, ਉਰਲਾ; ਅੱਕਣਾ, ਅਖਿਆਈ, ਅਟਕ, ਅੰਦਰਖਾਤੇ, ਅੰਨ੍ਹੇਬਾਹ, ਐਡਾ; ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ; ਹਿਆਂ, ਹਿਣਹਿਣ, ਹੁੱਡੂ; ਚੱਕਾ; ਤੱਥੇ; ਪਛੇਤਾ ਆਦਿ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਮਲਵਈ ਉਚਾਰਨ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮਲਵਈ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਰੂਪਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਟਕਸਾਲੀ

ਰੂਪ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਦੀ ‘ਪਹਿਲੀ ਜਿਲਦ’ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

<u>ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ</u>	<u>ਪੰਨਾ ਨੰ.</u>	<u>ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ</u>	<u>ਪੰਨਾ ਨੰ.</u>
ਉੱਕਲਨਾ	1	ਉਕੱਲਣਾ	3
ਉੱਗਲਨਾ	1	ਉਗਲਣਾ	4
ਅਸਣੇ ਮਸਣੇ	6	ਅਸਨੇ ਪਸਨੇ	29
ਅਫਰੇਮਾਂ	11	ਅਫਰੇਵਾਂ	63
ਸੱਕਰਖੇਰਾ	23	ਸੱਕਰਖੇਰਾ	109
ਸੰਭਰਨਾ	28	ਸੰਬਰਨਾ	134
ਕਨੇੜ	60	ਕਨੇਡ	344

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਚਲਤ ਅਰਥ ਨੂੰ ਘੱਟ ਪ੍ਰਚਲਤ ਅਰਥ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਨੂੰ ਲਾਖਣਿਕ ਅਰਥ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਖਣਿਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਅਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੰਗੂਰ [*āgur*][*ਨਾਂਪੁ*] ਜਖਮ ਦੇ ਉੱਪਰ ਆਇਆ ਖਰੀਂਢ, ਜਖਮ ਦੀ ਠੀਕ

ਹੋਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ; ਇੱਕ ਫਲ ਦਾ ਨਾਮ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 7)

ਇੱਥੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰਚਲਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਅਠਪੈਰੀ [*athpéri*][*ਵਿਸ਼ੇ*] ਚੌਵੀ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ, ਦਿਨ ਰਾਤ ਵਿਚ ਕੇਵਲ

ਇਕ ਵਾਰੀ, ਅੱਠ ਪਹਿਰਾਂ ਮਗਰੋਂ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 8)

ਇੱਥੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਆਨੀਂ ਬਹਾਨੀਂ [annī bāhanī][ਕਿਵਿ] ਪੱਜ ਲਾ ਲਾ ਕੇ, ਬਹਾਨੇ ਕਰ ਕੇ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 16)

ਇੱਥੇ ‘ਬਹਾਨੇ ਕਰ ਕੇ’ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਆਲਸੀ [alsi][ਵਿਸ਼ੇ] ਢਿੱਲਾ-ਮੱਠਾ, ਸੁਸਤ, ਆਲਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 17)

ਇੱਥੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਇਕ ਸਾਰ [ik sar][ਵਿਸ਼ੇ] ਸਮਾਨ, ਪੱਧਰ, ਇਕੋ ਜਿਹਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 21)

ਇੱਥੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਸਫਾਚੱਟ [safacatt][ਕਿਵਿ] ਖਾਤਮਾ, ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 28)

ਇੱਥੇ ‘ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ’ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਸਬਰ ਸਬੂਰੀ [sabār sabūri][ਨਾਂਇ] ਧੀਰਜ, ਸਬਰ, ਸੰਤੋਖ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 28)

ਇੱਥੇ ‘ਸਬਰ’ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਕੰਸ [kās][ਨਾਂਪੁ] ਅੰਗੀਠੀ, ਕਾਰਨਿਸ, ਛੱਜਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 55)

ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ ‘ਕਾਰਨਿਸ’ ਦੇਣਾ ਬਣਦਾ ਸੀ।

ਰੈ/ ਰੈਂ [rɔ/ rɛ̃][ਨਾਂਇ] ਨਦੀ ਦਾ ਵਹਾ, ਹੜ੍ਹ, ਵਲਵਲਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 274)

ਇੱਥੇ ਦੂਸਰੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਅਰਥ ‘ਹੜ੍ਹ’ ਪ੍ਰਚਲਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਕਈ ਵਾਰ ਰੋਲ-ਘਚੇਲੇ ਜਾਂ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਤਸਵੀਰ ਉਘੜ ਕੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਕੋਈ ਉਕਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਮਤ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਦੇ ਸਮਾਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਜ਼ਰੂਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਦੁਹਰਾਉ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਟੰਕ [at̪k][ਵਿਸ਼ੇ] ਨਿਰਲੇਪ, ਸੰਸਾਰਕ ਝਮੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ, ਨਿਰਲੇਪ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 8)

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਉਕਾਈ ਖਟਕਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ।

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਸੱਲੀਬਖ਼ਸ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਿਚਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਜਤਨ ਅਸੀਂ ਉੱਪਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਲਈ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਪਾਏ ਗਏ ਅਪਵਾਦਾਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ-ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

1. **ਉੱਘੜ ਦੁੱਘੜ/ ਉੱਘੜ ਦੁਘੜਾ/ ਉਘੜਾ ਦੁਘੜਾ** [úggəɾ dúggəɾ/ úggəɾ dúgɾə/
úgra dúgra][ਵਿਸ਼ੇ] ਅੱਘੜ ਦੁੱਘੜ, ਖਿੰਡਿਆ ਪੁੰਡਿਆ, ਸੁੱਟ-ਪਸੁੱਟ,
 (ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ) ਬੇਤਰਤੀਬਾ ਖਿਲਾਰਾ, ਬਿਨਾ ਵਿਓਂਤ ਤੋਂ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 2)
- ਅੱਘੜ ਦੁੱਘੜ/ ਅੱਘੜ ਦੁਘੜਾ/ ਅਘੜਾ ਦੁਘੜਾ** [ãggəɾ dúggəɾ/ ãggəɾ/
dúgra/ ãgra dúgra][ਵਿਸ਼ੇ] ਉੱਘੜ-ਦੁੱਘੜ, ਬੇਤਰਤੀਬਾ, ਖਿੰਡਿਆ-
 ਪੁੰਡਿਆ, ਸੁੱਟ-ਪਸੁੱਟ, ਅਣਵਿਓਂਤਿਆ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 7)
2. **ਅੰਝੂ** [ãju][ਨਾਂਪੁ] ਅੱਥਰੂ, ਹੰਝੂ, ਇੰਝੂ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 8)
- ਇੰਝ/ ਇੰਝੂ** [ij/ iju][ਨਾਂਇ/ ਨਾਂਪੁ] ਹੰਝੂ, ਅੱਥਰੂ, ਆਂਸੂ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 21)
3. **ਅਟਕ ਮਟਕ** [ətək mətək][ਨਾਂਇ] ਚੇਚਲਾਪਣ, ਨਖਰਾ, ਟੈਰੂ-ਟੱਪਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 8)
- ਅੜਕ ਮੜਕ** [ərək mərək][ਨਾਂਇ] ਨਖਰਾ, ਸਜ-ਧਜ, ਚਟਕ-ਮਟਕ,
 ਨਾਜ਼, ਚੇਚਲਾਪਣ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 14)
4. **ਅਰਤਲਾ/ ਅੜਤਲਾ** [əɾtəla/ əɾtəla][ਕਿਵਿ] ਓਹਲਾ, ਓਟ, ਲੁਕਣ ਦੀ ਥਾਂ
 (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 12)

ਅੜਤਲਾ [əɾtəla][ਨਾਂਪੁ] ਓਟ, ਓਹਲਾ, ਛੁਪਣ ਦੀ ਛੋਟੀ ਥਾਂ, ਪੜਦਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 14)

5. ਅੱਖੜ [əkkhəɾ][ਵਿਸ਼ੇ] ਅੜੀਅਲ, ਝਗੜਾਲੂ, ਅੜਬ, ਘੁਮੰਡੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 7)

ਅੱਖੜ ਖਾਨ [əkkhəɾ kʰan][ਵਿਸ਼ੇ] ਝਗੜਾਲੂ, ਆਕੜ ਵਾਲਾ, ਅੜਬ,

ਰੋਹਬ ਦਾਬ ਵਾਲਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 7)

ਆਕੜ ਕੰਨ੍ਹਾਂ [akkəɾ kənnə][ਵਿਸ਼ੇ] ਆਕੜ ਵਾਲਾ, ਘੁਮੰਡੀ, ਹੰਕਾਰਿਆ

ਹੋਇਆ, ਅੜਬ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 15)

ਆਕੜ ਖਾਨ [akkəɾ kʰan][ਵਿਸ਼ੇ] ਆਕੜ ਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਰੋਹਬ-ਦਾਬ

ਵਾਲਾ, ਦਬਦਬਾ ਪਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 15)

6. ਆਲਾ ਦਾਲਾ [aɭa daɭa][ਨਾਂਪੁ] ਆਲਾ ਦੁਆਲਾ, ਇਰਦਾ ਗਿਰਦਾ,

ਆਸਾ ਪਾਸਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 17)

ਆਲੇ ਦਾਲੇ [aɭe daɭe][ਕਿਵਿ] ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ, ਆਸੇ ਪਾਸੇ, ਇਰਦ ਗਿਰਦ

(ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 17)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਚੜ ਪੈੜਾ/ ਅੱਚਬੀ; ਉਦਰੇਮਾਂ/ ਅਦਰੇਮਾਂ; ਅਸ਼ਣੇ ਮਸ਼ਣੇ/ ਇਸ਼ਨੇ ਪਿਸ਼ਨੇ; ਅਫ਼ਬਾਰ/ ਅਬਾਈ; ਆਹਰ ਪਾਹਰ/ ਔਹਰ ਪੋਹਰ; ਇੱਲਤ/ ਇੱਲਤੀ; ਹੁੱਝ/ ਹੁੱਝੂ ਆਦਿ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

2.4.2.2. ਤਕਨੀਕ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖਰੀ-ਵੱਖਰੀ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ 'ਹਿੰਦਸਿਆਂ' ਅਤੇ 'ਅੱਖਰਾਂ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਦੂਸਰੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਅਤੇ 'ਕਾਮੇ (,)' ਨਾਲ ਅਰਥ-ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼' ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ-ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ

ਗਈ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਸ਼ੇਡ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ‘ਕਾਮੇ (,)’ ਨਾਲ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਲ [ull][ਨਾਂਇ] ਗੁੱਲੀ ਡੰਡੇ ਦੀ ਖੇਡ ਦੀ ਰਾਬ, ਪੇਤਲਾ ਤੇ ਥੋੜਾ ਲੰਮਾ

ਟੇਆ; ਪੁੜਪੁੜੀ ਦੇ ਦਰਦ ਦਾ ਰੋਗ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 3)

ਅੜੀ [ari][ਨਾਂਇ] ਸੰਗਲੀ ਦੀ ਕੁੰਡੀ; ਜਿਦ, ਅੜਵਾਈ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 14)

ਸਜੋਣਾ [sajona][ਕਿਸ] ਸੁਜਾਉਣਾ, ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਉਤੇ

ਸੋਜ਼ਸ ਲਿਆ ਦੇਣੀ; ਸਜਾਵਟ ਕਰਨੀ, ਸੁੰਦਰ ਬਣਾਉਣਾ, ਸਜ-ਧਜ

ਕਰਨੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 25)

ਕਸਰ [kasar][ਨਾਂਇ] ਭੂਤਾਂ ਦਾ ਸਾਇਆ, ਜਿੰਨ ਦਾ ਵਾਸਾ; ਕਮੀ, ਘਾਟ,

ਨੁਕਸ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 55)

ਚੁੱਕਣਾ [cakkana][ਕਿਸ] ਚੁੱਕਣਾ, ਉੱਪਰ ਉਠਾਉਣਾ; ਚੁੱਕ ਦੇਣੀ ਜਾਂ

ਚੁੱਕ ਢਾਹ ਕਰਨੀ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 103)

ਤੱਤਾ [tatta][ਵਿਸ਼ੇ] ਗਰਮ, ਤਪਿਆ ਹੋਇਆ; ਗੁੱਸੇ ਵਾਲਾ, ਅੜੀਅਲ,

ਕਾਹਲੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 155)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹੂੰ, ਉਹੂੰ, ਉਡੇ ਕੈਡ, ਓੜਕਣਾ; ਅੰਸ, ਅਸਣੇ ਮਸਣੇ, ਅੱਖ ਝਮੱਕਾ, ਅਤਰ, ਆਂਡਾ, ਆਰ, ਔਹਰ; ਸੱਥ, ਸੰਨ੍ਹੀ, ਸਰਨ, ਸੱਲ; ਹਊਆ, ਹਲਕ, ਹਿਣਹਿਣ; ਕੱਕਰ; ਤਗਾਦੇ, ਤਪੋਣਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰੀ ਸੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਲਈ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਗੜ ਬਗੜ/ ਅਗੜਮ ਬਗੜਮ [agr bagr / agram bagram][ਨਾਂਇ]

ਉਰਲ ਪਰਲ, ਸੁੱਟ-ਪਸੁੱਟ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਕੂੜਾ ਕਰਕਟ,

ਨਿਕੰਮੀਆਂ ਵਸਤਾਂ, ਬਿਨਾਂ ਸਿਰ ਪੈਰ ਤੋਂ ਬੋਲੇ ਬੋਲ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 7)

ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਾਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਖੀਰਲੇ ਅਰਥ ‘ਬਿਨਾਂ ਸਿਰ ਪੈਰ ਤੋਂ ਬੋਲੇ ਬੋਲ’ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਸਮਾਈ [səmai][ਨਾਂਇ] ਕੱਪੜੇ ਸਿਉਣ ਦੀ ਉਜ਼ਰਤ, ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ

ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਸਹਿਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ, ਠਰੁੰਮਾ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 29)

ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਾਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਅਰਥ ‘ਕੱਪੜੇ ਸਿਉਣ ਦੀ ਉਜ਼ਰਤ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਕਸ [kəs][ਨਾਂਇ] ਕਾਂਸੀ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਪਏ ਖਾਧ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਹੋਇਆ

ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਅਸਰ, ਕਿੱਕਰ ਦਾ ਸੱਕ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 55)

ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚਲੇ ਦੋਵੇਂ ਅਰਥ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ‘ਕਾਮੇ (,)’ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਅਰਥ ਆਪੇ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਪਰਿਆਇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਜਿਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ ਮੁਹਾਰਤ ਨਹੀਂ ਉਹ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਗ਼ਲਤ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਜਿੱਥੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਲਈ ‘ਕਾਮੇ (,)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਵੀ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਭਾਵ ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉੱਥੇ ਵੀ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਾਧੂ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਚਕਰੀ [çəkri][ਨਾਂਇ] ਫਿਰਕੀ, ਘਿਰਨੀ; ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਖੇਡ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 104)

ਤਬੀਤ [təbit][ਨਾਂਪੁ] ਤਵੀਜ਼, ਤਵੀਤ; ਗਲ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕ

ਗਹਿਣਾ; ਤਬੀਅਤ (ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ 156)

ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਭੁੱਲਾਂ ਨੇ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਦੇਸ਼ਪੂਰਨ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਵੀ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

2.5. ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ : ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ‘ਮਲਵਈ’ ਉਚਾਰਨ ਮੁਤਾਬਕ ਢਾਲੇ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਸ਼ਬਦ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ, ‘ਮਲਵਈ’ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਮਲਵਈ’ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ‘ਮਲਵਈ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਧੁਨੀ-ਵਿਉਂਤ, ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਖੇਤਰ ਆਦਿ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ‘ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਧੁਨੀ ਲਿਪੀ (IPA)’ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ, ‘ਮਲਵਈ’ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚਕ ਬਣ ਚੁੱਕੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੈ-ਰਚਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਿਹਨਤ ਭਰੀਆਂ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਨਿਭਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੈ-ਰਚਿਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਕਾਰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲੀ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਲ਼’ ਵਰਨਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪੱਟੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣਾ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼੍ਰੇਣਿਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਲਗ-ਮਾਤਰ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਨਮੂਨੇ (Pattern) ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਹਾਈ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁੱਧਤਾ ਦੇਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਤੁਰੰਤ ਭੁਗਤਾਨ ਕੇਂਦਰ ਹੋਣ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਅੰਤਕਾਵਾਂ ਹਰੇਕ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਪਰੰਤੂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਕਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਨਕਸ਼ੇ, ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਅੰਕੜੇ, ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰ, ਸੰਬੰਧਤ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੰਤਕਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

2.6. ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼ : ਮਹੱਤਵ

'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਮਲਵਈ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਲਗਾਤਾਰ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਸ਼ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਨਾ, ਸਾਹਿਤ ਆਲੋਚਨਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਅਹਿਮ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਲੇਖਕ 'ਮਾਲਵਾ' ਖੇਤਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ 'ਮਲਵਈ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਮ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ 'ਮਲਵਈ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਦੀ ਸਮਝ ਲਈ 'ਮਲਵਈ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕੇਸ਼ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕੇਸ਼ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਜੀਵ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਉਨਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਕੜੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਮਲਵਈ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰਿਕਾਰਡ ਵਜੋਂ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੇ ਜਤਨ ਵਜੋਂ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਘੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯਮਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਾਂਭਣ ਦੀ ਤਾਂ ਕਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਭੰਡਾਰ ਬੇ-ਤਰਤੀਬਾ ਨਾ ਹੋ ਕਿ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਮਲਵਈ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਰੋਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਕੇਵਲ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਦੇਸੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਦੇਸੀ ਬੁਲਾਰੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਗਵਾਈ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਂਝ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਯੋਗਤਾ ਉਪਯੁਕਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਜਤਨ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਾਡਲ ਬਣਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ਤੀਜਾ :

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ

3.1. ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ : ਮੁਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ 1952 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ 1960 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸੰਤ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਕਰਵਰਤੀ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ‘ਪੁਆਧੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ‘ਪੁਆਧ’ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਚੱਪਾ-ਚੱਪਾ ਗਾਹਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਰ ਖੁਸ਼ੀ-ਗਮੀ, ਤਿੱਥ-ਤਿਉਹਾਰ ਅਤੇ ਮੇਲਿਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਮੌਕੇ ਹਰ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ।

ਕੋਸ਼ ਦੀ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ‘ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਦੁਆਰਾ ‘ਪੁਆਧੀ’ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾ. ਐੱਸ.ਐੱਸ. ਕਿਸ਼ਨਪੁਰੀ ਜੀ ਤੋਂ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਉਣਤਾਈਆਂ ਦੀ ਸ਼ੋਧ ਕਰਵਾ ਕੇ 2008 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ।

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ (ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ) ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਚਾਰ ਪੰਨੇ ਖਾਲੀ ਹਨ। ਪੰਜਵੇਂ ਪੰਨੇ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉੱਪਰ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਮੋਟੇ-ਕਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ’ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉੱਪਰ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਨਾਂ ‘PUADHI SHABD-KOSH’ ਰੋਮਨ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਦੋ ਪੁਆਇੰਟ ਛੋਟੇ ਫੋਂਟ ਵਿੱਚ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਲਿਖਣ ਉਪਰੰਤ ਸੋਧਕ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਡਾ. ਐੱਸ.ਐੱਸ. ਕਿਸ਼ਨਪੁਰੀ’ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦਾ ਸਾਲ 1960 ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦਾ ਸਾਲ 2008 ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਛਪੀਆਂ 2000 ਕਾਪੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਕੀਮਤ ‘54 ਰੁਪਏ 00 ਪੈਸੇ’ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੇਠਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ‘ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’, ਅਤੇ ਛਾਪਕ ‘ਭਾਰਤੀਆ ਇਲੈਕਟ੍ਰਕ ਪ੍ਰੈਸ, ਜਲੰਧਰ’ ਰਾਹੀਂ ‘ਕੰਟਰੋਲਰ, ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਗਲੇ ਦੋ ਪੰਨਿਆਂ ’ਤੇ ‘ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਵੱਲੋਂ ‘ਦੇ ਸ਼ਬਦ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ’ਤੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਬੋਰਡ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’, ‘ਵਿਸ਼ਵ

ਕੀਰਤੀ, ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ', 'ਸਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੰਦਾ, ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ' ਅਤੇ 'ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕੰਮੇਆਣਾ, ਖੋਜ ਸਹਾਇਕ' ਦੇ ਨਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਪੰਨਾ ਖਾਲੀ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ੧ ਤੋਂ ੮ ਤੱਕ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ੯ ਤੋਂ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ਲਿਖਣਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ੯ ਤੋਂ ੧੫ ਤੱਕ 'ਮੁਢਲੇ ਸ਼ਬਦ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਪੁਆਧੀ' ਉਪਬੋਲੀ ਦਾ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ 'ਪੁਆਧ' ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਭੂਗੋਲਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਪੁਆਧੀ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਭੇਦਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਤੇ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਜਿਕਰ ਵੀ 'ਮੁਢਲੇ ਸ਼ਬਦ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ 'ਮੁਢਲੇ ਸ਼ਬਦ' ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ (1960) ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਭੂਮਕਾ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਾਂ 'ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ, ਇਨਚਾਰਜ, ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ' ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ੧੬ 'ਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਸੰਕੇਤ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਪੜਨਾਂਵ' ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ 'ਪੜ.' ਇਸ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਕੇਤ ਨੂੰ 'ਤਰਤੀਬ ਤੇ ਤਕਨੀਕ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ੧੫ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੇ ਤਾਂ ਆਖਰ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖਣਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਦਾ ਮੂਲ ਪਾਠ ਪੰਨਾ 1 ਤੋਂ ਪੰਨਾ 281 ਤੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਅਖੀਰਲਾ ਪੰਨਾ ਖਾਲੀ ਹੈ।

'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਦਾ ਅਰੰਭ 'ੳ' ਪੱਟੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ:

ਉ ਉਂ ਅਵ. ਉਹੂੰ, ਨਈਂ, ਰੁਝ ਵੀ ਨਾ

ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਅੰਤ 'ੜ' ਪੱਟੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ:

ੜੀੜਾ ਵਿ. ਡੀਡਾ

ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਹਰੇਕ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਪੰਨੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਗੋਂ ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ ਦੀ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉੱਥੋਂ ਹੀ ਅਗਲੇ ਅੱਖਰ ਦੀ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਗ-ਪਗ 10,000 ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਹਰ ਪੰਨਾ ਚਾਰ ਕਾਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਕਾਲਮ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮੋਟੇ-ਕਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਕਾਲਮ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਕਾਲਮ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ‘ਕੁੰਜੀ-ਸ਼ਬਦਾਂ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੰਨੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਖੱਬੀ ਅਤੇ ਸੱਜੀ ਨੁੱਕਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਕਾਲਮ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਕਾਲਮ ਦਾ ਆਖਰੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਹਰ ਪੰਨੇ ਦੀ ਖੱਬੀ ਅਤੇ ਸੱਜੀ ਨੁੱਕਰ ’ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਕਈ ਪੰਨਿਆਂ ’ਤੇ ਛਪਾਈ ਜਾਂ ਪਰੂਫ਼-ਰੀਡਿੰਗ ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਕਾਰਨ ‘ਕੁੰਜੀ-ਸ਼ਬਦ’ ਗ਼ਲਤ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਹੁਰਕਣਾ	ਦੀ ਥਾਂ	ਹੁਰਰ;	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 51)
ਹੁਰਰ	ਦੀ ਥਾਂ	ਹੁਰਾਂ;	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 52)
ਹੇਲੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਫਿਰਨਾ	ਦੀ ਥਾਂ	ਹੇਲੀਆਂ ਦੇਈਆਂ;	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 52)
ਹੇਲੀਆਂ ਦੇਈਆਂ	ਦੀ ਥਾਂ	ਹੇੜੁਣਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 53)

ਕੇਸ਼ ਦੇ ਹਰੇਕ ਪੰਨੇ ਦੇ ਉੱਪਰ-ਵਿਚਕਾਰ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਦੀ ਲੰਬਾਈ 20 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਚੌੜਾਈ 15 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਅਤੇ ਮੋਟਾਈ 1.7 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ (ਜਿਲਦ ਸਮੇਤ) ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੀ ਜਿਲਦ ਗੱਤੇ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਗੂੜ੍ਹੇ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦਾ ਰੈਕਸੀਅਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੀ ਜਿਲਦ ਦੇ ਅਗਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਉਪੜਵੇਂ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਲਦ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੀ ਜਿਲਦ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੇਠਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ‘ਪ੍ਰਤੀਕ ਚਿੰਨ੍ਹ’ (Logo) ਲਗਾਕੇ, ਇਸ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੇ ਉੱਪਰ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ‘ਆਦਰਸ਼ ਵਾਕ’ (Slogan) “ਧਨੁ ਲੇਖਾਰੀ ਨਾਨਕਾ” ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

3.2. ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ : ਉਦੇਸ਼

‘ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਦੁਆਰਾ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ (1960) ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਉਦੇਸ਼ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣਾ ਵੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਉਦੇਸ਼ ਮਿਥਿਆ ਗਿਆ। ਸਾਲ 2008 ਵਿੱਚ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਰੂਪ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਕੇ, ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੇ ਛਪਣ ਵੇਲੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਉਣਤਾਈਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਉਨਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਜੀਵ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਸ ਦੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਜੀਵ ਰੱਖਣ ਦਾ ਤਰਕ ਵੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਜਾਂ ਹੋਰ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ‘ਮਹਿਕਮਾ ਪੰਜਾਬੀ’ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਗੰਭੀਰ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ

“1947 ਈ. ਦੀ ਵੰਡ ਮਗਰੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇਲਾਕਾ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਵਸਣਾ ਪਿਆ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪ-ਬੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਾਹਰਲੇ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਉਪ-ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਆ ਕੇ ਰਲਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਦੋਂ ਥੋੜੇ ਆਦਮੀ ਬਦਲਣ ਤਾਂ ਉਪ-ਬੋਲੀ ਉਤੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਪਰ ਜਦੋਂ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਖਲਤ ਮਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਘਮਸਾਨ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਬੋਲੀਆਂ ਜਿਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਤਕੜੀਆਂ ਹੋਣ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇੱਕ ਨਾ ਇੱਕ ਦਿਨ ਇਹ ਲੱਭਣਾ ਵੀ ਔਖਾ ਜੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਪੁਆਧ ਕਿਹੜਾ ਹੈ, ਮਾਲਵਾ ਕਿਹੜਾ ਅਤੇ ਪੋਠੋਹਾਰ ਕਿਹੜਾ। ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਣ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ, ਬੋਲੀ ਦੇ ਪੱਖੋਂ, ਸਾਂਝੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈਆਂ ਕੀ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਉਚਾਰਣ ਭੇਦ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ਜੋ ਇੱਕ ਉਪਬੋਲੀ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਮਰ ਮਿਟ ਜਾਣ ਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਪਰ ਮੇਲ ਨਾਲ ਨਵੀਆਂ ਉਪ-ਬੋਲੀਆਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਣ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪ-ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰਾਂ ਨੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ

ਅਖੌਤਾਂ ਤੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਆਸ਼ੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।” (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ੧੨-੧੩)

3.3. ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ : ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ

3.3.1. ਸ਼ੀਰਸ਼ ਭਾਗ

3.3.1.1. ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ

ਸਮਗਰੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’, ‘ਮਹਿਕਮਾ ਪੰਜਾਬੀ’ ਵੱਲੋਂ 1947 ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ‘ਪੁਆਧੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਦੇ ਜਤਨ ਵਜੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ‘ਮਹਿਕਮਾ ਪੰਜਾਬੀ’ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ‘ਪੁਆਧੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਵੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਉਪਬੋਲੀ ਮਾਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਸੌਂਪੇ ਗਏ। ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸੰਤ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਨੂੰ ਕਨਵੀਨਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ‘ਪੁਆਧੀ’ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਦਾ ਚੱਪਾ-ਚੱਪਾ ਗਾਹਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਰ ਖੁਸ਼ੀ-ਗਮੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਹਰ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮਅਰਥੀ ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਮੋਟੇ-ਕਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਵਾਲੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ,

“ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਲਗਿਆਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਪੰਜਾਬੀ-ਕੋਸ਼’

ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।... ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿਚ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਪੰਜਾਬੀ-

ਕੇਸ਼' ਨਾਲੋਂ ਜੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ ਉਹ ਕੇਵਲ ਏਨੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਰੱਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਉਪ-ਸ਼ਬਦ (Derivatives), ਅਖੌਤਾਂ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੇ ਸਮਾਸ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਸ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਗੇਤਰ ਪਛੇਤਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਛੇਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਅਗੇਤਰਾਂ ਵਾਲੇ। ਇਹੋ ਢੰਗ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਮੁਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਪ-ਸ਼ਬਦ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਖੌਤਾਂ ਤੇ ਸਮਾਸ ਆਦਿ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਰਖਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ 'ਲੇਟ' ਸ਼ਬਦ ਹੇਠ 'ਲੇਟ ਔਣਾ', 'ਲੇਟ ਸਿਰ', 'ਲੇਟ ਹੋਣਾ' ਤੇ 'ਲੇਟ ਕਰਨਾ' ਆ ਕੇ ਪਿੱਛੋਂ 'ਲੇਟਣ' ਤੇ 'ਲੇਟਣੀ' ਆਪਣੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਫੇਰ ਕੁਝ ਸਮਾਸ 'ਲੇਟ ਪੈਣਾ', 'ਲੇਟ ਬੈਠਣਾ', 'ਲੇਟ ਲੱਗਣਾ' ਅਤੇ 'ਲੇਟ ਲੈਣਾ' ਆ ਕੇ ਮਗਰੋਂ 'ਲੇਟੀ' ਸ਼ਬਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕ੍ਰਮ ਪੰਜਾਬੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ 'ਲੇਟਣ' ਅਤੇ 'ਲੇਟਣੀ' ਸ਼ਬਦ ਵੀ 'ਲੇਟ ਲੈਣਾ' ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।" (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ੧੪-੧੫)

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਉਪ-ਸ਼ਬਦ, ਅਖੌਤਾਂ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਸਮਾਸ ਆਦਿ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਣਦੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹੱਥ ਜੁੜਨੇ	<i>ਮੁਹਾ.</i> ਸਿਰ ਜੁੜਨੇ, ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾਰੀ ਹੋਣਾ
ਹੱਥ ਪੱਲਾ ਮਾਰਨਾ	<i>ਮੁਹਾ.</i> ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ, ਜਤਨ ਕਰਨਾ
ਹੱਥ ਮਾਰਨਾ	<i>ਮੁਹਾ.</i> ਛੇਤੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ, ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ, ਹੱਥ ਨਾਲ ਸੱਦਾ
ਹੱਥ ਲਬੈਣਾ	<i>ਮੁਹਾ.</i> ਹੱਥ ਲਵਾਉਣਾ
ਹੱਥ ਲੇਵਾ	<i>ਪੁ.</i> ਹੱਥ ਫੜਨ ਦਾ ਭਾਵ, ਇਕਰਾਰ; ਵਿਆਹ ਦੀ ਇਕ ਰਸਮ
ਹੱਥ ਲੇਵੇ ਦੇ ਫੇਰੇ	<i>ਪੁ.</i> ਹਿੰਦੂ ਵਿਆਹ ਦੀ ਇਕ ਖਾਸ ਰਸਮ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 47)

ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ' ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ 'ਹੱਥ ਲੇਵੇ ਦੇ ਫੇਰੇ' ਵੀ 'ਹੱਥ ਲੇਵਾ' ਦੇ ਨਾਲ ਹੇਠਾਂ ਆ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ' ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ 'ਹੱਥ' ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਆਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਗੇਤਰ, ਪਿਛੇਤਰ ਲੱਗ ਕੇ ਬਣੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ: ਉਸਰਾ/ ਉਸਰਾਈ/ ਉਸਰੇਵਾ; ਉਕਣ/ ਉਕਣੀ; ਉਗੀਸ/ ਉਗੀਸਣਾ; ਉਟੇਰਨ/ ਉਟੇਰਨਾ; ਉਦਣ/ ਉਦਣੇ ਆਦਿ।

ਭਾਵੇਂ ਕਿ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਨੂੰ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ' ਦੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਤਕਨੀਕ, ਜੋ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੀ ਹੈ, ਸੰਬੰਧੀ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਮੰਨਦੇ ਵੀ ਸਨ। ਪਰੰਤੂ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਉਹ ਕਿਉਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰ ਗਏ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਲਏ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ, ਅਵਯ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਸ਼ਬਦ ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਪੁਆਧੀ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੁੱਝ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਰ ਸਰਾ ਗਿਆ ਵਾ. ਅੰ. ਕੰਮ ਸਰ ਗਿਆ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 34)

ਕੋਥੀ ਮਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਐਂ ਵਾ. ਅੰ. ਕਿਹੜੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ? (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 68)

ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਰੂਪ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਚੁੱਪ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ- 'ਵ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ' 'ਬ' ਜਾਂ 'ਵ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ' 'ਮ' ਆਦਿ ਦਾ ਉਚਾਰਨ।

ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਰਥ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਦਾ ਵੀ ਅਰਥ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਦੇ ਅਰਥ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨਿਯਮਤ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨਾਲ ਅਰਥ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪੂਲਾ ਪ੍ਰ. ਕਾਨਿਆਂ ਦਾ ਬੂਟਾ, ਸਰਕੜਾ (ਲਾ.ਕਿ. ਵੱਢਣਾ, ਵਢੋਣਾ)

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 204, 205)

ਪੂਲੀ ਇ ਚਰੀ ਆਦਿ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਾਰ, ਛੋਟੀ ਭਰੀ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 205)

‘ਪੁਆਧੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ‘ਪੂਲੀ’, ‘ਪੂਲਾ’ ਦਾ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ‘ਪੂਲਾ’ ਨਾਲ ਅਰਥ ਦੀ ਕੋਈ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ‘ਪੂਲਾ’ ਅਤੇ ‘ਪੂਲੀ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਪ’ ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਪਰਾਲਾ/ ਪਰਾਲੀ, ਪੁੱਠਾ/ ਪੁੱਠੀ, ਪੋਪਲਾ/ ਪੋਪਲੇ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਵਖਰੇਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਚਾਰਨ, ਵਿਆਕਰਨਕ ਵੇਰਵੇ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਵੀ ਬੱਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ-ਪਾਹਾ/ ਪਾਹੀ, ਪੂਤਲਾ/ ਪੂਤਲੀ, ਪੈਲਾ/ ਪੈਲੀ ਆਦਿ।

3.3.1.2. ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ

ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਜਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਚੁੱਪ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ‘ਤਰਤੀਬ ਤੇ ਤਕਨੀਕ’ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਲਗਿਆਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਪੰਜਾਬੀ

ਕੋਸ਼’ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।” (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ੧੪)

ਇੱਥੇ ਵੀ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਵਾਲੀ ਤਕਨੀਕ ਨੂੰ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਉਚਾਰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਟਕਸਾਲੀ ਨਾਲੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ‘ਇਕਹਿਰੀ ਗੋਲ ਬਰੈਕਟ’ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਘਾਣਾ, ਉਘਾਨ) *ਕ੍ਰਿ. ਅਕ. ਉਂਘਣਾ, ਉਨੀਂਦਰੇ ਹੋਣਾ...* (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 3)

ਉਥੁ) *ਅਵ. ਉਥੇ, ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ*

ਉਥੇ)

ਉੱਥਾਂ)

ਉਥੀਂ)

ਉਥੋਂ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 5)

ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ:

ਉਗਲਛਣਾ *ਕ੍ਰਿ. ਸਕ. ਉਗਲਣਾ, ਮੂਹੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ, ਕੈ ਜਾਂ*

ਉਗਲੱਛਣਾ *ਉਲਟੀ ਕਰਨਾ* (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 2)

ਕਲੰਜਣਾ *ਕ੍ਰਿ. ਸਕ. ਝੱਟਾ ਦੇਣਾ, ਡੋਲ੍ਹਣਾ, ਕੁਲੰਜਣਾ*

ਕਲੰਝਣਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 60)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਇਕਹਿਰੀ ਗੋਲ ਬਰੈਕਟ’) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ‘ਇਕਹਿਰੀ ਗੋਲ ਬਰੈਕਟ’) ਵਿੱਚ ਸਮੂਹਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਚੀਂਦੀ) *ਕ੍ਰਿ. ਵਿ. ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ ਨਾਲ; ਉੱਚੀ ਸਾਰੀਂ*

ਉਚੀਦੋਂ)

ਉਚੀਦੋਂ)

ਉਚੀਂਦੇ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 3)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ‘ਉਚੀਂਦੀ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਸ਼ਬਦ ‘ਉਚੀਂਦੀ’ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ‘ਉਚੀਦੋਂ’; ‘ਉਚੀਦੋਂ’; ‘ਉਚੀਂਦੇ’ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਅੰਬਰਤ’ (ਪੰਨਾ 17, ਕਾਲਮ 2)/ ‘ਅੰਮਰਤ’ (ਪੰਨਾ 18, ਕਾਲਮ 2); ‘ਅੰਬਾਰੀ’ (ਪੰਨਾ 18, ਕਾਲਮ 1)/ ‘ਅਮਾਰੀ’ (ਪੰਨਾ 18, ਕਾਲਮ 2) ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਕੋਸ਼ ਦੀ ‘ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ’ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ

ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣ ਵਿਚ ਹੀ ਕਾਫੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।” (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ੧੫)

ਭਾਵ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਟਕਸਾਲੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਅਰਥ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

<u>ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ (1)</u>	<u>ਪੰਨਾ ਨੰ.</u>	<u>ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ (2)</u>	<u>ਪੰਨਾ ਨੰ.</u>
ਉਹੀ	1	ਓਹੀ	1
ਉਹ	1	ਉਹੇ	1
ਅਵਾਜ਼	1	ਆਵਾਜ਼	1
ਉਸਰਣ	1	ਉਸਾਰਨ	1
ਉਥੇ	2	ਉਥੇ	2
ਉਵੇਂ	2	ਉਵੇਂ	2
ਆੜਤ	12	ਆੜਤੀ	12
ਅੱਜ	14	ਅਜ	14
ਅੱਧੇ ਅਧ	17	ਅਧੇ ਅਧ	17
ਇੰਝ	22	ਇੰਜ	22
ਇਨੇ	23	ਏਨੇ	23

ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦ, ਕੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਕੇਵਲ 'ੳ' ਅਤੇ 'ਅ' ਪੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਏਨੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹੋਰ ਉਲਝਾ ਦੇਣਗੀਆਂ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਗ਼ਲਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਧਾਰਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਨਾ-ਕਾਬਲੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਗੁਨਾਹ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਪਰੂਫ਼-ਰੀਡਿੰਗ ਦੀਆਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੇਸ਼ ਦੀਆਂ 'ੳ' ਅਤੇ 'ਅ' ਪੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਅੱਗੇ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ, ਗ਼ਲਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ:

<u>ਗ਼ਲਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ</u>	<u>ਪੰਨਾ ਨੰ.</u>	<u>ਟਕਸਾਲੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ</u>
ਕਿਸ	6	ਕਿਸੇ
ਫੁੱਲੱਣ	6	ਫੁੱਲਣ
ਅਚਾਣਕ	13	ਅਚਾਨਕ
ਮਥਿਆ	15	ਮਿਥਿਆ
ਕੁੰਮਿਆਰਾਂ	15	ਘੁੰਮਿਆਰਾਂ
ਢਿਡ	16	ਢਿੱਡ
ਅੰਨਦ ਕਾਰਜ	17	ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ
ਅਵੇਰ	18	ਅਵੇਰਾ
ਵੇਲਣੇ	20	ਵੇਲਣੇ
ਕਾਢਣਾ	21	ਕੱਢਣਾ
ਟਲ	23	ਟੱਲ
ਇੰਦੂ	23	ਇਦੂੰ

ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਸੁੱਧਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦਾ ਨਿਯਮ ਕੇਵਲ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਹੀ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਅਰਥਾਂ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵੀ, ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖੇ ਜਾਣ

ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਇਕਰੂਪਤਾ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਮੁਖਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੇ 'ਦੇ ਸ਼ਬਦ' ਵਿੱਚ 'ਜਿਥੇ' ਅਤੇ 'ਜਿੱਥੇ' ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੇ 'ਮੁੱਢਲੇ ਸ਼ਬਦ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ 'ਫਰਜ਼' ਅਤੇ 'ਫਰਜ' ਦੇ ਦੋ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ, 'ਲਿਖਣਾ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ 'ਲਿਖਣ', 'ਅਖਾਣਾ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ 'ਆਖਣਾ' ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ।

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੇ 'ਤਰਤੀਬ ਤੇ ਤਕਨੀਕ' ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

3.3.1.3. ਉਚਾਰਨ

'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਲਈ 'ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ' ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼' ਵਾਲੀ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਪੰਜਾਬੀ-ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਉਚਾਰਨ ਸੰਬੰਧੀ 'ਪੰਜਾਬੀ-ਕੇਸ਼' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਡਾ. ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਨੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ' ਪੁਸਤਕ ਜੋ ਕਿ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼' ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਜੋਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ, ਦੇ 'ਉਚਾਰਨ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਦੱਸਣ ਦੀ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਅੱਖਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਕੋ ਅੱਖਰ ਕਈ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਘ, ਝ, ਥ, ਧ, ਭ ਇਹ ਜਦ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮੁਢ ਵਿਚ ਹੋਣ ਅਰ ਬਲੀ ਅੱਖਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਆਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕ, ਚ, ਟ, ਤ, ਪ ਕਰ ਕੇ ਉਚਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਵਰ ਦਾ ਸੁਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਘਰ, ਝਾੜ, ਢੇਰ, ਧਾਰ, ਭੁਲ, ਆਦਿ ਵਿਚ। ਜੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਣ ਅਰ ਬਲੀ ਅਖਰ ਪਿਛੋਂ ਆਵੇ ਤਾਂ ਗ, ਜ, ਡ, ਦ, ਬ ਕਰਕੇ ਉਚਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਵਾਲਾ ਸਵਰ ਨੀਵੀਂ ਸੁਰ ਵਿਚ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪੰਘੂੜਾ, ਬੁਝਾਨਾ, ਬੁਢੇਪਾ, ਉਧਾਰ, ਸੁਭਾਉ। ਜੇ ਬਲੀ ਅੱਖਰ ਮੁਹਰੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗ, ਜ, ਡ, ਦ, ਬ, ਕਰਕੇ ਉਚਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੁਹਰਲਾ ਸਵਰ ਉਚੇ ਸਵਰ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸਭ, ਦੁਧ,

ਬਾਢੀ, ਬੋਝ, ਗੱਭਾ। ਇਕ ਅਜਨਬੀ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਗੱਲ ਹੈ।” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਕਾਰੀ 11)

ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉਹ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਾ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ,

“ਫੇਰ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਵੀ ਠੁੱਕ ਨਹੀਂ ਬੱਝਾ, ‘ਜੀ’ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ‘ਜੀ’ ਲਿਖਦਾ ਤੇ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ‘ਜੀਉ’, ‘ਜੀਓ’ ਲਿਖਦਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪਰਧਾਨ ਜਿਓ ਕਰਕੇ ਬੁਲਾਉਣਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਵਰਤਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਉਚਾਰਨ ਮੂਜਬ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਕਰਨਗੇ।” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਕਾਰੀ 11)

ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਲਈ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ,

“ਉਚਾਰਣ ਤੇ ਵਿਆਕਰਣਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈਆਂ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਦੋ ਸਾਧਨ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਫਰਕ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।” (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ੧੩)

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਕੋਸ਼ ਦੇ ‘ਮੁਢਲੇ ਸ਼ਬਦ’ ਵਿੱਚ ‘ਸਟੈਂਡਰਡ ਪੰਜਾਬੀ’ ਅਤੇ ‘ਪੁਆਧੀ ਪੰਜਾਬੀ’ ਵਿਚਲੇ ਲਿਖਤ ਅਤੇ ਉਚਾਰਨ ਦੇ ਕੁੱਝ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੂਲ-ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਚਾਰਨ ਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਕੋਸ਼ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ‘ਪੰਜਾਬੀ-ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਤਕਨੀਕ, ਦੂਸਰਾ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨਾ ਮਿਥਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਤੀਸਰਾ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਨੁਵਾਦਤ ਹੋਏ ਪਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੇਸੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵੀ ਪਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਇਸ ਪੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ।

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਲਘੂ-ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਉਲੇਖ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ

ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਪ੍ਰਯੋਗਕਰਤਾ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

3.3.1.4. ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਹਰ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਭੇਦ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ‘ਸੰਕੇਤ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਖੌਤ, ਅਵਯ, ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ, ਕਿਰਿਆ ਅਕਰਮਕ, ਕਿਰਿਆ ਅਪੂਰਨ, ਕਿਰਿਆ ਸਕਰਮਕ, ਕਿਰਿਆ ਸਮਾਸੀ, ਕਿਰਿਆ ਪ੍ਰਕ, ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਮੁਹਾਵਰਾ, ਲਾਗੂ ਕਿਰਿਆ, ਲੋਕ ਗੀਤ, ਵਾਕ ਅੰਸ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ‘ਪੜਨਾਂਵ’ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ ‘ਪੜ.’ ਨੂੰ ਇਸ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ (,) ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਕਰਣ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਆਕਰਣ ਸੰਕੇਤਕ

ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ “ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ” ਦੀ ਥਾਂ (ਵਿ.) ਸੰਕੇਤਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।”

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ੧੫)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ‘ਕਾਮਾ (,)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਈ, ਸਗੋਂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਦੋ ਕਾਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਕਾਲਮ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਕਾਲਮ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜ ਦਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਟੈਬ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਖਾਲੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਆਹ	ਪੜ. ਉਹੀ, ਉਹ, ਉਹ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 1)
------------	-----------------	---------------------

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਦੇਵਾਂ ਲਿੰਗਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਇੱਕੋ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਉੱਥੇ ‘ਵਿ.’ ਸੰਕੇਤ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਮੱਦਰ, ਸਮੱਧਰ	ਵਿ. ਮਧਰਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 33)
---------------------	----------	----------------------

ਸਲਾਹੂ	ਵਿ. ਸਲਾਹਕਾਰ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 35)
--------------	-------------	----------------------

ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਲਿੰਗ ਭੇਦ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਪੁਲਿੰਗ ਵਾਚੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ 'ਵਿ.ਪੁ.' ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਵਾਚੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ 'ਵਿ.ਇ.' ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਖੇਹੂ	ਵਿ.ਪੁ. ਖੇਹਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 77)
ਚੈੜੀ	ਵਿ.ਇ. ਬੰਜਰ, ਖੁਸਕ, ਸਖਤ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 115)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸਮ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਅਨਿਯਮਤਾ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ 'ਵਿ.ਪੁ.' ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਖੁਰ ਧੋਤੀ	ਵਿ.ਪੁ. ਚਿਟੇ ਪੈਰ ਵਾਲੀ (ਘੋੜੀ ਜਾਂ ਮੱਝ ਆਦਿ); ਬਦਸ਼ਗਨ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 75)
ਸਲ੍ਹਾਤੀ	ਵਿ.ਪੁ. ਸਲਾਹ ਵਾਲਾ/ਵਾਲੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 35)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਪੁਲਿੰਗ ਵਾਚੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਵਾਚੀ, ਦੋਵਾਂ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ, ਕੇਵਲ 'ਵਿ.ਪੁ.' ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਦੋਂਕਿ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ, ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਲ੍ਹਾਤੀ	ਵਿ.ਪੁ. ਸਲਾਹ ਵਾਲਾ
ਸਲ੍ਹਾਤੀ	ਵਿ.ਇ. ਸਲਾਹ ਵਾਲੀ

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਸ਼ਬਦ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਂਵ ਵੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕੋ ਸ਼ਬਦ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪੁਲਿੰਗ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਧਾਨੀ	ਵਿ. ਗਰਭਵਤੀ, ਅਭਿਮਾਨੀ	
ਅਧਾਨੀ	ਪੁ. ਅਧਿਐਨੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 16)
ਆਲਮਾਲ	ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਬੇਸੁਧ	
ਆਲਮਾਲ	ਪੁ. ਮਾਲ ਟਾਲ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 22)

ਸੰਢ	ਯੁ. ਕੀੜੇ (ਲਾ. ਕ੍ਰਿ. ਚਲਣੇ, ਪੈਣੇ)	
ਸੰਢ	ਇ. ਸੱਠ, ਜੋੜ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 30)

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੰਢ	ਯੁ. ਕੀੜੇ (ਲਾ. ਕ੍ਰਿ. ਚਲਣੇ, ਪੈਣੇ)	
ਸੰਢ	ਇ. ਸੱਠ, ਜੋੜ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 30)
ਸਿਬ	ਇ. ਸਿਲ	
ਸਿਬ	ਯੁ. ਸਿਬ, ਸਿਵ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 38)
ਗੱਠ	ਇ. ਨਗਦੀ, ਦਿਲ ਦੀ ਘੁੰਡੀ, ਗੰਢ	
ਗੱਠ	ਵਿ. ਗੱਠਾਂ ਵਾਲਾ, ਕੱਚਾ ਜਿਵੇਂ ਗੱਠ ਗੋਭੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 79)
ਗੁਮੇਲਾ	ਵਿ. ਮਿੱਟੀ ਰੰਗਾ, ਘਸਮੇਲਾ	
ਗੁਮੇਲਾ	ਯੁ. ਗੁਮੰੜ, ਗੁੰਮੀ, ਗੱਠ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 90)

ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦੀ 'ਸੰਕੇਤ' ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ।

ਏਨਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਰੱਖਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਰਮਾ	ਕ੍ਰਿ. ਵਿ. ਦਿਲ ਵਿਚ, ਛਾਤੀ ਵਿਚ, ਯੁ. ਹਿੰਮਤ	
	ਹੋਸਲਾ; ਕੋਸ਼ਿਸ਼	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 6)
ਸਰ	ਯੁ. ਸਿਰ, ਇ. ਤਾਸ਼ ਦੀ ਸਰ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 34)
ਸਾਇਤ	ਇ. ਸਾਇਤ, ਸੈਤ, ਅਵ. ਸਾਇਤ, ਸਾਇਦ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 36)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ 1,2,3 ਸੁਪੀਰੀਅਰ ਅੰਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਖੇੜਕੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਗਮਾਨ¹	ਵਿ. ਅਗਵਾਣ, ਆਗੂ
--------------------------	----------------

ਅਗਮਾਨ ²	ਪ੍ਰ. ਅਭਿਮਾਨ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 13)
ਚੈੜ ¹	ਪ੍ਰ. ਬਾਜਰੇ ਦੇ ਸੁਕੇ ਟਾਂਡੇ	
ਚੈੜ ² (ਚਰੜ)	ਇ ਕਰੜ ਬਰੜੀ ਦਾੜੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 115)
ਖੰਨਾ ¹	ਪ੍ਰ. ਰੋਟੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ	
ਖੰਨਾ ²	ਪ੍ਰ. ਪੁਆਧ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ	
ਖੰਨਾ ³	ਪ੍ਰ. ਖੱਤਰੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਗੋਤ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 71)

ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੁੱਝ ਦੂਸਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਲਈ ਸੁਪੀਰੀਅਰ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਭਾਵ ਇਸ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੰਢ	ਪ੍ਰ. ਕੀੜੇ (ਲਾ. ਕ੍ਰਿ. ਚਲਣੇ, ਪੈਣੇ)	
ਸੰਢ	ਇ ਸੱਠ, ਜੇੜ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 30)
ਸਿਬ	ਇ ਸਿਲ	
ਸਿਬ	ਪ੍ਰ. ਸਿਬ, ਸਿਵ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 38)

‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਅਨੁਸਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ‘ਇੱਕਵਚਨ’ ਰੂਪ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ‘ਬਹੁਵਚਨ’ ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਵਚਨੀ ਬਣਤਰ ਕੁੱਝ ਅਸਧਾਰਨ ਹਿੱਜਿਆਂ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਬਹੁਵਚਨ’ ਰੂਪ ‘ਬ.ਵ.’ ਸੰਕੇਤ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਲ੍ਹੇ	ਪ੍ਰ. (ਬ.ਵ.) ਤਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਛਟੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿਲ	
	ਕੱਢ ਲਏ ਗਏ ਹੋਣ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 35)
ਕੰਨੇ	ਪ੍ਰ. (ਬ.ਵ.) ਸੁਹਾਗੇ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਸਾ ਪਾਉਣ ਲਈ	
	ਲੱਗੀਆਂ ਕਿੱਲੀਆਂ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 58)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ‘ਪੜ.’ ਸੰਕੇਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਉਆਹ	ਪੜ. ਉਹੀ, ਉਹ, ਉਹ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 1)
ਉਆਹੀ	ਪੜ. ਓਹੀ, ਉਹੇ, ਉਹੇ ਹੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 1)

ਪੜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ 'ਪੜ' ਸੰਕੇਤ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੜਨਾਵ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਵੇਰਵੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਪਰੰਤੂ ਪੜਨਾਵ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ 'ਪੜ' ਕੇਸ਼ ਦੀ 'ਸੰਕੇਤ' ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਪੰਜ ਰੂਪਾਂ (ੳ) ਕਿਰਿਆ ਅਕਰਮਕ (ਕ੍ਰਿ.ਅਕ.); (ਅ) ਕਿਰਿਆ ਅਪੂਰਨ (ਕ੍ਰਿ. ਅਪੂ.); (ੲ) ਕਿਰਿਆ ਸਕਰਮਕ (ਕ੍ਰਿ.ਸਕ.); (ਸ) ਸਮਾਸੀ ਕਿਰਿਆ (ਕ੍ਰਿ.ਸਮਾ.); (ਹ) ਕਿਰਿਆ ਪ੍ਰਕ (ਕ੍ਰਿ.ਪ੍ਰ.) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਦੀ 'ਤਰਤੀਬ' ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਚਾਰ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ 'ਕਿਰਿਆ ਅਪੂਰਨ' ਦਾ ਜਿਕਰ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪਰ 'ਸੰਕੇਤ' ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

'ਪੁਆਧੀ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸਮਿਕ, ਯੋਜਕ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਕ ਆਦਿ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਅਵਯ' ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਮਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਨਿਉਂ	ਇ ਨੀਂਹ	
	ਅਵ. ਇਉਂ, ਇੰਵ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 188)
ਤੋਈ	ਅਵ. ਤਾਂ ਹੀ, ਤਦੇ ਹੀ, ਤਾਂਹੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 170)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸਮਕ ਅਤੇ ਯੋਜਕ ਸ਼ਬਦ 'ਅਵਯ' ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਧੀਨ ਹੀ ਦਰਜ ਹੋਏ ਹਨ।

'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਕਈ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਗਲਤ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਗ਼ਲਤੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਟੰਡਪੁਣਾ	ਪ੍ਰ. ਉਸਟੰਡਪੁਣਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 1)
ਖੁਰ ਧੋਤੀ	ਵਿ. ਪ੍ਰ. ਚਿਟੇ ਪੈਰ ਵਾਲੀ (ਘੋੜੀ ਜਾਂ ਮੱਝ ਆਦਿ); ਬਦਸ਼ਗਨ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 75)

ਕੇਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਮਾਲੂਮ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਤਕਨੀਕ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਜਾਂ 'ਸੰਕੇਤ' ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਰੇ	ਅਨੁ. ਮੱਝ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਝੋਟੇ ਨੂੰ ਮਗਰ ਲਾਉਣ ਦਾ ਸ਼ਬਦ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 18)
------------	---	----------------------

ਆਬਈ (ਬੀ) ਸੰ. ਆ ਭਾਈ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 22)

ਕਨੇਰ ਦੁਲਿੰ. ਇਕ ਝਾੜੀਨੁਮਾ ਬੂਟਾ ਜਿਸ ਦੇ ਫੁੱਲ

ਅਤੇ ਪੱਤੇ ਦਵਾਈ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 58)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ 'ਅਨੁ.', 'ਸੰ.' ਅਤੇ 'ਦੁਲਿੰ.' ਅਗਿਆਤ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਅਗਿਆਤ ਤੇ ਅਧੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੱਕ ਉਤਮ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਪਰਮਾਣਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸੱਟ ਮਾਰਦੀ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਦੀ ਲਘੂ-ਸੰਰਚਨਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਹਰ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਰਲਗੱਡ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੂਰਨ ਇਕਸਾਰਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੇਸ਼ਕਾਰ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਇੱਕ ਨਮੂਨਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਦਰਸਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਅਨਿਯਮਤਾਵਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

3.3.2. ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ

'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਦੇ 'ਮੁਢਲੇ ਸ਼ਬਦ' ਵਿੱਚ ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ

ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣ ਵਿਚ ਹੀ ਕਾਫੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।” (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ੧੫)

ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਪਰਿਆਇਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਕੀਨ ਵਿ. ਸ਼ੈਕੀਨ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 28)

ਹੱਫਾ ਯੁ. ਜੱਫਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 47)

ਗਰਗੀ ਏ. ਗਰਕੀ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 83)

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੋਰ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਤਈ	ਇ ਛਤਨੀ, ਛੱਤਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 30)
ਸਮੇਛਾ	ਪੁ. ਸਮੇਸਾ, ਪਰਨਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 34)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਾਤਾ, ਸਰਾਮ, ਸਰੋਣਾ, ਸਲਝਣਾ, ਸਲਵਾੜ, ਸੜਕ ਦੇ ਕੇ, ਸੜੇਆਧ, ਸਾਂਇਤ, ਸਾਂਸ, ਸਾਂਖਾਂ, ਸਾਂਟਾ, ਸਾਤੋਂ, ਸਾਨ, ਸਾਨ ਗੁਮਾਨ ਅਤੇ ਸਾਮਾਂ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਚਬੋਲਣਾ	ਕ੍ਰਿ. ਸਕ. ਚੂਸਣਾ, ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਰਖ ਕੇ ਰਸ ਲੈਣਾ, ਚੰਭੋਲਣਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 108)
---------------	--	-----------------------

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਚੱਕ	ਇ ਚੱਕ, ਗੁੜ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਲੱਕੜੀ ਦਾ ਗੰਡ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 105)
------------	--	-----------------------

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਭਾਵ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਚਖੁੰਜਾ	ਵਿ. ਚਾਰ ਖੁੰਜਿਆਂ ਵਾਲਾ, ਚਕੁਣਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 106)
---------------	-----------------------------	-----------------------

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਗ; ਚੰਦਾ, ਚੰਨਾ, ਚਬੀਣਾ ਅਤੇ ਚਮੱਖਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਕਾਮੇ (:)' ਨਾਲ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਵਾਲੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (:)' ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਗਲਣਾ ਕਿ.ਸ. ਖਾਧੀ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ; ਰਾਜ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸ ਦੇਣਾ;
ਪੈਦਾਇਸ਼ ਦੇਣਾ (ਜ਼ਮੀਨ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 2)

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਤਾਰਾ ਯੁ. ਟੂਣਾ, ਮੰਤਰ ਤੰਤਰ, ਬਰਾਤ ਨੂੰ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ
(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 5)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਰਥ 'ਬਰਾਤ ਨੂੰ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ' ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਅਰਥ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (:)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਤਣਾ; ਸਉੜ, ਸਈ, ਸਸਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ-ਸ਼ੇਡ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (:)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਉਤ ਏ. ਸੌਕਣ; ਸੌਕਣ ਪੁਣਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 27)

ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਵਾਲੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ 'ਕੋਲਨ (:)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਊਠ ਪੈਰਾ ਵਿ. ਚੌੜੇ ਜੇਹੇ ਤੇ ਪਤਲੇ ਪੈਰਾ ਵਾਲਾ : ਊਠ ਦੇ ਪੈਰ ਜੇਹਾ
(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 9)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਮਦਾਦ ਏ. ਇਮਦਾਦ (ਲਾ.ਕਿ. ਹੋਣਾ, ਕਰਨਾ, ਦੇਣਾ, ਮੰਗਣਾ, ਲੈਣਾ);
ਲੇਬਰ (ਕੰਮ ਤੇ ਲਗੇ ਮਜ਼ਦੂਰ)(ਲਾ.ਕਿ. ਲੱਗਣਾ, ਲੈਣਾ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 246)

ਮਾਂਦਗੀ

ਵਿ. ਕਮਜ਼ੋਰੀ, ਗਰੀਬੀ (ਫ਼ਾਰਸੀ)

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 250)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸਰਬਾ; ਰਕਾਟ; ਲੇਟਸ ਅਤੇ ਵੀਮ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

3.3.2.1. ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਆਮਤੌਰ 'ਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸੀਮਤ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸ ਤਾੜੇ ਦਾ

ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਪਹਿਲੇ ਵਾਂਗ, ਪਹਿਲ ਪੱਧਰ ਤੇ, ਉਸੇ ਚਾਲ ਤੇ,

ਪਹਿਲੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਤੇ, ਉਸ ਕੋਟੀ ਤੇ, ਉਸ ਤਾਰ ਤੇ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 1)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਈ

ਅਵ. ਉਈ, ਹਾਏ, ਦਰਦ ਭਰੀ ਚੀਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼, (ਤੀਵੀਆਂ

ਦੁਖ ਜਾਂ ਡਰ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ

ਨਖਰੇ ਜਾਂ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਦੀ ਗੱਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਇਹ

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 1)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਠਣਾ; ਅਗਲ; ਸਉਲ, ਸੇਕ ਲੈਣੀ; ਕੰਡਣਾ, ਕਚਾ ਕਰਨਾ, ਕਪਾਹ ਫੁੜਕਣੀ, ਕੀਲਣਾ; ਖੱਟ ਅਤੇ ਗੁਲਗੁਲਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ 'ਪੁਆਧ' ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਨਿਵੇਕਲੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਇਤਿਹਾਸਕ, ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟਾਉਂਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਪਾਦਕ ਪੁਆਧੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾ ਕੇ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਪਾਹ ਫੁੜਕਣੀ

ਇ. ਕਪਾਹ ਦੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਚੁਗਣ ਸਮੇਂ ਤਿਲ ਤੇ ਚੌਲ

ਵੰਡ ਕੇ ਖਾਣ ਤੇ ਫੁੜਕੜੇ ਮਾਰਨ ਦੀ ਰਸਮ; ਇਕ ਖੂੰਜੇ ਦੇ

ਕੁੜੀਆਂ ਖਲੇ ਕੇ ਇਕਠੀਆਂ ਇਕ ਸਿੱਧਾ ਗੋੜਾ ਤੇ ਦੂਜੀ ਪੁੱਠਾ

ਗੋੜਾ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਇਨਾਮ

ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 58)

ਖੱਟ

ਇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਇਕ ਰਸਮ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਦਾਜ

ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ

ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦਾਜ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਦੇਣਾ, ਧਰਨਾ, ਬਿਛਾਉਣਾ)

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 70)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਂਝੀ; ਹੇਰਾ; ਕੰਡਣਾ, ਕੂਕੂ ਕਾਂਘੜੇ ਅਤੇ ਖਾਰੇ ਬਦਲਣਾ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਮਝਣਯੋਗ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਮਲ ਦਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਰਥ ਪੱਧਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਅਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਬੇਲੋੜੇ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਸਣ

ਇ ਚਰਖੇ ਦੇ ਫਟਾਂ ਨੂੰ ਬੱਝੀ ਰੱਸੀ ਜਿਸ ਤੇ ਮਾਲੂ

ਫਿਰਦੀ ਹੈ, ਬੈੜ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 53)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਬੇਲੋੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਯੋਗਦਾਨ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਜਿਵੇਂ:

ਗੰਡਾਸਾ

ਯੁ. ਪੱਠੇ ਕੁਤਰਨ ਤੇ ਟੋਕਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਸੰਦ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 80)

ਗੋਹਟਾ

ਯੁ. ਪਾਥੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ, ਗੋਹਾ, ਸੁੱਕਿਆ ਗੋਹਾ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 93)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ‘ਪੱਠੇ ਕੁਤਰਨ’ ਅਤੇ ‘ਟੋਕਾ ਕਰਨ’ ਇੱਕ ਹੀ ਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ‘ਗੋਹਾ’ ਅਤੇ ‘ਸੁੱਕਿਆ ਗੋਹਾ’ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਵਾਧੂ ਭਰਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਸੌਦਾ, ਕਾਗਲੀ; ਗੁਥਲੀ ਮਿਠੀ; ਘਰਾਟ ਅਤੇ ਘੀਸਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੇਲੋੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਭੁਲੇਖਾ ਸਿਰਜਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਹੀ ਅਰਥ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਾਂ ਗ਼ਲਤ ਅਰਥ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਾ ਰਹੇ। ਭਾਵ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਸਣ ਇ ਚਰਖੇ ਦੇ ਫਟਾਂ ਨੂੰ ਬੱਝੀ ਰੱਸੀ ਜਿਸ ਤੇ ਮਾਲੂ
ਫਿਰਦੀ ਹੈ, ਬੈੜ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 53)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਧੂਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਚੋਰੀ ਇ ਮੈਦਾ ਜਾਂ ਕਣਕ ਦੇ ਆਟੇ ਵਿਚ ਦਾਲ ਜਾਂ ਉਬਲੇ
ਹੋਏ ਆਲੂ ਭਰ ਕੇ ਅਤੇ ਤੇਲ, ਘੀ ਵਿਚ ਤਲ ਕੇ ਬਣਾਇਆ
ਨਮਕੀਨ ਪਕਵਾਨ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 55)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ‘ਕਚੋਰੀ’ ਲਈ ਦਰਜ ਅਰਥ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ‘ਕਚੋਰੀ’ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ‘ਸਮੋਸੇ’ ਦੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ‘ਕਚੋਰੀ’ ਅਤੇ ‘ਸਮੋਸੇ’ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਰਥਗਤ ਲੱਛਣ ਵੀ ਸੰਮਿਲਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਕੰਗਣੀ’ ਅਤੇ ‘ਕੰਠਾ’ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਟਕਸਾਲੀ ਅਤੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਦੇਵਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਦੇ ਸਥਾਨ ’ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਕਿਸੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਖ ਸਕੇ, ਜਿਵੇਂ:

ਚੁੱਕ ਇ ਚੁੱਕ, ਗੁੜ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਲੱਕੜੀ ਦਾ ਗੰਡ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 105)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ 'ਚੱਕ' ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸ਼ਬਦ 'ਗੰਡ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਸੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ 'ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 80' ਤੋਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਚਊ ਯੁ. ਹਲ ਦੀ ਉਹ ਲੱਕੜ ਜਿਸ ਵਿਚ ਫਾਲਾ ਠੇਕੀ ਦਾ ਹੈ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 104)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ 'ਚਊ' ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸ਼ਬਦ 'ਫਾਲਾ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦ 'ਫਾਲ' ਨਾਲ 'ਆ' ਲਗਾਕੇ ਬਣਿਆ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ 'ਹਲ ਦਾ ਉਹ ਨੇਕਦਾਰ ਲੋਹਾ, ਜੋ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਪਾੜਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ' ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ 'ਚਊ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੇਵਲ 'ਪੁਆਧੀ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਪਰੰਤੂ ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੀ 'ਫਾਲਾ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ:

“ਚਊ ਯੁ. ਹਲ ਦਾ ਉਹ ਭਾਗ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੋਹੇ ਦਾ ਫਾਲਾ ਜੜਿਆ

ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਪਾੜਦਾ ਹੈ” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਦੂਜੀ) 215)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੰਡ, ਗੋਰਾ; ਚਰੜ, ਚਹੇਡੂ, ਚੰਡੋਲ ਆਦਿ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਰਲ, ਸਧਾਰਨ ਅਤੇ ਆਮ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਆ ਸਕਣ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਬੜ ਖਾਬੜ ਵਿ. ਉਚੀ ਨੀਵੀਂ (ਧਰਤੀ) ਜੋ ਪੱਧਰ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਟੇਇਆਂ ਨਾਲ

ਭਰਿਆ (ਰਸਤਾ)

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 9)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਐਖੇ ਅਤੇ ਅਣਜਾਣੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਓਰਾ ਯੁ. ਮੁੰਨੇ ਤੇ ਹੱਲ ਨੂੰ ਕੱਸਣ ਵਾਲਾ ਫਾਨਾ, ਖੇਤ ਵਿਚ ਕਢਿਆ ਹੋਇਆ

ਸਿਆੜ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਭੰਨਣਾ)

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 10)

ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਮੁੰਨੇ', 'ਕੱਸਣ' ਅਤੇ 'ਫਾਨਾ' ਦੇ ਅਰਥ ਪਤਾ ਹੋਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੂਸਰੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਔਖੇ ਅਤੇ ਅਣਜਾਣ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਇਸ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਔਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਕੰਮ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਚੱਕਰੀ ਦੇਸ਼' ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੜਾ ਯੁ. ਦੋਣ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮੰਜੇ ਦੀਆਂ ਬਾਹੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾਇਆ

ਵਾਣ ਦਾ ਕੜਾ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 60)

ਛੱਜ ਕੁੱਟਣਾ ਮੁਹਾ. ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਨਾਨਕਿਆਂ ਵਲੋਂ ਇਕ ਰੀਤ ਪੂਰੀ ਕਰਨ

ਲਈ ਛੱਜ ਕੁੱਟਣਾ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 118)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਟੰਜ, ਉਸਰਾ; ਸਈ ਖੰਡੀ, ਸਈ ਜੰਮੀ; ਕਾਂਤੀ; ਗਮਜਾ ਖਾਣਾ; ਘਾਸ ਅਤੇ ਘਾਫਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਚਿੱਤਰ ਉਘੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨਿਯਮਤਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਬਰ ਕੱਤਾ ਯੁ. ਫਾਹੁੜਾ, ਕਣਕ ਦਾ ਬੇਹਲ ਇੱਕਠਾ ਕਰਨ ਲਈ

ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਇਕ ਸੰਦ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 32)

ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਰਥ ਤੁਰੰਤ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਰਥ ਦੀ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਘੜੰਮਚੂ ਯੁ. ਘਪਾ ਘਪ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 100)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸ਼ਬਦ ‘ਘਪਾ ਘਪ’ ਨਾ ਤਾਂ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਦਾ ਮਿਲਦਾ-ਜੁਲਦਾ ਸ਼ਬਦ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ‘ਘੱਪ ਘੱਪ’ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ‘ਦੰਦਾਂ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਅਸਪਸ਼ਟ ਅਵਾਜ਼’। ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਅਜਿਹੀ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਤਰੁਟੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥ ਏਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀਮਤ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਗੈਰ ਪੈਂਤਰਾ	ਪੁ. ਭਲਵਾਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪੈਂਤਰਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 93)
ਚੰਦਕੋਡਾ	ਪੁ. ਸਿਰ ਦਾ ਇਕ ਗਹਿਣਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 107)
ਕੰਗਣੀ	ਇ. ਇਕ ਫਸਲ ਜਿਹੜੀ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਬੀਜੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 55)

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਾਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਨਾ-ਸਮਝਣਯੋਗ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੰਨੀ	ਇ. ਲੋਹੇ ਦਾ ਛੱਲਾ ਜਿਸ ਉਪਰ ਲੋਹਾ ਰੱਖ ਕੇ ਗਲੀ ਕੱਢੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 58)
-------------	---	----------------------

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ‘ਲੋਹਾ’ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਘੋਸੂ ਲੱਗਣਾ	ਮੁਹਾ. ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਹਿਣਾ, ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਦਾ ਭਾਵ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 103)
-------------------	---	-----------------------

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ‘ਬੰਦੇ’ ਅਤੇ ‘ਚੀਜ਼’ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਅਰਥ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਚੰਡ	ਪੁ. ਫਲ, ਅਗਲਾ ਤਿੱਖਾ ਹਿੱਸਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 106)
------------	--------------------------	-----------------------

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਵਾਕਾਂਸ਼ ‘ਅਗਲਾ ਤਿੱਖਾ ਹਿੱਸਾ’ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅੱਗੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਕਿਸ ਵਸਤੂ ਦਾ ਅਗਲਾ ਹਿੱਸਾ?’ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੀ ਹੈ।

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬਨਸਪਤੀ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਬਨਸਪਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਰਥ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੱਖ ਕਾਣਾ	ਪੁ. ਕੱਖ ਕਾਣ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 54)
ਕੰਗਣੀ	ਇ. ਇਕ ਫਸਲ ਜਿਹੜੀ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਬੀਜੀ ਨਈਂ ਜਾਂਦੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 55)
ਕੁੱਕੜ ਛਿੱਦੀ	ਇ. ਇਕ ਜੰਗਲੀ ਬੂਟੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 65)
ਖੱਬਲ	ਪੁ. ਘਾਹ ਦੀ ਇਕ ਦੇਸੀ ਕਿਸਮ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 71)
ਚਣ	ਪੁ. ਦੇਸੀ ਗੰਨੇ ਦੀ ਇਕ ਕਿਸਮ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 107)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਪਰਕਾਰ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਲਿਆ ਸਹਾਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਏਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੀਮਤ ਹੈ।

ਭੋਜਨ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ, ਦਵਾਈਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਯੋਗ, ਉਪਯੋਗਤਾ/ਗੈਰ-ਉਪਯੋਗਤਾ, ਕੁਦਰਤੀ/ਜੰਗਲੀ ਆਦਿ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਬਨਸਪਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਈ ਖੰਡੀ	ਇ. ਕੁਦਰਤੀ ਜੰਮੀ ਹੋਈ ਖੰਡੀ ਨਾਂ ਦੀ ਬੂਟੀ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਬਿਜਿਆਂ
----------------	---

	ਆਪੇ ਹੀ ਜੰਮ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਮੈਣਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 27)
ਗਲਗਲ	ਇ ਨਿਬੁੰ ਜਾਤੀ ਦਾ ਇਕ ਫਲ ਜੋ ਆਚਾਰ ਪਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 84)
ਗਲੇਟ	ਯੁ. ਇਕ ਕੰਦ ਮੂਲ ਜੋ ਕਰੀਰ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਉਗਦਾ ਹੈ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 85)
ਝੁੰਛ	ਯੁ. ਜੰਗਲੀ ਘਾਹ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਾਨੇ ਅਤੇ ਮੁੰਜ ਮਿਲਦੀ ਹੈ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 136)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਸਥਾਨ, ਵਰਤੋਂ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਇਹ ਅਰਥ ਵਧੇਰੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਰਥਗਤ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਰਬਪੱਖੀ ਲੱਛਣਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਪੂਰਨ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ‘ਇੱਕ ਪੰਛੀ’, ‘ਇੱਕ ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ’, ‘ਪੰਛੀ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ’, ‘ਇੱਕ ਪਰਕਾਰ ਦਾ ਕੀੜਾ’ ਆਦਿ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਗਰੜ ਫੰਗ	ਯੁ. ਇਕ ਪੰਛੀ, ਗਰੜ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 84)
ਗੋਹ	ਇ. ਇਕ ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 93)
ਚਕਚੁੰਧਰ	ਇ. ਛਛੁੰਦਰ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 105)
ਚੱਕੀਰਾਹਾ	ਯੁ. ਕਠਫੇੜਾ ਨਾਉਂ ਦਾ ਪੰਛੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 105)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਦੇ ਅੰਤ ’ਤੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਟਕਸਾਲੀ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਯਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਸ਼ਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਗੁਟਾਰ	ਇ. ਇਕ ਪੰਛੀ ਜਿਹੜਾ ਵਸੋਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 88)
--------------	---	----------------------

ਗੋੜ ਫੰਗ ਯੁ. ਗਰੜ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਚਮਕੀਲੇ ਰੰਗੀਨ ਖੰਭਾਂ ਵਾਲਾ ਪੰਛੀ,

ਗਰੜ ਫੰਘ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 93)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਠੇਕ ਠੱਕਈਆ ਯੁ. ਲੰਮੀ ਚੁੰਝ ਵਾਲਾ ਪੰਛੀ ਜੋ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਦਰਖਤਾਂ ਵਿਚੋਂ

ਕੀੜੇ ਕੱਢ ਕੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਠਫੇੜਾ, ਹੁਦ ਹੁਦ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 146)

ਘਰਕੀਣ ਇ. ਭਰਿੰਡ ਵਰਗਾ ਇਕ ਕੀੜਾ ਜੋ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਘਰ ਬਣਾ

ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ

ਹੈ, ਭਰਿੰਗੀ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 98)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਰੂਪ, ਰੰਗ, ਅਕਾਰ, ਜਾਤੀ, ਸਰੀਰਕ ਬਣਤਰ, ਆਦਤਾਂ, ਉਤਪਤੀ, ਭੌਤਿਕ ਲੱਛਣ, ਉਪਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮਹੱਤਵ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਕੋਸ਼ੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਾਨਵਰਾਂ ਜਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਤਕਨੀਕੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੜੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪੰਜਣ ਯੁ. ਕੋਹਲੂ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਜਾ, ਜੋ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਲਗੀ ਖਲ

ਲਾਹ ਕੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 194)

ਪਰੰਤੂ ਕੁੱਝ ਤਕਨੀਕੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੋਇਲੀ ਇ. ਚੱਕੀ ਦੀ ਮਾਨਮੀ ਵਿਚ ਲੋਹੇ ਦਾ ਛੱਲਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 67)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਸ਼ਬਦ ‘ਮਾਨਮੀ’ ਇੱਕ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ

ਅਰਥ ਦੇਖਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਤੋਂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪੰਨੇ ਫਰੋਲਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪਵੇਗੀ। ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਪੂਰੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅਰਥ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ 'ਚੱਕੀ' ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕਿਸ ਪਰਕਾਰ ਦੀ 'ਚੱਕੀ' ਤੋਂ ਹੈ, ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੇਬਾ, ਕੁੜ੍ਹ; ਖਣ ਅਤੇ ਪੁੱਠੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

3.3.2.2. ਸਮੀਕਰਨ

'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਪਰਿਆਇ ਰੂਪ) ਰਾਹੀਂ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ 'ਮੁਢਲੇ ਸ਼ਬਦ' ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ,

“ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣ ਵਿਚ ਹੀ ਕਾਫੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।” (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ੧੫)

ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੀਮਤ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਈ ਖੰਡੀ	ਇ ਕੁਦਰਤੀ ਜੰਮੀ ਹੋਈ ਖੰਡੀ ਨਾਂ ਦੀ ਬੂਟੀ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਬਿਜਿਆਂ ਆਪੇ ਹੀ ਜੰਮ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਮੈਣਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 27)
ਸਦਾ ਬਰਤੀ	ਵਿ.ਪੁ. ਮੰਗ ਕੇ ਖਾਣ ਵਾਲਾ, ਮੰਗਤਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 31)
ਸੰਨ੍ਹੀ	ਇ ਤੂੜੀ ਵਿਚ ਖਲ ਵੜੇਵੇਂ ਆਦਿ ਰਲਾਕੇ ਬਣਾਇਆ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਚਾਰਾ, ਗੁਤਾਵਾ (ਲਾ.ਕਿ. ਕਰਨੀ, ਪਾਉਣੀ, ਰਲਾਉਣੀ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 32)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਉਲ	ਇ ਜੂਲੇ ਜਾਂ ਪੰਜਾਲੀ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਉਹ ਕਿੱਲੀ ਜਿਸ ਵਿਚ
------------	---

ਜੇਤ ਨੂੰ ਫਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 27)

ਸਟੂ ਵਿ. ਪੈਸਾ ਆਦਿ ਅਵਾਈ ਸੁੱਟਣ ਜਾਂ ਗੁਆਉਣ ਵਾਲਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 29)

ਸੰਧਾਰਾ ਯੁ. ਖਾਸ ਸਮੇਂ ਧੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਉਪਹਾਰ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 31)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਇੱਕੋ ਨਮੂਨੇ (Pattern) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ‘ਸਈ ਖੰਡੀ’, ‘ਸਕਚੇੜ’, ‘ਸਦਾ ਬਰਤੀ’ ਅਤੇ ‘ਸੰਨ੍ਹੀ’ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਹਾਰ ਇ. ਉਗਾਸ, ਚੁੱਕ ਕੇ ਵੇਖਣ ਜਾਂ ਜਾਂਚਣ ਦਾ ਭਾਵ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 28)

ਸਬਰ ਕੱਤਾ ਯੁ. ਫਾਹੁੜਾ, ਕਣਕ ਦਾ ਬੇਹਲ ਇੱਕਠਾ ਕਰਨ ਲਈ

ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਇਕ ਸੰਦ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 32)

ਸੇਨੀ ਵਿ. ਕਾਮਾ, ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 43)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਛੋਟੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਟੀਚਾ ਭਾਸ਼ਾ (ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ) ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਉਪਲਬਧ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਦੂਸਰਾ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਉਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਵਲ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਉਗੀ ਕ੍ਰਿ. ਵਿ. ਨਾਲ, ਸਾਥ, ਸੰਗ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 27)

ਸਕੀਰੀ	ਇ. ਸਾਕਾਗਿਰੀ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 28)
ਸੰਡ	ਵਿ. ਉਜੱਡ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 30)
ਸਾਬਾ	ਅਵ. ਸ਼ਾਬਾਸ਼, ਸ਼ਾਵਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 37)

ਪਰੰਤੂ ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਹੈ। ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਹੀ ਪਰਿਆਇ-ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਸ਼ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੇ ਅਰਥ ਜਾਣਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸਮਾਨ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਈ	ਕ੍ਰਿ. ਵਿ. ਆਪੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ, ਸਹੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 27)
ਸਹਿਲ	ਵਿ. ਸੌਖਾ, ਸੁਖੈਨ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 28)
ਸਮੇਛਾ	ਪੁ. ਸਮੇਸਾ, ਪਰਨਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 34)

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਇੱਕ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦੋ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰਿਆਇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਅਰਥ-ਸਮੂਹ ਵਾਲੇ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਹੂਰ	ਪੁ. ਸਹੂਰ, ਸਉਰ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 28)
ਸਕੀਰੀ	ਇ. ਸਾਕਾਗੀਰੀ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 28)
ਸੰਡਕੂ	ਵਿ. ਸੰਡ, ਉਜੱਡ, ਮੂਰਖ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 30)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੰਜਮ-ਭਰਪੂਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮੇਟਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਲਈ ਪਰਿਆਇਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘੱਟ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਵੱਖਰੇ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਵੀ ਘੱਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਉੜ	ਇ. ਸਜਾ, ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ, ਤੇਜ਼ੀ, ਕਾਹਲੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 27)
------------	---------------------------------	----------------------

ਸੀਗਾ	ਪ੍ਰ. ਸੀਗਾ(ਜ਼ਹੀਰਾ) ਹੀਲਾ ਵਸੀਲਾ, ਸਾਬ, ਸੰਗ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 39)
ਸਿੰਘਾਉ,	ਪ੍ਰ. ਜਿੱਦ, ਆਕੜ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 38)
ਸੀਖ	ਇ ਸੀਖ, ਤੀਲੀ, ਪੇਰੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 39)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਮੋਟੇ ਕੀਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ-ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਵਾਲੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਨਾਲ ਵੱਖ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਰਾੜ	ਪ੍ਰ. ਸਰਕੰਡਾ, ਸਰਕੜਾ; ਸਿਆੜ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 34)
ਸੁੰਘੜ	ਇ ਉਦਾਸੀ; ਤਾਂਘ, ਖਿੱਚ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 40)

ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ (ਸਧਾਰਨ), ਸਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ (ਸਾਂਝੇ), ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ (ਸਮਕਾਲੀ) ਅਤੇ ਮਿਆਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਗੈਰ-ਮਿਆਰੀ, ਅਣਜਾਣ ਅਤੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਸੁਸਰਾ	ਵਿ. ਭੈੜਾ, ਕੁਥਰਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 54)
---------------	-----------------	----------------------

‘ਕਸੁਸਰਾ’ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਦੂਜਾ ਅਰਥ ‘ਕੁਥਰਾ’ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ‘ਸੁਥਰਾ’ ਦਾ ਉਲਟ (ਵਿਰੋਧੀ) ਸ਼ਬਦ ਹੈ।

ਕਰਿਆਈ	ਇ ਕਰਿਆਂਧ, ਕਰੇਹੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 59)
--------------	-----------------	----------------------

‘ਕਰਿਆਈ’ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ ‘ਕਰਿਆਂਧ’ ਲਹਿੰਦੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ‘ਊਠਾਂ ਦੀ ਮੁਸਕ’ ਹਨ। ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ ‘ਕਰੇਹੀ’ ਮਲਵਈ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ।

ਕੜਾਹੀਆ	ਪ੍ਰ. ਤਗਾਰੀ, ਤਸਲਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 61)
---------------	------------------	----------------------

‘ਕੜਾਹੀਆ’ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ ‘ਤਗਾਰੀ’ ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਤਗਾਰ’ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਥੇ ਅਰਥ ‘ਕੁੰਡਾ’ ਹਨ।

ਕੜਿਆਨਾ	ਪ੍ਰ. ਕੜਾਨਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 61)
---------------	------------	----------------------

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ ਦੀ 'ਸ' ਪੱਟੀ ਦੇ ਸਥਾਰ, ਸੰਧੇਅ, ਸਨਦੇਹਾਂ, ਸੰਬਰ ਸੂਹਰੀ, ਸੰਬਾਰਕੇ, ਸਮੀ ਸੰਜੇ, ਸਲੰਘ, ਸੜਕ ਦੇ ਕੇ, ਸੜੇਆਧ, ਸਾਲੇ, ਸਿਖਲੰਟ, ਸਿੜਹਾਂਣ, ਸੀਂਦਕ, ਸੁਭੇਕ, ਸੂਟਾ ਦੇਣਾ, ਸੈਂਟ, ਅਤੇ ਸੇਰ ਘਸੇਰੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਦੁਹਰਾਉ ਹੈ। ਇਥੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ 'ਸ' ਪੱਟੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਦੇਹਾਂ	ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਸਵਖਤੇ, ਸਵੇਰੇ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 31)
ਸਬੇਰ	ਇ. ਸਵੇਰ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 32)
ਸਬੇਰਾ	ਪੁ. ਸਵੇਰਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 32)
ਸਬੇਰੀਉਂ	ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਜਲਦੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 32)
ਸਬੇਰੇ)	ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਸਵੇਰੇ, ਸਵੇਰ ਨੂੰ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 33)
ਸਬੇਰੇ)		
ਸਬੇਰੇ)		
ਸਮੇਰ	ਪੁ. ਸਵੇਰ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 33)
ਸਵੇਰੀਓ	ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਸਵੇਰੇ ਹੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 35)
ਸਵੇਰੋਂ	ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਸਵੇਰੇ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 35)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਉਪਰੰਤ, ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਸੰਬੰਧੀ ਸਥਿਤੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਕੇਵਲ ਇਸੇ 'ਸ' ਪੱਟੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਉੜ, ਸਉੜ ਚਾੜਨਾ, ਸਉੜ ਲੇਣਾ; ਸਸੀ, ਸਸੂ; ਸਹੂਕਾਰ, ਸਹੂਕਾਰਾ; ਸਕੀਰੀ, ਸਗੇਰੀ; ਸੰਗੇ, ਸੰਗੈ; ਸੰਡਕ, ਸੰਡਕੀ, ਸੰਡਕੂ; ਸਣ ਜੜੀ, ਸਣ ਮੁੱਢੀ; ਸਪੱਟ, ਸਪਟ ਸਪਟ, ਸਪੱਟੇ; ਸੰਬਾਰਕੇ, ਸਭਾਕ, ਸਮਾਰ ਕੇ; ਸਮੀ ਸੰਝੇ, ਸਮੀ ਸਾਂਝਾ; ਸਰਾਤਾ, ਸਰਾਤਾ; ਸਲ੍ਹਾ, ਸਲਾਹੂ; ਸਾਤੇ, ਸਾਤੋਂ, ਸਾਥੇ; ਸਾਨੂੰ, ਸਾਨੇ, ਸਾਨੈ, ਸਾਨੋਂ, ਸਾਨੋਂ; ਸਾੜਾ, ਸਾੜੈ; ਸੀੜਨਾ, ਸੀੜਨਾਂ; ਸੁੱਖ ਦੇਣੀ, ਸੁੱਖ ਲੈਹਣੀ; ਅਤੇ ਸੁੰਬਾ, ਸੁੰਮ, ਸੁੰਮਾਂ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਿਆਇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਪਰਿਆਇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

3.3.2.3. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਤੱਕ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰਨਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ, ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਜਾਂ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢੇ ਗਏ ਹਨ।

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਤੇ ਅਰਥ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਟੂਕਾਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰੈ-ਰਚਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਈਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ-

ਸੇਲੀ ਪੱਟ	ਪੁ. ਸੇਲੀਆਂ ਪੁੱਟਣ ਵਾਲਾ; ਵੈਲੀ ‘ਸੇਲੀ ਪਟ ਦਰਵਾਜੇ ਬੈਠੇ, ਕਿਕਣ ਲਿਆਵਾਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੜਾ’ (ਲੇ.ਗੀ.) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 43)
ਚਖੰਡੀ	ਇ. ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਥਾਂ (ਸਮਾਜਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ ਕੰਮਾਂ ਵਾਸਤੇ) ‘ਬੁੱਲੇ ਲੁੱਟਦਾ ਚਖੰਡੀ ਆਲਾ ਬਾਵਾ ਦੁਨੀਆਂ ਧੰਦ ਪਿੱਟਦੀ (ਲੋਕ ਬੋਲੀ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 106)

ਸ੍ਰੈ-ਰਚਿਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ-

ਕੋਥੀ	ਵਿ. ਕਿਹੜੀ (ਜਮਾਤ ਆਦਿ) ‘ਓਏ ਤੂੰ ਕੋਥੀ ਮਾਂ ਪੜ੍ਹਦੈ?’ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 68)
ਡਾਹੀ ਦੇਣਾ	ਕ੍ਰਿ. ਦੇੜ ਵਿਚ ਫੜੇ ਜਾਣਾ, ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਂਹਵਾਚਕ ਭਾਵ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਐ ਜੇਰ ਲਾ ਲੈ ਤੈਨੂੰ ਡਾਹੀ ਨੀ ਦਿੰਦਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 149)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬੜੀ ਸੀਮਤ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ 40 ਦੇ ਲਗ-ਪਗ ਇੰਦਰਾਜਾਂ

ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੰਠਾਕੈਠਾ, ਕਮਚਾਲਾ, ਕਲਾਉਣਾ; ਖੰਡ ਦਾ ਖੇਲਣਾ; ਘੁੰਮ ਦੀ ਬਾਤ; ਚੱਕਮਾਂ ਚੁਲ੍ਹਾ, ਚੋਕੀਰਾਹਾ, ਚੋਬਰੀ; ਛਬ੍ਰੀ; ਜੀਉਣ; ਝਾਕਾ, ਝਾਂਜਰ ਦੀ ਗਜ; ਟੋਂਗਣੀ; ਡੰਡੀਆਂ; ਢੇਕਾ ਲੱਗਣਾ; ਤਕੜਾਈ ਕਰਨਾ, ਤੇਤੋਂ; ਪਿੰਜਣੀ, ਪੇਤ; ਬਹੀਣ, ਬਣੀ ਦੀ ਗੱਲ, ਬਦਲਵਾਈ ਦੇਖ ਲੈਣਾ, ਬੰਬੀਹਾ ਬੋਲਣਾ/ਬੁਲਾਉਣਾ, ਬਾਸਣੀ, ਬਾਣ, ਬਾਵਰੀਆਂ; ਭੁਖੜੀ; ਮਤਾੜਿਆ ਜਾਣਾ, ਮਾਪਿਆਂ ਬਾਰਾ ਹੋਣਾ; ਰੱਬ ਲਗਦੀ ਅਤੇ ਲੋਗੜੀ ਆਦਿ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ, ਪਰ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਗੋਹ	ਇ ਇਕ ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ; ਪੁਆਧ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ; ਮੋਟਾ ਠੁੱਲ੍ਹਾ	
	ਆਦਮੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 93)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਅਰਥ 'ਮੋਟਾ ਠੁੱਲ੍ਹਾ ਆਦਮੀ' ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਲਾਖਣਿਕ ਅਰਥ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪਾਠਕ ਜਾਂ ਲੇਖਕ ਲਈ ਉਦਾਹਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਮਝਣਾ ਜੇ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਔਖਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਚੇੜ ਬਿੱਦਿਆ; ਅਣਵਿਧ, ਅਣੂਪਾਣ, ਅਧ ਮਰਿੰਡਾ; ਇਉਂ; ਸਪੇਧਾ, ਸਵਾਇਆ, ਸੇਉਕੀ; ਹਓ ਅਤੇ ਗਠਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਅਕਾਰ ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਬਹੁਅਰਥੀ ਜਾਂ ਬਹੁਪਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਵਰਤੋਂ ਰਾਹੀਂ ਵਧੇਰੇ ਤਾਰਕਿਕ ਤੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਬਹੁਅਰਥਕ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗਣ ਦਾ ਡਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਖੁਣਸ	ਇ ਕੁਨਸ, ਵੈਰ; ਦੁੱਖ; ਕੀਨਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 75)
-------------	-------------------------	----------------------

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰਪਾੜ, ਖੋਰੂ ਪੈਣਾ; ਗਤਆ ਅਤੇ ਘਾਸ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਜੋਂ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਮਚਾਲਾ ਵਿ. ਮੱਠਾ; ਹੋਲੀ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ('ਮਰੇ ਕਲਹਿਣੀ ਨਾਰ, ਮਰੇ ਕਮਚਾਲਾ ਟੱਟੂ' ਅਖੌ. ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਭੈੜੀ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਮਰੀਅਲ ਟੱਟੂ ਦੇਵੇਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਨਈਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਆਖਦੇ ਹਨ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 59)

ਜੀਉਣ ਵਿ. ਜੀਉਂਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, 'ਜੀਉਣ ਸੀ ਸੇ ਮਰ ਗਿਆ' (ਲੋਕ ਕਹਾਵਤ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 129)

ਮਤਾੜਿਆ ਜਾਣਾ ਕਿ. ਅਕ. ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਢਿੱਲਾ ਹੋ ਜਾਣਾ (ਬਲਦਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) "ਮੇਰਾ ਕਿਹੜੇ ਭੰਡਾ ਮਤਾੜ ਚਲਿਐ?" ਅਖਾਣ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਈਂ ਹੋਣ ਲੱਗਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 246)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਪੁਆਧ' ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਕੁੱਝ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਢੇਕਾ ਲੱਗਣਾ ਮੁਹਾ. ਕੁਝ ਨਾ ਲੱਗਣਾ, ਕੋਈ ਵਾਰ ਵਾਸਤਾ ਨਾ ਹੋਣਾ 'ਤੂੰ ਕਿਆ ਮੇਸ਼ ਦਾ ਢੇਕਾ ਲਗਦੈ?' (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 159)

ਬਦਲਵਾਈ ਦੇਖ ਮੁਹਾ. ਤਾਕਤ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾ ਲੈਣਾ; ਰਾਤੀਂ ਦੇਖ ਲਈ ਬਦਲਵਾਈ

ਲੈਣਾ ਤੇਰੀ, ਮਾਂ ਦਿਆ ਦੁੱਧ ਪੀਂਦਿਆ (ਲੋ.ਕੋ.) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 218)

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਪੁਆਧੀ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦਰਜ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਗਈ ਹੈ।

ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਂ ਸੰਬੰਧ-ਸੂਚਕ ਆਦਿ ਪਰਕਾਰਜੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ/ਸਮਝਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਸਮਝ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਰਕਾਰਜੀ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹਨ ਪਰ ਕੇਸਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਕੇਸ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਉ ਉ, ਉਏ, ਉਭੀ, ਉਆਂਹ, ਉਆਹਾਂ, ਉਹ, ਓ; ਅਹਾਂ, ਅਹਾਂ ਅਹਾਂ, ਆਛੀ, ਆਛੂ, ਆਪਾਂ, ਆਪੀ, ਆਪੋ; ਇਆਹ, ਈਨੋ, ਈਨੋ, ਏਤੋ, ਏਤੋਂ, ਏਦੋਂ; ਸਾਤੇ, ਸਾਤੋਂ, ਸਾਥੇ, ਸਾਨੇ, ਸਾਨੇ ਤੁਹਾਨੇ, ਸਾਨੇ, ਸਾਨੋਂ, ਸਾਨੋਂ; ਕੁਜ-ਬ-ਨੀ, ਕੂ-ਹ-ਨੀ; ਗਲੇਕੂ ਐ; ਜਦਕਾ, ਜਦਕਾ ਕਦਕਾ, ਜਦਕੀ, ਜਦ ਕਦ ਕੇ, ਜਮਾਂ, ਜਮਾਂ ਈ, ਜਿਕੀ; ਤਹੋਂ, ਤੰਨੇ ਮੰਨੇ, ਤੰਨੇ, ਤਾਏ, ਤਾ ਖੀ, ਤੁਸਾਥੇ, ਤੁਹਾਤੇ, ਤੇਈ; ਥਮੇ, ਥਾਰ, ਥਾਰੀ, ਥਾਰੇ ਅਤੇ ਥਾਰੇ ਮਾਰੇ ਆਦਿ ਪਰਕਾਰਜੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਕੇਸਕਾਰ ਵੱਲੋਂ (ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ-ਰਚਿਤ) ਦੇਵੇਂ ਹੀ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਅਕਾਰ ਪੱਖੋਂ ਛੋਟੀਆਂ ਰੱਖਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਥੇਲੀ	<i>ਇ</i> ਕਹਾਣੀ ਜਾਂ ਕਥਾ ਦਾ ਛੋਟਾ ਰੂਪ ‘ਕਥ ਪਾਵਾਂ ਕਥੇਲੀ ਪਾਵਾਂ’

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ 57) |
| ਕੇਥੀ | <i>ਵਿ</i> ਕਿਹੜੀ (ਜਮਾਤ ਆਦਿ) ‘ਓਏ ਤੂੰ ਕੇਥੀ ਮਾਂ ਪੜ੍ਹਦੈ?’ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ 68) |
| ਚੇਬਰੀ | <i>ਇ</i> ਮੁਟਿਆਰ; ‘ਦਿਲ ਰੱਖ ਚੇਬਰੀਏ’ (ਲੋ.ਗੀ.) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ 116) |

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਛੋਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਫਲ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਕੁੱਝ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਕਾਰ ਪੱਖੋਂ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਾਹਿਤਕ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਬਹੀਣ	<i>ਪੁ</i> ਵਹੀਣ, ਘਰ ਦਾ ਗੰਦਾ ਪਾਣੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਬਣਾਈ

ਛੋਟੀ ਨਾਲੀ, ਭੱਤੀ ਮਰਗੀ ਬਹੀਣ ਬਿਚ ਫਸ ਕੇ ਬਾਪੂ ਤੇਰੇ

ਕੁੜਮਾਂ ਦੀ (ਲੋਕ ਬੋਲੀ)

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ 213) |
| ਬੰਬੀਹਾ ਬੋਲਣਾ/ | <i>ਮੁਹਾ</i> ਵਿਆਹ ਦੀ ਇਕ ਰਸਮ (ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਛੱਜ ਕੁੱਟਣ ਵੇਲੇ) |

ਬੁਲਾਉਣਾ ਲਾੜੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦਾ “ਬੰਬਈਆਂ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬੋਲ ਬੰਬਈਆਂ ਸਾਡੇ ਅਮਨ ਦਾ ਬੰਬਈਆ ਬੋਲ, ਮੈਂ ਵੀ ਬੋਲਾਂ ਤੂੰ ਵੀ ਬੋਲ” (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 219)

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤ ’ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਤਕਨੀਕੀ ਪੱਖ ਤੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੇਲੀ ਪੱਟ ਯੁ. ਸੇਲੀਆਂ ਪੁੱਟਣ ਵਾਲਾ; ਵੈਲੀ ‘ਸੇਲੀ ਪਟ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੈਠੇ, ਕਿਕਣ ਲਿਆਵਾਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੜਾ’ (ਲੇ.ਗੀ.) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 43)

ਕੰਠਾਕੈਠਾ ਯੁ. ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਇਕ ਗਲ ਦਾ ਗਹਿਣਾ; ‘ਕੰਠੇ ਆਲਾ ਆ ਗਿਆ ਪ੍ਰੋਹਣਾ ਮਾਏ ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਨਾ ਮੁੱਕੇ’ (ਲੇਕ ਗੀਤ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 56)

ਚੋਬਰੀ ਇ. ਮੁਟਿਆਰ; ‘ਦਿਲ ਰੱਖ ਚੋਬਰੀਏ’ (ਲੇ.ਗੀ.) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 116)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਅਰਥ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਾਲ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਨ ਨੂੰ ‘ਇਕਹਿਰੇ ਪੁੱਠੇ ਕਾਮਿਆਂ (‘)’ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ

ਕਲਾਉਣਾ ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. ਛੱਜ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਦਾਲ ਜਾਂ ਚੌਲ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਨਾ “ਓ ਹੋ ਫਬੀਆ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਲਾਉਂਦੀ ਨੇ ਚੱਬੀਆਂ” (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 60)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ‘ਦੋਹਰੇ ਪੁੱਠੇ ਕਾਮਿਆਂ (‘ ’)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਕੋਥੀ ਵਿ. ਕਿਹੜੀ (ਜਮਾਤ ਆਦਿ) ‘ਓਏ ਤੂੰ ਕੋਥੀ ਮਾਂ ਪੜ੍ਹਦੈ?’ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 68)

ਡੰਡੀਆਂ ਇਕ ਗਹਿਣਾ, “ਗੱਲੂ ਲੈ ਗਿਆ ਮੱਕੀ ਦੇ ਟੁੱਕ ਬਰਗੀ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਦੇਖਾਂ ਡੰਡੀਆਂ” (ਲੇ.ਗੀਤ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 148)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਹਰਨ ਨੂੰ 'ਇਕਹਿਰੇ ਪੁੱਠੇ ਕਾਮੇ' ਅਤੇ 'ਦੋਹਰੇ ਪੁੱਠੇ ਕਾਮੇ' ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟਾ ਕ੍ਰਮ ਹੈ।

ਤਕੜਾਈ ਕਰਨਾ ਮੁਹਾ. ਰਾਖੀ ਰੱਖਣਾ: 'ਸੱਸ ਬਹੂ ਦੀਆਂ ਕਰੈ ਤਕੜਾਈਆਂ ਆਪਣੇ

ਦਿਨ ਭੁਲਗੀ' (ਲੋ.ਗੀ.) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 161)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ 'ਕੋਲਨ (:)' ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਘੁਉ ਦੀ ਬਾਤ ਇ. ਉਲ ਜਲੂਲ ਗੱਲ, 'ਬਾਤ ਪਾਵਾਂ ਘੁਉ ਦੀ, ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ

ਰਾਤ ਪਉਗੀ' (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 96)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ 'ਕਾਮਾ (,)' ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕਥੇਲੀ ਇ. ਕਹਾਣੀ ਜਾਂ ਕਥਾ ਦਾ ਛੋਟਾ ਰੂਪ 'ਕਥ ਪਾਵਾਂ ਕਥੇਲੀ ਪਾਵਾਂ' (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 57)

ਝਾਕਾ ਯੁ. ਦਰਸ਼ਨ, ਦੀਦਾਰ 'ਝਾਕਾ ਦੇ ਜਾ ਬਚਨ ਕੁਰੇ' (ਲੋ.ਬੋ.) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 134)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ 'ਕਾਮਾ (,)' ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਵੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਡਾਹੀ ਦੇਣਾ ਕਿ੍ਹ. ਦੇੜ ਵਿਚ ਫੜੇ ਜਾਣਾ, ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਂਹਵਾਚਕ ਭਾਵ

ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਐ ਜੇਰ ਲਾ ਲੈ ਤੈਨੂੰ

ਡਾਹੀ ਨੀ ਦਿੰਦਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 149)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ 'ਪੁੱਠੇ ਕਾਮੇ' ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਵੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਘੜਮੱਸ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਪ੍ਰਤੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਪ੍ਰਤੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅਣਗਹਿਲੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

3.3.2.4. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਵੱਲੋਂ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਹੀ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਕਨੀਕ ਵੀ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਵਾਲੀ ਹੀ ਵਰਤੀ ਗਈ। ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖਿੱਤੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਸਤਾਂ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਦਾਰਥਾਂ ਅਤੇ ਮੱਦਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਮਝਣਾ ਵਧੇਰੇ ਅਸਾਨ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪੱਥਾ ਪੁ. ਹਲ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਜਿਸ ਵਿਚ ਫਾਲੀ ਫਿਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 196)

ਪੀਨ ਪੁ. ਕਹੀ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਸਤਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 202)

ਬਾਜ ਪੁ. ਦਾੜੀ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਸੂਏ ਵਰਗਾ, ਸੰਦ; ਇ. ਆਵਾਜ਼ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 223)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਪੱਥਾ’, ‘ਪੀਨ’ ਅਤੇ ‘ਬਾਜ’ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥ ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਪਾਠਕ ਵਿਹਾਰਕ ਤੌਰ ’ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਛਣਾ, ਪਟੜੀਆਂ, ਪੰਨਾ, ਪਨਾਲਾ, ਪਰਝੰਟਾ, ਪੁਹਾਰਾ, ਪੁੱਠੀ, ਪੂਲੀ, ਪੇਂਦੀ; ਪੇਪਲਾ; ਫਰੀ; ਬੰਗਣਾ, ਬੋਲੂਆ; ਮੱਘਾ, ਮੱਘੀ, ਮੰਜੂ, ਮਟ ਅਤੇ ਮੋੜਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 1947 ਦੀ ਵੰਡ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇਲਾਕਾ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਰਲਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਸ ਲਈ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਪੁਆਧੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚੋਂ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਧਰੋਹਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨਾ ਵੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚੋਂ

ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਨਵੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਪਰਿਚਿਤ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪੰਜਣ	ਪੁ. ਕੋਹਲੂ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਜਾ, ਜੋ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਲਗੀ ਖਲ ਲਾਹ ਕੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕਰਦਾ ਹੈ।	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 194)
ਪੰਡੇਰੂ	ਪੁ. ਚਰਖੇ ਦੇ ਫਟ ਜੋੜਨ ਦੀ ਭੋਈ, ਮੰਡ ਮੰਡੇਰੂ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 195)
ਪਢਣ	ਪੁ. ਜੁਲਾਹਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਸੰਦ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 195)
ਬੂੜੀਆ	ਪੁ. ਹਲਟ ਦੀ ਚਕਲੀ ਦਾ ਪੁਰਜਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 231)

ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ‘ਪੰਜਣ’ ਅਤੇ ‘ਪੰਡੇਰੂ’ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਮਝਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਪਾਠਕ ਵਿਹਾਰਕ ਤੌਰ ’ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਪਢਣ’ ਅਤੇ ‘ਬੂੜੀਆ’ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰੋੜਾ, ਪਣਖ, ਪਰਾਣੀ, ਪਾਲਣੀਆਂ, ਪਿਛੇਲਾ, ਪੂਣਾ; ਬਹਿਣੀ, ਬਹੇਲਾ, ਬਛੇਲਾ, ਬਟੇਰੀ, ਬਾਹਾਂ, ਬਾਂਕ, ਬੀੜੀ, ਬੋੜ, ਬੈਹਣਾ, ਬੋਹਟਾ, ਬੋਹਟੀ; ਭੁਟਾ; ਮੱਕੜੀ, ਮਥੇਬ, ਮੰਨਮੀ, ਮਾਹਾਂ, ਮੁਹਾਲ ਅਤੇ ਮੁਰੇਬਾਣੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬਨਸਪਤੀ ਅਤੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਅਰਥ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਪਾਪੜਾ	ਪੁ. ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੂਟੀ, ਸ਼ਾਤਰਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 200)
ਬੀਰ ਬਹੁਟੀ	ਇ. ਚੀਚ ਵਹੁਟੀ, ਬਰਸਾਤ ਵਿਚ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਮਖਮਲੀ ਕੀੜਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 229)
ਮਾਕੜੂ	ਪੁ. ਮਮਨੀ ਵਾਂਗ ਦੀ ਇਕ ਬੂਟੀ ਜਿਹੜੀ ਕਣਕ ਵਿਚ ਆਪੇ ਉਗ ਆਉਂਦੀ ਹੈ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 249)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੁੱਟ; ਬਰੂ, ਬੜ, ਬਾਬੂ, ਬੋਹੜ; ਭੱਸਰਾ, ਭਤਕਲ, ਭਰੇਟਾ, ਭੱਖੜਾ ਅਤੇ ਮਕੇ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (:)' ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਬੰਦ	ਪੁ. ਜਨਾਨੀ ਦੀ ਕਲਾਈ ਦਾ ਗਹਿਣਾ; ਮੱਕੀ ਦੇ ਟਾਂਡਿਆਂ ਦਾ ਪੂਲਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 218)
ਬੀੜ	ਪੁ. ਤੱਕਲੇ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਜਿਸ ਉਤੇ ਮਾਹਲ ਚਲਦੀ ਹੈ; ਜੰਗਲ; ਦੰਦਾਂ ਦੀ ਬੀੜ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 229)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਖਰ, ਪਿੰਜਣੀ, ਪੂਣ ਸਲਾਈ ਅਤੇ ਮੇਗਰਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

3.3.2.5. ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼

'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ (ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ) ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਰਥ-ਭੇਦਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ (ਅੱਗੇ ਜਾਂ ਪਿੱਛੇ) ਬਰੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਬੜ ਖਾਬੜ	ਵਿ. ਉਚੀ ਨੀਵੀਂ (ਧਰਤੀ) ਜੇ ਪੱਧਰ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਟੇਇਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ (ਰਸਤਾ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 9)
ਖੁਰ ਧੋਤੀ	ਵਿ. ਪੁ. ਚਿਟੇ ਪੈਰ ਵਾਲੀ (ਘੋੜੀ ਜਾਂ ਮੱਝ ਆਦਿ); ਬਦਸ਼ਗਨ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 75)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ 'ਉਬੜ ਖਾਬੜ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਧਰਤੀ' ਅਤੇ 'ਰਸਤੇ' ਲਈ ਦੋ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ 'ਖੁਰ ਧੋਤੀ' ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ

ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਜਿਹੀ ‘ਘੋੜੀ ਜਾਂ ਮੱਝ ਆਦਿ’ ਜਾਨਵਰਾਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮਾੜੀਆਂ ਮੰਨਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਅਰਥਗਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼, ਵਿਆਕਰਨਕ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਕੋਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼, ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਅਰਥਗਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਥਗਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਸਥਣਾ	ਕ੍ਰਿ. ਅਕ. ਅਸਤ ਹੋਣਾ, ਛਿਪਣਾ, ਲੁਕਣਾ (ਸੂਰਜ ਦਾ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 11)	
ਸਵਾਇਆ ਗੱਫਾ	ਪੁ. ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ (ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ, ਲੰਗਰ ਆਦਿ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 35)
ਕੂਹਣੀ ਮੋੜ	ਪੁ. ਬਹੁਤ ਤਿੱਖਾ ਮੋੜ (ਸੜਕ ਆਦਿ ਵਿੱਚ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 66)
ਤੇਕੜ	ਵਿ. ਚਿਰਾਂ ਦੀ ਸੂਈ (ਮੱਝ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 169)
ਪੂਕਣੀ ਲੱਗਣੀ	ਮੁਹਾ. ਜੁਲਾਬ ਲੱਗਣ, ਮੋਕ ਮਾਰਨਾ (ਡਰ ਦੇ ਮਾਰੇ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 204)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੀਮਤ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਦਰਜ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉੱਕਲਨਾ, ਉੱਗਮਣਾ, ਉਗਲਣਾ, ਉਚਾਬਤ, ਉਧ; ਅਸਨ ਪਸਨ, ਅੱਕਰਾ, ਅੱਡ ਨੋਕ, ਅਥਾਈ, ਅਲੁਕ, ਆਉਹੀ, ਆਟਾਲਾ, ਆਂਡੂ, ਐਮਾ, ਐਸਰ; ਇੱਛ ਇਛ, ਏਖੜਨਾ; ਸਜਾਇਆ, ਸੰਜੋਲਾ, ਸਧਾਈ, ਸਿਉਟੀ; ਹਗਦੜ, ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਾਰਨਾ, ਕੁਠਲਾ, ਕੋਥੀ; ਖਦਮਦ, ਖਾਲ ਮਾਂਜਣਾ, ਖਿਸਕੈ; ਗਬੋਟ, ਗਰਕੀ; ਘਰੇੜਾ, ਘੜਾਮਾ, ਘੁਮੇਟਾ ਦੇਣਾ; ਚੰਦਰ ਭਾਨ, ਚਿੱਪਣਾ, ਚੌਕੜੀ¹, ਚੌਥਾ; ਛਿੜ ਜਾਣਾ; ਟੇਮ ਟੇਮ ਕੇ; ਠੱਡਾ; ਤਿੰਮਣ, ਤੇਨੀ; ਦੁੜੂ, ਦੂਹਣਾ; ਨੱਬਲ, ਨੈਕੜਾ; ਪਥਨਾ; ਫੁਸਕਣਾ, ਫੇਰਾ ਪੋਣਾ; ਬਘਿਆੜੀ, ਬੱਟਾ ਹੋਣਾ, ਬਢਮੀ, ਬਾਉ, ਬਾਖੜ, ਬਿਉਰ, ਬਿਚ ਪਾਕੈ, ਬੀਆ, ਬੈਸਰੀ; ਭਰੇਟਾ, ਭਲੂਣ; ਮਝੀਟੀਆਂ, ਮੀਣਾ, ਮੁਰੀਡਾ ਛਡਣਾ, ਮੁਕਿੰਗਾ, ਮੈਸੀ; ਰਸਾ, ਰਿਹਾ; ਲਕਾ ਚੜ੍ਹਨਾ, ਲੱਦਣਾ, ਲੱਦ ਤਾ, ਲੁਸ, ਲਿਤਾ, ਲੇਵਾ ਅਤੇ ਵੱਕਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਗਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਵਿਆਕਰਨਕ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਆਏ ਬੀਆਏ ਬੇ ਕਿ੍ਰ. (ਭੂਤ ਕਾਲ) ਆਏ ਸਨ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 20)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਉੱਪਰ ਦਰਜ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ-ਕੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਬਗੜ ਭੇਲੀ ਇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਇਕ ਰਸਮ (ਵਿਆਹ ਧਰਨ ਪਿਛੋਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਗੁੜ ਦੀ ਭੇਲੀ ਮਠਿਆਈ) ਅਤੇ ਚੌਲ ਆਪਣੇ ਪੇਕਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 214)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ਵ-ਕੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਮਤ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁੱਖ-ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਰਥਗਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਵਿਆਕਰਨਕ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਕੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ।

3.3.2.6. ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਅਤੇ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਭਾਵੇਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਨਾ ਤਾਂ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸੰਕੇਤਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਭਿੰਨ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪਹਾ ਯੁ. ਪਹਿਆ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 193)

ਪਿਰੇ ਯੁ. ਪਹਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 201)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਦੂਸਰੇ ਇੰਦਰਾਜ 'ਪਿਰੈ' ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਸੰਕੇਤਕ ਸ਼ਬਦ 'ਦੇਖੇ' ਜਾਂ 'ਵੇਖੇ' ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ:

ਪਿਰੈ **ਦੇਖੇ ਪਹਾ**

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-

ਪਰਸਿਉ *ਪੁ.* ਪਸੀਨਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 197)

ਪਰਸੇਓ *ਪੁ.* ਪਰਸਿਉ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 197)

ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਲਈ ਸੰਕੇਤਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਪਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਜੂੜ *ਪੁ.* ਨਰੜਾ ਦਾ ਭਾਵ, ਪੈਖੜ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਪੈਣਾ, ਪੋਣਾ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 131)

ਨਿਉਲ *ਪੁ.* ਨੇਵਲਾ; ਜੰਜੀਰ, ਪੈਖੜ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 189)

ਪੈਖੜ *ਪੁ.* ਨਿਉਲ, ਜੂੜ, ਨਰੜ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਪੈਣਾ, ਪੋਣਾ, ਲਗਣਾ, ਲੋਣਾ)
(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 205)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ-ਦੂਸਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪਰੇਸਾ *ਪੁ.* ਸਮਾਗਮ ਸਮੇਂ ਸ਼ਰੀਕੇ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਭੋਜਨ
ਦਾ ਥਾਲ, ਵਰਤਾਵਾ, ਵਰਤਾਰਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 197)

ਪਰੇਸੇ *ਪੁ.* ਪਰੇਸਾ ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 197)

ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ -

1.	ਪਕਰੇੜ	ਯੁ. ਸਖਤ ਫੇੜਾ, ਗੁੰਮੀ, ਪੱਕਾ, ਪਰੇੜ, ਪੱਕੜ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 194)
	ਗੁੰਮੀ	ਇ. ਬਿਨਾਂ ਫਿਸਣ ਵਾਲਾ ਛੋਟਾ ਫੇੜਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 90)
2.	ਪੱਖਰ	ਯੁ. ਕੋਠੇ ਦਾ ਖਣ; ਮਹੀਨੇ ਦੇ 15 ਦਿਨ, ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ	
		ਪੱਖ; ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਦਾ ਸਿਗਨਲ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 194)
	ਖਣ	ਯੁ. ਘਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ, ਦੇਹਾਂ ਸ਼ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੀ ਥਾਂ	
			(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 70)

ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਰੂਪ ਪੱਖੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਅਰਥਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪਹੋੜੇ	ਯੁ. (ਬ.ਵ.) ਪੈਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਟੋਏ, ਫੋੜੇ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 194)
ਪਹੋੜੇ	ਯੁ. (ਬ.ਵ.) ਪਹੋੜੇ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 194)
ਪੋੜੇ	ਯੁ. (ਬ.ਵ.) ਫੋੜੇ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 207)
ਫੋੜਾ	ਯੁ. ਪੈਰ ਧਰਨ ਲਈ ਥਾਂ, ਪੈੜਾ ਜਾਂ ਪੈਤਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 212)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ 'ਪਹੋੜੇ' ਅਤੇ 'ਪੋੜੇ' ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਕੇ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ ਦੋ ਇੰਦਰਾਜ 'ਪਹੋੜੇ' ਅਤੇ 'ਫੋੜਾ' ਸਮਾਨ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 'ਪੈਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਟੋਏ' ਅਤੇ 'ਪੈਰ ਧਰਨ ਲਈ ਥਾਂ' ਇੱਕ ਹੀ ਅਰਥ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖਰੇ ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਦੇ ਚੱਕਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਫੋੜਾ ਦੇਖੋ ਪਹੋੜੇ

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-

ਬਖਰੇਧ	ਯੁ. ਵਿਖੇਦ, ਝਗੜਾ, ਵਿਰੋਧ, ਫਸਾਦ, ਲੜਾਈ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 214)

ਬਖਾਸ	ਪ੍ਰ. ਬਖੇਦ, ਵਿਖੇਦ, (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਹੈ, ਕਰਨਾ, ਪੈਣਾ, ਵਧਣਾ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 214)
ਬਖਾਧ	ਪ੍ਰ. ਝਗੜਾ, ਫਸਾਦ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 214)
ਬਟਿੱਟ	ਪ੍ਰ. ਝਗੜਾ, ਵੈਰ, ਦੁਸ਼ਮਣੀ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਹੋਣਾ, ਪੈਣਾ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 217)
ਬਟਿੰਡ	ਪ੍ਰ. ਬਟਿੱਟ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਪੈਣਾ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 217)

ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਣ ਉਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸ਼ਬਦ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਲੱਭਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸ਼ਬਦ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਰੂਪ ਨਾਲ ਟਾਂਕ ਕੇ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ।

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ‘ਇਕਹਿਰੀ ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ)’ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪਰੇਕੇ)	ਇ. ਤਾਕਤ, ਜ਼ੋਰ, ਸਕਤੀ	
ਪਰੇਖੇ)		
ਪਰੇਗੇ)		(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 197)

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਇਕੱਠਿਆਂ ਹੀ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪਤਾਬਾਪਤਾਆ	ਪੁ. ਪਤਾਵਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 196)
ਪੇਉਪੇਓ	ਪੁ. ਪਿਉ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 205)
ਬਸੱਕਬਛਕ	ਅਵ. ਬੇਸ਼ਕ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 212)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ 'ਇਕਹਿਰੀ ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ)' ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਵੱਖਰੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਵੀ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਬਾਜੀ ਗੋਲਾ)	ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ, ਕਈ ਵੇਰ	
ਬਾਜੀ ਬੇਰਾਂ)		(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 223)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ 'ਬਾਜੀ ਗੋਲਾ' ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਰੂਪ 'ਬਾਜੀ ਬੇਰਾਂ' ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਬਾਜੀ ਬੇਰਾਂ	ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਬਾਜੀ ਵੇਰਾਂ, ਕਈ ਵੇਰਾਂ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 223)
-------------------	-------------------------------	-----------------------

ਕੇਵਲ ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਹਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੁਬਾਰਾ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਵੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਪੁਸ਼ਾਕੀ ਚੜ੍ਹਨੀ	ਮੁਹਾ. ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦੇ ਕਪੜੇ ਦੇਣਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 203)
ਪੁਸ਼ਾਕੀ ਚਾੜ੍ਹਨੀ	ਮੁਹਾ. ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦੇ ਕਪੜੇ ਦੇਣਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 203)
ਪੁਸ਼ਾਕੀ ਦੇਣੀ	ਮੁਹਾ. ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦੇ ਬਸਤਰ ਦੇਣਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 203)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਵਿਭਿੰਨ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਅਰਥ ਦੀਆਂ ਭਿੰਨ ਉਚਾਰ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਰਗਰ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਇਹਨਾਂ

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਬਾਰੇ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ, ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੇ ਕੇ ਫੇਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਅਰਥਾਂ ਪਰ ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕਰੇਗਾ ਪਰ ਉੱਥੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਦੁਬਾਰਾ ਤੋਂ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸਗੋਂ 'ਦੇਖੋ' ਜਾਂ 'ਵੇਖੋ' ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਰਾਹੀਂ ਦੂਜੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਤ ਦੂਸਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ।

ਜਿਵੇਂ:

ਪੁਸ਼ਾਕੀ ਚੜ੍ਹਨੀ *ਮੁਹਾ* ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦੇ ਕਪੜੇ ਦੇਣਾ

ਪੁਸ਼ਾਕੀ ਚਾੜ੍ਹਨੀ *ਦੇਖੋ* ਪੁਸ਼ਾਕੀ ਚੜ੍ਹਨੀ

ਪੁਸ਼ਾਕੀ ਦੇਣੀ *ਦੇਖੋ* ਪੁਸ਼ਾਕੀ ਚੜ੍ਹਨੀ

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਹੋਰ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਕੇਤਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਛੋਟੇ ਰੂਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪੁਸ਼ਾਕੀ ਚਾੜ੍ਹਨੀ *ਦੇ* ਪੁਸ਼ਾਕੀ ਚੜ੍ਹਨੀ

ਪੁਸ਼ਾਕੀ ਦੇਣੀ *ਦੇ* ਪੁਸ਼ਾਕੀ ਚੜ੍ਹਨੀ

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ-ਦੋ ਇੰਦਰਾਜ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਕਾਫ਼ੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਰਜ ਹਨ, ਜੋ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਜਿਸਦਾ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਅਰਥ ਦੇ ਕੇ ਦੂਜੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਾ

ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਕੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੇਸ਼ ਵਿਚਲੀ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਅਜਾਈ ਗਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਜੂੜ	ੲ. ਨਰੜਾ ਦਾ ਭਾਵ, ਪੈਖੜ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਪੈਣਾ, ਪੋਣਾ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 131)
ਨਿਉਲ	ੲ. ਨੇਵਲਾ; ਜੰਜੀਰ, ਪੈਖੜ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 189)
ਪੈਖੜ	ੲ. ਨਿਉਲ, ਜੂੜ, ਨਰੜ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਪੈਣਾ, ਪੋਣਾ, ਲਗਣਾ, ਲੋਣਾ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 205)

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪੇ-ਆਪਣੀ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਵੱਖੇ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਜਿਸਦਾ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਹੋਵੇ, ਵਿੱਚ ਸਮੂਹਿਕ ਅਰਥ ਦੇ ਕੇ ਦੂਜੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਲੱਗਿਆਂ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ‘ਪੈਖੜ’ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇ ਕੇ ‘ਜੂੜ’ ਅਤੇ ‘ਨਿਉਲ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ:

ਪੈਖੜ	ੲ. ਨਿਉਲ, ਜੂੜ, ਨਰੜ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਪੈਣਾ, ਪੋਣਾ, ਲਗਣਾ, ਲੋਣਾ)
ਜੂੜ	ਦੇਖੋ ਪੈਖੜ
ਨਿਉਲ	ਦੇਖੋ ਪੈਖੜ

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਬੱਟਾ’ ਵੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਇੰਦਰਾਜ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਰ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ:

ਬੱਟਾ ਹੋਣਾ	ਕ੍ਰਿ.ਸਮਾ. ਵੱਟਾ ਸੱਟਾ ਹੋਣਾ (ਵਿਆਹ ਆਦਿ ਵਿਚ) ਇਕ ਦੇ ਬਦਲੇ ਦੂਜੀ ਚੀਜ਼ ਮਿਲਣਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 216)
ਬੱਟਾ ਕਰਨਾ	ਕ੍ਰਿ.ਸਮਾ. ਵੱਟਾ ਕਰਨਾ (ਵਿਆਹ), ਇਕ ਦੇ ਬਦਲੇ ਦੂਜੀ ਚੀਜ਼ ਦੇਣਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 216)
ਬਟੇ ਦਾ	ਵਿ. ਵੱਟੇ ਦਾ ਵਿਆਹ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 217)
ਬੱਟੇ ਦਾ ਵਿਆਹ	ੲ. ਕਿਸੇ ਘਰ ਧੀ ਦੇ ਕੇ ਉਸੇ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਨੂੰਹ ਲਿਆਉਣੀ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 217)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਵਰਤੋਂ, ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਚਲੀ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਹੋਣਾ ਸੀ।

3.3.2.7. ਵਿਉਤਪਤੀ

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਅਕਾਰ ਦਾ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ‘ਮੁੱਢਲੇ ਸ਼ਬਦ’ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ‘ਪੁਆਧੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਕਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਚੋਰੀ

ਇ ਮੈਦਾ ਜਾਂ ਕਣਕ ਦੇ ਆਟੇ ਵਿਚ ਦਾਲ ਜਾਂ ਉਬਲੇ ਹੋਏ

ਆਲੂ ਭਰ ਕੇ ਅਤੇ ਤੇਲ, ਘੀ ਵਿਚ ਤਲ ਕੇ ਬਣਾਇਆ

ਨਮਕੀਨ ਪਕਵਾਨ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 55)

‘ਕਚੋਰੀ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਅਰਥ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲਾ ‘ਕਚੋਰੀ’ ਸ਼ਬਦ ਤਾਮਿਲ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ-

“ਕਚੋਰੀ, [ਤਾਮ. ਕਚ=ਦਾਲ+ਔਰੀ] ਇ. 1. ਪੀਠੀਦਾਰ ਪੂੜੀ, ਮੋਟੀ ਡਲ ਦੀ ਪੂੜੀ ਜਿਸ ਵਿਚ

ਦਾਲ ਦੀ ਪੀਠੀ ਪਈ ਹੋਵੇ...” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ) 314)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਸਾਰ, ਕਸੀਰ, ਕਸੈਲਾ, ਕਸੇਹਣਾ ਅਤੇ ਕਕੋੜਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਤਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੇ।

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਦਿੱਕਤ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਉਤਪਤੀ ਰਾਹੀਂ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੰਘਾਲਣਾ ਯੁ. ਹੰਘਾਲਣਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 55)

ਸ਼ਬਦ ‘ਕੰਘਾਲਣਾ’ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਕਸਾਲਣ’ ਦਾ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ‘ਧੋਣਾ’ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਨਿਰੁਕਤੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰੂਪ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਰਤਮਾਨ ਰੂਪ ਤੱਕ ਦੇ ਅਰਥ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਲਈ ਬਣਾਏ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦਾ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਅਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪੂਰਨ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਵਿਉਤਪਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਨੇੜੇ ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਕੰਧਾੜੇ, ਮੇਢੇ ਉਤੇ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 58)

ਸ਼ਬਦ ‘ਕਨੇੜੇ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ‘ਕੰਠਾ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ‘ਕੰਨ੍ਹਾ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ‘ਸਕਠ+ੜਾ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਨਿਰੁਕਤੀ ਪੱਖੋਂ ਭਿੰਨ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿਹੜੇ ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਪੱਖੋਂ ਸਮਾਨਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ, ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ’ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਾਢਾ ਯੁ. ਜੁਲੇ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲਾ ਰੱਸਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 62)

ਕਾਢਾ ਯੁ. ਵੱਡਾ ਕੀੜਾ, ਢੱਕ ਮਕੈੜਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 62)

‘ਕਾਢਾ’ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦੋ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ‘ਕਾਢਾ’ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਨਿਰੁਕਤੀ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ-

“ਕਾਢਾ, [=ਕਾਢ<ਕੱਢਣ< ਪ੍ਰਾ. ਕਠ: ਮਰਾ. ਕਢਣੇ, ਬੰਗ. ਕਾਵ; ਸਿੰ. ਕਾਢਣੂ, ਗੁਜ. ਕਾਢਵੂੰ; ਹਿੰ.

ਕਾਠਨਾ; ਸੰ. √ਕੁਠ= ਖਿੱਚਣਾ=ਆ]...” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ) 421)

ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ 'ਕਾਢਾ' ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ 'ਕੋਟ' ਤੋਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ 'ਕੀੜਾ' ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਅਤੇ ਉਚਾਰਨ ਪੱਖੋਂ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ 'ਕਾਢਾ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੋ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਮਝਾਇਆ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਹਿੰਦੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਅਰਬੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਆਦਿ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੂਲ-ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਬਾਰੇ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ:

ਕੜਾਹਾ	ਪੁ. ਗੰਨੇ ਦਾ ਰਸ ਪਕਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ	
	ਲੋਹੇ ਦਾ ਭਾਂਡਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 61)

'ਕੜਾਹਾ' ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ 'ਮਲਵਈ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਗੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ 'ਕਟਾਹ' ਦਾ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਚਲੇ ਇਸ ਨਾਲ ਦੇ ਹੋਰ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਉਤਪਤੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ 'ਪੁਆਧੀ' ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।

3.3.2.8. ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ

'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ 'ਪੁਆਧੀ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਆਮ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ/ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ- ਵਿਆਕਰਨ, ਖੇਡਾਂ, ਸਮਾਜਿਕ, ਭਾਸ਼ਾਈ, ਨਿਹੰਗ ਬੋਲੇ ਅਤੇ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ 'ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ ()' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਚੰਗਾਲ	ਪੁ. ਨਹੁੰਦਰ, ਪਹੁੰਚਾ (ਫ਼ਾਰਸੀ) ਪੰਜਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 106)
ਚੀਤਾ ਕਰਨਾ (ਭਜਾਉਣਾ)	ਮੁਹਾ. ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰਨਾ (ਨਿਹੰਗ ਬੋਲਾ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 112)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ‘ਪੁਆਧੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੁਲੰਨ	ਵਿ. ਕੁੱਲਜ (ਗਾਲੂ ਵਜੋਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 66)
ਆੜੂ	ਵਿ. ਜਿਸ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਇਆ ਜਾਵੇ (ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ)	
	ਝੱਲਾ, ਪਾਗਲ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 22)
ਗੁਟਾਰ ਜਾਤ	ਇ. ਨਾਈ (ਘ੍ਰਿਣਾ ਨਾਲ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 88)
ਬੜਾ ਭਾਈ	ਪੁ. ਵਡਾ ਭਰਾ, ਮਿੱਤਰ (ਪਿਆਰ ਵਜੋਂ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 221)

ਇਸੇ ਪਰਕਾਰ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜੋ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਗਾਲੂ’ ਦਾ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

1. **ਉਤਘੱਸਾ** ਪੁ. ਪਾਗਲ ਦਾ ਪੁੱਤਰ (ਗਾਲੂ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 9)
2. **ਐਡੇ ਜਾਣਾ** ਮੁਹਾ. ਛੇਤੀ ਮਰ ਜਾਣਾ, ਭਰ ਜੁਆਨ ਮਰਨਾ (ਇਕ ਗਾਲੂ)
(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 23)
3. **ਐਮੇ ਜਾਣਾ** ਮੁਹਾ. ਐਵੇਂ ਜਾਣਾ, ਮਰ ਜਾਣਾ ਪੁ. (ਗਾਲੂ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 24)
4. **ਕੁਲੰਨ** ਵਿ. ਕੁੱਲਜ (ਗਾਲੂ ਵਜੋਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 66)
5. **ਜੈ ਬੱਢੀ** ਵਿ. ਪੁੱਤਰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ (ਇਕ ਗਾਲੂ ਹੈ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 132)
6. **ਝੁਕਾ ਪਿਟਿਆ** ਵਿ. ਜਿਸ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਬਾਕੀ ਨਾ ਰਹੇ, ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਾਲੂ
(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 136)
7. **ਡਾਕੀ ਪੈਣਾ** ਮੁਹਾ. ਹੈਜ਼ਾ ਪੈਣਾ, ਮਰ ਜਾਣਾ, ਗਾਲੂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 150)
8. **ਢੈ ਜਾਣੀ** ਇ. ਮਰ ਜਾਣੀ (ਇਕ ਗਾਲੂ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 159)
9. **ਪਟ ਪੈਣਾ** ਵਿ. ਟੁੱਟ ਪੈਣਾ (ਇਕ ਗਾਲੂ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 195)
10. **ਬਹੇਲ** ਵਿ. ਬੈਲਣ (ਤੀਵੀਆਂ ਦੀ ਗਾਲੂ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 214)

11. **ਬੱਚਾ ਪਿੱਟੇ** ਵਿ. ਬੱਚੇ ਤੇ ਪਿਟਣ ਵਾਲੇ (ਇਕ ਗਾਲੂ ਹੈ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 216)
12. **ਮੰਨਿਓਂ ਖਾਣਾ** ਵ. ਅੰ ਮੌਤ ਦਾ ਖਾਜਾ (ਗਾਲੂ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 247)

ਉਪਰੋਕਤ ਬਾਰਾਂ (12) ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਵਜੋਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਇੱਕੋ ਸ਼ਬਦ ‘ਗਾਲ’ ਲਈ ‘ਗਾਲੂ’, ਅਤੇ ‘ਗਾਲ’ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਨੂੰ ‘ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ ()’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਦਰਸਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨੰਬਰ 6 ਤੇ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ‘ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ ()’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਗਾਲ’ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ‘ਇਕ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਕੁੱਝ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਗਾਲੂ ਵਜੋਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ’, ‘ਗਾਲੂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ’ ਆਦਿ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ:

1. **ਗੁਟਾਰ ਜਾਤ** ਇ. ਨਾਈ (ਪ੍ਰਿਣਾ ਨਾਲ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 88)
2. **ਚੈਰਾ** ਵਿ. ਪੁ. ਬੁੱਢਾ, ਚਿੱਟੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲਾ, ਖੁਲ੍ਹੀ ਜਾਂ ਲੰਮੀ ਦਾੜ੍ਹੀ
ਵਾਲਾ (ਪ੍ਰਿਣਾਵਾਦੀ); ਮੂਰਖ, ਨਿਕੰਮਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 117)
3. **ਨਿਆਣੇ ਹਗਣਾ** ਮੁਹਾ. ਬਿਨਾ ਲੋੜ ਤੇ ਬਿਨਾ ਸਮਰਥਾ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜੰਮੀ
ਜਾਣਾ (ਘਿਰਨਾਮਈ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 189)
4. **ਲਾਲੂ ਚੱਟਣੀਆਂ** ਮੁਹਾ. ਰਾਲਾਂ ਚੱਟਣਾ, (ਪ੍ਰਿਣਾਵਾਚਕ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 271)

ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ‘ਪ੍ਰਿਣਾ ਨਾਲ’, ‘ਪ੍ਰਿਣਾਵਾਦੀ’, ‘ਘਿਰਨਾਮਈ’ ਅਤੇ ‘ਪ੍ਰਿਣਾਵਾਚਕ’ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਲੜੀ ਨੰਬਰ 1, 2 ਅਤੇ 4 ’ਤੇ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਪ੍ਰਿਣਾ’ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸੇ ਸ਼ਬਦ ਲਈ ਲੜੀ ਨੰਬਰ 3 ’ਤੇ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ‘ਘਿਰਨਾ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਰ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਮੁਸਰਬਾ	ੲ. ਪਾਣੀ, ਜਲ, ਸਮਰੂਬ (ਫਾਰਸੀ), ਮਿਸਰਬਾ (ਫਾਰਸੀ)	
	ਪੀਣ ਦਾ ਪਿਆਲਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 252)
ਚੀਤਾ ਕਰਨਾ (ਭਜਾਉਣਾ)	ਮੁਹਾ. ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰਨਾ (ਨਿਹੰਗ ਬੋਲਾ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 112)
ਬੜਾ ਭਾਈ	ੲ. ਵਡਾ ਭਰਾ, ਮਿੱਤਰ (ਪਿਆਰ ਵਜੋਂ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 221)
ਰਸਾ	ੲ. ਰਸ (ਗੰਨੇ/ਅੰਬ ਦਾ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 259)

ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਹੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ‘ਫਾਰਸੀ’ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਫਾਰਸੀ’ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੂਸਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਫਾਰਸੀ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਗ਼ਲਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ‘ਫਾਰਸੀ’ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ‘ਮੁਸਰਬਾ’ ਵਿੱਚ ‘ਫਾਰਸੀ’ ਸ਼ਬਦ ਲਈ ਦੋ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਾਂ ‘ਫਾਰਸੀ’ ਅਤੇ ‘ਫਾਰਸੀ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਰਥ ਦੇਖਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੇ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਗ਼ਲਤੀ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਾ-ਮੁਆਫੀਯੋਗ ਗ਼ੁਨਾਹ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਕਾਰਜ ਦੇ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਕੇ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ‘ਸੰਕੇਤ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੰਕੇਤ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ’ਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਨੂੰ ਇਸ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵਰਤੇ ਗਏ ‘ਗਾਲੂ ਜਾਂ ਗਾਲ’, ‘ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ’, ‘ਘਿਣਾਵਾਚੀ ਜਾਂ ਘਿਰਨਾਵਾਚਕ’, ‘ਫਾਰਸੀ’ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਲਈ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।

3.3.3. ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ‘ਪੁਆਧੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ‘ਪੁਆਧੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ‘ਮੁਢਲੇ ਸ਼ਬਦ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਲਗਿਆਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਪੰਜਾਬੀ-ਕੋਸ਼’ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ... ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਪੰਜਾਬੀ-ਕੋਸ਼’ ਨਾਲੋਂ ਜੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ ਉਹ ਕੇਵਲ ਇਨ੍ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਰੱਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਉਪ-ਸ਼ਬਦ (Derivatives), ਅਖੌਤਾਂ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੇ ਸਮਾਸ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ... ਪਰ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਮੁਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਪ-ਸ਼ਬਦ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਖੌਤਾਂ ਤੇ ਸਮਾਸ ਆਦਿ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।” (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ੧੫)

ਭਾਵ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਹੀ ਦਰਜ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

- ਉਤਾਰਾ ਤਾਰਨਾ** *ਮੁਹਾ.* ਜਾਦੂ ਦਾ ਅਸਰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ, ਟੂਣਾ ਕਰਨਾ,
ਸਦਕਾ ਕਰਨਾ, ਸਿਰ ਤੋਂ ਵਾਰ ਦੇਣਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 5)
- ਅੱਟਲੀ ਚੱਕਣਾ** *ਮੁਹਾ.* ਹੇਠਲੀ ਉਪਰ ਕਰਨਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 14)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ

“ਮੁਹਾਵਰੇ ਲਈ ਸੰਖੇਪ (ਮੁਹਾ.) ਅਤੇ ਅਖੌਤ ਲਈ ਸੰਖੇਪ (ਅਖੌ.) ਵਰਤੇ ਹਨ।” (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ੧੫)

- ਸੁਤਾ ਭਟਕਣੀ** *ਮੁਹਾ.* ਜੀ ਲਲਚਾਉਣਾ, ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਨਾ ਟਿਕਣਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 41)
- ਸੂਏ ਨਾਲੋਂ ਤੂਆ** *ਅਖੌ.* ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਗਰਭ ਡਿੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ
- ਮਾੜਾ** ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 42)

ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਰਥ ‘ਕਾਮਾ (,)’ ਪਾ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

- ਉਤਾਰਾ ਤਾਰਨਾ** *ਮੁਹਾ.* ਜਾਦੂ ਦਾ ਅਸਰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ, ਟੂਣਾ ਕਰਨਾ,
ਸਦਕਾ ਕਰਨਾ, ਸਿਰ ਤੋਂ ਵਾਰ ਦੇਣਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 5)

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਸ਼ੇਡ ਦਾ ਅੰਤਰ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਆਂਟ ਲਗਣਾ, *ਮੁਹਾ.* ਘਾਟਾ ਪੈਣਾ, ਆਦਤ ਪੈਣਾ, ਸਾਂਝ ਪੈਣਾ; ਬਾਣ ਪੈਣੀ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 21)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਸ਼ੇਡ ਦੀ ਵੱਖਰਤਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹਲਕ ਜਾਣਾ *ਮੁਹਾ.* ਲਾਲਚੀ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਣਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 48)

ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ-ਦੁਬਾਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੁੱਖ ਦੇਣੀ *ਮੁਹਾ.* ਸੁਖਨਾ ਦੇਣੀ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 40)

ਸੁੱਖ ਲੋਹਣੀ *ਮੁਹਾ.* ਸੁਖਨਾ ਦੇਣੀ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 40)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-

ਸੁਤਾ ਚੱਲਣੀ *ਮੁਹਾ.* ਜੀ ਲਲਚਾਉਣਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 41)

ਸੁਤਾ ਟਲਣੀ *ਮੁਹਾ.* ਬਿਰਤੀ ਨਾ ਲੱਗਣਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 41)

ਸੁਤਾ ਭਟਕਣੀ *ਮੁਹਾ.* ਜੀ ਲਲਚਾਉਣਾ, ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਨਾ ਟਿਕਣਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 41)

ਸੁਤਾ ਭਟਕੋਣੀ *ਮੁਹਾ.* ਜੀ ਲਲਚਾਉਣਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 41)

ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਕੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਰੂਪਕ ਪੱਖੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਾਨ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ‘ਇਕਹਿਰੀ ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ)’ ਰਾਹੀਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੂਟਾ ਦੇਣਾ)	ਮੁਹਾ. ਵੱਟ ਚਾੜ੍ਹਨਾ	
ਸੂਟਾ ਫੇਰਨਾ)		
ਸੂਟਾ ਮਾਰਨਾ)		(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 42)
ਹੱਡੀ ਪੈਣਾ)	ਮੁਹਾ. ਹੱਡਾਂ ਵਿਚ ਰੱਚ ਜਾਣਾ	
ਹੱਡੀ ਮਿਲਣਾ)		(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 46)

ਕਈ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਨੂੰ ‘ਗੋਲ-ਬੈਰਕਟ ()’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੋਹ ਦਾ ਤੱਕਲਾ	ਮੁਹਾ. ਲੜਾਈ ਝਗੜਾ ਪਾਉਣਾ	
ਗੱਡਣਾ (ਦੱਬਣਾ)		(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 43)
ਕੰਨਾ ਜੋੜਨਾ (ਡੋਹਣਾ)	ਮੁਹਾ. ਮੇਢਾ ਡਾਹੁਣਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 57)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੰਗ ਲੋੜੀ)	ਮੁਹਾ. ਸੰਗ ਲਾਹੁਣਾ, ਸੰਗ ਖੋਲ੍ਹਣਾ	
ਸੰਗ ਲੋਹਣੀ)		(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 29)
ਹਵਾ ਬਦਣੀ)	ਮੁਹਾ. ਹੰਕਾਰ ਹੋਣਾ	
ਹਵਾ ਬਧਣੀ)		(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 49)

ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਕੇਵਲ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਤ ਆਤ ਕਰਨੀ	ਮੁਹਾ. ਦਬਕਾ ਮਾਰਨਾ, ਰੇਅਬ ਪਾਉਣਾ, ਰੋਲਾ ਪਾਉਣਾ,	
	ਹੂਤ ਹਾਤ ਕਰਨੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 9)
ਹਸਾਏ ਦਾ ਨੌਂ ਨੀ	ਅਖੌ. ਜਦੋਂ ਇਹ ਦਸੱਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਹਸਾਏ ਦਾ ਨਾਂ ਨਈਂ	
ਰੁਆਏ ਦਾ ਨੌਂ	ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਰੁਆਏ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਝੱਟ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ	

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 46)

ਕੇਵਲ ਅਰਥ ਲਿਖਣ ਨਾਲ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗਕਰਤਾ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਨੂੰ ਢੁਕਵੇਂ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕੁੱਝ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਤਕੜਾਈ ਕਰਨਾ ਮੁਹਾ. ਰਾਖੀ ਰੱਖਣਾ: “ਸੱਸ ਬਹੂ ਦੀਆਂ ਕਰੈ ਤਕੜਾਈਆਂ

ਆਪਣੇ ਦਿਨ ਭੁਲਗੀ” (ਲੋ.ਗੀ.)

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 161)

ਮਾਪਿਆਂ ਬਾਰੂ ਮੁਹਾ. ਇਕੱਲਾ ਹੋਣਾ, ਬੇ ਸਹਾਰਾ ਹੋਣਾ “ਗੱਡੀ ਖਾਲੀ ਖੜਕਦੀ

ਹੋਣਾ ਜਾਬੈ ਮਾਪਿਆਂ ਬਾਰੂ ਦੀ” (ਲੋਕ ਬੋਲੀ)

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 250)

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਖੌਤਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਅਰਥ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਸ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਲਾਖਣਿਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਐਮੇ ਭੱਕਣਾ ਮੁਹਾ. ਐਵੇਂ ਭੱਕਣਾ, ਫਾਲਤੂ ਜਾਂ ਬੇਮਤਲਬ ਬੋਲਣਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 24)

ਸਿਆੜ ਪੈਣਾ ਮੁਹਾ. ਪਾੜਾ ਵਧਣਾ, ਤੇੜ ਪੈਣਾ, ਬੇਇਤਫਾਕੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 38)

ਇਹ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਲਾਖਣਿਕ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਸੌਖਿਆਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਲਾਖਣਿਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਊਤ ਆਤ ਕਰਨੀ ਮੁਹਾ. ਦਬਕਾ ਮਾਰਨਾ, ਰੋਅਬ ਪਾਉਣਾ, ਰੋਲਾ ਪਾਉਣਾ,

ਹੂਤ ਹਾਤ ਕਰਨੀ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 9)

ਹੱਥ ਮਾਰਨਾ

ਮੁਹਾ. ਛੇਤੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ; ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ, ਹੱਥ ਨਾਲ

ਸੱਦਣਾ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 47)

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ‘ਪੁਆਧੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਧਨ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਏਨੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਬਾਖੂਬੀ ਨਿਭਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਹੈ।

3.4. ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ : ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਤਰਤੀਬ

3.4.1. ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

3.4.1.1. ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਦੇ ‘ਮੁੱਢਲੇ ਸ਼ਬਦ’ ਅਧੀਨ ‘ਤਰਤੀਬ ਤੇ ਤਕਨੀਕ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਨੁਸਾਰ:

“ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ‘ਪੰਜਾਬੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ

ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।” (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ੧੪)

ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਕੀ ਹੈ? ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ‘ੳ’ ਤੋਂ ‘ੜ’ ਤੱਕ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਵੀ ਮੁਹਾਰਨੀ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਕੋਲ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਇੰਦਰਾਜ ਲੱਭਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ ਵਰਤਣ ਦਾ ਆਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਸਾਡੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ‘ਤੇ

ਖਰਾ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦਾ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਬਾਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਰਣਨ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਦੀ ਦੀਰਘ-ਸੰਰਚਨਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਾ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਕਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਨਿੱਜੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ‘ਓ’, ‘ਅ’, ‘ਏ’, ‘ਸ’, ‘ਹ’, ‘ਕ’, ‘ਚ’, ‘ਟ’, ‘ਤ’, ‘ਪ’ ਅਤੇ ‘ਯ’ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਗ਼ਲਤ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ

- ਉਦਕਣਾ- ਉਦਣ- ਉਦਣੇ- **ਉਦੰਡ**
- ਉਲਬੇਚੀ- ਉਲਾਹਣਾ- ਉਲਾਰਨਾ- ਉਲਾਰੂਆ-
ਉਲਾਲ ਉਲਾਰੂਆ-ਉਲਾਲੂਆ-**ਉਲਲਾ**
- ਅਜੈ- **ਅਜੈ**- ਅਜੋ- ਅਜੋ- ਅਜੇ ਅਜ- ਅੰਝੂ
- ਐਸ- **ਐਸਕਲੇ**- ਐਸਕਲ ਮਨੈਣੇ
- ਏਧਰੈ- ਏਮੀ- **ਏਮਈ**
- ਸਰੇਸਰ- **ਸਰੇ**- ਸਰੇਸਰ
- **ਸੇਉਟੀ**- ਸੇਉਣੀ- ਸੇਉਤੀ- ਸੇਹ
- **ਹਰਾ ਅੰਗੂਰੀ**- ਹਰਾਉਣਾ- ਹਰਾਉ ਹੋਣਾ-

ਤਰਤੀਬ ਜੋ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ

- ਉਦਕਣਾ- **ਉਦੰਡ**- ਉਦਣ- ਉਦਣੇ
(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 5)
- ਉਲਬੇਚੀ- **ਉਲਲਾ**- ਉਲਾਹਣਾ- ਉਲਾਰਨਾ-
ਉਲਾਲ- ਉਲਾਲੂਆ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 7)
- ਅਜੈ- ਅਜੋ- ਅਜੋ- ਅਜੇ ਅਜ- **ਅਜੈ**- ਅੰਝੂ
(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 14)
- ਐਸ- ਐਸਕਲ ਮਨੈਣੇ- **ਐਸਕਲੇ**
(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 22)
- ਏਧਰੈ- **ਏਮਈ**- ਏਮੀ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 27)
- ਸਰੇ**- ਸਰੇਸਰ- ਸਰੇਸਰ
(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 35)
- ਸੇਉਣੀ- ਸੇਉਤੀ- **ਸੇਉਟੀ**- ਸੇਹ
(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 43)
- ਹਰਾਉਣਾ- ਹਰਾਉ ਹੋਣਾ- **ਹਰਾ ਅੰਗੂਰੀ**-

ਹਰਾ ਕਚੂਚ	ਹਰਾ ਕਚੂਚ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 48)
➤ ਕੰਡਿਆਈ- ਕੰਡੀ- ਕੰਡੀਆ- ਕੰਡਿਆਲਾ	ਕੰਡਿਆਈ- ਕੰਡਿਆਲਾ - ਕੰਡੀ- ਕੰਡੀਆ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 56)
➤ ਚਾਬੂ- ਚਾਵਕ - ਚਾਂਭਲਣਾ-...- ਚਾਰੇ ਬੰਨੀ- ਚਾਲਾਂ	ਚਾਬੂ- ਚਾਂਭਲਣਾ-...- ਚਾਰੇ ਬੰਨੀ- ਚਾਵਕ - ਚਾਲਾਂ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 111)
➤ ਟਰਿਕ- ਟਾਹਣੀ ਲੱਗਣੀ- ਟਾਹਣੀ ਲੈਣਾ- ਟਾਹਣਾ
-ਟਾਂਕ	ਟਰਿਕ- ਟਾਹਣਾ - ਟਾਹਣੀ ਲੱਗਣੀ- ਟਾਹਣੀ ਲੈਣਾ
-ਟਾਂਕ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 139)
➤ ਤਪੈਹਰਾ ਢਲਣਾ- ਤਪੈਹਰਾ ਢਾਲਣਾ- ਤਪੈਹਰਾ
ਢਲੇ	ਤਪੈਹਰਾ ਢਲਣਾ- ਤਪੈਹਰਾ ਢਲੇ - ਤਪੈਹਰਾ
ਢਾਲਣਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 163)
➤ ਪਲੁੰਝੜ- ਪਲੁਆਉ ਦਮਾ - ਕਲੁਔਣਾ - ਪਲੁੰਜੜ
ਪਲੁਆਉ ਦਮਾ - ਕਲੁਔਣਾ - ਪਲੁੰਜੜ - ਪੱਲੇ ਦੀ	ਤਿੰਨ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਵਾਰ ਦਰਜ ਹੋਣ ਕਾਰਨ
ਤਰਤੀਬ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 198)
➤ ਯਹਾ- ਯਤੀ - ਯਹੁ- ਯਾ	ਯਹਾ- ਯਹੁ- ਯਤੀ - ਯਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 258)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਬੰਧਤ ਪੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਕਣ ਹੀ, ਉੱਤਰ ਪੁੱਤਰ, ਉਦੰਡ, ਉਰਲਾ, ਉਰਿਓ, ਉੱਲ, ਉੜੇਹਾਂ, ਉਈਂ; ਅਕੇਬਾਂ, ਅਧਸਿਸੀ, ਅਧੋ ਸੁਧੀ, ਅਮਾਹਿਟਰ, ਅੜਕੇ ਖੜਨਾ, ਅੜੰਗਾ ਅੜਨਾ, ਅੜੇਣਾ, ਐਨਾਮਾ, ਐਮੇ ਬਿਚੀਂ; ਸਹਿਲ, ਸੁੱਖ ਖੇਲੁਈ, ਸੁਗਨ; ਹਵਾਨ, ਹਰੀ ਕਚੂਚ, ਹੇਹਾ, ਹੇਹਾ ਔਣਾ, ਹੈਕਨਾ, ਹੋਮਣੀ; ਕੂਹਣੀ ਮੇੜ, ਕੁੰਗੜਨਾ, ਕੇੜ ਮੈਸ ਮਾਂਗ; ਚੁੰਹਦੀਆਂ; ਟਾਂਟ ਪੈਣੀ, ਟਾਂਟ ਲੱਗਣੀ; ਤਪਹਰਾ; ਪਾੜਾ ਪੈਣਾ, ਪੈੜ ਚਾਲ ਆਦਿ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵੀ ਗਲਤ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜੇ ਸ਼ਬਦ, ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਬਰੈਕਟਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵੀ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

➤ ਉਚੀਦੇ- ਉਚੀਦੇ - ਉਚੀਦੇ	ਉਚੀਦੇ - ਉਚੀਦੇ- ਉਚੀਦੇ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 3)
➤ ਉਥੇ- ਉੱਥਾਂ - ਉੱਥੀਂ	ਉੱਥਾਂ - ਉਥੇ- ਉੱਥੀਂ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 5)
➤ ਉਲਝੇ- ਉਲਝੇ	ਉਲਝੇ - ਉਲਝੇ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 7)

- ਅਣਮਾ ਮਣਮਾ- ਅਣਮਾ ਸਲਮਾ ਅਣਮਾ ਸਲਮਾ- ਅਣਮਾ ਮਣਮਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 15)
- ਅੰਦਰੋਗਤੀ- ਅੰਦਰੋਗਤੀ- ਅੰਦਰੋਗਥੀ ਅੰਦਰੋਗਤੀ- ਅੰਦਰੋਗਥੀ- ਅੰਦਰੋਗਤੀ
(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 16)
- ਐਮੇ ਜਿਕੋ- ਐਮੇ ਜਿਕੋ- ਐਮੇ ਮਿਚੀ- ਐਮੇ ਜਿਕੋ- ਐਮੇ ਜਿਕੋ- ਐਮੇ ਮਿਚਦੀ-
ਐਮੇ ਮਿਚਦੀ ਐਮੇ ਮਿਚੀ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 24)
- ਸੰਧੇਬਾ- ਸੰਧੇਮਾ- ਸੰਧੇਵਾ- ਸੰਧੈਆ- ਸੰਧੇਬਾ- ਸੰਧਮਾ- ਸੰਧੇਬਾ- ਸੰਧੇਮਾ- ਸੰਧੇਵਾ- ਸੰਧੈਆ-
ਸੰਧਮਾ ਸੰਧੇਬਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 31)
- ਸਭੈਕੀ- ਸਭੈਕੀ- ਸਭੈਕੀ ਸਭੈਕੀ- ਸਭੈਕੀ- ਸਭੈਕੀ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 33)

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੰਨਿਆਂ ਤੱਕ ਦਾ ਅੰਤਰ ਹੈ, ਭਾਵ ਗ਼ਲਤ ਤਰਤੀਬ ਕਾਰਨ ਇੰਦਰਾਜ ਸੰਬੰਧਤ ਪੰਨੇ ’ਤੇ ਦਰਜ ਨਾ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਅਗਲੇ ਜਾਂ ਪਿਛਲੇ ਪੰਨੇ ’ਤੇ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

- ਉੱਤਾ (ਪੰਨਾ ਨੰ. 5) ਕੋਸ਼ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਰੋਕਤ
ਇੰਦਰਾਜ ਪੰਨਾ ਨੰ. 4 ’ਤੇ ‘ਉੱਤਰ ਪੁੱਤਰ’ ਅਤੇ ‘ਉਤਾਣਾ’
ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਨਾ ਨੰ.
5 ’ਤੇ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸ਼ਾਇਦ ‘ਉ’ ’ਤੇ ਲੱਗਿਆ
‘ਅੱਧਕ’ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪੰਨਾ ਨੰ. 5 ’ਤੇ ਹੀ ‘ਉੱਤਾ’ ਤੋਂ
ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ ਅੱਗੇ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜ ‘ਉਤਾੜ’ ਇਸ ‘ਅੱਧਕ’
ਵਾਲੇ ਨਿਯਮ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇੰਦਰਾਜ
ਇੱਕ ਪੰਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਵ ਪੰਨਾ ਨੰ. 4 ’ਤੇ ‘ਉੱਤਰ ਪੁੱਤਰ’ ਦੇ
ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਰਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।
- ਅਈਂਓ, ਅਈਂ (ਪੰਨਾ ਨੰ. 12) ‘ਅ’ ਪੱਟੀ ‘ਅਸਤ’ ਇੰਦਰਾਜ ਨਾਲ ਪੰਨਾ ਨੰ. 11 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ

ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ 'ਅਸਤ' ਤੋਂ 33 ਇੰਦਰਾਜ ਪਿੱਛੋਂ, ਪੰਨਾ ਨੰ. 12 'ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਹੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ 'ਅ' ਪੱਟੀ 'ਅਈਓ, ਅਈ' ਇੰਦਰਾਜ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

- ਸੁਚਾਲਾ (ਪੰਨਾ ਨੰ. 29) ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ 'ਸ' (ਸੱਸਾ ਮੁਕਤਾ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਸੁ' (ਸੱਸੇ ਨੂੰ ਔਕੜ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇੰਦਰਾਜ 11 ਪੰਨੇ ਅੱਗੇ ਭਾਵ ਪੰਨਾ ਨੰ. 40 'ਤੇ 'ਸੁੱਚ ਖੁਲ੍ਹਣੀ' ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਰਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।
- ਕਰੂਰ (ਪੰਨਾ ਨੰ. 54) ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ 'ਕਕਾ' ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਕਰੂ' ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇੰਦਰਾਜ 5 ਪੰਨੇ ਅੱਗੇ ਭਾਵ ਪੰਨਾ ਨੰ. 59 'ਤੇ 'ਕਰੂਆ ਬਰਤ' ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਰਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।
- ਚਹੁੱਦਾ (ਪੰਨਾ ਨੰ. 113) ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ 'ਚੁ' (ਚੱਚੇ ਨੂੰ ਔਕੜ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਚ' (ਚੱਚਾ ਮੁਕਤਾ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇੰਦਰਾਜ 8 ਪੰਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਵ ਪੰਨਾ ਨੰ. 105 'ਤੇ 'ਚਹੁ' ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਰਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।
- ਪੈੜ (ਪੰਨਾ ਨੰ. 205) ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ 'ਪੈ' (ਪੱਪੇ ਨੂੰ ਦੁਲਾਵਾਂ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਪੈ' ਨਾਲ 'ੜ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇੰਦਰਾਜ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ਭਾਵ ਪੰਨਾ ਨੰ. 206 'ਤੇ ਦਰਜ ਸਮਰੂਪ ਇੰਦਰਾਜ 'ਪੈੜ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਰਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਬੰਧਤ ਪੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਤ, ਸੈਨ ਮਾਰਨਾ; ਕੰਗ ਖੜ੍ਹੀ ਰੱਖਣਾ, ਕੜਬੀ; ਪੱਤਲ ਭੇਜਣਾ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਤਰਤੀਬ ਤੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੰਨੇ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਸ਼ਬਦੀ (Multi-Word) ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੜਣਾ,	ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. ਸੰਢਣਾ	
ਸੜ ਦੇ ਕੇ,	ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਸੜਕ ਦੇ ਕੇ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 35-36)

ਉਪਰੋਕਤ ਦੂਜੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਦੇ’ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ, ਅਗਰ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਕ੍ਰਮ ਉਲਟ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ‘ਸਾਨਕੀ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਸਾਨ ਗੁਮਾਨ’; ‘ਸੁੱਖਣਾ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਸੁੱਖ ਦੇਣੀ’; ‘ਕਚਪਚ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਕਚ ਬਰੜ’; ‘ਕਤਾਰੀਆ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਕਤਾ ਲੋਹਣੀ’; ‘ਬਿਹਾਇਆ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਬਿਹਾ ਬੁੱਝਣੀ’ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ, ਅਗਰ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਕ੍ਰਮ ਉਲਟ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹਵਾ ਬਿਚ ਐਣਾ,	ਮੁਹਾ. ਹੰਕਾਰ ਕਰਨਾ	
ਹਵਾਨ,	ਪੁ. ਗੱਡੇ ਦੇ ਪਹੀਆਂ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਲੋਹੇ ਦਾ ਕੜਾ	
	ਜਾਂ ਚੱਕਰ, ਹਾਲ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 49)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੱਖਰ ‘ਬਿ’, ਦੂਜੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਅੱਖਰ ‘ਨ’ ਤੋਂ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ‘ਹਵਾਨ’ ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ ‘ਹਵਾ ਬਿਚ ਐਣਾ’ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਹੈ ਕਿ ਨਾ’ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਹੈਕਨਾਂ’ ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

3.4.1.2. ਸੰਯੁਕਤ-ਅੱਖਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ‘ਦੁੱਤ ਅੱਖਰੇ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਡਾ. ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

“ਦੁੱਤ ਅੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਪੜ੍ਹੀਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜੇ ਕ੍ਰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਵੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਵੇਂ- ‘ਕਿਰ’ ਦੇ ਨਾਲ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ‘ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ’ ਆਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਕਿਰਸਾਨ’ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰ ‘ਕ੍ਰਿਸਾਨ’ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ, ਬਹੁਤ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਕੇ ‘ਕਿਰਸ’ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉੱਥੇ ਵੀ ‘ਕਿਰਸ਼ਨ’ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇਗਾ, ‘ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ’ ਪਿੱਛੋਂ।” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 71)

ਪਰ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ-ਅੱਖਰਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ-ਅੱਖਰਾਂ ਲਈ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ‘ਹ’ (ਹਾਹਾ) ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ‘ਤੇ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅੰਨਾ ਅੰਨਾ ਕਰਦੇ ਫਿਰਨਾ- ਅੰਨ੍ਹਾ ਘੋੜਾ- ਅਨਾਰਗੀ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 17)
- ਅਲੁਕ- ਅਲਕਤ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 19)
- ਸੰਨੁ- ਸੰਨੁ ਲਾਉਣੀ- ਸਨਤ- ਸਨਤਾਈ- ਸਨਦੂਕਟੀ- ਸਨਦੇਹਾ-
ਸੰਨੁ ਨੂੰ ਸੰਨੁ ਮਿਲਣਾ- ਸੰਨਮਾ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 31)
- ਚੜ੍ਹਦੀ ਪਰ- ਚੜ੍ਹਦੇ ਚੜ੍ਹਾਉ- ਚੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦਾ- ਚੜ੍ਹਪ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 109)
- ਬੰਨ ਚੱਪਾ ਲੋਣਾ- ਬੰਨੁ ਪੈਣਾ- ਬੰਨ ਮਹੂਰਤ- ਬੰਨਮੀ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 219)

ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਰ ‘ਹ’ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ‘ਹ’ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ‘ਸੁਰ’ ਵਜੋਂ ਹੀ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੈਰ-ਅੱਖਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬਗ਼ੈਰ ਪੈਰ-ਅੱਖਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅੜਕਾ- ਅੜੁਕਾ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 19)
- ਈਨੀ ਕਾ- ਈਨੀ ਥਾਂਈ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 27)
- ਬਾਲਾ¹- ਬਾਲਾ²- ਬਾਲੂ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 225)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੈਰ-ਅੱਖਰ ਵਾਲੇ ਕੁੱਝ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਜ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ:

- ਸੰਗ ਲੋੜੀ- ਸੰਗ ਲੋਹਣੀ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 29)
- ਗਰਨਾ- ਗਰਨਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 83)

3.4.1.3. ਅਨੁਨਾਸਕ ਅਤੇ ਦੁੱਤ-ਅੱਖਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ‘ਤਰਤੀਬ ਤੇ ਤਕਨੀਕ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ:

“ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ ਟਿੱਪੀ, ਬਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅਧਕ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।” (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ੧੫)

ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ‘ਹੋਂ’, ‘ਹੋਂ ਪਗੋਣੀ’ ਅਤੇ ‘ਹੋਂ ਭੰਨਣੀ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਸ਼ਬਦ ‘ਹੇਹਾ’, ‘ਹੇਹਾ ਭੰਨਣਾ’ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਕੋਸ਼ ਦੀ ਆਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ‘ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਉਈ- ਉਈਂ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 1)
- ਅਜੇ- ਅਜੇਂ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 14)
- ਅਠਾ ਕੁਠਾ- ਅਠਾ ਕੁਠਾਂ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 14)
- ਐਨਾ- ਐਨਾਂ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 23)
- ਸਗਾ- ਸਗਾਂ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 29)
- ਸਾਨ- ਸਾਨਂ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 37)
- ਸਾਮਾ- ਸਾਮਾਂ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 37)
- ਸੈਕ- ਸੈਕਂ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 45)

ਪਰ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਪਾਲਣਾ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਉਹ- ਉਹ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 8)

ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੇ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ‘ਅੱਧਕ’ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ:

- ਉੱਕਣ- ਉਕਣਾ- ਉੱਕਣੀ- ਉਕਣ ਹੀ- ਉੱਕਤ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 2)
- ਅਹੁਲ- ਅੱਕ- ਅੱਕਣ- ਅੱਕ ਧੱਕ- ਅਕਬਾਕ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 12)
- ਸਖੇਟ- ਸੱਗ- ਸਗਣ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 28)
- ਸਥ ਪੈਣੀ- ਸੱਥਰਾ- ਸੱਥਰੀ- ਸਥਾਰ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 31)
- ਸਪੱਟ- ਸਪਟ ਸਪਟ- ਸਪੱਟਾ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 32)
- ਕੱਲ ਖੇਰ- ਕਲ ਜਗੋਣੀ- ਕੱਲ ਵੱਲੁੜਾ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 60)

ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ‘ਅੱਧਕ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ‘ਬਗੈਰ ਅੱਧਕ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅਕੜ- ਅੱਕੜ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 12)
- ਅਗਲ- ਅਗੱਲ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 13)
- ਕਸਰਬਾ- ਕਸਰੱਬਾ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 54)
- ਖਟ- ਖੱਟ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 70)
- ਖਤਾ- ਖੱਤਾ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 71)

ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ ਜੋ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਅੱਧਕ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਕੱਥ- ਕਥ- ਕੰਥ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 57)
- ਚਮੱਖਾ- ਚਮਖਾ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 108)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ ਜੋ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਅੱਧਕ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹਾਰਨੀ-ਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਉਤਾਰਾ ਤਾਰਨਾ- ਉਤਾਰੀ- ਉੱਤਾ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 5)
- ਉਲਜੇ- ਉਲਜੇਟਾ- ਉੱਲ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 7)

ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ‘ਟਿੱਪੀ’ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ:

- ਉੜੰਗਣਾ- ਉੜਾਕ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 7)

- ਅੱਗੀ- ਅੰਗੂ- ਅਗੂਓ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 13)
- ਅਨਮਾ- ਅੰਨਾ ਅੰਨਾ ਕਰਦੇ ਫਿਰਨਾ- ਅੰਨਾ ਘੋੜਾ- ਅਨਾਰਗੀ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 17)
- ਅਮਦਾਦ- ਅਮੰਨਾ- ਅਮੰਨੀ- ਅੰਮਰ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 18)
- ਸਕਾ ਸਕੇਲਾ- ਸੰਕਿਆ- ਸਕੀਨ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 28)
- ਸਕੇਲਾ- ਸੰਖਟ- ਸਖਾਲਾ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 28)
- ਸਗੁੜ- ਸੰਗੇ- ਸਗੇਰ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 29)
- ਸਚਾਲਾ- ਸੰਜ- ਸਜਾਇਆ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 29)

ਪਰ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਲ ਰਹੇ ਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

- ਉਦਣੇ- ਉਦੰਡ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 5)
- ਅੱਗੇ ਬੀ- ਅੰਗਾ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 13)

ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ 'ਬਗੈਰ ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅਬਲੀ- ਅੰਬਲੀ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 18)
- ਅਮੀ- ਅੰਮੀ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 18)
- ਹਸੈੜ- ਹੰਸੈੜ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 46)
- ਹਮਾ- ਹੰਮਾ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 47)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਪਾਲਣਾ ਹੋਈ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਸੁੱਧ- ਸੁੰਧ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 41)
- ਕੱਥ- ਕਥ- ਕੰਥ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 57)
- ਖੱਡਾ- ਖੰਡਾ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 70)

- ਖੱਡੂ- ਖੰਡੂ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 70)
- ਲੱਠਰ- ਲੰਠਰ ਆਦਿ। (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 267)

3.4.1.4. ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

ਕੋਸ਼ ਦੇ ‘ਮੁਢਲੇ ਸ਼ਬਦ’ ਅਧੀਨ ‘ਤਰਤੀਬ ਤੇ ਤਕਨੀਕ’ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ‘ਪੰਜਾਬੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।” (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ੧੪)

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਚੁੱਪ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਹੜੀ ਤਰਤੀਬ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਡਾ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ:

“ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਸ’ ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਸਹਜ-ਸਹਤ-ਸਹਤੀਰ-ਸਹਤੂਤ-ਸਹਦ-ਸਹਨ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ‘ਫ’ ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਫਸਾ-ਫਸਖ-ਫਸਟ-ਫਸਣ-ਫਸਣਾ-ਫਸਤ-ਫਸਤਾ ਆਦਿ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੱਖਰਾ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।” (ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 147-148)

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜ, ਜਿਵੇਂ:

- ਐਸ- ਐਸਕਲੇ- ਐਸਕਲ ਮਨੈਣੇ- ਐਸਕੇ- ਐਸ ਲੋਟ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 22)
- ਸਾਫੀ- ਸਾਫੀ ਦੇਣਾ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 37)
- ਸੀਝ- ਸੀਟ- ਸੀਟੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 39)
- ਚਗਾਠਾ- ਚੰਗਾਲ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 106)
- ਲਸਣ- ਲਸਣਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 265)

ਆਦਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ 'ਬਗੈਰ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

- ਆਲਮਾਲ- ਆਲਮਾਲ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 22)
- ਜੇਸੀ- ਜੇਸੀ; (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 132)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ 'ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ' ਵਾਲੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਭਾਈ ਗਈ ਹੈ।

3.4.1.5. ਸਮਰੂਪ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ

'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਇੰਦਰਾਜ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਡਾ	ਵਿ. ਉਤਨਾ, ਉਸ ਜਿੰਨਾ, ਉਸ ਆਕਾਰ ਦਾ, ਓਡਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 4)
ਉੱਡਾ	ਵਿ. ਉਸ ਜਿੱਡਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 4)
ਅਕਬਾਕ ¹	ਪੁ. ਇਤਫਾਕ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 12)
ਅਕਬਾਕ ²	ਪੁ. ਵਾਤ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 12)
ਸੰਢ	ਪੁ. ਸੁੰਡ, ਕੀੜੇ (ਲਾ. ਕ੍ਰਿ. ਚਲਣੇ, ਪੈਣੇ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 30)
ਸੰਢ	ਇ. ਸੱਠ, ਜੋੜ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 30)
ਝਾੜ ¹	ਪੁ. ਦਸਤ (ਲਾ. ਕ੍ਰਿ. ਔਣੇ, ਲੱਗਣੇ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 135)
ਝਾੜ ²	ਪੁ. ਫਸਲ ਦਾ ਨਿਕਾਲ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 135)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਨਿਖੇੜੇ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਇੰਦਰਾਜ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 1,2,3.. ਆਦਿ ਸੁਪੀਰੀਅਰ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੁੱਝ

ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਪੀਰੀਅਰ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 1,2,3.. ਆਦਿ ਸੁਪੀਰੀਅਰ ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਰਾਹੀਂ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਕਬਾਕ, ਅਗਮਾਨ, ਅੰਗਲੀ; ਝਾੜ; ਫੱਕ; ਬਸਦੀ ਰਸਦੀ, ਬਟਿਰਕਣਾ, ਬਾਲਾ, ਬੀਟੀ ਅਤੇ ਬੁਜਲੀ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ 'ਸੁਪੀਰੀਅਰ ਅੰਕ ਵਿਧੀ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੁਪੀਰੀਅਰ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਭਾਵੇਂ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਪੂਰੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਪੂਰਨ-ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਰਨਾ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ਤਰਤੀਬ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਤੀਜੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ:

ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਦੋਵੇਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਂਵ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ ਤਾਂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੰਢ ਪੁ. ਸੁੰਡ, ਕੀੜੇ (ਲਾ. ਕ੍ਰਿ. ਚਲਣੇ, ਪੈਣੇ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 30)

ਸੰਢ ਇ. ਸੱਠ, ਜੇੜ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 30)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇਕ; ਚੱਕ; ਫਕਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇੰਸਤਰੀਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਿਬ ਇ. ਸਿਲ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 38)

ਸਿਬ ਪੁ. ਸਿਬ, ਸਿਵ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 38)

ਸੀਰ ਇ. ਨਕਸੀਰ (ਲਾ. ਕ੍ਰਿ. ਚਲਣਾ, ਫੁਟਣਾ, ਵਗਣਾ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 39)

ਸੀਰ

ਪੁ. ਸਾਂਝ

(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 39)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਧਾਨੀ	ਵਿ. ਗਰਭਵਤੀ, ਅਭਿਮਾਨ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 16)
ਅਧਾਨੀ	ਪੁ. ਅਧਿਆਨੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 16)
ਆਲਮਾਲ	ਕ੍ਰਿ. ਵਿ. ਬੇਸੁਧ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 22)
ਆਲਮਾਲ	ਪੁ. ਮਾਲ ਟਾਲ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 22)
ਸੀਵਾ	ਵਿ. ਸੀਵਿਆਂ ਹੋਇਆ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 40)
ਸੀਵਾ	ਇ. ਸੀਮਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 40)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਮਾਨ, ਅਨਭੈ, ਅੰਮ ਛਨਿਛਣਾ; ਗੁਮੇਲਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਤੋਂ ਉਲਟੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਗੱਠ	ਇ. ਨਗਦੀ, ਦਿਲ ਦੀ ਘੁੰਡੀ, ਗੰਢ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 79)
ਗੱਠ	ਵਿ. ਗੱਠਾਂ ਵਾਲਾ, ਕੱਚਾ ਜਿਵੇਂ ਗੱਠ ਗੋਭੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 79)
ਘਰੀ	ਇ. ਖੂਹ ਦੀ ਕੰਧ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੋਈ ਤ੍ਰੇੜ ਜਾਂ ਦਰਜ ਆਦਿ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਸਿੰਮਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਘਾਰ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 99)
ਘਰੀ	ਕ੍ਰਿ. ਵਿ. ਘਰ ਵਿਚ, ਘਰ ਅੰਦਰ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 99)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹਰ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤਾਂ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਸੁਪੀਰੀਅਰ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਸਮਰੂਪਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਬਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਅਰਥਾਂ ਪੱਖੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੱਕ ਵਾਰ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (:)' ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵੱਖਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਛਲ *ਇ* ਉਮੰਗ, ਖੁਸ਼ੀ, ਮਨ ਦੀ ਮੌਜ; ਪਹਿਲੀ ਚੋਣ (*ਲਾ. ਕ੍ਰਿ.* ਹੋਣਾ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 3)

ਕਰਾਂਦ *ਵਿ.* ਹਿਮਤੀ; ਅਣਖੀਲਾ; ਬਲਵਾਨ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 59)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਆਂ ਉਆਂ, ਉਗਲਣਾ, ਉਗਾਸਣਾ, ਉਚੜਨਾ, ਉਟਕਣਾ, ਉੱਠ; ਸਬਜਾ, ਸਾਂਖਾਂ, ਸਾਨ ਮਾਰਨਾ, ਸਾਫੀ ਦੇਣਾ, ਸੇਹ; ਹੱਥ ਮਾਰਨਾ, ਹੱਥ ਲੇਵਾ, ਹੰਦਾ ਲਾਉਣਾ; ਕੰਘੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਮਾਰਨੀ, ਕੰਨ੍ਹਾਂ ਪੈਣਾ, ਕਮਾਈ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਸੁਪੀਰੀਅਰ-ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਜਾਂ ਅੰਕਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਡਾ *ਵਿ.* ਉਤਨਾ, ਉਸ ਜਿੰਨਾ, ਉਸ ਆਕਾਰ ਦਾ, ਓਡਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 4)

ਉੱਡਾ *ਵਿ.* ਉਸ ਜਿੱਡਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 4)

ਅਕਬਾਕ¹ *ਪੁ.* ਇਤਫਾਕ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 12)

ਅਕਬਾਕ² *ਪੁ.* ਵਾਤ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 12)

ਸਰਾਤਾ *ਇ.* ਸਰਾਹਤਾ, (*ਲਾ. ਕ੍ਰਿ.* ਹੋਈ, ਕਰਨੀ, ਦੇਈ, ਮਿਲਈ, ਲੈਈ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 34)

ਸਰਾਤਾ *ਇ.* ਸਰਾਹਤਾ (*ਲਾ. ਕ੍ਰਿ.* ਹੋਈ, ਕਰਨੀ ਦੇਈ) (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 34)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਲੀ, ਆੜਾਂ; ਸਤਬਾਂ, ਸੌਕ; ਕਾਢਾ; ਝਾੜ; ਬਟਿਰਕਣਾ, ਬਾਲਾ, ਬੀਟੀ, ਬੁਜਲੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਆਸ਼ਿਕ-ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣਾ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼

ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਬੇਲੋੜੇ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਸਮਾਨ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੀ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (:)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਰਾਹੀਂ ਨਿਖੇੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (:)' ਦੀ ਵਾਧੂ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਖਲ ਕੁੱਜਾ	ਵਿ. ਪੁ. ਬੇਵਕੂਫ਼, ਝੱਲਾ; ਮੂਰਖ ਆਦਮੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 2)
ਆੜਾਂ	ਪੁ. ਆੜੀ; ਟੀਮ ਦਾ ਮੈਂਬਰ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 22)
ਸਰਨ	ਇ. ਸਰਨਾ, ਸਰਨ; ਬਲਦਾਂ ਦਾ ਇਕ ਲੱਤ ਰੋਗ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 34)

'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸਮਰੂਪਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਬਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਆਕਰਨਕ ਹਿਜਿਆਂ ਜਾਂ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਦੂਜੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ 'ਇਟੈਲਿਕਸ' ਵਿੱਚ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ ਉਸਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਖਲ	ਪੁ. ਰੁੱਖ ਦਾ ਮੁੱਢ ਵਿ. ਕਮਲਾ, ਮੂਰਖ, ਉਜੱਡ, ਵੱਡੀ ਉੱਖਲ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 2)
ਅੜਬਾਧਾ	ਵਿ. ਅੜਬ ਪੁ. ਅੜਬਾਈ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 20)
ਸੰਗ	ਕ੍ਰਿ. ਵਿ. ਸੰਗ, ਪੁ. ਸੰਗ, ਸਾਥ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 28)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਰ, ਉਰਮਾ, ਉਣ ਝੂਣਾ, ਉਤ ਦਾ, ਓਠੀ; ਆਗਤ, ਆਵਾ ਗੌਣ; ਸਮੀ ਸੰਜੇ, ਸਰ, ਸਰੀਕਿਆਂ ਪੱਟੀ, ਸੜਕ ਦੇ ਕਾ, ਸਾਂਝੀ; ਕਤੀਆ, ਕਾਈਆਂ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ; ਪੁਲਿੰਗ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ; ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ; ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਆਦਿ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੁੱਝ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਦੇ ਅਰਥ ਮੰਨ ਕੇ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (:)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਵੱਖਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵੱਖਰੇ ਕੀਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

1. **ਸਉਤ** ਇ. ਸੌਕਣ; ਸੌਕਣ ਪੁਣਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 27)
2. **ਸਬਜਾ** ਯੁ. ਕੰਨ ਪਾਉਣ ਦਾ ਗਹਿਣਾ; ਅਸਮਾਨੀ ਪੀਂਘ, ਇੰਦਰ ਧਨੁਸ
(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 32)
3. **ਕੱਛ** ਇ. ਸਰੀਰ ਦਾ ਅੰਗ (ਬਾਂਹ ਅਤੇ ਮੋਢੇ ਦਾ ਹੇਠਲਾ ਹਿੱਸਾ);
ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਤੇੜ ਦਾ ਕੱਪੜਾ, ਕਛਹਿਰਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 55)

ਕੇਸ਼ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਨਿੱਜੀ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੇ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਉੱਪਰ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਅਰਥ 'ਸੌਕਣ ਪੁਣਾ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ 'ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ', ਦੂਜੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ 'ਅਸਮਾਨੀ ਪੀਂਘ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ' ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ 'ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਤੇੜ ਦਾ ਕੱਪੜਾ, ਕਛਹਿਰਾ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਪੁਲਿੰਗ' ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਂਖਾਂ, ਸੀੜ, ਸੁਰੰਗ, ਸੇਹ, ਸੌਲ; ਕੋਲਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (:)' ਨਾਲ ਵੱਖ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ। ਪਰ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਦੋ-ਦੋ ਵਾਰ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਥਾਪਤ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਕੰਮ ਖੋਈ** ਵਿ. ਕੰਮ ਦਾ ਹਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ, ਵਿ. ਕਮਚੋਰ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 59)
- ਕਲਾਪ** ਯੁ. ਮਿਲਾਪ, ਇੱਕਠ, ਸਮੂਹ; ਮੋਰ ਦੀ ਪੂਛ; ਯੁ. ਵਿਰਲਾਪ (ਲਾ. ਕ੍ਰਿ. ਕਰਨਾ)
(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 60)

3.4.2. ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ

'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਦੇ 'ਮੁਢਲੇ ਸ਼ਬਦ' ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਵਲ ਏਨਾ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ

ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣ ਵਿਚ ਹੀ ਕਾਫੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।” (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ੧੫)

ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਜਾਂ ਤਕਨੀਕ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ‘ਮੁਢਲੇ ਸ਼ਬਦ’ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ

“ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਮੁਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਪ-ਸ਼ਬਦ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਖੌਤਾਂ ਤੇ

ਸਮਾਸ ਆਦਿ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਰਖਿਆ ਹੈ।” (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ੧੪)

ਭਾਵ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪ-ਸ਼ਬਦਾਂ, ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ, ਅਖੌਤਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਸਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਜੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਦੇ ਸਥਾਨ ’ਤੇ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਤੀਜੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਏ:

3.4.2.1. ਤਰਤੀਬ

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਗਾਹ	ਪੁ. ਗਵਾਹ, ਸਹਾਦਤੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 3)
ਅਹਬਤ	ਇ. ਆਹਬਤ, ਮੱਦਦ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 11)
ਇਕ ਲਿਖਤ	ਕ੍ਰਿ. ਵਿ. ਯਕਲਖਤ, ਇਕਦਮ, ਤੁਰੱਤ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 26)
ਸੰਖਟ	ਪੁ. ਸੰਕਟ, ਦੁੱਖ ਤਕਲੀਫ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 28)
ਕਟੇਡਾ	ਵਿ. ਟੇਢਾ, ਵਿੰਗਾ, ਤਿਰਛਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 56)
ਚਲਕੇਰ	ਇ. ਝਲਕਾਰ, ਤੇਜ ਰੋਸ਼ਨੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 109)
ਤਿਆਹ	ਇ. ਤ੍ਰੋਹ, ਪਿਆਸ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 166)
ਪੱਤਰੇ ਬਾਚਣਾ	ਮੁਹਾ. ਪੱਤਰਾ ਵਾਚਣਾ, ਦੌੜ ਜਾਣਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 195)
ਰੁਕ ਕਰਨਾ	ਮੁਹਾ. ਰੁਖ ਕਰਨਾ, ਅਪਣੱਤ ਦਿਖਾਉਣੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 263)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਉਹ ਰੂਪ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਬਦ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਕੇਵਲ ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿਹੜੇ ਨਿਰੋਲ ‘ਪੁਆਧੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਅਰਥਗਤ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਟੇਰਨ	ਪੁ. ਸੂਤ ਦੇ ਮੁੱਢਿਆਂ ਦੀ ਅੱਟੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਇਕ ਸੰਦ, ਅਟੇਰਨ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 4)
ਅਸਨ ਪਸਨ	ਪੁ. ਹਾਰ ਸਿੰਗਾਰ (ਕਰਨਾ), ਅਸਨੇ ਪਸਨੇ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 11)
ਸਿਉੜੀ	ਇ. ਦਾਣਿਆਂ ਦੇ ਬੋਹਲ ਵਿੱਚੋਂ ਧਰਮ ਅਰਥ ਰਖੇ ਦਾਣੇ; ਸਿਐੜੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 38)
ਹਿੱਚਕਣਾ	ਕ੍ਰਿ. ਅਕ. ਹਿੱਚਣਾ, ਝਿਜਕਣਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 50)
ਕਾਂਗਚੀ	ਇ. ਕਾਗਤੀ, ਕਾਗਜ਼ੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 62)
ਪਿਉਕਿਆਂ ਤੋਂ	ਕ੍ਰਿ. ਵਿ. ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਤੋਂ, ਵਤਨਾਂ ਤੋਂ, ਪੇਕਿਆਂ ਤੋਂ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 200)

ਕੇਸ਼ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਥਾਪਤ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਮੋਟੇ (Bold) ਕੀਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ- ਉਟੇਰਨਾ, ਉਠਾਉ, ਉਠਾਈਗਿਰਾ, ਉੱਡਾ, ਉਠਾਨਮੇ, ਉਤਰਨ, ਉੜਾਟ, ਉਤ ਆਤ ਕਰਨੀ, ਓਗ; ਸਈ, ਸਗਮਾ, ਸਪੱਟੇ, ਸੁਮੇਰ, ਸੈ, ਸੈਹਭਰ; ਹਜਕਾ; ਕਮਾਰਾ, ਕਮਾਰੀ; ਪਿਉਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਦਿ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ‘ਪੁਆਧੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ‘ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ’ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਰੂਪਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ' ਦੀ 'ਪਹਿਲੀ ਜਿਲਦ' ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

<u>ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ</u>	<u>ਪੰਨਾ ਨੰ.</u>	<u>ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ</u>	<u>ਪੰਨਾ ਨੰ.</u>
ਉਜਿਆਰਾ	4	ਉਜਾਲਾ	8
ਉਤਣਵਾਈ	4	ਉਤਰਵਾਈ	12
ਅਚਾਬਤ	14	ਅਚਾਵਤ	44
ਸਲੰਘ	35	ਸਲੂੰਗ	154
ਸਲਾ	35	ਸੱਲਾ	154
ਸੜਿਆਣ	36	ਸੜਿਆਹਣ, ਸੜਿਆਂਦ, ਸੜਿਆਨ	160
ਹਗਣਾ	46	ਹੱਗਣਾ	233
ਹਗਾਮਾ	46	ਹੰਗਾਮਾ	234
ਕਹੀੜ	54	ਕੁਹੀੜ	469
ਕੁੰਢੜੀ	65	ਕੁਢੜੀ	477

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਚਲਤ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਪ੍ਰਚਲਤ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਨੂੰ ਲਾਖਣਿਕ ਅਰਥ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਖਣਿਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਅਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ' ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਤੇ ਤਕਨੀਕ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਡਾ. ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਵੱਲੋਂ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼' ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਜੋਂ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਇਕੋ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਜੇਕਰ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧ ਅਰਥ ਹਨ ਤਾਂ ਨੰਬਰ ੧.੨.੩. ਆਦਿ ਦੇ ਕੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਰਥ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕ੍ਰਮ ਵੀ ਪਰਚਲਤ ਅਰਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ। ਅਥਵਾ ਉਹ ਅਰਥ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਵਧੇਰੇ ਪਰਚਲਤ ਹਨ; ਫੇਰ ਉਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪਰਚਲਤ ਤੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਰੂਪਕ ਅਰਥ ਹਨ।” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 69)

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਰੀ,ਉਰੀ	ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਇੱਥੇ, ਇਸੇ ਥਾਂ, ਉਰੇ ਹੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 7)
ਇੱਕੇ ਜਿੱਕੀ	ਵਿ. ਬਰਾਬਰ, ਇੱਕੇ ਜਿਨੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 26)
ਸੁਖ ਚੜ੍ਹੈਣੀ	ਕ੍ਰਿ. ਸਮਾ, ਸੱਥਲ, ਸੁਖਨਾ ਦੇਣੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 40)
ਕਚਘੋੜ	ਵਿ. ਕੱਚਾ, ਨਾ ਤਜਰਬੇਕਾਰ, ਕਚਘਰੜ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 55)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ।

ਇੱਖ	ਪੁ. ਕਮਾਦ, ਗੰਨਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 26)
ਟੰਬੇ ਖਾਣਾ	ਮੁਹਾ. ਕੁੱਟ ਖਾਣਾ, ਮਾਰ ਖਾਣਾ, ਡੰਡੇ ਖਾਣਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 139)

ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵੇਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਚਲਤ ਅਰਥ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ‘ਗੰਨਾ’ ਅਤੇ ‘ਡੰਡੇ ਖਾਣਾ’ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਚੌਧਕ ਲਗਣੀ ਮੁਹਾ. ਭੁਲੇਖਾ ਲਗਣਾ, ਚੌਧੀ ਲੱਗਣਾ, ਚੌਧੀ ਖਾਣਾ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 117)

ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ‘ਚੌਧੀ ਲੱਗਣਾ’ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਕਈ ਵਾਰ ਰੋਲਘਚੇਲੇ ਜਾਂ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਤਸਵੀਰ ਉਘੜ ਕੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਮਤ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ

“ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣ ਵਿਚ ਹੀ ਕਾਫੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।” (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ੧੫)

ਇਸ ਲਈ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਜ਼ਰੂਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਦੁਹਰਾਉ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਰ	ਪ੍ਰ. ਬੰਜਰ, ਤੱਪੜ, ਕੱਲਰ, ਰੱਕੜ ਵਿ. ਬੰਜਰ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 1)
ਉਦੇਸੇਣਾ	ਕ੍ਰਿ. ਅਕ. ਮੋਟਾ ਹੋਣਾ, ਕੱਦਕਾਠ ਵਧਣਾ, ਵਾਧੇ ਪੈਣਾ, ਮੋਟਾ ਹੋਣਾ, ਮੈਲਣਾ, ਵਧਣਾ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 5)
ਹਸਾਨ	ਪ੍ਰ. ਹਸਾਣ, ਅਹਿਸਾਨ, ਅਹਿਸਾਨ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 46)

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਉਕਾਈ ਖਟਕਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ।

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਜਤਨ ਅਸੀਂ ਉੱਪਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਲਈ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਪਾਏ ਗਏ ਅਪਵਾਦਾਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ-ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

- ਉਕਾਰੀ** ਇ ਉਛਾਲੀ, ਉਲਟੀ, ਕੈ (ਲਾ. ਕ੍ਰਿ. ਆਉਣਾ, ਕਰਨਾ, ਲੱਗਣਾ)
(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 2)

ਉਛਾਲੀ ਇ ਉਕਾਰੀ, ਕੈ, ਉਲਟੀ, ਉਬਾਕੀ, (ਲਾ. ਕ੍ਰਿ. ਆਉਣਾ, ਹੋਣਾ, ਕਰਨਾ, ਲਿਆਉਣਾ, ਲੈਣਾ)
(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 3)

ਉਤਾੜ ਇ ਉਛਾਲੀ, ਕੈ, ਉਲਟੀ (ਲਾ. ਕ੍ਰਿ. ਆਉਣੀ, ਹੋਣੀ, ਲਗਣੀ)
(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 5)
- ਉੱਜਲ** ਇ ਬੁੱਕ, ਓਕ, ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਡੂੰਘ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 3)

ਉੱਜਲਾ ਪ੍ਰ. ਉੱਜਲ, ਬੁੱਕ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ 3)

	ਉਂਜਲ)	ੲ. ਓਕ, ਬੁੱਕ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 9)
	ਉਂਡਲ)		
3.	ਕਕਾਰ	ੲ. ਕਕਾਰਾ, ਰੋਲਾ, ਸ਼ੋਰ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਪੈਣੀ, ਪੋਣੀ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 54)
	ਕਕਾਰਾ	ੲ. ਸ਼ੋਰ, ਰੋਲਾ, ਹਾਲ ਦੁਹਾਈ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 54)
4.	ਕਈਆ	ਵਿ. ਸਿਆਣਾ, ਚਲਾਕ, ਚਤੁਰ ੲ. ਕਾਹੀਆ, ਖਾਤਮਾ, ਤਬਾਹੀ, ਬਰਬਾਦੀ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਹੋਣਾ, ਕਰਨਾ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 61)
	ਕਾਈਆ	ੲ. ਤਬਾਹੀ, ਬਰਬਾਦੀ, ਕਾਹੀਆ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਕਰਨਾ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 61)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

3.4.2.2. ਤਕਨੀਕ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖਰੀ-ਵੱਖਰੀ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ 'ਹਿੰਦਸਿਆਂ (1,2,3)' ਅਤੇ 'ਅੱਖਰਾਂ (ੳ, ਅ, ਏ)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਦੂਸਰੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਅਤੇ 'ਕਾਮੇ (,)' ਨਾਲ ਅਰਥ-ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ-ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼' ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਕਨੀਕ ਤੇ ਤਰਤੀਬ ਹੀ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਜੋਂ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ੀਤਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

“ਇਕੋ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਜੇਕਰ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧ ਅਰਥ ਹਨ ਤਾਂ ਨੰਬਰ ੧,੨,੩. ਆਦਿ ਦੇ ਕੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਰਥ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕ੍ਰਮ ਵੀ ਪਰਚਲਤ ਅਰਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ।” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 69)

ਪਰੰਤੂ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼' ਵਾਲੀ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਦੇ 'ਮੁਢਲੇ ਸ਼ਬਦ' ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਸਗੋਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਸ਼ੇਡ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ 'ਕਾਮੇ (,)' ਨਾਲ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਛਲ	ਇ ਉਮੰਗ, ਖੁਸ਼ੀ, ਮਨ ਦੀ ਮੌਜ਼; ਪਹਿਲੀ ਚੋਣ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਹੋਣਾ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 3)
ਐਲ	ਇ ਅਲਕਤ, ਆਲਸ; ਜੇਰ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਐਣਾ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 25)
ਸਬਜਾ	ਯੁ. ਕੰਨ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਦਾ ਗਹਿਣਾ; ਅਸਮਾਨੀ ਪੀਂਘ, ਇੰਦਰ ਧਨੁਸ਼	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 32)
ਕਲਾਪ	ਯੁ. ਮਿਲਾਪ, ਇੱਕਠ, ਸਮੂਹ; ਮੋਰ ਦੀ ਪੂਛ; ਯੁ. ਵਿਰਲਾਪ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਕਰਨਾ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 60)
ਤੱਪੜ	ਯੁ.ਇ. ਸਖਤ ਤੇ ਅਣਵਾਹੀ ਕਰੜੀ ਧਰਤੀ; ਟਾਟ, ਛੋਟੀ ਦਰੀ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 163)
ਪੱਖਰ	ਯੁ. ਕੋਠੇ ਦਾ ਖਣ; ਮਹੀਨੇ ਦੇ 15 ਦਿਨ, ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ, ਪੱਖ; ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਦਾ ਸਿਗਨਲ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 194)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਲਈ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਖਲ	ਯੁ. ਰੁੱਖ ਦਾ ਮੁੱਢ ਵਿ. ਕਮਲਾ, ਮੂਰਖ, ਉਜੱਡ, ਵੱਡੀ ਉੱਖਲ	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 2)
ਕਾਈਆ	ਵਿ. ਸਿਆਣਾ, ਚਲਾਕ, ਚਤੁਰ ਯੁ. ਕਾਹੀਆ, ਖਾਤਮਾ, ਤਬਾਹੀ ਬਰਬਾਦੀ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਹੋਣਾ, ਕਰਨਾ)	(ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 61)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਾਲੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਨ ਲਈ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਉਤਾਰਾ *ਪ੍ਰ.* ਟੂਣਾ, ਮੰਤਰ ਤੰਤਰ, ਬਰਾਤ ਨੂੰ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 5)

ਟੁਲ *ਪ੍ਰ.* ਜੋਰ, ਤਾਣ, ਹਿੰਮਤ, ਗੁੱਲੀ ਡੰਡੇ ਦੀ ਖੇਡ ਦਾ ਗੁੱਲ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 141)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਾਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਖੀਰਲੇ ਅਰਥਾਂ ‘ਬਰਾਤ ਨੂੰ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ’ ਅਤੇ ‘ਗੁੱਲੀ ਡੰਡੇ ਦੀ ਖੇਡ ਦਾ ਗੁੱਲ’ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਸਉੜ *ਇ.* ਸਜਾ, ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ, ਤੇਜ਼ੀ, ਕਾਹਲੀ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 27)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਾਲੇ ਪਿਛਲੇ ਦੋਵੇਂ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਸੰਨ੍ਹੀ *ਇ.* ਤੂੜੀ ਵਿਚ ਖਲ ਵੜੇਵੇਂ ਆਦਿ ਰਲਾਕੇ ਬਣਾਇਆ ਪਸੂ ਦਾ

ਚਾਰਾ, ਗੁਤਾਵਾ (*ਲਾ. ਕ੍ਰਿ.* ਕਰਨੀ, ਪਾਉਣੀ, ਰਲਾਉਣੀ)

ਇ. ਲੁਹਾਰ ਦਾ ਇਕ ਸੰਦ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 32)

ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿਚਲਾ ਅਖੀਰਲਾ ਅਰਥ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਅਰਥ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਸਰ *ਪ੍ਰ.* ਸਿਰ, *ਇ.* ਤਾਸ਼ ਦੀ ਸਰ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 34)

ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਅਰਥ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਲਿੰਗ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ‘ਕਾਮੇ (,)’ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਚਿੱਕੜੀ *ਇ.* ਮਾਮੂਲੀ ਚਿੱਕੜ, ਥੋੜੀ ਵਾਰਸ,

ਇ. ਜੰਗਲੀ ਲੱਕੜੀ ਜਿਸ ਦੇ ਕੰਘੇ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ;

ਥੋੜ੍ਹੇ ਮੀਂਹ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਚਿੱਕੜ (ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ 111)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਤਰੁਟੀਆਂ ਨੇ ਕੇਸ਼ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਦੇਸ਼ਪੂਰਨ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਵੀ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

3.5. ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ : ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ‘ਪੁਆਧੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਧੁਨੀ-ਵਿਉੱਤ, ਭੂਗੋਲਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਪੁਆਧ’ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਨਿਵੇਕਲੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਇਤਿਹਾਸਕ, ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟਾਉਂਦੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਧਨ ਹਨ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅੰਤਕਾਵਾਂ ਹਰੇਕ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਪਰੰਤੂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਕਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਨਕਸ਼ੇ, ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਅੰਕੜੇ, ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰ, ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੰਤਕਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

3.6. ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ : ਮਹੱਤਵ

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ‘ਪੁਆਧ’ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਉਪਬੋਲੀ ‘ਪੁਆਧੀ’ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਹੈ ਕਿ 1947 ਦੀ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ‘ਪੁਆਧੀ’ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਇਹ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਪੁਆਧੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ ਸੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਰੋਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬੜਾ ਗਹਿਰਾ ਅਤੇ ਅਟੁੱਟ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹੀ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਜਨਮਦਾਤੀਆਂ

ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਹਿਤ 'ਪੁਆਧ' ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਵਜੋਂ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉਨਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਕੜੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਹੈ।

'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਕੇਵਲ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਦੇਸੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਸੀ ਬੁਲਾਰੇ ਨੇ ਵੀ ਜਦੋਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ਚੌਥਾ :

‘ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ

4.1. ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ : ਮੁਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

‘ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ 1960 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਰੂਪ ਦੂਜੀ ਵਾਰ 2001 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਸੋਧ ਕਰਨ ਲਈ ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੇ ਜੰਮਪਲ ਅਤੇ ਸੁਲਝੇ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਸ. ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਯਾਦਦਾਸਤ ਅਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਕੇ ਸ਼ਬਦ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ‘ਦੇ ਸ਼ਬਦ’ ਅਨੁਸਾਰ ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਿੰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਸ. ਗੁਰਮੁੱਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫਰ ਅਤੇ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ ਆਦਿ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉੱਪਰ ਸੱਜੇ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ “ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼” ਮੋਟੇ ਕਾਲੇ (Bold) ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਪੰਨਾ ਖਾਲੀ ਹੈ। ਖਾਲੀ ਪੰਨੇ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ’ਤੇ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ “ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼” ਮੋਟੇ ਲਾਲ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਕਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉੱਪਰ ਖੱਬੇ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਨਾਂ ਰੋਮਨ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ “POTHOHARI COSH in Punjabi” ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਲੰਬੀ ਲਾਈਨ ਲਗਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੇ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਨਾਂ “ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼” ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਾਪੀ ਰਾਈਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ, ਕੋਸ਼ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦਾ ਸਾਲ 1960 ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦਾ ਸਾਲ 2001 ਅਤੇ ਛਪੀਆਂ 2000 ਕਾਪੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਕੀਮਤ ‘56/- ਰੁਪਏ’ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਨੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ‘ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਅਤੇ ਛਾਪਕ ‘ਟਾਪ ਆਫਸੈਟ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਏਰੀਆ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ’ ਰਾਹੀਂ ‘ਕੰਟਰੋਲਰ ਛਪਾਈ ਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ’ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਡਾ. ਮਦਨ ਲਾਲ ਹਸੀਜਾ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਵੱਲੋਂ 'ਦੇ ਸ਼ਬਦ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਤਾ, ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ, ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਡਾ. ਮਦਨ ਲਾਲ ਹਸੀਜਾ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ; ਸ. ਬੁਧ ਸਿੰਘ, ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਕਰਤਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਪਾਦਕੀ ਬੋਰਡ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ. ਓਅੰਕਾਰ ਸਿੰਘ, ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ; ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਨਿਰਮਲ ਕੁਮਾਰੀ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਭਾਸ਼ਾ ਅਫ਼ਸਰ; ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੌਰ ਅਤੇ ਸ. ਸਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੰਦਾ ਦੇਵੇਂ ਖੋਜ ਅਫ਼ਸਰ; ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪੁਸ਼ਪਾ ਗੁਪਤਾ, ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖੁਰਮਾ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਹਰਵਿੰਦਰ ਗਰੇਵਰ ਸਾਰੇ ਖੋਜ ਸਹਾਇਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਕੇਸ਼ ਦਾ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 'ਭੂਮਿਕਾ' ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ (i) ਤੋਂ (v) ਤੱਕ 'ਭੂਮਿਕਾ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ, ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ, ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਉਸ ਦੀਆਂ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ, ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ, ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਦਾ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ, ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਉੱਤੇ ਵੈਦਿਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ 'ਤਰਕੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ' ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ਲਿਖੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਕੇਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਸੰਕੇਤ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਪੜਨਾਂਵ' ਲਈ ਵਰਤੇ ਸੰਕੇਤ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵੀ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਵਾਲੀ ਹੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਸੰਕੇਤ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਵੀ 'ਪੜਨਾਂਵ' ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਸੰਕੇਤ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੇਸ਼ ਦਾ ਮੂਲ ਪਾਠ ਪੰਨਾ 1 ਤੋਂ 162 ਤੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖ਼ੀਰਲੇ 4 ਪੰਨੇ ਖ਼ਾਲੀ ਹਨ।

ਕੇਸ਼ ਦਾ ਅਰੰਭ 'ਓ' ਪੱਟੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ-

ਉਸ, ਪੜ. ਉਹ

ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਅੰਤ 'ੜ' ਪੱਟੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ-

ੜੈ ੜੈ ਕਰਨਾ, ਕ੍ਰਿ. ਸਕ. ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਰੇਣਾ

ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਹਰੇਕ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਪੰਨੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਗੋਂ ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ ਦੀ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉੱਥੋਂ ਹੀ ਅਗਲੇ ਅੱਖਰ ਦੀ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ 5,500 ਦੇ ਲਗ-ਪਗ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਕੇਸ਼ ਦਾ ਹਰ ਪੰਨਾ ਉੱਪਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲਕੀਰ ਖਿੱਚਕੇ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਭਾਗ ਨੂੰ ਦੋ ਕਾਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲਕੀਰ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੇਠਾਂ, ਪੰਨੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਭਾਗ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਲਮ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਕਾਮਾ (,)’ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਕਾਲਮ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦਰਜ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਕੁੰਜੀ-ਸ਼ਬਦਾਂ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੰਨੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਖੱਬੀ ਅਤੇ ਸੱਜੀ ਨੁੱਕਰ ’ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਨੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਲਮ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮੁੱਖ ਜਾਂ ਉਪ-ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਲਮ ਦਾ ਆਖਰੀ ਮੁੱਖ ਜਾਂ ਉਪ-ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਵੀ ਹੋਵੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਹਰ ਪੰਨੇ ਦੀ ਖੱਬੀ ਅਤੇ ਸੱਜੀ ਨੁੱਕਰ ’ਤੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜਗ੍ਹਾ ਛਪਾਈ ਜਾਂ ਪਰੂਫ ਰੀਡਿੰਗ ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਕਾਰਨ ‘ਕੁੰਜੀ-ਸ਼ਬਦ’ ਗ਼ਲਤ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੰਨ ਪਿਹਲੇ, ਕੰਨ ਪੇਹੜੇ	ਦੀ ਥਾਂ	ਕੰਨ ਪਿਹਲੇ, ਕੰਨ ਪੇਹੜ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 42)
ਮਾਹੜਾ ਤੁਹਾੜਾ	ਦੀ ਥਾਂ	ਮ੍ਹਾੜ-ਤੁਹਾੜ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 141)
ੜੈ ਝੈ ਕਰਨਾ	ਦੀ ਥਾਂ	ੜੌੜ ਝੈ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 162)

ਕੇਸ਼ ਦੀ ਲੰਬਾਈ 28 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਚੌੜਾਈ 21 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਅਤੇ ਮੋਟਾਈ 1.2 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ (ਜਿਲਦ ਸਮੇਤ) ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੀ ਜਿਲਦ ਗੱਤੇ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਗੂੜ੍ਹੇ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦਾ ਰੈਕਸੀਅਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੀ ਜਿਲਦ ਦੇ ਉੱਪਰ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ “ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼” ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉਪਰਲੇ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਲਦ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੀ ਜਿਲਦ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੇਠਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ‘ਪ੍ਰਤੀਕ ਚਿੰਨ੍ਹ’ (Logo) ਲਗਾਕੇ, ਇਸ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੇ ਉੱਪਰ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ‘ਆਦਰਸ਼ ਵਾਕ’ (Slogan) “ਧਨੁ ਲੇਖਾਰੀ ਨਾਨਕਾ” ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

4.2. ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ : ਉਦੇਸ਼

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜੋ ਉਦੇਸ਼ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਨਾਂ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ 1960 ਵਿੱਚ

ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੀ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਬਣਾਏ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਨਾਮ-ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਨੂੰ 'ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ' ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਿਰਫ 'ਕੇਸ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਕੇਸ ਦਾ ਨਾਂ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ' ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਨਾਂ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ' ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ' (ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ : 2001) ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ 'ਦੇ ਸ਼ਬਦ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਡਾ. ਮਦਨ ਲਾਲ ਹਸੀਜਾ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

“ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ 6 ਜਿਲਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵਿਸਥਾਰ ਕੇਸ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ, 1960 ਵਿੱਚ ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ ਦਾ ਸੋਧਿਆ ਰੂਪ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।” (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ)

'ਪੇਠੇਹਾਰ' ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ 1947 ਦੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। 'ਪੇਠੇਹਾਰ' ਦੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਜੋ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਉੱਜੜ ਕੇ ਆਏ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਏ। ਇਹ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਏ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਇਲਾਕਾਈ ਬੋਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ 'ਤੇ ਅਸਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਹੋਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ। ਸਥਾਨਕ ਅਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਰਲਗੱਡ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਬੋਲੀ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਮਿਲਗੋਭਾ ਜਿਹਾ ਬਣ ਗਈ। ਰਾਜਨੀਤਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਥਿਤੀ ਬਦਲ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੁੱਝ ਨਵੇਂ ਜੁੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸੰਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਉਪਬੋਲੀ ਜੰਮ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਉਪਬੋਲੀ ਹੀ ਆਪਣਾ ਵਜੂਦ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ ਕਾਫੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਿਰੋਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਲਈ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ 'ਪੇਠੇਹਾਰ' ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਜਤਨ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

4.3. ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ : ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ

4.3.1. ਸ਼ੀਰਸ਼ ਭਾਗ

4.3.1.1. ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ

ਸਮਗਰੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ‘ਪੇਠੇਹਾਰ’ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਜੰਮਪਲ ਅਤੇ ਸੁਲਝੇ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਸ੍ਰ. ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਖੇਤਰੀ-ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ‘ਪੇਠੇਹਾਰ’ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ, ਜਿਵੇਂ- ਸੈਫਲ ਮਲੂਕ ਦਾ ਕਰਤਾ ਮੀਆਂ ਮੁਹੰਮਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਧੁਨਿਕ ਲੇਖਕਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਿੰ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਸ. ਗੁਰਮੁੱਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਫਰ, ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵੰਤਾ ਅਤੇ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ ਆਦਿ ‘ਪੇਠੇਹਾਰ’ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਕੇ ਸ਼ਬਦ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ‘ਪੰਜਾਬੀ-ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੇ ਗਏ ਹਨ।

ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ‘ਮੋਟੇ-ਕਾਲੇ’ (Bold) ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਮੋਟਾ-ਕਾਲਾ’ (Bold) ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਭਾਵ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੀ ‘ਭੂਮਿਕਾ’ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਲਈ ਤਕਨੀਕ ਤੇ ਤਰਤੀਬ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼’ ਵਾਲੀ ਹੀ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਰੱਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਉਪ-ਸ਼ਬਦ (Derivatives), ਅਖੌਤਾਂ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਸਮਾਸ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਸ ਮੂਲ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਗੇਤਰ-ਪਿਛੇਤਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਅਗੇਤਰਾਂ ਵਾਲੇ। ਕੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ :

“ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਤੇ ਤਰਤੀਬ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਖਰ ਕ੍ਰਮ ਹੀ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਕ੍ਰਮ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਪਾਠਕ ਬੜੀ ਹੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਬਦ ਲਭ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੁੱਖ ਐਂਟਰੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ਉਪ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸਰਬੰਧੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ‘ਸਿਰੈ ਨਾ ਸਰਬੰਧੀ’, ਸਾਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਵਣ ਸਾਤ, ‘ਵਹਿਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਚਿਰੋਂ ਵਹਿਲ ਕਰਨੀ ਅਤੇ

ਇੱਟੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ਇੱਟੀ ਟੱਲਾ ਤੇ ਇੱਟੀ ਡੰਡਾ ਆਦਿ ਅਖਾਣ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਖਰ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਹਨ।” (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ iv)

ਜਿਵੇਂ: ਸ਼ਰੀਕ, ਪੁ. ਕੁੜਮ
 - ਸ਼ਰੀਕਣੀ, ਇ. ਕੁੜਮਣੀ
 - ਸ਼ਰੀਕਪੁਣਾ, ਇ. ਸ਼ਰੀਕਾ, ਕੁੜਮਾਚਾਰੀ
 - ਸ਼ਰੀਕ ਲਾਵਣ ਲੀਕ, ਅਖੈ. ਜਦੋਂ ਸ਼ਰੀਕ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
 - ਸ਼ਰੀਕਾ ਕਰਨਾ, ਮੁਹਾ. 1. ਕੁੜਮਾਂਚਾਰੀ ਵਿਚ ਪੈਰ ਰੱਖਣਾ; 2. ਸਾੜਾ ਕਰਨਾ

(ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 22)

ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਅੱਗੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਕਈ ਥਾਂ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਕੇਂਦਰੀ ਹੈ ਪਰ ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ, ਅਖੈਤਾਂ ਜਾਂ ਸਮਾਸ ਆਪਣੇ ਹੀ ਢੰਗ ਦੇ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ- ਵਾਲ, ਗਾਂ, ਖਾ, ਸੈ, ਗੱਚ, ਗੱਡੀ।” (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ iv)

ਗਾਂ, ਇ. ਗਊ
 - ਗਾਈਂ ਕੱਤੇ ਤਾਈਂ ਅਖੈ. ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਿਰ ਦੁੱਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ
 ਪਿੱਛੇ ਮਿਲਣ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਚੰਗੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰ ਸਾਈਂ (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 64)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗੇਤਰ, ਪਿਛੇਤਰ ਲੱਗ ਕੇ ਬਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼’ ਦੇ ‘ਪਹਿਲਾਂ ਪਛੇਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਅਗੇਤਰਾਂ ਵਾਲੇ’ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਰਬੰਧ, ਪੁ. ਸਬੰਧ
 - ਸਰਬੰਧ ਕਰਨਾ, ਮੁਹਾ. ਸਬੰਧ ਕਰਨਾ, ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋੜਨਾ
 - ਰਲੇ ਸਰਬੰਧ, ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਸਬੱਬ ਨਾਲ

- ਸਰਬੰਧੀ, ਪੁ. ਸਨਬੰਧੀ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ
- ਸਰੈ ਨਾ ਸਰਬੰਧੀ, ਪੁ. ਸਿਰ ਦਾ ਸਾਂਝੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 21)

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਚਾਰੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਸਾਰੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸ,	ਪੜ. ਉਹ	
- ਉਸ ਕੀ,	ਪੜ. ਉਸ ਨੂੰ, ਉਹਨੂੰ	
- ਉਸ ਕੁਸ	ਪੜ. ਉਸ ਕਿਸ	
- ਉਸ ਨਾ,	ਵਿ. ਉਸ ਦਾ	
- ਉੱਸ ਲੇ,	ਕ੍ਰਿ. ਵਿ. ਉਸੇ ਵੇਲੇ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ	
- ਉਸਾਂਹ,	ਪੜ. ਉਸ ਨੂੰ	
- ਉਸੇ,	ਪੜ. ਉਸੇ ਨੂੰ, ਉਸ ਨੂੰ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 1)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ 'ਉਸ' ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਛੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਉਸ' ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦਿੱਤੇ ਦੋ ਇੰਦਰਾਜ 'ਉਸੇ ਕੀ' ਅਤੇ 'ਉਸੇ ਦਾ' ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ-ਜੁਲਦਾ ਇੰਦਰਾਜ 'ਉਸੇ' ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਗਲਛ/ਉਗਲੱਛਣਾ, ਉਘਰੀ ਮੁਘਰੀ/ਉਘਲ ਮੁਘਲੀ, ਉਤਾਵਲ/ਉਤਾਵਲਾ, ਉਪੜ/ਉਪੜਨਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ, ਕਿਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਅਵਯ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੇਸ਼ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦਾ ਹੀ ਕੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 26 'ਤੇ ਦਰਜ ਕੁੱਲ 48 ਮੁੱਖ ਅਤੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 23 ਇੰਦਰਾਜ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ ਦੀ 'ਨ' ਪੱਟੀ ਦੇ ਕੁੱਲ 200 ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 53 ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜੋ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ।

ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਰੂਪ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਚੁੱਪ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਦੇ ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਣੇ, ਵੱਖਰੇ ਅਰਥ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਨਾ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਚਾ, ਪ. ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਪਕੜਨ ਦਾ ਸੰਦ, ਚਿਮਟਾ ਵਿ. ਜ਼ਿਆਦਾ, ਬਹੁਤਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 2)

ਉੱਚਾ ਬੋਲਣਾ, ਮੁਹਾ. ਚੀਜ਼ ਦਾ ਮੁੱਲ ਬਹੁਤਾ ਮੰਗਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 2)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਕ/ਅੱਕਣਾ, ਅਲੂਦ/ਅਲੂਦਾ, ਅੜਕ/ਅੜਕਣਾ, ਆਲਾ/ਆਲਾ ਮੂਲਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

4.3.1.2. ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ

ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਲਈ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਜਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਸੰਬੰਧੀ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਤਰਕੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਕੇਵਲ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ।” (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ iv)

ਕੇਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਉਚਾਰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਟਕਸਾਲੀ ਨਾਲੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਕੇ 'ਕਾਮਾ (,)' ਨਾਲ ਅਲੱਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਗ, ਉਘ, ਇ. ਖਬਰ, ਕਨਸੇ, ਸੂਹ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 1)

ਅਸਕਰ, ਅਸਕਰ ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਬਹੁਤ ਵਾਰ, ਅਕਸਰ: “ਆਪਣੇ ਵਡਿਆਂ ਦੀ ਅਕਸਰ ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ” (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 5)

ਪਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ 'ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ ()' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹਬਰਿਠ, (ਰਵਿੱਠ) ਵਿ. ਅਭਰਿੱਠ, ਅਨੇਖਾ, ਅਜੀਬ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 33)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਣ (ਕੁਣਸ), ਜਾਤਕ (ਜਾਤਕੁ), ਪਖਣੂੰ (ਪੰਖਤੂ), ਪੰਬੂਛਲੀ (ਪੰਗੂਛਲੀ) ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਪ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਆਪੋਂ ਪੜ. ਆਪੂੰ, ਆਪ
 - ਆਪੋ ਧਰਾਪਣਾ, ਪੜ. ਆਪੋ ਆਪਣਾ, ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ
 ਆਪੋ ਧਾਪਣਾ, (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 13)

ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੁੱਝ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ 'ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ ()' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੱਗ ਇ. ਸਾੜਨ ਬਾਲਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਅਗਨੀ
 - ਅੱਗ ਖਾਸੀ (ਖੈਸੀ) ਅਖੋ. ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਭੈੜੇ ਕੰਮ ਦਾ
 ਭੈੜਾ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 6)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗੋਰੈ, ਅੱਛਨਾ, ਅਤਾਰੋਂ, ਆਪ, ਈਦੀ, ਸੱਸੂ, ਸਣਾਵਤ, ਸਾਹੜਾ, ਸਾਂਭਣਾ, ਸ਼ਾਮਤ, ਸਿੱਡਾ, ਸਿਰ, ਸੁਸੱਚੀ, ਸੁਰਤ, ਸੁੰਕਾ ਆਦਿ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਿੱਤੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਦੂਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਵਿਉਤਪਨ ਸ਼ਬਦ ਕੇਵਲ ਮਿਆਰੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਬਾਕੀ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਰੀ ਕੇਸ਼ੀ-ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੁਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੇਹਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ

ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਕੇਵਲ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਗ, ਉਘ, ਇ. ਖਬਰ, ਕਨਸੇ, ਸੂਹ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦ 'ਉਘ' ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਬਾਰਾ 7 ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ (ਪੰਨਾ ਨੰ. 2) ਤੇ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ 'ਉਘ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਖੇਗਾ ਤਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਸਥਾਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਉਘ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ।

ਕੋਸ਼ ਦੀ 'ਤਰਕੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ' ਅਨੁਸਾਰ,

“ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਵਧੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਗਈ ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਢੁਕਵਾਂ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਜਾਂ ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਉਥੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸਥਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਰ ਲਗਦੇ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕੁਟੇਸ਼ਨ ਵੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਿਰਕਤ ਸਾਧਣੀ, ਰਮਜਾਂ, ਪੁਣਨਾ, ਕਿਚਰਕ, ਲਿਆਕਦਾਰ।” (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ iv)

ਭਾਵ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਟਕਸਾਲੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਵਾਲੇ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਅਰਥ, ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਹਵਾਲੇ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਇਹ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

<u>ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ</u>	<u>ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ (1)</u>	<u>ਪੰਨਾ ਨੰ.</u>	<u>ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ</u>	<u>ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ (2)</u>	<u>ਪੰਨਾ ਨੰ.</u>
ਉਸ਼ਕਲਾਂ ਪੁੱਟਨੀਆਂ	ਗੱਲਾਂ	1	ਉਸ਼ਕਲਾਂ ਪੁੱਟਨੀਆਂ	ਗਲਾਂ	1
ਉਗਰਨਾ	ਹੱਥ	1	ਉਂਗਲ	ਹਥ	1
ਉਘਰੀ ਮੁਘਰੀ	ਝੁੰਗਲਮਾਟ	2	ਉਂਘਲ ਮੁਂਘਲੀ	ਝੁੰਗਲ ਮਾਟਾ	2
ਉਦਤਰੀ	ਉਣੱਤੀ	2	ਉਨੱਤਰੀ	ਉਨੱਤੀ	3
ਉਰਾ	ਇੱਧਰ	4	ਉਰਾ	ਇਧਰ	4

ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦ, ਕੇਸ਼ ਦੀ ਕੇਵਲ 'ਓ' ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਏਨੀਆਂ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹੋਰ ਉਲਝਾ ਦੇਣਗੀਆਂ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਗ਼ਲਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਪਰੂਫ਼-ਰੀਡਿੰਗ ਦੀਆਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ, ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੇਸ਼ ਦੀ 'ਓ' ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਅੱਗੇ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਗ਼ਲਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ:

<u>ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ</u>	<u>ਗ਼ਲਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ</u>	<u>ਪੰਨਾ ਨੰ.</u>	<u>ਟਕਸਾਲੀ/ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ</u>
ਉਘਰਨਾ	ਓਲਾਰਨਾ	2	ਉਲਾਰਨਾ
ਉਚੱਰ	ਮਾਂਪਿਆਂ	2	ਮਾਪਿਆਂ
ਉਚੱਰ	ਹੰਦਾ	2	ਹੁੰਦਾ
ਉਚੜਨਾ	ਉਖੱੜ	2	ਉੱਖੜ
ਉਚੜਨਾ	ਤੇਰ	2	ਤੋਰ
ਉੱਚਾ	ਬਹੁਤਾਂ	2	ਬੁਹਤਾ
ਉਛੁੱ	ਪਲੇ	2	ਪੱਲੇ
ਉਠਣਾ	ਸੈਖਾ	2	ਸੈਖਾ

ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 2 ਉੱਤੇ ਦਰਜ ਹਨ। ਕੇਸ਼ ਦੇ ਇੱਕ ਹੀ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਏਨੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਉਪਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੇ 'ਦੇ ਸ਼ਬਦ' ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗ਼ਲਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਦਰਜ ਹਨ। 'ਦੇ ਸ਼ਬਦ' ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਸ਼ਬਦ 'ਕੇਮਾ' ਅਸਲ ਵਿੱਚ 'ਕੈਮਾਂ' ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 'ਭੂਗੋਲਿਕ ਜਾਂ ਭੂਗੋਲਕ' ਨੂੰ 'ਭੁਗੋਲਕ', 'ਭਰਵੀਂ' ਨੂੰ 'ਭਰਵੀ', 'ਤੱਕ' ਨੂੰ 'ਤਕ', 'ਭੂਤ ਕਾਲ' ਨੂੰ 'ਭੁਤ ਕਾਲ', 'ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ' ਨੂੰ 'ਪਰੀਮਾਣਕ', 'ਵਡਮੁੱਲਾ' ਨੂੰ 'ਵਡਮੁਲਾ' ਅਤੇ 'ਇਕੱਤਰ' ਨੂੰ 'ਇਕਤਰ' ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੀ

‘ਭੂਮਿਕਾ’ ਵਿੱਚ ‘ਉਪਬੋਲੀਆਂ’ ਅਤੇ ‘ਉਪ ਬੋਲੀਆਂ’ ਦੇ ਦੋ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਅਤੇ ‘ਭੁੰਘਾ’ ਨੂੰ ‘ਭੂਘਾ’, ‘ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ’ ਨੂੰ ‘ਪਰਮਾਣਿਕ’, ਫ਼ਾਰਸੀ ਨੂੰ ‘ਫਾਰਸੀ’ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

4.3.1.3. ਉਚਾਰਨ

‘ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ।” (ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ iv)

ਕਿਉਂਕਿ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ,

“ਫੇਰ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਵੀ ਠੁੱਕ ਨਹੀਂ ਬੱਝਾ, ‘ਜੀ’ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ‘ਜੀ’ ਲਿਖਦਾ ਤੇ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਕੋਈ

‘ਜੀਉ’, ‘ਜੀਓ’ ਲਿਖਦਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪਰਧਾਨ ਜਿਓ ਕਰਕੇ ਬੁਲਾਉਣਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ

ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼

ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਵਰਤਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਉਚਾਰਨ

ਮੂਜਬ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਕਰਨਗੇ।” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ 11)

ਇਸੇ ਲਈ ‘ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ‘ਸਟੈਂਡਰਡ ਪੰਜਾਬੀ’ ਅਤੇ ‘ਪੋਠੋਹਾਰੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚਲੇ ਲਿਖਤ ਅਤੇ ਉਚਾਰਨ ਦੇ ਕੁੱਝ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੂਲ-ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਚਾਰਨ ਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਕੋਸ਼ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ‘ਪੋਠੋਹਾਰੀ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨਾ ਹੀ ਮਿਥੀਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਪੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

4.3.1.4. ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ

‘ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ‘ਸੰਕੇਤ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਖੌਤ, ਅਵਯ, ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ, ਸੰਬੰਧਨੀ, ਸੈਫਲ ਮਲੂਕ, ਕਿਰਿਆ ਅਕਰਮਕ, ਕਿਰਿਆ ਅਪੂਰਨ, ਕਿਰਿਆ ਸਕਰਮਕ, ਕਿਰਿਆ ਸਮਾਸੀ, ਕਿਰਿਆ ਪ੍ਰਕਰ, ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਮੁਹਾਵਰਾ, ਲਹਿੰਦੀ, ਲਾਗੂ ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਪੜਨਾਵ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਇਸ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਇਸ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ।

ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਜਾਂ ਤਕਨੀਕ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ 'ਕਾਮਾ (,)' ਲਗਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਇੱਕ ਟੈਬ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਖਾਲੀ ਛੱਡੀ ਗਈ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਕਾਲਮ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸ, ਪੜ. ਉਹ
- ਉਸ ਕੀ, ਪੜ. ਉਸ ਨੂੰ, ਉਹਨੂੰ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮਾਸ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਹੱਥ, ਪੁ. ਬਾਂਹ ਦਾ ਗੁੱਟ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ, ਪੰਜਾ
- ਹੱਥ ਗਰੇਲਾ, ਪੁ. ਹੱਥ-ਕਰੇਲਾ, ਫੇਲਾਫਾਲੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 32)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਸਾਂ ਲਈ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਇਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਿੱਥੇ ਦੇਵਾਂ ਲਿੰਗਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਇੱਕ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉੱਥੇ 'ਵਿ.' ਸੰਕੇਤ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਮੂਹਾਂ, ਵਿ. 1. ਸੋਹਣੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲਾ; 2. ਸਭ ਦਾ, ਸਮੂਹਕ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 20)

ਸਰਚਾਵਾਂ, ਵਿ. ਪਰਚਾਵਾਂ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 21)

ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਲਿੰਗ ਭੇਦ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਪੁਲਿੰਗ ਵਾਚੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ 'ਵਿ.ਪੁ.' ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਵਾਚੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ 'ਵਿ.ਇ.' ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਾਟੜੂ, ਵਿ.ਪੁ. ਨਿਸ਼ਾਨੇਬਾਜ਼ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 24)

ਸਾਵਲੜੀ, ਵਿ.ਇ. ਸਾਂਵਲੇ ਰੰਗ ਦੀ, ਸਾਂਵਲੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 25)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ 'ਵਿ.ਪੁ.' ਅਤੇ 'ਵਿ.ਇ.' ਦੇ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਸਮੇਂ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਕਾ, ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਬਿਲਕੁਲ, ਮੁਲੋਂ, ਕੇਵਲ
ਵਿ. ਨਿਰਾ, ਸਾਰਾ, ਪੂਰਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 1)

ਸੱਗਾ, ਵਿ. ਸਾਵਾਂ, ਪੁ. ਹਿੱਸਾ (ਖੇਡ ਵਿਚ) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 17)

ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਮੇਰ, ਵਿ. ਦੂਰ ਫਿੱਟੇ ਮੂੰਹ, ਇਕ ਗਾਲ੍ਹ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 145)

ਮੇਰ, ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਮਗਰ, ਪਿੱਛੇ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 145)

'ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ' ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਅਨੁਸਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ 'ਇੱਕਵਚਨ' ਰੂਪ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਬਹੁਵਚਨ' ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਵਚਨੀ ਬਣਤਰ ਕੁੱਝ ਅਸਧਾਰਨ ਹਿੱਜਿਆਂ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ 'ਬਹੁਵਚਨ' ਰੂਪ ਨੂੰ 'ਬ.ਵ.' ਸੰਕੇਤ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਮੀਆਂ, ਇ. (ਬ.ਵ.) ਕੱਚੀ ਕਣਕ ਦੇ ਭੁੱਜੇ ਹੋਏ ਦਾਣੇ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 4)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਵੀਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ 'ਪੜ' ਸੰਕੇਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਅਸ, ਪੜ, ਅਸੀਂ

- ਅਸ ਕੀ, ਪੜ, ਅਸਾਂ ਨੂੰ, ਅਸਾਨੂੰ

- ਅਸਾਂ ਕੀ, ਪੜ, ਅਸੀਂ ਤੁਸੀਂ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 5)

ਪੜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ 'ਪੜ.' ਸੰਕੇਤ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੜਨਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਵੇਰਵੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਪਰੰਤੂ ਪੜਨਾਵ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ 'ਪੜ.' ਕੇਸ਼ ਦੀ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਪੰਜ ਰੂਪਾਂ (ੳ) ਕਿਰਿਆ ਅਕਰਮਕ (ਕ੍ਰਿ.ਅਕ.); (ਅ) ਕਿਰਿਆ ਅਪੂਰਨ (ਕ੍ਰਿ. ਅਪੂ.); (ੲ) ਕਿਰਿਆ ਸਕਰਮਕ (ਕ੍ਰਿ.ਸਕ.); (ਸ) ਸਮਾਸੀ ਕਿਰਿਆ (ਕ੍ਰਿ.ਸਮਾ.); (ਹ) ਕਿਰਿਆ ਪ੍ਰੇਰਕ (ਕ੍ਰਿ.ਪ੍ਰ.) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

'ਪੇਠੇਹਾਰੀ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸਮਿਕ, ਯੋਜਕ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਕ ਆਦਿ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਅਵਯ' ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਮਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਆ, ਅਵ. ਆਹਾ, ਹੈ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 12)

ਸਗਵਾਂ, ਅਵ. ਸਗਮਾਂ, ਉਲਟਾ, ਸਗੋਂ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 17)

ਵਿਸਮਕ ਅਤੇ ਯੋਜਕ ਸ਼ਬਦ ਅਵਯ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ ਲਈ 'ਵਾ.ਅੰ.' ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੱਲਾ ਬੋਲੀ, ਵਾ.ਅੰ. ਰੱਬ ਰਾਖਾ ਹੈ, ਰੱਬ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 11)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਹੱਕ', 'ਹੱਥ' ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਵਾਕੰਸ਼ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ 'ਵਾ.ਅੰ.' ਨੂੰ ਦਰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਕੇਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਨਾਮਲੂਮ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਜਾਂ ਤਕਨੀਕ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੱਡਾ ਅਡੀ, ਇ.ਲਿੰ.ਪੁ. ਪੈਰ ਦਾ ਪਿਛਲੇਰਾ ਹਿੱਸਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 8)

ਐਹ, ਐ ਕ੍ਰਿ.ਅਵ. ਹੈ; "ਆਹ ਸਾਹ ਐਹ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਰਾਹ ਮਾਰੀਏ ਨਾ ਤਕਨੀ ਆ" (ਲੋਕ ਗੀਤ) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 14)

ਤੋਂੜ ਤੋ, ਸ਼ਬਦਾਨ. ਕੱਟੇ ਦੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 162)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ 'ਇ.ਲਿੰ.ਪੁ.', 'ਕ੍ਰਿ. ਅਵ.' ਅਤੇ 'ਸ਼ਬਦਾਨ.' ਅਗਿਆਤ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਅਗਿਆਤ ਤੇ ਅਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੱਕ ਉਤਮ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸੱਟ ਮਾਰਦੀ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਦੀ ਲਘੂ-ਸੰਰਚਨਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਇਕਸਾਰਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੇਸ਼ਕਾਰ, ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਇੱਕ ਨਮੂਨਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਦਰਸਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਅਨਿਯਮਤਾਵਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

4.3.1.5. ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ ਸੂਚਕ

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਦੇ ‘ਸ਼ੀਰਸ਼’ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਲ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ਵੀਹ ਦੇ ਲਗ-ਪਗ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮੂਲ-ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਹੀ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਫਾਰਸੀ’ ਦੇ ਮੂਲ-ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਅਤੇ ‘ਡੋਗਰੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਇੱਕ-ਦੁੱਕਾ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਖੇਤਰ ਸੰਬੰਧੀ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਨਸੀਬਤ, (ਪੰਡੂ) ਇ. ਮੁਸੀਬਤ, ਬਿਪਤਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 111)

ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਸੂਚਕਾਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਕੇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਇਹਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਚੁੱਪ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੀ ਲਘੂ-ਸੰਰਚਨਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਅੱਦਾ, (ਫਾਰਸੀ) ਪੁ. ਪਿਉ, ਅੱਬਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 9)

ਭਾਵ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਕਾਮਾ (,)’ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ‘ਗੋਲ ਬਰੈਕਟ ()’ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੂਚਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਤਕਨੀਕ ਜਾਂ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ‘ਫਾਰਸੀ’ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਾ ਵਰਤਕੇ ਪੂਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਲੂਦ, (ਫਾਰਸੀ) ਵਿ. ਲਿਬੜਿਆ ਹੋਇਆ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 11)

‘ਡੋਗਰੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੂਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਗਲਾਣਾ, (ਡੋਗਰੀ), ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. ਆਖਣਾ, ਕਹਿਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 64)

ਪਰੰਤੂ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ‘ਲਹਿੰ’ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਾਵੜ (ਲਹਿੰ), ਇ. ਗੁੱਸਾ, ਤੈਸ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 47)

ਪਰੰਤੂ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਕਨੀਕ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਹਨ, ਲਗਪਗ ਹਰ ਵਾਰ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਚਿੱਕਣਾ (ਲਹਿੰ) ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. ਦੁਰਕਾਰਨਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 75)

ਚੀਕੂ (ਲਹਿੰ.) ਪੁ. ਉੱਬਟਣ, ਵੱਟਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 76)

ਛਿੱਕਣਾ, (ਲਹਿੰ). ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. ਖਿਚੱਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 79)

ਬੋੜਨਾ (ਲਹਿੰ), ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. ਡੋਬਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 132)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਸੂਚਕ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ‘ਪੁਣਛ’ ਅਤੇ ‘ਪਸ਼ੈ’ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਾਂ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦਰਜ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜੋ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਨਿਯਮ ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਦੇ ‘ਸ਼ੀਰਸ਼ ਭਾਗ’ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਬਾਰੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਸਧਾਰਨ ਪਾਠਕ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਜਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਖੇਤਰੀ-ਖੋਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਬੜੀ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁੱਝ ਤਰੁਟੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਉਪਰੋਕਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ।

4.3.2. ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ

“ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼” ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਵਧੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਗਈ ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਢੁਕਵਾਂ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਜਾਂ ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਉਥੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸਥਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਹ ਲਗਦੇ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕੁਟੇਸ਼ਨ ਵੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਿਰਕਤ ਸਾਧਣੀ, ਰਮਜ਼ਾਂ, ਪੁਣਨਾ, ਕਿਚਰਕ, ਲਾਇਕਦਾਰਾ” (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ v)

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਉੱਪਰ ਦਰਸਾਈ ਵਿਧੀ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਧੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਹਾਣਾ,	ਪੁ. ਸਾਹ (ਸੱਯਦ)	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 17)
ਹਊ,	ਪੁ. ਹਊਆ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 31)
ਕੱਘਾ,	ਪੁ. ਕੱਘਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 40)

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਤੋਂ ਉਲਟ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਦੂਜਾ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਹਿੰਦੜ,	ਵਿ. ਸਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਸਹਿੰਦੜ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 17)
ਸਹੁ ਖਰਚ,	ਵਿ. ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਾਹ-ਖਰਚ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 17)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹੁਰੇਜੇ, ਸਕਰੇੜ, ਸ਼ਕਲਵੰਦ, ਸਕੜੀਆਂ, ਸਕੇਤਰ, ਸੰਗਰੇੜ, ਸਣੀਕਣਾ, ਸਣੁੰਕਣਾ, ਸਤ, ਸੱਤਤਰੀ, ਸਤਬਰਗਾ, ਸੱਤਾ, ਸਤੂਤ, ਸੰਧਲਾ ਅਤੇ ਸਮਾਨ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੰਗਮਾਂ, ਅਵ. ਸਗਵਾਂ, ਉਲਟਾ, ਸਗੋਂ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 17)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਜਣੈਟ, ਸੰਝਵਾਲ, ਸਣੂਕਣਾ, ਸਦਾਗਰੀ, ਸਨਾਹ, ਸਭਸ, ਸਾਵਲ, ਸਾੜਾ, ਸੁਫੂਪ, ਸੁੱਥਣੀ, ਅਤੇ ਸੁੰਕਰ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਕਾਮੇ (,)' ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਵਾਲੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ 1,2,3... ਨੰਬਰ ਪਾ ਕੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਗਲਣਾ, ਕ੍ਰਿ.ਅਕ. 1. ਖਿੰਡ ਪੁੰਡ ਜਾਣਾ (ਮੇਲੇ ਜਾਂ ਭੀੜ ਦਾ; 2. ਉੱਧੜ ਜਾਣਾ (ਵਲੇ ਹੋਏ ਧਾਗੇ ਆਦਿ ਦਾ); 3. ਉੱਤਰ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਖੁਰ ਜਾਣਾ (ਰੰਗ ਦਾ)
(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 1)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ 1,2,3... ਨੰਬਰਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਤਾਰੋਂ,
- ਅੰਤੀ ਨੇ ਚਾਣਾ ਮੁਹਾ. ਅੱਤ ਚੁੱਕਣਾ; ਮੌਤ ਨੇ ਚੁੱਕਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 9)

ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ 1,2,3... ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਉਣ ਨਾਲ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

4.3.2.1. ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਵਧੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਗਈ

ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਦੁਕਵਾਂ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਜਾਂ ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਉਥੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸਥਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਹ ਲਗਦੇ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕੁਟੇਸ਼ਨ ਵੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਿਰਕਤ ਸਾਧਣੀ, ਰਮਜ਼ਾਂ, ਪੁਣਨਾ, ਕਿਚਰਕ, ਲਾਇਕਦਾਰ।” (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ v)

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਟਿੱਪਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੀਮਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਉਪਰੋਕਤ ਟਿੱਪਣੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ‘ਸ਼ਿਰਕਤ ਸਾਧਣੀ’ ਅਤੇ ‘ਕਿਚਰਕ’ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਕੁਟੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ‘ਸ਼ਿਰਕਤ ਸਾਧਣੀ’ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਅੰਦਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਜੇੜ ‘ਸ਼ਿਰਕਤ ਸਾਧਣੀ’ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਉਦਾਹਰਨ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ‘ਰਮਜ਼ਾਂ’ ਅਤੇ ‘ਪੁਣਨਾ’ ਨੂੰ ‘ਕਾਮੇ (,)’ ਨਾਲ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕੋ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਹਨ।

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਹ,	ਪੜ. ਦੂਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਅੱਨਯ ਪੁਰਖ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 1)
ਉਂਗਲ	ਇ. ਹਥ ਜਾਂ ਪੈਰ ਦੇ ਅੰਗੂਠੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੰਤਲੇ ਲੰਮੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਅੰਗ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਏਲੇ, ਪੁ. ਪੰਜ ਗੀਹਟੜੇ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਹੱਥ ਵਾਲੇ ਇਕ ਗੀਹਟੇ ਨੂੰ, ਘੜੀ ਮੁੜੀ ਉਤਾਂਹ ਉਛਾਲ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਪਏ ਗੀਹਟਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਵਾਰੀ ਇਕ ਗੀਹਟਾ ਚੁਕਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਇਸ ਅਮਲ ਨੂੰ ਏਲੇ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੀਹਟੇ ਚੁਕਣ ਨੂੰ

‘ਦੇਲੇ’ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਨੂੰ ‘ਤਰੇਲੇ’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 16)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ; ਅੱਠਾ ਮੱਠਾ, ਅੱਡੇ ਖੇੜਾ, ਅੰਨ੍ਹੀ ਪੋਪੜੀ; ਸ਼ਹਾਨੀਆਂ, ਸਕੜੀਆਂ, ਸੰਧ, ਸਰਕ, ਸਰਾਂਦ, ਸਵਾਰੇ ਸਵਾਰ, ਸਾਢੜ ਚੋਲਾ, ਸਿਰ, ਸੀਂਗਾ ਅਤੇ ਸੁਸੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

‘ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਦਾ ਅਕਾਰ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਇਤਿਹਾਸਕ, ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟਾਉਂਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਬੜੀ ਹੀ ਸੀਮਤ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ‘ਪੋਠੋਹਾਰ’ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੱਟਾ, ਪੁ. ਲਾਲ ਧਾਗਾ ਜੋ ਸ਼ਗਨ ਲਈ ਵੀਣੀ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ, ਮੌਲੀ (ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 8)

ਕਵਾਰਧੋਤੀ, ਕਵਾਰਪੁੜਾ, ਇ.ਪੁ. ਫੇਰੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਹੁਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਵਿਆਹੁਲੀ

ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਗਨ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਨ (ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 45)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੁੰਭੈ ਬਹਿਣਾ, ਮੁਹਾ. ਵਿਆਹ ਦੀ ਇਕ ਰਸਮ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੜਕੀ ਪਾਣੀ ਦੇ

ਭਰੇ ਉਸ ਘੜੇ ਪਾਸ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਉਤੇ ਦੀਵਾ

ਬਾਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 51)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਨ੍ਹੀ ਪੋਪੜੀ; ਈਦੀ, ਏਲੇ; ਸਵਾਰੇ ਸਵਾਰ, ਸਾਢੜ ਚੋਲਾ, ਸੂਹੀ; ਕਰੀਚਈ, ਕੁੜੀ ਕੁੜੀ ਨੀ ਮਰ ਗਈ ਤੇ ਕੁੜੀ ਕੁੜੀਆਂ ਚ ਰਲ ਗਈ, ਕੂਚੀ; ਖਸਮਕਰੀ, ਖੱਫਣ ਅਤੇ ਖਾਰਿਓਂ ਤਾਰ ਆਦਿ ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰਸਮਾਂ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਮਝਣਯੋਗ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਮਲ ਦਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੈ।

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਦੀ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਦੂਰਵੇਂ ਅਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਬੇਲੋੜੇ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਸਗੋਂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਕੁਚਿਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਉਹ,** ਪੜ. ਦੂਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਅੱਨਯ ਪੁਰਖ ਲਈ ਵਰਤਿਆ
ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 1)
- ਉੱਡਾ,** ਵਿ. ਅਗੇ ਨੂੰ ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ, ਉੱਡਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 2)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਦੁਹਰਾਉ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਧੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਅਨਿਯਮਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਵੇਂ:

- ਉਡਾਰਨਾ,** ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. ਉਡਾਉਣਾ, ਹਵਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼
ਨੂੰ ਉਡਾਉਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 2)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ, ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਹੀ ਅਰਥ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਉਹੀ ਅਰਥ ਸਮਝੇ ਜੋ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

- ਸੂਹ ਸਲਾਮ** ਇ. ਸਲਾਮੀ ਦੀ ਰਸਮ ਜੋ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 29)
- ਹਿਮਾਈ,** ਇ. ਲੱਕ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਉਹ ਥੈਲੀ ਜਿਸ ਵਿਚ
ਪੈਸੇ ਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਵਾਸਨੀ, ਵਾਸਲੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 36)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਵਸਤੂ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਨਾਲ ਅਰਥ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ। ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੁੱਝ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਧੂਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

- ਸਮੇਸਾ,** ਪੁ. ਸਮੇਸੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਇਕ ਗਹਿਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 21)
- ਕੰਜਰੀ ਠੱਪਾ,** ਪੁ. ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਚੂੜਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 41)

ਕਲਡ, ਕਲਢ ਕ੍ਰਿ. ਇਕ ਪਰਕਾਰ ਦਾ ਘਟੀਆ ਜਿਹਾ ਸਾਗ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 45)

ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ‘ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ’, ‘ਇਕ ਪਰਕਾਰ ਦਾ’, ‘ਵਰਗਾ’ ਆਦਿ ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹਨ, ਜੋ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਸਪਸ਼ਟ ਅਰਥ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਗ਼ਲਤ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਤੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਰਥਗਤ ਲੱਛਣ ਵੀ ਸੰਮਿਲਤ ਹੋਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।” (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ v)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਟਕਸਾਲੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਜੋ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਦੇ ਸਥਾਨ ’ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਸੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਖਕੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸ਼ਪਾਲਾਣਾ, ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. ਖੁਤੀ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਕਾਲਚੇ ਪਾਉਣੇ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 20)

ਸਰਿਆਲ, ਪੁ. ਬਰੂੰ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਕ ਕੰਡਾ, ਸਰਾਲਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 22)

ਉਪਰੋਕਤ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ‘ਸ਼ਪਾਲਾਣਾ’ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ‘ਖੁਤੀ’ ਅਤੇ ‘ਕਾਲਚੇ’ ਇਸੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 59 ਅਤੇ 47 ’ਤੇ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਇੰਦਰਾਜ ‘ਸਰਿਆਲ’ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਸ਼ਬਦ ‘ਬਰੂੰ’ ਇਸੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 128 ’ਤੇ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਵਰਣਿਤ ਪੰਨਿਆਂ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਖ

ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੱਤ ਸੂ ਤੈ ਹਿੱਕ ਤ੍ਰਹ

ਅਖੇ. ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸੂਣ ਤੋਂ ਤੂਣਾ

ਵਧੇਰੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 18)

ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸ਼ਬਦ ‘ਤੂਣਾ’, ‘ਹਿੰਦੀ’ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ‘ਹਮਲ ਡਿੱਗਣਾ’ ਹਨ। ਜਿਸ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ‘ਤੂਣਾ’ ਜੋ ਕਿ ‘ਹਿੰਦੀ’ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਬੰਧਤ ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਅਖੌਤ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਦੇ ਸਪਸ਼ਟ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਸ, ਸੱਸੂ, ਸ਼ਹਾਨੀਆਂ, ਸਤ, ਸਦਕੇ, ਸਪਲੇਟੀਆ, ਸਵਾਰੇ ਸਵਾਰ, ਸਿੰਨ, ਸੀਂਗਾ; ਕਨਾਵੇਜ਼, ਕਾਠਕੜਾ ਅਤੇ ਕੂਚੀ ਆਦਿ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਰਲ, ਸਧਾਰਨ ਅਤੇ ਆਮ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਆ ਸਕਣ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਰਾਂ

ਇ. ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਲਈ ਠਹਿਰਨ ਦੀ ਥਾਂ

(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 21)

ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਐਖੇ ਅਤੇ ਅਣਜਾਣੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਪਾਲਾਣਾ,

ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. ਖੁਤੀ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਕਾਲਚੇ ਪਾਉਣੇ

(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 20)

ਸਰਿਆਲ,

ਪੁ. ਬਰੂੰ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇੱਕ ਕੰਡਾ, ਸਰਾਲਾ

(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 22)

ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ‘ਖੁਤੀ’, ‘ਕਾਲਚੇ’ ਅਤੇ ‘ਬਰੂੰ’ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਟਕਸਾਲੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੂਸਰੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਐਖੇ ਅਤੇ ਅਣਜਾਣੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਇਸ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਐਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕੰਮ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਚੱਕਰੀ ਦੇਸ਼’ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਦਾਹੜਕ,	ਇ. ਦਾੜ੍ਹ, ਦੜਿੱਹਕ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 105)
ਦੇਜਕਾ,	ਪੁ. ਦੇਗਚਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 107)

ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦਾ ਹੀ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਉਦੇਸ਼ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਦੁਜੈਲੈ ਸਥਾਨ ‘ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਲੋੜੀਂਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

“ਦਾਹੜਕ,	ਇ. ਦਾੜਿੱਹਕ, ਦਾੜ੍ਹ, ਅਨਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ”	
		(ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ (ਜਿਲਦ ਤੀਜੀ) 328)
“ਦੇਗਚਾ,	[ਫਾ. ਦੇਗਚਾ] ਪੁ. ਦਾਲ-ਭਾਜੀ ਰਿੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲਾ ਭਾਂਡਾ”	
		(ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ (ਜਿਲਦ ਤੀਜੀ) 401)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਦਾਰੂੰ ਦਰਮਲ, ਦਾਵਣ, ਦੁਹਤਰਾ, ਦੇਸਾਂਗਾ ਅਤੇ ਦੁਰਾਡਲਾ ਆਦਿ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਚਿਤਰ ਉਘੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨਿਯਮਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਂਗਲ,	ਇ. ਹਥ ਜਾਂ ਪੈਰ ਦੇ ਅੰਗੂਠੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੰਤਲੇ ਲੰਮੇ ਅੰਗਾਂ	
	ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਅੰਗ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 1)

ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਰਥ ਤੁਰੰਤ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਰਥ ਦੀ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਸਰ ਪੱਸਰ, ਪੁ. ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਣਾਵਟ (ਕੱਦ-ਬੁੱਤ) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 1)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ 'ਉੱਸਰ ਪੱਸਰ' ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਨਾਲ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਨਵਰ ਜਾਂ ਪੰਛੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਨਾਲ। ਇਸ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥ ਏਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀਮਤ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਕੋਹ, ਪੁ. ਇਕ ਫੁਲ ਦਾ ਨਾਂ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 40)

ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਾਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਨਾ-ਸਮਝਣਯੋਗ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਕੱਤਰੀ ਜਾਂ ਕੜੀ ਪੁ. ਤੀਹ ਜਾਂ ਇਕ, ਇੱਕਤੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 5)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ 'ਤੀਹ ਜਾਂ ਇਕ' ਵਾਕੰਸ਼ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ 'ਤੀਹ ਅਤੇ ਇਕ' ਵਾਕੰਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਚੁੰਗ ਇ. ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਚੋਲੀ ਜਾਂ ਕੋਲੀ, ਚੌਂਗ,
ਚੌਂਗ, ਚਰਾਂਗਲੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 76)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ 'ਥੋੜ੍ਹੇ' ਅਤੇ 'ਭਰੀ ਹੋਈ' ਆਪਾ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਰਥ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹਨ। ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ 'ਚੋਲੀ ਜਾਂ ਕੋਲੀ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਾਣੇ' ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਉੱਕਰ, ਇ. ਗੁੱਲੀ ਡੰਡੇ ਵਿਚ ਡੰਡੇ ਉੱਤੇ ਗੁੱਲੀ ਦੇ ਬੁੜ੍ਹਕਾਉਣ
ਦੀ ਟਕੋਰ, ਬੱਚੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 1)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ 'ਗੁੱਲੀ ਡੰਡੇ' ਨਾਲ 'ਖੇਡ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਰਥ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਛਾਣਨੀ, ਇ. ਛੇਕਾਂ ਵਾਲਾ ਬਰਤਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੀ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 79)

ਛੇਕਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਰਤਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੀ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਨਸਪਤੀ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਨਸਪਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੰਬ,	ਪੁ. ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦਰਖਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਫਲ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 10)
ਆਲੂ,	ਪੁ. ਆਲੂ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 14)
ਇੱਟ ਸਿੱਟ,	ਪੁ. ਸਾਗ ਦੀ ਇਕ ਕਿਸਮ, ਇਕ ਬੂਟੀ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 15)
ਕਕੋਹ,	ਪੁ. ਇਕ ਫੁੱਲ ਦਾ ਨਾਂ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 40)
ਕੱਥੀ	ਇ. ਹਰਮਲ ਵਰਗਾ ਇਕ ਘਾਹ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 42)
ਚਰ੍ਹਾਟੂ	ਪੁ. ਚੀਲ ਦੇ ਰੁੱਖ ਦਾ ਇਕ ਫਲ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 73)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਪਰਕਾਰ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਲਿਆ ਸਹਾਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਏਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਭੋਜਨ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ, ਦਵਾਈਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਯੋਗ, ਉਪਯੋਗਤਾ/ਗੈਰ-ਉਪਯੋਗਤਾ, ਕੁਦਰਤੀ/ਜੰਗਲੀ ਆਦਿ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਬਨਸਪਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੱਕਸਨ,	ਪੁ. ਇਕ ਕੋੜਾ ਜੰਗਲੀ ਬੂਟਾ ਜਿਸ ਦੇ ਪੱਤੇ ਫੇੜੇ ਫਿਨਸੀਆਂ
---------------	---

	ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ	(ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 5)
ਸਮਾਂਕ,	ਇ. ਘਾਹ ਦੀ ਇਕ ਕਿਸਮ ਜੋ ਕਿ ਮੱਕੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਵਿਚ	
	ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਵਾਂਕ	(ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 20)
ਕਠੂ,	ਪੁ. ਕਠੂ, ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਪਹਾੜੀ ਬੂਟਾ ਜਿਸਦੀ ਲੱਕੜ	
	ਪਲਾਹ ਅਤੇ ਸੁਨੱਬੇ ਨਾਲੋਂ ਸਖ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ	(ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 40)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਸਥਾਨ, ਵਰਤੋਂ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਇਹ ਅਰਥ ਵਧੇਰੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਰਥਗਤ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਰਬਪੱਖੀ ਲੱਛਣਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਪੂਰਨ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ‘ਇੱਕ ਕੀੜਾ’, ‘ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹਰਨ’ ਆਦਿ ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਲਬੂਤਰ,	ਪੁ. ਕਬੂਤਰ	(ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 45)
ਚਲੂਣਾ,	ਪੁ. ਕੀੜਾ, ਚਮੂਣਾ	(ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 73)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਸ਼ਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ,

ਸੁਸੱਰੀ,	ਇ. ਅਨਾਜ ਨੂੰ ਲਗਣ ਵਾਲਾ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ	
	ਇਕ ਕੀੜਾ	(ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 28)
ਹੜਿਆਲ,	ਪੁ. ਕੁੰਢੇ ਸਿੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹਰਨ	(ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 34)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੰਛੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀਬਖ਼ਸ਼ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹੜਿਆਲ,	ਪੁ. ਹਰਨ ਵਰਗਾ ਇਕ ਜਾਨਵਰ ਜਿਸਦੇ ਸਿੰਗ ਕੁੰਡੇ ਹੁੰਦੇ	
	ਹਨ ਅਤੇ ਮੱਥੇ ਦਾ ਮਾਸ ਬੜਾ ਸਖ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹੜਿਆਲ	(ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 38)

ਖੇਤੀ, ਇ. 1. ਇਕ ਜਾਨਵਰ ਜੋ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰ

ਢੇਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ; 2. ਗਧਾ, ਮੂਰਖ ਬੇਵਕੂਫ (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 60)

ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਰੂਪ, ਰੰਗ, ਅਕਾਰ, ਜਾਤੀ, ਸਰੀਰਕ ਬਣਤਰ, ਆਦਤਾਂ, ਉਤਪਤੀ, ਭੌਤਿਕ ਲੱਛਣ, ਉਪਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮਹੱਤਵ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਕੇਸ਼ੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਾਨਵਰਾਂ ਜਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

‘ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਤਕਨੀਕੀ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੜੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੱਜ ਪੁ. ਵਰਤਮਾਨ ਸਮਾਂ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ, ਹੁਣ (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 8)

ਅਣ ਅਵ. ਇਕ ਅਗੋਤਰ ਜੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਲਗ ਕੇ ਉਲਟ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 9)

ਪਰੰਤੂ ਕੁੱਝ ਤਕਨੀਕੀ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਨੂੰ ਪੁ. 1. ਲੀਰਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਇਕ ਬਿਨੂੰ ਜੋ ਜਨਾਨੀਆਂ ਭਾਰ ਚੁੱਕਣ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਇੰਨੂੰ;... (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 3)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਸ਼ਬਦ ‘ਬਿਨੂੰ’ ਇੱਕ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਖਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਤੋਂ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਪੰਨੇ ਫਰੋਲਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪਵੇਗੀ। ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਪੂਰੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਦੇਣੀ ਪਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਨੂੰ ਪੁ. 1. ਲੀਰਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ, ਪਹੀਏ ਵਾਂਗ ਗੋਲ ਮੋਲ ਅੱਡਾ ਜੋ ਜਨਾਨੀਆਂ ਭਾਰ ਚੁੱਕਣ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਇੰਨੂੰ;...

4.3.2.2. ਸਮੀਕਰਨ

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ,

“ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਵਧੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਗਈ ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਢੁਕਵਾਂ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਜਾਂ ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਉਥੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸਥਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਹ ਲਗਦੇ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕੁਟੇਸ਼ਨ ਵੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।” (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ v)

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਟਿੱਪਣੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਸਮੀਕਰਨ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਤੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਰਘੀ ਨੀ ਰਾਤ, ਇ. ਲਾੜੀ ਦੀ ਜੰਝ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖਿੱਚੜੀ ਖਾਣ ਵਾਲੀ

ਰਾਤ, ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 21)

ਸਿਰ, ਪੁ. ਸਰੀਰ ਦਾ ਉਹ ਉਪਰਲਾ ਹਿੱਸਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਿਮਾਗ ਅਤੇ

ਖ਼ਾਸ ਸੰਵੇਦਨ ਅੰਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸੀਸ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 26)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਬਾਲ, ਇ. ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪੱਥਰਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦਾ ਜਾਲਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 20)

ਸਾਢੜ, ਪੁ. ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਤੰਦਾਂ ਦੇ ਤਾਣੇ ਵਾਲਾ ਕਪੜਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 24)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਇੱਕੋ ਨਮੂਨੇ (Pattern) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ‘ਸਰਘੀ ਨੀ ਰਾਤ’ ਅਤੇ ‘ਸਿਰ’ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ

ਗਈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਤੋਹਰਾ, ਵਿ. ਸੱਤ ਗੁਣਾਂ, ਸੱਤ ਤਹਿਆਂ ਜਾਂ ਲੜਾਂ ਵਾਲਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 19)

ਸਰਾਂਦ ਲੱਗਣੀ, ਮੁਹਾ. ਅੰਤ ਚੰਗਾ ਹੋਣਾ, ਅੰਤ ਨਤੀਜਾ ਚੰਗਾ ਨਿਕਲਣਾ ਜਾਂ
ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਲਗ ਜਾਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 21)

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੇਵਲ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਸੰਬੰਧਤ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਉਪਲਬਧ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਉਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਵਲ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਹੁਰੇਜੇ, ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਸਹੁਰੇ ਪਿੰਡ, ਸਹੁਰੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 17)

ਸਦੁੱਕ, ਅਵ. ਸ਼ੜੁਕ, ਛੜੁਕ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 19)

ਸਾਹਿਆ, ਪੁ. ਸਹਾ, ਖ਼ਰਗੋਸ਼ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 23)

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਜੇ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸਮਾਨ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਹੈਲੀ, ਇ. ਸਹੇਲੀ, ਸਖੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 17)

ਸਮਿੱਜਣਾ, ਕ੍ਰਿ.ਅਕ. ਸਮਾਉਣਾ, ਮਿਲਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 20)

ਸੰਵਾਣਾ, ਕ੍ਰਿ.ਪ੍ਰ. ਸਿਲਾਉਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 22)

ਸਾਊ, ਵਿ. ਸ਼ਰੀਫ, ਬੀਬਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 23)

ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਾਬਤੀ, ਇ. ...2. ਸਾਲਮ, ਸਮੂਲੀ, ਪੂਰੀ, ਮੁਕੰਮਲ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 24)

ਸ਼ਾਬਾ ਵਿ. ਸ਼ਾਬਾਸ਼, ਹੌਸਲਾ ਅਫਜ਼ਾਈ ਅਵ. ਵਾਹ ਵਾਹ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 24)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ 'ਸਾਬਤੀ' ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ 'ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ' ਹੈ, ਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਅਰਥ 'ਸਾਲਮ', 'ਸਮੂਲੀ', 'ਪੂਰੀ' ਅਤੇ 'ਮੁਕੰਮਲ' 'ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ' ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਦੂਸਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ 'ਸ਼ਾਬਾ' ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ 'ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ' ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ 'ਸ਼ਾਬਾਸ਼' 'ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ' ਰੂਪ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਸਮਾਨ ਅਰਥ-ਸਮੂਹ ਵਾਲੇ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਪੂਰੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸ਼ਸਕ, ਪੁ. ਸ਼ਖ਼ਸ, ਵਿਅਕਤੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 16)

ਸਹੁਰੇਜੇ, ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਸਹੁਰੇ ਪਿੰਡ, ਸਹੁਰੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 17)

ਸਾਹਿਆ, ਪੁ. ਸਹਾ, ਖ਼ਰਗੋਸ਼ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 23)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੰਜਮ-ਭਰਪੂਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮੇਟਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਲਈ ਪਰਿਆਇਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘੱਟ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਸਮਾਨ ਅਰਥ-ਸਮੂਹ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਵਾਲੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ 1,2,3 ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੱਖਰ, ਸਖਰਾ, ਵਿ. 1. ਸਰਸ; 2. ਖਰਾ, ਸੁੱਧ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 17)

ਸਗਲਾ, ਪੁ. 1. ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਗਹਿਣਾ; 2. ਤਾਂਬੀਆ, ਪਤੀਲਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 17)

ਸਦ, ਪੁ. 1. ਆਵਾਜ਼, ਹਾਕ; 2. ਸੌ ਦੀ ਗਿਣਤੀ; 3. ਹਮੇਸ਼ਾ, ਸਦਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 19)

ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ (ਸਧਾਰਨ), ਸਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ (ਸਾਂਝੇ), ਵਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ (ਸਮਕਾਲੀ) ਅਤੇ ਮਿਆਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ

ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਗੈਰ-ਮਿਆਰੀ, ਅਣਜਾਣ ਅਤੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ:

ਸਹੀ, ਇ. ਸਿੰਝਾਣ, ਪਛਾਣ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 17)

‘ਸਹੀ’ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ ‘ਸਿੰਝਾਣ’ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ‘ਸਿੰਝਾਣ’ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸੇ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 25 ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ-

ਸਿਆਣ, ਇ. ਸੰਵਣ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 25)

ਕੇਸ਼ ਦੀ ‘ਸ’ ਪੱਟੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਕਈ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਕਾਹਰਾ, ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਸਵਾਹਰਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 17)

ਸੁਡੰਗੀ, ਇ. ਸੁਟੰਗੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 28)

ਸੂਮ ਮੂਸ, ਵਿ. ਸੂਸਲ ਮੂਸਲ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 29)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ‘ਸਵਾਹਰਾ’, ‘ਸੁਟੰਗੀ’ ਅਤੇ ‘ਸੂਸਲ ਮੂਸਲ’ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਗ਼ਲਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਕਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਹੁਰੇਜੇ, ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਸਹੁਰੇ ਪਿੰਡ, ਸਹੁਰੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 17)

ਸੰਝਵਾਲ, ਪੁ. ਸਾਂਝੀਵਾਲ, ਭਿਆਨ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 18)

ਸਰਾਲਾ, ਪੁ. 1. ਸਰਿਆਲ; 2. ਵੱਡੀ ਸਪਈ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 21)

ਸੇਉ, ਪੁ. ਸੇਓ, ਸੇਬ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 30)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ‘ਸਹੁਰੀ’, ‘ਭਿਆਨ’, ‘ਸਰਿਆਲ’ ਅਤੇ ‘ਸੇਓ’ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਗ਼ਲਤ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ‘ਸਹੁਰੀ’, ‘ਭਿਆਲ’, ‘ਸਰਾਲ’ ਅਤੇ ‘ਸਿਉ ਜਾਂ ਸੇਉ’ ਹਨ।

ਸੰਭਾਲ,

ਇ. ਪਰੀਠਾ, ਸ਼ਗਨ

(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 20)

ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ 'ਸੰਭਾਲ' ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸ਼ਬਦ 'ਪਰੀਠਾ' ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਆਮ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ 'ਪਰੀਹਣਾ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ 'ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪਰੋਸਾ' ਹਨ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਘੱਟ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲੇ ਅਣਜਾਣ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਿੰਜਰਦਾ,

ਕ੍ਰਿ. ਅਕ. ਰਚ ਜਾਣਾ, ਜੀਰਨਾ

(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 26)

ਸਾਰਾ,

ਵਿ. ਕੁਲ, ਤਮਾਮ (ਅਰਬੀ)

(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 24)

ਸਿਮਖਰ,

ਪੁ. ਸਿੰਗਰਫ

(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 26)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ 'ਜੀਰਨਾ', 'ਤਮਾਮ' ਅਤੇ 'ਸਿੰਗਰਫ' ਕ੍ਰਮਵਾਰ 'ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ', 'ਅਰਬੀ' ਅਤੇ 'ਫ਼ਾਰਸੀ' ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੁਵਾੜਾ,

ਪੜ, ਅਸਾੜਾ, ਸਾਡਾ

(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 22)

ਸੋਘੀ,

ਇ. ਸੋਘਾ

(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 30)

'ਸੁਵਾੜਾ' ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ 'ਅਸਾੜਾ' ਵੀ ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ 'ਅਸਾਡਾ, ਸਾਡਾ, ਅਸਾਂ ਦਾ' ਇਸੇ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 5 'ਤੇ ਦਰਜ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ 'ਸੋਘੀ' ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਅਰਥ ਵੀ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ, ਕੇਸ਼ ਦੇ ਇਸੇ ਪੰਨੇ ਭਾਵ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 30 'ਤੇ ਹੀ ਦਰਜ ਹੈ। ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਉਸੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੇਣਾ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਘੋਰ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਉਪਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ

ਅਰਥਾਂ ਲਈ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਅਸ਼ਬਦਾਂ (ਗ਼ਲਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਦਰਭ ਮੂਲਕ ਅਰਥ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੱਟ	ਇ. ਵਾਰ, ਹਮਲਾ, ਛੱਡ ਦੇਣ ਦਾ ਭਾਵ	
- ਸੱਟ ਕਰੀ ਜਾਣੀ,	ਮੁਹਾ. ਸੱਟ ਕਰ ਜਾਣਾ, ਵਾਰ ਕਰਨਾ, ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ	
- ਸੱਟਣਾ	ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. ਸੁੱਟਣਾ	
- ਸੱਟ-ਪਸੱਟ	ਪੁ. ਛੱਡ ਛੁਡਾ	
- ਸੱਟ ਜਾਣਾ,	ਮੁਹਾ. ਛੱਡ ਜਾਣਾ	
- ਸੱਟਲਾ, ਸਟਲੇ,	ਪੁ. ਬਿਨਾ ਸਿਰ ਪੈਰ ਦੀ ਗੱਲ, ਗੱਪ ਸੱਪ	
- ਸੱਟਲੀ ਮਾਰਨਾ,	ਮੁਹਾ. ਗੱਪਾਂ ਹਾਕਣਾ, ਫੜ੍ਹਾਂ ਮਾਰਨਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 18)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ ਦੀ 'ਸ' ਪੱਟੀ ਦੇ ਸੱਗਾ, ਸੰਘੀ, ਸਜਗਰ, ਸਣਾਵਤ, ਸਤ, ਸਤਰ, ਸਦੁੱਕ, ਸਪ, ਸੱਪ, ਸੰਭਾਲ, ਸਮਾਰਨਾ, ਸਰਘ, ਸਰਬੰਧ, ਸ਼ਰਮ, ਸਰਾੜਾ, ਸ਼ਰੀਕ ਅਤੇ ਸੜਨਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਦੁਹਰਾਉ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ 'ਸ' ਪੱਟੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਾਂਗੇ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਈ,	ਇ. ਸਖੀ, ਸਹੇਲੀ; ਕ੍ਰਿ. ਅਪੁ. ਸੀ, ਸੀਗਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 16)
ਸਹੇਲੀ,	ਇ. ਸਹੇਲੀ, ਸਖੀ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 17)
ਸਿਆ,	ਕ੍ਰਿ. ਅਪੁ. ਸੀਗਾ, ਸੀ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 25)
ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-	ਸੰਗਮਾਂ, ਅਵ. ਸਗਵਾਂ, ਉਲਟਾ, ਸਗੋਂ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 17)
	ਸਗਵਾਂ, ਅਵ. ਸਗਮਾਂ, ਉਲਟਾ, ਸਗੋਂ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 17)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਲਈ ਵੀ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਕੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰਕੇ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਦੇਹਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਹੀ, ਸਿਆਣ, ਸਿਆਣਨਾ, ਸਹੁਰੇਜ, ਸਹੁਰੇਜੇ, ਸੱਕਾ ਸੋਧਰਾ, ਸਕੀਅ, ਸਕੇਤਰ, ਸਕਰੇਤ, ਸੰਗਰੇਤ, ਸੱਘ, ਸੰਘਾ, ਸਣੀਕਣਾ, ਸਣੂਕਣਾ, ਸੱਤੋਂ ਸਵੇਲੇ, ਸਵਕਤਾ, ਸਵੇਲੇ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਿਆਇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਪਰਿਆਇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵਿਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੱਚ	ਪੁ. ਝੂਠ ਦਾ ਉਲਟ, ਸਹੀ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 17)
ਸੱਜਰਾ,	ਵਿ. ਜੇ ਬੋਹਾ ਨਹੀਂ, ਤਾਜ਼ਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 18)
ਸੁੱਕ	ਇ. ਗਿੱਲ ਦਾ ਉਲਟ, ਖੁਸ਼ਕ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 28)

ਇਸ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਛੋਟੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਪਰਿਆਇ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

4.3.2.3. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾ

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਤੱਕ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰਨਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ, ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਜਾਂ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢੇ ਗਏ ਹਨ।

ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਾਤਮਕ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਅਰਥ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਟੂਕਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ੈ-ਰਚਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ-

ਉੱਸਰਗਾ,	ਪੁ. ਉਸਾਰ: “ਬਨ ਫਰਜੀਕ ਮੇਰੇ ਕਿਸ ਕਾਰੀ ਇਹ ਸਾਰੇ
ਉੱਸਰਗੇ” (ਸੈਫ.)	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 1)
ਅੰਬੜੈ,	ਕ੍ਰਿ.ਅਕ. ਮਿਲਣਾ; “ਅਮੜਾ ਅਮਲ ਕਾ ਅੰਬੜੈ ਮਛੀ ਨੀਰ ਨ
ਹੋਇ” (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ)	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 11)
ਚਾਵੜ,	ਇ. 1. ਚੌੜ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਦੱਸਈ); 2. ਨਖਰਾ, ਸ਼ੈਕੀਨੀ: “ਕਰ
ਲੈ ਚਾਵੜ ਚਾਰ ਦਿਹਾੜੇ” (ਬੁੱਲਾ ਸ਼ਾਹ)	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 74)

ਸ਼ੈ-ਰਚਿਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ-

ਅਹਿਣ,	ਇ. ਐਲੇ, ਗੜੇ: “ਬਾਰਸ਼ ਵਿਚ ਕਦੇ ਕਦੇ ਅਹਿਣ ਭੀ ਵਰਦੀ ਹੈ”	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 5)
ਅਕੜੇ, ਅਕੜੇਸ,	ਇ. ਸਰੀਰ ਭੱਜ ਟੁੱਟ, ਅਕੜੇਵਾਂ: “ਬੁਖਾਰ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਅਕੜੇਸ ਆਉਂਦੇ ਹਨ”	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 6)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬੜੀ ਸੀਮਤ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰਚੇ ਗਏ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚੋਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸ਼ੈ-ਰਚਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ। ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਸਾਹਿਤ’ ਵਿੱਚੋਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ‘ਮੀਆਂ ਮੁਹੰਮਦ’ ਰਚਿਤ ਕਿੱਸਾ ‘ਸੈਫੁਲ ਮਲੂਕ’ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਮਦੀ, ਉਮੈਦੀ; ਅਜਮੀਤ, ਅੱਤ ਚਾਈ, ਅਰਗਾਹ, ਅਰਾਮੀ ਹੋਣਾ, ਆਰੇ; ਸੰਗ ਤਰੇਟ, ਸਿਰੇ ਪੁਰ ਸੱਜੀ ਪਾਣਾ, ਸੱਜੇ-ਸਾਹਿਆ, ਸ਼ਰਮ-ਹਜ਼ੂਰ, ਸਾਤ, ਸ਼ਾਨੀਗਰ, ਸੇਤ; ਹੱਕ ਭੰਨਣਾ, ਹਕੀਕਤ ਲੈਣਾ, ਹਾਰ; ਕਲਚੀਟ, ਕੁੰਈਆਂ, ਕੂਹਲੀ; ਗਹਿ ਬੱਲੀ ਜਾਣਾ, ਗੂਤਰ; ਚੀਚੀ ਨਾਂ ਕਾਂ ਬਣਾਉਣਾ; ਛਿੱਕਣਾ; ਜਮੇੜ, ਜਾਗ ਲੱਧਈ; ਝੂਠ ਮਦਾਰਾ; ਤਨ੍ਹੀ, ਤਰੰਡਾ, ਤਰੇਪੀ; ਪਿੱਪਣ ਅਤੇ ਮਾਂਦਗੀ ਆਦਿ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਸਫਲ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ, ਪਰ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਈ, ਇ. ਸਖੀ, ਸਹੇਲੀ; ਕ੍ਰਿ. ਅਪੂ. ਸੀ, ਸੀਗਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 16)

ਸੁੱਬਾ, ਸੁਬਾਂਗਾ ਪੁ. ਸੁਬੜਾ, ਖਸਰਾ ਵਿ. ਸੁਭਾਗ, ਖੁਸ਼ ਕਿਸਮਤੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 28)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਲਾਖਣਿਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪਾਠਕ ਜਾਂ ਲੇਖਕ ਲਈ ਉਦਾਹਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਮਝਣਾ ਜੇ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਐਥਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਫ; ਕੇਰਾ; ਖੜਕਲ੍ਹਾ, ਖੁੱਸਣ ਅਤੇ ਖੁੰਦਕੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਬਹੁਅਰਥੀ ਜਾਂ ਬਹੁਪਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਵਰਤੋਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਖਪਾਣਾ, ਕ੍ਰਿ. ਸਕ. 1. ਦੁਖੀ ਕਰਨਾ; 2. ਜਾਨੇ ਮਾਰ ਦੇਣਾ; “ਜਾਨ ਮੇਰੀ
ਉਸ ਬੰਦੇ ਅੰਦਰ ਜੇ ਤੁਧ ਕਿਤੇ ਖਪਾਇਆ” (ਸੈਫ) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 55)

ਮਾਂਦਰੀ, ਇ. 1. ਬੀਮਾਰੀ, ਰੋਗ “ਬਾਹਰ ਬਹਾਨਾ ਮਾਂਦਰੀਆਂ ਦਾ,
ਅੰਦਰ ਮਰਜ ਪਿਰਮ ਦੀ” (ਸੈਫੁਲ) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 141)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚਾਵੜ; ਕੇਵਲ ਸੇਤ; ਚੱਤਾ ਅਤੇ ਪਿੱਪਣ ਆਦਿ ਬਹੁਅਰਥਕ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਜੋਂ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਪਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੇਠੇਹਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹੱਕ ਭੰਨਣਾ, ਮੁਹਾ. ਹੱਕ ਮਾਰਨਾ;
“ਹੱਕ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੰਨੇ ਨਾਹੀਂ, ਰੱਬ ਅਦਾਲਤ ਕਰਦਾ” (ਸੈਫ.) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 31)

ਗਹਿ ਬੱਲੀ ਜਾਣਾ, ਮੁਹਾ. ਕੈਦ ਹੋ ਜਾਣਾ; “ਤਾਂ ਮੰਨਾ ਜੇ ਅੱਜ ਗਹਿ ਬੱਲੀ ਜਾਏ

ਕਪਟੀ ਤੇ ਪਟਵਾਰੀ” (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸੁਮੇਲਪੁਰੀ) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 61)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅੱਤ ਚਾਈ, ਅਰਾਮੀ ਹੋਣਾ; ਸਿਰੇ ਪੁਰ ਸੱਜੀ ਪਾਣਾ; ਹਕੀਕਤ ਲੈਣਾ, ਹੁੱਟਰ ਢੇਣਾ; ਕੀਤੀ ਨਾ ਭੰਨਣੀ; ਗਜ਼ਬ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਜਾਣਾ; ਚੱਕੀ ਬਾਹਾਂ ਕੱਪਣੀਆਂ, ਚੱਕੀ ਬਾਹਾਂ ਚੱਬਣਾ, ਚਿੱਠੀ ਕਰਨੀ, ਚਿੱਤ ਚਾਣਾ, ਚੀਚੀ ਨਾਂ ਕਾਂ ਬਣਾਉਣਾ, ਚੀਚੀ ਨਾ ਪਹਾੜ ਬਣਾਉਣਾ, ਚੁੱਪ ਲੱਗਣੀ; ਜਾਗ ਲੱਧਣੀ, ਜੀਉੜੇ ਦਾ ਲੋਹਣਾ; ਢਹਿ ਤੁਰਨਾ ਅਤੇ ਤਲੀਆਂ ਫਾਟਨੀਆਂ ਆਦਿ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ‘ਮੀਆ ਮੁਹੰਮਦ’ ਦੇ ਕਿੱਸਾ ‘ਸੈਫਲ ਮਲੂਕ’ ਵਿੱਚੋਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਛੋਟੇ ਅਕਾਰ ਕਾਰਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸਾਰੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਚਾ ਬੋਲਣਾ, ਮੁਹਾ. ਚੀਜ਼ ਦਾ ਮੁੱਲ ਬਹੁਤਾ ਮੰਗਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 2)

ਓਚਰੇ ਰੱਬ ਗੋਚਰੇ, ਅਖੌ. ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਗਰੀਬਾਂ ਜਾਂ ਨਿਮਾਣਿਆਂ

ਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 5)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਂ ਸੰਬੰਧ-ਸੂਚਕ ਆਦਿ ਪਰਕਾਰਜੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ/ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਸਮਝ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਰਕਾਰਜੀ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹਨ ਪਰ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਆਂਹ, ਪੜ. ਨੂੰ ਇ. ਹਾ, ਹੋਕਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 12)

ਆਪੋਂ ਪੜ. ਆਪੂੰ, ਆਪ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 13)

ਹਿਹ, ਅਵ. ਇਹ ਕ੍ਰਿ. ਅਪ੍ਰ. ਹੈ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 35)

ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ- ਉਸ ਕੀ, ਉਸ ਕੁਸ, ਉੱਸ ਲੇ, ਉਸਾਂਹ, ਉੱਸੇ ਕੀ, ਉੱਸੇ ਦਾ, ਉਹਯੇ, ਉਹਾ, ਉਹਾਂ, ਉਹਯੇ; ਅਸ, ਅਸਮੱਤਰ, ਅਸਾਂਹ, ਅਣ, ਆਪ; ਇਸ਼ਾ, ਇੱਸੈ; ਸੁਵਾੜਾ, ਸੇਈਓ; ਹਿੱਸ ਅਤੇ ਹੁੱਸੇ ਆਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ (ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰੈ-ਰਚਿਤ) ਦੇਵੇਂ ਹੀ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਕਾਰ ਪੱਖੋਂ ਛੋਟੀਆਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਹਿਣ, ਇ. ਐਲੇ, ਗੜੇ: “ਬਾਰਸ਼ ਵਿਚ ਕਦੇ ਕਦੇ ਅਹਿਣ ਭੀ ਵਰਦੀ ਹੈ”
(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 5)

ਚਾਵੜ, ਇ. 1. ਚੌੜ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਦੱਸਣੀ); 2. ਨਖਰਾ, ਸ਼ੈਕੀਨੀ: “ਕਰ
ਲੈ ਚਾਵੜ ਚਾਰ ਦਿਹਾੜੇ” (ਬੁੱਲਾ ਸ਼ਾਹ) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 74)

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉੱਸਰਗਾ; ਅਸਾਂਹ ਤੁਸਾਂਹ, ਅਹਿਣ, ਅਰੈ, ਅੰਬੜੈ, ਐਹ; ਕੁਈਆਂ; ਗਹਿ ਬੱਲੀ ਜਾਣਾ; ਅਤੇ ਘਗੋਸਾ ਆਦਿ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਛੋਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਫਲ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ-ਦੋ ਅਪਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤ ’ਤੇ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਤਕਨੀਕੀ ਪੱਖ ਤੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਸਰਗਾ, ਪੁ. ਉਸਾਰ: “ਬਨ ਫਰਜੀਕ ਮੇਰੇ ਕਿਸ ਕਾਰੀ ਇਹ ਸਾਰੇ
ਉੱਸਰਗੇ” (ਸੈਫ.) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 1)

ਅਸਾਂਹ ਤੁਸਾਂਹ, ਪੜ. ਅਸੀਂ ਤੁਸੀਂ: “ਕੰਮ ਅਸਾਂਹ, ਤੁਸਾਂਹ ਮਿਲ ਕੇ ਕਰਨਾ ਹੈ,
ਹੋਰ ਕੈਣ ਕਰੇਗਾ” (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 5)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਮਦੀ, ਉਮੈਦੀ; ਅਸ਼ਕਰ ਅਤੇ ਅਹਿਣ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਅਰਥ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਕੋਲਨ (:)’ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਨ ਨੂੰ ‘ਦੇਹਰੇ ਪੁੱਠੇ ਕਾਮਿਆਂ (“ ”)’ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ

ਅਰੈ, ਕ੍ਰਿ.ਅਪੂ, ਹੈ; “ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਅਰੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿਉ” (ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 5)

ਅਜਮੀਤ, ਇ. ਜਮੀਤ; “ਖਾਉਣ ਦੇਹ ਹੰਢਾਉਣ ਦੇਹ, ਅਜਮੀਤ ਵੀ ਦੇਹ” (ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 8)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਅਰਥ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-

ਸਿਰੇ ਪੁਰ ਸੱਜੀ ਮੁਹਾ. ਸਿਰ ਸੁਆਹ ਪਾਉਣਾ, “ਪੰਜੇ ਮਾਰ ਫਿਲੇ

ਪਾਣਾ, ਸਭ ਚਿਹਰਾ ਪਾਏ ਸਿਰ ਪੁਰ ਸੱਜੀ” (ਸੈਫ.) (ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 18)

ਸ਼ਾਨੀਗਰ, ਵਿ. ਸ਼ਾਨੀ, “ਸ਼ਾਨੀਗਰ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੇੜਾਂ ਸ਼ਰਮ ਮੇਰਾ ਕਦ

ਕਹਿੰਦਾ” (ਸੈਫ.) (ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 24)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਅਰਥ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਕਾਮਾ (,)’ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਹੇਠਾਂ ਦਰਸਾਏ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ-

ਸ਼ਰਮ-ਹਜ਼ੂਰ ਵਿ. ਸ਼ਰਮਾਕਲ, ਸ਼ਰਮੀਲਾ “ਸ਼ਰਮ ਹਜ਼ੂਰ ਕੋਈ ਸੀ ਕਰਦੀ

ਹਸ ਹਸ ਅੱਖ ਮਟੱਕੇ” (ਸੈਫ.) (ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 21)

ਜਮੇੜ, ਵਿ.ਪੁ. ਜੰਮਿਆ ਹੋਇਆ, ਜੋੜੇ ਬੱਚੇ (ਆਮ ਕਰਕੇ ਘਿਰਨਾ

ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਜਮੇੜ) (ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 82)

ਤਰੇਪੀ, ਇ. ਉਲਟੀ ਪੁਲਟੀ (ਕਣਕ ਗਾਹਣ ਵੇਲੇ ਤੂੜੀ ਦੀ ਤਰੇਪੀ

ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) (ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 99)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਵਖਰੇਵੇਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਹਨ।

4.3.2.4. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ

‘ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖਿੱਤੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਸਤਾਂ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਪਦਾਰਥਾਂ ਅਤੇ ਮੱਦਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ‘ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਵਾਲੀ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪਰੰਤੂ ‘ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ, ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਮਝਣਾ ਵਧੇਰੇ ਅਸਾਨ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਬੀਜਾ,	ਪੁ. ਲੋਂਗ, ਕੋਲੀ, ਕੋਕੇ ਆਦਿ ਦੀ ਚਾਂਦੀ ਆਦਿ ਦੀ ਰਿਪਟ ਜਿਹੀ ਜੇ ਨੱਕ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੋ ਕੇ ਲੋਂਗ ਦੇ ਛੇਕ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	(ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 130)
ਮਹਿੰਦੀ	ਇ. ਇਕ ਗਹਿਣਾ	(ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 138)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਬੀਜਾ’ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵਿਆਖਿਆ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ‘ਮਹਿੰਦੀ’ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥ ਤਸਵੀਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਪਾਠਕ ਵਿਹਾਰਕ ਤੌਰ ’ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਸਾਰ, ਪਸੇਲ, ਪਸੇੜ, ਪੱਲਾ, ਪਾਵਾ, ਪਿਛਾਂਗੜਾ; ਫਟਾ, ਫਿੰਜਰ; ਬੁੰਬੀ, ਬਿੱਟੀ ਅਤੇ ਬੁਲਬੁਲ ਚਿਸਮੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ‘ਪੋਠੋਹਾਰ’ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਭੰਡਾਰ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਮਿਥਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਪੋਠੋਹਾਰੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚੋਂ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਧਰੋਹਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ’ਤੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਨਵੀਆਂ

ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਪਰਿਚਿਤ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪਾਂਵਟੇ, ਪੁ.(ਬ.ਵ.) ਪਾਉਂਟੇ, ਪੈਰ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਜੋ ਕਿ ਉਂਗਲੀ ਵਿਚ
ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਬਿਛੂਏ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 119)

ਫਿਹ, ਪੁ. ਜੱਟਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੰਦ ਜਿਸ ਨਾਲ ਧੂੜ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 124)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਪਾਂਵਟੇ’ ਅਤੇ ‘ਫਿਹ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ’ਤੇ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਪਾਠਕ ਵਿਹਾਰਕ ਤੌਰ ’ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਲਿਆਰ; ਫਹਾਉੜਾ; ਬਉਲਾ, ਬਹੇਲਾ, ਬਹੇਲੀ, ਬਾਹੀ; ਮੜੇਲੀ ਅਤੇ ਮਾਨੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬਨਸਪਤੀ ਅਤੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਅਰਥ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਪੜੁੱਲ, ਪੁ. ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀ ਜੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਗ ਲੰਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 119)

ਪਿੱਦਾ, ਪੁ. ਇਕ ਛੋਟਾ ਪੰਛੀ ਜੋ ਚਿੜੀ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 120)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਪੜੁੱਲ’ ਅਤੇ ‘ਪਿੱਦਾ’ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਦਰਸਾਏ ਅਰਥ, ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਬਨਸਪਤੀ ਅਤੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਪਲੇਸਾ, ਪਾਹੜਾ, ਪਾਚਨ, ਪਾਂਦਰਵਾਲ, ਪਾਮਨਕੇ, ਪਿੰਡ ਖਜੂਰ; ਬਹੇਕੜ, ਬਹੀ, ਬਟੰਕ, ਬਬੇਹਾ, ਬਬੇਹੀ, ਬਰੂੰ, ਬਰੂਟੀ, ਬਾਮ, ਬਿੱਲੜੀ; ਭਖੜਾ, ਭੱਗਲ ਬਟੇਰਾ, ਭਟਿੱਟਰ, ਭੰਬੇ; ਮਲੇਕ ਅਤੇ ਮੁਰਗਾਈ ਆਦਿ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ’ਤੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਫੱਲੂ,

ਪੁ. 1. ਮਿਰਤਕ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲਾ ਫੱਟਾ; 2. ਕੰਡਿਆਰਾ ਫਲੂ

ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਣਕ ਗਾਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 123)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਲੰਗਣਾ; ਬਿੰਡੀ; ਮੁਹਾਰਾ ਅਤੇ ਲਿਤ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

4.3.2.5. ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ (ਪ੍ਰਸੰਗਕ-ਟਿੱਪਣੀਆਂ) ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਭਾਵੇਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਚੁੱਪ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਅਤੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਰਥ-ਭੇਦਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ (ਅੱਗੇ ਜਾਂ ਪਿੱਛੇ) ਬਰੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਗਲਣਾ,

ਕ੍ਰਿ.ਅਕ. 1. ਖਿੰਡ ਪੁੰਡ ਜਾਣਾ (ਮੇਲੇ ਜਾਂ ਭੀੜ ਦਾ); 2. ਉੱਧੜ

ਜਾਣਾ (ਵਲੇ ਹੋਏ ਧਾਰੇ ਆਦਿ ਦਾ); 3. ਉੱਤਰ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਖੁਰ

ਜਾਣਾ (ਰੰਗ ਦਾ)

(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ‘ਉਗਲਣਾ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਿੰਨ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਅਰਥਗਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼, ਵਿਆਕਰਨਕ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਕੋਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼, ਤਿੰਨਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਅਰਥਗਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਥਗਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਆਨੀ,

ਇ. ਆਨਾ (ਅੱਖ ਦਾ), ਡੋਲਾ

(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 13)

ਕਾਂਹ,

ਪੜ. ਕਿਸੇ ਨੇ, ਕਿਸਾਂਹ, ਤਣਾ (ਤੱਕੜੀ ਦਾ)

(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 46)

ਲੱਕਣਾ, ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. ਪੀਣਾ (ਕੁੱਤੇ ਦਾ) (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 151)

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਅਕਾਰ ਭਾਵੇਂ ਕਾਫ਼ੀ ਛੋਟਾ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੇ ਲਗ-ਪਗ ਹਰ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

ਵਿਆਕਰਨਕ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, 'ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੀਨਸ, ਇ. ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ, ਨੁਕਸ (ਬਹੁਵਚਨ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੀਨਸਾਂ)
(ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 49)

'ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਦੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ-ਕੋਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਖਾਰਾ, ਪੁ. ਟੇਕਰਾ (ਤੂਤ ਦੀਆਂ ਫਾਟਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ) (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 58)

ਪਠੜੀ, ਇ. ਪਟੜੀ, ਇਕ ਜਨਾਨਾ ਗਹਿਣਾ: (ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਤੇ ਪੈਰ ਦੀ ਉਂਗਲੀ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 116)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ਵ-ਕੋਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

4.3.2.6. ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ

'ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਵੀ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਭਾਵੇਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਲਈ ਸੰਕੇਤਕ ਸ਼ਬਦ 'ਵੇਖੋ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਅੰਡੋਲ, ਵਿ. ਵੇਖੋ ਅੰਡੋਲ (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 8)

ਪਰੰਤੂ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ 'ਅੰਡੋਲ' ਦਾ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਧਰੇ ਦਰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਸੰਕੇਤਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਭਿੰਨ-ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪਟਾ, ਪੁ. ਫਾਂਟਦਾਰ ਕੱਪੜਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 116)

ਫਟਾ, ਪੁ. ਫਾਂਟਦਾਰ ਕਪੜਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 123)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ‘ਫਟਾ’ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ‘ਦੇਖੋ’ ਜਾਂ ‘ਵੇਖੋ’ ਸੰਕੇਤਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ:

ਫਟਾ, ਦੇਖੋ ਪਟਾ

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ‘ਪਟਾ’ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ‘ਕੱਪੜਾ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ‘ਫਟਾ’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ‘ਕਪੜਾ’ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਗ਼ਲਤ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸੰਕੇਤਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਭਿੰਨ-ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ:

1. **ਅੰਬ,** ਪੁ. ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦਰਖਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਫਲ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 10)
- ਅੰਮ,** ਪੁ. ਅੰਬ (ਫਲ) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 11)
2. **ਦਿਹਾਂ,** ਪੁ. ਦਿਨ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 106)
- ਦਿਹਾੜ,** ਪੁ. ਦਿਨ, ਦਿਹਾੜਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 106)
- ਦਿਹੁੰ** ਪੁ. ਦਿਨ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 106)
- ਦੀਹ** ਪੁ. ਦਿਹੁੰ, ਦਿਨ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 106)
- ਦੇਹ** ਪੁ. ਦਿਹੁੰ, ਦਿਨ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 107)
3. **ਪਲੜਾ,** ਪੁ. ਪੱਲਾ, ਪੱਲੂ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 118)
- ਪੱਲਾ,** ਪੁ. ਪੱਲਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 118)
4. **ਪੜਨਾ,** ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. ਫੜਨਾ, ਪਕੜਨਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 122)
- ਫਧਣਾ,** ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. ਫੜਨਾ, ਪਕੜਨਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 123)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਲਈ ਸੰਕੇਤਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਸੁਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਪਰ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੁੱਕੜ,	ਪੁ. ਇਕ ਪ੍ਰਸਿਧ ਪੰਖੇਰੂ, ਮੁਰਗਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 49)
ਪਖਣੂ, (ਪੰਖੜੂ)	ਪੁ. ਪੰਖੇਰੂ, ਪੰਛੀ; “ਉਡਦੇ ਪਖਣੂ ਗਵਾਏ, ਕਿਆ ਤਾਕਤ ਇਨਸਾਨ” (ਸੈਫੁਲ)	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 115)
ਪੁਭਾਤ ਪੰਛੀ,	ਪੁ. ਕੁਕੜ, ਮੁਰਗਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 117)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ-ਦੂਸਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੱਕ ਹੀ ਪੰਛੀ ਲਈ ਦੋ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ‘ਕੁੱਕੜ’ ਅਤੇ ‘ਕੁਕੜ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਤਣੂ/ਚਲੂਣਾ; ਅੰਤ/ਛੇਕੜ; ਇੱਟ ਸਿੱਟ/ਪਾਂਦਰਵਾਲ; ਸਪਾਲਾਣਾ/ਕਾਲਚੇ/ਖੁਤੀ; ਸਿੰਜਰਦਾ/ਜੀਵਰਨਾ; ਖਲਾੜਾ/ਪੱਛਾ; ਪੱਤਰ/ਲੀਖ; ਫਰੜ/ਫੜਨਾ; ਅਤੇ ਫੜਕਾ/ਫੜਕਣਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ-ਦੂਸਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪਿੰਦਾ,	ਪੁ. ਇਕ ਛੋਟਾ ਪੰਛੀ ਜੋ ਚਿੜੀ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 120)
ਪਿੰਦੀ,	ਇ. ਪਿੰਦਾ ਦਾ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 120)

ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਰੂਪ ਪੱਖੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਅਰਥਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਬੜ,	ਵਿ. ਮੂਰਖ, ਬੇਵਕੂਫ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 4)
ਓਗੜ,	ਵਿ. ਮੂਰਖ, ਬੇਵਕੂਫ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 4)
ਅਖੜ ਖਾਂਦਾ,	ਵਿ. 1. ਮੂਰਖ, ਬੇਵਕੂਫ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 6)

ਕਮੱਕਲ,	ਵਿ. ਮੂਰਖ, ਬੇਵਕੂਫ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 44)
ਬਕਲੇਲ, ਬਗਲੇਲ,	ਵਿ. ਬਗਲੇ ਵਰਗਾ; ਮੂਰਖ, ਬੇਸ਼ਉਰ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 126)
ਬੱਜੜ,	ਵਿ.ਪੁ. ਮੂਰਖ, ਬੇਵਕੂਫ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 126)
ਬੁਗ,	ਵਿ. ਮੂਰਖ, ਬੇਵਕੂਫ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 130)
ਬੁੱਟ,	ਵਿ. ਮੂਰਖ, ਬੇਵਕੂਫ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 130)
ਬੇਖੜ,	ਵਿ. ਮੂਰਖ, ਬੇਵਕੂਫ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 132)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ (10) ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ‘ਬੇਵਕੂਫ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੋ ਵੱਖੇ-ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ‘ਬੇਵਕੂਫ’ ਅਤੇ ‘ਬੇਵਕੂਫ’ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਗ਼ਲਤੀ ਤੋਂ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢਣਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਅਸਾਨ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਗ਼ਲਤੀ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਬੜ,	ਵਿ. ਮੂਰਖ, ਬੇਵਕੂਫ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 4)
ਓਗੜ,	ਦੇਖੋ ਉਬੜ	
ਅਖੜ ਖਾਂਦਾ,	ਦੇਖੋ ਉਬੜ	

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਣ ਉਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸ਼ਬਦ, ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਲੱਭਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੁੱਝ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸ਼ਬਦ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਰੂਪ ਨਾਲ ਟਾਂਕ ਕੇ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ।

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਰਨ ਲਈ ‘ਕਾਮਾ (,)’ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪਤਲੰਗਾ, ਪਤਲੂੰਗਾ, ਵਿ. ਪਤਲਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 116)

ਪਦਾੜੀ, ਪੰਦਾੜੀ, ਇ. 1. ਖੇਚਲ; 2. ਭਾਜੜ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 117)

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਵੱਖਰੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਦੇ ਸਥਾਨ ‘ਤੇ ਵੀ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪਰਵਾਤ, ਪ੍ਰਭਾਤ, ਇ. ਪਰਭਾਤ, ਸਵੇਰਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 117)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ‘ਪਰਵਾਤ’ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਰੂਪ ‘ਪ੍ਰਭਾਤ’ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਪ੍ਰਭਾਤ, ਪੁ. ਸਵੇਰਾ, ਤੜਕਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 117)

ਕੇਵਲ ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਹਰ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੁਬਾਰਾ-ਦੁਬਾਰਾ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਵੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਵਿਭਿੰਨ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਅਰਥ ਦੇ ਭਿੰਨ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਰਗਰ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਬਾਰੇ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ, ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੇ ਕੇ ਫੇਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਅਰਥਾਂ ਪਰ ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨ ‘ਤੇ ਦਰਜ ਕਰੇਗਾ ਪਰ ਉੱਥੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਦੁਬਾਰਾ ਤੋਂ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸਗੋਂ ‘ਦੇਖੋ’ ਜਾਂ ‘ਵੇਖੋ’ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਰਾਹੀਂ ਪਹਿਲੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਸ਼ ਦਾ

ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਬਾਰੇ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਨ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ:

ਪਰਛੱਲ, ਪਰਛੱਲਾਂ, ਇ. ਉਛਾਲੀ, ਕੈ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 117)

ਪਰਤੱਲ,

ਪੜਛਲ, ਇ. ਉਲਟੀ, ਕੈ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 118)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਤਿੰਨ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸੇ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ ‘ਪੜਛਲ’ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ’ਤੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਬਣਦੇ ਸਥਾਨ ’ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਅਧੀਨ ਇੱਕੋ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਵਿਭਿੰਨ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭਿੰਨਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹੀ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ-ਦੋ ਇੰਦਰਾਜ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ: ਉਦਤਰੀ/ਉੱਨਤਰੀ; ਸੰਗਮਾਂ/ਸਗਵਾਂ; ਕਲਡ/ਕਲਢ/ਕੁਲਡ; ਜੰਦਕ/ਜੰਦੁਕ/ਜਾਤਕ; ਪਰਸਾਂਗ/ਪੜਸਾਂਗ; ਪਲੰਬਣਾ/ ਪਲਿੰਬਣਾ; ਪੀਚਕ/ਪੇਚਕ ਆਦਿ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਕਾਫ਼ੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਵਿਧੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਰਜ ਹਨ, ਜੋ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਥਾਂ ’ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਜਿਸਦਾ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਅਰਥ ਦੇ ਕੇ ਦੂਜੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਾ

ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਕੇ ਕੇਸ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੇਸ ਵਿਚਲੀ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਅਜਾਈ ਗਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਬੜ੍ਹੀਆਂ, ਪੁ. ਬੁੜਾ, ਫਰੁੰਹਾ, ਫੇਹਾ, ਫੰਬਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 128)

ਬੁੜਮਾਂ, ਪੁ. ਬੁੜਾ, ਬੜ੍ਹੀਆਂ, ਰੂੰ ਦਾ ਫੰਬਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 131)

ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵੇਂ ਇੰਦਰਾਜ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪੇ-ਆਪਣੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵੇਂ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਜਿਸਦਾ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਹੋਵੇ, ਵਿੱਚ ਸਮੂਹਿਕ ਅਰਥ ਦੇ ਕੇ ਦੂਜੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਲੱਗਿਆਂ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। 'ਬੜ੍ਹੀਆਂ' ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇ ਕੇ 'ਬੁੜਮਾਂ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ:

ਬੜ੍ਹੀਆਂ, ਪੁ. ਬੁੜਾ, ਫਰੁੰਹਾ, ਫੇਹਾ, ਫੰਬਾ

ਬੁੜਮਾਂ, ਦੇਖੋ ਬੜ੍ਹੀਆਂ

ਜਦ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਵਿਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਇੱਕ ਪਰਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਭਾਵੇਂ ਵਿਪਰਿਆਇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਧ, ਅੱਧੀ ਵਿ. ਅੱਧਾ, ਜੇ ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 9)

ਸੱਜਰਾ, ਵਿ. ਜੇ ਬੇਹਾ ਨਹੀਂ, ਤਾਜਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 18)

ਸੁੱਕ, ਇ. ਗਿੱਲ ਦਾ ਉਲਟ, ਖੁਸ਼ਕ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 28)

ਪਰੰਤੂ ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਵਿਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦ 'ਪੂਰਾ', 'ਬੇਹਾ' ਅਤੇ 'ਗਿੱਲ' ਨੂੰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਵਿਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖਾਣਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੱਪ

- ਸੱਪ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਖੌ. ਜਦੋਂ ਭੈੜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਔਲਾਦ ਵੀ ਭੈੜੀ ਹੋਵੇ
ਸਪੇਲੀਆ, ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
- ਸੱਪਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ, ਕਦੇ ਅਖੌ. ਜਦੋਂ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਭੈੜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਔਲਾਦ
ਨਾ ਬਣਨੇ ਮਿੱਤਰ, ਵੀ ਭੈੜੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਖਦੇ ਹਨ (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 20-21)

ਅਜਿਹੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖਾਣਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੁਹਰਾਉ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਅਜਾਈ ਚਲੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਪਯੋਗੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਦੁਹਰਾਉ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ‘ਦੇਖੋ’, ‘ਵੇਖੋ’ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਵਿਚਲੀ ਆਪਸੀ ਸਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਵਰਤੋਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਚਲੀ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਹੋਣਾ ਸੀ।

4.3.2.7. ਵਿਉਤਪਤੀ

‘ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਰਚਨਾ ‘ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਸ਼ ਅਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਛੋਟਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਕਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਚੌੜੀ, ਇ. ਕਚੌੜੀ (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 41)

‘ਕਚੋੜੀ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਕੇਵਲ ‘ਕਚੋਰੀ’ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਸਮਝਾਉਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੇਵਲ ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ‘ਕਚੋੜੀ’ ਸ਼ਬਦ ਤਾਮਿਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਕਚੋਰੀ’ ਦਾ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਹੈ। ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ-

“ਕਚੋਰੀ, [ਤਾਮ. ਕਚ=ਦਾਲ+ਔਰੀ] ਇ. 1. ਪੀਠੀਦਾਰ ਪੂੜੀ, ਮੋਟੀ ਡਲ ਦੀ ਪੂੜੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਾਲ ਦੀ ਪੀਠੀ ਪਈ ਹੋਵੇ...” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ) 314)

ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਤਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਪਰ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਲੂਦ, (ਫਾਰਸੀ) ਵਿ. ਲਿਬੜਿਆ ਹੋਇਆ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 11)

‘ਡੋਗਰੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੂਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਗਲਾਣਾ, (ਡੋਗਰੀ), ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. ਆਖਣਾ, ਕਹਿਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 64)

‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ‘ਲਹਿੰ’ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਾਵੜ (ਲਹਿੰ), ਇ. ਗੁੱਸਾ, ਤੈਸ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 47)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਚਿੱਕਣਾ (ਲਹਿੰ) ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. ਦੁਰਕਾਰਨਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 75)

ਚੀਕੂ (ਲਹਿੰ.) ਪੁ. ਉੱਬਟਣ, ਵੱਟਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 76)

ਛਿੱਕਣਾ, (ਲਹਿੰ). ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. ਖਿਚੱਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 79)

ਬੋੜਨਾ (ਲਹਿੰ), ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. ਡੋਬਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 132)

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਦਿੱਕਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਉਤਪਤੀ ਰਾਹੀਂ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੰਮ (ਕਮ) ਵਿ. ਘੱਟ; ਪੁ. ਕਰਮ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 43)

ਉਪਰੋਕਤ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ‘ਕੰਮ’ ਅਤੇ ‘ਕਮ’ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗ਼ਲਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਹੀ ਹਨ। ਜਦੋਂਕਿ ‘ਕੰਮ’ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਕਮ’ ਨਾਲ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ‘ਕਿਰਿਆ’ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਕਮ’ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਕਮ’ ਨਾਲ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ‘ਘੱਟ’।

ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਅਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪੂਰਨ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਵਿਉਤਪਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੰਢਲਾ, ਵਿ. ਕੰਢੇ ਦਾ, ਕੰਢੇ ਉਤਲਾ, ਕੰਢੇ ਵਾਲਾ, ਪੁ. ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਗਲ
ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਗਹਿਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 41)

ਸ਼ਬਦ ‘ਕੰਢਲਾ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ‘ਕੰਠਾ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ‘ਕੰਧਓ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ‘ਸਕਠ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਬਹੁਅਰਥਕਤਾ ਅਤੇ ਸਮਰੂਪਤਾ ਵਿਚਕਾਰ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਨਾ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੌਲਿਕ ਜਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਰਥ ਦੇ ਕੇ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਬੱਧ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੱਲਾ, ਵਿ. 1 ਗੂੰਗਾ; 2. ਇਕੱਲਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 45)

‘ਕੱਲਾ’ ਇੱਕ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਪਹਿਲੇ ਅਰਥ ‘ਗੂੰਗਾ’ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ‘ਕਲਕੂ’ ਤੋਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਏ ਅਰਥ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਅਰਥ ‘ਇਕੱਲਾ’ ਵੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ‘ਏਕ+ਲਾ’ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰੁਕਤੀ ਰਾਹੀਂ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕੋ ਮੂਲ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਆਇਆ ਇੱਕ ਬਹੁਅਰਥਕ

ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਰਥ ਭਿੰਨਤਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ‘ਕੱਲਾ’ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨਿਰੁਕਤੀ ਪੱਖੋਂ ਭਿੰਨ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿਹੜੇ ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਪੱਖੋਂ ਸਮਾਨਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ, ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਤੌਰ ’ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੰਡ, ਇ. 1. ਪਿੱਠ; 2. ਸਰਕੜਾ, ਜਵਾਰ, ਤੂੜੀ ਆਦਿ ਦੇ ਕਿਣਕੇ, ਲੂਈਂ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 41)

‘ਕੰਡ’ ਸ਼ਬਦ, ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਅਰਥ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਨੰਬਰ 1 ’ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥ ‘ਪਿੱਠ’ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਨਿਰੁਕਤੀ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ-

“ਕੰਡ [ਪ੍ਰ. ਕੰਡ = ਰੀੜ੍ਹ; ਸੰ. ਕਾਣਡ = ਲੰਮੀ ਹੱਡੀ]...” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ) 322)

ਜਦੋਂ ਕਿ ਨੰਬਰ 2 ਤੇ ਦਰਜ ਅਰਥ ‘ਸਰਕੜਾ, ਜਵਾਰ, ਤੂੜੀ ਆਦਿ ਦੇ ਕਿਣਕੇ, ਲੂਈਂ’ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ‘ਕਾਣਡੁ’ ਤੋਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ‘ਖਾਜ’ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ‘ਕੰਡ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੋ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ- ਹਿੰਦੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਅਰਬੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਆਦਿ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਬਾਰੇ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ:

ਕਸ਼ਬੇ,	ਇ. ਖੁਸ਼ਬੇ, ਵਾਸਨਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 40)
ਕਹਿਰ,	ਪ੍ਰ. ਗੁੱਸਾ ਰੋਹ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 40)
ਕਟੱਕ,	ਇ. ਫ਼ੈਜ ਜਾਂ ਦਲ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 41)
ਕਟਵਾ,	ਪ੍ਰ. ਵੱਡਾ ਪਤੀਲਾ, ਕੁੰਨਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 41)
ਕੰਢੀ,	ਇ. ਕੰਢਲੀ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 41)

‘ਕਸ਼ਬੇ’, ‘ਕਹਿਰ’, ‘ਕਟੱਕ’ ਸ਼ਬਦ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਫ਼ਾਰਸੀ, ਅਰਬੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ‘ਕਟਵਾ’, ‘ਕੰਢੀ’ ਸ਼ਬਦ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਅਤੇ ‘ਮਲਵਈ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਚਲੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਉਤਪਤੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।

4.3.2.8. ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਸਧਾਰਨ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਨਗੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਧਾਰਨ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਂਦੀ ਆਮ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ/ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕੀ ਤੇ ਸੰਕਲਪਕ ਮੱਦਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੇਂਡੂ ਬੋਲੀ, ਇਲਾਕਾ, ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਡਾਕਟਰੀ, ਵਪਾਰ, ਖੇਡਾਂ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ‘ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ ()’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਕੇੜਾ,	ਪੁ. ਕਰੇਲਾ (ਜੰਗਲੀ)	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 40)
ਕਾਮ,	ਇ. ਕਾਪ (ਛੱਤਰੀ, ਪੰਤਗ ਦੀ)	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 47)
ਚੁੱਕੀ,	ਇ. ਚੌਕੀ (ਤਾਸ ਦੀ)	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 76)

ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੀਨਸ,	ਇ. ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ, ਨੁਕਸ (ਬਹੁਵਚਨ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੀਨਸਾਂ)	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 49)
-ਓਤਰੀ ਨਾ,	ਵਿ. ਪੁ ਔਤਰੀ ਦਾ (ਗਾਲ੍ਹ)	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 5)

ਕੁਵੜ, ਪੁ. (ਵਪਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ) ਉਹ ਮਾਲ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਗਾਹਕ

ਨਾ ਹੋਵੇ

(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 52)

ਇਸੇ ਪਰਕਾਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜੋ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਗਾਲ਼’ ਦਾ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

1. -ਓਤਰੀ ਨਾ, ਵਿ. ਪੁ ਔਤਰੀ ਦਾ (ਗਾਲ਼ੁ) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 5)
2. -ਅੱਗ ਖਾਇਆ, ਵਿ. ਅੱਗ ਖਾਣ ਵਾਲਾ (ਇਕ ਗਾਹਲ) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 6)
3. -ਆਖ਼ਰੀ ਜੋਗਾ, ਵਿ. ਮਰਨ ਜੋਗਾ (ਇਕ ਗਾਲ਼ੁ) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 12)
4. **ਕੇਰਾਂ ਜੋਆਂ,** ਵਿ. ਕਬਰਾਂ ਜੋਗਾ, ਮਰਨ ਜੋਗਾ (ਇਕ ਗਾਹਲ ਹੈ) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 53)
ਕੇਰਾਂ ਜੋਗਾ
5. **ਜਾਂਦੂ,** ਵਿ. ਮਰ ਜਾਣ ਵਾਲਾ (ਇਕ ਗਾਹਲ) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 83)
6. **ਨੰਘਾਰ ਕੁੱਠਾ,** ਵਿ. ਨਿੱਘਰ ਜਾਣਾ (ਇਕ ਗਾਲ਼ੁ), ਢਿਲੜ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 111)
7. -ਬੇੜੀ ਡੁੱਬਾ (ਬੁੱਡਾ) ਵਿ. ਬੇੜੀ ਡੁਬਾ, ਤਬਾਹ, ਬਰਬਾਦ; 2. (ਗਾਲ਼ੁ) ਜਿਸ
ਦੀ ਬੇੜੀ ਡੁੱਬ ਜਾਏ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 132)
8. -ਮੁਣਸ ਖਾਈ, ਵਿ. ਖਸਮ ਖਾਈ (ਗਾਲ਼ੁ)
ਮੁਣਸ ਖਾਈ, (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 143)
9. -ਮੁਣਸ ਪਿੱਟੀ, ਵਿ. ਖਸਮ ਪਿੱਟੀ (ਇਕ ਗਾਲ਼ੁ) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 143)
10. **ਯੱਕ,** ਵਿ. ਮੂਰਖ (ਗਾਲ਼ੁ) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 145)
11. -ਰਿਜਕੇ ਨੀ ਮਾਰ, ਇ. ਰਿਜਕ ਦੀ ਮਾਰ, ਇਕ ਗਾਲ਼ੁ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 149)

ਉਪਰੋਕਤ ਗਿਆਰਾਂ (11) ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਵਜੋਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਇੱਕੋ ਸ਼ਬਦ ‘ਗਾਲ਼’ ਲਈ ‘ਗਾਲ਼ੁ’, ‘ਗਾਹਲ’ ਅਤੇ ‘ਗਾਲ’ ਤਿੰਨ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵੀ

ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਨੂੰ 'ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ ()' ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਦਰਸਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨੰਬਰ 11 'ਤੇ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ 'ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ ()' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ 'ਗਾਲ' ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਇਕ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਅੰਕੜਿਆਂ' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ 'ਗਿਣਤੀ' ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੱਠਤਰੀ, ਅੱਠਤ੍ਰੀ, ਪੁ. ਤੀਹ ਤੇ ਅੱਠ (ਗਿਣਤੀ), 38 (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 8)

ਅੱਠਾ, ਵਿ. 1. ਛੇ ਤੇ ਦੋ (ਗਿਣਤੀ), 8, ਆਠਾ; 2. ਰੱਸੀ
ਦਾ ਅੱਠਾ ਜੇ ਮੰਜੀ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 8)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਅੰਕੜਿਆਂ' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਚੁਰਤਾਲੀ, ਵਿ. ਚੁਤਾਲੀ, ਚਾਲੀ ਤੇ ਚਾਰ (44) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 77)

ਚੁਰਵੰਜਾ, ਪੁ. ਚੁਰੰਜਾ, ਪੰਜਾਹ ਤੇ ਚਾਰ (54) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 77)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 'ਗਿਣਤੀ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ ()' ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਜਿਵੇਂ:

ਛਿਆਂਗ, ਪੁ. ਛੀਕਾ, ਚਾਰ ਤੇ ਦੋ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, 6 (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 79)

ਛਿਆਣਮੋਂ, ਪੁ. ਨੱਬੇ ਤੇ ਛੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ (96) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 79)

ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉੱਪਰ ਦਰਜ ਦੋਵੇਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ 'ਛਿਆਂਗ' ਅਤੇ 'ਛਿਆਣਵੇਂ' ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਹੀ ਪੰਨੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਲ ਦਰਜ ਹਨ, ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ

‘ਛਿਆਂਗ’ ਵਿੱਚ ‘6’ ਦਾ ਅੰਕੜਾ ‘ਕਾਮਾ (,)’ ਪਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ‘ਛਿਆਣਮੋ’ ਵਿੱਚ ‘96’ ਦਾ ਅੰਕੜਾ ‘ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ ()’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਰ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਗੁੱਲਾ, ਪੁ. 1. ਗੁੱਲ (ਗੁੱਲੀ ਡੰਡੇ ਦਾ); 2. ਪਿਆਰਾ (ਪਹਾੜੀ ਬੋਲੀ);
3. ਤਾਸ ਦਾ ਗੋਲਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 66)

ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਹੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਰੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ਼ ਕਾਰਜ ਦੇ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਕੇ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ‘ਸੰਕੇਤ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੰਕੇਤ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ’ਤੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਇਸ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ ‘ਲਹਿ.’ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵਰਤੇ ਗਏ ‘ਗਾਲ’, ‘ਗਿਣਤੀ’, ‘ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ’, ‘ਘਿਰਨਾਵਾਚੀ’ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ, ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।

4.3.3. ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ‘ਪੇਠੇਹਾਰ’ ਦੀ ਉਪਬੋਲੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਰਥ ‘ਕਾਮਾ (,)’ ਪਾ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਕਲਾਂ ਪੁਟਨੀਆਂ, ਮੁਹਾ. ਅਨੇਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ, ਅਜੀਬ
ਗਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਪਰੰਤੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਸ਼ੇਡ ਦਾ ਅੰਤਰ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ 1,2,3... ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੱਖ, ਇ. ਨੈਣ (ਨੇਤਰ)
- ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਮੁਹਾ. 1. ਹਰਾ ਹਰਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣਾ, ਹੰਕਾਰਿਆ ਜਾਣਾ;
ਸਰਿਓਂ ਫੁਲਣੀ, 2. ਚੱਕਰ ਆਉਣਾ, ਘੁਮੇਰੀ ਆਉਣੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਅਖੌਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੀ 1,2,3... ਅੰਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਪੁ. ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਨਾਂ ਦਿਸੇ, ਸੂਰਦਾਸ, ਸੂਰਮਾ
- ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਕੁੱਤਾ ਅਖੌ. 1. ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਵਾਊ ਆਂ (ਕੀ) ਜਾਣੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਥੋਪੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ;
ਭੱਕੇ 2. ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਫਜ਼ੂਲ ਕੰਮ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 9-10)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ‘ਸੰਕੇਤ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ (ਅਖੌਤ) ਲਈ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ‘ਮੁਹਾ.’ ਅਤੇ ‘ਅਖੌ.’ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਪੰਜਾਬੀ-ਕੋਸ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੁਖ ਐਂਟਰੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ਉਪ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸਰਬੰਧੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ‘ਸਿਰੈ ਨਾ ਸਰਬੰਧੀ’, ਸਾਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਵਣ ਸਾਤ ‘ਵਹਿਲ ਦੇ ਅਧੀਨ’ ਚਿਰੋਂ ਵਹਿਲ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਇੱਟੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ਇੱਟੀ ਟੱਲਾ ਤੇ ਇੱਟੀ ਡੰਡਾ ਆਦਿ ਅਖੌਤਾਂ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਖਰ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।” (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ iv)

ਭਾਵ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਅਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੱਖ ਇ. ਨੈਣ (ਨੇਤਰ)

- ਅੱਖ ਚੁੱਬਣੀ, ਮੁਹਾ. ਚੋਬ ਅੱਖ ਨੂੰ ਲਗਣੀ
- ਅੱਖ ਪਰਤਣੀ, ਮੁਹਾ. ਅੱਖ ਫੇਰ ਲੈਣੀ, ਕਿਸੇ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਣਾ
- ਅੱਖ ਫਰੱਖੀ ਨ ਅਖੋ. ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਮੌਤ ਦਾ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ
ਮਿਲੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ, ਰਿਹਾ ਗਰਾਹ, ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
ਲਖ ਲਾਹਨਤ ਤੈਨੂੰ, ਸੁਥਰਿਆ ਜੇ
ਦੰਮ, ਦਾ ਕਰੇ ਵਿਸਾਹ, (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 6)

ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਡੈਸ਼ (-)’ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਦੁਹਰਾਉ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਡੈਸ਼ (-)’ ਜਾਂ ‘ਸਵੰਗ-ਡੈਸ਼ (~)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਦੁਹਰਾਉ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਉਸ਼ਕਲਾਂ ਪੁਟਨੀਆਂ,** ਮੁਹਾ. ਅਨੇਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ, ਅਜੀਬ
ਗਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 1)
- ਆਤਕਾਂ ਨੇ ਆਤਕ** ਅਖੋ. ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਔਲਾਦ ਮਾਪਿਆਂ
- ਜੇਹੇ ਮਾਪੇ ਤਰੇ ਜਾਤਕ,** ਤੇ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 12)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਇਸੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਗਾਂ,** ਇ. ਗਊ
- ਗਾਈਂ ਕੱਤੇ ਤਾਈਂ ਅਖੋ. ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਿਰ
ਪਿੱਛੋਂ ਮਿਲਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁੱਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਚੰਗੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ
- ਸਿਰ ਸਾਈਂ, ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 64)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੌ, ਵਾਲ; ਖਾ; ਗੱਚ ਅਤੇ ਗੱਡੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾਂਵਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਉਸ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਹੇਠ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਾ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੱਗਾ,	ਪੁ. 1. ਅਗਲਾ ਸਿਰਾ, ਮੁਹਰਾ; 2. ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ, ਭਵਿੱਖ;
	3. ਪਰਲੋਕ
- ਅੱਗਾ ਤੈਂਡਾ	ਅਖੌ. ਜਦੋਂ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵੰਗਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ
ਪਿੱਛਾ ਮੈਂਡਾ,	ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 7)

ਕੇਸ਼ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਅਖੌਤ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਤੈਂਡਾ' ਜਾਂ 'ਮੈਂਡਾ' ਅਧੀਨ ਵੀ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਅਖੌਤ ਨੂੰ 'ਤੈਂਡਾ' ਅਤੇ 'ਮੈਂਡਾ' ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਅਧੀਨ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਖੌਤ ਸੰਬੰਧੀ ਪੂਰੇ ਵੇਰਵੇ ਦੁਬਾਰਾ ਤੋਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਹੇਠ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਕੇ 'ਅੱਗਾ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕੇਵਲ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਤੈਂਡਾ,	ਪੜ. ਤੇਰਾ
- ਅੱਗਾ ਤੈਂਡਾ	ਅਖੌ. ਦੇਖੋ ਅੱਗਾ
ਪਿੱਛਾ ਮੈਂਡਾ,	

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਉਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਦੂਸਰੇ ਗੌਣ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉੱਪਰ ਦਰਜ 'ਅੱਗਾ' ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਖੌਤ 'ਅੱਗਾ ਤੈਂਡਾ, ਪਿੱਛਾ ਮੈਂਡਾ' ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਗੌਣ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਤੈਂਡਾ' ਅਤੇ 'ਮੈਂਡਾ' ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਤੈਂਡਾ,	ਪੜ. ਤੇਰਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 101)
ਮੈਂਡਾ,	ਪੜ. ਮੇਰਾ	

- ਮੈਂਦੇ ਗਲ ਤੈਂਦੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਵਾਲੇ
ਹੱਥ, ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
- ਮੈਂ ਤਹਿੰਡੀਆਂ ਨਮਾਜ਼ਾਂ ਅਖੌ. ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰੇ ਪਰ ਉਹ ਉਸੇ ਦਾ
ਪੜ੍ਹਾਂ, ਤੂੰ ਮੈਂਦੇ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
(ਮਹਿੰਡੇ) ਕੂਜੇ ਭੰਨੇ,
- ਮੈਂ ਤੇ ਮੈਂਦਾ ਬੰਨਾ ਅਖੌ. ਜਦੋਂ ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲ ਬੈਠਣ
ਤ੍ਰੀਆ ਆਵਹਿ ਤਾਂ ਤਾ ਦੁਠੇੜ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ
ਮੱਥਾ ਭੰਨਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 144-145)

ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਰਾਹੀਂ, ਬਿਨਾਂ ਵਾਧੂ ਥਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤਿਆਂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਨਿਯਮ ਕਿ 'ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾਂਵਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਉਸ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਹੇਠ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਾ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ' ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਭਾਵ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਵੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਗਰਲ, ਪੁ. (ਬ.ਵ.) ਬਹੁਤ ਬੰਦੇ
- ਗਰਲੇ ਦਾ ਗਰਲਾ ਪੁ. ਬਹੁਤ ਇੱਕਠ, ਧਾੜ ਦੀ ਧਾੜ
- ਕਮਾਵੇ ਘੱਲਾ, ਅਖੌ. ਜਦੋਂ ਇਕ ਵਿਅਕਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਬਹੁਤ ਜਣੇ ਖਾਣ ਤਾਂ
ਖਾਵੇ ਗਰਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 63)

ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਹੇਠ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਹੇਠ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਘਰਨਾ,	ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. ਮਾਰਨ ਲਈ ਥੱਪੜ ਜਾਂ ਸੇਟੀ ਆਦਿ
	ਉਲਾਰਣਾ, ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਪੈਣਾ,
- ਉਘਰੀ ਉਘਰੀ	ਮੁਹਾ. ਲੜਾਈ ਵੇਲੇ ਉਛਲ ਉਛਲ ਕੇ ਲੜਨਾ, ਟੁਟ ਟੁਟ
ਪੈਣਾ,	ਕੇ ਪੈਣਾ
- ਉਘਰੀ ਸੇ ਪਈ,	ਅਖੌ. ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਲਾਰਿਆ ਜਾਂ ਮਾਰਿਆ
	ਇਕ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 2)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਖ ਅਰਥ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੱਗ,	ਇ. ਸਾੜਨ ਬਾਲਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਅਗਨੀ
- ਅੱਗ ਸੇਕਣੀ,	ਮੁਹਾ. ਗਰਮੀ ਲੈਣੀ, ਅੱਗ ਸੇਕ ਕੇ ਠੰਢ ਦੂਰ ਕਰਨੀ
- ਅੱਗ ਖਾਇਆ,	ਵਿ. ਅੱਗ ਖਾਣ ਵਾਲਾ (ਇਕ ਗਾਹਲ)
- ਅੱਗ ਖਾਸੀ (ਖੈਸੀ)	ਅਖੌ. ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਭੈੜੇ ਕੰਮ ਦਾ ਭੈੜਾ ਹੀ ਫਲ
ਅੰਗਾਰ ਹੱਗਸੀ,	ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
- ਅੱਗ ਦਾ ਭਬੂਕਾ	ਪੁ. 1. ਅੱਗ ਦਾ ਉੱਚਾ ਲੰਬਾ; 2. ਗੁੱਸੈਲਾ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧੀ ਮਨੁੱਖ,
(ਭਾਂਬੜ), ਅੱਗ	
ਦਾ ਲੰਬਾ	
- ਅੱਗ ਦਾ ਭੱੜਮੱਚਾ,	ਪੁ. 1. ਅੱਗ ਦਾ ਉੱਚਾ ਲੰਬਾ, ਅੱਗ ਦੀ ਉੱਚੀ ਲਾਟ; 2. ਬਹੁਤ
	ਗੁੱਸੈਲਾ ਮਨੁੱਖ, ਕ੍ਰੋਧੀ ਮਨੁੱਖ
- ਅੱਗ ਪਾਣੀ ਦਾ	ਮੁਹਾ. ਅਨਹੋਈ ਗੱਲ ਹੋਣਾ
ਮੇਲ ਹੋਣਾ,	(ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 6)

ਪਰੰਤੂ ਪੂਰੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਸਾਧਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸ਼ਾਨੀ,	ਵਿ. ਹਾਣ ਦਾ, ਹਾਣੀ
- ਸ਼ਾਨੀਗਰ,	ਵਿ. ਸ਼ਾਨੀ, “ਸ਼ਾਨੀਗਰ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜਾਂ ਸਰਮ ਮੇਰਾ ਕਦ ਕਹਿੰਦਾ” (ਸੈਫ.)
- ਸ਼ਾਨੀਸੇਤੀ	ਅਖੌ. ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਬਰਾਬਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ
ਕੀਜਏ ਨਾਤਾ	ਹੀ ਸਬੰਧ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
ਵੈਰ ਪ੍ਰੀਤ,	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 24)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਇਸ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਇੰਦਰਾਜ ‘ਅੱਗ’ ਵਾਲੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਹੀ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਅਖੌਤ ‘ਸ਼ਾਨੀਸੇਤੀ ਕੀਜਏ ਨਾਤਾ ਵੈਰ ਪ੍ਰੀਤ’ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ‘ਸ਼ਾਨੀਗਰ’ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਸਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸਕਾਰ ਕੇਵਲ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ’ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਆਤਕਾਂ ਨੇ ਆਤਕ	ਅਖੌ. ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਔਲਾਦ ਮਾਪਿਆਂ
ਜੇਹੇ ਮਾਪੇ ਤਰੇ ਜਾਤਕ,	ਤੇ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 12)

ਕੇਵਲ ਅਰਥ ਲਿਖਣ ਨਾਲ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗਕਰਤਾ ਇਸ ਨੂੰ ਢੁਕਵੇਂ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅੱਤ ਚਾਈ,	ਮੁਹਾ. ਅੱਤ ਚੁਕਈ, ਜੁਲਮ ਕਰਨਾ; “ਲੱਬੇ ਲੰਗ ਗਈਆਂ
ਅੰਤਾਂ ਚਾਈਆਂ,	ਭੱਜ ਸੁਨਤਾਂ ਦਰਦਾਂ ਅੰਤਾਂ ਚਾਈਆਂ” (ਸੈਫ.) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 9)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਅਰਾਮੀ ਹੋਣਾ’; ‘ਸਿਰੇ ਪੁਰ ਸੱਜੀ ਪਾਣਾ’; ‘ਸਰਫਾ ਕਰਨਾ’; ‘ਸ਼ਿਰਕਤ ਸਾਧਨੀ’; ‘ਹਕੀਕਤ ਲੈਣੀ’ ਅਤੇ ‘ਹੁੱਟਰ ਢੇਣਾ’ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਖੌਤਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਫ ਅਰਥ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਸ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਲਾਖਣਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਲਾਖਣਿਕ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਸੌਖਿਆਂ ਸਮਝ ਸਕੇ, ਜਿਵੇਂ:

1. - ਅੱਖ ਪਰਤਣੀ, ਮੁਹਾ. ਅੱਖ ਫੇਰ ਲੈਣੀ, ਕਿਸੇ ਵੱਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 6)

2. - ਸਿਰ ਸੱਟੀ ਛੇਡਣਾ, ਮੁਹਾ. ਸਿਰ ਸੁੱਟ ਛੱਡਣਾ, ਉਦਾਸ ਹੋਣਾ, ਨਿਰਾਸ ਹੋਣਾ

ਸਿਰ ਸੱਟੀ ਕੇ ਬਹਿਣਾ, (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 26)

ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵੇਂ ਇੰਦਰਾਜ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ‘ਅੱਖ’ ਅਤੇ ‘ਸਿਰ’ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਉਪਰੰਤ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਲਾਖਣਿਕ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਇਹ ਵਿਧੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹ ਸਹੀ ਵਿਧੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਜਾਂ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਜਾਂ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਕਠਿਨਾਈ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਸੰਬੰਧੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਲੰਘਣਾ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਦਰਜ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ‘ਅੱਖ’ ਅਤੇ ‘ਸਿਰ’ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸੌਖਿਆਂ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਧਾਰਨ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹਾ ਕੇਵਲ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਣਾਏ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ 'ਅੱਖ', 'ਅੱਗ', 'ਸਿਰ', 'ਹੱਥ' ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ 'ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ' ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ ਦੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਕੇਸ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦਾ ਕੇਸ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਇੰਦਰਾਜ 'ਅੱਖ' ਵਿੱਚ 8 ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ 5 ਅਖੌਤਾਂ, ਇੰਦਰਾਜ 'ਅੱਗ' ਵਿੱਚ 7 ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ 3 ਅਖੌਤਾਂ, ਇੰਦਰਾਜ 'ਅੰਨ੍ਹਾ' ਵਿੱਚ 13 ਅਖੌਤਾਂ, ਇੰਦਰਾਜ 'ਸਿਰ' ਵਿੱਚ 26 ਮੁਹਾਵਰੇ, ਇੰਦਰਾਜ 'ਹੱਥ' ਵਿੱਚ 18 ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ 6 ਅਖੌਤਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕੋਲ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸਾ ਹੈ। ਕਈ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੂਪ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਜਾਂ ਉਚਾਰਨ ਦੀਆਂ ਹਨ। 'ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ' ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਰੂਪਾਂ ਸਮੇਤ, ਪੂਰੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਜੋਂ ਦੇ ਵਾਰ ਇੱਕੋ ਇੰਦਰਾਜ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਉਛੂ ਉਛੂ ਕਰਨਾ, ਮੁਹਾ. ਪਲੇ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਣ ਤੇ ਡੀਂਗਾਂ ਬਹੁਤੀਆਂ
- ਹੁਛੂ ਹੁਛੂ ਕਰਨਾ, ਮਾਰਨੀਆਂ (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 2)
- ਅਕਾਈ ਮਾਰਨਾ, ਮੁਹਾ. ਦੁਖੀ ਕਰਨਾ, ਤੰਗ ਕਰਨਾ
- ਅਕਾਈ ਮਾਰਨਾ, (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 6)

ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਖੌਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਭਿੰਨਤਾ ਰੱਖਦੇ ਰੂਪ (ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ) ਨੂੰ 'ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ ()' ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਨੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- 'ਆਪੂੰ ਹੀ (ਆਪੇ) ਮੈਂ ਰੱਜੀ ਅਖੌ. ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਸਲਾਹੀ
- ਪੁੱਜੀ, ਆਪੂੰ (ਆਪੇ) ਮੇਰੇ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
- ਬੱਚੇ ਜੀਵਣ (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ 13)

ਪਰੰਤੂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ, ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਕੇਵਲ ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਵਾਲੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ 'ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ ()' ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਸਿਰ ਮੁੰਨਾਈ ਕੈ ਮੁਹਾ. ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਪੁਛਣਾ, ਕੰਮ
- ਐਤਵਾਰ(ਅਤਾਰ) ਪੁਛਣਾ ਕਰ ਲੈਣ ਉਪਰੰਤ ਪੁੱਛਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 26)

ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਭਿੰਨਤਾ ਰੱਖਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਨੂੰ 'ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ ()' ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਨੇ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਗਈ। ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ 'ਬਰੈਕਟ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਈ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ ()' ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਲੂਣ ਮੁਹਾ. ਬਹੁਤ ਚਲਾਕੀ ਕਰਨਾ, ਧੋਖਾ ਕਰਨਾ
- ਬਾਹਣਾ (ਬਾਹਰੀ ਜਾਣਾ), (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 6)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਮੁਹਾਰਿਆਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹਵਾਲੇ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅੱਤ ਚਾਈ, ਮੁਹਾ. ਅੱਤ ਚੁਕਈ, ਜੁਲਮ ਕਰਨਾ; “ਲੱਬੇ ਲੰਗ ਗਈਆਂ
- ਅੰਤਾਂ ਚਾਈਆਂ, ਭੱਜ ਸੁਨਤਾਂ ਦਰਦਾਂ ਅੰਤਾਂ ਚਾਈਆਂ” (ਸੈਫ.) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 9)
- ਤਲੀਆਂ ਫਾਟਨੀਆਂ ਮੁਹਾ. ਤਲੀਆਂ ਮਲਣੀਆਂ; “ਤਲੀਆਂ ਫਾਟਾਂ ਹੱਥ
- ਤਲੀਆਂ ਫਾਟਣਾ ਮਰੇੜਾਂ ਹੋਇ ਰੈਰਾਨ ਨਿਮਾਈ” (ਸੈਫ) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 99)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅਜਿਹੀ ਵਿਧੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਹਾਈ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਏਨੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨਾ, ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਡੂੰਘੀ ਸਮਝ ਅਤੇ ਖੋਜ ਦੀ ਲਖਾਇਕ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਇਹਨਾਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ‘ਪੇਠੇਹਾਰ’ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਖਿੱਤੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨਾ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ।

4.4. ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ : ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ

4.4.1. ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

4.4.1.1. ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ‘ਤਰਕੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ,
 “ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਖਰ ਕ੍ਰਮ ਹੀ ਇੱਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਕ੍ਰਮ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਪਾਠਕ ਬੜੀ ਹੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਬਦ ਲਭ ਸਕਦੇ ਹਨ।” (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ iv)

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇੱਕੋ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਬੋਰਡ ਦਾ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਸਾਂਝਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ‘ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ’ ਅਤੇ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ‘ਤਰਕੀਬ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ’ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਤਰਕੀਬ’ ਸ਼ਬਦ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧੀ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹੈ, ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ‘ਅਰਬੀ’ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਅਰਥ ‘ਢੰਗ’ ਜਾਂ ‘ਜੁਗਤੀ’ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ‘ਤਕਨੀਕ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਦੇ ਤੌਰ ’ਤੇ ਕੀਤੀ ਹੈ।

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ‘ਅਧਿਆਇ ਤੀਜਾ’ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਾਲੀ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼’ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਇਸ ਕੇਸ਼ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼) ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਹੀ ਇੱਕ ‘ਵਿਗਿਆਨਕ’ ਤਰਤੀਬ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਦੀ ਦੀਰਘ-ਸੰਰਚਨਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਾ-
 ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ
 ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਨਿੱਜੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।
 ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ‘ਓ’, ‘ਅ’, ‘ਏ’, ‘ਸ’, ‘ਹ’, ‘ਕ’, ‘ਚ’, ‘ਟ’, ‘ਤ’, ‘ਪ’ ਅਤੇ ‘ਯ’ ਅੱਖਰਾਂ
 ਦੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਗ਼ਲਤ
 ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ :

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ

- ਉੱਠਲ- ਉਡਣਾ- **ਉਡ ਉਡ ਪੈਣਾ**- ਉੱਡਰਨਾ
- ਅੱਕ- ਅੱਕਣਾ- **ਅੱਕਸਨ**- ਅੱਕਤਰੀ ਜਾਂ ਕਤ੍ਰੀ
- ਸੱਜਣ- ਸਜਣੈਟ- ਸੱਜਰਾ- **ਸਜਗਰ**- ਸੱਜੀ
- ਹੱਡ- ਹੱਢਣਸਾਰ- **ਹੰਢਸੀ ਤੇ ਰੰਗ ਕੱਢਸੀ**- ਹੱਥ
- ਕੁਵੇਲ- **ਕੁੜਕੁੰ**- ਕੁੜ ਕੁੜ ਕਿਧੈ ਤੇ ਅੰਡੇ ਕਿਧੈ
-ਕੁੜਮ
- ਚੰਬੇੜ ਪਲਤਾ- ਚਮਚੜਕ- **ਚੰਮ**- ਚਮੜਿੰਤੂ
- ਤੇਤਕੜੀ- ਤੇਤੇ ਨਕੀ- **ਤੇਤੱਈਆ**- ਤੋਂਫ ਤੋਂਫ
-ਕਰਨੀ
- ਪਾਂਧ- ਪਾਧੇ ਪਟੜਾ- **ਪਾਧਾਂ**- ਪਾਪੜੀ

ਤਰਤੀਬ ਜੋ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ

- ਉੱਠਲ- **ਉਡ ਉਡ ਪੈਣਾ**- ਉਡਣਾ- ਉੱਡਰਨਾ
(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 2)
- ਅੱਕ- **ਅੱਕਸਨ**- ਅੱਕਣਾ- ਅੱਕਤਰੀ ਜਾਂ ਕਤ੍ਰੀ
(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 5)
- ਸਜਗਰ**- ਸੱਜਣ- ਸਜਣੈਟ- ਸੱਜਰਾ- ਸੱਜੀ
(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 18)
- ਹੱਡ- **ਹੰਢਸੀ ਤੇ ਰੰਗ ਕੱਢਸੀ**- ਹੱਢਣਸਾਰ- ਹੱਥ
(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 32)
- ਕੁਵੇਲ- ਕੁੜ ਕੁੜ ਕਿਧੈ ਤੇ ਅੰਡੇ ਕਿਧੈ- **ਕੁੜਕੁੰ**
-ਕੁੜਮ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 52)
- ਚੰਬੇੜ ਪਲਤਾ- **ਚੰਮ**- ਚਮਚੜਕ- ਚਮੜਿੰਤੂ
(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 73)
- ਤੇਤੱਈਆ**- ਤੇਤਕੜੀ- ਤੇਤੇ ਨਕੀ- ਤੋਂਫ ਤੋਂਫ
- ਕਰਨੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 101)
- ਪਾਂਧ- **ਪਾਧਾਂ**- ਪਾਧੇ ਪਟੜਾ- ਪਾਪੜੀ
(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 119)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਬੰਧਤ ਪੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਤਾਰ, ਅਤਾਰੋਂ, ਅੰਦੇ ਬਾਹਣਾ, ਅਧਰੋਖਾ, ਅਲਾਜ; ਸਮਾਂ, ਸਿਕਲਾ, ਸੁਕਾਧਾ, ਸੁਰਸਲਾ; ਹੱਗੀ ਧਰਨਾ, ਹਿੱਕਾ; ਕਲਡ, ਕੇਹ, ਕਲ੍ਹੋਕਣਾ, ਕੁਰਲੀ; ਤੁਸ਼ੀਂ, ਤੁਹਿਉਂ; ਪਲੇ ਪਲੇ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ।

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਲਈ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਤਰਤੀਬ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਸਫਲ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰ ‘ਓ’, ‘ਅ’, ‘ਏ’, ‘ਸ’, ‘ਹ’, ‘ਕ’, ‘ਚ’, ‘ਟ’, ‘ਤ’, ‘ਪ’ ਅਤੇ ‘ਯ’ ਪੱਟੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਗ਼ਲਤ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ:

➤ **ਉਧੜ,**

-ਉਧੜ ਪਧੜ- ਉਧੜ ਗੁਧੜ- ਉਧੜ ਪਧੜ

ਗੰਢਣਾ

ਉਧੜ ਗੁਧੜ- ਉਧੜ ਪਧੜ- ਉਧੜ ਪਧੜ

ਗੰਢਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 3)

➤ **ਇਸ,**

-ਇੱਸੇ- ਇੱਸੈ ਲੈ- ਇੱਸੈ

-ਇੱਸੇ- ਇੱਸੈ- ਇੱਸੈ ਲੈ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 15)

➤ **ਹੁਨਾਂ,**

-ਹੁਨਾਂ ਦਾ- ਹੁੰਨਾਂਹ

- ਹੁੰਨਾਂਹ- ਹੁਨਾਂ ਦਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 38)

➤ **ਕੱਪ,**

-ਕੱਪ ਧਰਨੀ- ਕੱਪਣਾ- ਕੱਪੀ ਉਂਗਲੀ ਤੇ ਨਾ

ਮੂਤਰਨਾ

- ਕੱਪਣਾ- ਕੱਪ ਧਰਨੀ- ਕੱਪੀ ਉਂਗਲੀ ਤੇ ਨਾ

ਮੂਤਰਨਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 43)

➤ **ਚੰਮ,**

-ਚੰਮ ਪਟੀ ਦੇਣਾ- ਚਮਣਾ

-ਚਮਣਾ- ਚੰਮ ਪਟੀ ਦੇਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 73)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਬੰਧਤ ਪੱਟੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹ, ਸ਼ਾਨੀ, ਸਿਰ, ਸੁੰਕਾ; ਹੱਕ, ਹੱਥ (‘ਹੱਥ’ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਤਰਤੀਬ ਭੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ); ਕੰਮ, ਕੂੰ, ਕੈਂਹ ਆਦਿ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ।

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੰਨਿਆਂ ਤੱਕ ਦਾ ਅੰਤਰ ਹੈ, ਭਾਵ ਗ਼ਲਤ ਤਰਤੀਬ ਕਾਰਨ ਇੰਦਰਾਜ ਸੰਬੰਧਤ ਪੰਨੇ ’ਤੇ ਦਰਜ ਨਾ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਅਗਲੇ ਜਾਂ ਪਿਛਲੇ ਪੰਨੇ ’ਤੇ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

- ਆਪੋ (ਪੰਨਾ ਨੰ. 13) ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ‘ਆਪ’ (ਆੜੇ ਨੂੰ ਕੰਨੇ ਨਾਲ ਪੱਪਾ ਮੁਕਤਾ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ‘ਪੋ’ (ਪੱਪੇ ਨੂੰ ਹੋੜਾ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇੰਦਰਾਜ 1 ਪੰਨਾ ਅੱਗੇ ਭਾਵ ਪੰਨਾ ਨੰ. 14 ’ਤੇ ‘ਆਪਤ’ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਰਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।
- ਸੁਵਾੜਾ (ਪੰਨਾ ਨੰ. 22) ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ‘ਸ’ (ਸੱਸਾ ਮੁਕਤਾ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ‘ਸੁ’ (ਸੱਸੇ ਨੂੰ ਐੱਕੜ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇੰਦਰਾਜ 7 ਪੰਨੇ ਅੱਗੇ ਭਾਵ ਪੰਨਾ ਨੰ. 29 ’ਤੇ ‘ਸੁਲ੍ਹਾ’ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਰਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।
- ਕੁੜ੍ਹ ਦਾਣਾ (ਪੰਨਾ ਨੰ. 51) ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ‘ਕੁਰ’ (ਕੱਕੇ ਨੂੰ ਐੱਕੜ ਨਾਲ ਰਾਰਾ ਮੁਕਤਾ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ‘ਕੁੜ੍ਹ’ (ਕੱਕੇ ਨੂੰ ਐੱਕੜ ਨਾਲ ਝਾੜੇ ਨੂੰ ਦੁਲੈਕੜ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇੰਦਰਾਜ 1 ਪੰਨਾ ਅੱਗੇ ਭਾਵ ਪੰਨਾ ਨੰ. 52 ’ਤੇ ‘ਕੁੜ੍ਹਕੁੰ’ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਰਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।
- ਪੰਜ (ਪੰਨਾ 115) ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ‘ਪਛਾ’ (ਪੱਪਾ ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਛੱਛੇ ਨੂੰ ਕੰਨਾਂ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ‘ਪੰਜ’ (ਪੱਪਾ ਮੁਕਤਾ ਨਾਲ ਜ ਮੁਕਤਾ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇੰਦਰਾਜ 1 ਪੰਨਾ ਅੱਗੇ ਭਾਵ ਪੰਨਾ ਨੰ. 116 ’ਤੇ ‘ਪੰਜ’ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਰਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ 'ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ' ਭਾਵੇਂ ਇਸੇ ਵਿਭਾਗ ਦੇ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਦੀ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ 'ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ' ਤੋਂ ਸੱਤ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਫਿਰ ਵੀ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਤਰੁਟੀਆਂ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਤੋਂ ਘੱਟ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਸ਼ਬਦੀ (Multi-Word) ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਧਕ ਧੁੱਨਾ, ਵਿ. ਮਧਰਾ ਤੇ ਮੇਟਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 108)

ਧਕਲਾ, ਪੁ. ਪੁਰਾਣਾ ਰੂੰ, ਲੋਗੜ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 108)

ਉਪਰੋਕਤ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ 'ਧੁੱਨਾ' ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ, ਅਗਰ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਕ੍ਰਮ ਉਲਟਾ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰੂਹ ਘਸੀਟ/ਧਰੂਹਣਾ, ਧੈ ਕੇ/ਧੈਦਰਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਪਾਲਣਾ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਡਣਾ, ਕ੍ਰਿ.ਅਕ. 1. ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਖੰਭਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਚਲਣਾ; 2. ਭੱਜ ਜਾਣਾ
(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 2)

ਉਡ ਉਡ ਪੈਣਾ, ਮੁਹਾ. ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਹਣਾ ਲਗਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 2)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੂਜੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੱਖਰ 'ਉ', ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਅੱਖਰ 'ਣਾ' ਤੋਂ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ 'ਉਡ ਉਡ ਪੈਣਾ' ਇੰਦਰਾਜ 'ਉਡਣਾ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

4.4.1.2. ਸੰਯੁਕਤ-ਅੱਖਰ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਨੁਸਾਰ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ' ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ-ਅੱਖਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਤਰਤੀਬ ਵੀ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ 'ਅਧਿਆਇ ਤੀਜਾ' ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਵਾਲੀ ਹੀ ਹੈ।

ਪਰ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ-ਅੱਖਰਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ-ਅੱਖਰਾਂ ਲਈ ਅਪਣਾਈ

ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 'ਹ' (ਹਾਹਾ) ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ 'ਤੇ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅੜਕਣਾ- ਅੜੁਲ ਮਾਰੇ ਹੋਣਾ- ਅੜਵੈਂਗ; (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 11)
- ਸਰੁਨਾ- ਸਰਨੁਾਚੀ- ਸਰਨਾ ਪੁਜਨਾ; (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 21)
- ਕੱਲਾ- ਕਲ੍ਹਾ- ਕਲਾੜ; (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 45)
- ਖੜਮਿਲ੍ਹੀ- ਖੜੁਵਾ- ਖੜਵਿੱਡਲ; (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 57)

ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਰ 'ਹ' (ਹਾਹਾ) ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੈਰ-ਅੱਖਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬਗ਼ੈਰ ਪੈਰ-ਅੱਖਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਹਸਾਨੀ- ਸੁਾਨੀ; (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 31)
- ਰੁਣ- ਰੁਣ੍ਹ; (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 50)

'ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੈਰ 'ਹ' (ਹਾਹਾ) ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ:

- - ਸੁਲ੍ਹਾ ਸਲਾਹੀ
- ਸੁਲਾ ਪੁਛਣੀ
- ਸੁਲ੍ਹਾ ਰਾਸਤੀ; (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 29)
- - ਖਲੁਤਾ
- ਖਲਾ ਖਲਾ
- ਖਲਾ ਖਲੇਤਾ
- ਖਲ੍ਹਾਣਾ
- ਖਲਾ ਤਲਾ ਆਦਿ। (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 56)

4.4.1.3. ਅਨੁਨਾਸਕ ਅਤੇ ਦੁੱਤ-ਅੱਖਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ‘ਤਰਕੀਬ ਤੇ ਤਕਨੀਕ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ

“ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ।” (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ iv)

ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ (ਲਗਾਖਰਾਂ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਦੀਰਘ-ਸੰਰਚਨਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਅਸੀਂ ‘ਅਧਿਆਇ ਪਹਿਲਾ’ ਵਿੱਚ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼’ ਦੀ, ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ ‘ਬਿੰਦੀ’, ‘ਟਿੱਪੀ’ ਜਾਂ ‘ਅੱਧਕ’ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ‘ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ‘ਬਗੈਰ ਉੱਪਰ ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਊਦਾ- ਊਂਦਾ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 4)
- ਆ -ਆਂ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 12)
- ਸੀ- ਸੀਂ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 27)
- ਹਾਡ- ਹਾਂਡ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 34)
- ਕਾਚ- ਕਾਂਚ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 46)
- ਗਾੜਾ- ਗਾੜਾਂ ਆਦਿ। (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 65)

ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਪਾਲਣਾ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ‘ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਿਵੇਂ:

- ਘੀਸਾਂ- ਘੀਸਾ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 70)

ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ‘ਅੱਧਕ’ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ:

- ਉਸ਼ਨਾਕ- ਉਸੱਰਗਾ- ਉੱਸਰ ਪੱਸਰ- ਉਸਲਾ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 1)
- ਅਲਤਾ- ਅੱਲਰ ਪੱਲਰ- ਅੱਲਾ ਪੱਲਾ- ਅੱਲਾ ਬੇਲੀ- ਅਲਾਜ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 11)
- ਗੁੱਲ- ਗੁਲਬਰਾ- ਗੁਲੱਮ- ਗੁੱਲਾ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 66)

ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਬਗੈਰ ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ

ਹੈ ਜਿਵੇਂ:

- ਕਧ- ਕੱਧ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 42)
- ਕਿਲਾ- ਕਿੱਲਾ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 48)
- ਗਲ- ਗੱਲ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 63)

ਪਰ ਇਸ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਵੀ 'ਪੈਰ-ਅੱਖਰ' ਅਤੇ 'ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਅੱਧਕ' ਦਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਕੱਲਾ- ਕਲ੍ਹਾ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 45)
- ਗਰੱਜ- ਗਰਜ਼; ਆਦਿ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 63)

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ 'ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇਣ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਵੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

- ਘੁਰੱਖੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਘੁਰਕੂੰ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨਾ। (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 70)

ਕੇਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ 'ਟਿੱਪੀ' ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ:

- ਹੁੰਦ- ਹੁਦਰ- ਹੁੰਦੜ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 38)
- ਕੰਨ- ਕੰਨ ਕਤਰਾ- ਕਨ ਕੱਪ ਬਿਗੜੀ ਲਾ- ਕੰਨ ਕੱਪਾ; ਆਦਿ। (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 42)

ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ 'ਬਗੈਰ ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

- ਹੂ- ਹੂੰ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 38)
- ਕਹਿ- ਕਹਿੰ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 40)
- ਕਰਗ- ਕਰੰਗ ਆਦਿ। (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 44)

ਪਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਸੰਵਾਣਾ- ਸਵਾਣਾ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 22)
- ਡੰਗਾ- ਡਗਾ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 91)

ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ

ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅੱਗ- ਅੰਗ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 6-7)
- ਸੱਗਾ- ਸੰਗਾ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 17)
- ਕੱਚਾ- ਕੰਚਾ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 40)
- ਚੁੱਡ- ਚੁੰਡ ਆਦਿ। (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 76)

ਪਰ ਇਸ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਈ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨਿਯਮ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਹੱਸ- ਹੱਸ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 31)

ਸਿਰਫ਼ ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਨੇ 'ਦੰਦ' ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ 'ਦੰਦ' ਤੋਂ ਚਾਰ ਇੰਦਰਾਜ ਬਾਅਦ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

4.4.1.4. ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ 'ਤਰਕੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ।” (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ iv)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ 'ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁੱਝ ਵੀ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ 'ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ' ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ 'ਅਧਿਆਇ ਤੀਜਾ' ਵਿੱਚ ਦਰਜ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਸੰਬੰਧੀ ਡਾ. ਖਹਿਰਾ ਵੱਲੋਂ 'ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਹੀ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜ ਜਿਵੇਂ:

- ਉਫ਼ ਉਫ਼- ਉਫ਼ਰਾਂ- ਉਫ਼ਲਣਾ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 3)
- ਅਸ- ਅਸਕਰ- ਅਸਗਾਹ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 5)
- ਸੱਸ- ਸਸਕ- ਸਸਤਭਾਈ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 16)

ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ- ਉੱਸੇ ਦਾ- ਉਸਕਲ- ਉਸਕਲਾਂ ਪੁੱਟਨੀਆਂ- ਉਸਨਾਕ- ਉੱਸਰਗਾ;

ਅੱਖ- ਅਖਤਾ- ਅਖੱਤ; ਸਹਾਣਾ- ਸਹਾਣੀ- ਸਹਾਣੀਆਂ- ਸਹਾਰਾ ਕਰਨਾ; ਸਹੁ ਖਰਚ- ਸਹੁਰਹਿਤ; ਸਕਰੋੜ- ਸਕਲਵੰਦ- ਸਕੜਾ; ਸੱਕਾ ਸੇਧਰਾ- ਸਕਾਹਰਾ- ਸਕਾਰ; ਸਦਾਗਰੀ- ਸਦੁੱਕ- ਸੰਧ; ਸੰਨੂੰ- ਸੱਪ- ਸੱਪਾ- ਸਪਾਲਾਣਾ- ਸੰਬਲਾ- ਸਬਲੀ; ਸਰਦਿਆਈਂ- ਸਰੁਨਾਂ- ਸਰਨੁਚੀ- ਸਰਨਾ ਪੁਜਨਾ; ਸਰਬੰਧ- ਸਰਮ- ਸਰਾਂ; ਸਾਹਣਾ- ਸਾਹਦ- ਸਾਹਮਣਾ ਸਲੀਟਣਾ; ਸਾਦਾ- ਸਾਨੀ- ਸਾਬਸ਼- ਸਾਬਤੀ- ਸਾਬਾ; ਸਿਰ- ਸਿਰਕਤ- ਸਿਰਤ- ਸਿਰਧੜੀ- ਸਿਰਨੀ; ਸੁਰਸਲਾ- ਸੁਰਕ ਕਰਕੇ- ਸੁਰਕਾ- ਸੁਰਕੇ- ਸੁਰਖਣਾ; ਸੋਹਣਾ- ਸੋਹਰਾ ਪੈਣਾ- ਸੋਖਾ- ਸੋਘਾ; ਸੋਤਰ- ਸੋਧਾ- ਸੋਰਾ- ਸੋੜਾ; ਸੋਹਰਜ- ਸੋਕ- ਸੋਕਣ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਬਗੈਰ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ:

- ਸਾਹੀ- ਸਾਹੀ; (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 23-24)
- ਸ੍ਰੀਰੀ- ਸ੍ਰੀਰੀ; (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 27)
- ਸੈਤ- ਸੈਤ; (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 30)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ’ਤੇ ਨਿਭਾਈ ਗਈ ਹੈ।

4.4.1.5. ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ

‘ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਇੰਦਰਾਜ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਮੋਰ,	ਵਿ. ਦੂਰ ਫਿੱਟੇ ਮੂੰਹ, ਇੱਕ ਗੁਲ	(ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 145)
ਮੋਰ,	ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਮਗਰ, ਪਿੱਛੇ	(ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 145)
ਲੱਕ,	ਪੁ. 1. ਡੱਗ ਕੁੱਤਾ; 2. ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ;	
	3. ਕੂਲੇ (ਢਾਕ)	(ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 151)
ਲੱਕ,	ਕ੍ਰਿ.ਸ. ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀਣਾ	(ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 151)

ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਨਿਖੇੜੇ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਇੰਦਰਾਜ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਪੀਰੀਅਰ ਅੰਕਾਂ (1,2,3...) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੁਪੀਰੀਅਰ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਾਲੇ ਉੱਪਰ ਦਰਸਾਏ ਕੇਵਲ ਦੋ ਹੀ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਨਿਰਨਾ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਸਮਰੂਪਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਬਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਅਰਥਾਂ ਪੱਖੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੱਕ ਵਾਰ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ 1,2,3... ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਨਾਲ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਹੁਰ,	ਇ. 1. ਰਾਈ; 2. ਰੋਗ, ਬੀਮਾਰੀ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 5)
ਸਗਲਾ,	ਪੁ. 1. ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਗਹਿਣਾ; 2. ਤਾਂਬੀਆ, ਪਤੀਲਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 17)
ਹਨੇਰ,	ਪੁ. 1. ਅਨ੍ਹੇਰ; 2. ਜੁਲਮ, ਅਨਿਆਂ, ਧੱਕਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 33)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਗਲਣਾ, ਉਚਾਵਾਂ ਚੁੱਲ੍ਹਾ, ਉਡਣਾ, ਉਨੂੰ, ਉਪਰਾ; ਅੱਗਾ, ਅੱਠਾ, ਅੱਡੇ ਖੇੜਾ, ਅੰਦਰਾਸ, ਅਬਸ, ਅਲ, ਆਉਣਾ; ਇੰਤਜਾਰੀ; ਸਸਿਹਾਣ, ਸੱਖਰ, ਸੱਜੀ, ਸਦ, ਸਾਹ; ਹਰਖ, ਹਲਣਾ, ਹਾੜ, ਹੀਕ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਖੁੱਸਣ	ਇ. ਦਿਲ ਦਾ ਘਟਣਾ ਜਾਂ ਘਿਰਨ ਦਾ ਭਾਵ, ਖੁਸ਼ਈ, ਪੇਟ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 59)
ਖੁੱਸਣ, ਖੁਸ਼ਈ	ਇ. ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭੁੱਖ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ, ਖੇਹ ਪੈਣ ਦਾ ਭਾਵ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 59)
ਗੋੜਾਂ	ਪੁ. ਬੋੜਾ, ਖੀਸਾ, ਗੀੜਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 67)
ਗੋੜਾਂ, ਗੋੜੀ,	ਪੁ. ਗੁੱੜਾਂ, ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਮਾਲ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 67)

ਦੱਬ, ਇ. ਉਹ ਜਮੀਨ ਜੋ ਮੀਂਹ ਦੀ ਗਿੱਲ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖੇ (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 104)

ਦੱਬ, ਇ. 1. ਘੁੱਟਣ ਦਾ ਕੰਮ; 2. ਸਖ਼ਤੀ; 3. ਦਬਾ (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 104)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਆਂਸ਼ਿਕ-ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣਾ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਬੇਲੋੜੇ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ।

‘ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸਮਰੂਪਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਬਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਆਕਰਨਕ ਹਿਜ਼ਿਆਂ ਜਾਂ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਆਕਰਨਕ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਦੂਜੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ ਉਸਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਕਾ,	ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਬਿਲਕੁਲ, ਮੂਲੋਂ, ਕੇਵਲ	
	ਵਿ. ਨਿਰਾ, ਸਾਰਾ, ਪੂਰਾ	(ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 1)
ਅੱਤ,	ਵਿ. ਬਹੁਤ, ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ, ਇ. ਵਧੀਕੀ, ਜ਼ਿਆਦਤੀ	(ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 9)
ਸਈ,	ਇ. ਸਖੀ, ਸਹੇਲੀ; ਕ੍ਰਿ.ਅਪ੍ਰ. ਸੀ, ਸੀਗਾ	(ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 16)
ਸੱਗਾ,	ਵਿ. ਸਾਵਾਂ, ਪੁ. ਹਿੱਸਾ (ਖੇਡ ਵਿਚ)	(ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 17)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਚਾ; ਅਟੇਰਨਾ, ਅਤਰੋਂ; ਸਕੀਮੀ, ਸਣੂਕਣਾ, ਸਮੂਲਚਾ, ਸਰਸਾਣਾ, ਸਵਕਤਾ, ਸੁੱਬਾ, ਸੂਹਾ, ਸੈ, ਸੇਘਾ; ਰੇੜੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ; ਪੁਲਿੰਗ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ; ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ; ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਆਦਿ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੁੱਝ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਦੇ ਅਰਥ ਮੰਨ ਕੇ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵੱਖਰੇ ਕੀਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

1. **ਅਹੁਰ,** ਇ. 1. ਰਾਈ; 2. ਰੋਗ, ਬੀਮਾਰੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 5)
2. **ਸਾਹ,** ਪੁ. 1. ਸਾਹਾ; 2. ਸੁਆਸ, ਦਮ; 3. ਸੁਆਹ, ਰਾਖ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 23)
3. **ਰੋਧ,** ਪੁ. 1. ਪਿਆਰ, ਹੇਜ; 2. ਜਿੱਦ, ਅੜੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 39)

ਕੇਸ਼ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਨਿੱਜੀ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੇ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਉੱਪਰ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਅਰਥ ‘ਰੋਗ’ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ‘ਪੁਲਿੰਗ’, ਦੂਜੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ‘ਸੁਆਹ, ਰਾਖ’ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ’ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ‘ਜਿੱਦ, ਅੜੀ’ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ’ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਇਹਾ,** ਪੜ. ਇਹੇ, ਇਹ ਹੀ ਕ੍ਰਿ.ਅਪ੍ਰ. 1. ਅਹਿਆ; 2. ਹੈ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 15)
- ਸੇਤ,** ਇ. 1. ਸੇਜ, (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਲਹਿਣੀ, ਹੋਈ); 2. ਨੀਂਦ
ਪੁ. ਬਿਸਤਰਾ; (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 30)
- ਹੁੰਦਾ, ਹੁੰਦੇ,** ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਬਜਾਏ, ਥਾਵੇਂ; ਪੁ. 1. ਮੇਢਾ, ਕੰਧਾ; 2. ਹਿੱਸਾ, ਵੰਡ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 38)

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਨਾਲ ਵੱਖ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ। ਪਰ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਦੋ-ਦੋ ਵਾਰ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਥਾਪਤ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅੱਟ,** ਪੁ. 1. ਖੁਹ ਦਾ ਹੱਲਟ; 2. ਰੋਕ, ਰੁਕਾਵਟ; 3. ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ
ਜਿਸ ਤੇ ਬੈਠਿਆ ਜਾਵੇ ਪੁ. ਬੰਧ, ਪੁਲ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 8)

4.4.1.6. ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ।” (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ iv)

‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਨੇ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ,

“ਮੁਖ ਜਾਂ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਹੇਠ, ਉਸ ਦੇ ਉਪ-ਸ਼ਬਦ (Derivatives), ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੇ ਸਮਾਸ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਗੇਤਰ ਪਿਛੇਤਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਉਸੇ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਿਛੇਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਅਗੇਤਰਾਂ ਵਾਲੇ” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ 60)

‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼’ ਦਾ ਅਨੁਸਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਪੰਜਾਬੀ-ਕੇਸ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੁਖ ਐਂਟਰੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ਉਪ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸਰਬੰਧੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ‘ਸਿਰੈ ਨਾ ਸਰਬੰਧੀ’, ਸਾਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਵਣ ਸਾਤ ‘ਵਹਿਲ ਦੇ ਅਧੀਨ’ ਚਿਰੋਂ ਵਹਿਲ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਇੱਟੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ਇੱਟੀ ਟੱਲਾ ਤੇ ਇੱਟੀ ਡੰਡਾ ਆਦਿ ਅਖੌਤਾਂ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਖਰ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।” (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ iv)

ਭਾਵ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਘਰਨਾ,	ਕ੍ਰਿ. ਸਕ. ਮਾਰਨ ਲਈ ਥੱਪੜ ਜਾਂ ਸੋਟੀ ਆਦਿ ਉਲਾਰਣਾ,
	ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਪੈਣਾ,
- ਉਘਰੀ ਉਘਰੀ ਪੈਣਾ,	ਮੁਹਾ. ਲੜਾਈ ਵੇਲੇ ਉਛਲ ਉਛਲ ਕੇ ਲੜਨਾ, ਟੁਟ ਟੁਟ ਕੇ ਪੈਣਾ
- ਉਘਰੀ ਸੇ ਪਈ,	ਅਖੌ. ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਲਾਰਿਆ ਜਾਂ ਮਾਰਿਆ ਇਕ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 2)

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਮੋਟੇ ਟਾਈਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੱਗੇ ‘ਡੈਸ਼ (-)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ਟਾਈਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਉਸ,	ਪੜ. ਉਹ	
- ਉਸ ਕੀ,	ਪੜ. ਉਸ ਨੂੰ, ਉਹਨੂੰ	
- ਉਸ ਕੁਸ,	ਪੜ. ਉਸ ਕਿਸ	
- ਉਸ ਨਾ,	ਵਿ. ਉਸ ਦਾ	
- ਉਸ ਲੇ,	ਕਿ.ਵਿ. ਉਸੇ ਵੇਲੇ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ	
- ਉਸਾਂਹ,	ਪੜ. ਉਸ ਨੂੰ	
- ਉਸੇ,	ਪੜ. ਉਸੇ ਨੂੰ, ਉਸ ਨੂੰ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 1)

ਪੂਰੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ 'ਡੈਸ਼ (-)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਡੈਸ਼ (-)' ਜਾਂ 'ਸਵੰਗ-ਡੈਸ਼ (~)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 'ਡੈਸ਼ (-)' ਜਾਂ 'ਸਵੰਗ-ਡੈਸ਼ (~)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ 'ਡੈਸ਼ (-)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਭਾਵੇਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼' ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦਿਆਂ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ 'ਉਸ ਕੀ', 'ਉਸ ਕੁਸ', 'ਉਸ ਨਾ' ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ 'ਡੈਸ਼ (-)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹਨਾਂ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਸਾਕੇ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ:

ਉਸ,	ਪੜ. ਉਹ
- ਕੀ,	ਪੜ. ਉਸ ਨੂੰ, ਉਹਨੂੰ
- ਕੁਸ,	ਪੜ. ਉਸ ਕਿਸ
- ਨਾ,	ਵਿ. ਉਸ ਦਾ

ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਉਪ-ਸ਼ਬਦ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਪਰੋਕਤ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ

ਇਸ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਭੰਗ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹੱਕ,	ਪੁ. ਅਧਿਕਾਰ	
- ਹੱਕ ਦੀ ਕਿਰਤ,	ਵਾ.ਅੰ. ਸੁੱਚੀ ਕਿਰਤ	
- ਹੱਕ ਭੰਨਣਾ,	ਮੁਹਾ. ਹੱਕ ਮਾਰਨਾ;	
		“ਹੱਕ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੰਨੇ ਨਾਹੀਂ, ਰੱਬ ਅਦਾਲਤ ਕਰਦਾ”(ਸੈਫ਼.)
- ਹੱਕੀ,	ਵਿ. ਹੱਕ ਵਾਲਾ, ਸੱਚਾ	
- ਹੱਕਠਾ,	ਵਿ. ਇਕੱਠਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 31)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ‘ਹੱਕੀ’ ਅਤੇ ‘ਹੱਕਠਾ’ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਗਲਤ ਹੈ। ਸਹੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਹੱਕਠਾ’ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ‘ਹੱਕੀ’ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ‘ਸਿਰ’, ‘ਹੱਥ’ ਅਤੇ ‘ਕੰਮ’ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਦੇ-ਦੇ ਵਾਰ ਭੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅੰਗਣ; ਇਸ; ਸੱਟ, ਸਾਹ, ਸੁੰਕਾ; ਹੁੰਨਾਂ; ਕੱਪ, ਕੁਝ, ਕੁੰ, ਕੈਂਹ ਆਦਿ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਿੱਤੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਸੁਤੰਤਰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ, ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ, ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਧੀਨ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਗੌਣ ਸ਼ਬਦ ਹੇਠ ਵੀ ਉਹ ਵਾਕੰਸ਼, ਮੁਹਾਵਰਾ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ, ਵੇਰਵਾ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ।

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਦਾ ਅਕਾਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਦੀ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਇੰਦਰਾਜ ਦੁਬਾਰਾ ਤੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੱਛਨਾ, ਕਿ. ਅਕ. ਆਉਣਾ

- ਅੱਛਨਾ ਗੱਛਨਾ, ਕਿ. ਅਕ. ਆਉਣਾ ਜਾਉਣਾ
- ਸਾਹੜਾ ਵੇਲਾ ਅੱਛਣਾ ਅਖੌ. 1. ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਖਾਣ ਜਾਂ ਲੈਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਉਣ ਤੇ ਚੀਜ਼ ਗਾਹ (ਗੋਦਮ) ਮੁੱਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ; 2. ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਾਰੀ ਸਮੇਂ ਸਾਰੀ ਪਈ ਗੱਛਣਾ, ਖੇਡ ਉਲਟ ਪੁਲਟ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 7)

ਸਾਹੜਾ, ਪੜ. ਸਾਡਾ

- ਸਾਹੜਾ ਵੇਲਾ ਅੱਛਣਾ ਅਖੌ. ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਖਾਣ ਜਾਂ ਲੈਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਉਣ ਤੇ ਚੀਜ਼ ਗਾਹ (ਗਹਿਗਚ) ਮੁੱਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
- ਪਈ ਗੱਛਣਾ, (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 23)

ਸਾੜਾ, ਪੁ. ਸਾੜ, ਪੜ. ਸਾਡਾ

- ਸਾੜਾ ਵੇਲਾ ਅੱਛਣਾ, ਅਖੌ. ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਖਾਣ ਜਾਂ ਲੈਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਉਣ ਤੇ ਚੀਜ਼ ਗੋਦਮ ਗਾਹ ਪਈ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
- ਗੱਛਣਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 25)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਜੀ ਅਤੇ ਸਿਰ; ਸਿਰ ਅਤੇ ਬੋਰ; ਸਿੰਨ ਅਤੇ ਸੁੱਕ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਦੁਹਰਾਉ ਆਮ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਸਦ-ਉਪਯੋਗ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਉਲੰਘਣਾ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ:

ਉਸ, ਪੜ. ਉਹ

- ਉਸ ਕੀ, ਪੜ. ਉਸ ਨੂੰ, ਉਹਨੂੰ
- ਉਸ ਰੁਸ, ਪੜ. ਉਸ ਕਿਸ
- ਉਸ ਨਾ, ਵਿ. ਉਸ ਦਾ

- ਉੱਸ ਲੇ, ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਉਸੇ ਵੇਲੇ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ
- ਉਸਾਂਹ, ਪੜ. ਉਸ ਨੂੰ
- ਉਸੇ, ਪੜ. ਉਸੇ ਨੂੰ, ਉਸ ਨੂੰ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁੱਝ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਇੱਕੋ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਈ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ:

1. ਅਤਾਰ, ਪੁ. ਐਤਵਾਰ
ਅਤਾਰੋਂ, ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ (ਉਪ-ਇੰ.) (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 9)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਅਤਾਰੋਂ’ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨੂੰ ‘ਅਤਾਰ’ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਈਦੀ ਪਿੱਛੋਂ ਤੰਬਾ ਫੁਕਣਾ ਏਂ; ਸੁੱਕੀ, ਸ਼ਾਮਤੀ ਨੇ ਚਾਣਾ, ਸ਼ਾਮਤੀ ਨੇ ਮੂੰਹ ਆਵਣਾ; ਹੰਢਸੀ ਤੇ ਰੰਗ ਕੱਢਸੀ; ਕੱਪ ਆਦਿ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਗੋਂ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਅਧੀਨ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ:

- ਓਜੱਗੀ, ਪੁ. ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਘਟੀਆ ਅੰਨ
- ਓਜੱਗੀ ਨਾ ਅਖੌ. ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਘਟੀਆ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ
ਬਣਾਇਆ ਪਲਾਅ, ਪਰ ਉਹ ਫਿਰ ਵੀ ਘਟੀਆ ਹੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
ਮੁੜ ਗੇਹੇ ਦਾ ਗੇਹਾ
- ਓਠ, ਪੁ. ਹੇਠ, ਬੁੱਲ੍ਹ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 5)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ 'ਓਜੱਰੀ' ਦਾ ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ 'ਓਠ' ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ 'ਓਠ' ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਘਰਾ, ਅੰਦੇ ਬਾਹਣਾ; ਸੂਮ; ਹੁੱਠ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਸਵੈ-ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦੀ ਧੁੰਦਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਏਨੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਭੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਉਪ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ, ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਿੱਤੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਦੇਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਸੁਤੰਤਰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ 'ਸਾਹ' ਤੋਂ ਬਣੇ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ 'ਸਾਹ ਸਹਾਰਨਾ, ਸਾਹ ਸੁਧਾਣਾ, ਸਾਹ ਸੋਧਣਾ, ਸਾਹ ਸੁਕਾਈ ਛੇੜਨਾ, ਸਾਹ ਕੱਢਣਾ, ਸਾਹ ਖੜਾਕੇ ਲੱਗਣਾ, ਸਾਹ ਮੁਕੀ ਜਾਣਾ, ਸਾਹੇ ਸਾਹ ਹੋਣਾ' ਨੂੰ 'ਸਾਹ' ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਸੁਤੰਤਰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਪ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਪ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵਿਆਕਰਨ ਰੂਪ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਡਾ. ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਸਿਸ਼ਟ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ,

“ਉਪ-ਅੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ, ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ,

ਸਮਾਸ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਮੁੱਖ ਅੰਦਰਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।” (ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ 64)

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਾਸਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੁੱਕੜ,

ਪੁ. ਇਕ ਪ੍ਰਸਿਧ ਪੰਖੇਰੂ, ਮੁਰਗਾ

- ਕੁੱਕੜ-ਕੜਾਹੀ, ਇ. ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਵੇਲੇ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਬਹੁ-ਭਾਂਤੀ
ਭੋਜਨ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਕਰਨਾ, ਖਾਣੀ) (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 49)
- ਕੁੜਮ** ਪੁ. ਪੁੱਤ ਜਾਂ ਧੀ ਦਾ ਸਹੁਰਾ
- ਕੁੜਮ-ਕੜਾਹੀ, ਇ. ਕੁੜਮਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਬਣਾਇਆ ਚੰਗਾ ਭੋਜਨ (ਮੌਤ ਦੀ
ਇਕ ਰਸਮ) (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 52)
- ਕੂਣ,** ਇ. 1. ਕਾਣ; 2. ਨੁੱਕਰ, ਖੂਜਾ
- ਕੂਣ-ਕਸਰ, ਇ. ਉਣਤਾਈ, ਘਾਟ, ਕਮੀ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਕੱਢਣਾ) (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 52)

ਡਾ. ਵਸਿਸ਼ਟ ਸਮਾਸਾਂ ਨੂੰ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਸ਼-ਨਿਰਮਾਣ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਨਵੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਘਾਟ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।” (ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ 64)

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਚਾਰੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ‘ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕੋਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਨਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨਾ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸੱਟ ਮਾਰਦਾ ਹੈ।

4.4.2. ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ

‘ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ‘ਭੂਮਿਕਾ’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਵਧੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਗਈ ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਢੁੱਕਵਾਂ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਜਾਂ ਪਰਿਆਇਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਉਥੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ

ਲਈ ਵਿਸਥਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਹ ਲਗਦੇ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕੁਟੇਸ਼ਨ ਵੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ

ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਿਰਕਤ ਸਾਧਣੀ, ਰਮਜ਼ਾਂ, ਪੁਣਨਾ, ਕਿਚਰਕ, ਲਾਇਕਦਾਰਾ” (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ v)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਦੀ ‘ਭੂਮਿਕਾ’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਤੀਜੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਏ:

4.4.2.1. ਤਰਤੀਬ

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਟਕਸਾਲੀ ਉਚਾਰਨ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੂਸਰੇ ਸਥਾਨ ‘ਤੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਚਰੇਟਾ, ਪੁ. ਖਚਰੇਟਾ, ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਮੋਟੀ ਰੋਟੀ, ਮੰਨ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 40)

ਕੜਾਹ, ਪੁ. ਕੜਾਹਾ, ਲੋਹੇ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕੜਾਹਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੜਾਹ ਤਿਆਰ
ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਂਡਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 45)

ਪੱਸਾ, ਪੁ. ਗਰਾ, ਵਾਢੀ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਫਸਲ ਦੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਦਾ
ਲਾਇਆ ਉੱਚਾ ਢੇਰ, ਖਲਵਾੜਾ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 115)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਟਕਸਾਲੀ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਹਿਲ ਟਕਸਾਲੀ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਬਦ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਕੇਵਲ ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੱਗੜ ਪਿੱਛੜ, ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ, ਇੱਕੋ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮਗਰ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 7)

ਸ਼ਖਸ, ਪੁ. ਸ਼ਖਸ, ਵਿਅਕਤੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 16)

ਤਸਤੀਹਾ, ਪੁ. ਤਸੀਹਾ, ਕਸ਼ਟ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 96)

ਪਿਉ,	ਪੁ. ਪਿਉ, ਬਾਪ, ਪਿਤਾ	(ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 120)
ਯਹਾਤੀ,	ਇ. ਹਯਾਤੀ, ਉਮਰ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ	(ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 145)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਤਾਵਲ, ਉਥਰੂੰ, ਉੱਧਰ ਕੁੱਧਰ, ਉਬਰਣਾ; ਅੱਗੈ, ਅਚਮੀਂ, ਅਫਰਾਉ, ਅਬਸੇਸ, ਅੰਬਲ, ਅੰਬਲੀ, ਅੜੋਗਤੀ, ਆਜਤ, ਆਜਤੀ; ਸਹੈਲੀ; ਹੰਦਵਾਣਾ, ਹਬਰਿਠ, ਹਮੈਤੀ, ਹਵ, ਹਾਕਣ, ਹਾਕਰ, ਹਾਂਡ, ਹਿੰਜ, ਹਿਤਨਾ; ਕਸਬੇ, ਕਦੁਰ, ਕੱਧ, ਕਿਆਂਸ, ਕੁਰਲੱਟ, ਕੁੱਲਰ, ਕੁਲਾਫਾਤ; ਚਿਤੰਨੀ, ਚੈਚਲਵੱਟਾ; ਤਵਾਹੀ, ਤਵਾਖੜੀ, ਤਾਵ, ਤਾਵਣਾ, ਤਾਵਲ, ਤਿਰੱਖ; ਯਾਰੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਕਣ	ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉੱਕਰ, ਉਕਣ	(ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 1)
ਸਹੀਂਦੜ	ਵਿ. ਸਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਸਹਿੰਦੜ	(ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 17)
ਹਿੱਚਰ,	ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਇੰਨਾ ਚਿਰ, ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ, ਇੱਚਰ	(ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 36)
ਟਪੇਸੀ,	ਇ. ਛਾਲ, ਟਪੂਸੀ	(ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 88)
ਤਿਰਖਾ,	ਵਿ. ਕਾਹਲਾ, ਤ੍ਰਿਖਾ	(ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 100)
ਯੋਰ,	ਇ. ਤਾਕਤ, ਜੋਰ	(ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 146)

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਨਿੱਜੀ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਮੋਟੇ (Bold) ਕੀਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਬੰਧਤ ਪੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉੱਠਲ, ਉੱਦਣ, ਉੱਬਾਹ; ਅਕਸਰ, ਅੰਗਣ, ਅੱਢਾ, ਅਵਾਜ਼ਾਰਗੀ; ਸਹੁ ਖਰਚ, ਸਗਮਾਂ, ਸਣਾਵਤ, ਸਮਾਨ, ਸੈਤ; ਹਿਠਾਂਹ; ਕਰਘ, ਕਲੇਭੜਾ, ਕਿਆੜੀ; ਚਚਲਾਟ; ਟਰਪੱਲ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ‘ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਉਚਾਰਨ’ ਟਕਸਾਲੀ-ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ‘ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਟਕਸਾਲੀ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਰੂਪਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ

ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ, ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਦੀ ‘ਪਹਿਲੀ ਜਿਲਦ’ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

<u>ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ</u>	<u>ਪੰਨਾ ਨੰ.</u>	<u>ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ</u>	<u>ਪੰਨਾ ਨੰ.</u>
ਉਧਰੇੜ, ਉਧਰੇੜਨਾ	3	ਉਧੇੜਨਾ	15
ਅਫਾਤ	10	ਆਫਤ	83
ਸਬਾਬ	20	ਸਵਾਬ	158
ਹਿੱਕਣਾ	35	ਹੱਕਣਾ	232
ਕਟੱਕ	41	ਕਟਕ	318

ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਚਲਤ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਪ੍ਰਚਲਤ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਨੂੰ ਲਾਖਣਿਕ ਅਰਥ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਖਣਿਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਅਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ‘ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ।” (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ iv)

‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼’ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਇਕੋ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਜੇਕਰ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧ ਅਰਥ ਹਨ ਤਾਂ ਨੰਬਰ ੧.੨.੩. ਆਦਿ ਦੇ ਕੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਰਥ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕ੍ਰਮ ਵੀ ਪਰਚਲਤ ਅਰਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ। ਅਥਵਾ ਉਹ ਅਰਥ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਵਧੇਰੇ ਪਰਚਲਤ ਹਨ; ਫੇਰ ਉਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪਰਚਲਤ ਤੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਰੂਪਕ ਅਰਥ ਹਨ।” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ 69)

‘ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਦੀ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਧਲ, ਉਧਲੀ, ਇ. ਕੱਢ ਕੇ ਲਿਆਂਦੀ ਹੋਈ ਤੀਵੀਂ, ਨਸਾਈ ਹੋਈ ਤੀਵੀਂ (ਪੇਂਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 3)

ਅਹਿਮਖ,	ਵਿ. ਅਹਿਮਕ, ਮੂਰਖ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 5)
ਈਦੀ ਨਾ ਚੰਨ,	ਪੁ. 1. ਈਦ ਦਾ ਚੰਨ; 2. ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਆਉਣ ਵਾਲਾ	
	ਮਹਿਮਾਨ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 16)
ਸਰਫਾ,	ਇ. 1. ਕੰਜੂਸੀ; 2. ਦਰਦ, ਹਮਦਰਦੀ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 21)

ਪਰ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਟਕਸਾਲੀ ਉਚਾਰਨ ਜਾਂ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਪਰਾ,	ਵਿ. 1. ਉੱਪਰ ਦਾ, ਉੱਪਰਲਾ, ਉਤਲਾ; 2. ਓਪਰਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 3)
ਅੰਦਰਾਸ,	ਪੁ. 1. ਢੁਡਰੀ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਹਿੱਸਾ; 2. ਅੰਦਰਸ, ਅਸਤਰ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 9)
ਸੀਹੜ,	ਇ. 1. ਸੇਬਾ; 2. ਸੀੜ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 27)
ਕੱਲਪੁਣਾ,	ਪੁ. 1. ਗੁੰਗਾ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ; 2. ਇੱਕਲਾਪਣ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 45)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਆਵਿਰਤੀ-ਗਣਨਾ ਨੂੰ ਵੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸੰਬੰਧਤ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਖੇਤਰੀ ਸਰਵੇਖਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਸੰਬੰਧੀ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ 'ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀ-ਉਚਾਰਨ, ਆਵਿਰਤੀ-ਗਣਨਾ, ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਜਾਂ ਲਖਣਾਰਥ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਮਤ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਏਨੇ ਸੀਮਤ ਅਤੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹਨ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਦੇਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਜੜ ਗਿਆਂ ਦਾ,	ਇ. ਇਕ ਗਾਲ੍ਹ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 2)
ਖੀਲ,	ਇ. ਕੋਕਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 58)
ਗਿਲੜ,	ਪੁ. ਛੋਟਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ 65)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੁੜੀ, ਵਿ. 1. ਕੰਨਿਆ, ਬਾਲੜੀ; 2. ਉਹ ਲੜਕੀ ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ; 3. ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਕੁੜੀ; 4. ਪੁੱਤਰੀ, ਧੀ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 52)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਮੋਟੇ ਕੀਤੇ ਅਰਥ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਉਲਝਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਜਤਨ ਅਸੀਂ ਉੱਪਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਲਈ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਪਾਏ ਗਏ ਅਪਵਾਦਾਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ-ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

1. ਅੜਕ,	ਇ. 1, ਰੜਕ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਪੈਣੀ); 2. ਅਰਕ, ਕੂਹਣੀ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 11)
ਆਰਕ,	ਇ. ਕੂਹਣੀ, ਅਰਕ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 14)
2. ਸਾਹਿਆ,	ਪੁ. ਸਹਾ, ਖਰਗੋਸ਼	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 23)
ਸੇਹਾ,	ਪੁ. ਖਰਗੋਸ਼, ਸਹਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 30)
3. ਹੜ੍ਹਵਾਈ,	ਇ. ਹੜ੍ਹਬ, ਜਬ੍ਹਾੜਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 34)
ਹੜ੍ਹਵਾਠੀ,	ਇ. ਜਬ੍ਹਾੜਾ, ਹੜ੍ਹਬ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 34)
4. ਕਰਗ,	ਇ. ਕਰਘ, ਤਣਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 44)
ਕਰਘ,	ਇ. ਤਣਾ, ਕਰਗ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 44)
ਕਲਘ,	ਇ. ਕਰਘ, ਤਣਾ, ਤਣੀ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਪਾਣੀ)	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 45)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਈ ਹੈ।

4.4.2.2. ਤਕਨੀਕ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖਰੀ-ਵੱਖਰੀ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੁੱਝ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਦਸਿਆਂ (1, 2, 3...) ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ (ੳ, ਅ, ਏ..) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਦੂਸਰੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਅਤੇ 'ਕਾਮੇ (,)' ਨਾਲ ਅਰਥ-ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ।

'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ-ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ।” (ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ iv)

ਅਤੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼' ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਨੁਸਾਰ

“ਇਕੋ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧ ਅਰਥ ਹਨ ਤਾਂ ਨੰਬਰ ੧.੨.੩. ਆਦਿ ਦੇ ਕੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਰਥ

ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕ੍ਰਮ ਵੀ ਪਰਚਲਤ ਅਰਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ।” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ 69)

ਇਸ ਲਈ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼' ਵਾਲੀ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਹੁਰ	ਇ. 1. ਰਾਈ; 2. ਰੋਗ, ਬਿਮਾਰੀ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 5)
ਸਮੂਹਾਂ,	ਵਿ. 1. ਸੋਹਣੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲਾ; 2. ਸਭ ਦਾ, ਸਮੂਹਕ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 20)
ਰਾੜ,	ਪੁ. 1. ਹੜ; 2. ਜਾੜ; 3. ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ਦਾ ਚੌਥਾ ਮਹੀਨਾ (ਲਾ.ਕ੍ਰਿ. ਆਵਣਾ)	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 34)
ਚੱਕ,	ਪੁ.1. ਚਾਕੀ, ਜੰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਟੁਕੜਾ; 2. ਜ਼ਿਲਾ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦਾ ਇੱਕ ਪਿੰਡ; 3. ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਖਮ, ਦੰਦੀ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 72)
ਤੱਤਾ,	ਵਿ. 1. ਕਾਹਲਾ; 2. ਭੈੜਾ, ਚੰਦਰਾ	(ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 97)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ- ਉੱਕੂ, ਉਗਲਣਾ, ਉਚਾਵਾਂ ਚੁੱਲ੍ਹਾ, ਉਡਣਾ, ਉਨੂੰ, ਉਪਰਾ, ਉੜਚਣ, ਉੜਨਾ; ਅੱਗਾ, ਅੱਠਾ, ਅੰਦਰਾਸ, ਅਬਸ, ਅਲ, ਅੜਕ, ਆਪਤ, ਆੜ; ਸਰਫਾ, ਸੜਨਾ, ਸਾਹ, ਸਾਬਤੀ; ਹਿਸਣਾ ਭੁਸਣਾ, ਹਿਨਕਾਰ,

ਹਿਲਾਵੀ, ਹੁੱਲਾ; ਕੰਡ, ਕਤੁਕ, ਤੁੱਕਲ; ਤੁਫਾਨ; ਪੱਸ, ਪਟਾਕਣਾ, ਪੱਟੀ ਆਦਿ। ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰੀ ਸੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ, ਜਦੋਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੱਚਰ, ਇ. ਖੱਚਰ, ਵਿ. ਸ਼ੈਤਾਨੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਰਾਰਤੀ (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 40)

ਚੱਕੀਰਾਹ, ਪੁ. ਕਠਫੇੜਾ, ਹੁਦਹੁਦ, ਚਿੜੀ ਤਰਖਾਣ(ਪੰਛੀ), ਲੋਹੇ ਦਾ ਉਹ

ਸੰਦ ਜਿਸ ਨਾਲ ਚੱਕੀ ਦੇ ਪੁੜ ਤੇਜ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 72)

‘ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਜਿੱਥੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਲਈ ਕੇਵਲ ‘ਕਾਮੇ (,)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਵੀ 1, 2, 3... ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹੰਘਾਲਣਾ, ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. 1, ਕਪੜੇ ਨੂੰ ਧੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣਾ;

2. ਕਪੜੇ, ਭਾਂਡੇ ਆਦਿ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣਾ (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 31)

ਕਲੋਟਾ, ਵਿ. 1. ਜੋ ਲੋਟ ਨਾ ਹੋਵੇ; 2. ਜੋ ਸੂਤ ਨਾ ਹੋਵੇ (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 45)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਅਰਥ ਦੇ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਕੁੱਝ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਆਰ, ਇ. 1. ਔਲ; 2. ਮੁਥਾਜੀ, ਲਾਚਾਰੀ ਕ੍ਰਿ. ਵਿ. ਵਰਗਾ, ਜਿਹਾ (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 14)

ਹੁੰਦਾ, ਹੁੰਦੇ ਕ੍ਰਿ.ਵਿ. ਬਜਾਏ, ਥਾਵੇਂ; ਪੁ. 1. ਮੇਢਾ, ਕੰਧਾ; 2. ਹਿੱਸਾ, ਵੰਡ (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 38)

ਯੱਕੜ, ਪੁ. ਗੱਪ ਗਪੇੜ ਵਿ. 1. ਮੂਰਖ; 2. ਢਿੱਲਾ, ਸੁਸਤ (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 146)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੋਠਾਂ ਦਰਸਾਇਆ ਇੰਦਰਾਜ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਹੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ:

ਅਟੇਰਨਾ, ਕ੍ਰਿ.ਸਕ. 1. ਧਾਗੇ ਨੂੰ ਖੁੰਟੀ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਵੱਖ ਕਰਨਾ; 2. ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ

ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫਸਾ ਲੈਣਾ ਪੁ. ਧਾਗੇ ਨੂੰ ਖੁੰਟੀ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਸੰਦ (ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ 8)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ '1' ਨੰਬਰ ਤੇ ਦਰਜ ਅਰਥ ਅਤੇ '2' ਨੰਬਰ ਤੇ ਦਰਜ ਅਰਥ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ 'ਧਾਗੇ ਨੂੰ ਖੁੰਟੀ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਸੰਦ' ਇੱਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ। ਪਰ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

4.5. ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ : ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ

'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼' ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਉਸ ਦੀਆਂ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ, ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ, ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਦਾ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ, ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਉੱਤੇ ਵੈਦਿਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸ਼ੀਰਸ਼ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਬਾਰੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਖੇਤਰੀ-ਖੇਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਬੜੀ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਉਪਰੋਕਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਅਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਬੋਲੋੜੇ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਸਗੋਂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਕੁਚਿਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਚਾਰੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼' ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕੋਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਇਹਨਾਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ 'ਪੇਠੇਹਾਰ' ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤਕਾਵਾਂ ਹਰੇਕ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਪਰੰਤੂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਕਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਨਕਸ਼ੇ, ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਅੰਕੜੇ, ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰ, ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੰਤਕਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

4.6. ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼ : ਮਹੱਤਵ

‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ‘ਪੇਠੇਹਾਰ’ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਉਪਬੋਲੀ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ’ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। 1947 ਦੀ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਪਰਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ‘ਤੇ ਅਸਰ ਹੋਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਰਲਗੱਡ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਮਰ ਜਾਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਤਾਂ ਮਰ ਵੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਅਸਲ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਉਹ ਉਪਬੋਲੀ ਹੀ ਆਪਣਾ ਵਜੂਦ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ ਸੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਰੋਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ’ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਅਤੇ ਰੂਪ-ਵਿਧਾ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਨਿਚੋੜ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ‘ਪੇਠੇਹਾਰ’ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਅਹਿਮ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਭਾਵੇਂ ‘ਪੇਠੇਹਾਰੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨਾ ਹੀ ਮਿਥਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੱਖ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੇਵਲ ਅਰਥਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਜੂਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੇਰਵਿਆਂ ਤੱਕ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ਪੰਜਵਾਂ :

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ

5.1. ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ : ਮੁਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਖਰੜਾ 1989 ਵਿੱਚ ਡਾ. ਹਰਦੇਵ ਬਾਹਰੀ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਖਰੜੇ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ‘ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ’ ਦੇ ਜੰਮਪਲ ਅਤੇ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤੋਂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ 2005 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਛਪਾਈ ਵਿੱਚ 16 ਸਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗਿਆ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ‘ਸਾਹਪੁਰੀ’ ਤੇ ‘ਮੁਲਤਾਨੀ’ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿਯਾਂ, ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਲਹਿੰਦੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਸੈਟਲਮੈਂਟ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਰੋਤ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ।

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉੱਪਰ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਛੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਗਲਾ ਪੰਨਾ ਖਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ’ਤੇ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਮੋਟੇ ਕਾਲੇ (Bold) ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪੰਨੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਡਾ. ਹਰਦੇਵ ਬਾਹਰੀ’ ਅਤੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ’ ਦਾ ‘ਪ੍ਰਤੀਕ-ਚਿੰਨ੍ਹ’ (Logo) ਲਗਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ’ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ’ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉੱਪਰ ਵਿਚਕਾਰ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ’ ਦੇ ਕਾਪੀ ਰਾਈਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉਪਰੰਤ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਨਾਂ ਰੋਮਨ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ “LEHNDI KOSH (Punjabi)” ਇਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ‘Compiled by - Dr. Hardev Bahri’ ਅਤੇ ‘ਸੋਧਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਪੀ ਤਿਆਰ ਕਰਤਾ’ ‘ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਰੀਟਾਇਰਡ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ’ ਸਮੇਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ ‘ਐਮ.ਏ. (ਫਾਰਸੀ, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ, ਪੰਜਾਬੀ)’ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਸੰਪਾਦਕ ‘ਡਾ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਕੌਰ, ਮੁਖੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ’ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦਾ ISBN 81-7380-985-2 ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਾਲ 2005 ਅਤੇ ਛਪੀਆਂ 1100 ਕਾਪੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਮੁੱਲ 400-00 ਰੁਪਏ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਨੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ‘ਡਾ. ਪਰਮ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ, ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ’ ਅਤੇ ਛਾਪਕ ‘ਅਨੰਦ ਸੰਨਜ਼, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ’ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਬੋਪਾਰਾਏ, ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵੱਲੋਂ 'ਦੇ ਸ਼ਬਦ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਹਿੰਦੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਅਗਲਾ ਪੰਨਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੈ। ਪੰਨਾ ਨੰ. (vii) ਤੋਂ (ix) ਤੱਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਕੌਰ, ਮੁਖੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੁਆਰਾ 'ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਕਰਵਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤੱਕ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਬਣਤਰ, ਸ਼ਬਦ-ਚੋਣ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਕਨੀਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ,

“ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼, ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਵਾਲਾ ਪੁਸਤਕ ਹੈ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ viii)

ਪੰਨਾ ਨੰ. (x) ਖ਼ਾਲੀ ਹੈ। ਪੰਨਾ ਨੰ. (xi) ਤੋਂ (xiii) ਤੱਕ 'ਭੂਮਿਕਾ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਡਾ. ਹਰਦੇਵ ਬਾਹਰੀ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਲਹਿੰਦੀ ਦੇ ਖੇਤਰ, ਕੋਸ਼ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰਤ, ਕੋਸ਼ ਦੀ ਸਿਰਜਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ, ਸ਼ਬਦ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਵਿਧੀ, ਕੋਸ਼ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸੱਜਣਾ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਿ. ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਬਾਹਰੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਭੁੱਲ ਕਰ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਪੰਨਾ (xi) ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

“ਲਹਿੰਦੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਵਿਸਤਾਰ-ਪੂਰਨ ਤੇ ਕਲਾਸੀਕਲ ਹੈ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ xi)

ਪਰ ਇਸੇ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪੰਨਾ (xiii) ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ,

“ਏਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੈਂ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਮੁਕੰਮਲ ਹੈ ਜਾਂ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਮੁਕੰਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸਾਹਿਤ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅਜ ਤਕ ਕੋਸ਼ ਲਿਖਣ ਦਾ ਨਿੱਕਾ ਵੱਡਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ xiii)

ਕੋਸ਼ ਦਾ ਪੰਨਾ ਨੰ. (xiv) ਖ਼ਾਲੀ ਹੈ। ਪੰਨਾ ਨੰ. (xv) ਤੇ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ 'ਵਿਉਂਤ ਤੇ ਤਰਤੀਬ' ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਅਗਲਾ ਪੰਨਾ ਨੰ. (xvi) ਖ਼ਾਲੀ ਹੈ। ਪੰਨਾ ਨੰ. (xvii) 'ਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਕੇਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਵਿਆਕਰਣਕ ਚਿੰਨ੍ਹ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਨਾ ਨੰ. (xviii) ਖ਼ਾਲੀ ਹੈ। ਪੰਨਾ

ਨੰ. (xix) ਤੋਂ (xx) ਤੱਕ 'ਵਿਸ਼ੈ ਸੂਚੀ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ 'ਦੇ ਸ਼ਬਦ', 'ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ', 'ਭੂਮਿਕਾ', 'ਵਿਉਂਤ ਤੇ ਤਰਤੀਬ' ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੂਲ-ਪਾਠ ਵਿੱਚ 'ੳ' ਤੋਂ 'ੜ' ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ ਦੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ਦਰਜ ਹਨ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਵਿਸ਼ੈ ਸੂਚੀ' ਜਾਂ 'ਤਤਕਰਾ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਖਾਸ ਖੂਬੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ 'ਵਿਸ਼ੈ ਸੂਚੀ' ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦਾ ਮੂਲ ਪਾਠ ਪੰਨਾ 1 ਤੋਂ 675 ਤੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਦਾ ਅਰੰਭ 'ੳ' ਪੱਟੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ-

ਉਇਲਾ (ਕ੍ਰਿ.ਵਿ.) ਨੇੜੇ, ਇੱਧਰ, ਐਧਰ

ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਅੰਤ 'ੜ' ਪੱਟੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ-

ੜੂਤ (ਪੁ.) ਕਰੇਵੇ ਦੀ ਜਨਾਨੀ ਦੇ ਮਗਰ ਆਇਆ ਲੜਕਾ

ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਹਰੇਕ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਪੰਨੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ 'ਣ' ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪੱਟੀ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਇਸ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪੱਟੀ ਨੂੰ 'ਢ' ਪੱਟੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਖਤਮ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸੇ ਪੰਨੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਪੰਨੇ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ 'ਤੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਪੰਜਾਹ ਸੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਸ਼ਬਦ' ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਪੰਨੇ ਨੂੰ ਦੋ ਕਾਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ਪੰਨੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਕਾਲਮ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮੋਟੇ (Bold) ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਫਿਰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਛੋਟੀ ਬਰੈਕਟ ()' ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਈ ਮੁਹਾਵਰਾ, ਅਖੌਤ ਜਾਂ ਵਿਸਤਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਅਰਥ ਉਪਰੰਤ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ 'ਕਾਮਾ (,)' ਨਾਲ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਕੁੰਜੀ-ਸ਼ਬਦਾਂ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੰਨੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਖੱਬੀ ਅਤੇ ਸੱਜੀ ਨੁੱਕਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਕਾਲਮ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਕਾਲਮ ਦੇ ਆਖਰੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਹਰ ਪੰਨੇ ਦੀ ਖੱਬੀ ਅਤੇ ਸੱਜੀ ਨੁੱਕਰ

’ਤੇ ‘ਕੁੰਜੀ-ਸ਼ਬਦ’ ਦੇ ਤੌਰ ’ਤੇ ਦਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ‘ਕੁੰਜੀ-ਸ਼ਬਦਾਂ’ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਬਾਖੂਬੀ ਨਿਭਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੇਸ ਦੀ ਲੰਬਾਈ 22 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ, ਚੌੜਾਈ 15 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਅਤੇ ਮੋਟਾਈ 3.2 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ (ਜਿਲਦ ਸਮੇਤ) ਹੈ। ਕੇਸ ਦੀ ਜਿਲਦ ਗੱਤੇ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਕੱਪੜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੇਸ ਦੀ ਜਿਲਦ ਦੇ ਉੱਪਰ ਕੇਸ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ’ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉਪਰਲੇ ਸੁਨਿਹਰੀ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਡਾ. ਹਰਦੇਵ ਬਾਹਰੀ’ ਛੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸੁਨਿਹਰੀ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

5.2. ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ : ਉਦੇਸ਼

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜਕਾਲ ਤੱਕ ਰਚੇ ਗਏ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਰਚੇ ਗਏ ਕਲਾਸੀਕਲ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਲਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਹਰਦੇਵ ਬਾਹਰੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ,

“ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਸਾਹਿੱਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ 99%

ਲਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ xi)

ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰਾ ਹੀ ਸਾਹਿਤ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਉੱਚ-ਪੱਧਰੀ ਗਿਣਤਮਕ ਅਤੇ ਗੁਣਾਤਮਕ ਪੱਧਰ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸਾਹਿਤ ਅੱਜ ਵੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ/ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਵਿਵੇਚਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ’ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਕੀਤੀ।

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ’ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਇਸ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਵੀ ਮਿਥਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਹਰਦੇਵ ਬਾਹਰੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ-

“ਇੱਕ ਅਲਗ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ

ਕਾਰਨ ਬੋਲੀ ਬਦਲਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਟਵਾਰੇ ਪਿਛੋਂ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕੀ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ

ਆ ਵਸੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਜਾਂ ਬੁੱਢੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਬੋਲੀ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਪੀੜ੍ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਜਵਾਨ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਪਣਾ ਲਈ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਭੁਲ ਭੁਲਾ ਗਏ ਨੇ, ਜਿਹੜੇ ਬੱਚੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬੋਲੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੁਰਾਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਮੁਕਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਵੇਲਾ ਹੈ ਕਿ ਲਹਿੰਦੀ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਤੇ ਇਕ ਵਿਆਕਰਣ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਸੁਝਾਉ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ ਕੀਤਾ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ xi)

5.3. ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ : ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ

5.3.1. ਸ਼ੀਰਸ਼ ਭਾਗ

5.3.1.1. ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ

ਸਮਗਰੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ

‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਕਲਾਸੀਕਲ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਕਾਲ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਸਾਹਿਤ ਇਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਚਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਲਈ ਸਮਗਰੀ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਡਾ. ਹਰਦੇਵ ਬਾਹਰੀ ਨੇ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨ ਕਿੱਸੇ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੈਟਲਮੈਂਟ ਰਿਪੋਰਟਾਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਾਂ ਤੋਂ ਖੇਤਰੀ-ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਸਮਗਰੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਕਿੱਸਾ-ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚੋਂ ਲਹਿੰਦੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਰਦੂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਕਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ‘ਅਮਾਮ ਬਖਸ਼’, ‘ਦਮੇਦਰ’, ‘ਗੁਲਾਮ ਕਾਦਰ’, ‘ਗੁਲਾਮ ਫ਼ਰੀਦ’ ਅਤੇ ‘ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ’ ਦੁਆਰਾ ਰਚੇ ਕਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ‘ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ’ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਲਹਿੰਦੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ, ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ, ਬੂਟਿਆਂ, ਪਸ਼ੂਆਂ, ਪੰਛੀਆਂ, ਸੱਪਾਂ, ਲੋਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਬਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੈਟਲਮੈਂਟ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਤੋਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੋਲੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਠੇਹਾਰੀ, ਮੀਆਂ ਵਾਲੀ ਤੋਂ ਥਲ ਦੀ ਬੋਲੀ, ਮੁਲਤਾਨੀ, ਝਾਂਗੀ, ਸਾਹੁਰੀ, ਧਨੇਚੀ ਅਤੇ ਡੇਰੂ ਵਾਲੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਦੇ ਸ਼ਬਦ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖਾਣ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਲਈ ਸਮਗਰੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1. ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ; 2. ਜਟਕੀ ਜਾਂ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਏ.

ਜਯੂਕਸ- ਪਟਿਆਲਾ ਐਡੀਸ਼ਨ; 3. ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ; 4. ਸ਼ਾਹ ਪੁਰੀ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ, ਜੇ. ਵਿਲਸਨ, ਪਟਿਆਲਾ ਐਡੀਸ਼ਨ; 5. ਮੁਲਤਾਨੀ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ 'ੳ' ਬਰਾਇਨ, ਪਟਿਆਲਾ ਐਡੀਸ਼ਨ; ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਡਾ. ਹਰਦੇਵ ਬਾਹਰੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਜਤਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਖੇਤਰੀ-ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਲਈ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਕੀਤੀ।

ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਮੋਟੇ-ਕਾਲੇ (Bold) ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਮੋਟਾ (Bold) ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਟੰਡ (ਪੁ.) ਝੂਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਵਹਿਮ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨੇ, ਪਖੰਡ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਉਸਟੰਡਣ (ਇ.) ਮਕਰ ਫਰੇਬ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਉਸਟੰਡੀ (ਵਿ.) ਝੂਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਖੰਡੀ, ਢਕੱਸਲੇਬਾਜ਼ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਕੇ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ- ਕਸਬ/ ਕਸਬਣ/ ਕਸਬਕਾਰ/ ਕਸਬਾਤੀ/ ਕਸਬੀ/; ਕਹਾਰ/ ਕਹਾਰਨ/ ਕਹਾਰੀ; ਕੰਜਰ/ ਕੰਜਰਖਾਨਾ/ ਕੰਜਰਪੁਣਾ/ ਕੰਜਰੀ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਕਸਬ, ਕਹਾਰ ਅਤੇ ਕੰਜਰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਹਰ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਂਗਲੀ (ਇ.) ਉਂਗਲ; ਮੁਹਾ. ਉਂਗਲੀ ਚਾਣਾ ਕਿਸੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਤੁਹਮਤ ਲਾਉਣੀ;

ਉਂਗਲੀ ਲਾਉਣਾ ਕਿਸੇ ਬੇਸਹਾਰੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣਨਾ; ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਗਰ

ਲਾ ਲੈਣਾ; ਉਂਗਲੀ ਵੀ ਨਾ ਲਾਉਣੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵੀ ਨਾ ਕਰਨਾ ਭਾਵ

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਉ' ਪੱਟੀ ਦੇ ਉਖਲੀ, ਉਖੜਨਾ, ਉਚਾ, ਉਚਾ ਲੰਮਾ, ਉਜੜਨ, ਉਠ, ਉਠਣ, ਉਠਣਾ, ਉਡਣਾ, ਉਡਾਣਾ, ਉੱਤਮ, ਉੱਤਰ, ਉਤਲਾ, ਉੱਨੀ, ਉਪਰਲਾ, ਉਪਾਰੂੰ, ਉਮਰ, ਉਮੀਦਵਾਰੀ, ਉਰਲੀਆਂ ਪਰਲੀਆਂ, ਉਰਾਂ ਪਰਾਂ, ਉਰੇ ਪਰੇ, ਉਲਾਰ, ਉਲੂ, ਉਪਰਾ, ਉਲਾ ਅਤੇ ਉੜ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਖੜ ਪੁਖੜ ਵੰਡਣਾ (ਮੁਹਾ.) ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 2)

ਆਦਮ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦਾ (ਮੁਹਾ.) ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 41)

ਰੱਥਲ ਹੋਈ ਬਹਿਣਾ (ਮੁਹਾ.) ਵੇਹਲਾ ਹੋ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 107)

ਕੰਘਾ ਹੋਣਾ ਮੁਹਾ. ਲੁੱਟਿਆ ਜਾਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 130)

ਭਾਵੇਂ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ। ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 'ਉਖੜਨਾ' ਅਤੇ 'ਆਦਮ' ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਨਿਭਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਪ-ਸ਼ਬਦ, ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ- ਸਹਾਰਨ/ ਸਹਾਰਨਾ; ਸਹਿਕ/ ਸਹਿਕ ਸਿਕਾਵਾਂ/ ਸਹਿਕਣਾ/ ਸਹਿਕਵਾਂ; ਸਹਿਮ/ ਸਹਿਮਣਾ; ਸਹਿਰ/ ਸਹਿਰਦਾਰ/ ਸਹਿਰਦਾਰੀ/ ਸਹਿਰਨ/ ਸਹਿਰ ਪਨਾਹ; ਸਹੁਰੇਜ/ ਸਹੁਰੇਜ ਗਿਰਾਂ; ਸ਼ਕਲ ਸ਼ਬਾਹਤ/ ਸ਼ਕਲਵੰਦ/ ਸ਼ਕਲਵੰਦੀ; ਸ਼ਕੀਨ/ ਸ਼ਕੀਨਣ/ ਸ਼ਕੀਨੀ ਆਦਿ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਲਏ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ 'ਨਾਂਵ' ਅਤੇ 'ਕਿਰਿਆ' ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੜਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਆਦਿ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਲਹਿੰਦੀ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੁੱਝ ਵਾਕਾਂ ਅਤੇ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਜਣਨੇ ਮਰਨੀ (ਵਾਕ) ਤੇਰੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਮਰਨ (ਗਾਲੂ)

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 278)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੱਖ ਜਾਂ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹੋਣ, ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਆਮ ਲੋਕ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਅਤੇ ਬੋਲਦੇ ਹੋਣ। ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧਤ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੇਵਲ ਬੋਲਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਿਖਤੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਨਾ ਵੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ। ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਪਰ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮਗਰੀ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਕੇਵਲ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ, ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕੇਵਲ ‘ਅ’ ਪੱਟੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗਾ: ਅਸਤਬਲ, ਅਸਤਰ, ਅਸਤੀਫ਼ਾ, ਅਸਰਫ਼ੀ, ਅਸਲ, ਅਸਲਾ, ਅਸਲੀ, ਅਸਲੀਅਤ, ਅਸਿਸਟੈਂਟ, ਅੱਸੀ, ਅਹਿਸਾਨ, ਅਹਿਮ, ਅਹਿਮਦਯਾਰ, ਅਹੂਜਾ, ਅਕਸਰ, ਅਕਤੂਬਰ, ਅਕਲ, ਅਕਲਮੰਦ, ਅਕਲਮੰਦੀ, ਅਕਾਸ਼, ਅਕਾਲੀ, ਅਖੰਡ ਪਾਠ, ਅੱਖਰ ਆਦਿ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਿਲਗੋਭਾ ਕੋਸ਼ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ-ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾ-ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ।

ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਰਥ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਦਾ ਵੀ ਅਰਥ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਦੇ ਅਰਥ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਰੂਪ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ। ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ

ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਸੁਤੇ-ਸਿੱਧ ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨਿਯਮਤ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨਾਲ ਅਰਥ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਕੜਾ I (ਪੁ.) ਕੰਕਰੀ, ਬਜਰੀ, ਰੋੜੀ; II (ਵਿ.) ਪੀਲਾ, ਫਿੱਕਾ, ਹਲਕੇ ਰੰਗ ਦਾ

ਕਕੜੀ (ਇ.) ਖੱਖੜੀ

ਕਕੜੇ (ਪੁ.) ਐਲੇ, ਗੜੇ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ 129)

‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ‘ਕਕੜਾ’, ‘ਕਕੜੀ’ ਦਾ ਪੁਲਿੰਗ ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ‘ਕਕੜੇ’ ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ‘ਕਕੜੀ’ ਅਤੇ ‘ਕਕੜੇ’ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ‘ਕਕੜਾ’ ਨਾਲ ਅਰਥ ਦੀ ਕੋਈ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ‘ਕਕੜਾ’, ‘ਕਕੜੀ’ ਅਤੇ ‘ਕਕੜੇ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਕ’ ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਕਸੂਤਰ/ ਕਸੂਤਰਾ, ਕੰਡਲ/ ਕੰਡਲੀ, ਕੱਚ ਪੱਕ/ ਕੱਚ ਪੱਕਾ, ਕਤਰਾ/ ਕਤਰਾਈ, ਕਤੇਬ/ ਕਤੇਬਾ, ਕਨਾਰਾ/ ਕਨਾਰੀ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਵਖਰੇਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਉਪ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਦੇ ਕੇ ਉਚਾਰਨ, ਵਿਆਕਰਨਕ ਵੇਰਵੇ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਵੀ ਬੱਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ:

1. **ਕਹਾਰ (ਪੁ.)** ਝਿਊਰ, ਮਹਿਰਾ; ਡੋਲੀ ਜਾਂ ਪਾਲਕੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ

ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਡੋਲੀ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲਾ; ਬਹੁਤ ਕਹਿਰ ਢਾਉਣ ਵਾਲਾ;

ਖੁਦਾ; ਚੂਰਮੇ ਵਰਗੀ ਇਕ ਮਿਠਿਆਈ

ਕਹਾਰਨ (ਇ.) ਕਹਾਰ ਦੀ ਵਹੁਟੀ

ਕਹਾਰੀ I (ਇ.) ਕਹਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ; ਸਖਤੀ ਜਿਵੇਂ: ਝਲਣ

ਸਖਤ ਕਹਾਰੀ (ਸੈਫ) ਕਹਰ-ਕਹਾਰੀ, ਸਖਤੀ, ਜੁਲਮ, ਕਹਾਰਨ;

II (ਵਿ.) ਕਹਾਰ ਸੰਬੰਧੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ 128)

2. **ਕਰਾੜ (ਪੁ.)** ਕਿਰਿਆਨਾ ਫਰੇਸ਼, ਦੁਕਾਨਦਾਰ, ਸੈਂਦਾਗਰ, ਵਪਾਰੀ, ਹਟਵਾਈਆ

(ਘਿਰਨਾ ਨਾਲ) ਹਿੰਦੂ;...

ਕਰਾੜੀ (ਇ) ਕਰਾੜ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 144)

5.3.1.2. ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ‘ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਪੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ’ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ, ਡਾ. ਹਰਦੇਵ ਬਾਹਰੀ ਵੱਲੋਂ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੱਖਰ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦੱਸੀ ਗਈ ਔਕੜ ਕਿ,

“ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅੱਖਰ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਤੇ ਇਕ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ
ਕਿਧਰੇ ਨਿਆਮਤ ਕਿਧਰੇ ਨਿਹਮਤ, ਕਿਧਰੇ ਨੇਮਤ ਸੀ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਧਰੇ ਨਮਾਜ਼, ਕਿਧਰੇ
ਨਿਮਾਜ਼ ਮਿਲਦਾ ਸੀ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ xii)

ਦਾ ਹੱਲ ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ‘ਵਿਉਂਤ ਤੇ ਤਰਤੀਬ’ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ,

“ਕਈ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਚਾਰਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ / ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪਾ ਕੇ ਅਖਰ
ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮਸੂੜਾ/ ਮਸੂੜ੍ਹਾ/ ਮਸਾਲਚੀ/ ਮਸ਼ਾਲਚੀ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ xv)

ਉਪਰੋਕਤ ਵਰਣਿਤ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ
‘ਤਿਰਸ਼ੀ-ਲਾਈਨ (/)’ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਧਲਣਾ/ ਉਧਲਨਾ (ਅ.ਕ੍ਰਿ.) ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨੱਠ ਜਾਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 7)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਝ
ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਥਾਨ ’ਤੇ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ
ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੁਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਾਰਣਾ (ਸ.ਕ੍ਰਿ.) ਉਸਾਰਨਾ, ਕੰਧ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ ਜਾਂ ਉਤਾਂਹ ਵਧਾਉਣਾ

ਉਸਾਰਨਾ (ਸ੍ਰ.ਕ੍ਰਿ.) ਵੇ. ਉਸਾਰਣਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਦੋਵਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇੱਕ ਤੀਸਰੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ
ਗਈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਣ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ‘ਤਿਰਸ਼ੀ-ਲਾਈਨ (/)’ ਨਾਲ

ਇੱਕ ਹੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਵਾਂ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਕਾਣਾ/ ਅਕਾਵਣਾ (ਸ.ਕ੍ਰਿ.) ਤੰਗ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਉਕਤਾ ਦੇਣਾ, ਮੁਹਾ. ਅਕਾਈ

ਮਾਰਨਾ ਤੰਗ ਕਰ ਦੇਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 17)

ਅਕਾਵਣਾ (ਸ.ਕ੍ਰਿ.) ਅਕਾ ਦੇਣਾ, ਉਕਤਾ ਦੇਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 17)

ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਵਿਧੀਆਂ ਹੀ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਹੀ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੇ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਗੁਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਣ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਤਿਰਸ਼ੀ-ਲਾਈਨ (/)' ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਕੇਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਵਰਣਿਤ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਿਪ (ਪ੍ਰ.)/ ਸਿਪੀ (ਇ.) ਸਿੱਪੀ, ਕੇਡੀ, ਕੜਛਾ; ਖਜੂਰ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ;

ਪੇਸਤ ਦਾ ਡੋਡਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 84)

ਸਿੱਪੀ (ਇ.) ਵੇ. ਸਿਪ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 85)

ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਰਥਾਂ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਹੋਣੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਲਹਿੰਦੀ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਅਸਤਬਾਜ਼ੀ, ਐਲੂ, ਸਾਝਰੇ, ਸਨਕੁਕੜਾ) ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ

ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਸੁਤਰ, ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ, ਖਰੀਫ਼, ਤਿਜਾਰਤ, ਯੁਵਤੀ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

<u>ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ (1)</u>	<u>ਪੰਨਾ ਨੰ.</u>	<u>ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ (2)</u>	<u>ਪੰਨਾ ਨੰ.</u>
ਐੱਖਾ ਵੇਲਾ	14	ਅਉਖੀ ਘੜੀ	14
ਅਵਧੀ	14	ਅਵਧਿ	14
ਅਸੀ	14	ਅਸੀਂ	15
ਸਹਿਆ	53	ਸਹਾ	54
ਸਕ	53	ਸੱਕ	55
ਸੱਕਾ, ਸੱਕੇ	55	ਸਕਾ	55
ਫਲ	56	ਫਲ	57

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਉੱਪਰ ਦਰਸਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵੱਲ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕੋਸ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਸਰੋਤ ਜਾਂ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੁਸਤਕ ਵਜੋਂ ਨਿਰਨਾਇਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵੀ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਅਰਥਾਂ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਜੂਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੇਰਵਿਆਂ (ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ, ਉਚਾਰਨ, ਵਿਉਤਪਤੀ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ) ਤੱਕ ਫੈਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਇਕਰੂਪਤਾ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਮੁੱਖ-ਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ‘ਮੁਖ ਸ਼ਬਦ’ ਅਤੇ ‘ਭੂਮਿਕਾ’ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- ਤਰੁਟੀਆਂ/ ਤਰੁੱਟੀਆਂ, ਸਾਹਿਤ/ ਸਾਹਿੱਤ ਆਦਿ।

‘ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ’ ਦੇ ਮੁਖੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਕੋਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਲਿਖੇ ‘ਮੁਖ ਸ਼ਬਦ’ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਡਾ. ਹਰਦੇਵ ਬਾਹਰੀ ਪਾਸੋਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਖਰੜੇ ਦੀ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਪੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਡਾ. ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (ਲਹਿੰਦੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗ), ਡਾ. ਸ.ਸ. ਜੋਸ਼ੀ (ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਭਾਗ), ਸ.ਮਨਮੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਸੈੱਲ) ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ vii)

ਡਾ. ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਛਪਾਈ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਵੱਲੋਂ ਸੰਪਾਦਿਤ “ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਕੋਸ਼” ਨਾਲ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ, ਜਿਵੇਂ- ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ xv ‘ਤੇ ‘ਅਖਰ’ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਡਾ. ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 47 ‘ਤੇ ਇਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ‘ਅੱਖਰ’ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ‘ਭੂਮਿਕਾ’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

5.3.1.3. ਉਚਾਰਨ

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ‘ਵਿਉਂਤ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ’ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ,

“ਕਈ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਚਾਰਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ / ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪਾ ਕੇ ਅਖਰ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਮਸੂੜਾ/ ਮਸੂੜਾ, ਮਸਾਲਚੀ/ ਮਸਾਲਚੀ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ xv)

ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇੱਥੇ ਸ਼ਾਇਦ ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਟਪਲਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਨਾਲ ਰਲਗੱਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੰਪਾਦਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇਕਰ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਉਚਾਰਨ ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਅਤੇ ‘ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ’ ਦੇ ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਵਖਰੇਵੇਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੂਸਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਉਚਾਰਨ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਗਲਤ ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੱਖਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤੀ ਉਚਾਰਨ ਦੱਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਰਚਨਾ ਦਾ

ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ 'ਲਹਿੰਦੀ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ 'ਲਹਿੰਦੀ' ਦੇ ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

5.3.1.4. ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ xiii)

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਬਾਰੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ‘ਇਟੈਲਿਕ’ ਫੋਂਟ ਸਟਾਇਲ ਵਿੱਚ ‘ਗੋਲ ਬਰੈਕਟ ()’ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਇਲਾ (ਕ੍ਰਿ.ਵਿ.) ਨੇੜੇ, ਇੱਧਰ, ਐਧਰ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਸਉਕ (ਵਿ.) ਸੌਕ, ਚਾਅ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 53)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ‘ਵਿਆਕਰਣਕ ਚਿੰਨ੍ਹ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਾਹਿਤਕ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ, ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ, ਅਖੌਤ/ ਅਖਾਉਤ, ਅਗੋਤਰ, ਅਪੂਰਕ ਕਿਰਿਆ, ਅਵਾਣਕਾਰੀ, ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ, ਸੰਬੋਧਕੀ ਕਿਰਿਆ, ਕਿਰਿਆ, ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਪਿਛੇਤਰ, ਪੁਲਿੰਗ ਬਹੁਵਚਨ, ਪ੍ਰੇਰਕ ਕਿਰਿਆ, ਪੜਨਾਂਵ, ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ, ਭਵਿੱਖ, ਭੂਤਕਾਲ, ਮੁਹਾਵਰਾ, ਵਰਤਮਾਨ, ਵਾਕ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਪੁਲਿੰਗ ਆਦਿ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ‘ਅ ਕ੍ਰਿ, ਅਖੌ., ਅਗੋ., ਅਪੂ. ਕ੍ਰਿ., ਅਵ., ਇ., ਸ.ਕ੍ਰਿ., ਸੰ.ਕ੍ਰਿ., ਕ੍ਰਿ., ਕ੍ਰਿ.ਵਿ., ਪਛੇ., ਪ.ਬ.ਵ., ਪ੍ਰੇ.ਕ੍ਰਿ., ਪੜ, ਪੁ., ਬ.ਵ., ਭ., ਭੂ., ਮੁਹਾ., ਵ., ਵਾਕਾਂਸ਼, ਵਿ. ਅਤੇ ਵਿ.ਪੁ.’ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਦੀ ਲਘੂ-ਸੰਰਚਨਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕਵਚਨ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਬਹੁਵਚਨੀ ਬਣਤਰ ਅਸਧਾਰਨ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਬਹੁਵਚਨ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਕਰੇ (ਪ੍ਰ. ਬ. ਵ.) ਫੱਟੀ ਉਤੇ ਪਾਏ ਕਾਲੇ ਅੱਖਰ, ਪੂਰਨੇ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 2)

ਅਸ਼ਰਾਫ (ਵਿ. ਬ. ਵ.) ਭਾਲੇ ਮਾਣਸ, ਸ਼ਰੀਫ ਲੋਕ, ਵਡੇ ਲੋਕ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 15)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਰੂਪ ਪੁਲਿੰਗ 'ਪੁ.' ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ 'ਇ.' ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੰਤ (ਪ੍ਰ.) ਸਾਧੂ ਸੁਭਾ ਮਨੁੱਖ, ਦਰਵੇਸ਼ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 59)

ਸੰਤਬੀ (ਇ.) ਸਾਧਣੀ; ਸੰਤ ਦੀ ਵਹੁਟੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 60)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ-ਪੁਲਿੰਗ ਜਾਂ ਨਾਂਵ-ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੇਵਲ 'ਪੁ.' ਜਾਂ 'ਇ.' ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਇਕਤਦਾਰ (ਨ. ਪ੍ਰ.) ਤਾਕਤ, ਹਕੂਮਤ, ਅਮਲਦਾਰੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 46)

ਇਕਤਾਰਾ (ਨ. ਪ੍ਰ.) ਇਕ ਤਾਰ ਦਾ ਵਾਜਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 46)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ,

ਜਿਵੇਂ: **ਅਢਿੱਸਾ** (ਪ੍ਰ.) / **ਅਢਿੱਸੀ** (ਇ.) ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਚੁੜਾਈ ਜਿਸ ਵਿਚ

ਢਾਈ ਸੌ ਧਾਗੇ ਹੋਣ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 25)

ਅੰਬ ਚੂਰ (ਪ੍ਰ.) / **ਅੰਬ ਚੂੜ** (ਇ.) ਅੰਬਚੂਰ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 31)

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪੁਲਿੰਗ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੋਟਾ I (ਪ੍ਰ.) / **ਸੋਟੀ II** (ਇ.) ਸੈਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੋਟੀ; ਤਾਕਤ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 101)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਦੋਵਾਂ ਲਿੰਗਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇੱਕੋ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਉੱਥੇ 'ਵਿ.' ਸੰਕੇਤ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ,

ਜਿਵੇਂ: **ਉਹੇ** (ਵਿ.) ਉਹੀਓ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 2)

ਉਘਾਰਾ (ਵਿ.) ਨੰਗਾ, ਪ੍ਰਗਟ, ਖੁਲ੍ਹਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 3)

ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਲਿੰਗ ਭੇਦ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੁਲਿੰਗ ਵਾਚੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ 'ਵਿ.ਪੁ.' ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਵਾਚੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ 'ਵਿ.ਇ.' ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਾਰੂ (ਵਿ.ਪ੍ਰ.) ਉਸਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਉੱਨਤੀ ਵੱਲ ਲੈ

ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਤਰੱਕੀਪਸੰਦ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਅਭਾਗਣ (ਵਿ.ਇ.) ਮਾੜੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ, ਬਦਨਸੀਬ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 32)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਨਾ ਤਾਂ ਤਕਨੀਕ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹੱਕ ਪਰਸਤ (ਵਿ./ਪ.) ਰੱਬ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ, ਖੁਦਾ ਪ੍ਰਸਤ;

ਇਨਸਾਫ਼ ਪਸੰਦ, ਸੱਚ ਦਾ ਧਾਰਨੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 104)

ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹੱਕਦਾਰ (ਪੁ./ਵਿ.) ਉਹ ਜਿਸ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇ, ਅਸਲੀ ਮਾਲਕ,

ਠੀਕ ਦਾਹਵੇਦਾਰ, ਅਧਿਕਾਰੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 104)

ਆਂਦਿੜ (ਇ.ਵਿ.) ਆਉਂਦੀ ਵਾਰੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 41)

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਇੱਕ ਹੀ ਪੰਨੇ ਅਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਲਈ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ ਰਚਨਾ ਸਮੇਂ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅਣਗਹਿਲੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ, ਕੋਸ਼ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਯੋਗਕਰਤਾ ਦੁਚਿੱਤੀ ਵਿੱਚ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ:

ਉਚ-ਝਿਕ (ਵਿ.) ਉਚੀ ਨੀਵੀਂ ਥਾਂ, (ਵਿ.) ਢਲਾਣ ਵਾਲੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 3)

ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲਈ ਸੰਕੇਤ 'ਵਿ.' ਦੀ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਕੀਤੀ ਵਰਤੋਂ ਬੇਲੋੜੀ ਹੈ।

'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਤੋਂ (ਕ੍ਰਿ.ਵਿ.) ਉਪਰੋਂ

ਉਤੋਂ (ਪੁ.) ਤਨਖਾਹ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰ ਕਮਾਈ

ਉਤੋਂ (ਇ.) ਮੌਸਮ ਵਲੋਂ, ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਲੋਂ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 7)

ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਸੁਖੈਨਤਾ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਅਸਮਾਨਤਾ:

1. **ਅਮਾਨ** (ਇ) ਅਮਾਨਤ

ਅਮਾਨ (ਪੁ) ਇਮਾਨ, ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਮਾਇਆ ਜੋ ਕਿਸੇ

ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 33)

2. **ਅਰਕ** (ਪੁ) ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਭਿਉਂ ਕੇ ਕਸ਼ੀਦ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਤੇ ਕਢਿਆ ਹੋਇਆ

ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਨਿਚੋੜ ਜਿਵੇਂ ਅਰਕ ਸੌਫ, ਅਰਕ ਗੁਲਾਬ, ਅਰਕ ਕਾਹਜ਼ਬਾਨ

ਅਰਕ (ਇ) ਉਤਲੀ ਤੇ ਹੇਠਲੀ ਬਾਂਹ ਦਾ ਜੋੜ, ਕੂਹਣੀ, ਅੜਕ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 33)

ਕੇਸ਼ ਦੇ ਇੱਕ ਹੀ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਸੰਬੰਧੀ ਦਰਸਾਈ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬਦਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਪੁਲਿੰਗ/ ਪੁਲਿੰਗ-ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ-ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ/ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਆਦਿ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ ਕੇਵਲ ਉੱਪਰ ਦਰਸਾਈ ਵਿਧੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਸਗੋਂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਰਲਗੱਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਸਲ (ਇ) ਮੂਲ, ਮੁੱਢ; (ਵਿ) ਖਰਾ, ਸੁੱਚਾ, ਅਸਲੀ, ਅਸਲ

ਵਿਚ, ਅਸਲੋਂ, ਮੂਲੋਂ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 15)

ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਅਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ (ਅ.ਕ੍ਰ.), ਅਪੂਰਕ ਕਿਰਿਆ (ਅਪੂ.ਕ੍ਰ.), ਸਕਰਮਕ ਕਿਰਿਆ (ਸ.ਕ੍ਰ.), ਸੰਬੋਧਕੀ ਕਿਰਿਆ (ਸੰ.ਕ੍ਰ.) ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਕ ਕਿਰਿਆ (ਪ੍ਰੇ.ਕ੍ਰ.) ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ

ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਕਰਮਕ ਅਤੇ ਅਕਰਮਕ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਤੋਂ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਉਕਰਾਉਣਾ (ਪ੍ਰ.ਕ੍ਰਿ.) ਉਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਾਉਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 2)

ਸਾ (ਕ੍ਰਿ. ਅਪੂਰਨ) ਹੋਣਾ, ਧਾਤੂ ਦਾ ਭੂਤਕਾਲ; ਇਕ ਵਜਨ,
ਸੀ, ਸੀਗਾ, ਹੈ ਸੀ, ਆਹਾ, ਸਾਂ ਦਿਹਾੜੀ, ਇਕੋ ਦਿਨ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 75)

ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸੰਕੇਤ ਸੂਚੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ‘ਪ੍ਰ.ਕ੍ਰਿ.’ ਅਤੇ ‘ਅਪ੍ਰ.ਕ੍ਰਿ.’ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਵਿਸਮਿਕ’ ਅਤੇ ‘ਯੋਜਕ’ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅਵਾਣਕਾਰੀ ‘ਅਵ.’ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਯੋਜਕ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ ’ਤੇ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਉਈ (ਅਵ.) ਦੁੱਖ ਦਾ ਸੂਚਕ, ਹਾਏ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 1)

ਉਪਰੰਦ (ਅਵ.) ਤੋਂ, ਥੋਂ, ਉਪਰੰਤ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸ ਪਸ਼ਚਾਤ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 8)

ਅਉਰ (ਯੋ) ਅਤੇ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 14)

ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਯੋਜਕ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ ‘ਯੋ’ ਦਰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਵਿਆਕਰਣਕ ਚਿੰਨ੍ਹ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ‘ਵਾਕਾਂਸ਼’ ਲਈ ‘ਵਾਕ’ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਕੇਤ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁੱਝ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ‘ਵਾਕ’ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਸਥਾਨ ’ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸ਼ਬਦ ‘ਵਾਕਾਂਸ਼’ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਨ੍ਹਿਆਂ ’ਚ ਕਾਣਾ (ਵਾਕਾਂਸ਼) ਕੁੱਝ ਚੰਗਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 30)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗੇਤਰ ਅਤੇ ਪਿਛੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੇ ਸਥਾਨ ’ਤੇ ਪੂਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ, ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਆਮ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਸਮਝਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਔਖਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਤਾਂ ਅਜੀਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਜਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨ ਵਿਆਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਕੋਈ ਲੱਖਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੜ੍ਹ (ਉ) ਵਗਿਆ ਹੋਇਆ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 11)
ਓਵੇਂ (ਅ) ਉਂਜੇ, ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 13)
ਅਸਹਾਬ (ਪੁ. ਬ. ਵਿ.) ਸੱਜਣ ਲੋਕ; ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਸਾਥੀ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 14)
ਸਾਨ੍ਹੀ (ਹਿ.) ਗੁਤਾਵਾ, ਕੁਤਰਿਆ ਹੋਇਆ ਚਾਰਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 79)
ਪਾਈ ਪਾਈ ਦਾ ਹਿੱਸਾ (ਵਾ.) ਪੈਸੇ ਪੈਸੇ ਦਾ ਹਿਸਾਬ, ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਲੇਖਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 449)

ਕੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਕੇਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਉਧਿ ਅਉਧ, ਅਵਧਿ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 14)
ਅਜਮੀਤ ਹੋਣਾ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਬਹਿਣਾ ਖਲੋਣਾ; ਟਿਕ ਜਾਣਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 22)
ਸੁਹਾਗ ਜੀਵੀ ਵਿਆਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਸ ਦਿਤੀ	
ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਤੀ ਸਲਾਮਤ ਰਹੇ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 90)

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇੰਨੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਨਿਯਮਤਾਵਾਂ ਹਨ ਕਿ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ, ਛਪਾਈ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।

5.3.2. ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਦੇ ਹਰ ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸ਼ਹਾਦਤ (ਇ) ਗਵਾਹੀ; ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ; ਮੁਹਾ. ਸ਼ਹਾਦਤ	
ਦੇਈ ਗਵਾਹੀ ਦੇਈ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 53)

ਕੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਅਰਥ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਉਕ (ਵਿ.) ਸ਼ੌਕ, ਚਾਅ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 53)

ਸਉਖ (ਇ.) ਸੁਖਾਲ, ਅਸਾਨੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 53)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਉਗਾਤ/ ਸੁਗਾਤ; ਸਉਤੁ/ ਸਉਤਰਾ; ਸਉਦਾ/ ਸੌਦਾ; ਸਉਦਾਈ/ ਸੁਦਾਈ; ਸਈ/ ਸੈਈ; ਸੰਸਾ/ ਸਹਿੰਸਾ; ਸਕਾਰੀ/ ਸ਼ਿਕਾਰੀ; ਸਕਾਲ/ ਸੁਕਾਲ; ਸਕੀਨ/ ਸੁਕੀਨ; ਸੰਖਚੂੜ/ ਸੰਗਚੂੜ; ਸਖੱਲ/ ਸੁਖੱਲ; ਸਖੱਲਾ/ ਸੁਖੱਲਾ; ਸੰਗ ਚੂਰ/ ਸੰਖ ਚੂੜ; ਸਗਣ/ ਸਗਨ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਕਾਰ ਜਾਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਉਕਣ (ਇ.) ਇਕ ਪਤੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਇਸਤਰੀ, ਸੌਕਣ ਜਿਵੇਂ ਸਉਕਣ ਤਾਂ

ਸੋਨੇ ਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁਉਂਦੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 53)

ਸਹਾਈ (ਇ.) ਸਾਹ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ, ਸਾਹਈ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 53)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਉਰਣਾ, ਸਕੇਦਾਰੀ, ਸਗਾਰਤਾ, ਸੰਗੋੜਨਾ ਅਤੇ ਸੱਘਣੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ, ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਦੂਸਰੇ

ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਗਪਨ ਕਰਣ (ਸ.ਕ੍ਰਿ.) ਗਬਨ ਕਰਨਾ, ਬੇਈਮਾਨੀ ਨਾਲ ਮਾਲ ਦਬਾ ਜਾਣਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 200)

ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਗਸਲਣਾ (ਅ.ਕ੍ਰਿ.) ਨਮੀ ਨਾਲ ਨਰਮ ਹੋਣਾ, ਗਲਣਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 195)

ਗਣਤਰੀ (ਇ.) ਧਿਆਨ, ਮਿਣਤੀ ਕਰਨਾ, ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣਾ, ਮੱਥੇ ਮੜਨਾ,

ਸਿਰ ਖਪਣਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 198)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਹਾਉਣਾ, ਗਚੀ ਚਾਰਾ, ਗਜਕ, ਗੰਡੇਆ, ਗੰਢਣ, ਗੰਢ ਦਾਣਾ, ਗਢਵਾਈ, ਗੱਦਾ, ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨੀ, ਗੰਧਲਣਾ, ਗਨ, ਗ਼ਬਨ, ਗੰਭੀਰੀ, ਅਤੇ ਗਮਖਾਰ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਅਰਥ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਲਈ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਾਰਣ (ਸ.ਕ੍ਰਿ.) ਉਸਾਰਨਾ, ਕੰਧ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ ਜਾਂ ਉਤਾਂਹ ਵਧਾਉਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਉਸਾਰਣਾ (ਸ.ਕ੍ਰਿ.) ਉਸਾਰਨਾ, ਕੰਧ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ ਜਾਂ ਉਤਾਂਹ ਵਧਾਉਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਖੜਣ ਅਤੇ ਉਖੜਨਾ; ਅੰਗੂਰ ਅਤੇ ਅੰਗੂਰੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਕਾਮੇ (.)' ਨਾਲ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਵਾਲੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਨਾਲ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਸ (ਇ.) ਤਾਂਬੇ ਜਾਂ ਪਿੱਤਲ ਦੀ ਕਸ, ਹਰਾ ਜੰਗਾਲ; ਕਮੀ,

ਕਸਰ; ਬੁਖਾਰ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 127)

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਸੁੰਭ/ ਕਸੁੰਭੜਾ/ ਕਸੁੰਭਾ (ਪ੍ਰ.) ਇਕ ਪੈਦਾ ਜੋ ਕੱਪੜੇ ਨੂੰ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇਣ ਲਈ

ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਫੀਮ ਜਾਂ ਭੰਗ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਿਆ

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਦੋਵੇਂ ਅਰਥ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਆਪ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

1. **ਕਸਮਕਸ/ਕਸਾਕਸ/ਕਸਾਕਸੀ** (ਇ) ਖਿਚੋਤਾਣ, ਝਗੜਾ; ਬਹਿਸ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 127)

2. **ਬਹਿਸ ਮੁਬਾਹਸਾ** (ਯੁ) ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ, ਝਗੜਾ, ਤਕਰਾਰ

ਸ਼ਾਸਤਰਾਰਥ, ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 483)

ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ‘ਝਗੜਾ’ ਅਤੇ ‘ਬਹਿਸ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਦੇ ਮੰਨ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਮੰਨ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ‘ਕਾਮੇ (,)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਬਕਸੂਆ (ਯੁ) ਦੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਲਈ ਜਾਂ ਕਸਣ ਲਈ ਤਾਰ ਦੀ ਬਣੀ

ਹੋਈ ਇਕ ਸੂਈ ਜਿਸ ਦਾ ਨੇਕ ਵਾਲਾ ਮੂੰਹ ਚੁਭਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ

ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਹੁਕ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, **ਸੇਫਟੀ ਪਿਨ;**

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 483)

ਬਗੋਂ (ਇ) ਚਿਟਿਆਈ, **ਸਫ਼ੈਦੀ**

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 485)

ਬੱਚੇਦਾਨੀ (ਇ) ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚਲੀ ਉਹ ਥਾਂ ਜਿਥੇ ਬੱਚਾ ਰਹਿੰਦਾ

ਹੈ, **ਗਰਭਾਸ਼ਾ**

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 485)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਮੋਟੇ’ (Bold) ਕੀਤੇ ਸ਼ਬਦ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਤਤਸਮ ਅਤੇ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਰਚਮਿਚ ਗਏ, ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ, ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ

ਰਾਹੀਂ ਦੇਣਾ, ਜੇ ਅਜੇ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

5.3.2.1. ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ‘ਮੁਖ ਸ਼ਬਦ’ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਵਾਲਾ ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਹਿੰਦੀ ਉਪ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਰ ਵੰਨਗੀ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੇਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ viii)

ਇਸ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਵਿਧੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ, ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਵਲ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ...ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ xiii)

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਉੱਥੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਵਰਣਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਤਰਾ (ਪੁ.) ਚਾਕੂ ਜਾਂ ਛੁਰੀ ਵਰਗਾ ਤੇਜ ਧਾਰ ਵਾਲਾ ਨਾਈਆਂ ਦਾ ਸੰਦ

ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਾਲ ਮੁੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਉਸਤਾਦ (ਪੁ.) ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ, ਮਾਹਰ, ਗੁਰੂ,

ਅਧਿਆਪਕ, ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਕੰਮ ਸਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਹੁਸ਼ਿਆਰ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਵਰਣਨ ਇੰਨਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਕੋਸ਼ੀ ਗੁਣਾ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਇਬਰਾਹੀਮ ਖਲੀਕ ਅਲ੍ਹਾ (੫) ਪੈਗੰਬਰ ਜੋ ਹਜਰਤ ਈਸਾ ਤੋਂ ਲਗ-ਪਗ 1500

ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਏ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਮਰੂਦ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚਿਖਾ

ਵਿਚ ਸੁਟਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਚਿਖਾ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸੋਜ ਬਣ ਗਈ ਸੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 49)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਕ; ਈਸਾ, ਈਦ, ਈਦ ਵੜੀ; ਸਹਾਨੀਆਂ, ਸਹਿਰਾ, ਸੰਖ, ਸ਼ਗਨ, ਸੰਗੀਨ ਜੁਰਮ, ਸੰਘਾੜਾ, ਸਜਰਾ, ਸੰਜਾਫ, ਸਠੜੀ, ਸੰਧ, ਸੰਨ ਹਿਜਰੀ, ਸਨਵਾਰ ਅਤੇ ਸਪ ਕੁੰਜ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਵਰਣਨ ਲਈ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਚਾ (ਵਿ.) ਉੱਚਾ ਲੰਬਾ; ਮੁਹਾ. ਉੱਚਾ ਸੁਣਨਾ ਬੋਲੇ ਹੋਣਾ, ਘੱਟ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣਾ;

ਉੱਚਾ ਹੋਣਾ ਵੱਡਾ ਬਣਨਾ; ਉਚਾ ਕਰਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਪਰ ਉਠਾਉਣਾ,

ਤਰੱਕੀ ਦੇਣਾ, ਰੁਤਬਾ ਵਧਾਉਣਾ; ਉਚਾ ਘਰ ਰੁਤਬੇ ਜਾਂ ਜਸ ਦੇ ਕਾਰਨ

ਵੱਡਾ ਥਾਂ; ਉੱਚਾ ਚੜ੍ਹਨਾ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨਾ, ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ

ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਅਗੇ ਲੰਘ ਜਾਣਾ; ਉਚਾ ਬੋਲਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਬੋਲੀ

ਬੋਲਣਾ, ਰੋਹਬ ਪਾਣਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 3)

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦਾ ਅਕਾਰ ਭਾਵੇਂ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਇਤਿਹਾਸਕ, ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟਾਉਂਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਬੜੀ ਹੀ ਸੀਮਤ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹੋਲੀ (ਇ.) ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਇਕ ਤਿਉਹਾਰ ਜੋ ਫੱਗਣ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਨਾਇਆ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਸਮੇਂ ਲੋਕ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਗੁਲਾਲ, ਕੇਸਰ ਆਦਿ ਪਾਉਂਦੇ

ਹਨ; ਗਾਂ ਜਾਂ ਮੱਝ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੰਗ ਗਲ ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਣ, ਮੀਣੀ; ਹੌਲੀ,

ਸਹਿਜੇ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 125)

ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਿੱਠ-ਭੂਮੀ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸੌਖੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਈਦ ਵੜੀ (ਇ) ਬਕਰੀਦ, ਈਦੁਲ ਜੁਹਾ ਹਜ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਦਿਨ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੋਕ ਇਸ ਦਿਨ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ; ਅਖੌ

ਈਦੋਂ ਪਿਛੇ ਤੰਬਾ ਫੁਕਣਾ ਮੌਕਾ ਖੁੰਝਾ ਕੇ ਮਿਲੀ ਚੀਜ ਦੀ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ;

ਜਦੋਂ ਆਈ ਈਦ ਬਰਾਤ, ਮੁਲਾਂ ਦੇ ਬਾਲਾਂ ਪੁਟਿਆ ਵਾਤ ਈਦ ਤੇ ਸ਼ਬਰਾਤ

ਨੂੰ ਮੁਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਖੂਬ ਖਾਂਦੇ ਹਨ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 51)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਰਥ ਪੱਧਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤਸੱਲੀਬਖ਼ਸ਼ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਹਾਗ, ਸੁੰਨਤ; ਹਿਬੇ; ਕੰਜਕਾਂ ਜਿਮਾਉਣਾ, ਕਟਾਸ, ਕਪਾਲ ਕਿਰਿਆ; ਬਧਾਨ ਅਤੇ ਬਬਾਣ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਅਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਬੋਲੇੜੇ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਤਰਾ (ਯੁ) ਚਾਕੂ ਜਾਂ ਛੁਰੀ ਵਰਗਾ ਤੇਜ ਧਾਰ ਵਾਲਾ ਨਾਈਆਂ ਦਾ ਸੰਦ

ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਾਲ ਮੂੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬੁਹਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਬੋਲੇੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਯੋਗਦਾਨ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਸਾ (ਯੁ) ਪੱਸਾ, ਸਾਬਤ ਪੱਠਿਆਂ ਦਾ ਢੇਰ, ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦਾ ਢੇਰ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਇਸ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇਕਰ 'ਉੱਸਾ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇੱਕ ਅਰਥ 'ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦਾ ਢੇਰ' ਹਨ ਤਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ 'ਸਾਬਤ ਪੱਠਿਆਂ ਦਾ ਢੇਰ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਫਾਲਤੂ ਭਰਤੀ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ' ਵਾਕੰਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਸਾਬਤ ਪੱਠੇ' ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਉਲਟਾਕੇ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਮਰ, ਅਦਮ ਅਤੇ ਕਹਾਰ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ

ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੇਲੋੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਸ ਲਈ ਭੁਲੇਖਾ ਸਿਰਜਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਗ਼ਲਤ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਾ ਕਰੇ ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਹੀ ਅਰਥ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਾਂ ਗ਼ਲਤ ਅਰਥ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਭਾਵ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਗੰਜਫਾ (ਪੁ) ਤਾਸ਼ ਦੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਜਿਸ ਦੇ ਪਤੇ ਗੋਲ ਹੁੰਦੇ

ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ 96 ਪਤੇ ਤੇ ਅਠ ਰੰਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ

ਖਿਡਾਰੀ ਖੇਡਦੇ ਹਨ; ਗੰਜਫੇ ਦੇ ਪੱਤੇ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 196)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਧੂਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਗਜ਼ਲ (ਇ) ਸਿੰਗਾਰ ਰਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਮ ਕਰਕੇ ਹੁਸਨ

ਅਤੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 196)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ‘ਗਜ਼ਲ’ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਧੂਰੀ ਅਤੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ‘ਗਜ਼ਲ’ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ‘ਸਿੰਗਾਰ ਰਸ’ ਅਤੇ ‘ਹੁਸਨ/ ਇਸ਼ਕ’ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ‘ਗਜ਼ਲ’ ਅਤੇ ‘ਕਵਿਤਾ’ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਹਨ। ਇਸ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀਆ, ਰਦੀਫ਼ ਅਤੇ ਤੁਕਾਂ/ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਆਦਿ ਅਰਥਗਤ ਲੱਛਣ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਚੌੜੀ, ਕੁਰਸੀ, ਕਲਿੱਪ, ਕਲੀਰਾ ਅਤੇ ਬਹੁਟਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਜਾਣਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ

ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜ ਤਾਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ, ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਤਹਿ (ਇ) ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਪਰਤ, ਭੰਨ;

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 342)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ 'ਤਹਿ' ਦਾ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਸ਼ਬਦ 'ਪਰਤ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਸੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ 'ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 441' ਤੋਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-

ਤਕਮਾਂ (ਯੁ) ਸੋਨੇ ਜਾਂ ਚਾਂਦੀ ਆਦਿ ਦਾ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬਣਾਇਆ

ਛੋਟਾ ਟੁਕੜਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਲ੍ਹੇ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਗਮਾ, ਮੈਡਲ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 343)

ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ 'ਤਕਮਾਂ' ਦਾ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਸ਼ਬਦ 'ਸਿਲ੍ਹੇ' ਅਸਲ ਵਿੱਚ 'ਸਿਲੇ' ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਟਪਲਾ ਖਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਸਿਲ੍ਹੇ' ਦੇ ਅਰਥਗਤ ਸੰਬੰਧ 'ਨਮੀ' ਨਾਲ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਸੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ 'ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 87' ਤੋਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਥੇ ਵੀ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ 'ਸਿੱਲ੍ਹੇ' ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਤਕਲਾ (ਯੁ) ਲੋਹੇ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਸਲਾਈ ਜੋ ਚਰਖੇ ਦੀਆਂ ਗੁਡੀਆਂ ਦੇ

ਬਾਹਰ ਚਮਖਾਂ ਸਹਾਰੇ ਟਿਕਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 343)

ਤਰੰਡੀ (ਇ) ਸਿੰਧ ਜਾਂ ਬਹਾਵਲਪੁਰ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ

ਮਹੀਆਂ ਜਾਂ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਰੋੜ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 348)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਮੋਟੇ (Bold) ਕੀਤੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਤਾਂ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਰੁਟੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਖਤਾ, ਤਗਾਰ ਅਤੇ ਤਰੀਕਤ ਆਦਿ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਰਲ, ਸਧਾਰਨ ਅਤੇ ਆਮ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਆ ਸਕਣ, ਜਿਵੇਂ:

ਤਸਮਈ (ਇ) ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਚੌਲ ਰਿੰਨੂ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਭੋਜਨ, ਖੀਰ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 342)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਐਖੇ ਅਤੇ ਅਣਜਾਣੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਤਹਿ (ਇ) ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਪਰਤ, ਭੰਨ, ਸ਼ਿਕਨ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 342)

ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ 'ਪਰਤ' ਅਤੇ 'ਸ਼ਿਕਨ' ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਟਕਸਾਲੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਐਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਕੰਮ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਚੱਕਰੀ ਦੇਸ਼' ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਖੜਾਵਾਂ (ਇ) ਪੱਵੇ, ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲਕੜੀ ਦੀਆਂ ਖੜਾਵਾਂ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 182)

ਖਾਣ (ਇ) ਖਾਣ ਜਿਵੇਂ ਲੂਣ ਦੀ ਖਾਣ, ਕੋਲੇ ਦੀ ਖਾਣ; ਮੁਹਾ. ਖਾਣ ਲਭਣੀ

ਅਚਾਨਕ ਬਹੁਤ ਧਨ ਹੱਥ ਲੱਗਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 183)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਹੀ ਦੁਬਾਰਾ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਲੋੜੀਂਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਖੜਾਵਾਂ (ਇ) ਪੱਵੇ, ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਿਨਾਂ ਬੱਧਰੀ ਤੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀ

ਅੱਡੀ ਦੀਆਂ ਚੱਪਲਾਂ

ਖਾਣ(ਇ) ਉਹ ਥਾਂ ਜਿੱਥੋਂ ਲੂਣ, ਕੋਲਾ, ਤਾਂਬਾ, ਸੋਨਾ, ਚਾਂਦੀ ਆਦਿ ਖਣਜੀ

ਪਦਾਰਥ ਭਾਰੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲਦਾ ਹੋਵੇ; ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼

ਵਧੇਰੇ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਗਵਾਹ; ਕਲਬੂਤ; ਖੁਤਰਾਵਣ; ਚਸਕੇਬਾਜ਼, ਚੱਕ ਅਤੇ ਚੱਕੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਚਿਤਰ ਉਘੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨਿਯਮਤਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਨ (ਪੁ) ਸੁਹਾਗੇ ਦੇ ਦੇਨਾਂ ਸਿਰਿਆਂ ਤੇ ਲੱਗੀ ਵਧਾਵੀਂ ਲੱਕੜ ਜਿਸ ਨਾਲ

ਰੱਸਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸੁਹਾਗਾ ਫੇਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 137)

ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਰਥ ਤੁਰੰਤ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਰਥ ਦੀ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੰਨਾਦਾਰ (ਪੁ) ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜੁੱਤੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 138)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ‘ਇੱਕ ਜੁੱਤੀ ਦੀ ਕਿਸਮ’ ਹੋਣ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਜੁੱਤੀ ਦੀ ਬਣਾਵਟ, ਵਰਤੀ ਗਈ ਸਮਗਰੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ-

“ਕੰਨਾਦਾਰ, ਕੰਨੇਦਾਰ, ਪੁ. ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੁੱਤਾ ਜਿਸ ਤੇ ਦੇਵੇਂ ਪਾਸੇ ਦੰਦੇ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਅੱਡੀ

ਤੇ ਚਮੜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ) 342)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਕਰਣਾ (ਅ.ਕ੍ਰਿ) ਸਿੱਟੀ ਘੱਟਾ ਕੱਢ ਕੇ ਜਾਂ ਉਬਾਲ ਕੇ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 2)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਵਾਕ ‘ਮਿੱਟੀ ਘੱਟਾ ਕੱਢ ਕੇ ਜਾਂ ਉਬਾਲ ਕੇ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ’ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅੱਗੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਕੀ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ?’

ਚੱਕੀ (ਇ) ਆਟੇ ਦੀ ਚੱਕੀ, ਘਰਾਟ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 233)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ‘ਚੱਕਰੀ ਦੇਸ਼’ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ‘ਚੱਕੀ’ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨੂੰ ‘ਚੱਕੀ’ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਸ਼ਬਦ ‘ਘਰਾਟ’ ਇੱਕ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਲਗਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਜੋ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥ ਏਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀਮਤ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਚਉਸੀ (ਵਿ) ਇਕ ਕੱਪੜਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 232)

ਚਕੜੀ (ਯੁ) ਇਕ ਰੁੱਖ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 233)

ਚਕੀਰਾ (ਯੁ) ਇਕ ਪੰਛੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 233)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੰਨੇ ਕੱਪੀ, ਕੱਪੀਦਾ, ਕਪੂਰ ਕਚਰੀ, ਕਰਲ ਅਤੇ ਕਰੇੜਾ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੀ ਹੈ।

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬਨਸਪਤੀ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਬਨਸਪਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੁੱਝ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਆਮ ਹੀ ‘ਇੱਕ ਰੁੱਖ’, ‘ਇਕ ਪੈਦਾ’, ‘ਇਕ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਸਬਜੀ’, ਆਦਿ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਰੂ (ਯੁ) ਇਕ ਰੁੱਖ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਲੱਕੜੀ, ਜੈਤੂਨ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 129)

ਕੰਗਰ (੫.) ਇਕ ਰੁੱਖ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 130)

ਬਣੇਟਾ (੫.) ਵਣੇਟਾ, ਛੋਟਾ ਰੁੱਖ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 487)

ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੱਥੀ (੬.) ਹਰਮਲ ਵਰਗਾ ਇਕ ਘਾਹ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 136)

ਚਕੋਤਰਾ (੫.) ਸੰਤਰੇ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਫਲ ਜੋ ਸੰਤਰੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਵਾਦ ਖਟ-ਮਿਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 233)

ਉਪਰੋਕਤ ਦਰਸਾਏ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਅਧੂਰੀ ਤੁਲਨਾ ਰਾਹੀਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਰੂਪ, ਪਰਕਾਰ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਲਿਆ ਸਹਾਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਏਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭੋਜਨ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ, ਦਵਾਈਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਯੋਗ, ਉਪਯੋਗਤਾ/ਗੈਰ-ਉਪਯੋਗਤਾ, ਕੁਦਰਤੀ/ਜੰਗਲੀ ਆਦਿ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਬਨਸਪਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਸ਼ਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਬਾ (੫.) ਵੇ. ਹੁਸਬਾ, ਇਕ ਬੂਟੀ ਜੋ ਦਵਾਈ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਅੰਜਬਾਰ (੬.) ਇਕ ਲਾਲ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੀ ਦਵਾ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਵੇਲ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 22)

ਹਾੜੀ (੬.) ਖੁਰਮਾਨੀ ਵਰਗਾ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਇਕ ਫਲ ਜਿਸ ਦੀ ਗਿਟਕ ਵਿਚਲੀ ਗਿਰੀ ਕੋੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 116)

ਕਟਾਰਾ (੫.) ਇਕ ਕੰਡੇਦਾਰ ਬੂਟਾ ਜੋ ਵਾੜ ਲਈ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਠ ਕਟਾਰਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 133)

ਬਨਫਸ਼ਾ (੫.) ਇਕ ਬੂਟੀ ਜਿਸ ਦੇ ਫੁੱਲ ਤੇ ਪੱਤੇ ਦਵਾਈ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ

ਹਨ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 489)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਨਸਪਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਸੁੰਭ/ ਕਸੁੰਭੜਾ/ ਕਸੁੰਭਾ (੫) ਇਕ ਪੈਦਾ ਜੋ ਕੱਪੜੇ ਨੂੰ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇਣ

ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਫੀਮ ਅਤੇ ਭੰਗ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਿਆ

ਨਸ਼ੀਲਾ ਪਦਾਰਥ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 128)

ਮਹੁਰਾ (੫) ਇਕ ਜਹਿਰੀਲਾ ਬੂਟਾ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ

ਤੇ ਇਹ ਹਲਦੀ ਅਤੇ ਅਧਰਕ ਦੀਆਂ ਪੈਲੀਆਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ;

ਜਹਿਰ, ਵਿਸ, ਵਿਹੁ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 539)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਸਥਾਨ, ਵਰਤੋਂ ਖੇਤਰ, ਰੰਗ-ਰੂਪ, ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਤੁਲਨਾ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਇਹ ਅਰਥ ਵਧੇਰੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਰਥਗਤ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਰਬਪੱਖੀ ਲੱਛਣਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਪੂਰਨ ਹਨ। ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇਣ ਸਮੇਂ 'ਇੱਕ ਪਰਕਾਰ ਦਾ ਪੰਛੀ', 'ਇਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਜਾਨਵਰ', 'ਪੰਛੀ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ' ਆਦਿ ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੰਘੀ (ੲ) ਇਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੱਛੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 130)

ਕਰੜਾ (੫) ਇਕ ਛੋਟੀ ਬਤਖ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 144)

ਕਰਾਹੀ (ੲ) ਇਕ ਪੰਛੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 144)

ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹੰਸ (੫) ਮੁਰਗਾਬੀ ਜਿਹਾ ਇਕ ਪੰਛੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 103)

ਚਕੋਰ (੫) ਬਟੇਰੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਇਕ ਪੰਛੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 233)

ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਸ਼ਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਜਗਰ (੫) ਇਕ ਵੱਡਾ ਮੋਟਾ ਤੇ ਲੰਬਾ ਜਿਹਾ ਸੱਪ, ਸਰਾਲ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 21)

ਬਸੀਨ (ਇ) ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਤੇਜ ਚਿੜੀ, ਭਸੀਨ, ਜਿਵੇਂ ਉਡੀ ਵਾਂਗ

ਭਸੀਨ ਜਿਉਂ (ਹੀਰ ਦਮੋਦਰ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 482)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀਬਖ਼ਸ਼ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹੜਿਆਲ (੫) ਇਕ ਹਰਨ ਵਰਗਾ ਜਾਨਵਰ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੰਗ ਕੁੰਢੇ ਹੁੰਦੇ

ਹਨ ਤੇ ਮੱਥੇ ਦਾ ਮਾਸ ਬੜਾ ਸਖਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 113)

ਕਟਫੋੜਾ (੫) ਖਾਕੀ ਰੰਗ ਦਾ ਚਿੜੀ ਵਰਗਾ ਪੰਛੀ ਜੋ ਆਪਣੀ ਚੁੰਝ ਨਾਲ

ਦਰਖਤਾਂ ਨੂੰ ਨੂੰਗਰ ਨੂੰਗਰ ਕੇ ਕੀੜੇ ਕੱਢ ਕੱਢ ਖਾਂਦਾ ਹੈ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 133)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਰੂਪ, ਰੰਗ, ਅਕਾਰ, ਜਾਤੀ, ਸਰੀਰਕ ਬਣਤਰ, ਆਦਤਾਂ, ਉਤਪਤੀ, ਭੌਤਿਕ ਲੱਛਣ, ਉਪਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮਹੱਤਵ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼ੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਾਨਵਰਾਂ ਜਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਤਕਨੀਕੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੜੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਜਸਤ (੫) ਜਿਸਤ, ਉਹ ਅੰਕ ਜੋ ਦੇ ਉਤੇ ਪੂਰਾ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕੇ;

ਅਲਮੇਨੀਅਮ ਜਿਹੀ ਇਕ ਧਾਤ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 275)

ਜੱਜ (੫) ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਾਕਮ, ਮੁਨਸਫ਼ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 277)

ਪਰੰਤੂ ਕੁੱਝ ਤਕਨੀਕੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਜਮਾਨਤ (ਇ.) ਜਮਾਨੀ, ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ, ਦੂਜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੇ ਲੈਣ

ਦਾ ਭਾਵ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 282)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ‘ਦੂਜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੇ ਲੈਣ ਦਾ ਭਾਵ’ ਵਿੱਚ ‘ਭਾਵ’ ਸ਼ਬਦ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

“**ਜਮਾਨਤ**, [ਅਰ. ਜਮਾਨਤ] (ਇ.) ਜਮਾਨੀ, ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ, ਦੂਜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੇ ਲੈਣ ਦਾ ਭਾਵ, ਉਹ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਜੋ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧੀ ਦੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਜਾਂ ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਦੇ ਕਰਜ਼ ਅਦਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਇਸੇ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਲਈ ਅਪਣੇ ਸਿਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਲਾ.ਕਿ. ਹੋਣਾ, ਕਰਨਾ, ਦੇਣਾ)” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਦੂਜੀ) 491)

5.3.2.2. ਸਮੀਕਰਨ

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ‘ਮੁਖ ਸ਼ਬਦ’ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ **ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼** ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਵਾਲਾ ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਹਿੰਦੀ ਉਪ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਰ ਵੰਨਗੀ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੇਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ viii)

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਵਰਣਨ ਵਿਧੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਪਰਿਆਇ ਰੂਪ) ਰਾਹੀਂ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਉਠੀ (ਇ.) ਹਾੜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਫ਼ਸਲ, ਖਰੀਫ਼	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 53)
ਸਸਕਾਰ (ਪੁ.) ਮਿਰਤਕ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਕਿਰਿਆ, ਦਾਹ ਸੰਸਕਾਰ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 53)
ਸਧੂਤਾ (ਵਿ.) ਜਿਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਦਿਸਦਾ ਹੋਵੇ, ਸਿਆਣਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 62)

ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ, ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਗਾ (ਪੁ.) ਲੀਰ ਜਾਂ ਧਾਗਾ ਜੋ ਜਾਦੂ ਮੰਤਰ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 56)

ਸਤਸੰਗਣ (ਇ.) ਸਤਿ ਸੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 59)

ਸਤਰੀ (ਕ੍ਰਿ. ਵਿ.) ਪੜਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 60)

ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਇੱਕੋ ਨਮੂਨੇ (Pattern) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ‘ਸਉਈ’, ‘ਸਸਕਾਰ’, ‘ਸਧੂਤਾ’, ‘ਸਨਹਾ’ ਅਤੇ ‘ਸੱਬਲ’ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸ਼ਹਿਰਦਾਰ (ਵਿ.) ਸ਼ਹਿਰੀ, ਇਕੋ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 54)

ਸਦਫ (ਇ.) ਸਿੱਪੀ, ਸਮੁੰਦਰੀ ਘੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਮੋਤੀ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 61)

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਉਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਵਲ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਪਰਿਆਇ ਰੂਪ) ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਉਗਾਤ (ਇ.) ਸੁਗਾਤ, ਤੋਹਫਾ, ਢੋਆ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 53)

ਸੰਸਾਰ (ਪੁ.) ਜਹਾਨ, ਦੁਨੀਆਂ, ਜੱਗ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 53)

ਸਹਿਕਣਾ (ਅ. ਕ੍ਰਿ.) ਲੋਚਣਾ, ਤਰਸਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 54)

ਸਕਾਵਤ/ਸਕਤ (ਇ.) ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ, ਭਾਈਚਾਰਾ, ਬਰਾਦਰੀ, ਸਾਕਾਦਾਰੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 55)

ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ, ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕੇਸ਼ੀ-ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਖਿਰ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ‘ਸਕਾਵਤ/ ਸਕਤ’ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥ ਪੂਰਨ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਨਹੀਂ

ਹਨ। ਅਰਥਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਜੋ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸਮਾਨ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਉਦਾਈ (ਵਿ.) ਸੁਦਾਈ, ਪਾਗਲ, ਨੀਮ ਪਾਗਲ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 53)

ਸਈਯੁੜ (ਪੁ.) ਸਹਿਆ, ਖਰਗੋਸ਼ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 53)

ਸੰਗਾ (ਇ.) ਸੰਗ, ਸਰਮ, ਹਯਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 56)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਸਮਾਨ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਉੜ/ਸਉੜਾ (ਵਿ.) ਤੰਗ, ਤੰਗੀ, ਭੀੜਾ, ਦਿਲ ਛੋਟਾ ਕਰਨਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 53)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ‘ਸਉੜ’ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ‘ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ’ ਹੈ, ਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ ‘ਤੰਗੀ’ ‘ਨਾਂਵ’ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਸਮਾਨ ਅਰਥ-ਸਮੂਹ ਵਾਲੇ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਵੱਜੋ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੰਸਾਰ (ਪੁ.) ਜਹਾਨ, ਦੁਨੀਆ, ਜੱਗ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 53)

ਸਹਿੰਜੋ (ਕ੍ਰਿ. ਵਿ.) ਸਵੇਰੇ, ਸਾਝਰੇ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 54)

ਸਹੇਲੜੀ (ਇ.) ਸਹੇਲੀ, ਸਖੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 54)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਬਦ, ਸਮਾਨ ਅਰਥ-ਸਮੂਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਨੇ ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੰਜਮ-ਭਰਪੂਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮੇਟਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ

ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਬਹੁਤੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਲ-ਘਚੇਲਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਤਸਵੀਰ ਉਘੜ ਕੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਮਿਲ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜਿੱਥੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਕਈ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਅਰਥ ਵੱਖਰੇ ਅਰਥ-ਸਮੂਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਤਰ (ਇ) ਪਾਲ, ਪੰਗਤ, ਲਾਈਨ, ਲਕੀਰ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 60)
ਸੰਦਰ (ਯੁ) ਸੰਦ, ਐਜਾਰ, ਹਥਿਆਰ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 62)
ਸ਼ਬਦ (ਯੁ) ਬਚਨ, ਲਫਜ਼, ਪਦ, ਗੁਰਬਾਣੀ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 65)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ 'ਲਕੀਰ', 'ਹਥਿਆਰ' ਅਤੇ 'ਗੁਰਬਾਣੀ' ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਦੂਸਰੇ ਅਰਥ-ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਕੇਵਲ 'ਸ' ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂਰ, ਸਹਾਰਾ, ਸਕਾਵਤ, ਸਖੱਲਾ, ਸਗਣ, ਸਜਾਉਣਾ, ਸੰਜਿਸ਼, ਸਤਾਂਗ, ਸੰਧਲਾ, ਸ਼ਨਸ਼ੁਰੀ, ਸਨੇਹ, ਸਬਜ਼ ਪਰੀ, ਸਪਾਟਾ, ਸੰਭੋੜਾ, ਸਮਝੌਤੀ, ਸੰਮਤੀ, ਸਮਰਥ, ਸ਼ਰਤੀ, ਸਰੂਪ, ਸਲੱਬਾ, ਸਲਾਮਤੀ, ਸਲੀਮ, ਸਵਾਇਆ, ਸਵਾਮੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਰੀ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸਮਾਨ ਅਰਥ-ਸਮੂਹ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ (ਸਧਾਰਨ), ਸਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ (ਸਾਂਝੇ), ਵਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ (ਸਮਕਾਲੀ) ਅਤੇ ਮਿਆਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਬੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸ਼ਾਦੀ (ਇ) ਵਿਆਹ; ਸੁੰਨਤ, ਖਤਨਾ (ਅਰਬੀ), ਖੁਸ਼ੀ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 78)
ਸਾਵੜੇ (ਯੁ) ਪੀਲੀਆ, ਯਰਕਾਨ (ਅਰਬੀ)	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 81)
ਸੁਸਤ (ਵਿ) ਆਲਸੀ; ਢਿੱਲਾ ਮੱਠਾ; ਮਾਂਦਾ (ਫ਼ਾ); ਉਦਾਸ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 89)
ਸੁਖੱਲਾ (ਵਿ) ਸੁਖਾਲਾ, ਸੌਖ; ਸੁਖੀ, ਅਸੂਦਾ (ਫ਼ਾ)	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 91)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ 'ਸੁੰਨਤ', 'ਖਤਨਾ' ਅਤੇ 'ਯਰਕਾਨ' ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਸ਼ਬਦ 'ਮਾਂਦਾ' ਅਤੇ 'ਅਸੂਦਾ' ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ 'ਸੁੰਨਤ' ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ

ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਕੇਵਲ ਥਾਂ ਹੀ ਘੇਰਦੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਕੇਵਲ ‘ਸ’ ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਹੁ; ਖਾਵੰਦ; ਸਜ਼ਰਾ; ਨਸਬ; ਛਮਕ; ਸ਼ਾਬਾਨ; ਹੁਜਤੀ; ਤਕੀਆ; ਇਵਜ਼ਾਨਾ; ਸੈਲਾਬ; ਸਊਰ; ਅਦਬ; ਤੁਫ਼ੈਲ; ਹਬਸ਼ਣ; ਸਿਕਮ; ਖੱਚਾ; ਮਸਕੀਨ; ਹਸਦ; ਅਤੇ ਤਿਜਾਰਤ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਅਰਬੀ ਜਾਂ ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਰਬੀ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹਨ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ - ਤੋਹਫ਼ਾ; ਖਰੀਫ਼; ਜਹਾਨ; ਬਰਦਾਸ਼ਤ; ਹੂ-ਬ-ਹੂ; ਜ਼ਾਲਮ; ਸਗਿਰਦ; ਪਾਖਾਨਾ; ਸਾਜ਼ਸ਼; ਕਫ਼ਾਇਤ; ਸ਼ਾਮ; ਫਰੇਬ; ਹਮੇਸ਼ਾ; ਦਰਵੇਸ਼; ਜਿਗਰਾ; ਖਾਹਸ਼; ਜਮੂਰ; ਸਿਫਤਸਨਾ; ਰੋਗਨ; ਮਨਹੂਸ; ਇੰਤਜ਼ਾਰ; ਦਲੀਲ; ਨਸੀਹਤ; ਮਸ਼ਾਲ; ਸਾਲਮ; ਮੁਆਫਕ; ਨਿਰਖ; ਦਾਰੂ; ਤਮੀਜ਼; ਲਜ਼ੀਜ਼; ਹਿੰਮਤ; ਤਾਕਤ; ਜ਼ੋਰ; ਬਰਾਂਡਾ; ਤਸਬੀ; ਗੁਸਤਾਖ; ਰੋਜ਼ਨਾਮਚਾ; ਅਤੇ ਕਸਮ ਆਦਿ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਬੀ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਲਈ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਪਰਗਟਾਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਹਰਦੇਵ ਬਾਹਰੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ,

“ਮੈਂ ਦੇ ਵਾਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਉਥੋਂ ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਕਿੱਸੇ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਆਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ-ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ। ... ਬੋਲੀ ਵੀ ਕਿੱਸੇ ਵਿਚ ਨਿਰੋਲ ਲਹਿੰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬੀ ਰਲੀ ਹੋਈ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਉਰਦੂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਕਿੱਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਿਲੇ। ਅਣਜਾਣੇ ਜਾਂ ਅਣਡਿਠੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਵੀ ਔਖਾ ਸੀ। ਬਹਰਹਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲ ਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਆਪਣੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਬੁਲਵਾ ਕੇ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ xii)

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਸੰਬੰਧੀ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕੋਈ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਲਗ-ਪਗ ਹਰ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅਰਬੀ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਅਤੇ ਅਪ੍ਰਚਲਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਬੀ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਕਈ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੁਹਵਤ (ਇ) ਵੇਗ, ਕਾਮ ਵਾਸਨਾ, ਭੋਗ ਇੱਛਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 53)
ਸਹਾਰਾ (ਯੁ) ਆਸਰਾ, ਭਰੋਸਾ, ਢਾਸਣਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 54)
ਸਟੰਟ (ਯੁ) ਢੰਗ, ਸਟੰਟ, ਫਰੇਬ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 58)

ਸਮਾਨਾ (੫.) ਸਮਿਆਨਾ, ਤੰਬੂ; ਛੋਲਦਾਰੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 67)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ 'ਵੇਗ', 'ਫਾਸਣਾ', 'ਸਟੰਟ', 'ਸਮਿਆਨਾ', 'ਤੰਬੂ' ਅਤੇ 'ਛੋਲਦਾਰੀ', ਕ੍ਰਮਵਾਰ 'ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ', 'ਹਿੰਦੀ', 'ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ', 'ਤੁਰਕੀ', 'ਫਾਰਸੀ' ਅਤੇ 'ਹਿੰਦੀ' ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 'ਸ' ਪੱਟੀ ਦੇ ਹੋਰ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਖੀ; ਕੰਦ; ਕੁਲੀਨ; ਕਲੀ; ਛਲ; ਖਾਰ; ਕਪਟ; ਲਾਈਨ; ਤਿਆਗ ਪੱਤਰ; ਸੰਮਤ; ਉਸਤਤ; ਤਰਕਾਰੀ; ਸਭਾ; ਖਪਤ; ਨੜੋਆ; ਮੂੜੀ; ਲਜਿਤ; ਮਦਰਾ; ਪਰਤੱਖ; ਭਵਿੱਸ਼ਬਾਈ; ਜਾਚਕ; ਸੁੰਨ; ਸੂਨ; ਤਰੇਪੇ; ਝੱਜਰ; ਅਤੇ ਦੀਮਕ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਗੂਫਾ (੫.) ਕਲੀ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ); ਗੁੰਚਾ(ਫਾਰਸੀ); ਛਲ(ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ),

ਫਰੇਬ(ਫਾਰਸੀ); ਅਜੀਬ ਜਾਂ ਅਨੇਖੀ ਗੱਲ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 57)

ਸਮਾਨਾ (੫.) ਸਮਿਆਨਾ(ਤੁਰਕੀ), ਤੰਬੂ (ਫਾਰਸੀ); ਛੋਲਦਾਰੀ (ਹਿੰਦੀ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 67)

ਸੱਲਾ (ਵਿ.) ਸਿਲਾ(ਅਰਬੀ), ਇਵਜ਼ਾਨਾ (ਅਰਬੀ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 72)

ਸਾਹ ਸਤ (੫.) ਹਿੰਮਤ(ਅਰਬੀ), ਸੱਤਿਆ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ), ਬਲ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ),

ਤਾਕਤ (ਫਾਰਸੀ), ਜ਼ੋਰ (ਫਾਰਸੀ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 75)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੁੱਘ/ਸੁੰਘ(ਇ.) ਖਬਰ, ਪਤਾ, ਕੈੜ (ਪੇਠੇਹਾਰੀ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 91)

ਸੁਮਾਲ (੫.) ਉੱਤਰ, ਪਹਾੜ ਪਾਸਾ, ਉੱਭਾ (ਝਾਂਗੀ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 94)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ 'ਕੈੜ' ਅਤੇ 'ਉੱਭਾ' ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ' ਅਤੇ 'ਝਾਂਗੀ' ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਗੈਰ-ਮਿਆਰੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਤੀਫਾ (ਪੁ.) ਤਿਆਗ ਪੱਤਰ, ਇਸਤੀਫਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 61)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸ਼ਬਦ 'ਇਸਤੀਫਾ' ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਂਦਾ, ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ 'ਅਸਤੀਫਾ' ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ 'ਨੈਕਰੀ ਛੱਡਣ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ' ਹਨ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਤੌਰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਾਵੜੇ (ਪੁ.) ਪੀਲੀਆ, ਯਰਕਾਨ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 81)

ਸਿਣੀਪ/ਸਿਣਪ (ਪੁ.) ਅਦਬ, ਕਵੈਦ, ਤੌਰ ਤਰੀਕਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 83)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ 'ਯਰਕਾਨ' ਅਤੇ 'ਅਦਬ' ਨੂੰ ਇਸੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 587 ਅਤੇ 27 'ਤੇ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਲਹਿੰਦੀ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਘੋਰ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਅਕਾਰ 675 ਪੰਨਿਆਂ ਤੱਕ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅਰਥ ਦੇਖਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਜਾਣਨ ਲਈ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਸਹੀ ਅਤੇ ਇਕਸਾਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਗ਼ਲਤ ਹਨ ਜੋ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਉਰ (ਕ੍ਰਿ. ਵਿ.) ਸੰਵਰਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ, ਦਰੁਸਤ ਹੋਣਾ, ਕੰਮ ਠੀਕ ਹੋਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 53)

ਸਉਰਣਾ (ਸ. ਕ੍ਰਿ.) ਸੁਧਰਨਾ, ਠੀਕ ਹੋਣਾ, ਸੰਵਰਨਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 53)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਜੇ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਇੱਕ ਹੀ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਅਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦਰਜ ਹਨ, ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਸ਼ਬਦ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ 'ਸੰਵਰਣ' ਅਤੇ 'ਸੰਵਰਨਾ' ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਸੱਕਾ ਸੋਧਰਾ (ਪੁ.) ਸੱਕਾ ਸਾਕ, ਸਕਾ ਰਿਸ਼ਤਾ, ਨੇੜੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 55)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਸ਼ਬਦ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ‘ਸੱਕਾ’ ਅਤੇ ‘ਸਕਾ’ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ‘ਸਕਾ’ ਹਨ।

ਦੂਸਰਾ ਸ਼ਬਦ ‘ਸੱਕਾ’ ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ-

“ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਵਾਲਾ, ਮਾਸ਼ਕੀ, ਕਹਾਰ, ਬਹਿਸ਼ਤੀ, ਮਾਛੀ”(ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ) 109) ਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗ਼ਲਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਰਨ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅਨਰਥ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸਉਗਾਤ (ਇ) ਸੁਗਾਤ, ਤੋਹਫ਼ਾ, ਢੇਆ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 53)
ਸਗਾਤ (ਇ) ਤੁਹਫ਼ਾ, ਢੇਆ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 56)
ਸੁਗਾਤ (ਇ) ਤੋਹਫ਼ਾ, ਢੇਆ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 91)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਹੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਸ਼ਬਦ ‘ਤੋਹਫ਼ਾ’ ਲਈ ਤਿੰਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ‘ਤੋਹਫ਼ਾ’, ‘ਤੁਹਫ਼ਾ’ ਅਤੇ ‘ਤੋਹਫ਼ਾ’ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਅਰਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਤੁਹਫ਼ਾ’ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਚੱਕਰੀ ਦੇਸ਼’ ਕਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਇਹ ਨਿਰਨਾ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਸ਼ਬਦ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੜਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਸਾਡਾ (ਪੜ) ਸਾਡਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 15)
ਸਾਡਾ (ਪੜ) ਅਸਾਡਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 78)
ਅਸਾਂਨੂੰ (ਪੜ) ਸਾਨੂੰ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 15)
ਸਾਨੂੰ (ਪੜ) ਅਸਾਂ ਨੂੰ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 79)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ। ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਿਆਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿਚਲੀ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਅਜਾਈ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇੱਕੋ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੀ ਹਰ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਹਸਾਨ (੫.) ਭਲਾਈ, ਨੇਕੀ, ਉਪਕਾਰ; ਮੁਹਾ. ਇਹਸਾਨ ਚਾੜ੍ਹਨਾ

ਇਹਸਾਨਮੰਦ ਬਣਾਉਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 16)

ਇਹਸਾਨ (੫.) ਅਹਿਸਾਨ, ਨੇਕੀ; ਮੁਹਾ. ਇਹਸਾਨ ਲਾਣਾ ਨੇਕੀ ਦੇ ਬਦਲੇ

ਲਿਹਾਜ਼ ਕਰਨਾ, ਭਲਾ ਕਰਨਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 46)

ਹਸਾਨ (੫.) ਅਹਿਸਾਨ, ਉਪਕਾਰ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 103)

ਹਿਸਾਨ (੫.) ਅਹਿਸਾਨ, ਨੇਕੀ, ਪਰਉਪਕਾਰ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 116)

ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਵੀ ਗਈ ਹੈ, ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀ ਉਦਾਹਰਨ 'ਅਹਸਾਨ' ਦਾ ਚਾਰ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਉ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਅਹਿਸਾਨ (੫.) ਵੇ. ਅਹਸਾਨ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 16)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਕਨੀਕਾਂ ਵਿਚਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 'ਸਉਕ : ਸੌਕ' ; 'ਸਉਖ : ਸੌਖ' ਆਦਿ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵਿਭਿੰਨ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮਾਨ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਲਈ ਵੱਖਰੀ-ਵੱਖਰੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੂਰੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਵਾਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜੋ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਘੇਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਕੁੱਝ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹੋਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ- ਅਸਵਾਰ/ਹਸਵਾਰ ; ਸਉਕ/ਸੌਕ; ਸਉਕਣ/ ਸੌਕਣ; ਸਉਗਾਤ/ ਸਗਾਤ/ ਸੁਗਾਤ; ਸਉਣ/ ਸੌਣ; ਸਉਣਾ/ ਸੌਣਾ; ਸਉਣੀ/ ਸੌਣੀ;

ਸਉਦਾ/ ਸੈਦਾ; ਸਉਦਾਈ/ ਸੁਦਾਈ; ਸਉਦਾਗਰ/ ਸੈਦਾਗਰ; ਸਉਦਾਗਰੀ/ ਸੈਦਾਗਰੀ; ਸਉਪਣਾ/ ਸੌਪਣ; ਸਉਰ/ ਸਵਰਨਾ; ਸਉੜ/ ਸੌੜ; ਸਉੜ-ਭੀੜ/ ਸੌੜ-ਭੀੜ; ਸਈਂ/ ਸੈ; ਸਏ/ ਸੈਆਂ; ਸਸਕ/ ਸੈਰ; ਸਾਇਕਲ/ ਸੈਕਲ; ਹਸਾਬ/ ਹਿਸਾਬ; ਹਸਾਬ ਕਤਾਬ/ ਹਿਸਾਬ ਕਤਾਬ; ਹਸਾਬਣ/ ਹਿਸਾਬਣ; ਹਸਾਬੀ/ ਹਿਸਾਬੀ ਆਦਿ। ਇਹਨਾਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਕੀ ਕੋਸ਼ ਸੰਬੰਧੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਿਆਇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਪਰਿਆਇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਵਿਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਉਤੁ (ਵਿ.) ਸਉਤਰਾ, ਔਲਾਦ ਵਾਲਾ, ਔਤਰਾ ਦੇ ਉਲਟ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 53)

ਸੱਜਾ (ਵਿ.) ਦਾਹਿਨਾ, ਖੱਬੇ ਦਾ ਉਲਟ; ਅਖੈਂ ਸੱਜੇ ਨਾ ਪਰੁਥੇ ਹਮੇਸ਼ ਇਕੇ

ਬੁਥੇ ਵੈ ਸਜਰੇ ਨਾ ਬਹੇ ਨਮੇਸ਼ ਇਕੇ ਜਹੇ, ਇਕੇ ਰੰਗ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ

ਮਨੁੱਖ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 58)

ਸੁੜ੍ਹ (ਪੁ.) ਸੁਤ, ਨੇਕ ਪੁਤਰ, ਕਪੁਤਰ ਦੇ ਉਲਟ; ਧਾਗਾ, ਸੂਤਰ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 92)

ਇਸ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਛੋਟੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਪਰਿਆਇ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

5.3.2.3. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਭਾਵੇਂ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ, ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਜਾਂ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢੇ ਗਏ ਹਨ।

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਤੇ ਅਰਥ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ, ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਟੂਕਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ੈ-ਰਚਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਈਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ-

ਉਮਕ (ਇ.) ਉਮੰਗ, ਉਤਸਾਹ ਜਿਵੇਂ “ਤਾਂ ਇਕ ਉਮਕ ਹੋਈ” (ਹੀ.ਦ.) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 9)

ਇਜਰ (ਪੁ.) ਨੇਕੀ ਦਾ ਇਨਾਮ ਜਿਵੇਂ “ਇਜਰ ਦਏਗਾ ਸਾਂਈ” (ਸੈਫ) ਅਜਰ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 47)

ਸਤਾਰਾ (ਪੁ.) ਸਿਲਮਾ ਸਿਤਾਰਾ, ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਲਈ ਲਗੇ ਚਮਕੀਲੇ

ਗੋਲ ਸਤਾਰੇ ਜਿਵੇਂ : ਤਿੱਲਾ ਤੇ ਸਤਾਰਾ ਪਟ ਹੰਢਾਵਣਾਂ(ਵਜੀਦ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 60)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਲਈਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ-

ਏਵਡ (ਵਿ.) ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਜਿਵੇਂ : ਏਵਡੂ ਉਚਾ ਹੋਵੈ ਕੋਇ (ਜਪੁਜੀ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 52)

ਸਉਪਿ (ਕ੍ਰਿ. ਵਿ.) ਸੌਪਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ, ਹਵਾਲਗੀ ਜਿਵੇਂ : ‘ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ

ਸਭੁ ਸਉਪਿ ਗੁਰ ਕਉ ਹੁਕਮਿ ਮੰਨਿਐ ਪਾਈਐ’ (ਗੁਰਬਾਣੀ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 53)

ਸ਼ਿਵਾ (ਪੁ.) ਸ਼ਿਵਜੀ, ਅਸਲ ਨਾਂ ਮਹਾਂਦੇਵ ‘ਮਹਾਂਦੇਵ ਕਉ ਕਹਿਤ ਸਦਾ

ਸ਼ਿਵ- ਚੌਪਈ ਪਾ. 10 (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 87)

ਸ਼ੈ-ਰਚਿਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ-

ਉੱਘੀ (ਇ.) ਪੰਛੀ, ਜਿਵੇਂ ਉੱਘੀ ਵਾਂਗਣ ਦੁਮ ਮਰੋਦਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 3)

ਉਦੈ (ਕ੍ਰਿ. ਵਿ.) ਉਸ ਪਾਸੇ, ਜਾਹਰ, ਪ੍ਰਗਟ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਉਦੈ ਹੋਇਆ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 7)

ਅਖਬਾਰੀ (ਵਿ.) ਅਖਬਾਰ ਸਬੰਧੀ, ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਅਖਬਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 18)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਹਿਤਕ ਕਿਰਤਾਂ ਜਾਂ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚੋਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੋਤ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਚਾਲਣਾ (ਸ. ਕ੍ਰਿ.) ਉਜਾੜਨਾ ਜਿਵੇਂ ‘ਇਸਕੇ ਪਕੜ ਉਚਾਲੇ’ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 4)

ਉਚਾਲਾ (ਪੁ.) ਵਿਛੋੜਾ, ਹਿਜਰਤ ਜਿਵੇਂ ‘ਹਿਕ ਪਰਦੇਸ ਦੂਜਾ ਦਮ

ਦੁਖੀ ਤੀਜੇ ਨਿਤ ਉਚਾਲੇ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 4)

ਸੈ (ਕ੍ਰਿ.ਵਿ.) ਨੂੰ, ਪ੍ਰਤਿ, ਜਿਵੇਂ : ਸਭਸੈ ਦੇ ਆਧਾਰ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 99)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੜੇ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਕਤੂੰ, ਉੱਤਾ, ਉਫਰਨਾ, ਉਰੇਬ, ਉਲੇਲਾ, ਉਈ; ਅੰਗ, ਅੰਗ ਸੰਗ, ਅਗਲ, ਅਗਲਾ, ਅੱਗਾ, ਅਗੂਹਾਂ, ਅਗੂਹੀਂ, ਅਗੋਤਰ, ਅਚਾਰੀ, ਅਜਮਤ, ਅੰਡੂਰੀ ਮੰਡੂਰੀ, ਅਣ, ਅਦਾ, ਅਫਜ਼ਾ, ਆਪ, ਆਵਰ, ਐੱਕੜ; ਇਜਰ; ਸਤਾਰਾ ਅਤੇ ਸਰਫਾ ਆਦਿ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਕੇਵਲ 'ਓ', 'ਅ', 'ਏ' ਅਤੇ 'ਸ' ਪੱਟੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਬਹੁਅਰਥੀ ਜਾਂ ਬਹੁਪਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਵਰਤੋਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਗਲਾ (ਵਿ.) ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲਾ, ਅਗੇ ਵਾਲਾ; ਜਿਆਦਾ, ਲੋੜ ਤੋਂ ਵਧ, ਜਿਵੇਂ

ਇਕਨਾ ਆਟਾ ਅਗਲਾ (ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ); ਮੁਹਾ. ਅਗਲਾ ਕਰੇ ਪਿਛਲਾ

ਭਰੇ ਕਰੇ ਕੋਈ ਭਰੇ ਕੋਈ; ਅਗਲਾ ਘਰ ਦਸਣਾ ਆਪ ਰੁਝ ਨਾ ਦੇਣਾ

ਦੂਜੇ ਦੀ ਦਸ ਪਾਉਣੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 19)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਜੋਂ ਵਰਤੋਂ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਹਿਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇੱਕ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਰਨ ਲਈ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਂਗਲੀ (ਇ.) ਉਂਗਲ; ਮੁਹਾ. ਉਂਗਲੀ ਚਾਣਾ ਕਿਸੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਤੁਹਮਤ ਲਾਉਣੀ;

ਉਂਗਲੀ ਲਾਉਣਾ ਕਿਸੇ ਬੇਸਹਾਰੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣਨਾ; ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਗਰ

ਲਾ ਲੈਣਾ; ਉਂਗਲੀ ਵੀ ਨਾ ਲਾਉਣੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵੀ ਨਾ ਕਰਨਾ ਭਾਵ

ਛੁਹਣਾ ਤਕ ਨਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 3)

ਅੰਗ (ਪੁ.) ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ; ਨਿਸ਼ਾਨ ਜਿਵੇਂ ਅੰਗਰ ਲਾਵਣ (ਸ.ਕ੍ਰ.)

ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਉਣਾ; ਮੁਹਾ. ਅੰਗ ਖੁਸਣੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਟੁੱਟਣੇ; ਅੰਗ ਨਾ

ਮਾਵਣੇ ਫੁਲਿਆਂ ਨਾ ਸਮਾਣਾ; ਅੰਗ ਭੰਗ ਹੋਣਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਕੱਟਿਆ

ਜਾਣਾ; ਅੰਗ ਲਗਣਾ ਅਸਰ ਹੋਣਾ, ਜਿਵੇਂ ਖਾਧਾ ਪੀਤਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ

ਲਗਦਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 19)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਜੋਂ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਲਗ-ਪਗ ਹਰ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਅਕਾਰ ਪੱਖੋਂ ਸੱਤ ਸੌ ਪੰਨੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਅਕਾਰ ਵੱਡਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਹਿੰਦੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇੱਕਾ-ਦੁੱਕਾ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਆਦਮ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦਾ (ਮੁਹਾ.) ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 41)

ਹੱਥਲ ਹੋਈ ਬਹਿਣਾ (ਮੁਹਾ.) ਵੇਹਲਾ ਹੋ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 107)

ਕੰਘਾ ਹੋਣਾ ਮੁਹਾ. ਲੁੱਟਿਆ ਜਾਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 130)

ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ (ਮੁਹਾ.) ਨਸੀਬਾਂ ਦੀ ਮਾਰ, ਮੰਦੇ ਭਾਗ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 143)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ/ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ

ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਬਹੁਅਰਥਕ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਂ ਸੰਬੰਧ-ਸੂਚਕ ਆਦਿ ਪਰਕਾਰਜੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਈ (ਅਵ.) ਹੈ., ਜਿਵੇਂ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਂ ਅਈ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ 14)

ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਪਰਕਾਰਜੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਰਕਾਰਜੀ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ: ਉ; ਅਗਰ, ਆਂ; ਹਥਰੀਕੇ ਆਦਿ।

ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ, ਸਾਹਿਤਕ ਕਿਰਤਾਂ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ-ਰਚਿਤ, ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਰ ਪੱਖੋਂ ਛੋਟੀਆਂ ਰੱਖਣ ਦਾ ਜਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਕਤੁੰ (ਕ੍ਰਿ.ਵਿ.) ਪੱਬਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਅੱਗੇ ਝੁੱਕ ਕੇ ਬਹਿਣਾ ਜਿਵੇਂ ਉਕਤੁੰ ਬਹਿਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ 2)

ਉਮਕ (ਇ.) ਉਮੰਗ, ਉਤਸਾਹ ਜਿਵੇਂ “ਤਾਂ ਇਕ ਉਮਕ ਹੋਈ” (ਹੀ.ਦ.) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ 9)

ਇਜਰ (ਪੁ.) ਨੇਕੀ ਦਾ ਇਨਾਮ ਜਿਵੇਂ “ਇਜਰ ਦਏਗਾ ਸਾਂਈ” (ਸੈਫ) ਅਜਰ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ 47)

ਏਵਡ (ਵਿ.) ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਜਿਵੇਂ : ਏਵਡੂ ਉਚਾ ਹੋਵੈ ਕੋਇ (ਜਪੁਜੀ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ 52)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਛੋਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਫਲ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ’ ਦੇ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ, ਆਮ ਸਾਹਿਤ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ-ਰਚਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਤਕਨੀਕ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਆਮ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚੋਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ ‘ਜਿਵੇਂ’ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਦੇਹਰੇ ਪੁੱਠੇ ਕਾਮਿਆਂ (“ ”)’ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਮਕ (ਇ.) ਉਮੰਗ, ਉਤਸਾਹ ਜਿਵੇਂ “ਤਾਂ ਇਕ ਉਮਕ ਹੋਈ” (ਹੀ.ਦ.) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ 9)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਗਈ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (:)’ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਦਾ ਸੰਕੇਤ-ਚਿੰਨ੍ਹ ‘ਮੁਹਾ.’ ਜਾਂ ‘ਅਖੌ.’, ‘ਇਟਾਲਿਕ ਫੌਂਟ ਸਟਾਇਲ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਨੂੰ ‘ਇਟਾਲਿਕ ਫੌਂਟ ਸਟਾਇਲ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ‘ਸਧਾਰਨ’ ਫੌਂਟ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਦਰਜ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (:)’ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਾਲ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਂਗਲੀ (ਇ.) ਉਂਗਲ; ਮੁਹਾ. ਉਂਗਲੀ ਚਾਣਾ ਕਿਸੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਤੁਹਮਤ ਲਾਉਣੀ;

ਉਂਗਲੀ ਲਾਉਣਾ ਕਿਸੇ ਬੇਸਹਾਰੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣਨਾ; ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਗਰ

ਲਾ ਲੈਣਾ; ਉਂਗਲੀ ਵੀ ਨਾ ਲਾਉਣੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵੀ ਨਾ ਕਰਨਾ ਭਾਵ

ਛੁਹਣਾ ਤਕ ਨਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 3)

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ ‘ਜਿਵੇਂ’ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ‘ਕੋਲਨ (:)’ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਗਾਕੇ ‘ਇਟਾਲਿਕਸ’ ਫੌਂਟ ਸਟਾਇਲ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਏਵਡ (ਵਿ.) ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਜਿਵੇਂ : ਏਵਡੂ ਉਚਾ ਹੋਵੈ ਕੋਇ (ਜਪੁਜੀ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 52)

ਸੰਜੋਗੀ (ਕ੍ਰਿ. ਵਿ.) ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ, ਸੰਜੋਗਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਿਵੇਂ : ਮੇਲਾ ਸੰਜੋਗੀ

ਰਾਮ (ਗੁਰਬਾਣੀ)

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 58)

ਸ੍ਰੈ-ਰਚਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥ ਦੇਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ‘ਜਿਵੇਂ’ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ‘ਸਧਾਰਨ’ ਫੌਂਟ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ‘ਕਾਮਾ (.)’ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਾਲ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਕਤੁੰ (ਕ੍ਰਿ. ਵਿ.) ਪੱਬਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਅੱਗੇ ਝੁੱਕ ਕੇ ਬਹਿਣਾ ਜਿਵੇਂ ਉਕਤੁੰ

ਬਹਿਣਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 2)

ਉਦੈ (ਕ੍ਰਿ. ਵਿ.) ਉਸ ਪਾਸੇ, ਜਾਹਰ, ਪ੍ਰਗਟ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਉਦੈ ਹੋਇਆ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 7)

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਉੱਪਰ ਦਰਸਾਈਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਮੈਦੀ (ਇ.) ਮਿਠਿਆਈ ਆਦਿ ਜਿਵੇਂ ਉਮੈਦੀ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿਉ ਤਮਾਰੇ (ਨਾਦਰ

ਸਾਹ ਦੀ ਵਾਰ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 9)

ਅਜਮਤ (ਇ.) ਸਾਨ, ਵਡਿਆਈ, ਪ੍ਰਤਾਪ; ਮੁਹਾ. ਅਜਮਤ ਦੀ ਰੁਸਨਾਈ

ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤੀ (ਹੀ.ਦ.) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 22)

ਸਉਪਿ (ਕ੍ਰਿ. ਵਿ.) ਸੌਪਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ, ਹਵਾਲਗੀ ਜਿਵੇਂ: 'ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ

ਸਭੁ ਸਉਪ ਗੁਰ ਕਉ ਹੁਕਮਿ ਮੰਨਿਐ ਪਾਈਐ' (ਗੁਰਬਾਣੀ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 53)

ਉਂਘੀ (ਇ.) ਪੰਛੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਂਘੀ ਵਾਂਗਣ ਦੁਮ ਮਰੋਦਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 3)

ਉੱਪਰ ਦਰਸਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ, ਆਮ ਸਾਹਿਤ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ-ਰਚਿਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ, ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਸਾਈਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦੌਰਾਨ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਸਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦਾ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਵਰਣਨ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕੇ।

5.3.2.4. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ

'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਬੱਠਲ (ਪੁ.) ਕੁੰਡੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਲੋਹੇ ਜਾਂ ਮਿੱਟੀ ਆਦਿ ਦਾ ਭਾਂਡਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 486)

ਬੰਦੂਕ (ਇ) ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ

ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਲਗੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ

ਬਰੂਦ ਵਾਲੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਭਰ ਕੇ ਚਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 488)

ਬਰਛਾ (ਪੁ) ਇਕ ਸਸਤਰ ਜਿਸ ਦਾ ਛੜ ਬਾਂਸ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗੇ

ਲੋਹੇ ਦਾ ਫਲ ਲਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਲਮ ਨੇਜ਼ਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 491)

ਬਾਜੂ (ਪੁ) ਬਾਂਹ, ਬਾਜੂ; ਬੂਹੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ; ਮੰਜੇ ਦੀ ਬਾਹੀ; ਸੰਬੰਧੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 496)

ਬਾਲਟੀ (ਇ) ਲੋਹੇ ਦਾ ਕੁੰਡੇਦਾਰ ਬਰਤਨ, ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਡੋਲ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 498)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਬੱਠਲ' 'ਬੰਦੂਕ' ਅਤੇ 'ਬਰਛਾ' ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥ ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ 'ਬਾਜੂ' ਅਤੇ 'ਬਾਲਟੀ' ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਮੰਝਧਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਛੱਡ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਪਾਠਕ ਵਿਹਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਸਰੀ, ਬਹਾਰਾ, ਬੱਠਲੀ, ਬਰਾਂਡੀ, ਬਾਂਸਰੀ, ਬਾਦਬਾਨ, ਬਿਰਜਿਸ, ਬੇਲਚਾ ਅਤੇ ਬੈਂਸਰੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ 'ਲਹਿੰਦੀ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰਚੇ ਗਏ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਅਤੇ 'ਲਹਿੰਦੀ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਧਰੋਹਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਮੇਂ ਨਾਲ 'ਲਹਿੰਦੀ' ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੇਵਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੰਕਲਪਾਂ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਸਤਾਂ, ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਗਹਿਣੇ, ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਗਰੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਬਛੀ (ਇ) ਹਲ ਦੇ ਕੁੜ ਦਾ ਵਿਚਲਾ ਹਿੱਸਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 485)

ਬਾਲੀ (ਇ) ਵਾਲੀ (ਕੰਨ ਦਾ ਗਹਿਣਾ)

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 498)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ‘ਬਛੀ’ ਅਤੇ ‘ਬਾਲੀ’ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਧੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਪਾਠਕ ਵਿਹਾਰਕ ਤੌਰ ’ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਸਕੇਗਾ।

ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ‘ਹਲ’ ਵਿੱਚ ‘ਬਛੀ’ ਕਿੱਥੇ ਲਗਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੇਵਲ ‘ਹਲ ਦੇ ਕੁੜ ਦਾ ਵਿਚਲਾ ਹਿੱਸਾ’ ਲਿਖ ਦੇਣ ਨਾਲ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਹੀ ਤਾਰਕਿਕ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੱਟਾ, ਬਹੁਟਾ, ਬਹੇਲਾ, ਬਹੇਲੀ, ਬੰਦ, ਬੰਬ, ਬੰਮੂ ਕਾਟ, ਬਫੁਟਾ, ਬਾਟਾ, ਬਾਟੀ, ਬਾਨ, ਬਿਸਾਂਗੀ, ਬਿਗਲ, ਬੁਖਾਰੀ, ਬੁਗ, ਬੁਗਦਰ, ਬੈਂਸਰ, ਅਤੇ ਬੈਰਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬਨਸਪਤੀ ਅਤੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ, ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਅਰਥ-ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ:

ਬਹਿਰੀ (ਇ) ਬਾਜ ਵਰਗਾ ਇਕ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਪੰਛੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 483)

ਬਚ (ਇ) ਇਕ ਜੜੀ ਬੂਟੀ ਦਾ ਨਾਂ, ਵਰਚ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 485)

ਬਰਨਾ (ਯੁ) ਇਕ ਰੁੱਖ ਦਾ ਨਾਂ, ਬਰਨਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 491)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਦਰਜ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਵਲ ‘ਬਾਜ ਵਰਗਾ ਇਕ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਪੰਛੀ’, ‘ਇਕ ਜੜੀ ਬੂਟੀ ਦਾ ਨਾਂ’ ਜਾਂ ‘ਇਕ ਰੁੱਖ ਦਾ ਨਾਂ’ ਲਿਖ ਦੇਣ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੇਕੜ, ਬਹੇੜਾ, ਬੱਕਰੀ, ਬਕੈਣ, ਬਖੜਾ, ਬੱਗੂਗੋਸ਼ਾ, ਬਟੇਰ, ਬਣੇਟਾ, ਬਥੂਆ, ਬਨਕਸ਼ਾ, ਬੱਰਾ, ਬਰੂਟਾ, ਬਰੂਟੀ, ਬਾਸ਼ਾ, ਬਾਘੜ ਬਿੱਲ, ਬਾਜ ਕੱਟਾ, ਬਾਰਾਂ ਸਿੰਗਾ,

ਬਿਹੰਡਾ, ਬਿਜਊਰੀ ਅਤੇ ਬੋਹੀੜ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

5.3.2.5. ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ (ਪ੍ਰਸੰਗਕ-ਟਿੱਪਣੀਆਂ) ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੇਣ ਜਾਂ ਨਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਜਦੋਂਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦੇਣੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਰਥ-ਭੇਦਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥਾਂ ਦੇ (ਅੱਗੇ ਜਾਂ ਪਿੱਛੇ) ‘ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ ()’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹਾ (*ਯੁ.*) ਮਹਿੰਗਾਈ ਸਸਤਾਈ (ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ); ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ

ਵਧਣਾ/ਘਟਣਾ; ਚੜ੍ਹਨ ਉਤਰਨ (ਨਦੀ ਦਾ)

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 6)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ‘ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹਾ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ‘ਕੀਮਤਾਂ’ ਅਤੇ ‘ਨਦੀ’ ਲਈ ਦੋ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਅਰਥਗਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼, ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਅਰਥਗਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਥਗਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਾਰ (*ਯੁ.*) ਚੜ੍ਹਾ (ਕੰਧ ਦਾ); ਸਿਰ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਅਨੂਨੀ (*ਇ.*) ਭੱਕਣ (ਕੁੱਤੇ ਦੀ), ਹਵਾਕ (ਗਿੱਦੜ ਦੀ)

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 30)

ਸਮਿਚਣਾ (*ਅ.ਕ੍ਰਿ.*) ਸਮਾ ਜਾਣਾ (ਕਿਸੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ), ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਆਉਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 67)

ਹਿਸਣਾ (ਅ.ਕ੍ਰਿ.) ਬੁਝਣਾ (ਦੀਵਾ); ਘਟਣਾ, ਆਕਾਰ ਵਿਚ ਕਮੀ ਆਉਣਾ;

ਕੁਮਲਾ ਜਾਣਾ (ਚਿਹਰੇ ਦਾ)

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 116)

ਪਕਣਾ (ਅ.ਕ੍ਰਿ.) ਖਾਣ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਰਿੱਝਣਾ, (ਫਲ ਸਬਜ਼ੀ ਦਾ) ਰਸ ਤੇ ਆਉਣਾ;

(ਫੇੜੇ ਵਿਚ) ਪਸ ਪੈ ਜਾਣੀ; (ਚੌਪੜ ਦੀ ਨਰਦ ਦਾ) ਪੁੱਗ ਤੇ ਆਉਣਾ;

(ਵਾਲਾਂ ਦਾ) ਚਿੱਟੇ ਹੋਣਾ; (ਮਾਮਲਾ) ਤੈਅ ਹੋਣਾ; (ਸਬਕ) ਯਾਦ ਹੋਣਾ;

(ਉਮਰ) ਵੱਡੀ ਹੋ ਜਾਣੀ; (ਮੂੰਹ ਵਿਚ) ਛਾਲੇ ਪੈ ਜਾਣੇ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 429)

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਅਕਾਰ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡਾ ਹੈ ਪਰ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਕਾਰ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਸੀਮਤ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਹਰ ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਵਿਆਕਰਨਕ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਰਾਈਂ (ਪੁ.) ਸਬਜ਼ੀ ਉਗਾਉਣ ਤੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ, ਮਿਲਿਆਰ (ਇ.-ਅਰੈਣ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 34)

ਆਲ (ਇ.) ਓਹਲ, ਆਹਲੀ; ਔਲਾਦ II (ਪਿਛੇਤਰ), ਧੋਤੇ, ਪਿਛੇਤਰ (ਉਹਦੇ

ਖਾਨਦਾਨ ਆਲੇ); ਪੀਲਾ ਰੰਗ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 42)

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਮਤ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

5.3.2.6. ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਹੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸੁਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਕਲਾ (ਪੁ.) ਵੇ. ਸੋਸ਼ਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਉਸਨਾਕ (ਵਿ.) ਵੇ. ਹੁਸਨਾਕ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਉਸਾਰਨਾ (ਸ.ਕ੍ਰਿ.) ਵੇ. ਉਸਾਰਣਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਦੁਹਰਾਉ ਅਤੇ ਬੇਲੋੜੇ ਵਿਸਤਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਚੋਖੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਲਈ ਸੰਕੇਤਕ ਸ਼ਬਦ 'ਵੇਖੋ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਭਾਵੇਂ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

1.	ਉਈ (ਅਵ.) ਦੁੱਖ ਦਾ ਸੂਚਕ, ਹਾਏ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)
	ਹਾਏ (ਅਵ.) ਦੁੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 113)
2.	ਉਸਕੀ (ਪੜ.) ਉਸ ਨੂੰ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)
	ਉਸਨ (ਪੜ.) ਉਸ ਨੂੰ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)
	ਉਸਾਂਹ (ਪੜ.) ਉਸ ਨੂੰ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸਤਰ/ਸੁਤਰ/ਬੋਤਾ; ਉਸਬਾਦੀ/ਅਸਤਬਾਜੀ/ਆਤਸਬਾਜੀ; ਉਸਾਸ/ਉਸਾਹ/ਆਹ/ਹਉਕਾ; ਉਹਲਾ/ਉੱਪਲਾ ਮੁੰਗਲਾ/ਉਹਲਾ/ਪੜਦਾ; ਉਹਲੂੰ/ਐਲੂ/ਉਲੂ/ਉਹਲੂ/ਚੁਬੱਚਾ/ ਹੋਦੀ/ਖੱਡਾ/ਟੇਆ; ਉਕਾਤ/ਹੈਸੀਅਤ/ਸਮਰਥਾ/ਹਸੀਅਤ/ਮਜ਼ਾਲ; ਅਤੇ ਉਖੇਰਾ/ਐਖੇਰਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸਿਰਫ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ '1' ਅਤੇ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ '2' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਰਾਹੀਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਕੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉੱਪਰ ਦਰਜ ਪਹਿਲੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ, ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਰਾਹੀਂ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਰੂਪ ਪੱਖੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਜੋ ਅਰਥਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

1.	ਉਸਕਲਾ (ਪੁ.) ਵੇ. ਸੋਸ਼ਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)
	ਸੋਸ਼ਾ (ਪੁ.) ਨਿੱਕੀ ਜੇਹੀ ਨੁੱਕਰ, ਨੋਕ ਦਾ ਦੰਦਾ; ਅਨੇਖੀ ਜਾਂ ਨਵੀਂ ਗੱਲ;	
	ਮੁਹਾ. ਸੋਸ਼ਾ ਛੱਡਣਾ ਗੱਲ ਹੁਲਾ ਦੇਣੀ, ਸ਼ਕ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਣਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 100)
2.	ਆਡ (ਇ.) ਉਹ ਨਾਲੀ ਜਾਂ ਖਾਲ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੀ ਖੂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਖੇਤ ਤੱਕ	

ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 40)

ਆਡੀ ਉੱਚੀ (ਇ.) ਵੇ. ਆਡ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 40)

ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ, ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਦਰਸਾਏ ਗਏ 'ਉਸ਼ਕਲਾ' ਅਤੇ 'ਸ਼ੋਸ਼ਾ' ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਰਾਹੀਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਏ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ:

1. **ਸੰਧੂਰ** (ਪੁ.) ਵੇ. ਸਿੰਧੂਰ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 63)
ਸਿੰਧੂਰ (ਪੁ.) ਸੰਧੂਰ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 84)
2. **ਸੰਧੂਰੀ** (ਵਿ.) ਸਿੰਧੂਰ ਦੇ ਰੰਗ ਦਾ, ਸਿੰਧੂਰੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 63)
ਸੰਧੂਰੀ (ਵਿ.) ਸੰਧੂਰ ਵਰਗਾ, ਸੰਧੂਰ ਦੇ ਰੰਗ ਦਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 84)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ 'ਸੰਧੂਰ' ਅਤੇ 'ਸਿੰਧੂਰ' ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਲ ਦਰਜ 'ਸੰਧੂਰੀ' ਅਤੇ 'ਸੰਧੂਰੀ' (ਇੱਥੇ ਗ਼ਲਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਦਰਜ ਹਨ, ਕੋਸ਼ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ 'ਸਿੰਧੂਰੀ' ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ) ਵੀ ਸਮਾਨ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਨੂੰ ਵੀ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੰਧੂਰੀ (ਵਿ.) ਸਿੰਧੂਰ ਦੇ ਰੰਗ ਦਾ, ਸਿੰਧੂਰੀ

ਸਿੰਧੂਰੀ (ਵਿ.) ਵੇ. ਸੰਧੂਰੀ

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਰਾਹੀਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸ਼ਬਦ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਲੱਭਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸ਼ਬਦ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਰੂਪ ਨਾਲ ਟਾਂਕ ਕੇ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਰ ਕੁਸਰ (ਪੁ.) ਸੁੱਧ-ਬੁੱਧ ਜਿਵੇਂ 'ਉਸਰ ਕੁਸਰ ਭੁੱਲ ਜਾਈ', ਸੁੱਧ-ਬੁੱਧ

ਨਾ ਰਹਿਣੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਉਸਰ ਬੁਸਰ (ਪੁ.) ਵੇ. ਉਸਰ ਕੁਸਰ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ,

ਜਿਵੇਂ: 1. **ਸਉਕਣ** (ਇ.) ਇਕ ਪਤੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਇਸਤਰੀ, ਸੌਂਕਣ ਜਿਵੇਂ ਸਉਕਣ ਤਾਂ

ਸੋਨੇ ਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 53)

ਸੌਂਕਣ (ਇ.) ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਵਹੁਟੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 102)

2. **ਸਉਖ** (ਇ.) ਸੁਖਾਲ, ਅਸਾਨੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 53)

ਸੌਖ (ਪੁ.) ਅਰਾਮ; ਸੁਖਾਲ, ਅਸਾਨੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 102)

ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਦੁਬਾਰਾ ਤੋਂ ਅਰਥ ਵੀ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਖੜਣ (ਅ.ਕ੍ਰਿ.) ਉਖੜਨਾ, ਪੁੱਟਿਆ ਜਾਣਾ ਵੇ. ਉਖੜਨਾ ਭੂ. ਉਖੜਿਆ

ਭ. ਉਖੜਸੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 2)

ਉਖੜਨਾ (ਅ.ਕ੍ਰਿ.) ਪੁੱਟਿਆ ਜਾਣਾ; ਗੱਡੀ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਣਾ;

ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਜਾਂ ਸਾਜ਼ਿੰਦੇ ਦਾ ਬੇਸੁਰਾ ਜਾਂ ਬੇਤਾਲ ਹੋ ਜਾਣਾ; ਸਾਹ

ਫੁੱਲਣਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 2)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ, ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਰੂਪ ਨਾਲ ਟਾਂਕ ਕੇ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸ਼ਬਦ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਤਿਰਸ਼ੀ-ਲਾਈਨ (/)' ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਾਲ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਮਜ਼ਾਲ/ਮਜਾਲ (ਇ) ਹਿੰਮਤ, ਤਾਕਤ, ਹੀਆ, ਜਿਵੇਂ ਮਜਾਲ ਏ, ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ,

ਅਸੰਭਵ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 543)

ਉਗ ਸੁਗ/ਉਗ ਸੁੰਗ (ਇ) ਪਤਾ ਟਿਕਾਣਾ, ਉੱਘ ਸੁੱਘ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 2)

ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਉਪਰੇਕਤ ਤਕਨੀਕ ਉਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਭਾਵ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਇੱਕ ਹੀ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਦਰਜ ਹੋਣ। ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਉਪਰੇਕਤ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਐਲੂ/ਖਾਡਾ (ਪੁ) ਓਲੂ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 44)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ 'ਤਿਰਸ਼ੀ-ਲਾਈਨ (/)' ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ 'ਕਾਮਾ (,)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ:

ਉਹੇ, ਉਹੀ (ਪੜ) ਉਹੇ ਹੀ, ਉਹੇ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 2)

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਪਰੇਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਹੋਰ ਰੂਪ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਇੰਦਰਾਜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਉਹਨਾਂ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਅੱਗੇ ਦਰਸਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

ਉਹਾ (੫੩) ਓਹੀ, ਓਹਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 2)
ਉਹੇ, ਉਹੀ (੫੩) ਉਹੇ ਹੀ, ਉਹੇ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 2)
ਓਹੀ (੫੩) ਉਹਾ ਹੀ, ਓਹੀ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 12)
ਓਹੇ (੫੩) ਓਹੀਓ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 12)

ਕੇਵਲ ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਿਕ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਤੋਂ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਹਸ (੫)/ ਹਸਲੀ (ਇ) ਗਰਦਨ ਦੀ ਹੱਡੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 103)

ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ 'ਹਸਲੀ' ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ ਦੁਬਾਰਾ ਤੋਂ ਉਸੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਅਗਲੇ ਕਾਲਮ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਹਸਲੀ/ ਹੰਸਲੀ (ਇ) ਗਲੇ ਦਾ ਇਕ ਗਹਿਣਾ; ਗਰਦਨ ਦੀ ਹੱਡੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 103)

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਵਿਭਿੰਨ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਬਾਰੇ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ, ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੇ ਕੇ ਫੇਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਅਰਥਾਂ ਪਰ ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕਰੇਗਾ ਪਰ ਉੱਥੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਦੁਬਾਰਾ ਤੋਂ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸਗੋਂ 'ਦੇਖੋ' ਜਾਂ 'ਵੇਖੋ' ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਰਾਹੀਂ ਪਹਿਲੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅਜਿਹੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜ ਬਾਰੇ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ-ਦੋ ਇੰਦਰਾਜ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਵਿਭਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਕਾਫ਼ੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਰਜ ਹਨ, ਜੋ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ’ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਜਿਸਦਾ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਅਰਥ ਦੇ ਕੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਕੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿਚਲੀ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਵੀ ਅਜਾਈਂ ਗਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਹਲੂ (ਪ੍ਰ.) ਚਬੱਚਾ, ਔਲੂ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 2)
ਔਲੂ/ਖਾਡਾ (ਪ੍ਰ.) ਓਲੂ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 44)
ਓਲੂ (ਪ੍ਰ.) ਬਰਫ਼ ਦੇ ਗੋਲੇ ਜੋ ਕਈ ਵਾਰ ਮੀਂਹ ਨਾਲ ਪੈਂਦੇ ਨੇ, ਓਲੇ, ਗੜੇ;	
ਔਲੂ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 13)
ਓਹਲੂ (ਪ੍ਰ.) ਔਲੂ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 12)
ਚੁਬੱਚਾ (ਪ੍ਰ.) ਚਬੱਚਾ, ਹੰਦੀ, ਖੱਡਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 254)
ਹੰਦੀ (ਇ.) ਛੋਟਾ ਚਬੱਚਾ, ਨਾਲੀਆਂ ਦਾ ਗੰਦਾ ਪਾਣੀ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਟੋਆ	
	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 126)
ਖੱਡਾ (ਪ੍ਰ.) ਟੋਆ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 176)
ਟੋਆ (ਪ੍ਰ.) ਖੱਡਾ, ਅਖੈਂ ਕਾਹਲੀ ਅਗੇ ਟੋਏ ਕਾਹਲੀ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ	
ਸਰਦਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 315)
ਟੋਇਆ (ਪ੍ਰ.) ਵੇ. ਟੋਆ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 316)

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪੇ-ਆਪਣੀ ਥਾਂ ’ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਜਿਸਦਾ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਹੋਵੇ, ਵਿੱਚ ਸਮੂਹਿਕ ਅਰਥ ਦੇ ਕੇ ਦੂਜੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆਂ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ

ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਦਰਸਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਲਈ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਸ਼ਬਦ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅਣਗਹਿਲੀ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਜਿਹੇ ਗੰਭੀਰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਇੱਕ ਨਾ-ਬਖਸ਼ਣਯੋਗ ਗੁਨਾਹ ਹੈ ਜੋ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ:

1.	ਸਜਰਹ (ਵਿ.) ਵੇ. ਸਜਰਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 57)
2.	ਸਯੱਦ ਵੇ. ਸਈਅੱਦ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 68)
3.	ਬਾਰਕਾਂ (ਇ.) ਵੇ. ਬੈਰਕਾਂ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 497)
4.	ਲਘੋਣਾ (ਸ. ਕ੍ਰਿ.) ਵੇ. ਲੁਕਾਉਣਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 621)
5.	ਵਰ੍ਹੀ ਸੂਈ (ਇ.) ਵੇ. ਵਰੀ ਸੁਰੀ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 657)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਢੋਂਗ (ਪ੍ਰ.) ਢਕਵੰਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਖੰਡੀ, ਨਾਟਕ (ਨਕਲ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 340)
ਫਰੇਬ (ਪ੍ਰ.) ਛਲ, ਧੋਖਾ, ਕਪਟ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 474)
ਕਪਟ (ਪ੍ਰ.) ਫਰੇਬ, ਛਲ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 139)
ਮਕਰ (ਪ੍ਰ.) ਫਰੇਬ, ਛਲ, ਧੋਖਾ; ਬਹਾਨਾ; ਵਿਖਾਵਾ, ਪਖੰਡ; ਇਕ ਰਾਸ਼ੀ ਦਾ ਨਾਮ; ਮੁਹਾ. ਮਕਰ ਸਾੜਨਾ ਫਰੇਬ ਕਰਨਾ; ਅਖੰ. ਖਿਉ ਖਾਈਏ	
ਸਕਰ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਖਾਈਏ ਮਕਰ ਨਾਲ ਮਕਰ ਫਰੇਬ ਬਗੈਰ	
ਦੁਨੀਆਂ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 539)

ਛਲ (੫.) ਕਪਟ, ਫਰੇਬ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 266)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ 'ਪਖੰਡ' ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ 'ਪਖੰਡ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਣ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਪਖੰਡ (੫.) ਢੋਂਗ, ਦੰਡ, ਮਕਰ, ਫਰੇਬ, ਢਕੋਂਸਲਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 430)

ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖਾਣਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਦੁਹਰਾਉ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਕਲਾ (੫.) ਵੇ. ਸੋਸ਼ਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਸੋਸ਼ਾ (੫.) ਨਿੱਕੀ ਜੇਹੀ ਨੁੱਕਰ, ਨੇਕ ਦਾ ਦੰਦਾ; ਅਨੇਖੀ ਜਾਂ ਨਵੀਂ ਗੱਲ;

ਮੁਹਾ. ਸੋਸ਼ਾ ਛੱਡਣਾ ਗੱਲ ਹੁਲਾ ਦੇਣੀ, ਸ਼ਕ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਣਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 100)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:-

ਸਉਣ (੫.) ਸਗਨ; ਸਾਵਣ ਮਹੀਨਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 53)

ਸੌਣ (੫.) ਸਾਵਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ/ਸਗਨ; ਅਖੌ. ਸੌਣ ਭਦਰੇ ਥੋੜਾ ਖਾਈਏ ਬਹੁਤਾ

ਨਾਈਏ ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਹਜ਼ਮੀ ਦਾ ਡਰ ਰਹਿੰਦੈ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 102)

ਸਉਣਾ (ਕ੍ਰਿ. ਵਿ.) ਸਉਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ, ਨੀਂਦ ਕਰਨਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 53)

ਸੌਣਾ (ਅ. ਕ੍ਰਿ.) ਨੀਂਦਰ ਲੈਣਾ; ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਸੁੰਨ ਹੋਣਾ; ਗਾਫਲ ਹੋਣਾ;

ਮੁਹਾ. ਸੌਣਾ ਸੁਖ ਦਾ ਖਾਣਾ ਭੁਖ ਦਾ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਸਵਾਦ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 102)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੇਤ ਦਾ ਦੁਹਰਾਉ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਪਰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ

ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਉਪਯੋਗੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਦੁਹਰਾਉ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ‘ਦੇਖੋ’, ‘ਵੇਖੋ’ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਚੋਖੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਤਰੁਟੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਬਾਕੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

5.3.2.7. ਵਿਉਤਪਤੀ

ਸਧਾਰਨ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੇਸ਼ ਸਧਾਰਨ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੰਗਰੋੜ/ ਕੰਗਰੋੜ (ਇ) ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ; ਛੱਪਰ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਕੜੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 130)

‘ਕੰਗਰੋੜ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਅਰਥ ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲਾ ‘ਕੰਗਰੋੜ’ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:

“ਕੰਗਰੋੜ, [ਪ੍ਰਾ. ਕੰਡ = ਰੀੜ੍ਹ; ਸੰ. ਰੀੜ੍ਹਕ = ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ] ਇ. ਕਮਰੋੜ, ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ, ਕਸੇਰੂਕਾ, ਥੰਭ ਜੋ ਕਈਆਂ ਮੂਹਰਿਆਂ ਦੇ ਜੁੜਨ ਨਾਲ ਬਣਦਾ ਹੈ” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ) 307)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਤਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੇ।

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਦਿੱਕਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਉਤਪਤੀ ਰਾਹੀਂ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਹਕਸ਼ਾਂ (ਇ) ਆਕਾਸ਼ ਗੰਗਾ, ਆਕਾਸ਼ ਉਤੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 128)

ਸ਼ਬਦ ‘ਕਹਕਸ਼ਾਂ’ ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ‘ਕਾਹ’ ਅਤੇ ‘ਕਸ਼’ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ‘ਕਾਹ’ ਅਤੇ ‘ਕਸ਼’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਅਰਥ ‘ਘਾਹ’ ਅਤੇ ‘ਖਿੱਚਣਾ’ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਕਹਕਸ਼ਾਂ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ‘ਅਜੀਹੀ ਲਕੀਰ ਦੇ ਹਨ ਜੋ ਘਾਹ ਤੇ ਖਿੱਚਣ ਨਾਲ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ’। ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ’ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:

“ਕਹਕਸ਼ਾਂ, [ਫ਼ਾ. ਕਾਹ = ਘਾਹ + ਕਸ਼ਾ > ਖਿੱਚਣਾ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਝਾਂਬੜਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚੀ ਲਿਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੇਠ ਲੀਕਾਂ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ] ਇ. ਅਕਾਸ਼ਗੰਗਾ, ਸ੍ਰਾਗ ਗੰਗਾ, ਕੁਆਰਿਆਂ ਜਾਂ ਛੜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਹ” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ) 307)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਅਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪੂਰਨ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਵਿਉਤਪਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਸੈਟੀ(ਇ) ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਕਾਲਾ ਪੱਥਰ, ਮੁਹਾ. ਕਸੈਟੀ

ਤੇ ਲਾਉਣਾ ਪਰਖਣਾ, ਜਾਚਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 128)

ਸ਼ਬਦ ‘ਕਸੈਟੀ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪਾਕਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ‘ਕਸਵੱਟੀ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ‘ਕਸ਼= ਰਗੜਨਾ+ ਪਟਿਕਾ = ਸਿਲ’ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਬਹੁਅਰਥਕਤਾ ਅਤੇ ਸਮਰੂਪਕਤਾ ਵਿਚਕਾਰ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਨਾ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੌਲਿਕ ਜਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਰਥ ਦੇ ਕੇ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਬੱਧ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਲੀਲ(ਇ) ਘਿਰਨਾ, ਨਫਰਤ, ਗਿਲਾਨੀ II (ਵਿ.) ਥੋੜ੍ਹਾ; ਛੋਟਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 147)

‘ਕਲੀਲ’ ਇੱਕ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਪਹਿਲੇ ਅਰਥ ‘ਘਿਰਨਾ, ਨਫਰਤ, ਗਿਲਾਨੀ’ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਕਰੀਹ’ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ‘ਨਾਪਸੰਦ’ ਹੈ ਨਾਲ ‘ਲ’ ਪਿਛੇਤਰ ਲੱਗ ਕੇ ਬਣੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਅਰਥ ‘ਥੋੜ੍ਹਾ; ਛੋਟਾ’ ਵੀ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਧਾਤੂ ‘ਕੱਲ’ ਤੋਂ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ‘ਕਮੀ’। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰੁਕਤੀ ਰਾਹੀਂ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕੋ ਮੂਲ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਆਇਆ ਇੱਕ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਰਥ ਭਿੰਨਤਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ‘ਕਲੀਲ’ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰੁਕਤੀ ਪੱਖੋਂ ਭਿੰਨ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿਹੜੇ ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਪੱਖੋਂ ਸਮਾਨਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ, ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਤੌਰ ’ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਸੀਦਾ (ਪੁ) ਉਸਤਤ ਦਾ ਗੀਤ; ਕੱਢੇ ਹੋਏ ਵੇਲ ਬੂਟੇ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 128)

ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ‘ਕਸੀਦਾ’ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੱਕ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਅਰਥ ‘ਉਸਤਤ ਦਾ ਗੀਤ’, ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਨਿਰੁਕਤੀ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:

“ਕਸੀਦਾ, [ਅਰ. ਕਸੀਦਾ< ਕਸਦ = ਇਰਾਦਾ ਕਰਨਾ] ਪੁ. ਛੰਦ ਕਰਨਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਮ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ.....” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ) 299)

ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਥਾਨ ’ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਅਰਥ ‘ਕੱਢੇ ਹੋਏ ਵੇਲ ਬੂਟੇ’, ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਨਿਰੁਕਤੀ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:

“ਕਸੀਦਾ, [ਫ਼ਾ. ਕਸੀਦਨ = ਖਿੱਚਣਾ] ਪੁ. 1. ਸੂਈ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਕੱਪੜੇ ਤੇ ਬੇਲ-ਬੂਟੇ ਕੱਢਣ ਜਾਂ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ...” (ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ) 299)

ਨਿਰੁਕਤੀ ਪੱਖੋਂ ਭਿੰਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਪੱਖੋਂ ਸਮਾਨਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਉਪਬੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਹਿੰਦੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਅਰਬੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਆਦਿ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਬਾਰੇ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ:

ਕਸੂਰ (ਪੁ.) ਨੁਕਸ, ਐਬ, ਅਪਰਾਧ, ਗੁਨਾਹ ਦੇਸ਼	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 128)
ਕਚਾਵਾ (ਪੁ.) ਉਠ ਦਾ ਕਜਾਵਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 131)
ਕਚਾਲੂ (ਪੁ.) ਅਰਬੀ ਵਰਗਾ ਆਲੂ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 131)
ਕਹੁਰ (ਪੁ.) ਕਹਿਰ, ਗੁੱਸਾ, ਗਜ਼ਬ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 129)

'ਕਸੂਰ', 'ਕਚਾਵਾ', 'ਕਚਾਲੂ' ਸ਼ਬਦ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 'ਅਰਬੀ', 'ਫ਼ਾਰਸੀ', 'ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ' ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ 'ਕਹੁਰ', 'ਲਹਿੰਦੀ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਦੇ ਹੋਰ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਉਤਪਤੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ 'ਲਹਿੰਦੀ' ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।

5.3.2.8. ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ

'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ 'ਲਹਿੰਦੀ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਆਮ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ/ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ- ਵਿਆਕਰਨ, ਖੇਡਾਂ, ਸਮਾਜਿਕ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ- ਫਲ, ਪਸ਼ੂ ਅਤੇ ਦਾਲਾਂ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ 'ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ ()' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਔਚਰ (ਪੁ.) ਬਦਹਜ਼ਮੀ (ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ)	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 44)
ਇੱਟੀ (ਇ.) ਲੋਹੇ ਦੀ ਗਿੱਟੀ, ਧਾਗੇ ਦੀ ਅੱਟੀ; ਗੁੱਲੀ (ਗੁੱਲੀ ਡੰਡੇ ਵਾਲੀ)	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 48)
ਸੱਗਾ I (ਵਿ.) ਸਾਵਾਂ II (ਪੁ.) ਹਿੱਸਾ (ਖੇਡ ਵਿਚ); ਮੁਹਾ. ਸੱਗਾ ਪੂਰਾ	

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਆਨੀ (ਇ.) ਆਨਾ (ਅੱਖ ਦਾ); ਮੁਹਾ. ਆਨੀਆਂ ਸੜਿਆ (ਵਿ.) ਆਨੇ ਸੜਿਆ

(ਗਾਲੂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ); ਆਨੀਆਂ ਕੱਢਣੀਆਂ ਘੂਰਨਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 41)

ਸ਼ਰਮਹਾਰ (ਇ.) ਨਕੇਲ ਦੀ ਡੋਰੀ (ਉਠਾਂ ਲਈ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 70)

ਸਮਰਥੋਂ (ਵਿ.) ਸਮਰਥਾ ਵਾਲੀ (ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 67)

ਇਸੇ ਪਰਕਾਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਗਾਲੂ’ ਦਾ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

1. **ਅੰਤੀ** (ਇ.) ਮੌਤ, ਅੰਤ ਸਮੇਂ; ਮੁਹਾ. ਅੰਤੀ ਜੋਗਾ/ਅੰਤੀ ਜੋਗਾ ਮੌਤ ਜੋਗਾ (ਗਾਲੂ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 26)

2. **ਆਨੀ** (ਇ.) ਆਨਾ (ਅੱਖ ਦਾ); ਮੁਹਾ. ਆਨੀਆਂ ਸੜਿਆ (ਵਿ.) ਆਨੇ ਸੜਿਆ

(ਗਾਲੂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ); ਆਨੀਆਂ ਕੱਢਣੀਆਂ ਘੂਰਨਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 41)

3. **ਸਿਰ ਸੜੀ/ਸਿਰ ਸੜਿਆ** (ਵਿ.) ਢੀਠ (ਇਕ ਗਾਲੂ); ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਕੰਮ

ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਲੱਗ ਕੇ ਕਰੇ ਤੇ ਅੱਕੇ ਨਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 86)

4. **ਹਰਾਮਣ** (ਇ.) ਬਦਕਾਰ ਤੀਵੀਂ (ਇਕ ਗਾਲੂ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 111)

5. **ਕਮਜ਼ਾਤ** (ਵਿ.) ਨੀਚ, ਕਮੀਨ, ਬਦਜ਼ਾਤ, ਹੋਛਾ (ਗਾਲੂ ਵਜੋਂ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 141)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਜ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ

ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ 'ਗਾਲੂ' ਸ਼ਬਦ, ਕੁੱਝ ਵਿੱਚ 'ਗਾਲੂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ', ਕੁੱਝ ਵਿੱਚ 'ਗਾਲੂ ਵਜੋਂ' ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ 'ਇਕ ਗਾਲੂ' ਆਦਿ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਰ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਇੱਟੀ (ਇ) ਲੇਹੇ ਦੀ ਗਿੱਟੀ, ਧਾਗੇ ਦੀ ਅੱਟੀ; ਗੁੱਲੀ (ਗੁੱਲੀ ਡੰਡੇ ਵਾਲੀ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 48)

ਸ਼ਰਮਹਾਰ (ਇ) ਨਕੇਲ ਦੀ ਡੋਰੀ (ਉਠਾਂ ਲਈ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 70)

ਸਿਮਕ (ਯੁ) ਜੜ੍ਹ ਵਾਲਾ ਫੇੜਾ (ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 85)

ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਹੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਹਲਸ (ਯੁ)(ਇ) ਹਲ ਦੀ ਉਹ ਲੰਮੀ ਲੱਕੜ ਜਿਹੜੀ ਪੰਜਾਲੀ ਤੇ ਮੁੰਨੇ ਦੇ

ਵਿਚਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਹੱਲ (ਮਲਵਈ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 111)

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ:

ਐਚਰ (ਯੁ) ਬਦਹਜ਼ਮੀ (ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 44)

ਹਰਹਰ (ਇ) ਅਰਹਰ (ਦਾਲ) (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 110)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਂਵਲਾ; ਸ਼ਰਮਹਾਰ, ਸਿਮਕ; ਹਵਾਂਕਣ ਅਤੇ ਹਿਣ ਹਿਣਾਉਣਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਕਾਰਜ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਕੇ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ

‘ਵਿਆਕਰਣਕ ਚਿੰਨ੍ਹ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੰਕੇਤ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ’ਤੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ।

5.3.3. ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ‘ਮੁਖ ਸ਼ਬਦ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਵਾਲਾ ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਹਿੰਦੀ ਉਪ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਰ ਵੰਨਗੀ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ viii)

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਹਰਦੇਵ ਬਾਹਰੀ ਵੱਲੋਂ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ (xiii) ’ਤੇ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਅਖੌਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਨ ਵਾਲੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਸ਼ ਦੇ ‘ਵਿਉਂਤ ਤੇ ਤਰਤੀਬ’ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Italics ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ (ਮੁਹਾ.) ਅਤੇ ਅਖੌਤ ਲਿਖਕੇ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਹੋਣ ਤੇ ਸਿਰਫ (,) ਪਾ ਕੇ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ xv)

ਜਿਵੇਂ: ਸ਼ਹਿ (ਇ) ਸ਼ਰਤੰਜ ਦੀ ਬੇਲੀ ਵਿਚ ਰੋਕ ਲਾਉਣੀ, ਹਾਰ; ਮੁਹਾ. ਸ਼ਹਿ

ਡੇਵਣਾ ਹਰਾ ਦੇਣਾ, ਮਾਯੂਸ ਕਰਨਾ, ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਹਰਾ ਦੇਣਾ;

ਸ਼ਹਿ ਖਾਵਣਾ ਹਾਰ ਜਾਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 54)

ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀ ਉਦਾਹਰਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ‘ਕਾਮਾ (,)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕੋ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਿਆਉਣ ਲਈ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ‘ਕਾਮੇ (,)’ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਦੀ ‘ਵਿਉਂਤ ਤੇ ਤਰਤੀਬ’ ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ

ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਖੌਤਾਂ ਲਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਖੌਤਾਂ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ‘ਅਖੌਤ’ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਦੀ ‘ਵਿਉਂਤ ਤੇ ਤਰਤੀਬ’ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ ‘ਅਖੌ.’ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਕ ਹੀ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਨਾਲ ਵੱਖਰਾ-ਵੱਖਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੱਘ (ਪੁ.) ਸੰਘ, ਗਲਾ; ਮੁਹਾ. ਸੱਘ ਸੁਕਣਾ ਬਹੁਤ ਬੋਲਣਾ; ਪਿਆਸ ਲੱਗਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 57)

ਸੱਜਰਾ (ਵਿ.) ਤਾਜ਼ਾ, ਹੁਣੇ ਦਾ; ਅਖੌ. ਸਜਰੇ ਨਾ ਬਹੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕੋ ਜੇਹੇ

ਸਦਾ ਇਕ ਸਮਾਨ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ; ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 57)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾਂਵਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੁਹਾਗਾ (ਪੁ.) ਸਵਾਹ; ਇਕ ਖਾਰ ਜੋ ਸੋਨਾਂ ਚਾਂਦੀ ਗਾਲਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ

ਹੈ; ਵਾਹੀ ਹੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਲੱਕੜੀ ਦਾ ਪਟੜਾ;

ਮੁਹਾ. ਕੀਤੀ ਕਤਰੀ ਤੇ ਸੁਹਾਗਾ ਫੇਰਨਾ ਬਣਿਆ ਕੰਮ ਖਰਾਬ ਕਰ

ਦੇਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 90)

ਸੈਣਤ (ਇ.) ਸੈਨਤ, ਇਸ਼ਾਰਾ; ਅਖੌ. ਕਲੇ ਦੀਆਂ ਸੈਣਤਾਂ ਕਲੇ ਦੀ ਮਾਂ ਜਾਣੇ ਗੂੰਗੇ

ਦੀਆਂ ਸੈਣਤਾਂ ਮਾਂ ਭੈਣ ਜਾਣੇ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 99)

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਉਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਹੇਠ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਾ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਹਿ (ਇ.) ਸ਼ਰਤੰਜ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਰੋਕ ਲਾਉਣੀ, ਹਾਰ; ਮੁਹਾ. ਸਹਿ

ਡੇਵਣਾ ਹਰਾ ਦੇਣਾ, ਮਾਯੂਸ ਕਰਨਾ, ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਹਰਾ ਦੇਣਾ;

ਸਹਿ ਖਾਵਣਾ ਹਾਰ ਜਾਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 54)

ਸਦਕਾ (ਪੁ.) ਦੁਆ; ਖਾਤਰ; ਖੈਰਾਤ; ਮੁਹਾ. ਸਦਕਾ ਕਢਣਾ ਭੂਤ ਨਠਾਉਣਾ;

ਸਦਕਾ ਘੋਲੀ ਕੁਰਬਾਨੀ, ਸਦਕਾ ਦੇਣਾ ਖੈਰਾਤ ਦੇਣਾ; ਸਦਕੇ (ਕ੍ਰਿ. ਵਿ.)

ਬਹਿਲਾਰ, ਕੁਰਬਾਨ ਜਿਵੇਂ: ਸਦਕੇ ਕੀਤੇ ਵਾਰ ਦਿਤੇ, ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿਤੇ:

ਅਖੌ ਸਦਕੇ ਮਾਸੀ ਘੋਲੀ ਮਾਸੀ ਰੋਟੀ ਭਣੇਆ ਘਰ ਵੰਞ ਖਾਸੀ ਜ਼ਾਹਿਰਾ

ਪਿਆਰ ਬਹੁਤ ਕਰਨਾ ਪਰ ਹਥੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਦੇਣਾ; ਸਦਕੇ ਵੰਞਾਂ ਵਾਰੇ ਜਾਵਾਂ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 61)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ ਕੇਵਲ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਹ (ਪੜ੍ਹ) ਉਹ; ਅਖੌ ਉਹਾ ਰਾਣੀ ਜਿਹੜੀ ਖਸਮੇਂ ਭਾਣੀ ਇਸਤਰੀ ਜੋ ਆਪਣੇ

ਪਤੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲੱਗੇ ਉਹ ਗੁਣਵੰਤੀ ਤੇ ਸੁਖੜ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 2)

ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅਰਥ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਅਖੌਤ ਨੂੰ 'ਰਾਣੀ' ਜਾਂ 'ਖਸਮ' ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਰਾਣੀ' ਅਤੇ 'ਖਸਮ' ਦੋਵਾਂ ਹੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉੱਪਰ ਦਰਜ ਉਦਾਹਰਨ 'ਉਹ' ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਮੁਹਾਵਰੇ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜੇ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਅਖੌਤ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਰਾਣੀ' ਜਾਂ 'ਖਸਮ' ਅਧੀਨ ਵੀ ਲੱਭ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਪੂਰਨ-ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖਾਣ ਵੀ ਇੱਕੋ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੱਡੀ (ਇ) ਸੱਦੀ; ਬੁਲਾਈ; ਅਖੌ ਸੱਡੀ ਨਾ ਬੁਲਾਈ ਮੈਂ ਲਾੜੇ ਦੀ ਤਾਈ

ਬਿਨ ਬੁਲਾਏ ਮਹਿਮਾਨ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 59)

ਸੱਦੀ (ਵਿ) ਬੁਲਾਈ ਗਈ; ਅਖੌ ਸੱਦੀ ਨਾ ਸੱਦਾਈ, ਮੈਂ ਲਾੜੇ ਦੀ ਤਾਈ। ਸੱਦੀ

ਨਾ ਸਦਾਈ ਇੰਜੇ ਟੁਰਦੀ ਆਈ ਅਣ ਸੱਦਿਆ ਮਹਿਮਾਨ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 62)

ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਸਗੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤ

ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਦੁਹਰਾਉ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ।

ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਕੇਵਲ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਸੁੰਗੜੀ (ਇ.) ਤੀਲੀ, ਮਾਚਸ; ਮੁਹਾ. ਸਸੁੰਗੜੀ ਲਾਉਣਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ

ਮਚਾਉਣਾ, ਭਖਾਉਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 53)

ਸਠੀ (ਕ੍ਰਿ. ਵਿ.) ਸੱਠਾਂ ਤੋਂ; ਅਖੌ. ਸਠੀ ਲੈ ਪੰਜਾਹੀ ਗਾਲ ਤੁਹਾਂ ਕਰਿ

ਲਗੈ ਨਫੇ ਨਾਲ ਘਾਟੇ ਵੰਦਾ ਸੇਦਾ ਕਰਨਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 59)

ਕੇਵਲ ਅਰਥ ਲਿਖਣ ਨਾਲ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਢੁਕਵੇਂ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਰਬੰਧ (ਪੁ.) ਸੰਬੰਧ, ਸਾਕ, ਰਿਸ਼ਤਾ; ਪ੍ਰਬੰਧ, ਬੰਦੋਬਸਤ; ਮੁਹਾ. ਸੰਬੰਧ

ਕਰਨਾ ਸੰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਜਿਵੇਂ: ਕਰ ਐਸਾ ਸਰਬੰਧ ਅਸਾਡਾ, ਰਹੀਏ

ਸਦਾ ਇਕਠੇ; ਰਲੇ ਸਰਬੰਧ ਸਬੱਬ ਨਾਲ, ਲੱਗਦੇ ਹੱਥ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 70)

ਸ਼ਿਰਕਤ (ਇ.) ਭਿਆਲੀ, ਸਾਂਝ; ਮੁਹਾ. ਸ਼ਿਰਕਤ ਸਾਧਣੀ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕਰਨਾ

ਜਿਵੇਂ: ਮੈਂ ਕੀ ਸ਼ਿਰਕਤ ਸਾਧਣ ਜੋਗਾ, ਆਜਜ਼ ਖਾਕੀ ਬੰਦਾ (ਸੈਫ);

ਈਰਖਾ, ਸਰੀਕਾ, ਦੁਸ਼ਮਣੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 86)

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਖੌਤਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਅਰਥ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਸ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅਖੌਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਲਾਖਣਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਲਾਖਣਿਕ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਸੌਖਿਆਂ ਸਮਝ ਸਕੇ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੱਠਵੇਂ (ਕ੍ਰਿ. ਵਿ.) ਅੱਠਾਂ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ; ਮੁਹਾ. ਅਠਵੇਂ ਸਤਵੇਂ ਸਤਾਂ ਜਾਂ ਅੱਠਾਂ

ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ, ਕਦੇ ਕਦੇ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 24)

ਅਥਰੂ/ ਅਥਰੂ (ਪੁ.) ਹੰਝੂ; ਮੁਹਾ. ਅਥਰੂ ਪੁੰਡਣਾ ਰੋਂਦੇ ਨੂੰ ਚੁਪ ਕਰਾਉਣਾ,

ਪਰਚਾਉਣਾ, ਤਸੱਲੀ ਦੇਣੀ; ਅਥਰੂ ਵਗਣੇ ਰੋਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 27)

ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵੇਂ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਲਾਖਣਿਕ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਇਹ ਵਿਧੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹ ਸਹੀ ਵਿਧੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ।

ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਇੰਦਰਾਜ ‘ਅੱਖ’ ਵਿੱਚ 39 ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ 1 ਅਖੌਤ, ਇੰਦਰਾਜ ‘ਅੱਗ’ ਵਿੱਚ 13 ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ 3 ਅਖੌਤਾਂ, ਇੰਦਰਾਜ ‘ਸਾਹ’ ਵਿੱਚ 8 ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ 3 ਅਖੌਤਾਂ, ਇੰਦਰਾਜ ‘ਸਿਰ’ ਵਿੱਚ 53 ਮੁਹਾਵਰੇ, ‘ਹੱਥ’ ਵਿੱਚ 54 ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ 4 ਅਖੌਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਇੱਕੋ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੂਪ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ (/) ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਧਰਾਉਣਾ (ਅ. ਕ੍ਰਿ.) ਲਾਲਸਾ ਹੋਣੀ; ਮੁਹਾ. ਸਧਰਾਈ ਜਾਣਾ/ ਸਧਰੀ ਜਾਣਾ

ਸਧਰਾ ਜਾਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 62)

ਸੈਲ (ਪੁ.) ਵੇ. ਸੈਰ : ਮੁਹਾ. ਸੈਲ ਸਪਟਾ/ ਸੈਲ ਸਪਾਟਾ ਘੁੰਮਣ ਫਿਰਨ,

ਛੋਟੀ ਸੈਰ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 100)

ਪਰੰਤੂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ, ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਨ ਲਈ (,) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੁਫਾ, ਹਕ ਸੁਫਾ (ਪੁ.) ਘਰ ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਗਵਾਂਢ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਲੀ

ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਹੱਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਮੁਹਾ. ਹਕ ਸੁਫਾ

ਛਿੱਕਣ, ਹਕ ਸੁਫਾ ਮੰਗਣ ਹਕ ਸੁਫਾ ਦਾ ਦਾਹਵਾ ਕਰਨਾ; ਹਕ

ਸੁਫਾ ਡੇਵਣ ਹਕ ਸੁਫਾ ਦਾ ਹਕ ਦੇਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 93)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਖੌਤਾਂ ਦਰਜ ਹਨ, ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੂਪਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ (/) ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸੰਗ (ਪੁ.) ਸੰਗ, ਪੱਥਰ; ਸਾਥ; ਅਖੌ. ਸੰਗ ਰਲ ਤਰੀਏ ਤੇ ਕੁਸੰਗ ਰਲ

ਗਲੀਏ/ਸੰਗ ਤਾਰੇ ਕੁਸੰਗ ਥੋੜੇ ਜੈਸੀ ਸੰਗਤ ਵੈਸੀ ਰੰਗਤ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 56)

ਸੱਦੀ (ਵਿ.) ਬੁਲਾਈ ਗਈ; ਅਖੌ. ਸੱਦੀ ਨਾ ਸੱਦਾਈ, ਮੈਂ ਲਾੜੇ ਦੀ ਤਾਈ। ਸੱਦੀ

ਨਾ ਸਦਾਈ ਇੰਜੇ ਟੁਰਦੀ ਆਈ ਅਣ ਸੱਦਿਆ ਮਹਿਮਾਨ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 62)

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਏਨੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨਾ, ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਡੂੰਘੀ ਸਮਝ ਅਤੇ ਖੋਜ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਇਹਨਾਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਖਿੱਤੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਏਨੀ ਵੱਢੀ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨਾ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ।

5.4. ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ : ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ

5.4.1. ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

5.4.1.1. ਕੇਸ਼ੀ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ‘ਵਿਉਂਤ ਤੇ ਤਰਤੀਬ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਅਖਰ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਅਖਰਾਂ ਤੇ

ਲਗਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ xv)

ਇੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ‘ਅਖਰ-ਕ੍ਰਮ’ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਕਿੱਥੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਪੰਨਾ-ਨੰਬਰ ‘xix’ ’ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ‘ਵਿਸ਼ੈ ਸੂਚੀ’ ਵਿੱਚ ‘ਓ’ ਤੋਂ ‘ੜ’ ਤੱਕ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਤਤਕਰਾ ਸਮੇਤ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ‘ਓ’ ਤੋਂ ‘ੜ’ ਤੱਕ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਦੂਸਰੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਤਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਤਤਕਰੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਲੇੜੀਂਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੱਕ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਖੂਬੀ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਦੀ ਦੀਰਘ-ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਲਗਾ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ‘ਓ’, ‘ਅ’, ‘ਏ’, ‘ਸ’, ‘ਹ’, ‘ਕ’, ‘ਚ’, ‘ਟ’, ‘ਤ’, ‘ਪ’ ਅਤੇ ‘ਯ’ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਗ਼ਲਤ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ

➤ ਉਨਵੀਂ- ਉਨਾਇਠ- ਉਨਾਸੀ- **ਉਨਾਂ- ਉਨ੍ਹਾਂ**-

ਉਨਾਂ ਕੂ

➤ **ਅਖੈਣਾ**- ਅਖੇਨਾ- ਅਖੇੜ- ਅਖੇੜਣ

➤ ਸਾਈ- ਸਾਈਸ- ਸਾਈਜ- **ਸਾਂਈਂ**- ਸਾਂਈਂ ਲੇਕ

ਤਰਤੀਬ ਜੋ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ

ਉਨਵੀਂ- **ਉਨਾਂ**- ਉਨਾਇਠ- **ਉਨ੍ਹਾਂ**- ਉਨਾਸੀ-

ਉਨਾਂ ਕੂ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 8)

ਅਖੇਨ- ਅਖੇੜ- **ਅਖੈਣਾ**- ਅਖੇੜਣ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 18)

ਸਾਈ- **ਸਾਂਈਂ**- ਸਾਈਸ- ਸਾਈਜ- ਸਾਂਈਂ ਲੇਕ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 75)

➤ ਹਾਡ- ਹਾਡ- ਹਾਡਰਾ- ਹਾਂਡ - ਹਾਂਡਾ	ਹਾਡ- ਹਾਡ- ਹਾਂਡ - ਹਾਡਰਾ- ਹਾਂਡਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 114)
➤ ਕੰਚੇਰਾ- ਕਚੇਲ- ਕਚੇੜੀ - ਕਛ	ਕੰਚੇਰਾ- ਕਚੇੜੀ - ਕਚੇਲ- ਕਛ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 131)
➤ ਚਿਤ- ਚਿਤਕਬਰਾ- ਚਿਤੰਕ - ਚਿੰਤਨੀ	ਚਿਤ- ਚਿਤੰਕ - ਚਿਤਕਬਰਾ- ਚਿੰਤਨੀ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 247)
➤ ਟੋਹਣਾ- ਟੋਹਬ- ਟੋਹਬਾ- ਟੋਹਾ- ਟੋਹਾ ਟਾਹੀ-
ਟਾਹੀ- ਟੋਹਣੀ - ਟੋਕ	ਟੋਹਣਾ- ਟੋਹਣੀ - ਟੋਹਬ- ਟੋਹਬਾ- ਟੋਹਾ- ਟੋਹਾ-
ਟੋਕ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 316)
➤ ਤੰਗੀਜਣ- ਤਗੀਦ- ਤੰਗੀ ਤੁਰਸੀ - ਤਛਣ	ਤੰਗੀਜਣ- ਤੰਗੀ ਤੁਰਸੀ - ਤਗੀਦ- ਤਛਣ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 344)
➤ ਪਹੁਰ- ਪਹੋੜਾ- ਪਹੋੜੀ - ਪੱਕ	ਪਹੁਰ- ਪਹੋੜੀ - ਪਹੋੜਾ- ਪੱਕ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 429)
➤ ਯਬਲਪੁਣਾ- ਯਭ- ਯੱਭ- ਯਭਲ- ਯਭਲੀ-
ਯਬੁਲੀ	ਯਬਲਪੁਣਾ- ਯਬੁਲੀ - ਯਭ- ਯੱਭ- ਯਭਲ-
ਯਭਲੀ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 586)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਬੰਧਤ ਪੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਲਾਂਹਣਾ; ਅਨਸਾ ਅੱਲ੍ਹਾ, ਅਤਿੰਗਣਾ, ਆਂਦਰ, ਆਂਵਦਣ; ਸੰਜੋਆ, ਸਨਾਅ ਮੱਕੀ, ਸਾਹਬਦਾਨ, ਸ੍ਰੀਰ, ਸੁਜਾਣਾ, ਸੁਤੁਮ, ਸ਼ੇਰ ਸ਼ੇਰੀ; ਹਥੋਂ, ਹਾਂ ਰਾਏ, ਹਿਕਨਾਂ, ਹੋਨਿਆਂ ਸੋਨਿਆਂ; ਕਉੜ, ਕਇਉ ਜਿਹਾ, ਕਸਬਕਾਰ, ਕਚਾ ਕਝਾਹ, ਕਡੀ ਕਡੀਂ, ਕਮੀਨਾ, ਕਿਸਬ, ਕੁਕਤੂੰ, ਕੁਟੀਂਦੜ; ਟਟਵਾਈ; ਤਕਰੜਾਈ, ਤਣਾਣਾ, ਤਤਰੋਕਾ, ਤ੍ਰਹਿਣਾ, ਤ੍ਰੇਆਂ, ਤ੍ਰੀਹਵਾਂ, ਤਲੇਡੂ, ਤਿਲਛਟ; ਪਛਤਾਉ, ਪੰਜੋਹਰ, ਪੰਜੋਹਰਾ, ਪਦੇਕੜ, ਪਲਘ ਪੀਹੜਾ, ਪਲੂਤੀ, ਪੜਨਾਨਕੇ, ਪਿਉ, ਪਿਤਰੋਰਾ, ਪੂੰਛਲ, ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਖਰੈਤ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ।

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੰਨਿਆਂ ਤੱਕ ਦਾ ਅੰਤਰ ਹੈ, ਭਾਵ ਗ਼ਲਤ ਤਰਤੀਬ ਕਾਰਨ ਇੰਦਰਾਜ ਸੰਬੰਧਤ ਪੰਨੇ ’ਤੇ ਦਰਜ ਨਾ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਅਗਲੇ ਜਾਂ ਪਿਛਲੇ ਪੰਨੇ ’ਤੇ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

- ਆਪੇ ਆਪ (ਪੰਨਾ ਨੰ. 31) ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ 'ਅ' (ਆੜਾ ਮੁਕਤਾ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਆ' (ਆੜੇ ਨੂੰ ਕੰਨਾ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇੰਦਰਾਜ 10 ਪੰਨੇ ਅੱਗੇ ਭਾਵ ਪੰਨਾ ਨੰ. 41 'ਤੇ 'ਆਪੇ' ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਰਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।
- ਸੰਜੀਜਣ (ਪੰਨਾ ਨੰ. 91) ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ 'ਸੁ' (ਸੱਸੇ ਨੂੰ ਔਕੜ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਸ' (ਸੱਸਾ ਮੁਕਤਾ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇੰਦਰਾਜ 33 ਪੰਨੇ ਪਿੱਛੇ ਭਾਵ ਪੰਨਾ ਨੰ. 58 'ਤੇ 'ਸਜੀ ਸੂਈ' ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਰਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।
- ਕਸੂਤਾ (ਪੰਨਾ ਨੰ. 160) ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜ 'ਕੁ' (ਕੱਕੇ ਨੂੰ ਔਕੜ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਕ' (ਕੱਕਾ ਮੁਕਤਾ) ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇੰਦਰਾਜ 32 ਪੰਨੇ ਪਿੱਛੇ ਭਾਵ ਪੰਨਾ ਨੰ. 128 'ਤੇ 'ਕਸੂਤਰਾ' ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਰਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਤਰਤੀਬ ਤੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੰਨੇ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਸ਼ਬਦੀ (Multi-Word) ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਹੱਕਦਾਰ (ਪੁ./ਵਿ.) ਉਹ ਜਿਸ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇ, ਅਸਲੀ ਮਾਲਕ, ਠੀਕ

ਦਾਹਵੇਦਾਰ, ਅਧਿਕਾਰੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 104)

ਹੱਕ ਪਸੰਦੀ (ਵਿ.) ਮੁਨਸਫ ਮਜ਼ਾਜ, ਇਨਸਾਫ ਪਸੰਦ, ਸੱਚ ਦਾ ਹਾਮੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 104)

ਉਪਰੋਕਤ ਦੂਜੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ 'ਪਸੰਦ' ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ, ਅਗਰ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਕ੍ਰਮ ਉਲਟ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ 'ਹੱਕਾਨੀ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ'; 'ਹਡਬਾਂਹ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਹੱਡ ਮੂਤਰੇ'; 'ਹਭਸੇ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਹਭ ਜਈ'; 'ਹਮਨਸੀਨ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਹਮ ਨਾਮ'; 'ਹਮਰੱਸਾ' ਤੋਂ

ਬਾਅਦ 'ਹਮ ਰਾਹੀ' ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ, ਅਗਰ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਕ੍ਰਮ ਉਲਟ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਜੇ ਸਾਹਿਆ (ਵਿ.) ਹਫਿਆ ਹੋਇਆ, ਹਫਿਆ ਹੁਟਿਆ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 58)

ਸੰਜੋਆ (ਪੁ.) ਜਰਹ ਬਕਤਰ, ਜੰਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਯੋਧੇ ਲਈ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ

ਵਾਲ ਪਹਿਰਾਵਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 58)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੱਖਰ 'ਸਾ', ਦੂਜੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਅੱਖਰ 'ਆ' ਤੋਂ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ 'ਸੰਜੋਆ' ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ 'ਸਜੇ ਸਾਹਿਆ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਹੂੰ ਹੂੰ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਹੂੰਹ ਹੂੰਹ' ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

5.4.1.2. ਸੰਯੁਕਤ-ਅੱਖਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸੰਯੁਕਤ-ਅੱਖਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਚੁੱਪ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ 'ਪੈਰ-ਅੱਖਰ' ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ 'ਹ', 'ਰ' ਅਤੇ 'ਵ' ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੈਰ 'ਹ' ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ 'ਤੇ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਜਿਵੇਂ:

➤ ਉਨਾਂ- ਉਨ੍ਹਾਂ- ਉਨ੍ਹਾਂਹ- ਉਨਾਂ ਕੂ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 8)

➤ ਅਨੀ- ਅਨ੍ਹੀ ਸਰਕਾਰ- ਅਨ੍ਹੀ ਕਮਾਈ- ਅਨੀਂਦਰਾ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 30)

➤ ਸਵਾਏ- ਸ੍ਵਾਹ- ਸ੍ਵਾਹ ਮਿੱਟੀ- ਸਵਾਂਕ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 74)

➤ ਸੁਤਰ- ਸੁਤ੍ਰ- ਸੁਤਰ ਕੀਨਾ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 92)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਜੜੀਜਣ- ਉਜ੍ਹਾਂ- ਉਜਾਰ; ਉਨ- ਉਨ੍ਹ- ਉਨਹੱਤਰ; ਉਨਾਰ- ਉਨ੍ਹਾਲ- ਉਨਾਵਤ; ਉੱਨੀ- ਉਨ੍ਹੀਆਂ- ਉਨੀਂਦਾ; ਉਪਤ- ਉਪਤ੍ਰ ਸੁਪਤ੍ਰ- ਉਪਤਰਣ- ਉਪਤ੍ਰੀਜਣ; ਉਪਰਾ- ਉਪਰ੍ਹਾਂ- ਉਪਰਆ; ਉਬਾਲ- ਉਬਾਲ੍ਹ- ਉਬਾਲਣਾ; ਉਬਾਲ- ਉਬਾਲ੍ਹ- ਉਬਾਲੀ; ਉਮਕ- ਉਮ੍ਹਣ- ਉਮਣਾ; ਉਰਲੀਆਂ ਪਰਲੀਆਂ- ਉਰ੍ਹਵਾਂ- ਉਰਵਾਰ; ਉਲਰਨਾ- ਉਲ੍ਹਾ-

ਉਲਾਹਣੀ; ਉੜ੍ਹ- ਉੜ੍ਹਸਣਾ; ਓਰਕਜ਼ਈ- ਓਰੁਤੇ- ਓਰਲ ਪਰਲ- ਓਰਲਾ- ਓਰੁਲਾ- ਓਰਾ- ਓਰਾਂ- ਓਰ੍ਹਾਂ- ਓਰਾਂਹ- ਓਰੀ;
 ਅਨ੍ਹਾ- ਅਨ੍ਹਾ- ਅਨਾਇਤ- ਅਨਾਈ- ਅਨਾਸਰ- ਅੰਨ੍ਹਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ- ਅੰਨ੍ਹਾ ਖਰਚ- ਅੰਨ੍ਹਾ ਖਾਤਾ- ਅੰਨ੍ਹਾ ਖੂਹ- ਆਨਾਜ- ਅੰਨ੍ਹਾ ਪੈਸਾ-
 ਅਨਾਬ- ਅਨਾਬੀ- ਅਨਾਮ- ਅੰਨ੍ਹਾ ਮੂਰਾ- ਅਨਾਰ- ਅਨਾਰ ਦਾਣਾ- ਅਨਾਰਾ- ਅਨਾਰਾ ਗੁਪ- ਅਨਾਰੀ; ਅਨ੍ਹੇਵਾਹ- ਅਨੇੜੇ;
 ਅਮਾਮ- ਅਮ੍ਹਾਰਾ- ਅਮਾਲ ਨਾਮਾ; ਅਲੁੜਾ- ਅਲੜੀ; ਆਮ ਖਾਸ- ਆਮੁਣੇ ਸਾਮੁਣੇ- ਆਮਦ; ਆਲਰਾ- ਆਲੁਣਾ- ਆਲਮ
 ਆਦਿ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਅੱਖਰ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰ ਨੂੰ
 ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਰ-ਅੱਖਰ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ:

- ਉਪਰਾ- ਉਪਰ੍ਹਾਂ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 8)
- ਸੰਨੀ- ਸੰਨ੍ਹੀ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 63)
- ਕਤਰਾ- ਕਤੁਰਾ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 135)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਬੰਧਤ ਪੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਬਾਲ- ਉਬਾਲ੍ਹਾ; ਉਰਾਂਹ- ਉਰ੍ਹਾਂ; ਉੜਨਾ- ਉੜ੍ਹਨਾ;
 ਓਰਲਾ- ਓਰੁਲਾ; ਇਨਾਂ-ਇਨ੍ਹਾਂ; ਸਨ- ਸੰਨ੍ਹ; ਸਾਣਾ- ਸਾਣ੍ਹਾ; ਸਾਨੀ- ਸਾਨ੍ਹੀ; ਸਿੰਨ- ਸਿੰਨ੍ਹ-ਸਿੰਨ੍ਹ; ਸੀੜ- ਸੀੜ੍ਹ; ਸੀੜੀ- ਸੀੜ੍ਹੀ;
 ਸੌੜਾ- ਸੌੜ੍ਹਾ; ਹਾੜ- ਹਾੜ੍ਹ, ਹੁੜਨਾ- ਹੁੜ੍ਹਨਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਰ-ਅੱਖਰ’ ਵਾਲੇ ਕੁੱਝ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਜ ਹੋਏ ਹਨ :

- ਹੇੜ- ਹੇੜ੍ਹ- ਹੇੜ- ਹੇੜ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 124)

5.4.1.3. ਅਨੁਨਾਸਕ ਅਤੇ ਦੁੱਤ-ਅੱਖਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ‘ਵਿਉਂਤ ਤੇ ਤਰਤੀਬ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ

“ਅੱਧਕ, ਟਿੱਪੀ ਅਤੇ ਬਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਖਰ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੈ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ xv)

ਭਾਵ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ (ਲਗਾਖਰਾਂ) ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦੀ
 ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ‘ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਉਘਰੀ- ਉਘਰੀ ਪੈਣਾ- ਉੱਘਲ ਮੁੱਘਲ- ਉਘਲਾਅ- ਉਘਲਾ ਮੁੱਘਲਾ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 3)
- ਅੱਗਾ- ਅਗਾਂ- ਅੰਗਾ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 19)

➤ ਸਨੇਹ- ਸਨੇਹ- ਸਨੇਹਾਂ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 63)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਹਰ ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਤਰਤੀਬ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਅਜਿਹੇ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ‘ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਦਾ ਹੀ ਅੰਤਰ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ‘ਬਗੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ‘ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

➤ ਉਸਾਹ- ਉਸਾਂਹ;

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

➤ ਈ- ਈ;

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 50)

➤ ਸਭਾ- ਸਭਾਂ;

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 66)

ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ, ਜਿਵੇਂ- ਉਗਲ- ਉਂਗਲ; ਉਡਾ- ਉਂਡਾ; ਉਰਾ- ਉਰਾਂ; ਉ- ਉਂ; ਉਦਾ- ਉਂਦਾ; ਉਧਾ- ਉਂਧਾ; ਓ- ਓਂ; ਓਰਾ- ਓਰਾਂ; ਅਈ- ਅਈਂ, ਅਮਾਦਾ- ਅਮਾਂਦਾ; ਆ- ਆਂ; ਆਹਰੀ- ਆਹਰੀਂ; ਆਹਿਆ- ਆਹਿਆਂ; ਆਹੀ- ਆਹੀਂ; ਆਰੇ- ਆਰੇਂ; ਆਟਾ- ਆਂਟਾ; ਆਡਾ- ਆਂਡਾ; ਔਕੜ- ਔਕੜ; ਈਹਾ- ਈਹਾਂ; ਏਹ- ਏਂਹ; ਸੱਕੀ- ਸੱਕੀਂ; ਸਨੇਹ- ਸਨੇਂਹ; ਸਾਟਾ- ਸਾਂਟਾ; ਸਾਤ- ਸਾਂਤ; ਸਾਦਰ- ਸਾਂਦਰ; ਸਾਵਲ- ਸਾਂਵਲ; ਸਾਵਾ- ਸਾਂਵਾਂ; ਸੀ- ਸੀਂ; ਸੀਟ- ਸੀਂਟ; ਸੀਧ- ਸੀਂਧ; ਸੂਹਾ- ਸੂਹਾਂ; ਸੂਹੀ- ਸੂਹੀਂ; ਸੇਧਾ- ਸੇਂਧਾ; ਸੈਤ- ਸੈਂਤ; ਸੈ- ਸੇਂ; ਰਾਡੀ-ਰਾਂਡੀ, ਹੀਆ- ਹੀਆਂ; ਹੀਲਾ- ਹੀਲਾਂ; ਕਣਾ- ਕਣਾਂ; ਅਤੇ ਕਾਜੀ- ਕਾਂਜੀ ਆਦਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ। ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਜਿਵੇਂ:

➤ ਸਤਾਰੀਂ- ਸਤਾਰੀ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 60)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਜਿਹੇ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਦਾ ਅੰਤਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਦਾ ਵੀ ਅੰਤਰ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਨੂੰ ਮਹੱਤਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ ਉਸ ਦਾ ਇੰਦਰਾਜ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਤਰਤੀਬ ਹੀ ‘ਪੈਰ-ਅੱਖਰ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ:

➤ ਸਕਾਰੀਂ- ਸਕਾਰੀ;

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 55)

➤ ਸਾਣਾਂ- ਸਾਣ੍ਹਾ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 78)

➤ ਸੁਆਂ- ਸੁਆ- ਸੁਆਂ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 89)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੇਠਾਂ ਦਰਸਾਇਆ ਇੰਦਰਾਜ 'ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ' ਸੰਬੰਧੀ ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਤਰਤੀਬ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਆਦਰ- ਆਦਰ ਭਾ- ਆਂਦਰ- ਆਂਦਰ ਵਧਾਵੀ- ਆਂਦਰੀ- ਆਦਾਬ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 41)

'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ 'ਅੱਧਕ' ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ:

➤ ਉਕਤੂੰ- ਉੱਕਾ- ਉੱਕਾ- ਉਕਾ ਸੁੱਕਾ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 2)

➤ ਸੁੱਕਾ- ਸੁਕਾਉਣਾ- ਸੁੱਕਾ ਸਕੜ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 90)

ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਿਯਮ ਹੀ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਅੱਧਕ' ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

➤ ਅਮੰਨਾ ਕਰਣ- ਅਮੰਨਾ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 6)

ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਬਗੈਰ-ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

➤ ਉਗਲਣਾ- ਉੱਗਲਣਾ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 3)

➤ ਅਸਤਰ- ਅਸੱਤਰ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 14)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਚਾ- ਉੱਚਾ; ਉਤਾਂਹ- ਉੱਤਾਂਹ; ਅਸੀ- ਅੱਸੀ; ਅਸੇਂ- ਅੱਸੇਂ; ਅਹਦ- ਅਹੱਦ; ਅਕਲ- ਅਕੱਲ; ਅਟਣ- ਅੱਟਣ; ਅਤਾਰ- ਅੱਤਾਰ; ਅਦਾ- ਅੱਦਾ; ਅਲਾ- ਅੱਲਾ; ਆਰਤ- ਆਰੱਤ; ਇਚਰ- ਇੱਚਰ; ਸਡਾ- ਸੱਡਾ, ਸਤਾ- ਸੱਤਾ; ਸਥ- ਸੱਥ; ਸਦੀ- ਸੱਦੀ; ਸਬਲ- ਸੱਬਲ; ਸਰੀ- ਸੱਰੀ; ਸੁਧਾ- ਸੁੱਧਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ 'ਅੱਧਕ' ਦੀ ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

➤ ਉੱਤਰੀ- ਉਤਰੀ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 6)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 'ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਤਰਤੀਬ ਹੀ 'ਪੈਰ-ਅੱਖਰ' ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ 'ਅੱਧਕ' ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਸੱਜਰਾ- ਸਜਰਾ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 57)
- ਸੱਪ -ਸਪ ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 63-64)
- ਅੱਲਣ- ਅਲੁਣ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 35)
- ਸਿੱਲ- ਸਿਲੁ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 87)

ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੋਠਾਂ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ, 'ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਹੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ:

- ਸਫ਼ਾ- ਸਫ਼ਾ- ਸਫਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 64)
- ਸੱਲ- ਸਲ- ਸਲੁ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 72)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਅੱਧਕ' ਅਤੇ 'ਉੱਪਰ-ਬਿੰਦੀ' ਵਾਲੇ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ 'ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਉੱਘੀ- ਉਘੀ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 3)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਪਾਲਣਾ ਹੋਈ ਹੈ। 'ਅੱਧਕ' ਅਤੇ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵੀ 'ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅੱਗ- ਅੰਗ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 18-19)
- ਸਿੱਜਾ- ਸਿੰਜਾ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 83)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗਾ- ਅੰਗਾ; ਅੱਡੀ- ਅੰਡੀ; ਅੱਤ- ਅੰਤ; ਅੱਧੀ- ਅੰਧੀ; ਸਿੱਧੀ- ਸਿੰਧੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ 'ਟਿੱਪੀ' ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅਗਰ- ਅਗਰ- ਅੰਗਰਖਾ- ਅਗਰਬਤੀ- ਅੰਗਰੇਠ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 19)

- ਅਜੀਜ਼- ਅੰਜੀਨਿਰੀ- ਅਜੀਬ- ਅਜੀਬ- ਅੰਜੀਮ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 22)

ਪਰ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ 'ਟਿੱਪੀ' ਨੂੰ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇਣ ਕਾਰਨ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਸੁਜਾਣਾ- ਸੁੰਜਾਣ- ਸੁੰਜਾਣਨ- ਸੁੰਜਾਣੁੰ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 92)
- ਸੂਕਾ ਸ਼ਾਕੀ- ਸੂੰਕਾ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 96)

ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਬਗੈਰ-ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਉਸੁ- ਉਸੁੰ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)
- ਅਸ- ਅੰਸ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 14)
- ਸਹੁ- ਸਹੁੰ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 54)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- ਉਤੂ- ਉਤੁੰ; ਅਸਾਰ- ਅੰਸਾਰ; ਅਗਲ- ਅੰਗਲ; ਅਜ- ਅੰਜ; ਅਜੇਅਜ- ਅੰਜੇ ਅੰਜ; ਅਟਕ- ਅਟੰਕ; ਅਧਰਾਤ- ਅੰਧਰਾਤ; ਅਧਾਰ- ਅੰਧਾਰ; ਅਬਰ- ਅੰਬਰ; ਅਬਾਰਤ- ਅੰਬਾਰਤ; ਅਬੂਰ- ਅੰਬੂਰ; ਅਮੂਧਾ- ਅਮੂੰਧਾ; ਅਲਗ- ਅਲੰਗ; ਆਵਰ- ਆਂਵਰ; ਸਗ- ਸੰਗ; ਸਗਣ- ਸੰਗਣ; ਸਦ- ਸੰਦ; ਸਬਾਹੀ- ਸੰਬਾਹੀ; ਸਮਤੀ- ਸੰਮਤੀ; ਸਰਗੀ- ਸਰੰਗੀ; ਸਰਦਾ- ਸਰੰਦਾ; ਸਵਣ- ਸੰਵਣ; ਸਿਨ- ਸਿੰਨ- ਸਿੰਨੁ; ਸੁਢਾ -ਸੁੰਢਾ; ਸੁਧ- ਸੁੰਧ; ਸੁਭਾ- ਸੁੰਭਾ; ਸੁਰਗ- ਸੁਰੰਗ; ਸੂਹ- ਸੁੰਹ ਅਦਿ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਪਾਲਣਾ ਹੋਈ ਹੈ।

'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਮੁਕਤਾ-ਅੱਧਕ-ਟਿੱਪੀ' ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅਡਾ- ਅੱਡਾ- ਅੰਡਾ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 24-25)
- ਸਗਾ- ਸੱਗਾ- ਸੰਗਾ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 56)
- ਸਘਰ- ਸੱਘਰ- ਸੰਘਰ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 57)
- ਸਤ- ਸੱਤ- ਸੰਤ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 59)
- ਸਦਾ- ਸੱਦਾ- ਸੰਦਾ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 62)
- ਸੁਬਾ- ਸੁੱਬਾ- ਸੁੰਬਾ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 94)

ਪਰ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਪਾਲਣਾ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ:

➤ ਅੱਗਾ- ਅਗਾਂ- ਅੰਗਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 19)

➤ ਸਿੱਧ- ਸਿਧ- ਸਿੰਧ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 84)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ‘ਮੁਕਤਾ-ਅੱਧਕ-ਬਿੰਦੀ’ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

➤ ਸਠੀ- ਸੱਠੀ- ਸਠੀ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 59)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ‘ਮੁਕਤਾ, ਅੱਧਕ, ਬਿੰਦੀ ਅਤੇ ਟਿੱਪੀ’ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

➤ ਸਤੀ- ਸੱਤੀ- ਸਤੀ- ਸੱਤੀ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 61)

5.4.1.4. ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ‘ਵਿਸ਼ੈ ਸੂਚੀ’ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ‘ਓ-ੜ’ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ‘ਵਿਸ਼ੈ ਸੂਚੀ’ ਵਿੱਚ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਰਨਮਾਲਾ ਦੇ ਹਰ ਅੱਖਰ ਦੀ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਉਸ ਦਾ ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਪੰਨੇ ‘ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ‘ਵਿਸ਼ੈ ਸੂਚੀ’ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਭਾਵ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮਹੱਤਵ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਸ਼ ਦੀ ‘ਸ’ ਪੱਟੀ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ:

➤ ਸਉਹੇ- ਸਉਕ- ਸਉਕਣ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 53)

➤ ਸਹਾਸਾ- ਸਹਾਣਾ- ਸਹਾਣੀ- ਸਹਾਦਤ- ਸਹਾਨਾ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 53)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਣ- ਸ਼ਹਿਤੂਤ- ਸ਼ਹਿਦ- ਸਹਿੰਦੜ; ਸਹਿ ਦਿਹਾੜੇ- ਸ਼ਹਿਨਾਈ- ਸ਼ਹਿਬਾਜ- ਸਹਿਮ; ਸ਼ਹਿਰ- ਪਨਾਹ- ਸਹਿਰਾ- ਸ਼ਹਿਰੀ; ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ- ਸ਼ਹੀਂਗਰ- ਸਹੀਜਮ; ਸਹੁੰ- ਸ਼ਹੁ ਖਰਚ- ਸ਼ਹੁ ਖਰਚੀ- ਸਹੁਰਾ; ਸਹੂ- ਸ਼ਹੂਦੀ- ਸਹੂਰ; ਸ਼ਕੀਨੀ- ਸਕੀਲ- ਸਕੀਲ; ਸੰਗ ਦਿਲੀ- ਸ਼ਗਨ- ਸੰਗ ਪਸ਼ਮ; ਸਜ ਪਰਨਾ -ਸਜਰ -ਸਜਰਹ; ਸੱਜਾ -ਸਜਾ- ਸਜਾਉਣਾ; ਸਟ ਫੇਟ- ਸਟੱਲ- ਸਟੱਲੀ- ਸਟ ਵਟਨ; ਸੱਤਰ- ਸ਼ਤਰੰਜ- ਸ਼ਤਰੰਜਬਾਜ- ਸਤਰਜ਼ਾਦੀ- ਸ਼ਤਰੰਜੀ- ਸ਼ਤਰੰਜੀ ਬਾਫ- ਸੰਤਰਾ; ਸਤਾਣਾ- ਸ਼ਤਾਨ- ਸ਼ਤਾਨਪੁਣਾ- ਸਤਾਨਮੇਂ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦੀ 'ਸ' ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ' ਅੱਖਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ।

ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ 'ਬਗੈਰ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

➤ ਸਹਿਰ- ਸ਼ਹਿਰ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 54)

➤ ਸੰਖ- ਸੰਖ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 55)

'ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

5.4.1.5. ਸਮਰੂਪ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ

'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਇੰਦਰਾਜ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਦਾ (ਇ) ਨਖਰਾ; ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 27)

ਅਦਾ (ਯੁ) ਭੁਗਤਾਨ ਜਿਵੇਂ ਕਰਜ਼ਾ ਅਦਾ ਕਰਨਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 27)

ਚੱਕਾ (ਯੁ) ਪਹੀਆ, ਦਹੀਂ ਦਾ ਥਰ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 233)

ਚੱਕਾ (ਵਿ) ਉਚੱਕਾ, ਠੱਗ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 233)

ਵਹੀਰ (੫) ਹੜ੍ਹ (ਹੰਝੂਆਂ ਦਾ)

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 647)

ਵਹੀਰ (੬) ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ, ਭੀੜ, ਫੌਜ ਦਾ ਇਕੱਠਾ ਜਾਣ

ਵਾਲਾ ਅਸਬਾਬ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 647)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਨਿਖੇੜੇ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਇੰਦਰਾਜ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਪੀਰੀਅਰ ਅੰਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਨੰਬਰ ਲਗਾ ਕੇ ਦੇਣ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਸੌਖ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਭਾਵੇਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਸੁਪੀਰੀਅਰ-ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਜਾ ਸਕਿਆ।

ਪੂਰਨ-ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਰਨਾ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ਤਰਤੀਬ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾ ਤਾਂ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਆਵਿਰਤੀ-ਗਣਨਾ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

- ਉਮਰ** (੬) ਆਯੂ, ਆਰਜਾ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਮਾਂ; (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 9)
ਉਮਰ (੫) ਤੀਜਾ ਖਲੀਫਾ; ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਚਾਰ ਯਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 9)
- ਅਰਕ** (੫) ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਭਿਉਂ ਕੇ ਕਸ਼ੀਦ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਤੇ ਕਢਿਆ
ਹੋਇਆ ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਨਿਚੋੜ ਜਿਵੇਂ ਅਰਕ ਸੌਫ, ਅਰਕ ਗੁਲਾਬ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 33)
ਅਰਕ (੬) ਉਤਲੀ ਤੇ ਹੇਠਲੀ ਬਾਂਹ ਦਾ ਜੋੜ, ਕੂਹਣੀ, ਅੜਕ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 33)
- ਸੱਚਾ** (੬) ਸੱਚਾ, ਖਰਾ, ਅਸਲੀ, ਖਾਲਸ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 57)
ਸੱਚਾ (੫) ਸਾਂਚਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 57)
- ਚੱਕਾ** (੫) ਪਹੀਆ, ਦਹੀਂ ਦਾ ਥਰ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 233)

ਚੱਕਾ (ਵਿ.) ਉਚੱਕਾ, ਠੱਗ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 233)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ, ਉਪਠ, ਉਰਾ, ਉੱ, ਉਧੀ, ਓਹ, ਓਹਰ, ਓਹਰੀ, ਓੜਾ; ਅਡ, ਅਦਾ, ਅਨੰਤ, ਅਫਰਾਦ, ਅਫਾਤ, ਅਰਕ, ਅਰਜ਼ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਹਰ ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੇਕਾਂ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ-ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਸਮਰੂਪਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਬਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਅਰਥਾਂ ਪੱਖੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੱਕ ਵਾਰ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵੱਖਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਖੜਨਾ (ਅ. ਕ੍ਰਿ.) ਪੁੱਟਿਆ ਜਾਣਾ; ਗੱਡੀ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਣਾ;

ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਜਾਂ ਸਾਜ਼ਿੰਦੇ ਦਾ ਬੇਸੁਰਾ ਜਾਂ ਬੇਤਾਲਾ ਹੋ ਜਾਣਾ; ਸਾਹ

ਫੁੱਲਣਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 2)

ਕਸੀਦਾ (ਪੁ.) ਉਸਤਤ ਦਾ ਗੀਤ; ਕੱਢੇ ਹੋਏ ਵੇਲ ਬੂਟੇ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 128)

ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਆਕਰਨ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਤਾ (ਵਿ.) ਬੁਣਿਆ ਹੋਇਆ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 6)

ਉੱਤਾ (ਵਿ.) ਉਤਲਾ ਜਿਵੇਂ “ ਉਤਲਾ ਪਾਸਾ”

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 6)

ਤਕ (ਇ.) ਤੱਕੜ, ਹੱਦ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 242)

ਤਕ (ਇ.) ਨਜ਼ਰ;

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 242)

ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਕਾਰਨ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਅਧਿਕਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ।

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸਮਰੂਪਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਬਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਆਕਰਨਕ ਹਿਜਿਆਂ ਜਾਂ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ I, II, III ... ਆਦਿ ਰੋਮਨ ਅੱਖਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਹੀ I (ਇ.) ਸਮਾਪਤੀ, ਰੁਕਣਾ; ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਾ II (ਵਿ.) ਠੀਕ III (ਕ੍ਰਿ.ਵਿ.) ਹਾਂ,

ਅਸਲ ਵਿਚ, ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 54)

ਹਾਕਮੀ I (ਵਿ.) ਹਾਕਮ ਦਾ, ਹਾਕਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ; II (ਇ.) ਹਕੂਮਤ, ਰਾਜ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 114)

ਖਸ I (ਇ.) ਇਕ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਘਾਹ II (ਪ੍ਰ.) ਤੀਲਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 174)

ਤੱਸਾ I (ਵਿ.) ਤਿਹਾਇਆ II (ਪ੍ਰ.) ਤ੍ਰੇਹ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 342)

ਕੇਸ਼ ਦੇ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਵਿਧੀ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਆਕਰਨਕ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਖਤਮ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਦੂਜੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ‘ਗੋਲ ਬਰੈਕਟ ()’ ਦੇ ਅੰਦਰ ‘ਇਟਾਲਿਕ ਫੋਂਟ ਵਿੱਚ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ ਉਸਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

ਅੰਗੂਰੀ (ਪ੍ਰ.) ਬੀਜ ਤੋਂ ਫੁੱਟੀਆਂ ਨਵੀਂ ਪੱਤੀਆਂ; ਜ਼ਖਮ ਤੇ ਖਰੀਢ ਆਉਣਾ; (ਵਿ.) ਅੰਗਰੂ

ਦੇ ਰੰਗ ਦਾ, ਅੰਗਰੂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਅੰਗੂਰੀ ਸਰਾਬ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 20)

ਸਰਾਂਦੀ (ਇ.) ਮੰਜੇ ਦਾ ਸਿਰ ਵਾਲਾ ਪਾਸਾ (ਕ੍ਰਿ.ਵਿ.) ਸਰਾਣੇ ਵੱਲ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 71)

ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ-ਪੁਲਿੰਗ ਅਤੇ ਨਾਂਵ-ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ; ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ; ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਆਦਿ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

5.4.2 ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ‘ਵਿਉਂਤ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੇਵਲ ‘ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ

ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਕਨੀਕ', 'ਇੱਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਕਨੀਕ' ਅਤੇ 'ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਕਨੀਕ' ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਜਾਂ ਤਕਨੀਕ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਤੀਜੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਏ:

5.4.2.1. ਤਰਤੀਬ

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਹਲਾ (ਯੁ) ਓਹਲਾ, ਪੜਦਾ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 2)
ਸਉਕ (ਵਿ) ਸੌਕ, ਚਾਅ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 53)
ਹਸਾਨ (ਯੁ) ਅਹਿਸਾਨ, ਉਪਕਾਰ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 103)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦਾ ਉਹ ਰੂਪ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਬਦ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਕੇਵਲ ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿਹੜੇ ਨਿਰੋਲ 'ਲਹਿੰਦੀ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਅਰਥਗਤ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਉਕਰਵਾਵਣ, ਉਕਾਤ, ਉਖੇਰਾ; ਅਉਸਰ, ਅਉਖਦ, ਅਉਗਣ, ਅਸਤੀਨ; ਇਸਤਬਲ, ਇਸਤਮਾਲ, ਇਸਾਈ, ਇਸਾਨ; ਸਉਗਾਤ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਤਰ (ਯੁ) ਸੁਤਰ, ਉਠ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)
ਸੰਜਿਸ਼ (ਇ) ਮੇਲ, ਏਕਾ, ਸੰਧੀ, ਸਾਜਸ਼, ਖੜਯੰਤਰ ਰੰਜਸ਼, ਸੰਜਸ਼, ਵਾਧੂ ਬੇਲ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 58)

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਥਾਪਤ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਮੋਟੇ (Bold) ਕੀਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ- ਉਹਲੂੰ, ਉਕ ਪੁਕ, ਉਗ ਸੁਗ, ਉਝੜ; ਅਹਿਮ; ਇਸਤੀਫਾ, ਇਸ਼ਰਾਫ, ਇੰਜ, ਇੰਜਾਮ; ਹਸ, ਹਸੀਅਤ, ਹਕੜ, ਹੰਜ ਆਦਿ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ‘ਲਹਿੰਦੀ ਉਚਾਰਨ’ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ‘ਲਹਿੰਦੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ’ ਅਤੇ ‘ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ’ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਰੂਪਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਭਿੰਨਤਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ’ ਦੀ ‘ਪਹਿਲੀ ਜਿਲਦ’ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

<u>ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ</u>	<u>ਪੰਨਾ ਨੰ.</u>	<u>ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ</u>	<u>ਪੰਨਾ ਨੰ.</u>
ਉਗਣਾ	2	ਉੱਗਣਾ	4
ਅਉਖ	14	ਐੱਖ	89
ਅਉਗਣ	14	ਐੱਗੁਣ	89
ਅਉਰਤ	14	ਐੱਰਤ	90
ਅਉੜ	14	ਐੱੜ	90
ਹਦ	108	ਹੱਦ	245
ਕਕੜੇ	129	ਕਾਕੜੇ	414

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਚਲਤ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਪ੍ਰਚਲਤ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਨੂੰ ਲਾਖਣਿਕ ਅਰਥ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ

ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਖਣਿਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਅਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਉਸਤਰਾ ਫੇਰਨਾ** (ਸ.ਕ੍ਰਿ.) ਮੁੰਨਣਾ, ਹਜ਼ਾਮਤ ਕਰਨਾ; ਠੱਗਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)
ਸਸਤਮੁਲਾ (ਵਿ.) ਥੋੜ੍ਹੇ ਮੁੱਲ ਦਾ, ਸਸਤਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 53)
ਹੰਕਾਰੀ (ਵਿ.) ਹੰਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਅਭਿਮਾਨੀ, ਘੁਮੰਡੀ, ਆਕੜਬਾਜ਼ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 104)

ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸਾਰਾ, ਉਹ ਜਾਣੇ, ਉੱਕਾ; ਅਕਣ, ਅਕੱਦਸ; ਸਕੁਲ, ਸਤ ਖਸਮੀ; ਹਟਵਾਈਆਂ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜੀਰੇ ਵੀ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਖਣਿਕ ਅਰਥ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅਉਖਾ** (ਵਿ.) ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਸਮਾਂ, ਐਖਾ ਵੇਲਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 14)
ਇਜ਼ਤਦਾਰ (ਪੁ.) ਪਤਵੰਤਾ, ਇਜ਼ਤ ਆਬਰੇ ਵਾਲਾ, ਮਾਣ ਤ੍ਰਾਣ ਵਾਲਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 47)

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਦੁਹਰਾਉ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਕੋਸ਼ ਜਿੱਥੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਲਗ-ਪਗ ਮੁਕਤ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਤੋਂ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅਹਿਮ** (ਵਿ.) ਬਹੁਤ ਜਰੂਰੀ, ਅਹਿਮ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 16)
ਅਕਾਸ਼ (ਪੁ.) ਅਸਮਾਨ, ਅਕਾਸ਼ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 17)
ਅਖਾੜਾ (ਪੁ.) ਪਿੜ, ਅਖਾੜਾ; ਨੀਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 18)
ਅਖੇ (ਅਵ.) ਅਖੇ, ਕਿ, ਜਿ, ਆਂਹਦਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 18)
ਇਕਹਿਰਾ (ਵਿ.) ਇਕ ਤਹਿ ਵਾਲਾ, ਇਕਹਿਰਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 46)
ਸੱਚਾ (ਵਿ.) ਸੱਚਾ, ਖਰਾ, ਅਸਲੀ, ਖਾਲਸ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 57)

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਲਹਿੰਦੀ ਉਪ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ viii)

ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਏਨੇ ਸੀਮਤ ਅਤੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹਨ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਦੇਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਕਾਬ (ਪੁ.) ਉਕਾਬ (ਪੰਛੀ)	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 17)
ਸੁਹਰੀ ਦਾ (ਪੁ.) ਇਕ ਗਾਲ੍ਹ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 54)
ਸੱਘਰ (ਪੁ.) ਇਕ ਰੁੱਖ	(ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 57)

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਜਤਨ ਅਸੀਂ ਉੱਪਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਲਈ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਪਾਏ ਗਏ ਅਪਵਾਦਾਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ-ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

1. ਉਗਣਾ (ਅ.ਕ੍ਰਿ.) ਜੰਮਣਾ, ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ, ਫੁੱਟਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 2)

ਉੱਗਮਣ (ਅ.ਕ੍ਰਿ.) ਫੁੱਟਣਾ, ਜੰਮਣਾ; ਅਚਾਨਕ ਆ ਜਾਣਾ; ਝਗੜਾ ਕਰਨਾ;

ਧਮਾਕਾ ਕਰਾਉਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 2)
2. ਅਸ਼ਨਾਅ (ਵਿ.) ਵਾਕਫ਼, ਦੇਸਤ, ਯਾਰ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 15)

ਅਸ਼ਨਾਈ (ਇ.) ਦੇਸਤੀ, ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ, ਯਾਰੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 15)

ਅਹਿਬਾਬ (ਪੁ.) ਯਾਰ, ਦੇਸਤ, ਸੱਜਣ, ਮਿੱਤਰ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 16)
3. ਅਚਣਚੇਤ/ ਅਚਨਚੇਤ (ਕ੍ਰਿ.ਵਿ.) ਅਚਾਨਕ, ਚਾਣਚਕ, ਇਕ ਦੱਮ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 21)

ਅਚਨਚੇਤੀ (ਕ੍ਰਿ.ਵਿ.) ਅਚਣਚੇਤ, ਅਚਾਨਕ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 21)

ਅਚਾਰੇਤ (ਕ੍ਰਿ.ਵਿ.) ਅਚਾਨਕ, ਅਨਜਾਣੇ, ਅਚਣਚੇਤ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 21)

ਅਚੇਤ (ਕ੍ਰਿ.ਵਿ.) ਅਚਣਚੇਤ, ਅਚਾਨਕ, ਜਿਸ ਦਾ ਚਿਤਰੇਤਾ ਨਹੀਂ;

(ਵਿ.) ਬੇਸੁਰਤ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 21)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

5.4.2.2. ਤਕਨੀਕ

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ‘ਕਾਮਾ (,)’ ਅਤੇ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ‘ਵਿਉਂਤ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਜਿਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ ਉਥੇ (,) ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਰਥ ਸ਼ੇਡ ਬਦਲ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ (;) ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ xv)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਸਤਰਾ ਫੇਰਨਾ (ਸ.ਕ੍ਰਿ.) ਮੁੰਨਣਾ, ਹਜਾਮਤ ਕਰਨਾ; ਠੱਗਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 1)

ਸਉਣ (ਯੁ.) ਸ਼ਗਨ; ਸਾਵਣ ਮਹੀਨਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 53)

ਹੱਕ ਪਰਸਤ (ਵਿ./ਯੁ.) ਰੱਬ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ, ਖੁਦਾ ਪ੍ਰਸਤ; ਇਨਸਾਫ਼

ਪਸੰਦ, ਸੱਚ ਦਾ ਧਾਰਨੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 104)

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸਾਰ, ਉਸਾਰਾ, ਉਕਰ, ਉਖੜਨਾ; ਅਉਧ, ਅਸਹਾਬ, ਅਸਤਾਨਾ, ਅਕਸ; ਇਕ ਜਾਨ, ਇਕ ਟੰਗਾ, ਇਕੱਠ; ਸਹਾਨਾ, ਸਹੁ; ਹਕੀਕੀ, ਹਕੀਮ, ਹਗਣਾ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰੀ ਸੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਲਈ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉੱਚਾ (ਯੁ.) ਮੇਚਨਾ, ਵਾਲ ਚੁਣਨ ਦਾ ਇਕ ਸੰਦ, ਤੁਰਮ, ਫੌਜੀ ਬਿਗਲ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 3)

ਸਬਰ ਕੱਤਾ (ਯੁ.) ਚੇਖਾ, ਵਜ਼ਨੀ, ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ, ਪਿੜ ਵਿਚ ਦਾਣੇ ਇਕੱਠੇ

ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾ ਸੰਦ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 65)

ਹਸਵਾਰੀ (ਇ.) ਸਵਾਰੀ, ਨੈਕਰ ਚਾਕਰ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 103)

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਬੰਧਤ ਪੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਇਆਣਾ, ਅੱਖਰ; ਇਛਰਾਂ; ਹਘ, ਹਜ਼ਰਤ, ਹਜ਼ਾਰੀ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਲਈ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਅਰਥ ਆਪੇ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਪਰਿਆਇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਜਿਸ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ ਮੁਹਾਰਤ ਨਹੀਂ ਉਹ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਗ਼ਲਤ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ,

“ਜਿਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਹਨ ਉੱਥੇ 1,2,3 ਆਦਿ ਨੰਬਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮਹਿਤਾਬੀ 1 (ਵਿ.) ਚੰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ 2 (ਇ.) ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਆਤਿਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਜਿਸ ਦਾ ਚਾਨਣ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮਹਾਬੀ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ xv)

ਉਪਰੋਕਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਉਦਾਹਰਨ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਮਹਿਤਾਬੀ I (ਵਿ.) ਚੰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ II (ਇ.) ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਆਤਿਸ਼ਬਾਜ਼ੀ

ਜਿਸ ਦਾ ਚਾਨਣ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਹਾਬੀ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 538)

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ‘ਮਹਿਤਾਬੀ’ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ‘ਰੋਮਨ ਅੰਕਾਂ’, ‘I’ ਅਤੇ ‘II’ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂਕਿ ਕੋਸ਼ ਦੀ ‘ਵਿਉਂਤ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ’ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ‘1,2,3’ ਆਦਿ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਸੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਵਰਤਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ‘ਤਰਤੀਬ ਤੇ ਤਕਨੀਕ’ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਜਾਂ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਸੁੱਧਤਾ ਅਤੇ ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਕਨੀਕ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਮੇਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ‘ਵਿਉਂਤ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ’ ਵਿੱਚ ‘ਮਹਿਤਾਬੀ’ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਟਕਸਾਲੀ ਉਚਾਰਨ ‘ਮਹਾਬੀ’ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੰਨਾ ਨੰ. 538 ਤੇ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇਸ

ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਟਕਸਾਲੀ ਉਚਾਰਨ ‘ਮਤਾਬੀ’ ਵੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਸ਼ੇਧ ਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਕੇਸ਼ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰਚੀਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਉਠਾਈ ਗਈ।

ਕੇਸ਼ ਦੇ ਜਿਸ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਵਿਆਕਰਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ-ਵੱਖਰਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ‘ਰੋਮਨ ਅੰਕਾਂ’, ‘I’ ਅਤੇ ‘II’ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਸਹੀ I (ਇ.) ਸਮਾਪਤੀ, ਰੁਕਣਾ; ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਾ ਜਿਵੇਂ : *ਹੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਢੱਠਾ*

ਖਾ ਗਿਰਦੀ ਸਹੀ ਹੋਇਆ ਜਿਉਂ ਮੋਇਆ II (ਵਿ.) ਠੀਕ

III (*ਕ੍ਰਿ. ਵਿ.*) ਹਾ. ਅਸਲ ਵਿਚ, ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 54)

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਪਰ ਵਰਣਿਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਰਨੀਕ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਗ਼ਲਤ ਸਥਾਨ ’ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਅਚੇਤ (*ਕ੍ਰਿ. ਵਿ.*) ਅਚਣਚੇਤ, ਅਚਾਨਕ, ਜਿਸ ਦਾ ਚਿਤਰੇਤਾ

ਨਹੀਂ; (ਵਿ.) ਬੇਸੁਰਤ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 21)

ਕੇਸ਼ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ,

“ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ *Italics* ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ

ਗਿਆ ਹੈ, ਆਰੰਭ ਵਿਚ (ਮੁਹਾ.) ਅਤੇ ਅਖੌਤ ਲਿਖਕੇ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।” (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ xv)

ਉਸਰਵਾਵਣ (*ਅ. ਕ੍ਰਿ.*) ਉਸਰਵਾਉਣਾ, ਕੰਧ ਜਾਂ ਮਕਾਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ

ਕਰਵਾਉਣਾ; *ਮੁਹਾ. ਉਸਰ ਵੰਵਣ* ਉਸਰ ਜਾਣਾ, ਕੰਧ ਜਾਂ

ਮਕਾਨ ਦਾ ਬਣ ਜਾਣਾ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 1)

ਸਉ (*ਵਿ.*) ਸੌ, 100; *ਅਖੌ. ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੌ ਤੇ ਲਥਾ ਭਉ* ਬਹੁਤਾ ਕਰਜ਼ਾ

ਉਤਾਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ (ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼ 53)

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਖਲੀ, ਉਖੇੜ, ਉਗਾਹੀ; ਅਸਰ, ਅਖੀਰ, ਅੱਗਾ, ਅੰਗਾਰਾ; ਇਸ, ਇਸ਼ਕ, ਇਹ, ਇਕ; ਸਸਤਾ ਸਮਾਂ, ਸਸੰਗੜੀ, ਸਹਾਦਤ; ਹਗਣ, ਹੰਜ, ਹਜਾਮਤ ਆਦਿ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ,

“ਇਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਹੋਣ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ (,) ਪਾ ਕੇ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।”

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ xv)

ਪਰੰਤੂ ਪੂਰੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਗੋਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਲਈ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਉਹ (ਪੜ.) ਉਹ; ਅਖੌ. ਉਹ ਦਿਹਾੜਾ ਡੁਬਾ ਜਾਂ ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕੁੱਬਾ

ਅਸਧਾਰਨ ਗੱਲ; ਉਹਾ ਰਾਣੀ ਜਿਹੜੀ ਖਸਮੋਂ ਭਾਣੀ ਇਸਤਰੀ

ਜੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲੱਗੇ ਉਹ ਗੁਣਵੰਤੀ ਤੇ ਸੁਖੜ ਅਖਵਾਉਂਦੀ

ਹੈ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 2)

ਹਸਾਬ (ਪੁ.) ਹਿਸਾਬ, ਗਣਿਤ ਵਿਦਿਆ, ਲੇਖਾ, ਗਿਣਤੀ, ਸੁਮਾਰ, ਲੈਣ

ਦੇਣ ਜਾਂ ਆਮਦਨ ਖਰਚ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਰਵਾ; ਮੁਹਾ.

ਹਸਾਬ ਜੋੜਨਾ ਸਾਰਾ ਲੇਖਾ ਗਿਣਨਾ; ਹਸਾਬ ਰਖਣਾ ਲੇਖਾ ਰਖਣਾ

ਜਮ੍ਹਾਂ ਖਰਚ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵੇਰਵਾ ਲਿਖਣਾ; ਹਸਾਬ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ

ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ

(ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ 103)

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਹਾਵਰੇ ਜਾਂ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਲਈ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ‘ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ’ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੰਖੇਪ ਹੈ, ਜੋ

ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕੁੱਝ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ।

5.5. ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ : ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਲਹਿੰਦੀ ਦੇ ਖੇਤਰ, ਕੋਸ਼ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰਤ, ਕੋਸ਼ ਦੀ ਸਿਰਜਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ, ਸ਼ਬਦ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੀ ‘ਵਿਸ਼ੈ ਸੂਚੀ’ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦੀ ਖਾਸ ਖੂਬੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ‘ਵਿਸ਼ੈ ਸੂਚੀ’ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਪੰਨੇ ‘ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਿਆਇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਪਰਿਆਇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਹੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸੁਚੇਤ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਅੰਤਕਾਵਾਂ ਹਰੇਕ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਪਰੰਤੂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਕਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਨਕਸ਼ੇ, ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਅੰਕੜੇ, ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰ, ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੰਤਕਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

5.6. ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ : ਮਹੱਤਵ

ਇੱਕ ਅਲੱਗ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਬੋਲੀ ਬਦਲਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੁਰਾਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ/ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵੀ ਮੁਕਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਹੈ ਕਿ ਬਟਵਾਰੇ ਪਿੱਛੋਂ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਜੋਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਕਿ ਮਧਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ/ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਕਲਾਸੀਕਲ ਸਾਹਿਤ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜਕਾਲ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰਾ ਸਾਹਿਤ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਹਿਤ ਆਪਣੀ ਵਡਿਤਣ ਕਾਰਨ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਧਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਵਿਵੇਚਨ ਲਈ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਵਾਲਾ-ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਹਿੰਦੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਕੋਸ਼ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਦੀ ਸਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਲੇਖਕਾਂ/ ਕਵੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਕਾਂ/ਕਵੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਜਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਲਹਿੰਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ‘ਲਹਿੰਦੀ’ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਅਲੱਗ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰ ਤੇ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ

‘ਕੋਸ਼’ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਹਵਾਲਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ ਮੱਦਾਂ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ-ਮੂਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਰੋਤ ਹਨ। ਨਵੀਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ, ਪੁਰਾਣੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਅਤੇ ਪਾਠਕ ਵਰਗ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਾਉਣਾ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਖਾਸ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’, ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’, ‘ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ (ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ, ਇੱਕ ਸਮੂਹ, ਇੱਕ ਵਰਗ ਜਾਂ ਇੱਕ ਜਾਤ ਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮਿਆਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਬਲਕਿ ਕਿਸੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖਿੱਤੇ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੂਹ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਸਧਾਰਨ ਕੋਸ਼ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਸਧਾਰਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਹਥਲੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ “ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ : ਵਿਹਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ” ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ‘ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ’ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ‘ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ’ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ (ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ) ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਧਿਐਨ ਉਪਰੰਤ ਜੇ ਨਤੀਜੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਉਦੇਸ਼ 1- ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ

ਸੰਬੰਧੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਕਮੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੋਏ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਦੇ ਕੁੱਝ ਪੱਖਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਡਾ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ' ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਪੁਸਤਕ ਨਿਰੋਲ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਅੰਸ਼ਕ ਅਧਿਐਨ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਮੇਂ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਾਲਣਾ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਹੱਥਲੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਮੇਂ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਤਰੁਟੀਆਂ ਦਾ ਲੜੀਬੱਧ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਤਰੁਟੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲ ਸਕੇ।

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਥਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਰਾਂ ਲਈ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨਾ ਹੀ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ।

ਕੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਮੇਂ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਵੱਲ ਬਹੁਤੀ ਤਵੱਜੋ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਈ ਹਰ ਉਸ ਛੋਟੀ-ਵੱਡੀ ਕਮੀ ਸੰਬੰਧੀ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਸੰਬੰਧੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

(i) ਕੇਸ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਤੁਰੰਤ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹਵਾਲਾ-ਪੁਸਤਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੇਸ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ, ਕੇਸ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼, ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖੇਤਰ, ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਛਾਣ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਕੇਸ ਲਈ ਸਮਗਰੀ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸਾਧਨਾਂ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਕੇਸ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਤਰਤੀਬਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ' ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ' ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਕੰਮ-ਚਲਾਉ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ' ਅਤੇ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ' ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਕੇਸ ਵਰਤਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।

ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ, ਉਚਾਰਨ ਦੇਣ, ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ, ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਤਕਨੀਕ, ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ', 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ' ਅਤੇ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ' ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ' ਦੇ ਤਕਨੀਕ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਹੀ ਕੁੱਝ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

(ii) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ' ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਪ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਕੇਸ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

(iii) ਕੇਸ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਣ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਤਿਰਸੀ ਲਾਈਨ (/)', 'ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ ()' ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਹੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੇਸੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ

ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਵਰਣਿਤ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ, ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਆਦਿ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇੱਕ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਲਈ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ।

(iv) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ 'ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਧੁਨੀ ਲਿਪੀ' ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰੀ ਸੁੱਧਤਾ ਸਹਿਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(v) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪਰ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਇਹ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਤਰੁਟੀ ਹੈ।

(vi) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 'ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਦੇ 'ਸ਼ੀਰਸ਼ ਭਾਗ' ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਸੂਚਕਾਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਕੇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੂਚਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇੱਕ ਤਕਨੀਕ ਜਾਂ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

(vii) ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ 'ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕਰਨ', 'ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣ' ਅਤੇ 'ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਦਰਜ ਕਰਨ' ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ

ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਤਰਤੀਬ ਜਾਂ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਨਸਪਤੀ ਅਤੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹਨ ਜੋ ਪੂਰਨ ਅਰਥ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਹਨ।

(viii) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ, ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਜਾਂ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

(ix) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

(x) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਹੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੁਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਲਈ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਸ਼ਬਦ, ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(xi) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(xii) ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਧਨ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

(xiii) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਨਿੱਜੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕਸਾਰਤਾ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 'ਸ਼' ਅਤੇ 'ਲ਼' ਲਈ ਵੱਖਰੀਆਂ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀਆਂ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਬਾਕੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਅੱਖਰ ਲਈ ਵੱਖਰੀ ਇੰਦਰਾਜ-ਪੱਟੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(xiv) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ, ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

(xv) ਲਗਾਖਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਨਿੱਜੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਕੇਵਲ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਤਿੰਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਨਿੱਜੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

(xvi) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ 'ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

(xvii) 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ-ਸਮਰੂਪ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ-ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

(xviii) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਕਨੀਕ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

(xix) 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਵੀ ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ

ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ 'ਪੜਨਾਂਵ' ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ 'ਪੜ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

(xx) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ 'ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ 'ਕੇਸ਼' ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਹੀ ਅਦਾਰੇ (ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ) ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਕੇਸ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਵੀ ਇੱਕ ਹੀ ਅਦਾਰੇ (ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ) ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਉਦੇਸ਼ 2- ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਮੂਨਿਆਂ (Patterns) ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ।

ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਇੱਕ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼-ਰਚਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਕਾਰਜ ਇੱਕ ਤਕਨੀਕੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮੇਂ, ਵਿੱਤ, ਭਾਸ਼ਾ, ਸਟਾਫ਼ ਆਦਿ ਸੰਬੰਧੀ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਸੰਕਲਨ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਫੈਸਲੇ ਕਰਨ, ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕੀਤੀ ਸਮਗਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ, ਕੇਸ਼ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਅਤੇ ਪਰੈੱਸ ਕਾਪੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਆਦਿ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਉਂਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਉਂਤ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ (ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਜੇ ਸਿੱਟੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ:

- (i) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼, ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖੇਤਰ, ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਛਾਣ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ, ਕੇਸ਼ ਲਈ ਸਮਗਰੀ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ

ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸਾਧਨਾਂ, ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਤਰਤੀਬਾਂ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(ii) ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ, ਉਚਾਰਨ ਦੇਣ, ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ, ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਤਕਨੀਕ, ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼', 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਅਤੇ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼' ਦੇ ਤਕਨੀਕ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਹੀ ਕੁੱਝ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

(iii) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਥਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼' ਅਤੇ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਦੀ ਰਚਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀ ਰੂਪ ਦੀ ਸਮਝ ਲਈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ/ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼' ਦੀ ਰਚਨਾ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ, ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਵਜੋਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਜਤਨ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(iv) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਬੰਧਤ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੋਸ਼ਾਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ' ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ, ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮਅਰਥੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼' ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਟੀ.ਵੀ. 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼' ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪੁਰਾਤਨ ਕਿੱਸੇ, ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੈਟਲਮੈਂਟ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਤੋਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਸਮਗਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

(v) ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(vi) ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਵਲੀ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਰੂਪ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ- 'ਵ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ' 'ਬ' ਜਾਂ 'ਵ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ' 'ਮ' ਆਦਿ।

(vii) 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ, ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ, ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਹਵਾਲੇ ਆਦਿ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼', 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਹਨ।

'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਦੋਹਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਦੋਵਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਕੇ 'ਕਾਮੇ (,)' ਨਾਲ ਅਲੱਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਤਿਰਸ਼ੀ ਲਾਈਨ (/)' ਨਾਲ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ ()' ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(viii) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਰ ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ 'ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਧੁਨੀ ਲਿਪੀ (IPA)' ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(ix) 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ 1,2,3... ਨੰਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਨਿਖੇੜਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

(x) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 'ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਦੇ 'ਸ਼ੀਰਸ਼ ਭਾਗ' ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮੂਲ-ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਹੀ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(xi) ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ 'ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕਰਨ' ਅਤੇ 'ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ' ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ' ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼', 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ 'ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ' ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ 'ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਦੂਜਾ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ 'ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ' ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

'ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਕਾਮੇ (,)' ਨਾਲ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਵਾਲੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ 1,2,3... ਨੰਬਰ ਪਾ ਕੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਤਿੰਨੋਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਕਾਮੇ (,)' ਨਾਲ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੇਡ ਵਾਲੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਨ ਲਈ 'ਸੈਮੀਕੋਲਨ (:)' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(xii) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(xiii) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਲਹਿੰਦੀ

ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਿਆਇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੁੱਝ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਵਿਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ ਗਈ।

(xiv) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼', 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਤਰਤੀਬ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(xv) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(xvi) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਹੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੁਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(xvii) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ 'ਗੋਲ-ਬਰੈਕਟ' () ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(xviii) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਾਜ, ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਵਜੋਂ ਹੀ ਦਰਜ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾਂਵਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਉਸ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਂਵ-ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰਾ ਜਾਂ ਅਖੌਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(xix) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਆਏ ਵਰਨਾਂ ਅਤੇ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼', 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਵਰਨਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ 'ਉ-ੜ' ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਦੀ ਤਰਤੀਬ 'ਉ-ਸ, ਸ਼, ਹ-ਲ, ਲ, ਵ, ਝ' ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਤਰਤੀਬ ਮੁਕਤਾ, ਕੰਨਾ, ਸਿਹਾਰੀ, ਬਿਹਾਰੀ, ਅੱਕੜ, ਦੁਲੈਕੜ, ਲਾਂ, ਦੁਲਾਵਾਂ, ਹੇੜਾ, ਕਨੇੜਾ ਦੀ ਹੈ।

(xx) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ, ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੈਰ-ਅੱਖਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਬਗੈਰ ਪੈਰ-ਅੱਖਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੋਏ ਹਨ।

(xxi) ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ 'ਉੱਪਰ ਬਿੰਦੀ' ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਉੱਪਰ ਬਿੰਦੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ 'ਪੈਰ ਬਿੰਦੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ 'ਅੱਧਕ' ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਬਗੈਰ ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ 'ਟਿੱਪੀ' ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ 'ਬਗੈਰ ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਟਿੱਪੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਅੱਧਕ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ 'ਅੱਧਕ' ਅਤੇ 'ਉੱਪਰ ਬਿੰਦੀ' ਵਾਲੇ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ 'ਅੱਧਕ' ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ 'ਮੁਕਤਾ-ਅੱਧਕ- ਟਿੱਪੀ' ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਹੈ।

(xxii) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੱਖਰਾ

ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ‘ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’, ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਬਗੈਰ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

(xxiii) ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ-ਸਮਰੂਪ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ-ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

(xxiv) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ‘ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕੇਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(xxv) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼’, ‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼’ ਅਤੇ ‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਨ ਲਈ ‘ਕਾਮੇ (,)’ ਦੀ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਨ ਲਈ ‘ਸੈਮੀਕੋਲਨ (;)’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ‘ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼’ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਨ ਲਈ 1,2,3... ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਕਨੀਕ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਉਦੇਸ਼ 3- ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸਮੇਂ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਪਾਲਣਾ ਦੀ

ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨਾ।

ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕੇਸ਼ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਿਧਾਂਤਕ ਆਧਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਕੇਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਆਧਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਹਾਲੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਜਾਂ ਬਣ ਰਹੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼

ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਥਾਪਤ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਹਾਲੇ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਮੁਢਲਾ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਪੱਛਮੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਦੂਸਰਾ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਦਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਜਾਂ ਪੂਰੇ ਕੋਰਸ ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹਨ-ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਨਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੀ ਗਤੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੱਧਮ ਹੈ। ਤੀਸਰਾ ਕਾਰਨ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੀਰਸ ਵਿਸ਼ਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚੌਥਾ ਕਾਰਨ ਫੰਡਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਕਾਰਜ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹਿੰਗਾ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਖਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ ਹਨ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਿਰਜ਼ੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੇਂ ਦਾ ਹਾਈ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇੱਥੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

- (i) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼, ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖੇਤਰ, ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਛਾਣ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਲਈ ਸਮਗਰੀ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸਾਧਨਾਂ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
- (ii) ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
- (iii) ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਅੰਸ਼ਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

- (iv) ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮੋਟੇ (Bold) ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
- (v) ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ, ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਪੂਰੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
- (vi) ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
- (vii) 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
- (viii) ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
- (ix) 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਦੇ 'ਸ਼ੀਰਸ਼ ਭਾਗ' ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
- (x) ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ 'ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ' ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
- (xi) ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚਕ ਬਣ ਚੁੱਕੀਆਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਰਣਨ ਦੇਣ ਦੀ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

- (xii) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਮਾਮੂਲੀ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ (ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ) ਦੇਣ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅੰਸ਼ਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
- (xiii) ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹਿੱਤ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅੰਸ਼ਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
- (xiv) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਦੁਹਰਾਉ ਅਤੇ ਬੇਲੋੜੇ ਵਿਸਤਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੇਣ ਦੀ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
- (xv) ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਇਸ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
- (xvi) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਮੁਹਾਰਨੀ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਲਹਿੰਦੀ ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
- (xvii) ਸੰਯੁਕਤ-ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(xviii) ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਮਰੂਪ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਆਧਾਰਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(xix) ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਉਪ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 'ਪੋਠੇਹਾਰੀ ਕੋਸ਼' ਵਿੱਚ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(xx) ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਰਥਗਤ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨੇਮ ਅਜੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਰਚੇ ਗਏ ਕੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਾਂ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੀ ਵਿਹਾਰਕ ਸੂਝ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

ਉਦੇਸ਼ 4- ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਉਘਾੜਨਾ।

(i) ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦਲ ਰਹੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ, ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰੋਤ ਭਾਸ਼ਾ, ਵਿਉਤਪਤੀ ਅਤੇ ਅਰਥ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਚੇ ਗਏ ਕੋਸ਼ ਹੀ ਸਾਰਥਕ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੋਸ਼, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਚੇ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

(ii) ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਜੋਂ ਸੰਭਾਲਣਾ ਹੈ। ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਕੋਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਸਮਗਰੀ-ਸਰੋਤ ਵਜੋਂ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਆਪਣੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਗੁਣਾਤਮਿਕ ਉਨਤੀ ਲਈ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

(iii) ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼' ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੱਠ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸੇ ਅਜੋਕੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖਾਰਜ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਜਾਂ ਉਚਾਰਨ ਭਿੰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਦਲਾਅ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਗਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਉਲੀਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨਾਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਉਲੀਕਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਉਂਤਪਤੀ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

(iv) ਸ਼ਬਦ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਬਹੁਅਰਥਕ ਰੂਪ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ-ਅਰਥ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨਿਰੁਕਤੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਰਥ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਠੀਕ-ਠੀਕ ਨਿਰਧਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ, ਸਮਾਜਿਕ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਮਲ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਅਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦੇਣਾ ਭਾਵੇਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਪਰ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸੀਮਤ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਵਿਉਂਤਪਤੀ ਤਾਂ

ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

(v) ਮੂਲ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਅਗੇਤਰ ਜਾਂ ਪਿਛੇਤਰ ਲੱਗ ਕੇ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਨਵੇਂ ਅਰਥ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਕਈ ਵਾਰ ਏਨੇ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰੂਪਕ ਪੱਖੋਂ ਆਪਣੇ ਮੂਲ-ਸ਼ਬਦ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅੰਤਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦੇਣ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ ਵਟਾ ਚੁੱਕੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(vi) ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਕੇ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਉਲੀਕਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹਨ ਜੋ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਉਦੇਸ਼ 5- ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸਿਰਜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੂਝ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ (ਤਾਂ ਕਿ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਲਈ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਸਾਰਥਕਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ)।

ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਐਨ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨਮੂਨਿਆਂ (Patterns) ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਕੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸਿਰਜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੂਝ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ:

(i) ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਵਿਸਤਾਰ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰ ਵਿਧੀ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(ii) ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਹੀ ਨਮੂਨੇ (Pattern) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੁਲੇਖੇ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰ ਸਕੇ।

(iii) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਣ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕੋ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਸਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਹੋਣੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਇਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਭ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ।

ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੂਰਨ ਇਕਸਾਰਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਅਤੇ ਅੰਤਕਾਵਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਵੀ ਪੂਰੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੁੱਧਤਾ ਅਤੇ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਲਈ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ।

(iv) ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਦੇਣ ਜਾਂ ਨਾ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਅੱਖਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਜਿਵੇਂ- ਘ, ਝ, ਞ, ਟ, ਠ ਅੱਖਰ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਕੱਢਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਇੱਕ ਅਜਨਬੀ ਲਈ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਉਚਾਰਨ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ

ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਤਤਸਮ ਅਤੇ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਗਲਤ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ 'ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਧੁਨੀ ਲਿਪੀ' ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਸਹਿਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(v) ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲਈ ਬੜੀ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇੰਦਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਬਾਰੇ ਵਿਆਕਰਨਕ ਵੇਰਵਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵਿਆਕਰਨਕ ਵਰਗ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਲਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਅੰਕਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੀ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਉਪ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(vi) ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ 'ਸ਼ੀਰਸ਼ ਭਾਗ' ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਸੰਖੇਪ-ਰੂਪ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(vii) ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ 'ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਕਰਨ', 'ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣ' ਅਤੇ 'ਪਰਿਆਇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਦਰਜ ਕਰਨ' ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(viii) ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਹੀ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(ix) ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ, ਬਨਸਪਤੀ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਸਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤੀ ਵਰਤੋਂ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਸਤਾਂ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਦਾਰਥਾਂ ਅਤੇ ਮੱਦਾਂ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਾਂਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਹਰ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਲਈ ਤਸਵੀਰ ਦੇਣੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਲਈ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਪਰ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀਮਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(x) ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿਹੜੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਦਰਭਾਂ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤੀ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ, ਉਪਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਅਰਥ-ਭੇਦਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਬੇਲੋੜੇ ਵਿਸਤਾਰ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬੱਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼

ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਜੇ ਵੀ ਵਿਧੀ ਅਪਣਾਈ ਜਾਵੇ ਉਸ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

(xi) ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਅਤੇ ਮਿਆਰੀ ਰੂਪ ਨਾਲ ਹੀ ਦਰਜ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਭਿੰਨ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਮਿਆਰੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਘੱਟ ਪ੍ਰਚਲਨ ਵਾਲੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁਬਾਰਾ ਅਰਥ ਦੇਣ ਤੋਂ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(xii) ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰੁਕਤਕ ਹਵਾਲੇ ਦੇਣ ਦਾ ਚਲਣ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਨਿਰੁਕਤੀ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ’ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ- ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਅਰਬੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਆਦਿ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਿਉਂਤਪਤੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਉਂਤਪਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

(xiii) ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗਕਰਤਾ ਇਹ ਜਾਣ ਸਕੇ ਕਿ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਸੰਕਲਪਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(xiv) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ, ਅਰਥਾਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਕੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗਕਰਤਾ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਢੁਕਵੇਂ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਕਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਭਾਵੇਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(xv) ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਥੋੜ੍ਹੇ-ਬਹੁਤੇ ਫ਼ਰਕ ਨਾਲ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਆਏ ਵਰਨਾਂ ਅਤੇ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੈਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

(xvi) ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ-ਅੱਖਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਿੰਨ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰੇ ਅੱਖਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੈਰ-ਅੱਖਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਧੀ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਰਤੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(xvii) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ 'ਬਿੰਦੀ', 'ਅੱਧਕ' ਅਤੇ 'ਟਿੱਪੀ' ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੱਖਰਾ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਰਤੀਬਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸੰਬੰਧੀ 'ਮੁਕਤਾ', 'ਅੱਧਕ' ਅਤੇ 'ਟਿੱਪੀ' ਦੀ

ਤਰਤੀਬ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸੇ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਬਗੈਰ ‘ਬਿੰਦੀ’, ‘ਟਿੱਪੀ’ ਅਤੇ ‘ਅੱਧਕ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ‘ਬਿੰਦੀ’, ‘ਟਿੱਪੀ’ ਅਤੇ ‘ਅੱਧਕ’ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

(xviii) ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪਰੰਪਰਾਈ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਸ ਅੱਖਰ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਾ ਕੇ ਨਵਾਂ ਅੱਖਰ ਘੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ ਦੀ ਹਰ ਸਥਿਤੀ ਭਾਵ ਅਰੰਭ, ਮੱਧ ਅਤੇ ਅੰਤ ਲਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੀ ਵਿਧੀ ਇਹਨਾਂ ਇੰਦਰਜਾਂ ਲਈ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਅੱਖਰ ਦੇ ਸਮਰੂਪ ਅੱਖਰ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਅੱਖਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਅੱਖਰ ਦੀ ਪੱਟੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਲੱਗ ਪੱਟੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (1998)’ ਅਤੇ ‘ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (ਦੂਜੀ ਛਾਪ, 1999)’ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਬਗੈਰ-ਬਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਲੋੜੀਂਦੇ ਇੰਦਰਜ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ।

(xix) ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਆਕਰਨਕ-ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(xx) ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਉਪ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਪ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਉਪ-ਇੰਦਰਜ ਵਜੋਂ ਵਿਚਾਰਨ

ਨਾਲ ਕੇਸ਼ ਦਾ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਸਮੁੱਚੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੱਕ ਹੀ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਪ-ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ 'ਸੰਕੋਚ-ਵਿਧੀ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(xxi) ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਭਾਵੇਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਤਰਤੀਬ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ-ਬਹੁਤੇ ਫ਼ਰਕ ਨਾਲ ਹੋ ਵੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਆਵਿਰਤੀ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੇਣ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਚਾਰੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(xxii) ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਖੇਪ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਪੂਰੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(xxiii) ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੋਕ ਦੇ ਚਲਦਾ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਰਚੇ ਗਏ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਾਂ ਅਤੇ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। 'ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੇਸ਼' ਅਤੇ 'ਪੇਠੇਹਾਰੀ ਕੇਸ਼' ਦੀ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਸ਼ੋਧ-ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਮੁੜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ੋਧ ਦੇ ਦੁਬਾਰਾ ਉਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਛਾਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੋਧ

ਕੇ ਛਾਪਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ੋਧ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਲੋੜ ਹੈ।

ਉਦੇਸ਼ 6- ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਤਾਂ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਬਤੌਰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹਨ-ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਸੰਬੰਧੀ ਪਿੜ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

(i) ਕੋਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਕਾਰਜ ਕਿਸੇ ਇਕੱਲੇ-ਕਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਮੂਹਿਕ ਕਾਰਜ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸੰਪਾਦਕ ਨਾਲ ਹੋਰ ਸਹਾਇਕ-ਅਮਲਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ-ਸੰਪਾਦਕ ਕੋਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਭਾਵੇਂ ਹਰ ਪੱਖ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਕੁੱਝ ਛੋਟੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਤਰੁਟੀਆਂ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਹੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਸਹਾਇਕ-ਅਮਲਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਸੰਬੰਧੀ ਆਧਾਰਭੂਤ ਗਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਰੁਟੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਰੁਟੀਆਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਕੋਈ ਪਰਪੱਕ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਕੁੱਝ ਤਰੁਟੀਆਂ ਜਾਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਲਈ ਸਹਾਇਕ-ਅਮਲੇ ਦੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਸੰਬੰਧੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਹਾਇਕ-ਅਮਲਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਕੋਰਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ ਜਾਂ ਕੰਪਿਊਟਰ-ਅਪਰੇਟਰ ਵਜੋਂ ਹੀ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਰਸਮੀ-ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦਾ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਸਟਾਫ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਆਸ ਬੱਝ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਤਰੁਟੀਆਂ ਦਾ ਰਹਿ ਜਾਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ।

(ii) ਕੇਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਗਿਆਨ ਕੇਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਪੋਸਟ-ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਪੇਪਰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹਿੱਸਾ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ 'ਐਮ.ਏ. (ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ)' ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਦਾਖ਼ਲੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ 'ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ' ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਕੇਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਅਮਲੇ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ 'ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ' ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਕੋਰਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਇਹਨਾਂ ਕੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਏਨੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰੁਟੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਅਜਿਹੇ ਕੋਰਸਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਸਵੈ-ਸਿੱਧ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕੋਰਸਾਂ ਨਾਲ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ ਕਾਰਜ ਦੇ ਨਵੇਂ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਨਵੇਂ ਸਿੱਟੇ, ਨਵੀਆਂ ਉਪਲਬਧੀਆਂ ਅਤੇ ਰੋਚਕ ਤੱਥ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਣਗੇ ਜਿਸ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ।

(iii) ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਤੱਥ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਲਗਪਗ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਕੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਕਰਾਉਣਾ, ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਕੇਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਤੋਰਨਾ ਜੇ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਔਖਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ।

(iv) ਪੰਜਾਬੀ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਆਮ ਚਰਚਾ ਹੈ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖ਼ਤਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ

ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਤੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਮਰ ਰਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਆਨ-ਲਾਈਨ ਉਪਲਬਧਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਲੋੜ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸੰਭਵ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਰਸਮੀ-ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(v) ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਸਮਾਂ-ਖਪਾਊ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗਾ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਾਰਜ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸੰਸਥਾਗਤ ਕੋਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਜੇ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤੀ ਵਿਤ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਪੱਖਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮੁੱਠ ਵਰਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ, ਸਿੱਖਿਆ-ਸਾਸ਼ਤਰੀਆਂ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਾਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਦਾਰਿਆਂ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ-ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਸਪਰ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਵਿਵਸਥਿਤ ਅਤੇ ਉਪਯੋਗੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਉਲੀਕਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ-ਕੋਸ਼ ਸੰਬੰਧੀ : ਸਿੱਟਾ

ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਅਧਿਐਨ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼' ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਹੁਣ ਤਕ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਅਤੇ ਦਰੁਸਤ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਸ਼ 'ਮਲਵਈ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਜਤਨ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਯੋਗਕਰਤਾ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਅਜਿਹਾ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ

ਹੈ। ਉਚਾਰਨ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਧੁਨੀਆਤਮਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਈਂ ਉਕਾਈਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ੁੱਧ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ 'ਮਲਵਈ' ਉਪਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਰਚਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਸ਼ ਤਾਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਹਵਾਲਾ ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਅਤੇ ਵਿਸਤਾਰ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਸਦਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ 'ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼' ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਜਤਨ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਾਡਲ ਬਣਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਵਿਚਾਰਾਂ

ਇਹ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਅਧਿਐਨ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ, ਪੜਾਵਾਂ, ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ, ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ **“ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ : ਵਿਹਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ”** ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਅਧਿਐਨ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਜਤਨ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ:

1. ਪੰਜਾਬੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਵੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।
2. ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਮਿਆਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।
3. ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਅਕਾਦਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

4. ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ।
5. ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੰਦਰਭਮੂਲਕ ਸਮਝ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨਭਾਂਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।
6. ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮਝਯੋਗ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਮਿਲੇਗਾ।

ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

ਸਹਾਇਕ ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ

ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਆਤਮ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). *ਇਤਿਹਾਸਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ*. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 1996.

ਪ੍ਰਿੰਟ

- - -. *ਸਮਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ*. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2011. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਸਕਸੈਨਾ, ਬਾਬੂ ਰਾਮ. *ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ*. ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 2001. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਸੰਘਾ, ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). *ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ*. ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਕਾਦਮੀ, 2001.

ਪ੍ਰਿੰਟ

ਸ਼ਾਨ, ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ. *ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ*. ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 1995. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਸਿੱਧੂ, ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ. *ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ-ਕਲਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ*. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,

1995. ਪ੍ਰਿੰਟ

- - -. *ਮਾਨਵ ਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ*. ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 1998.

ਪ੍ਰਿੰਟ

ਸੀਤਲ, ਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). *ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ*. ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ. ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 1991. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਸੇਠੀ, ਉਮਾ (ਡਾ.). *ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ : ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਧਾਨ*. ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2009. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). *ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ*. ਲਾਹੌਰ ਬੁੱਕ ਸ਼ਾਪ, 1974. ਪ੍ਰਿੰਟ

- - -. *ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ*. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2004. ਪ੍ਰਿੰਟ

- - - ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ. *ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਕਰਣ*. ਛੇਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਟੈਕਸਟ-ਬੁਕ

ਬੋਰਡ, 2010. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਕਪੂਰ, ਨਵਰਤਨ (ਡਾ.). *ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ : ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ*. ਪੰਜਾਬੀ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, 2004.

ਪ੍ਰਿੰਟ

ਕੁਮਾਰ, ਰਵਿੰਦਰ (ਡਾ.), ਸੰਪਾਦਕ. *ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ : ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ*. ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2007.

ਪ੍ਰਿੰਟ

ਕੇਸਰ, ਜਸਬੀਰ (ਡਾ.), ਸੰਪਾਦਕ. *ਖੋਜ ਚਿੰਤਨ*. ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2004. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਕੋਮਲ, ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). *ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨ : ਇੱਕ ਜਾਣ ਪਛਾਣ*. ਦੀਪ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1987. ਪ੍ਰਿੰਟ

- - -. *ਸ਼ਬਦ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ*. ਸੰਦੀਪ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, 1990. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਖਹਿਰਾ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਕਲਨ ਕਰਤਾ. *ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ : ਵਿਆਕਰਨ ਅਤੇ ਬਣਤਰ*. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2011. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਖਹਿਰਾ, ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). *ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ : ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ*. ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2009. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਗੁਣੇ, ਪੀ.ਡੀ. *ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ*. ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 1970. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ. *ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਰੁਕਤ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਜੀ.ਐਸ. ਰਿਆਲ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ*. ਟਵੰਟੀ ਫਸਟ ਸੈਂਚੂਰੀ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨਜ਼, 2013. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਚੀਮਾ, ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). *ਭਾਸ਼ਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ : ਇਤਿਹਾਸ, ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਵਿਹਾਰ*. ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2014. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਜਗਰਾਓਂ, ਜਸਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ, ਸੰਪਾਦਕ. *ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਖਾਣਾ 'ਤੇ ਮੁਹਾਵਰੇ*. ਸੰਗਮ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, ਮਿਤੀ ਹੀਣ. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਜੋਰ, ਮੁਹੀਉਦੀਨ ਕਾਦਰੀ (ਡਾ.). *ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ*. ਅਨੁ. ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਨੰਦ, ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 1996. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਤਨਵੀ, ਅਕਵਿੰਦਰ ਕੌਰ (ਡਾ.). *ਦੁਭਾਸ਼ੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ*. ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2005. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਦੁਨੀ ਚੰਦ੍ਰ. *ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਆਕਰਣ*. ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, 2002. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). *ਖੋਜ : ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਵਿਵਹਾਰ*. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2006. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਪੁਆਰ, ਜੇਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਡਾ.), ਸੰਪਾਦਕ. *ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ : ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ*. ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਕਾਦਮੀ,

1988. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). *ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਤੇ ਵਿਕਾਸ*. ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਲਾਹੌਰ ਬੁੱਕ ਸ਼ਾਪ, 1975.

ਪ੍ਰਿੰਟ

- - -. *ਸਿਧਾਂਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ*. ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਮਦਾਨ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, 1999. ਪ੍ਰਿੰਟ

- - -. *ਰੂਪ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ*. ਮਦਾਨ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, 2002. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਬਰਾੜ, ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ. *ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਕਰਨ*. ਸੋਹੀ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, 1995. ਪ੍ਰਿੰਟ

- - - (ਡਾ.). *ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ : ਸ੍ਰੋਤ ਅਤੇ ਸਰੂਪ*. ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ, 2004. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਰਮਾ ਕੁਮਾਰੀ (ਡਾ.). *ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਅਧਿਐਨ*. ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2008. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਰਿਆਲ, ਜੀ. ਐਸ. *ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਰੁਕਤੀ*. ਬੀ.ਐਸ. ਮਤਬੱਲਾ, 1972. ਪ੍ਰਿੰਟ

- - -. *ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਸਾਡੇ ਬੋਲ*. ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਟੈਕਸਟ-ਬੁਕ ਬੋਰਡ, 1989. ਪ੍ਰਿੰਟ

- - -. *ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ*. ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2004. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਵਸਿਸ਼ਟ, ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਡਾ.). *ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ*. ਨੈਨਸੀ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, 1992. ਪ੍ਰਿੰਟ

- - -. *ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ*. ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2018. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੁਸਤਕਾਂ

Atkins, B.T. Sue & Michael Rundell. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford University Press, 2008. Print

Burchfield, Robert, editor. *Studies in Lexicography*. Clarendon Press, 1987. Print

Doroszewski, Witold. *Elements of Lexicology and Semantics*. Mouton, The Hague, 1973.

Print

Hanri Bejoint. *Modern Lexicography : an Introduction*. Oxford University Press, 2000.

Print

Hartmann, R.R.K, editor. *Lexicography : Principles and Practice*. Academic Press, Inc, 1983.

Print

Katre, S.M.. *Lexicography*. Anamali University, 1965. Print

Kothari, C.R. *Research Methodology : Methods & Techniques*. 2nd ed., New Age International Publishers, 2004. Print

Lyons, J. *Semantics*. Cambridge University press, 1977. Print

---. *Language, Meaning and Context*. Fontana, 1981. Print

Misra, B. G., editor. *Lexicography in India*. Central Institute of Indian Languages, 1980. Print

Palmer, F.R. *Semantics*. 2nd ed., Cambridge University Press, 1986. Print

Patkar, M.M. *History of Sanskrit Lexicography*. Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd, 1981. Print

Ram Adhar Singh. *An Introduction to Lexicography*. Central Institute of Indian Languages, 1991. Print

Verma, S.K. and Krishnaswamy, N. *Modern Linguistics*. 17th edition, Oxford University Press, 2005. Print

Zgusta, Ladislav, et. al. *Manual of Lexicography*. Mouton, The Hague, 1971. Print

---, et al., editors. *Lexicography Then and Now*. Max Niemeyer Verlag, 2006. Print

ਹਿੰਦੀ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਸੁਮਨ, ਅੰਬਾ ਪ੍ਰਸਾਦ. *ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ : ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗ*. ਸਸਤਾ ਸਾਹਿਤਯ ਭੰਡਾਰ, 1982. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਸੁਰੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ, ਸੰਪਾਦਕ. *ਕੋਸ਼ ਨਿਰਮਾਣ : ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾ*. ਕੇਂਦ੍ਰਿਯ ਹਿੰਦੀ ਸੰਸਥਾਨ, 1983. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਕਤ੍ਰੇ, ਸੁਮਿਤ੍ਰ ਮੰਗੇਸ਼. *ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ*. ਅਨੁ. ਸਰੋਜਿਨੀ ਸ਼ਰਮਾ, ਕੇਂਦ੍ਰਿਯ ਹਿੰਦੀ ਸੰਸਥਾਨ, 1980. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਗੁਪਤਾ, ਬਲਦੇਵ ਰਾਜ (ਡਾ.). *ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ : ਭਾਸ਼ਿਕੀ*. ਆਰੀਆਨਾ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਹਾਊਸ, 1987. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਤਿਵਾਰੀ, ਭੋਲਾ ਨਾਥ (ਡਾ.). *ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ, ਸ਼ਬਦਾਕਾਰ*. 169 ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨਗਰ, 1987. ਪ੍ਰਿੰਟ

---. *ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ*. 49ਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਕਿਤਾਬ ਮਹਿਲ, 2005. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਰਾਮ ਆਧਾਰ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). *ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ : ਸਿਧਾਂਤ ਏਵੰ ਪ੍ਰਯੋਗ*. ਉੱਚ ਸਿਕਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸ਼ੋਧ ਸੰਸਥਾਨ, 1990.

ਪ੍ਰਿੰਟ

ਰੋਹਰਾ, ਸਤੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ, ਸੰਪਾਦਕ. *ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ : ਸਿਧਾਂਤ ਏਵੰ ਮੂਲਿਆਂਕਨ*. ਕੇਂਦ੍ਰੀਯ ਹਿੰਦੀ ਸੰਸਥਾਨ,
1989. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਵਰਮਾ, ਰਾਮ ਚੰਦਰ. *ਸ਼ਬਦ ਸਾਧਨਾ*. ਸਾਹਿਤਯ ਰਤਨਮਾਲਾ ਕਾਰਯਾਲਯ, 1955. ਪ੍ਰਿੰਟ

- - -. *ਕੋਸ਼ ਕਲਾ*. ਸਾਹਿਤਯ ਰਤਨਮਾਲਾ ਕਾਰਯਾਲਯ, ਪੇਰ ਸੰ.2009. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਕੋਸ਼

ਇੱਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼

ਸਰਮਾ, ਪੰਡਤ ਅਮਰਨਾਥ ਤੇ ਹੋਰ, ਸੰਪਾਦਕ. *ਮਿਡਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਵਾਕਾਂ ਸਹਿਤ)*. ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ,
ਪੰਜਾਬ, 2001. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਸੀਤਲ, ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ, ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ. *ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ)*. ਮਹਿਕਮਾ ਪੰਜਾਬੀ, 1955. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਰਸੀਜਾ, ਮਦਨ ਲਾਲ (ਡਾ.) ਤੇ ਹੋਰ, ਸੰਪਾਦਕ. *ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼*. ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 2001. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਹੱਦ, ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ. *ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਤੀਜੀ)*. ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ,
2007. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਕੱਕੜ, ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ. *ਸਚਿੱਤਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਵਾਕਾਂ ਸਹਿਤ)*. ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ,
1995. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਕੈਂਤਲ, ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ. *ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪੰਜਵੀਂ)*. ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ,
ਪੰਜਾਬ, 1982.

ਨਾਭਾ, ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ. *ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ : ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼*. ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 1974.
ਪ੍ਰਿੰਟ

ਬੱਧਨ, ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਡਾ.) ਤੇ ਹੋਰ, ਸੰਪਾਦਕ. *ਨੈਸ਼ਨਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼*. ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁੱਕ ਸ਼ਾਪ, 2000. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ. *ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਦੂਜੀ)*. ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 1988.
ਪ੍ਰਿੰਟ

ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ. *ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ)*. ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 1990. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ. *ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਦੋਵੀ)*. ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 1990. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ. *ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਛੇਵੀਂ)*. ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 1990. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼

ਗੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ, ਸੰਕਲਨ ਕਰਤਾ. *ਪੰਜਾਬੀ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਕੋਸ਼*. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 1998. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਗੋਸਵਾਮੀ, ਓਮ (ਡਾ.) ਤੇ ਹੋਰ, ਸੰਪਾਦਕ. *ਡੇਗਰੀ-ਹਿੰਦੀ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼*. ਜੇ.ਐਡ.ਕੇ. ਅਕੈਡਮੀ ਆਫ਼ ਆਰਟ, ਕਲਚਰ ਐਂਡ ਲੈਂਗੁਏਜਿਜ਼, 2000. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਜੋਸ਼ੀ, ਐਸ.ਐਸ. (ਡਾ.) ਤੇ ਹੋਰ, ਸੰਪਾਦਕ. *ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼*. ਪੰਜਵੀਂ ਛਾਪ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2015. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਜੇਗਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ, ਸੰਪਾਦਕ. *ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼*. ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧੀ ਛਾਪ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2011. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਬੱਧਨ, ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਡਾ.) ਤੇ ਹੋਰ, ਸੰਪਾਦਕ. *ਪੰਜਾਬੀ-ਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼*. ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁੱਕ ਸ਼ਾਪ, 2007. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਭਾਈ, ਮਈਆ ਸਿੰਘ, ਸੰਪਾਦਕ. *ਦ ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ*. ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 1961. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਲਾਂਬਾ, ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ, ਸੰਕਲਨ ਕਰਤਾ. *ਉਰਦੂ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼*. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2015. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼

ਸੀਤਲ, ਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਡਾ.) ਤੇ ਹੋਰ, ਸੰਪਾਦਕ. *ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼*. ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 1960. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਕਿਸ਼ਨਪੁਰੀ, ਐਸ.ਐਸ. (ਡਾ.) ਤੇ ਹੋਰ, ਸੋਧ ਕਰਤਾ. *ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼*. ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ,

2008. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਜੋਸ਼ੀ, ਗੁਰਮੇਲ ਕੌਰ (ਡਾ.). *ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼*. ਉਡਾਨ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨਜ਼, 2017. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ, ਸੰਪਾਦਕ. *ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼*. ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 2001. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਬਾਹਰੀ, ਹਰਦੇਵ (ਡਾ.) ਤੇ ਹੋਰ, ਸੰਕਲਨ ਕਰਤਾ. *ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼*. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,

2005. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਮਨਮੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਪਾਦਕ. *ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼*. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2007. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਕੋਸ਼

ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (ਡਾ.) ਤੇ ਹੋਰ, ਸੰਪਾਦਕ. *ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਕੋਸ਼*. ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ

ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 1988. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਜੋਸ਼ੀ, ਐਸ.ਐਸ. (ਡਾ.) ਤੇ ਹੋਰ, ਸੰਪਾਦਕ. *ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ ਕੋਸ਼*. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,

1998. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਹੋਰ ਕੋਸ਼

ਸਰਹੱਦੀ, ਸੁਲੱਖਣ. *ਪਿੰਗਲ ਤੇ ਅਰੁਜ ਸੰਦਰਭ ਕੋਸ਼*. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2015.

ਪ੍ਰਿੰਟ

ਕੇਸਰ, ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਪਾਦਕ. *ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿੱਤ ਕੋਸ਼ (ਭਾਗ ਤੀਜਾ)*. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,

1992. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਕੇਸਰੀ, ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ. *ਸੰਖਿਆ ਕੋਸ਼*. ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿੱਤ ਅਕਾਡਮੀ, 2007. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਕੋਹਲੀ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਪਾਦਕ. *ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿੱਤ ਕੋਸ਼ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ)*. ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ,

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2000. ਪ੍ਰਿੰਟ

- - -. *ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿੱਤ ਕੋਸ਼ (ਭਾਗ ਦੂਜਾ)*. ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2000.

ਪ੍ਰਿੰਟ

ਘੁੰਮਣ, ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਪਾਦਕ. *ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸ਼ਵ ਕੋਸ਼*. ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 1983. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਚੀਮਾ, ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). *ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਕਰਨ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ (ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਕੋਸ਼)*.

ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2009. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਜੱਗੀ, ਰਤਨ ਸਿੰਘ (ਡਾ.), ਸੰਪਾਦਕ. *ਸਾਹਿੱਤ ਕੋਸ਼*. ਚੌਥੀ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2016. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਰਿਆਲ, ਜੀ.ਐਸ., ਸੰਪਾਦਕ. *ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨਿਰੁਕਤ ਕੋਸ਼ : ਭਾਰੋਪੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਸਹਿਤ ਚੋਣਵੀਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ*. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2006. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ. *ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ*. ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, 1968. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਅਣਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ

ਪੰਜਾਬੀ

ਅਮਨਦੀਪ ਕੌਰ. “ਪੁਆਧੀ ਅਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ : ਇਕ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2002.

ਅਮਨਦੀਪ ਕੌਰ. “ਗੁੱਜਰ ਬਰਾਦਰੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2009.

ਅਮਨਦੀਪ ਕੌਰ. “ਲੁਬਾਣਾ ਬਰਾਦਰੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2009.

ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ. “ਕਿਤੌਈ ਉਪ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ : ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਸੰਕਲਨ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਰਿਜਨਲ ਸੈਂਟਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 1990.

ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ. “ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ.” ਪੀਐੱਚ.ਡੀ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2013.

ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ. “ਮਾਝਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਵਣਜ-ਵਪਾਰ ਕਿੱਤੇ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2011.

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ. “ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2002-03.

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ. “ਦੁਆਬੀ ਅਤੇ ਮਲਵਈ ਉਪ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2007.

ਕੁਲਦੀਪ ਕੌਰ. “ਲੁਹਾਰਾ ਕਿੱਤੇ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2011.

ਖਹਿਰਾ, ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ. “ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 1987.

ਖੁਸ਼ਮਿੰਦਰ ਕੌਰ. “ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2005.

ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ. “ਨਿਰੁਕਤ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਜੀ.ਐਸ.ਰਿਆਲ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਨਿਰੁਕਤ ਕੋਸ਼.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2009.

ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ. “ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸ਼ਵ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 1990-91.

ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ. “ਰਾਜਗਿਰੀ ਕਿੱਤੇ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2011.

ਜਸਪਾਲ ਕੌਰ. “ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਦੇ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2005.

ਜਗਦੀਪ ਕੌਰ. “ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਮੇਚੀ ਕਿੱਤੇ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2011.

ਜਗਰੂਪ ਕੌਰ. “ਮਾਝਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਣ ਕਿੱਤੇ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2011.

ਜਵਿੰਦਰ ਕੌਰ. “ਮਲਵਈ ਜੀਵਨ ਰਸਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ.

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2011.

ਰਜਵਿੰਦਰ. “ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 1990.

ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ. “ਬਾਜੀਗਰ ਬਰਾਦਰੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ.

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2009.

ਰਾਜਦੀਪ ਕੌਰ. “ਰਸ, ਧੁਨੀ ਅਤੇ ਵਕ੍ਰੋਕਤੀ ਸੰਪਰਦਾਇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਗੁਰੂ

ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2004-05.

ਰੁਪਿੰਦਰ ਕੌਰ. “ਭੰਡ ਬਰਾਦਰੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ.” ਐੱਮ.ਫਿਲ. ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ. ਪੰਜਾਬੀ

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2009.

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ

Dhandli, Daljeet Kaur. “Phonological Patterns in POWADHI- As Spoken In Nanun Su Village.”

M.Phil dissertation. Punjabi University, 1992.

Jagjit Singh. “Aspect of polysemy in Punjabi-Punjabi Dictionary.” M.Phil dissertation. Punjabi

University, 1994.

Suman Preet. “The Concept of Synonymy In Bilingual Dictionaries.” M.Phil dissertation. Punjabi

University, 1991.

ਖੋਜ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). “ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਪਰਿਆਇ.” ਖੋਜ ਦਰਪਣ, ਜੁਲਾਈ-1977. ਪ੍ਰਿੰਟ

- - - . “ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਸਮੱਗਰੀ.” ਖੋਜ ਦਰਪਣ, ਜਨਵਰੀ-1978. ਪ੍ਰਿੰਟ

- - - . “ਦ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੋਨਿਮੀ.” ਪਰਖ, 1978. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਅਤਰ ਸਿੰਘ. “ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ.” ਖੋਜ ਦਰਪਣ, ਜਨਵਰੀ-1975. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਸੇਠੀ, ਉਮਾ (ਡਾ.). “ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼ (ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 1994) ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ

ਅਧਿਐਨ.” ਖੋਜ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ, ਅੰਕ-62, ਸਤੰਬਰ-2005. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਗਿੱਲ, ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ. “ਇੰਟਰਵਿਊ.” ਸੇਧ, ਜੂਨ-1974. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਜੇਸੀ, ਐਸ.ਐਸ. (ਡਾ.). “ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ.” ਸੇਧ, 1974. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). “ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ.” ਖੋਜ ਪਤ੍ਰਿਕਾ, ਅੰਕ-56, ਸਤੰਬਰ-2002. ਪ੍ਰਿੰਟ

ਸੈਮੀਨਾਰਜ਼ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). *ਏ ਸਟੈਂਡਰਡ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ : ਵਰਕਸ਼ਾਪ-ਕਮ-ਸੈਮੀਨਾਰ ਆਨ ਲੈਕਸਿਕੋਗ੍ਰਾਫੀ,*

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ ਕੈਰਲ, 1977.

- - -. *ਦ ਲੇਨ ਵਰਡਜ਼ ਹੈਵਿੰਗ-ਪੈਕਿਊਲੀਅਰ ਏਲੀਅਨ ਸਾਊਂਡਜ਼- ਦ ਅਰੱਜਮੈਂਟ ਇਨ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ : ਵਰਕਸ਼ਾਪ-ਕਮ-*

ਸੈਮੀਨਾਰ ਆਨ ਲੈਕਸਿਕੋਗ੍ਰਾਫੀ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ ਕੈਰਲ, 1977.

- - -. *ਨੀਆਨਇਜ਼ਮ ਐਂਡ ਬਾਈਲਿੰਗੁਅਲ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀਜ਼ : ਵਰਕਸ਼ਾਪ-ਕਮ-ਸੈਮੀਨਾਰ ਆਨ ਲੈਕਸਿਕੋਗ੍ਰਾਫੀ, ਪੰਜਾਬ*

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 1978.

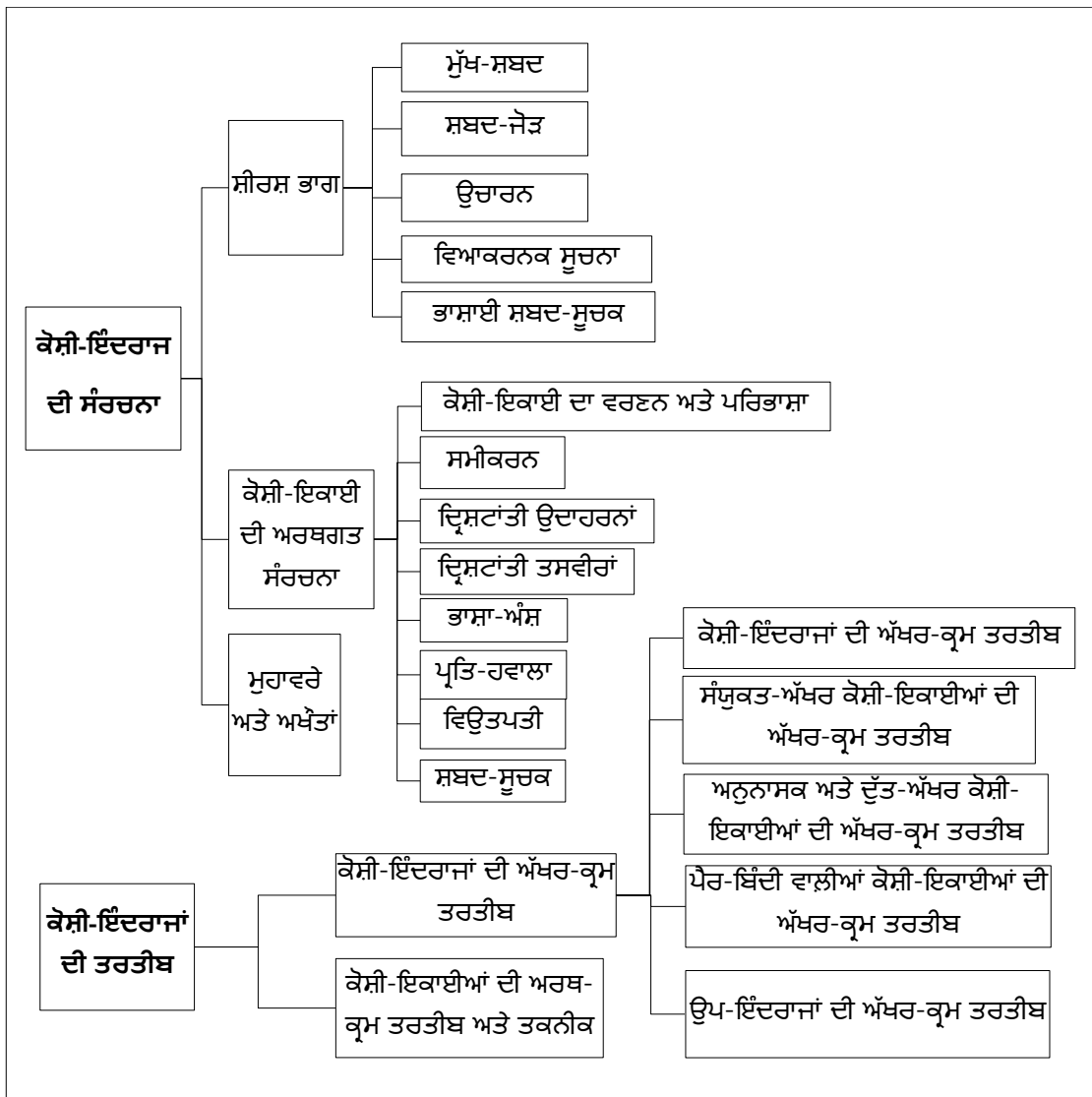
- - -. *ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀਜ਼ ਐਂਡ ਦ ਪਿਕਟੋਰੀਅਲ ਇਲਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨਜ਼ : ਵਰਕਸ਼ਾਪ-ਕਮ-ਸੈਮੀਨਾਰ ਆਨ*

ਲੈਕਸਿਕੋਗ੍ਰਾਫੀ, ਸੈਂਟਰਲ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਇੰਡੀਅਨ ਲੈਂਗੁਏਜਿਜ਼, 1988.

ਅੰਤਕਾ - I

ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਰਾਇ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ 'ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ' ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਬਲੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਲਈ 'ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ' ਆਧੁਨਿਕ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਤੇ ਆਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਅਤੇ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 'ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ' ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਉਪਰੋਕਤ 'ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ' ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਹਥਲੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਸਾਰਥਕਤਾ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਲਈ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਲੰਮਾ ਤਜਰਬਾ ਰੱਖਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਡਾ. ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਸਿਸ਼ਟ, ਪ੍ਰੋ. ਮੁਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਡਾ. ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਉਮਾ ਸੇਠੀ, ਡਾ. ਅਕਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਤਨਵੀ, ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਕੋਮਲ' ਅਤੇ ਡਾ. ਸਾਰਿਕਾ ਜੈਨ ਦੀ ਰਾਇ ਨਿੱਜੀ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਦੋ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ:

ਪਹਿਲੀ ਵਿਧੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਥਾਪਿਤ 'ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ' ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ (ਜਿਹੜੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਤਰੁਟੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਦੂਸਰੀ ਵਿਧੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ (ਜਿਹੜੀਆਂ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ-ਸ਼ਬਦ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਦਾ 'ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਚਾਰਟ' ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 'ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਚਾਰਟ' ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਕੋਸ਼ੀ-ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ (ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ, ਉਚਾਰਨ, ਵਿਆਕਰਨਕ ਸੂਚਨਾ, ਉਦਾਹਰਨਾਂ, ਤਸਵੀਰਾਂ, ਪ੍ਰਤਿ-ਹਵਾਲਾ, ਵਿਉਤਪਤੀ, ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚਕ ਆਦਿ) ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਾਲਣਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵੇਂ ਵਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੇ ਅਧਿਐਨ ਦੌਰਾਨ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਅਪਣਾਏ

ਗਏ 'ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ' ਅਤੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ ਉਹ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

1. ਨਾਂ : ਡਾ. ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਸਿਸ਼ਟ
- ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ : ਐੱਮ.ਏ., ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ., ਡਿਪਲੋਮਾ ਟ੍ਰਾਂਸਲੇਸ਼ਨ
- ਅਹੁਦਾ : ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ (ਸੇਵਾਮੁਕਤ) ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁਖੀ
- ਕਾਲਜ/ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ : ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।
- ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤਜਰਬਾ : 54 ਸਾਲ
- ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਕੰਮ :
 - i. ਪੁਸਤਕਾਂ : (ੳ) ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ (1992)
 - (ਅ) ਕੋਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ (2018)
 - ii. ਕੋਸ਼ : (ੳ) ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, 1966 (ਸੰਪਾਦਕ)
 - (ਅ) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬੁੱਕ ਬੋਰਡ (ਸੰਪਾਦਕ)
 - (ੲ) ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬੁੱਕ ਬੋਰਡ (ਸੰਪਾਦਕ)
 - (ਸ) ਹਰਿਆਣਵੀ-ਹਿੰਦੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਮੈਂਬਰ, ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ)

“ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਇਕ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਹਥਲੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਅਪਣਾਏ ਮਾਡਲ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਵਿਧੀਪੂਰਵਕ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬੜੇ ਰੋਚਕ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਸਿੱਟੇ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਹਰੇਕ ਮੱਦ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੀਨ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ।”

2. ਨਾਂ : ਪ੍ਰੋ. ਮੁਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ : ਐੱਮ.ਏ., ਐੱਮ. ਲਿਟ.

ਅਹੁਦਾ : ਰੀਡਰ (ਸੇਵਾਮੁਕਤ) ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁਖੀ

ਕਾਲਜ/ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ : ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ।

ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤਜਰਬਾ : 30 ਸਾਲ

ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਕੰਮ :

ਕੋਸ਼ : (ੳ) The Language of the Adi Granth (ਸਹਿ-ਸੰਪਾਦਕ)

(ਅ) ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (ਸੰਪਾਦਕ)

(ੲ) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (ਸੰਪਾਦਕ)

“ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਪ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਭਾਵੇਂ ਘਾਲਣਾ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ।

ਖੋਜਾਰਥੀ ਵੱਲੋਂ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਪੈਟਰਨ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਵਿਚਾਰ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ

ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇਕ ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇਗਾ।”

3. ਨਾਂ : ਡਾ. ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ

ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ : ਐੱਮ.ਏ., ਐੱਮ.ਫਿਲ., ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ.

ਅਹੁਦਾ : ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ (ਸੇਵਾਮੁਕਤ) ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁਖੀ

ਕਾਲਜ/ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ : ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ।

ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਕੰਮ :

ਕੋਸ਼ : (ੳ) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (ਸੰਪਾਦਕ)

(ਅ) ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ (ਸੰਪਾਦਕ)

“ਖੋਜਾਰਥੀ ਵੱਲੋਂ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਲਈ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਸਮੱਗਰੀ ਪਰਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਖੋਜਾਰਥੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਪਰਪੱਕਤਾ

ਨਾਲ ਸੰਕਲਪਿਆ ਹੈ, ਸਬੰਧਿਤ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਖੋਜ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਯੋਗ ਮਾਡਲ

ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੋਜਾਰਥੀ ਕੋਲ ਅਕਾਦਮਿਕ ਲੇਖਣ ਦੀ ਚੰਗੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਖੋਜਾਰਥੀ ਦਾ ਇਹ ਅਧਿਐਨ ਪੰਜਾਬੀ

ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਖੋਜਾਰਥੀ ਨੂੰ ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਲਈ ਵਧਾਈ ਦੋਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੇ

ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ ਲਈ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਰਜ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।”

4. ਨਾਂ : ਡਾ. ਉਮਾ ਸੇਠੀ

ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ : ਐੱਮ.ਏ., ਐੱਮ. ਫਿਲ., ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ.

ਅਹੁਦਾ : ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਕਾਲਜ/ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ : ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।

ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤਜਰਬਾ : 28 ਸਾਲ

ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਕੰਮ :

ਪੁਸਤਕ : ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ : ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਧਾਨ (2009)

“ਖੋਜਾਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਮੁੱਲਵਾਨ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹਨ। ਖੋਜਾਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਇਆ ਮਾਡਲ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੇ ਤਰਕਸੰਗਤ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਜਿਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਨੂੰ ਉਭਾਰੇਗਾ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਹਿ ਗਏ ਖੱਪਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਹੁੰਚ ਅਪਨਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।”

5. ਨਾਂ : ਡਾ. ਅਕਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਤਨਵੀ

ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ : ਐੱਮ.ਏ., ਐੱਮ. ਫਿਲ., ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ.

ਅਹੁਦਾ : ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਕਾਲਜ/ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ : ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।

ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਕੰਮ :

ਪੁਸਤਕ : ਦੁਭਾਸ਼ੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼-ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ (2005)

“ਖੋਜਾਰਥੀ ਵੱਲੋਂ ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਅਣਗੌਲੇ ਖੇਤਰ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕਰਨਾ ਇਕ ਵਧੀਆ ਯਤਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਧੜਾਧੜ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਰਗੇ Basic ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਖੋਜਾਰਥੀ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨਾ ਇਕ ਨਿੱਗਰ ਯਤਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਭਰਪੂਰ ਸਿੱਟੇ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।”

6. ਨਾਂ : ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਕੋਮਲ'
- ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ : ਐੱਮ.ਏ.(ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ), ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ.
- ਅਹੁਦਾ : ਐਸੋਸੀਏਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ (ਸੇਵਾਮੁਕਤ) ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ
- ਕਾਲਜ/ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ : ਅਕਾਲ ਡਿਗਰੀ ਕਾਲਜ, ਮਸਤੂਆਣਾ ਸਾਹਿਬ।
- ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਕੰਮ :
- ਪੁਸਤਕਾਂ : (ੳ) ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨ : ਇੱਕ ਜਾਣ ਪਛਾਣ (1987)

(ਅ) ਸ਼ਬਦ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ (1990)

“ਖੇਜਾਰਥੀ ਨੇ ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ. ਦੇ ਸ਼ੇਧ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਮਾਡਲ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਡਲ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਉਪ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਇਹ ਮਾਡਲ ਬਹੁਤ ਉਪਯੋਗੀ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇਗਾ।”

7. ਨਾਂ : ਡਾ. ਸਾਰਿਕਾ ਜੈਨ
- ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ : ਐੱਮ.ਏ.(ਹਿੰਦੀ), ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ.
- ਅਹੁਦਾ : ਐਸੋਸੀਏਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
- ਕਾਲਜ/ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ : ਅਕਾਲ ਡਿਗਰੀ ਕਾਲਜ, ਮਸਤੂਆਣਾ ਸਾਹਿਬ।

“ਝੁਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਕੇ ਲਿਏ ਅਪਨਾਝੰ ਗਯੀ ਸੰਰਚਨਾ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗਯ ਹੈ। ਝੁਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਸੰ ਤਪਭਾਣਾ ਕੋਸ਼ ਕੇ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਸ਼ਯੋਂ ਕਾ ਅਠਯਯਨ ਵੈਝਾਨਿਕ ਸੰਰਚਨਾ ਕੇ ਮਾਠਯਮ ਸੇ ਭਵਿਸ਼ਯ ਕੇ ਸ਼ੋਧਾਰਥੀ ਕੇ ਲਿਏ ਵਿਸ਼ੇਣ ਅਨੁਕਰਣੀਯ ਹੋਗਾ। ਜਿਸਸੇ ਵੇ ਅਪਨੀ ਖੋਜ ਫ਼ੁਰਾ ਭਾਣਾ ਤਪਭਾਣਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ ਕੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਤਪਯੋਗੀ ਸਿਫ਼ੁ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।”

ਅੰਤਕਾ - II

‘ਮਲਵਈ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ

ਸੰਕੇਤ ਸੂਚੀ ਦਾ ਨਾਂ	ਵਿਹਾਰਕ ਅਧਿਐਨ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ
ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ	ਇ
ਸੰਬੰਧਕ	ਸੰਬੰ
ਸੰਬੋਧਨੀ	ਸੰਬੋ
ਕ੍ਰਿਆ ਅਕਰਮਕ	ਕ੍ਰਿਆ
ਕ੍ਰਿਆ ਸਹਾਇਕ	ਸਕਿ
ਕ੍ਰਿਆ ਸਕਰਮਕ	ਕਿਸ
ਕ੍ਰਿਆ ਸੰਬੋਧਕੀ	ਸੰਕਿ
ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ	ਕਿਵਿ
ਨਾਂਵ	ਨਾਂ
ਪੜਨਾਂਵ	ਪੜ
ਪੁਲਿੰਗ	ਪੁ.
ਯੋਜਕ	ਯੋਜ
ਵਾਕੰਸ਼	ਵਾਕਾਂ
ਵਿਸਮਿਕ	ਵਿਸ
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ	ਵਿਸ਼ੇ

ਅੰਤਕਾ - III

‘ਪੁਆਧੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ

ਸੰਕੇਤ ਸੂਚੀ ਦਾ ਨਾਂ	ਸੰਕੇਤ
ਅਖੇਤ	ਅਖੇਂ.
ਅਵਯ	ਅਵ
ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ	ਇ.
ਕ੍ਰਿਆ ਅਕਰਮਕ	ਕ੍ਰਿ.ਅਕ.
ਕ੍ਰਿਆ ਅਪੂਰਨ	ਕ੍ਰਿ.ਅਪੂ.
ਕ੍ਰਿਆ ਸਕਰਮਕ	ਕ੍ਰਿ.ਸਕ.
ਕ੍ਰਿਆ ਸਮਾਸੀ	ਕ੍ਰਿ.ਸਮਾ.
ਕ੍ਰਿਆ ਪ੍ਰੇਰਕ	ਕ੍ਰਿ.ਪ੍ਰ.
ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ	ਕ੍ਰਿ.ਵਿ.
ਪੁਲਿੰਗ	ਪੁ.
ਬਹੁਵਚਨ	ਬ.ਵ.
ਮੁਹਾਵਰਾ	ਮੁਹਾ.
ਲਾਗੂ ਕ੍ਰਿਆ	ਲਾ.ਕ੍ਰਿ.
ਲੋਕ ਗੀਤ	ਲੋ.ਗੀ.
ਵਾਕੰਸ਼	ਵਾ.ਅੰ.
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ	ਵਿ.

ਅੰਤਕਾ - IV

‘ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ

ਸੰਕੇਤ ਸੂਚੀ ਦਾ ਨਾਂ	ਸੰਕੇਤ
ਅਖੌਤ	ਅਖੌ.
ਅਵਯ	ਅਵ.
ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ	ਇ.
ਸੰਬੋਧਨੀ	ਸੰਬੋ.
ਸੈਫਲ ਮਲੂਕ	ਸੈਫ. ਮਲੂ.
ਕ੍ਰਿਆ ਅਕਰਮਕ	ਕ੍ਰਿ.ਅਕ.
ਕ੍ਰਿਆ ਅਪੂਰਨ	ਕ੍ਰਿ.ਅਪੂ.
ਕ੍ਰਿਆ ਸਕਰਮਕ	ਕ੍ਰਿ.ਸਕ.
ਕ੍ਰਿਆ ਸਮਾਸੀ	ਕ੍ਰਿ.ਸਮਾ.
ਕ੍ਰਿਆ ਪ੍ਰੇਰਕ	ਕ੍ਰਿ.ਪ੍ਰੇ.
ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ	ਕ੍ਰਿ.ਵਿ.
ਪੁਲਿੰਗ	ਪੁ.
ਬਹੁਵਚਨ	ਬ.ਵ.
ਮੁਹਾਵਰਾ	ਮੁਹਾ.
ਲਹਿੰਦੀ	ਲਹਿ.
ਲਾਗੂ ਕ੍ਰਿਆ	ਲਾ.ਕ੍ਰਿ.
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ	ਵਿ.

ਅੰਤਕਾ - V

‘ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼’ ਦੇ ਮੁਢਲੇ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸੰਕੇਤ-ਸੂਚੀ

ਸੰਕੇਤ ਸੂਚੀ ਦਾ ਨਾਂ	ਵਿਆਕਰਨਕ ਚਿੰਨ੍ਹ
ਅਖੌਤ	ਅਖੌ.
ਅਗੇਤਰ	ਅਗੇ.
ਅਮਾਮ ਬਖਸ਼	ਅਮਾਮ
ਅਵਾਣਕਾਰੀ	ਅਵ.
ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ	ਇ.
ਸਫੂਰੀ	ਸਫੂ.
ਸਿਰਾਇਕੀ	ਸਿ.
ਸੈਫਲ ਮਲੂਕ	ਸੈਫ
ਹੀਰ ਦਮੋਦਰ	ਹੀ.ਦਮੋ.
ਕ੍ਰਿਆ	ਕ੍ਰਿ.
ਕ੍ਰਿਆ ਅਕਰਮਕ	ਅ.ਕ੍ਰਿ.
ਕ੍ਰਿਆ ਅਪੂਰਨ	ਅਪੂ.ਕ੍ਰਿ.
ਕ੍ਰਿਆ ਸਕਰਮਕ	ਸ.ਕ੍ਰਿ.
ਕ੍ਰਿਆ ਸੰਬੋਧਕੀ	ਸੰ.ਕ੍ਰਿ.
ਕ੍ਰਿਆ ਪ੍ਰੇਰਕ	ਪ੍ਰੇ.ਕ੍ਰਿ.
ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ	ਕ੍ਰਿ.ਵਿ.
ਗੁਲਾਮ ਕਾਦਰ	ਗੁ.ਕਾ.
ਗੁਲਾਮ ਫਰੀਦ	ਗੁ.ਫ਼.
ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ	ਚੰ.ਵਾ.

ਦਮੇਦਰ	ਦ
ਪਛੇਤਰ	ਪਛੇ.
ਪੜਨਾਂਵ	ਪੜ.
ਪੁਲਿੰਗ	ਪੁ.
ਪੁਲਿੰਗ ਬਹੁਵਚਨ	ਪੁ.ਬ.ਵ.
ਬਹੁਵਚਨ	ਬ.ਵ.
ਭਵਿਖ	ਭ.
ਭੂਤਕਾਲ	ਭੂ.
ਮੁਹਾਵਰਾ	ਮੁਹਾ.
ਵਰਤਮਾਨ	ਵ.
ਵਾਕੰਸ਼	ਵਾਕ
ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ	ਵਾ.
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਪੁਲਿੰਗ	ਵਿ.ਪੁ.
ਵੇਖੇ	ਵੇ